

પ્રાપ્તિસ્થાન :

ગાંધીલાલ એમ પી

કે નરાગદ,

મું. પાલીનાણા (ઝોગપ્પ)

પૂ. પાદ પરમકારુણિક પરમગુરુદેવ ચક્રવાગમરહસ્યવેદી

અવ૦ આચાર્ય દેવેશ શ્રીમદ્ વિજયદાનસૂરીશ્વર

સ્મારક અંથભાષા : અથાક : ૨૫ :

૧૧૨ સ ૨૪૮૬

વિ અ. ૨૦૧૬

૧૧ ૧-૫-૬૦

મુદ્રક : કીર્ત્યંદ જમજીવન ગૌડ,
જવાનસિદ્ધ પ્રીન્ટીંગ વર્ક્સ : વડવાળા ચાંદેર
દામદિલ, પ્રમતાના, જેકેટ : આધના મુદ્રણાલય
દાણાપીઠ : ભાવનગર (સોગાંદ)

પૂજ્યપાદ પરમશાસનપ્રલાવક આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ધવિજય-
રામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીના વિદ્વાન શિષ્યરત્ન પ્રશાંતમૂર્તિ

* પૂજ્યપાદ પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી કનકવિજયજી ગણિવર *
જન્મ : વિ. સં. ૧૯૭૨ : અમદાવાદ. દીક્ષા : વિ. સં. ૧૯૮૩ ખંભાત.
ગણિ-પંન્યાસપદ : વિ. સં. ૨૦૦૫ અમદાવાદ

આ મુ ખ :

અનંત ઉપકારી શ્રી જૈન શાસનમાં પરમજ્ઞાની મહાપુરુષોએ આત્મકલ્યાણની સાધનાનો રાજમાર્ગ સુખ્યત્વે સમ્યગ્જ્ઞાન તથા સમ્યક્ ક્રિયાની સાધનાનો દર્શાવ્યો છે. મિથ્યા જ્ઞાન-અજ્ઞાનના કારણે આત્મા, વસ્તુનાં યથાર્થ સ્વરૂપને પિછાણી શક્યો નહિ, અને એથીજ એણે જે જે પ્રયત્નો પોતાનાં સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવા કર્યા, તે બધાયમાં તેને ઘોર નિષ્ફળતા મળી, એટલુંજ નહિ પણ તેનું પરિણામ તેને અનંત કાળથી વિપરીત જ મળતું રહ્યું.

સમ્યગ્જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવું એ કપરું કાર્ય છે, એના સિવાય આત્મ કલ્યાણનો કોઈ માર્ગ નથી. શ્રેયને પામવાનો કોઈ સથવારો નથી. સમ્યગ્જ્ઞાન એટલે જડ અને ચેતનના ભેદને સમજાવનાર, સંવર નિર્જરા આદિની ઉપાદેયતા પ્રબોધનાર, મોક્ષતત્ત્વ સિવાય સંસાર સમસ્તમાં કોઈ પરમતત્ત્વ, પરમ પુરુષાર્થ ત્રણેય કાળમાં નથી, એ દ્રઢપણે સમજાવનાર એ સમ્યગ્જ્ઞાન; અને પરમ પુરુષાર્થના માર્ગની આરાધનામાં આત્માને સહાયક જે ક્રિયા તે સમ્યક્ ક્રિયા.

જૈન દર્શનના દ્રવ્યાનુયોગાદિ ચારે અનુયોગોમાં વિશ્વનું સમસ્ત તત્ત્વજ્ઞાન સુયોગ્ય પંધતિપૂર્વક સુસંવાદી શૈલીએ સંકલિત થયેલ છે. સમ્યગ્જ્ઞાન સર્વસ્વનો તેમાં સુંદર રીતે સમાવેશ થાય છે. દ્રવ્યાનુયોગનાં સાહિત્યમાં જીવ, અજીવ આદિ છયે દ્રવ્યોનું સુંદર સ્વરૂપ નિરૂપિત થયેલ છે. ગણિતાનુયોગનાં સાહિત્યમાં ત્રણેય લોકનું યથાર્થ સ્વરૂપ પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યું છે. ચરણકરણાનુયોગમાં આત્માને કર્મબંધનોથી મુક્ત થવામાં પરમ સહાયક સર્વશ્રેષ્ઠ આચારોની પાલના માટે તેનું સ્વરૂપ વ્યવસ્થિત રીતે સંકલિત થયું છે. જ્યારે ધર્મકથાનુયોગમાં આત્માદિ દ્રવ્યો, લોકનું

નિરૂપણ, તથા સર્વ કલ્યાણકર આરિત્રધર્મનો મહિમા, તેમ જ તેનાથી વિપરીતાચરણના અનર્થો ઇત્યાદિનો સમાવેશ કરવા પૂર્વક કથાઓનું નિરૂપણ કરવામા આવેલ છે આથી વિઠાનોથી માડીને સર્વ કોઈને એક નરખી રીતે ઉપકાન્ધ ધર્મકથાનુયોજના સાહિત્યનો જીવન વિકાસ કે આત્મ અભ્યુત્થાનના માર્ગમા ખૂબજ મહત્વનો ક્ષણો છે

કયા વાચવી કે સાલણવી સહુને ગમે છે તેમા આવતા પાત્રો દ્વારા સાર કે અસાર, હિત કે અહિત, શ્રેય કે પ્રેય સાલણનાર કે વાચનારના આત્માને યોગ્ય કે અયોગ્ય તરતજ સમજાઈ જાય છે દુઝાણમા કે વિસ્તારથી મહુપદેશ નાલગનારને બોધપ્રદ તથા પ્રેન્ક બને તે ગીતે સન્માર્ગ પ્રાપ્ત કરાવવામા ધર્મકથા સાહિત્યનો ક્ષણો મહત્વનો છે જેન દર્શનમા ધર્મકથા સાહિત્યને વર્તમાન કાલીન પદ્ધતિએ તેનો ભાવ તથા પ્રાણ જળવાઈ રહે તે રીતે સુયોગ્ય શૈલીથી સંયોજિત સંપાદિત કરીને પ્રચાર કરવામા આવે તે વસ્તુ આજે ખૂબજ મહત્વની તથા અર્થજન હિતની છે

જેઓને ધર્મ પ્રત્યે શ્રદ્ધા છે, ધર્મના પવિત્ર અગરૂપ દાન શીલ, તપ તથા ભાવ, તેમ જ તેના પેગ અગરૂપ ત્યાગ વૈરાગ્ય, ઇન્દ્રિયનિયંત્રક, નયમ, પાપભય, વિનય, વિવેક, તિતીક્ષ્ણ, સત્ય, શૌચ, સરલતા ઇત્યાદિ પ્રત્યે અધ્યાત્મલક્ષી હેતુથી જેઓના દિવમા મમતા છે જન્મ, જરા, મૃત્યુના અનાદિકાલીન બંધનોનો અત પ્રવાની જે પુણ્યના આત્માઓના હૃદયમા ઉત્કટ અલિલાસા છે, તેવા ભાગ્યશાળી આત્માઓને વાચતા સદ્બોધ નાથે રમ રહે, તેમજ ધર્માધિકારી માઓનું ઉર્વગમન અને અધર્માચરણ કરનાર માઓનું બંધનના પકીકતનું અપજ્ઞાન થાય તેવા પ્રમારની ધર્મવાઓનો પ્રચાર સુયોગ્ય અધિકારી દ્વાન થાય તે આજે ખૂબજ ઇચ્છનીય તથા ઉપમાર અને આવશ્યક છે

આ શુભ ઉદ્દેશને નજર સામે રાખીને, આ લક્ષ્યને હેતુપૂર્વક સામે રાખીને અમે આજથી પાંચ વર્ષ અગાઉ જૈન દર્શનના ધર્મકથા સાહિત્યને વર્તમાન પદ્ધતિએ તેનો પ્રાણ તથા ભાવ જળવાઈ રહે તે રીતે પ્રસિધ્ધ કરવાની યોજના હાથ ધરી હતી. તે માટે અમને પૂઠ પાદ પરમ કાર્ણિક પરમારાધ્યાપાદ પરમોપકારી સિધ્ધાંતમહોદધિ સુવિહિતશિરોમણિ પરમ ગુરુદેવ આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ વિજયપ્રેમસૂરીચરણ મહારાજશ્રીના પદ-પ્રભાવક પૂ. પાદ પરમકાર્ણિક પરમારાધ્યાપાદ પરમ ગુરુદેવ વ્યાખ્યાન વાચસ્પતિ પરમશાસનપ્રભાવક આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય રામચંદ્રસૂરીચરણ મહારાજશ્રીના વિદ્વાન શિષ્યરત્ન પ્રશાંતમૂર્તિ પૂ. પાદ પંન્યાસણ મહારાજ શ્રી કનકવિજયણ ગણિવરશ્રીની આદ્ય પ્રેરણા પ્રાપ્ત થઈ હતી. જૈન ધર્મના કથા સાહિત્યના આ રીતના પ્રચાર માટે તેઓશ્રીની ભાવના હતી. તે ભાવનાને મૂર્તરૂપ આપવા અમારી સંસ્થાએ આજથી ત્રણ વર્ષ અગાઉ આ પ્રકાશન ‘કથા રત્ન મંજૂષા’નો પ્રથમ ખંડ પ્રસિધ્ધ કર્યો હતો. અને આજે તેનો બીજો ખંડ પ્રસિધ્ધ થઈ રહ્યો છે.

પ્રસ્તુત ‘કથા રત્ન મંજૂષા’ ખંડ ૧-૨ એ જૈન કથા સાહિત્યમાં પ્રસિધ્ધ શ્રી ધન્યચરિત્ર ગદ્યબદ્ધનું રૂપાંતર છે. કથાના ભાવ તથા પ્રાણને જીવંત રાખીને ટુંકાણમાં તે કથાનો સાર સંકલિત કરીને નૂતન શૈલીએ છતાં પ્રાચીન પદ્ધતિએ આ પ્રકાશન તૈયાર થયેલ છે. ધન્યચરિત્ર ગદ્યબદ્ધના રચયિતા વિ. ના ૧૮ મા શતકના અંત્ય ભાગમાં થઈ ગયેલા પૂ. પંડિતપ્રવર શ્રી ઉદ્યોત-સાગરણ મહારાજશ્રી, કે જેઓ પૂ. પાદ સમર્થ વિદ્વાન મહોપા-ધ્યાયણ મહારાજ શ્રીમદ્ ધર્મસાગરણ ગણિવરશ્રીની પરંપરામાં આવેલા પૂ. ઉપાધ્યાયણ મહારાજશ્રી હર્ષસાગરણ મહારાજશ્રીના

વિદ્વાન પ્રશિષ્ય પૂ ઉપાધ્યાયજી મં શ્રી જ્ઞાનસાગરજી ગણિવર-
શ્રીના વિદ્વાન શિષ્યરત્ન છે. તેઓશ્રીની 'ધન્ય ચરિત્ર'ની રચના.
ખૂબ જ સરલ, સચોટ તથા પ્રાસંગિક અનેક વિષયોથી સંકલિત
છે, તથા બોધક અનેક કથાઓથી આ ગ્રંથ ખૂબજ મનોમુગ્ધકર
તેમ જ અનેક રસોથી અલકૃત છે. વર્ણનો તથા લોક વ્યવહારના
અનેક દ્રષ્ટાંતો ઇત્યાદિથી સર્વ કોઈને ગ્રાહ્ય થઈ શકે તેવી શૈલીથી
વાર્તાપ્રવાહને કથાકારે ખૂબજ વિસ્તૃત અને ચમત્કારિક રીતે
વેગવંતો બનાવ્યો છે.

ધન્ય ચરિત્ર મૂળ ગ્રંથને તેમજ અત્યાર અગાઉ જૈન ધર્મ
પ્રસારક સભા (ભાવનગર) દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલા તેના ભાષાંતરને સામે
રાખીને નૂતન શૈલીએ ભાષારચના, શબ્દરચના તેમજ વાક્યરચનામાં
સરલ શૈલી સ્વીકારી ગ્રંથના ભાવને જાળવીને આ ગ્રંથનું સંયોજન-
સંપાદન કરવામાં આવ્યું છે. તેથી મૂળગ્રંથમાં પ્રકરણો આદિ નહિ
હોવા છતાં પ્રકરણો સંપાદકશ્રીએ ચોક્કસ છે. આ પ્રકાશનનું નામ
'કથા રત્ન મંજૂષા' એટલા જ માટે રાખવામાં આવેલ છે કે આ
ગ્રંથમાં અનેક કથાઓ પ્રાસંગિક રીતે ગ્રંથકારશ્રીએ જે રીતે
સંયોજિત કરી છે તે હકીકતને અનુલક્ષીને આ ગ્રંથને 'કથા રત્ન
રત્નોની મંજૂષા' તરીકે સંબોધી શકાય તેમ છે.

મૂળ કથા તો દાનધર્મના મહિમાનું તથા તેનાં લૌકિક તેમજ
લૌકોત્તર લાભોનું વર્ણન કરવા દ્વારા મહાભાગ્યશાળી ધન્યકુમારના
તેમજ મહાભાગ્યશાળી શ્રી શાલીભદ્રજીનાં જીવનની અનેકાનેક
અદ્ભુત ઘટનાઓને ચમત્કારિક શૈલીએ ઉલ્લેખનારી છે, જે વાંચતાં-
વિચારતાં પ્રત્યેક માદૃદય સુસ આત્માઓનાં હૃદયમાં ધર્મ પ્રત્યે તથા
ધર્મની આરાધનાના અંગે પ્રત્યે સદ્ભાવ પ્રગટ્યા વગર ન રહે! તેમજ
કથાકારની શૈલી તથા તેમની પ્રાસંગિક કથાઓ, તથા સદુપદેશો
ગ્રંથવાની શક્તિ પ્રત્યે અહોભાવના જાગ્યા વિના નહિ રહે!

(૩)

આજથી ત્રણ વર્ષ પૂર્વે વિ. સં. ૨૦૧૪ ની સાલમાં આ ગ્રંથનો પ્રથમ ખંડ ૩૨ પ્રકરણોમાં કા. ૧૬ પૈજી ૩૮૪ પૈજીને પ્રસિદ્ધ થયેલો. જેમાં મૂળ ગ્રંથના નવ પદ્યોમાંથી સાત પદ્યોને ૩૨ પ્રકરણોમાં સંયોજિત કરીને મૂકેલ હતા. આજે બીજો ખંડ વાચકોની સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે છે. ૮મા અને ૯ મા પદ્યોને ૩૮ પ્રકરણોમાં સંકલિત કરીને આ ખંડમાં સંયોજિત કરીને મૂકવામાં આવેલ છે. જે રીતે આ બે ખંડોમાં નવપદ્યવ રૂપ ‘ધન્ય ચરિત્ર ગ્રંથ’ પૂર્ણ થાય છે. આ બંને ખંડમાં મૂળના ભાવને જાળવવા પૂ. સંપાદકશ્રીએ પૂર્ણ કાળજી રાખી છે. આ બંને ગ્રંથો મૂળ ધન્ય ચરિત્રનો અક્ષરશઃ શબ્દાનુવાદ કે ભાષાનુવાદ નથી; તદુપરાંત પ્રાસંગિક રીતે આવતા વિસ્તાર વર્ણનો અહિં ટુંકાવીને મૂકેલ છે. જે દ્રાષ્ટએ આ મૂળગ્રંથ ‘ધન્ય ચરિત્ર’નું રૂપાંતર છે, એમ કહેવું વધારે સારું છે.

સંપાદક પૂ.પાદ સાહિત્યસેવી સેવાભાવી મુનિરાજશ્રી મહિમાવિજયજી મહારાજશ્રીનો સાહિત્ય સંપાદનનો આ પ્રયત્ન આવકારદાયક છે. આમાં તેઓશ્રીએ પોતાના પૂ.પાદ શુદ્ધેવ પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી કનકવિજયજી ગણિવરશ્રીની પ્રેરણા તથા શુભાશિષને પામીને આ કાર્ય હાથ ધરીને પૂર્ણ કર્યું છે.

જેન સમાજમાં સંસ્કારપ્રેરક પ્રાચીન ધર્મકથાઓને વાંચવા દ્વારા તથા તેમાં રહેલા અનેકાનેક ઉપકારક તત્વોના પરિશીલન દ્વારા જીવનમાં આત્મસન્મુખતા કેળવવામાં રસ જાગૃત થાય, અને વર્તમાનનાં વિલાસપ્રધાન જડ વાતાવરણમાં શૃંગારપ્રધાન કામ-કથાઓનો જે પ્રચાર વધી રહ્યો છે, તેમાં આવા પ્રકારનું સાહિત્ય માનવજીવનના કથળતાં સંસ્કાર સ્વાસ્થ્યને નવચેતના આપે, તો

આ પ્રકાશનના સંપાદકશ્રીનો તેમજ તેમાં પ્રેરક પૂ પંન્યાસજી મહારાજશ્રીનો, તથા આ પ્રકાશનને અંગે આર્થિક સહાયના પ્રેરક પૂ પરમોપકારી મુનિવરોનો અને ઉદારદિલ સહાયકોનો, અને પ્રકાશકનો પરિશ્રમ સફળ બનશે

પ્રાંતે: સર્વ કોઈ આ પ્રકાશનનો સત્કાર કરી, તેના પ્રચારમાં રસ લઈ અમારી પ્રકાશન પ્રવૃત્તિને વેગ આપો, એ અભિલાષા સહ અમે વિરમીએ છીએ

તા. ૨૬-૪-૬૦ }
અદ્યતન તૃતીયા

—પ્રકાશક

સં પા દ કી ય :

પૂ.પાદ પરમશુરુદેવોની પુણ્યકૃપાથી ‘કથારત્ન મંજૂષા ખંડ ર જો’ સંપાદિત થઈને આજે પ્રસિદ્ધ થઈ રહ્યો છે. આજથી ત્રણ વર્ષ અગાઉ પ્રથમખંડ પ્રસિદ્ધ થયો હતો. ત્યારબાદ આ બીજો ખંડ પ્રસિદ્ધ થાય છે. પૂ.પાદ પરમશુરુદેવ પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી કનકવિજયજી ગણિવરશ્રીની અમીદષ્ટિ તથા પ્રેરણાથી જ આ સંપાદન મારા હાથે થયેલ છે. મૂલ ધન્યચરિત્રગદ્યના ભાવાનુવાદને બાળવીને તેનું રૂપાંતર આ પ્રકાશનમાં તૈયાર થયેલ છે.

વિ.ના ૧૮ માં શતકમાં થઈ ગયેલ જૈનશાસનપ્રભાવક પૂ. પંડિત પ્રવર શ્રી ઉદ્યોતસાગરજી ગણિવરશ્રીની આ કૃતિ, મધુર, મનોમુગ્ધકર, ઊંઘક તથા સરલ છે. આ કથાગ્રંથનો યથાર્થ રસાસ્વાદ તો જોએને સંસ્કૃતભાષાનો ઊંઘ છે, તેઓ જો આ મૂલગ્રંથને વાંચે તો ખરેખર ગ્રંથરચયિતાની સામાન્ય જ્ઞાની-અલ્પજ્ઞાનીને પણ ઊંઘપ્રદ સદુપદેશ આપવાની તથા અનેકાનેક કથાપ્રસંગોદ્ધારા સંસારનું યથાર્થરવરૂપ આલેખવાની તેમ જ ધર્મનો મહિમા ઉજ્જોધવાની અદ્ભુત શક્તિ, ભાષાશૈલી તથા હૃદયની અપાર કૃણાનો ખ્યાલ આવ્યા વિના નહિ રહે !

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં પૂ.પાદ પરમશુરુદેવોની કૃપાદષ્ટિથી જ મારાથી યથાશક્ય સંપાદન થઈ શક્યું છે, તે બધો ઉપકાર તેઓશ્રીનો છે. હું તો ચત્કિચિત્ તે બધાયની ચરણરજ છું : તદુપરાંત મારા પરમઉપકારી વાત્સલ્યમૂર્તિ અનન્ય વૈયાવચ્ચગુણી સ્વર્ગત પૂ. પંન્યાસજી મહારાજ શ્રીસુબુદ્ધિવિજયજી ગણિવરશ્રીના મારા ઉપરના ઉપકારોને હું કેમ ભૂલું ? પ્રથમ ખંડની શુદ્ધિ-વૃદ્ધિ તથા ફેા જોવા આદિમાં તેઓશ્રીએ દરેક રીતે સહાય કરી છે. બીજા ખંડના પણ ૧૦ ફરમા સુધી તેઓશ્રીએ પ્રેરણા તથા

ફરમાઓ જોઈને સહાય કરી છે. બાદ વિ. સં. ૨૦૧૪ ના અષાઢ શુદ્ધ બીજ ગુરુવાર-પુણ્યના અમૃતસિદ્ધિયોગના દિવસે અંધેરી (મુંબઈ) મુકામે હેમરેજના વ્યાધિના કારણે સમાધિપૂર્વક તેઓશ્રી કાળધર્મ પામ્યા છે. દુઃખની હકીકત એ છે કે તેઓશ્રી આ બીજા ખંડનું પ્રકાશન ન જોઈ શક્યા. મારા માટે તેઓશ્રી શિરછત્ર તથા વાતસલ્ય અને પ્રેરણાની મૂર્તિ હતા. સરલ, વિનમ્ર તેમ જ સેવાલાવી તેઓશ્રીની પ્રકૃતિ સર્વજનહિત માટે સતત ઉપકારક હતી. તેઓશ્રી પોતાના નિર્મલ મંયમી જીવનની સુવાસદ્વારા સ્વ તથા પરનું શ્રેય સાધી ગયા છે.

તેઓશ્રીના પુનિત આત્માને કોટિકોટિ વદના હો !

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં શ્રી જિનાશા વિરૂદ્ધ જે કાંઈ પ્રમાદાદિના કારણે પ્રસિદ્ધ થયું હોય તે સર્વનો ત્રિવિધ-ત્રિવિધયોગે ભિન્ધામિ હક્કેડમ્ હું યાયું છું.

આ પ્રકાશન કાર્યમાં જેઓએ આર્થિક સહાય આપવાદ્વારા શ્રુતજ્ઞાનભક્તિનો અપૂર્વ લાલ લઈ, પોતાની સુકૃતની સંપત્તિનો સફળ્યય કર્યો છે, તેઓની ઉદારતા પ્રશંસનીય છે.

પ્રાંતે પ્રસ્તુત પ્રકાશનનું ક્ષીર-નીર ન્યાયે અવલોકન કરી, તેનાં વાંચન-મનન-પરિશીલન દ્વારા મર્વ કોઈ જિનશાસન રસિક સદૃઢ્ય આત્માઓ અનંત ઉપકારી શ્રી જિનેશ્વરદેવનાં ધર્મની આરાધના કરી, શાશ્વત શિવસુખના લોકતા બનો ! એજ ચોક્ક અભિલાષા.

વૈશાખ શુદ્ધ દિ. ૩
વીર સં. ૨૪૯૬

નિવેદક,
પૂ.પાદ પરમોપકારી પરમશુભેચ્ચરણુરજ
મુનિ મહિમાવિજય

પૂજ્યપાદ પરમોપકારી વૈયાવચ્ચાદિગુણાલકૃત
 વિદ્વદ્વર્ય સ્વં પન્થાસણ મહારાજશ્રી
 સુધુદ્ધિવિજયણ ગણિવરશ્રી :

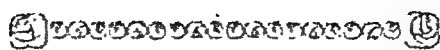

જન્મ વિં સં ૧૯૪૮

અભિપન્થાસણ વિં સં ૨૦૧૨

તીર્થા વિં સં ૧૯૮૪

સ્વમાર્ગદર્શ વિં સં ૨૦૧૪

અ ધ્યાન જિહ્વા

પૂજ્યપાદ પરમોપકારી પરમવાત્સલ્યનિધિ વૈયાવૃત્યાદિ
અનેક ગુણગુણાલંકૃત સરળસ્વભાવી સ્વંયંન્યાસજી
મહારાજશ્રી સુબુદ્ધિવિજયજી ગણિવરશ્રીને
અહુમાનભાવે સમર્પણ

૬

પૂજ્યપાદ !

આપશ્રીનો મારા પર અસીમ ઉપકાર છે. મારા પ્રત્યેનું આપશ્રીનું વાત્સલ્ય કોઈ અફલુત હતું. મારા સંયમની સાધનામાં આપશ્રીનો મને અનેક રીતે સથવારો હતો. આપશ્રીએ છેલ્લી ઘડિ સુધી મારા પર અનન્ય કૃપા દાખવી છે.

પૂ. પરમોપકારી !

આપશ્રીની વિનમ્ર પ્રકૃતિ, સર્વ કોઈ પ્રત્યેનો વાત્સલ્યભાવ, નાના કે મોટા સર્વકોઈનું વૈયાવચ્ચ કરવાનો આપશ્રીનો અનન્ય સહગુણ, જ્ઞાન, ધ્યાન, સ્વાધ્યાય તથા પઠન-પાઠનાદિમાં સતત અપ્રમત્તતા, આત્મસાધનામાં અપૂર્વ જાગૃતિ તથા સરલ સ્વભાવ અને ગંભીરતા ઇત્યાદિ આપશ્રીના અનેકાનેક ગુણોની સ્મૃતિ મારા અલ્પ આત્માને પ્રેરણા આપી રહી છે.

પૂજ્યશ્રી !

મારા પરના એ બધા આપશ્રીના ઉપકારોથી
ચત્કિચિત્ત ઋણમુક્ત થવા હું આપશ્રીએ જ મને
જે ગ્રંથના સંપાદન માટે પ્રેરણા આપેલી, ને જે
ગ્રંથના બીજા ખંડને આપશ્રી પ્રકાશિત થયેલ જોવા
ભાવના રાખતા હતા, તે ગ્રંથ આજે પ્રકાશિત થઈ રહ્યો
છે. તેને આપશ્રીને સમર્પિત કરી, મારા આત્માને
કૃતાર્થ માનું છું.

ચરણરજ સેવક,
મહિમાવિજયની કાટિશ: વંદના.

સુકૃતના સહભાગી ઉદારદિલ લાગ્યવાનોનો

આ લા ર

卐

પ્રસ્તુત ‘કથારત્ન મંજૂષા’ ગ્રંથના પ્રથમ તથા દ્વિતીય ખંડના પ્રકાશનમાં અમને જે જે ઉદારચરિત ધર્માનુરાગી પુણ્યવાનોની આર્થિક સહાય પ્રાપ્ત થઈ છે: તે માટે અમે તે તે પુણ્યવાન આત્માઓનો આભાર માનીએ છીએ.

પૂજ્યપાદ પરમોપકારી સુપ્રસિદ્ધવક્તા શાંતમૂર્તિ પંન્યાસજી મહારાજશ્રી કનકવિજયજી ગણિવરશ્રીના સેવાભાવી સાહિત્યસેવી, શિષ્યરત્ન પૂ. સુનિરાજશ્રી મહિમાવિજયજી મહારાજશ્રીની શુભ પ્રેરણાથી જે જે લાગ્યવાનોએ આર્થિક સહાય કરી છે, તેઓની શુભ નામાવલિ નીચે મુજબ છે—

૩૧. ૫૦૦) શેઠ રમણલાલ દલસુખભાઈ શ્રોફ—મુંબઈ
૨૫૦) સ્વ. શેઠ શાંતિલાલ મણિલાલ શ્રોફ—ખંભાત
૨૦૧) શેઠ ચીમનલાલ હકમચંદ સાડીવાલા „
૧૫૦) સ્વ. શેઠ ચુનીલાલ મુલચંદ કાપડીયાનાં
પુણ્ય—સ્મરણાર્થે :
હ૦ તેમના ધર્મપત્ની શ્રી કમલાબહેન અને
તેમના સુપુત્ર શ્રી રસિકલાલ—મુંબઈ

- ૧૦૧) શેઠ મુલચંદભાઈ ડી દલાલ-ખંભાત
 ૧૦૧) શેઠ સોમચંદ પાનાચંદ-મુંબઈ
 ૧૦૦) શ્રી મોતીબહેન સાંકળચંદ-ખંભાત
 ૫૧) શેઠ શનિલાલ ઉમેદચંદ   "
 ૫૧) શેઠ કુલચંદ પરશોતમદાસ   "
 ૫૧) શેઠ કાંતિલાલ પાનાચંદ   "
 ૫૧) શેઠ ચંદુલાલ કેશવલાલ   "
 ૨૫) શેઠ ચીમનલાલ ઉમેદચંદ   "
 ૨૫) ચોકસી નહાલચંદ રતનચંદ   "
 ૨૫) ચોકસી નેમચંદ પાનાચંદ   "

અમને પ્રાપ્ત થયેલી ઉપરોક્ત ઉદાર આર્થિક સહાય માટે તે તે સહાયક પુણ્યવાન ધર્માનુરાગી આત્માઓના તથા તે માટે તેઓને શુભ પ્રેરણા કરનાર પૂ. પરમોપકારી મુનિવરશ્રીના અમે અનેક રીતે કાણી છીએ !

—પ્રકાશક

વિસ્તૃત અનુક્રમણિકા

કથારત્ન મંજૂષા : ખંડ ૧ લો

卐

પ્રકરણ ૧ : ગુણસાર શેઠ :

(પેજ ૧ થી ૧૩)

શ્રી આદીશ્વર ભગવંતની સ્તુતિ, દશ દુર્લભ વસ્તુઓ, ધર્મની દુર્લભતા, ધર્મના ચાર પ્રકાર : દાન, શીલ, તપ અને ભાવ.

દાનધર્મની શ્રેષ્ઠતા, સર્વ ધર્મનો દાન ધર્મમાં સમાવેશ. સુપાત્ર-દાનની મહત્તા, પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય ઉપર ગુણસાર શ્રેષ્ઠીની કથા. ધન-પ્રાપ્તિ માટે પત્નીના આગ્રહથી શ્વશરગૃહે પ્રયાણ, માર્ગમાં મુનિવરને આપેલ સુપાત્રદાન સાથે અપૂર્વ ઉદ્ધાસ, ધનરહિત શ્વશરગૃહે પ્રવેશ અને તેથી શ્વશરપક્ષ તરફથી થયેલો અનાદર.

ફરી સ્વગૃહ તરફ પ્રસ્થાન. પાછા વળતાં માર્ગમાં જ્યાં મુનિને પડિલાબ્યા હતા ત્યાં આવતા હૃદયમાં થયેલ અતિ આનંદોદ્ધાસ અને તે દાનની સ્મૃતિરૂપે તે સ્થાનેથી પંચવર્ણના પત્થરોનું કરેલ ગ્રહણ.

સુપાત્રદાનનું તાત્કાલિક ફળ, પત્થરના બનેલ રત્નો, ગુણસાર શેઠ તથા તેમની પત્ની સુભદ્રાએ કરેલ સુંદર ધર્મારાધન, ધર્મારાધનના પ્રભાવથી બંને દેવલોકમાં અને અનુક્રમે ત્યાંથી જનાર મોક્ષમાં.

પ્રકરણ ૨ : વિશ્વભૂતિ આહ્વાણ :

(પેજ ૧૪ થી ૩૩)

ધર્મપ્રવૃત્તિ કરતાં મિથ્યાભાવ રહેલો હોય અથવા નિદાન કયું હોય તો તે ક્રિયાને પાપાનુબંધી પુણ્ય કહેવાય. તે પાપાનુબંધી પુણ્ય ઉપર વિશ્વભૂતિ આહ્વાણની કથા, મિથ્યાભાવથી ધર્મારાધન કરેલ, તેથી વિશ્વભૂતિને અઢળક સંપત્તિની પ્રાપ્તિ પણ અતિ લોભવૃત્તિથી ન કરેલ સંપત્તિનો સદ્વ્યય કે બોગોપભોગ, દેવલદ્ર શ્રેષ્ઠીને ત્યાં વ્યાજે મૂકેલા રૂપિયા, તે લેવા વિશ્વભૂતિનું તે શ્રેષ્ઠીના ઘેર પ્રયાણ, દેવલદ્ર શેઠની ઉદારતા, વ્યાજ સહિત પાછું આપેલ દ્રવ્ય, દેવલદ્ર શ્રેષ્ઠીએ વિશ્વભૂતિની કરેલ સુંદર ભક્તિ, દેવભદ્ર શેઠની અદ્ભુત બોગસામગ્રી જોઈ વિશ્વભૂતિને થયેલ ચિન્તા, પુન્યશાળી દેવલદ્રનો વસ્ત્રનો ભળતો છોડો જોઈ લક્ષ્મીદેવીનું આગમન, લક્ષ્મીદેવીએ વિશ્વભૂતિને કરેલ પ્રતિબોધ. કૃપણતા ઉપર લક્ષ્મીદેવીએ કરેલ રાજ્યના કોદારીની કથા. દાન આપવા જતાં વિશ્વભૂતિને થયેલ અંતરાય.

પ્રકરણ ૩ : ધન્યકુમાર :

(પેજ ૩૪ થી ૪૩)

પ્રતિજ્ઞાનપુરમાં વસતા શ્રેષ્ઠી ધનસાર, તેના ત્રણ પુત્રો અને ત્રણ પુત્રવધૂઓ, ધનસાર શ્રેષ્ઠીની ધર્મ પ્રત્યે અવિહત શ્રદ્ધા, ધન્યકુમારનો જન્મ. નાળ દાટવા જતાં પ્રગટ થયેલ નિધાન, ધન્યકુમારની સર્વ કલામાં પ્રવીણતા, ધન્યકુમારના જન્મથી ધનસાર શ્રેષ્ઠીને ત્યાં અતિશય ધનવૃદ્ધિ, ધનસારે ધન્યકુમારની કરેલી પ્રશંસા તેથી ત્રણે વડિલભાઈઓને થયેલ ઈર્ષ્યા.

પ્રકરણ ૪ : ભાગ્ય પરીક્ષા :

(પેજ ૪૪ થી ૫૦)

ચારે પુત્રોને ત્રણસો ત્રણસો સોનામહોરો આપી પિતાએ કરેલી પરીક્ષા, મોટા, ત્રણે ભાઈઓની વ્યાપારમાં નિષ્ફળતા. ધન્યકુમારને

કરીયાણાના વ્યાપારમાં થયેલ સંપત્તિની વૃદ્ધિ, સગા-સનેહીજનોને ધન્ય-ક્રમારે આપેલું ઉત્તમ જમાણું. ધન્યક્રમારની લાભીઓએ કરેલી પ્રશંસા.

પ્રકરણ ૫ : ગુણાનુરાગી અને ગુણુદ્રેષી :

(પેજ ૫૧ થી ૫૬)

ધન્યક્રમારની પ્રશંસા સાંભળી ઈર્ષ્યાની આગમાં જળતા ત્રણે લાઇઓ, પુત્રોને સમજાવવા ધનસારે કરેલી ગુણાનુરાગી અને ગુણુદ્રેષી બે મુનિની કથા.

પ્રકરણ ૬ : પંકપ્રિય કુંભાર :

(પેજ ૫૭ થી ૬૮)

ધન્યક્રમારના લાઇઓની વધતી જતી ઈર્ષ્યા. ધન્યક્રમારાદિની ફરી વ્યાપારમાં પરીક્ષા. ધન્યક્રમારને ઘેટાની હોડમાં થયેલ ધનવૃદ્ધિ. ઈર્ષ્યા ઉપર પંકપ્રિયની કથા. પંકપ્રિયનો અતિ ઈર્ષ્યાળુ સ્વભાવ. રાજની રાણીની કરેલ ઈર્ષ્યા. અને તેથી પંકપ્રિયનું કુંભીમાં થયેલ મૃત્યુ. ઈર્ષ્યાને દૂર કરવા વાતસલ્યભાવે ધનસાર પિતાએ આપેલી પુત્રાને શિખામણ.

પ્રકરણ ૭ : મહામૂલ્ય પલંગ :

(પેજ ૬૯ થી ૭૫)

યુક્તિપૂર્વક પિતાના કરેલાયેલા હિતવચનોથી ત્રણે લાઇઓના હૃદયમાં વિશેષ ઈર્ષ્યાવૃદ્ધિ. લાગ્યપરીક્ષા માટે ફરી પિતાએ ચારે પુત્રાને આપેલ દ્રવ્ય. ત્રણે પુત્રાને વ્યાપારમાં નુકશાન. શુકનોને જાણનાર ધન્યક્રમારનો લાકડાની બજારમાં પ્રવેશ. અનર્ગલ લક્ષ્મીવાળા લોભી શેઠે પલંગમાં ભરેલ દ્રવ્ય. મૃત્યુસમયે શરીર સાથે પલંગને બાળવાની પુત્રા પાસે કરેલી માંગણી. પિતાની આજ્ઞાનો સ્વીકાર. ચાંડાલે ગ્રહણ કરેલ મૃતકનો પલંગ. બુદ્ધિનિધાન ધન્યક્રમારે ખરીદેલ મહામૂલ્ય પલંગ, તેથી સગારનેહીઓએ કરેલ કુળદીપકની પ્રશંસા.

પ્રકરણ ૮ : આચાર્ય શ્રી રૂપસૂરિ :
(પેજ ૭૬ થી ૮૭)

ધન્યકુમારની પુન્યાધી આકાષિલા સ્વર્ગનોએ કરેલ તેનું બહુમાન. લઘુમંધુના યશોમાનથી ત્રણે ભાઈનો વધતી જતી ઈર્ષ્યા. ગુણદ્રેપ ઉપર રૂપાચાર્યની ધનસારે કહેલ કથા. રૂપાચાર્યના ચાર શિષ્યોનું વર્ણન. બન્ધુદત્ત મુનિએ કરેલ વાદ, ક્ષણિક મતની ઉત્થાપના, શિષ્યના જ્યથી શુરુને થયેલ ઈર્ષ્યા. સોમિલ મુનિએ સંકેતપુરના રાજાને કરેલો બોધ સોમિલ મુનિની રાજાએ કરેલ પ્રશંસા. અને તેથી પણ શુરુને થયેલ ઈર્ષ્યા. ઈર્ષ્યાદ્વારા રૂપાચાર્યની થયેલ દુર્ગતિ. ઈર્ષ્યાનો દુર્ગુણ તથા ગુણાનુરાગી બનવા ધનસાર ઐશ્વર્યે પુત્રાને આપેલ બોધ.

પ્રકરણ ૯ : પુન્યનો પ્રભાવ :
(પેજ ૮૮ થી ૯૭)

સમુદ્રકાંઠે આવેલાં વહાણો. વ્યાપારીઓને માલ ખરીદવા રાજાએ કરેલો આદેશ. ધન્યકુમારે ખરીદેલ માટીના લોટા. તેજમતુરીવાળા તે ઘડાથી થયેલ ધન્યકુમારને અતિશય લાભ. ઈર્ષ્યાભેર મનુષ્યે રાજાને કહેલ ધન્યકુમારની વાત, નીતિપ્રિય રાજાએ ધન્યકુમારને બોલાવવા કરેલ આદેશ. ધન્યકુમારનું રાજસભામાં આગમન. રાજાએ પૂછેલ સર્વ વાત. સરલતાથી ધન્યકુમારે રાજાને કહેલ સમગ્ર વૃત્તાંત. રાજાએ કરેલી પ્રશંસા. અમૃત્ય લેટ દ્વારા રાજસભામાં નિયમિત આવવાનું આમંત્રણ. ધન્યકુમારને હંમેશા વાજતેગાજતે રાજસભામાંથી લઈ જવા, તથા ઘેરથી લાવવા માટે વાળંવાળા આદિને કરેલી રાજાએ આજ્ઞા: આથી ત્રણેય ભાઈઓને થતી અતિશય ઈર્ષ્યા.

પ્રકરણ ૧૦ : અદ્ભુત નિઃસ્પૃહતા :
(પેજ ૯૮ થી ૧૦૫)

વાજતેગાજતે રાજસભામાંથી આવતા ધન્યકુમારની નગરજનોએ કરેલી પ્રશંસા. ભાઈની અતિશય વિસ્તૃત કીર્તિને નહિ સહન કરનાર ભાઈઓએ ધન્યકુમારનો નાશ કરવા માટે કરેલ પ્રયત્ન. ભાભીઓએ

કહી દીધેલ ગુપ્તભેદ, તેમજ સાવધાનીથી રહેવાની ચેતવણી. પરદેશ-ગમનમાં લાલ, અને તેથી ધન્યકુમારનું પરદેશગમન. ભૂખતૃપાથી પીડિત ધન્યકુમારે ખેતરમાં લીધેલ વિશ્રામ. ખેડૂતે આપેલું ભોજનનું આમંત્રણ. વગર પરિશ્રમનું ભોજન નહિ લેવાની ઈચ્છાવાળા ધન્યકુમારનું ખેતરમાં ખેડવું. હળથી ખેતર ખેડતાં પ્રાપ્ત થયેલ નિધાન. ધન્યકુમારનું નિર્લોભી-પણું; ધન્યકુમારે કરેલ નિધાનનો ત્યાગ. રાજના કથનથી ખેડૂતે વસાવેલ ધન્યપુર ગામ.

પ્રકરણ ૧૧ : ઉજ્જયિનીમાં પ્રવેશ :

(પેજ ૧૦૬ થી ૧૧૭)

માર્ગમાં જતાં રાત્રીના સમયે પંચપરમેષ્ઠાનું સ્મરણ કરી રેતી ઉપર કરેલ ધન્યકુમારે શયન. વહેલી સવારે જાગૃત થતા સાંભળેલ શિયાળોનો સ્વર. શુભ શુકન માની શબ્દના અનુસારે નદી તરફ પ્રયાણ, નદીના પ્રવાહમાં ખેંચાઈ આવેલ શય, અને શયની કેડેથી મળેલા રત્નો. ધન્યકુમારનું ઉજ્જયિનીમાં આગમન. સરોવર વચ્ચે રહેલ સ્તંભને ધન્યકુમારે બાંધેલ ગાંઠ. ધન્યકુમારના ગુણોથી આકર્ષાયેલ રાજ તથા નગરજનોએ કરેલી પ્રશંસા. ધન્યકુમારને મંત્રીપદારોપણ. ધન્યકુમારને પોતાના રક્ષણતા કુટુંબનું થયેલ દર્શન અને તેઓને પોતાને ઘેર લાવવા.

ધન્યકુમારને ધનસારે કહેલ ધનની અસારતા. અને સંપત્તિના નાશનું વર્ણન. ભાષ્યોને ફરી જાગૃત થતી ઈર્ષ્યા. પુનઃ ધન્યકુમારનું પરદેશ-ગમન. ગંગાકિનારે થયેલ ખે મુનિવરોનો સમાગમ, અને તેઓશ્રીની દેશનાનું શ્રવણ. મુનિરાજશ્રીએ વિપયાસકિતથી ઉત્પન્ન થતાં દુઃખોનું કરેલું વર્ણન.

પ્રકરણ ૧૨ : સુનંદા અને રૂપસેન :

(પેજ ૧૧૮ થી ૧૨૭)

ઇન્દ્રિયોની વિપયાસકિત ઉપર સુનંદા અને રૂપસેનની કથા. નિષ્કુર પુરુષે કરેલો સ્ત્રીનો તિરસ્કાર. સુનંદાનો પુરુષ દ્વેષ. કુલવંતી સ્ત્રીઓનો સુદર વ્યવહાર. સુનંદાને પ્રગટેલ ખેદ. લક્ષ્મીનો નિષેધ. ફરી નવદંપતિના સુખવિલાસ નજરે પડતાં સુનંદાને થયેલ વિપયાસકિત.

પ્રકરણ ૮ : આચાર્ય શ્રી રૂદ્રસૂરિ :
(પેજ ૭૬ થી ૮૭)

ધન્યકુમારની પુન્યાઈથી આકર્ષાયેલા સ્વર્ગનોએ કરેલ તેનું બહુમાન. લઘુમંધુના યશોમાનથી ત્રણે ભાઈની વધતી જતી ઈર્ષ્યા. ગુણરૂપ ઉપર રૂદ્રાચાર્યની ધનસારે કહેલ કથા. રૂદ્રાચાર્યના ચાર શિષ્યોનું વર્ણન. બન્ધુદત્ત મુનિએ કરેલ વાદ, ક્ષણિક મતની ઉત્થાપના, શિષ્યના જયથી શુરને થયેલ ઈર્ષ્યા. સોમિલ મુનિએ સાકેતપુરના રાજાને કરેલો બોધ. સોમિલ મુનિની રાજાએ કરેલ પ્રશંસા. અને તેથી પણ શુરને થયેલ ઈર્ષ્યા. ઈર્ષ્યાદ્વારા રૂદ્રાચાર્યની થયેલ દુર્ગતિ. ઈર્ષ્યાનો દુર્ગુણ ત્યજી ગુણાનુરાગી બનવા ધનસાર શ્રેષ્ઠીએ પુત્રને આપેલ બોધ.

પ્રકરણ ૯ : પુન્યનો પ્રભાવ :
(પેજ ૮૮ થી ૯૭)

સમુદ્રમાંકે આવેલાં વહાણો. વ્યાપારીઓને માલ ખરીદવા રાજાએ કરેલો આદેશ. ધન્યકુમારે ખરીદેલ માટીના લોટા. તેજમતુરીવાળા તે ઘડાથી થયેલ ધન્યકુમારને અતિશય લાભ. ઈર્ષ્યાભર મનુષ્યે રાજાને કહેલ ધન્યકુમારની વાત, નીતિત્રિષ રાજાએ ધન્યકુમારને બોલાવવા કરેલ આદેશ. ધન્યકુમારનું રાજસભામાં આગમન. રાજાએ પૂછેલ સર્વ વાત. સરલતાથી ધન્યકુમારે રાજાને કહેલ સમગ્ર વૃત્તાંત. રાજાએ કરેલી પ્રશંસા. અમૂલ્ય ભેટ દ્વારા રાજસભામાં નિયમિત આવવાનું આમંત્રણ. ધન્યકુમારને હંમેશા વાજતેગાજતે રાજસભામાંથી લઈ જવા, તથા ઘેરથી લાવવા માટે વાળંવાળા આદિને કરેલી રાજાએ આજ્ઞા: આથી ત્રણેય ભાઈઓને થતી અતિશય ઈર્ષ્યા.

પ્રકરણ ૧૦ : અદ્ભુત નિઃસ્પૃહતા :
(પેજ ૯૮ થી ૧૦૫)

વાજતેગાજતે રાજસભામાંથી આવતા ધન્યકુમારની નગરજનોએ કરેલી પ્રશંસા. ભાઈની અતિશય વિસ્તૃત કીર્તિને નહિં સહન કરનાર ભાઈઓએ ધન્યકુમારનો નાશ કરવા માટે કરેલ પ્રયત્ન. ભાઈઓએ

કહી દીધેલ ગુપ્તભેદ, તેમજ સાવધાનીથી રહેવાની ચેતવણી. પરદેશ-ગમનમાં લાલ, અને તેથી ધન્યકુમારનું પરદેશગમન. ભૂખતૃપાથી પીડિત ધન્યકુમારે ખેતરમાં લીધેલ વિશ્રામ. ખેડૂતે આપેલું ભોજનનું આમંત્રણ. વગર પરિશ્રમનું ભોજન નહિ લેવાની ઇચ્છાવાળા ધન્યકુમારનું ખેતરમાં ખેડવું. હળથી ખેતર ખેડતાં પ્રાપ્ત થયેલ નિધાન. ધન્યકુમારનું નિર્દોષી-પણું, ધન્યકુમારે કરેલ નિધાનનો ત્યાગ. રાજના કથનથી ખેડૂતે વસાવેલ ધન્યપુર ગામ.

પ્રકરણ ૧૧ : ઉજ્જયિનીમાં પ્રવેશ :

(પેજ ૧૦૬ થી ૧૧૭)

માર્ગમાં જતાં રાત્રીના સમયે પંચપરમેષ્ઠાનું સ્મરણ કરી રેતી ઉપર કરેલ ધન્યકુમારે શયન. વહેલી સવારે જાગૃત થતા સાંભળેલ શિયાળોનો સ્વર. શુભ શુકન માની શબ્દના અનુસારે નદી તરફ પ્રયાણ, નદીના પ્રવાહમાં ખેંચાઈ આવેલ શય, અને શયની કહેથી મળેલા રત્નો. ધન્યકુમારનું ઉજ્જયિનીમાં આગમન. સરોવર વચ્ચે રહેલ સ્તંભને ધન્યકુમારે બાંધેલ ગાંઠ. ધન્યકુમારના ગુણોથી આકર્ષાયેલ રાજા તથા નગરજનોએ કરેલી પ્રશંસા. ધન્યકુમારને મંત્રીપદારોપણ. ધન્યકુમારને પોતાના રક્ષણતા કુટુંબનું થયેલ દર્શન અને તેઓને પોતાને ઘેર લાવવા.

ધન્યકુમારને ધનસારે કહેલ ધનની અસારતા. અને સંપત્તિના નાશનું વર્ણન. ભાઈઓને ફરી જાગૃત થતી ઈર્ષ્યા. પુનઃ ધન્યકુમારનું પરદેશ-ગમન. ગંગાકિનારે થયેલ બે મુનિવરોનો સમાગમ, અને તેઓશ્રીની દેશનાનું શ્રવણ. મુનિરાજશ્રીએ વિપયાસકિતથી ઉત્પન્ન થતાં દુઃખોનું કરેલું વર્ણન.

પ્રકરણ ૧૨ : સુનંદા અને રૂપસેન :

(પેજ ૧૧૮ થી ૧૨૭)

ઇન્દ્રિયોની વિપયાસકિત ઉપર સુનંદા અને રૂપસેનની કથા. નિષ્કુર પુરુષે કરેલો સ્ત્રીનો તિરસ્કાર. સુનંદાનો પુરુષ દ્વેષ. કુલવંતી સ્ત્રીઓનો સુંદર વ્યવહાર. સુનંદાને પ્રગટેલ ખેદ. લક્ષ્મીનો નિષેધ. ફરી નવદંપતિના સુખવિલાસ નજરે પડતાં સુનંદાને થયેલ વિપયાસકિત.

પ્રકરણ ૮ : આચાર્ય શ્રી રૂદ્રસૂરિ :

(પેજ ૭૬ થી ૮૭)

ધન્યકુમારની પુન્યાઈથી આકરચિના સ્વર્ગનોએ કરેલ તેનું બહુમાન લધુમધુના યગોગાનથી ત્રણે લાઈની વધતી જતી ઈર્ષ્યા ગુણદ્રેષ ઉપર રૂદ્રાચાર્યની ધનસારે કહેલ કથા રૂદ્રાચાર્યના ચાર શિષ્યોનું વર્ણન. બન્ધુદત્ત મુનિએ કરેલ વાદ, હાણિક મતની ઉત્થાપના, શિષ્યના જ્યથી શુરુને થયેલ ઈર્ષ્યા મોખિય મુનિએ સાકેતપુરના રાજાને કરેનો બોધ સોમિલ મુનિની રાજાએ કંઈ પ્રશ્ન સા અને તેથી પણ શુરુને થયેલ ઈર્ષ્યા ઈર્ષ્યાદ્વારા રૂદ્રાચાર્યની થયેલ દુર્ગતિ ઈર્ષ્યિનો દુર્ગુણ ત્વજી ગુણાનુરાગી બનના ધનસાર યેથીએ પુત્રોને આપેન બોધ

પ્રકરણ ૯ : પુન્યનો પ્રભાવ

(પેજ ૮૮ થી ૯૭)

સમુદ્રકાઠે આવેલા વહાણો વ્યાપારીઓને માલ ખરીદવા રાજાએ કરેનો આદેશ ધન્યકુમારે ખરીદેલ માટીના લોટા તેજમતુરીવાળા તે ઘડાથી થયેન ધન્યકુમારને અતિશય લાલ ઈર્ષ્યાખોર મનુષ્યે રાજાને નહેલ ધન્યકુમારની વાત, નીતિમિત્ર રાજાએ ધન્યકુમારને બોલાવના કરેલ આદેશ ધન્યકુમારનું રાજસલામા આગમન રાજાએ પૂછેન સર્વ વાત સરલતાથી ધન્યકુમારે રાજાને કહેલ સમગ્ર વૃત્તાત રાજાએ કરેની પ્રશ્ન સા અમૂલ્ય ભેગ દ્વારા રાજસલામા નિયમિત આવવાનું આમત્રણ ધન્યકુમારને હમેશા વાજતેગાજતે રાજસલામાથી લઈ જવા, તથા ઘેરથી લાવવા માટે વાજવાળા આદિને કરેલી રાજાએ આજ્ઞાઃ આથી ત્રણેય લાઈઓને થતી અતિશય ઈર્ષ્યા

પ્રકરણ ૧૦ : અદ્ભુત નિઃસ્પૃહતા :

(પેજ ૯૮ થી ૧૦૫)

વાજતેગાજતે રાજસલામાથી આવતા ધન્યકુમારની નગરજનોએ કરેતી પ્રશ્ન સા લાઈની અતિશય વિસ્તૃત કીર્તિને નહિ સહન કરનાર ભાઈઓએ ધન્યકુમારનો નાશ કરવા માટે કરેન પ્રયત્ન. ભાભીઓએ

કહી દીધેલ ગુપ્તભેદ, તેમજ સાવધાનીથી રહેવાની એતવણી. પરદેશ-ગમનમાં લાલ, અને તેથી ધન્યકુમારનું પરદેશગમન. ભૂખતૃષ્ણાથી પીડિત ધન્યકુમારે ખેતરમાં લીધેલ વિશ્રામ. ખેડૂતે આપેલું ભોજનનું આમંત્રણ. વગર પરિશ્રમનું ભોજન નહિ લેવાની ઈચ્છાવાળા ધન્યકુમારનું ખેતરમાં ખેડવું. હળથી ખેતર ખેડતાં ગ્રામ થયેલ નિધાન. ધન્યકુમારનું નિર્લોભી-પણું, ધન્યકુમારે કરેલ નિધાનનો ત્યાગ. રાજના કથનથી ખેડૂતે વસાવેલ ધન્યપુર ગામ.

પ્રકરણ ૧૧ : ઉજ્જયિનીમાં પ્રવેશ :

(પેજ ૧૦૬ થી ૧૧૭)

માર્ગમાં જતાં રાત્રીના સમયે પંચપરમેષ્ઠાનું સ્મરણ કરી રેતી ઉપર કરેલ ધન્યકુમારે શયન. વહેલી સવારે જગૃત થતા સાંભળેલ શિયાળોનો સ્વર. શુભ શુકન માની શબ્દના અનુસારે નદી તરફ પ્રયાણ, નદીના પ્રવાહમાં ખેંચાઈ આવેલ શય, અને શયની કેડેથી મળેલા રત્નો. ધન્યકુમારનું ઉજ્જયિનીમાં આગમન. સરોવર વચ્ચે રહેલ સ્તંભને ધન્યકુમારે બાંધેલ ગાંઠ. ધન્યકુમારના ગુણોથી આકર્ષાયેલ રાજ તથા નગરજનોએ કરેલી પ્રશંસા. ધન્યકુમારને મંત્રીપદારોપણ. ધન્યકુમારને પોતાના રક્ષણતા કુટુંબનું થયેલ દર્શન અને તેઓને પોતાને ઘેર લાવવા.

ધન્યકુમારને ધનસારે કહેલ ધનની અસારતા. અને સંપત્તિના નાશનું વર્ણન. લાઘ્યોને ફરી જગૃત થતી ઈર્ષ્યા. પુનઃ ધન્યકુમારનું પરદેશ-ગમન. ગંગાકિનારે થયેલ ખે મુનિવરોનો સમાગમ, અને તેઓશ્રીની દેશનાનું શ્રવણ. મુનિરાજશ્રીએ વિપયાસક્તિથી ઉત્પન્ન થતાં દુઃખોનું કરેલું વર્ણન.

પ્રકરણ ૧૨ : સુનંદા અને રૂપસેન :

(પેજ ૧૧૮ થી ૧૨૭)

ઇન્દ્રિયોની વિપયાસક્તિ ઉપર સુનંદા અને રૂપસેનની કથા. નિષ્કુર પુરુષે કરેલો સ્ત્રીનો તિરસ્કાર. સુનંદાનો પુરુષ દ્વેષ. કુલવંતી સ્ત્રીઓનો સુંદર વ્યવહાર. સુનંદાને પ્રગટેલ ખેદ. લક્ષ્મીનો નિષેધ. ફરી નવદંપતિના સુખવિલાસ નજરે પડતાં સુનંદાને થયેલ વિપયાસક્તિ.

પ્રકરણ ૧૩ : સ્વૈર વિહાર :

(પેજ ૧૨૭ થી ૧૪૦)

રૂપસેન તરફ સુનંદાનું આકર્ષણ. સુનંદાએ રૂપસેનને આપેલ મામંત્રણ. કૌમુદી મહોત્સવનો ત્યાગ કરી બંનેએ કરેલ મિલનનો સંકેત. મહેલ પાછળ ગોદવેલ નિસરણી. રૂપસેનને બદલે ચઢી આવેલ જુગારી. મંધારામાં જુગારી સાથે સુનંદાએ ભોગવેલ વિષયસુખ. રૂપસેન ઉપર મીંત પડવાથી થયેલ મૃત્યુ. રૂપસેનના સ્નેહીઓએ, તથા રાજાદિએ કરાવેલ રૂપસેનની તપાસ. નહિં બલવાથી થયેલ શોક. સુનંદાની કૃત્તિમાં પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયેલ રૂપસેન.

પ્રકરણ ૧૪ : માનસિક પાપનો વિપાક :

(પેજ ૧૪૧ થી ૧૫૧)

સુનંદાએ કરાવેલ ગર્ભપાત. પૃથ્વીવલ્લભ રાજા સાથે સુનંદાના લગ્ન. રૂપસેનનો સર્પાવતાર. સુનંદા તરફ મોહ. અંતે થયેલ મૃત્યુ. ચોથા લવમાં કાગડાપણે જન્મ. સુનંદા પર પ્રેમ, અને મૃત્યુ. પાંચમા લવમાં હંસ. સુનંદા તરફ આકર્ષણ. અને મૃત્યુ, છઠ્ઠા લવમાં હરણ. સુનંદા પર ભગેલ મોહ, હરણનું મૃત્યુ. તેનું રંધાયેલ માંસ. જ્ઞાની મુનિવરનું આગમન.

પ્રકરણ ૧૫ : મંગલના માર્ગ :

(પેજ ૧૫૨ થી ૧૬૮)

રાજા આદિને માંસ ખાતા બેઠા મુનિવરે હજાવેતું મસ્તક. રાજાએ પૂછેલ તેનું કારણ, રાજાના આગ્રહથી અને લાલનું કારણ બાણી મુનિવરે કહેલ રૂપસેનના પૂર્વલવનો વૃતાંત, કર્મની વિચિત્રતા બાણી રાજારાણીને થયેલ વૈરાગ્ય, પૃથ્વીવલ્લભ રાજા અને સુનંદા આદિએ સ્વીકારેલ ભાગવતી દીક્ષા, સુનંદાને પ્રગટેલ અવધિજ્ઞાન, સાતમાં લવમાં હાથીપણે ઉત્પન્ન થયેલ રૂપસેનનો જીવ, હાથીનો લોકો ઉપર ત્રાસ,

સુનંદાસાધ્વીનું ત્યાં ગમન, સુનંદાએ કરેલ હાથીને પ્રતિબોધ, લોકોને થયેલ આશ્ચર્ય, રાજની હસ્તીશાળામાં હાથીનું પ્રયાણ, હાથીએ આરાધેલો ધર્મ, ધર્મપ્રલાવે હાથી સહસાર દેવલોકમાં.

પ્રકરણ ૧૬ : વ્રતપાલનમાં અડગતા :

(પેજ ૧૬૯ થી ૧૭૭)

દેશના સાંભળ્યા પછી ધન્યકુમારે કરેલ પરસ્ત્રીસેવનનો ત્યાગ. ગંગાકિનારે કરેલ રાત્રિનિવાસ. ગંગાદેવીનું આગમન અને ભોગ માટે કરેલ ધન્યને પ્રાર્થના, ધન્યકુમારનો દૃઢ પ્રત્યુત્તર, કામભોગથી પ્રાપ્ત થતાં દુઃખોનું કરેલ વર્ણન, ધન્યકુમારે ગંગાદેવીને કરેલો પ્રતિબોધ, દેવીએ કરેલ ધન્યકુમારની પ્રશંસા, અને આપેલ ચિંતામણી રત્ન, ધન્યકુમારનું રાજગૃહી તરફ પ્રયાણ.

પ્રકરણ ૧૭ : પુન્યશાળીના પગલે :

(પેજ ૧૭૮ થી ૧૮૪)

રાજગૃહીનું વર્ણન, રાજ ઐશ્વિક અને મંત્રીશ્વર અભયકુમાર, કુસુમપાલ ઐથીના ઉદ્યાનમાં ધન્યનું આગમન, પલ્લવિત થયેલ શુષ્ક-ઉદ્યાન, કુસુમપાળે કરેલ ધન્યકુમારનું સ્વાગત, કુસુમત્રી સાથે લગ્ન અને ત્યાં કાળ નિર્ગમન.

પ્રકરણ ૧૮ : ભુદ્ધિનો ચમત્કાર :

(પેજ ૧૮૫ થી ૧૯૧)

ચંડપ્રદોત રાજાએ રાજગૃહીમાં ધાલેલ ઘેરો, અભયકુમારે કેળવેલી કળા, ચંડપ્રદોતના લશ્કરમાં પાડેલું લંગાણ, અને તેઓનું પંચાયન, ઐશ્વિકરાજાએ ગ્રહણ કરેલ સર્વસ્વ, ઉત્તરગિની પહોંચ્યા પછી ચંડપ્રદોતે જાણેલ રહસ્ય, ચંડપ્રદોતનો ક્રોધ, અભયકુમારને પકડી લાવવા ગણિદાએ કરેલી પ્રતિજ્ઞા, સાધ્વીજી પાસે ગણિદાએ કરેલો ધર્માભ્યાસ.

પ્રકરણ ૧૯ : ધર્મના નામે છલના :

(પેજ ૧૯૨ થી ૨૦૦)

રત્નમંજરી ગણિકાનું રાજગૃહીમાં આગમન, રત્નમંજરીની પ્રભુ-લક્ષિત જોઈ અભયકુમારને સાધર્મિક લક્ષિતની જાગેલ ભાવના, રત્નમંજરીને આપેલું આમંત્રણ, અભયકુમારે કરેલ સાધર્મિક લક્ષિત, રત્નમંજરીએ પણ અભયકુમારને જમવા માટે કરેલ આમંત્રણ, સરલ બુદ્ધિવાળા અભયકુમારે કરેલ વિશ્વસિનો સ્વીકાર, ભોજનના અંતમાં આપેલ ચંદ્રહાસ મદિરા, અભયકુમારને આવેલી મૂર્ચ્છા, ધર્મના પહાનાથી અભયકુમારને ઠગી, મૂર્ચ્છિત અવસ્થામાં હાથપગ બાંધી, ગણિકાએ કરેલ ઉજ્જયિનીમાં પ્રસ્થાન, ચતુરાઈયુક્ત અભયકુમારના વચનો સાંભળી ચંડપ્રહોત રાજાની અભયકુમાર પર થયેલ પ્રસન્નતા.

પ્રકરણ ૨૦ : હાથી અંકુશમાં આવ્યો !

(પેજ ૨૦૧ થી ૨૦૪)

અભયકુમારની ગેરહાજરીમાં હાથીએ રાજગૃહીમાં મચાવેલ તોફાન, રાજાએ કરાવેલ ઉદ્ધોષણ, ધન્યકુમારે બીંચેલ પડકાર, હાથીને વશ કરી આલાનસ્તંબે બાંધ્યો, શ્રેણિકરાજાની પુત્રી સોમશ્રી સાથે ધન્યકુમારનાં થયેલાં લગ્ન.

પ્રકરણ ૨૧ : સુપાત્રદાનનો મહિમા :

(પેજ ૨૦૫ થી ૨૧૭)

શાલિભદ્રનું ટપાંત. તેના પૂર્વલવનું વર્ણન. ખીર ખાવાની તીવ્ર ઇચ્છા, પાડોશીઓની સદાયથી તૈયાર કરેલી ખીર, મુનિનું માસખમણના પારજો આગમન, શુદ્ધ ભાવથી વહોરાવેલ ખીર, દાન ધર્મની પ્રશંસા. રાત્રે થયેલ વિશુચિક્ષ અને મૃત્યુ, ગોબદ શ્રેષ્ઠીની પત્ની ભદ્રાની કૂક્ષીમાં ઉપત્તિ, શાલિભદ્રનો જન્મ, જત્રીશ કન્યાઓ સાથે થયેલ લગ્ન, ગોબદ શ્રેષ્ઠી સાથે એક ધૂનારાએ વાપરેલી ધૂર્ણકા, ગોબદ શ્રેષ્ઠીની મૂંઝવણ,

ધન્યકુમારે તે ધૂર્તનો યુક્તિ દ્વારા કરેલ નિકાલ, રાજા, શ્રેષ્ઠી તથા ગરજનોએ કરેલી પ્રશંસા, શ્રેષ્ઠી પુત્રી સુભદ્રાના ધન્યકુમાર સાથે થયેલા ગળ, ગોભદ્ર શ્રેષ્ઠીએ સ્વીકારેલ ચારિત્ર, આરાધનાના પ્રભાવે ત્યાંથી પ્રલોકમાં, શાલિભદ્ર ઉપરના પ્રેમથી હંમેશા ઉતરતી તેનીસ પેટીઓ, નિદાનનું અતિ ઉત્તમ દ્વં.

પ્રકરણ ૨૨ : કૌશાંબી નગરીમાં :

(પેજ ૨૧૮ થી ૨૨૭)

રાજગૃહીમાં બંધુઓ તથા માતપિતાનું દરિદ્રઅવસ્થામાં મિલન, નના નાશનું વર્ણન, ઉત્સવથી કરાવેલ ગૃહપ્રવેશ, બંધુઓનો કરેલ સ્તકાર, ભાઈઓને થયેલી ઈર્ષ્યા, ધન્યકુમારનો ત્રીજાવાર પરદેશગમનનો અર્ણવ, ચિન્તામણીરત્ન સાથે પરદેશગમન, કૌશાંબી નગરીમાં શતાનિક બના મણિની પરીક્ષા, રાજપુત્રી સૌભાગ્યમંજરી સાથે લગ્ન, સાવેલ ધન્યપુર નગરનું વર્ણન, સરોવરનું ખોદકામ.

પ્રકરણ ૨૩ : ધન્યપુરનું સરોવર :

(પેજ ૨૨૮ થી ૨૪૧)

ધન્યકુમારના બંધુઓની લક્ષ્મીનો નાશ, તેઓએ છોડેલ રાજગૃહી, ધન્યકુમારની પત્ની સોમશ્રી, કુસુમશ્રી તથા સુભદ્રાને પિયર જવા માટે નસારે કરેલ આજ્ઞા, સુભદ્રાનો સાથે આવવાનો આગ્રહ, તેઓ વધા માવેલા ધન્યપુર નગરમાં, સરોવર ખોદવાના કાર્યમાં તેઓ જોડાયા, સરોવર જોવા આવેલા ધન્યકુમાર, ત્યાં કુટુંબીઓની થયેલી પિછાણ, નસારનો સત્કાર, સુંદર વસ્તુઓ આપી તેઓની વધારેલી કીર્તિ.

પ્રકરણ ૨૪ : પતિનું પુનર્મિલન :

(પેજ ૨૪૨ થી ૨૫૭)

પુત્રવધૂઓને જાશ લેવા મોકલવાનું ધન્યનું કહેણ, સુભદ્રાને પરી જાશ તથા ખાદ્ય પદાર્થો આપવા અને સખીભાવ રાખવા સૌભાગ્યમંજરીને ધન્યકુમારનો આદેશ, ધનસારે કરેલ સુભદ્રાનાં વખાણ,

તેથી ત્રણ વધૂઓને ચયેલ ઇર્ષ્યા, સુલદ્રાએ સૌભાગ્યમંજરીને કહેલ પોતાનું જતાંત, ત્યાં આવેલ ધન્યકુમાર, સુલદ્રાના પતિવ્રતની પરીક્ષા, તેની કમેડી અને ઓળખાણ, સુલદ્રા ન આવવાથી ધનસારની મૂંઝવણ.

પ્રકરણ ૨૫ : શતાનિકનાં રાજદ્વારે :

(પેજ ૨૫૮ થી ૨૭૮)

વધૂઓના વાગ્યાણ, ત્યાંના વેપારીઓ પાસે ધનસારનું આગમન, તે દરેકનું એકલા થઈ ધન્યકુમાર પાસે જવું, ધન્યકુમારે અન્ય ઉક્તિથી કરેલ તેઓનું વિસર્જન, આથી લોકોએ કરેલ તિરસ્કાર, ધનસારે ફરી ધન્યકુમારનો કરેલ મેળાપ, પુત્રની ઓળખાણ, પિતાપુત્રનો ભેટા, માતાનું આગમન અને ઓળખાણ, ત્રણે ભાઈઓનું પણ ત્યાં આવવું, ભાભીઓનું પણ આગમન, જવાળ નહિ મળવાથી શતાનિક રાજા પાસે જવું, રાજાને કરેલી ફરીવાદ, રાજાનો આદેશ અને લડાઈની આગા. શુદ્ધિકૃતશયથી મંત્રીઓએ કરેલી મંત્રણા, લડાઈને બંધ રાખતા રાજાને સમજાવવું, ધન્યકુમારની ભાભીઓને ખોલાવી તેઓની પાસેથી સાંભળેલ સંપૂર્ણ જતાંત, ધન્યકુમાર પાસે ગયેલા મંત્રીઓ, તેમણે પ્રગટ કરેલ રદઅ, ભાભીઓનો મેળાપ, સ્ત્રીઓનો વિશ્વાસ નહિ કરવા સંબંધી ધન્યકુમારના ઉદ્ગારો, રાજાદિ અને વહિવેતોએ આનંદિત થઈ આપેલ ધન્યકુમારને આશીર્વાદ.

પ્રકરણ ૨૬ : કલા તથા શુદ્ધિનો અમલકાર :

(પેજ ૨૭૯ થી ૨૯૯)

ભાઈઓને અગ્રીનિ યાચ તે પહેલાં તેઓને રાન્યલક્ષ્મી મેંપી પ્રિયાસદ ધન્યકુમારનું પરદેશગમન, લક્ષ્મીપુર તરફ પ્રવાણ, ગિતારિ-રાગ ગીનકળા નામે તેની પુત્રી, ગીનકળામાં તેની પ્રતીજ્ઞતા, ગીનકળાએ કરેલી પ્રતિજ્ઞા, ધન્યકુમારે પ્રમટ કરેલ પોતાની કળા, દરબજાના સમયને માત્ર વચ્ચે લાવી લોકોને જનાવેલી અદ્ભુતતા, ગીનકળા સાથે ધન્યનાં જન્મ, પ્રજો પૂરી મંત્રીની પુત્રી સરસ્વતી સાથે લગ્ન, પદમહલ શ્રીમતી

પુત્રોને ઉપદેશ, મોહમત્વના ત્યાગ ઉપર આપેલ ઓધ, દ્રવ્યના કરેલ ચાર ભાગ, નામથી અંકિત ચાર કળશોનું ભૂમિમાં સ્થાપન, ફેટલોક સમય ગયા બાદ કળશોને ફાડવા, નાના પુત્રના કળશમાં નીકળેલી મોનામહોર, તેથી ત્રણ ભાઈઓનો તેના તરફ થયેલો દુર્ભાવ, ધન્યકુમારે ચારેય કળશોનો પ્રગટ કરેલ અર્થ, ધન્યકુમારની શુદ્ધિ કૌશલ્યતાથી આકર્ષાયેલા ત્રણ ભાઈઓ, પોતાની બહેન લક્ષ્મીવતીનું ધન્યકુમાર સાથે કરેલ લગ્ન.

પ્રકરણ ૨૭ : લોભીને ઘેર ધૂર્ત :

(પેજ ૩૦૦ થી ૩૦૮)

ધનકર્મા શ્રેષ્ઠી, અત્યંત કૃપણસ્વભાવ, ચારણસમાજનું આગમન, એક ચારણે ધનકર્મા પાસેથી ધન ગ્રહણ કરવાની કરેલ પ્રતિજ્ઞા, ધનકર્મા પાસે આવી માગેલ દાન, આવતી કાલના વાયદા, ચારણે કરેલી દેવીની આરાધના, પ્રસન્ન થઈ દેવીએ અર્પણ કરેલી રૂપપરાવર્તિની વિદ્યા, ધનકર્મા ગયેલ બહારગામ, તેનું રૂપ કરી ચારણે કરેલ ગૃહપ્રવેશ, પુત્રોને આપેલ ઉપદેશ, કૃપણતાનાં ત્યાગ પર આપેલ સુંદર ઓધ, તેણે સમજાવેલ લક્ષ્મીની અસ્થિરતા.

પ્રકરણ ૨૮ : શ્રી અને સરસ્વતીનો વિવાહ :

(પેજ ૩૦૯ થી ૩૩૧)

લક્ષ્મી અને સરસ્વતીનો સંવાદ, બેમાંથી કોણ અધિક ? સરસ્વતીનું ગામમાં ગમન, વ્યાખ્યાન દ્વારા કરેલું આકર્ષણ, વૃદ્ધાના સ્વરૂપમાં લક્ષ્મીદેવીનું આગમન, 'સુવર્ણપાત્રો બતાવી સરસ્વતીના વ્યાખ્યાનમાં પાડેલ લંગાણ, સુવર્ણપાત્રો માટે શ્રેષ્ઠીના ઘરમાં દોડાદોડ, લક્ષ્મીએ કરેલી પરીક્ષા, ધન લેવા માટે ગામના લોકોની દોડધામ, શ્રેષ્ઠીએ કરેલ સરસ્વતીનું વિસર્જન, આંથી જંગલમાં ગયેલ સરસ્વતી, ત્યાં વનમાં લક્ષ્મીનો મિલાપ.

પ્રકરણ ૨૯ : સુવર્ણની માયાવી ટેકરી :

(પેજ ૩૩૨ થી ૩૪૭)

અજ્ઞાનથી અંધ થયેલા જંગલમાં લક્ષ્મીની મહત્તા, લક્ષ્મીથી થતાં દુઃખો, લક્ષ્મીએ વિદુર્વેલી સુવર્ણની ટેકરી, બન્નેએ કરેલ કુંજમાં પ્રવેશ,

સુવર્ણ ટેકરી પાસે આવેલ રાજના બે સેવકો, બન્નેનું મૃત્યુ, નક્ષ-
તપરવીનું આગમન, છ ચોરોનો પ્રવેશ, તપસ્વીનો વધ, સોનીને
બોલાવવો, સોનીએ બનાવેલ વિપનિશ્ચિત બોજન, સોનીનો વિશ્વાસ ન
કરવા ઉપર એક ચોરે આપેલી શિખામણ.

પ્રકરણ ૩૦ : ઉપકાર ઉપર અપકાર

(પેજ ૩૪૮ થી ૩૬૨)

સોનીના અવિશ્વાસ પર સુશર્મા બ્રાહ્મણની કથા, સોની તથા છ
ચોરોનું મૃત્યુ, લક્ષ્મી માટે કરાતા અનેક પ્રયત્નો, લક્ષ્મીનું મોટું
દુષણ, સુખર્ના કરાવનાર દર્શન તથા દુઃખંડી. મર્તાર્મા પાડનાર,
સુપાત્રદાનની શ્રેષ્ઠતા.

પ્રકરણ ૩૧ : કૃપણતાની વિટંબના :

(પેજ ૩૬૩ થી ૩૭૬)

ફૂટ ધનકર્માએ શરૂ કરેલ દ્રવ્યનો ઉપભોગ તથા વ્યય, રાજને
કરેલી ભેટ, તેના પશનો વિસ્તાર, મૂળ ધનકર્માને પડેલી વાતની ખબર,
તેને મચેલો ઉત્પાત, અને ઘેર ગમન, ધરના દ્વાર પાસે થયેલ અટકાયત,
વચ્ચે પડેલ મહાજન, નિર્ણય ન થવાથી રાજસભામાં ફરીયાદ.

પ્રકર ૩૨ : પુણ્યનો પ્રખલ પ્રભાવ :

(પેજ ૩૭૭ થી ૩૮૪)

ગજાએ કરાવેલ ઉદ્દેશોપણા, ધન્યકુમારે ઝીલેલ પડહ, ધન્યકુમારે
કરેલ સત્ય ધનકર્માની પરીક્ષા, પ્રગટ થયેલ ફૂટ ધનકર્મા, અને તેણે
કહેલ સર્વ વૃત્તાંત, ધનકર્માની પુત્રી ગુણમાલિની સાથે ધન્યકુમારના
બ્રમ્હ, રાજગૃહી તરફ ગમન, આઠે પત્નીઓનો ત્યાં મેળાપ અને આનંદ.

(પ્રથમ ખંડ સમાપ્ત)

કથા રત્ન મંજૂ પા : ખંડ ૨ નો

પ્રકરણ ૧ : ચંડપ્રદ્યોત ઉદાયનનું અપહરણ કરાવે છે :

(પેજ ૧ થી ૧૦)

ચંડપ્રદ્યોતના ચર અમૂલ્ય રત્નો, લોહજંઘ દૂત, તેનો હંમેશા સો
ગાઉનો પ્રવાસ, ભર્યના લોકોને ત્રાસ, તેઓએ આપેલ વિપ્રભિશ્રિત
મોદક, અભયકુમારે તે મોદકનું પ્રગટ કરેલ રહસ્ય, પ્રદ્યોતરાજની પુત્રી
વાસવદત્તા, સંગીતકળા શીખવાની લેતી તીવ્ર ઇચ્છા, વાસવદત્તાને
સંગીતકળા શીખવવા માટે ખોટા હાથીના બહાનાથી પકડેલ ઉદાયન રાજ.

પ્રકરણ ૨ : ઉદાયન સાથે વાસવદત્તા ભાગે છે :

(પેજ ૧૧ થી ૨૦)

વાસવદત્તાએ પડે રહીને શરૂ કરેલ શિક્ષણ, બન્નેનું પ્રગટ થયેલ
રહસ્ય, વાસવદત્તા અને ઉદાયન બન્નેનો પરસ્પર પ્રેમ, ભોગવેલો આનંદ,
ઉદાયને વશ કરેલ અનલગિરિ હાથી, હાથી ઉપર બેસી ઉદાયન તથા
વાસવદત્તાનું ત્યાંથી પલાયન.

પ્રકરણ ૩ : અભયકુમાર પડકાર કરી વિદાય લે છે :

(પેજ ૨૧ થી ૨૭)

વાસવદત્તા અને ઉદાયનના થયેલા લગ્ન, અવંતીમાં અગ્નિનો ઉપદ્રવ,
અભયકુમારે પ્રગટ કરેલ બુદ્ધિકૌશલ્ય, મહામારીના ઉપદ્રવની શાન્તિ,
અભયકુમારે કરેલ વિચિત્ર માગણી, રાજગૃહી જવા માટે ચંડપ્રદ્યોતને આપવી
પડેલી સમ્મતિ, ચંડપ્રદ્યોતને પકડી જવા માટે અભયકુમારે કરેલી પ્રતિજ્ઞા.

પ્રકરણ ૪ : અભય બુદ્ધિબળ અજમાવે છે :

(પેજ ૨૮ થી ૩૭)

અભયકુમારનું રાજગૃહીમાં આગમન, ધન્યકુમાર તથા અભયકુમારનો
પરિચય, ધન્યકુમારની પ્રશંસા, ધન્ય તથા અભયનો પ્રેમ સંબંધ, જે

સુવર્ણ ટેકરી પાસે આવેલ રાજના બે મેવડા, બન્નેનું મૃત્યુ, નમ-
તપસ્વીનું આગમન, ૭ ચોરોનો પ્રવેશ, તપસ્વીનો વધ, સોનીને
બોલાવવો, સોનીએ બનાવેલ વિપ્રભિશ્રિત બોજન, સોનીનો વિશ્વાસ ન
કરવા ઉપર એક ચોરે આપેલી શિખામણ.

પ્રકરણ ૩૦ : ઉપકાર ઉપર અપકાર

(પેજ ૩૪૮ થી ૩૬૨)

સોનીના અવિશ્વાસ પર સુશર્મા બ્રાહ્મણની કથા, સોની તથા ૭
ચોરોનું મૃત્યુ, લક્ષ્મી માટે કરાતા અનેક પ્રયત્નો, લક્ષ્મીનું મોટું
દુષણ, સુખનાં કરાવનાર દર્શન તથા દુઃખરૂપી મર્તામાં પાડનાર,
સુપાત્રદાનની શ્રેયતા.

પ્રકરણ ૩૧ : કૃપણતાની વિટંબના :

(પેજ ૩૬૩ થી ૩૭૬)

કૂટ ધનકર્માએ રાજ ક્ષેત્ર દ્રવ્યનો ઉપભોગ તથા વ્યય, રાજને
કેરેલી બેટ, તેના યશનો વિસ્તાર, મૂળ ધનકર્માને પડેલી વાતની ખબર,
તેને મચેલો ઉત્પાત, અને ઘેર ગમન, ધરના દ્વાર પાસે થયેલ અટકાયત,
વચ્ચે પડેલ મદાજન, નિર્ણય ન થવાથી રાજસભામાં ફરીયાદ.

પ્રકરણ ૩૨ : પુણ્યનો પ્રખલ પ્રભાવ :

(પેજ ૩૭૭ થી ૩૮૪)

રાજાએ કરાવેલ હિંદોષણા, ધન્યકુમારે જીતેલ પડલ, ધન્યકુમારે
કેરેલ સત્ય ધનકર્માની પરીક્ષા, પ્રગટ થયેલ કૂટ ધનકર્મા, અને તેણે
કેરેલ સર્વ જ્ઞાંત, ધનકર્માની પુત્રી ગુણમાલિની સાથે ધન્યકુમારના
બ્રહ્મ, રાજગૃહી તરફ ગમન, આઠે પત્નીઓનો ત્યાં મેળાપ અને આનંદ.

(પ્રથમ ખંડ સમાપ્ત)

કથારત્ન મંજૂષા : ખંડ ૨ નો

૫

પ્રકરણ ૧ : ચંડપ્રદ્યોત ઉદાયનનું અપહરણ કરાવે છે :

(પેજ ૧ થી ૧૦)

ચંડપ્રદ્યોતના ચાર અમૂલ્ય રત્નો, લોહજંઘ દૂત, તેનો હંમેશા સો ભાઉનો પ્રવાસ, ભરૂચના લોકોને ત્રાસ, તેઓએ આપેલ વિપ્રભિશ્રિત મોદક, અભયકુમારે તે મોદકનું પ્રગટ કરેલ રહસ્ય, પ્રદ્યોતરાજની પુત્રી વાસવદત્તા, સંગીતકળા શીખવાની તેની તીવ્ર ઇચ્છા, વાસવદત્તાને સંગીતકળા શીખવવા માટે ખોટા હાથીના બહાનાથી પકડેલ ઉદાયન રાજ.

પ્રકરણ ૨ : ઉદાયન સાથે વાસવદત્તા ભાગે છે :

(પેજ ૧૧ થી ૨૦)

વાસવદત્તાએ પડદે રહીને શરૂ કરેલ શિક્ષણ, બન્નેનું પ્રગટ થયેલ રહસ્ય, વાસવદત્તા અને ઉદાયન બન્નેનો પરસ્પર પ્રેમ, ભોગવેલો આનંદ, ઉદાયને વશ કરેલ અનલગિરિ હાથી, હાથી ઉપર બેસી ઉદાયન તથા વાસવદત્તાનું ત્યાંથી પલાયન.

પ્રકરણ ૩ : અભયકુમાર પડકાર કરી વિદાય લે છે :

(પેજ ૨૧ થી ૨૭)

વાસવદત્તા અને ઉદાયનના થયેલા લગ્ન, અવંતીમાં અગ્નિનો ઉપદ્રવ, અભયકુમારે પ્રગટ કરેલ બુદ્ધિકૌશલ્ય, મહામારીના ઉપદ્રવની શાન્તિ, અભયકુમારે કરેલ વિચિત્ર માગણી, રાજગૃહી જવા માટે ચંડપ્રદ્યોતને આપવી પડેલી સમ્મતિ, ચંડપ્રદ્યોતને પકડી જવા માટે અભયકુમારે કરેલી પ્રતિજ્ઞા.

પ્રકરણ ૪ : અભય બુદ્ધિબળ અજમાવે છે :

(પેજ ૨૮ થી ૩૭)

અભયકુમારનું રાજગૃહીમાં આગમન, ધન્યકુમાર તથા અભયકુમારનો પરિચય, ધન્યકુમારની પ્રશંસા, ધન્ય તથા અભયનો પ્રેમ સંબંધ, બે

મુવર્ણુ ટેકરી પાસે આવેલ રામના બે સેવકો, બન્નેનું મૃત્યુ, નમ્ર-
તપસ્વીનું આગમન, છ ચોરોનો પ્રવેશ, તપસ્વીનો વધ, સોનીને
બોલાવવો, સોનીએ બતાવેલ વિપરિત્રિત બોજન, સોનીનો વિશ્વાસ ન
કરવા ઉપર એક ચોરે આપેલી શિખામણ

પ્રકરણ ૩૦ : ઉપકાર ઉપર અપકાર

(પેજ ૩૪૮ થી ૩૬૨)

સોનીના અવિશ્વાસ પર સુશર્મા બ્રાહ્મણની કથા, સોની તથા છ
ચોરોનું મૃત્યુ, લક્ષ્મી માટે કરાતા અનેક પ્રયત્નો, લક્ષ્મીનું મોટું
દુપણ, મુખના કશાવનાર દર્શન તથા દુઃખરૂપી મર્તામાં પાડનાર,
મુપાત્રદાનની શ્રેષ્ઠતા.

પ્રકરણ ૩૧ : કૃપણતાની વિટંબના :

(પેજ ૩૬૩ થી ૩૭૬)

કૂટ ધનકર્માએ શરૂ કરેલ દ્રવ્યનો ઉપભોગ તથા વ્યય, રાજાને
કરેલી ભેટ, તેના યશનો વિસ્તાર, મૂળ ધનકર્માને પડેલી વાતની ખબર,
તેને મચેલો ઉત્પાત, અને ઘેર મમન, ધરના દ્વાર પાસે થયેલ અટકાયત,
વચ્ચે પડેલ મહાજન, નિર્ણય ન થવાથી રાજસભામાં ફરીયાદ.

પ્રકરણ ૩૨ : પુણ્યનો પ્રખલ પ્રભાવ :

(પેજ ૩૭૭ થી ૩૮૪)

રાજાએ કરાવેલ હિંદોપણા, ધન્યકુમારે ઝીવેલ પડદ, ધન્યકુમારે
કરેલ સત્ય ધનકર્માની પરીક્ષા, પ્રગટ થયેલ કૂટ ધનકર્મા, અને તેણે
કરેલ સર્વ વૃત્તાંત, ધનકર્માની પુત્રી ગુણમાલિની સાથે ધન્યકુમારના
બ્રમ, રાજગૃહી તરફ મમન, આઠે પત્નીઓનો ત્યાં મેળાપ અને આનંદ.

(અથમ ખંડ સમાપ્ત)

કથારત્ન મંજૂષા : ખંડ ૨ નો

પ્રકરણ ૧ : ચંડપ્રદ્યોત ઉદાયનનું અપહરણ કરાવે છે :

(પેજ ૧ થી ૧૦)

ચંડપ્રદ્યોતના ચર અમૂલ્ય રત્નો, લોહજંઘ દૂત, તેનો હંમેશા સોઝાઉનો પ્રવાસ, ભર્યના લોકોને ત્રાસ, તેઓએ આપેલ વિષમિશ્રિત મોદક, અભયકુમારે તે મોદકનું પ્રગટ કરેલ રહસ્ય, પ્રદ્યોતરાજની પુત્રી વાસવદત્તા, સંગીતકળા શીખવાની ભેની તીવ્ર ઇચ્છા, વાસવદત્તાને સંગીતકળા શીખવવા માટે ખોટા હાથીના બહાનાથી પકડેલ ઉદાયન રાજ.

પ્રકરણ ૨ : ઉદાયન સાથે વાસવદત્તા ભાગે છે :

(પેજ ૧૧ થી ૨૦)

વાસવદત્તાએ પડદે રહીને શરૂ કરેલ શિક્ષણ, બન્નેનું પ્રગટ થયેલ રહસ્ય, વાસવદત્તા અને ઉદાયન બન્નેનો પરસ્પર પ્રેમ, ભોગવેલો આનંદ, ઉદાયને વશ કરેલ અનલગિરિ હાથી, હાથી ઉપર એસી ઉદાયન તથા વાસવદત્તાનું ત્યાંથી પલાયન.

પ્રકરણ ૩ : અભયકુમાર પડકાર કરી વિદાય લે છે :

(પેજ ૨૧ થી ૨૭)

વાસવદત્તા અને ઉદાયનના થયેલા લગ્ન, અવંતીમાં અગ્નિનો ઉપદ્રવ, અભયકુમારે પ્રગટ કરેલ બુદ્ધિકૌશલ્ય, મહામારીના ઉપદ્રવની શાન્તિ, અભયકુમારે કરેલ વિચિત્ર માગણી, રાજગૃહી જવા માટે ચંડપ્રદ્યોતને આપવી પડેલી સમ્મતિ, ચંડપ્રદ્યોતને પકડી જવા માટે અભયકુમારે કરેલી પ્રતિજ્ઞા.

પ્રકરણ ૪ : અભય બુદ્ધિબળ અજમાવે છે :

(પેજ ૨૮ થી ૩૭)

અભયકુમારનું રાજગૃહીમાં આગમન, ધન્યકુમાર તથા અભયકુમારનો પરિચય, ધન્યકુમારની પ્રશંસા, ધન્ય તથા અભયનો પ્રેમ સંબંધ, જે

સુવર્ણ ટેકરી પાસે આવેલ રાજના એ સેવકો, બન્નેનું મૃત્યુ, નક્ષ-
તપસ્વીનું આગમન, ૭ ચોરોનો પ્રવેશ, તપસ્વીનો વધ, સોનીને
બોલાવવો, સોનીએ બનાવેલ વિપ્રમિશ્રિત બોજન, સોનીનો વિશ્વાસ ન
કરવા ઉપર એક ચોરે આપેલી શિખામણ.

પ્રકરણ ૩૦ : ઉપકાર ઉપર અપકાર

(પેજ ૩૪૮ થી ૩૬૨)

સોનીના અવિશ્વાસ પર સુશર્મા બ્રાહ્મણની કથા, સોની તથા ૭
ચોરોનું મૃત્યુ, લક્ષ્મી માટે કરાતા અનેક પ્રયત્નો, લક્ષ્મીનું મોટું
દૂપણ, મુખનાં કરાવનાર દર્શન તથા દુઃખરૂપી. ગર્તાર્મા. પાંડનાર,
શુભાવધાનની શ્રેષ્ઠતા.

પ્રકરણ ૩૧ : કૃપણતાની વિટંબના :

(પેજ ૩૬૩ થી ૩૭૬)

કૃટ ધનકર્માએ સર કરેલ દ્રવ્યનો ઉપભોગ તથા વ્યય, રાજને
દરેલી ભેટ, તેના યશનો વિસ્તાર, મૂળ ધનકર્માને પડેલી વાતની ખબર,
તેને મચેલો ઉત્પાત, અને ઘેર ગમન, ધરના દ્વાર પાસે થયેલ અટકાયત,
વચ્ચે પડેલ મદાગન, નિર્ણય ન થવાથી રાજસભામાં ફરીવાદ.

પ્રકરણ ૩૨ : પુણ્યનો પ્રખલ પ્રભાવ :

(પેજ ૩૭૭ થી ૩૮૪)

રાજાએ કરાવેલ ઉદ્દેશોપજ્ઞા, ધન્યકુમારે ઝીલેલ પડકર, ધન્યકુમારે
કરેલ સત્ય ધનકર્માની પરીક્ષા, પ્રગટ થયેલ કૃટ ધનકર્મા, અને તેણે
કરેલ સર્વ તત્તાન, ધનકર્માની પુત્રી ગુણભાલિની સાથે ધન્યકુમારના
બાળ, રાજગૃહી નરદ ગમન, આડે પનીઓનો ત્યાગ મેળાપ અને આતંદ.

(પ્રથમ ખંડ સમાપ્ત)

કથારત્ન મંજૂપા : ખંડ ૨ નો

૬

પ્રકરણ ૧ : ચંડપ્રદ્યોત ઉદાયનનું અપહરણ કરાવે છે :

(પેજ ૧ થી ૧૦)

ચંડપ્રદ્યોતના ચર અમૃત્ય રત્નો, લોહજંઘ દૂત, તેનો હંમેશા સો શાઉનો પ્રવાસ, ભર્યના લોકોને ત્રાસ, તેઓએ આપેલ વિપ્રભિશ્રિત મોદક, અભયકુમારે તે મોદકનું પ્રગટ કરેલ રહસ્ય, પ્રદ્યોતરાજની પુત્રી વાસવદત્તા, સંગીતકળા શીખવાની લેની તીવ્ર ઇચ્છા, વાસવદત્તાને સંગીતકળા શીખવવા માટે ખોટા હાથીના બહાનાથી પકડેલ ઉદાયન રાજ.

પ્રકરણ ૨ : ઉદાયન સાથે વાસવદત્તા ભાગે છે :

(પેજ ૧૧ થી ૨૦)

વાસવદત્તાએ પડે રહીને શરૂ કરેલ શિક્ષણ, બન્નેનું પ્રગટ થયેલ રહસ્ય, વાસવદત્તા અને ઉદાયન બન્નેનો પરસ્પર પ્રેમ, ભોગવેલો આનંદ, ઉદાયને વશ કરેલ અનલગિરિ હાથી, હાથી ઉપર બેસી ઉદાયન તથા વાસવદત્તાનું ત્યાંથી પલાયન.

પ્રકરણ ૩ : અભયકુમાર પડકાર કરી વિદાય લે છે :

(પેજ ૨૧ થી ૨૭)

વાસવદત્તા અને ઉદાયનના થયેલા લગ્ન, અવંતીમાં અગ્નિનો ઉપદ્રવ, અભયકુમારે પ્રગટ કરેલ બુદ્ધિકૌશલ્ય, મહામારીના ઉપદ્રવની શાન્તિ, અભયકુમારે કરેલ વિચિત્ર માગણી, રાજગૃહી જવા માટે ચંડપ્રદ્યોતને આપવી પડેલી સમ્મતિ, ચંડપ્રદ્યોતને પકડી જવા માટે અભયકુમારે કરેલી પ્રતિજ્ઞા.

પ્રકરણ ૪ : અભય બુદ્ધિબળ અજમાવે છે :

(પેજ ૨૮ થી ૩૭)

અભયકુમારનું રાજગૃહીમાં આગમન, ધન્યકુમાર તથા અભયકુમારનો પરિચય, ધન્યકુમારની પ્રશંસા, ધન્ય તથા અભયનો પ્રેમ સંબંધ. બે

વેશ્યાઓ તથા એક ખોટા માંડા કરેલ પ્રઘોત સાથે વેપારીના રૂપે અભયકુમારનું અવંતીમાં પ્રયાણ, ત્યાંની નગરીની કરેલી પ્રશસા.

પ્રકરણ ૫ : ઉજ્જયિનીના લોકોએ શું જોયું ?
(પેજ ૩૮ થી ૪૪)

અભયકુમારે પોતાની અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠી' તરીકે કરેલી પ્રસિદ્ધિ, અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીના લાઈની ઘેલણ, ગામમાં તેણે કરેલ ધમાલ, લોકોની પ્રતીતિ

પ્રકરણ ૬ : રતનમંજરી જાળ પાથરે છે :
(પેજ ૪૫ થી ૫૫)

વેશ્યાઓના રૂપમાં લોભાયેલ ચંડપ્રઘોત રાજા, ચંડપ્રઘોતે તે વેશ્યાઓની કરાવેલી તપાસ, વિદુમાદાસી દ્વારા ચંડપ્રઘોતે કહેવરાવેલા વેશ્યાઓને અંતરના ઉદ્ગારો.

પ્રકરણ ૭ પંખી પાંજરામાં પૂરાયું :
(પેજ ૫૬ થી ૬૬)

રતનમંજરી તથા કામમંજરીએ વિદુમાને કહેલ દીનતાપૂર્વકના આતુર્યયુક્ત વચનો, વચન સાંભળી વિદુમાને થયેલ ચિંતા, વેશ્યાઓએ જતાવેલ મેળાપનો ઉપાય, મળવાનો કરેલ નિશ્ચય, વેશ્યાઓએ પોતાની સખી પ્રિયવદાને વિદુમાને ઘેર મોકલી કહેવરાવેલો સર્વ વૃતાંત

પ્રકરણ ૮ : ઉજ્જયિનીના રાજાને લપડાક પડે છે :
(પેજ ૬૭ થી ૭૫)

ચંડપ્રઘોતનું શ્રેષ્ઠીના ઘેર ગમન ચંડપ્રઘોતને પકડી પોતાના ગાડાભાઈ તરીકે લઈ જવું ચંડપ્રઘોત રાજા સહ અભયકુમારનું રાજગૃહીમાં આગમન.

પ્રકરણ ૯ : માલવેશ્વરે મગધમાં શું અનુભવ્યું ?
(પેજ ૭૬ થી ૮૩)

ચંડપ્રઘોતનો શ્રેણિકે કરેલ સત્કાર, ધન્યકુમાર તથા પ્રઘોત રાજાની

વાતચિત. ચંડપ્રઘોત રાજનું અનેક પ્રકારે સાચવેલ ઔચિત્ય, ભિન્નચિનીમાં ચંડપ્રઘોતનું પુનરાગમન.

પ્રકરણ ૧૦ : ભાગ્યહીન સર્વત્ર લૂંટાય છે :

(પેજ ૮૪ થી ૯૨)

ધન્યકુમારના ભાઈઓની કૌશાંગીમાં થયેલી દુર્દશા, વિપત્તિ ઉપર વિપત્તિ, અગ્નિદ્વારા સર્વસ્વનો થયેલ નાશ, સર્વનું રાજગૃહી તરફ ગમન, ધાન્ય વેચવા આવેલા તેઓને રાજગૃહી નગરીમાં ધન્યકુમાર જૂવે છે. સર્વનો ફરી મેળાપ.

પ્રકરણ ૧૧ : હાર્યા ન માન્યા, તે વાર્યા માન્યા :

(પેજ ૯૩ થી ૧૦૧)

ધન્યકુમારના ભાઈઓને ફરી જાગેલી ધૃષ્ટ્યા, સરખે ભાગે દ્રવ્ય વહેંચી આપવા ધન્યકુમારની ભંડારીને આજ્ઞા, અધિષ્ઠાયક દેવનું આગમન, અધિષ્ઠાયક દેવે દ્રવ્ય લેતાં રોકેલ, અને આપેલ સમજણ, ત્રણે ભાઈઓને થયેલ પ્રતિષેધ, સર્વ કુટુંબનું હૃદયપૂર્વક મિલન, ધર્મધોષસૂરિનું આગમન. તેઓએ ઉપદેશ દ્વારા વર્ણવેલ દાન મહિમા.

પ્રકરણ ૧૨ સંપત્તિ અને સત્તાનો અતિ મોહ

અનર્થો સર્જે છે :

(પેજ ૧૦૨ થી ૧૦૮)

દાનધર્મ પર આપેલ ધનદત્તની કથા, તેમાં વર્ણવેલ કેરલ-રાજકુમાર પૃથ્વીભૂષણ નગરના ઉપવનમાં સમવસરેલ તીર્થંકરદેવ, તેઓએ આપેલી દેશના, દશ દુર્લભ વસ્તુઓ, સંપત્તિમાં થતાં દુઃખો, સંપત્તિથી સેવાતા દોષો લક્ષ્મી અને દુર્જન પુરુષની સરખામણી, સંપત્તિથી રાજ્યમાં પણ થતાં દુઃખો, તેમાં કરાતું ધૂર્તપણું, રાજ પાસે ખુશામંતીયાઓનું ચાલતું જોર, વિકાર સ્વભાવવાળી લક્ષ્મી, તેના અનુસંધાનમાં વર્ણવાતી કથા.

પ્રકરણ ૧૩ : શુચિદેવે ઘમંડ કરીને શું મેળવ્યું ?
(પેજ ૧૦૯ થી ૧૨૦)

ભોગપુર નગરમાં વસતા શુચિદેવ અને શ્રીદેવ, અત્યંત પવિત્રવાદી હોયેલા, તેને ત્યાં માતંગેનું લક્ષ્મી સાથે આગમન, શુચિદેવે લક્ષ્મીનો રેલ તિરસ્કાર, લક્ષ્મીએ કરેલો તેનો ત્યાગ શુચિદેવનું પરદેશગમન ટાળીને સ્વદેશ તરફ પાછો ફરેલ શુચિદેવ માર્ગમાં થયેલો ચંડાળનો બળાપ, ચંડાળ પાસેથી મળેલી તેને લક્ષ્મીપ્રાપ્તિની વિદ્યા એક પદ્મનું નેરમરણ્ય, શુચિદેવનું ચંડાળ પાસે પુનર્ગમન ચંડાળે આપેલ વિદ્યા-સેદ્ધ પદ્મ, ચોરોએ લૂંટી લીધેલ પદ્મ ફરીથી ચંડાળે આપેલ કામઘટ, કુર્મોત્કર્ષમાં નાચતા કુટી ગયેલ કામઘટ, પવિત્રતા-રાખનારને ત્યાં મળ્યું લક્ષ્મીની અસ્થિરતા.

પ્રકરણ ૧૪ : ભોગદેવ સંવ્યયશીલનાં ઘેર જાય છે :
(પેજ ૧૨૧ થી ૧૩૨)

શુચિદેવનો મિત્ર શ્રીદેવ તેણે કરેલું લક્ષ્મીનું પૂજન, લક્ષ્મીનું તેનાં ઘેરથી ચાલ્યા જવું, ભોગદેવના ઘેર ગયેલ લક્ષ્મી ભોગદેવની પત્ની ભોગવતી, સ્ત્રીને લક્ષ્મી વાપરવાનો ભોગદેવનો ઉપદેશ, કેવળી ભગવંત પામે વદનાર્થે ગયેલ ભોગદેવ ભોગદેવે પૂછેલ દાનનું ફળ કેવલી ભગવંતનાં કથનથી વિશાલપુર નગરમાં દુર્ગતપતાકા પામે ભોગદેવનું ગમન, સંવ્યયશીલ શેઠના મકાનમાં આવાસ, સંવ્યયશીલની કૃપણતા, પુત્રજન્મની વધામણીમાં ખર્ચ કરવાની મનાઈ, પત્નીની ધન ખર્ચવાની તીવ્ર ઇચ્છા. તે ચિંતામાં સંવ્યયશીલ શ્રેઠીનું થયેલ મૃત્યુ. જન્મ-દરિદ્ર નાગિકાને ઘેર સંવ્યયશીલનો જન્મ સંવ્યયશીલની પત્નીએ પુત્રને જન્મ આપ્યો. પુત્રનું નામ ધનદત્ત રાખ્યું. ધનદત્તને જાતિરમરણ્ય.

પ્રકરણ ૧૫ : બાળક ધનદત્ત પોતાનો પૂર્વભવ કહે છે .
(પેજ ૧૩૩ થી ૧૪૨)

ધનદત્તે કહેલ પૂર્વભવ જતાંત. દુર્ગતપતાકા નામનો નોકર. તેનો મનોરથ અને મુનિને આપેલ દાન, ત્રિશચિકાથી મૃત્યુ દાન આપેલ

હોવાથી તે જ શ્રેષ્ઠીને ઘેર દુર્ગતપતાકાનો જન્મ ધનદત્તે કહેલ પૂર્વ-
વૃત્તાંતથી ભોગદેવને થયેલ બોધ, ધનદત્તને અતિ હર્ષોદ્ભાસ મુનિરાજનું
આગમન મુનિરાજે આપેલ ધનદત્તને શિખાભણ, સંયયશીલની હલકી
ગતિથી ધનસુંદરી તેની પત્નીને થયેલ દુઃખ, મુનિરાજે ફરી સમજાવેલ
સંસારનું અસાર સ્વરૂપ.

પ્રકરણ ૧૬ : વિશાલપુરથી આવીને ભોગદેવે શું કર્યું ?
(પેજ ૧૪૩ થી ૧૫૦)

ભોગદેવ શ્રેષ્ઠીએ સાંભળેલી સંયયશીલ તથા પોતાના સંબંધી
લક્ષ્મીદેવીની વાતચીત, બંનેએ પરસ્પર જણાવેલ દુઃખો, ભોગદેવે
વિચારેલ લક્ષ્મીનો અપળ સ્વભાવ, ભોગદેવનો વૈરાગ્ય, પત્ની સહિત
તેણે સ્વીકારેલી દીક્ષા, ઉત્તમ આરાધનાના પ્રભાવે બંને અનુક્રમે
પામેલા સિદ્ધિપદ. ધન વગરના શ્રીદેવની લોકોએ કરેલ હાંસી.

પ્રકરણ ૧૭ : કેરલ રાજાએ કલ્યાણ સાધ્યું :
(પેજ ૧૫૧ થી ૧૫૮)

ભુવનપ્રકાશ તીર્થંકર દેવે કેરલ રાજકુમારને વર્ણવેલ લક્ષ્મીનું
અતિ અપળપણું કેરલ રાજાએ સ્વીકારેલ શ્રાવક ધર્મ તથા અનુક્રમે
દીક્ષા અને શાશ્વત સુખ, ધનથી વંધતું જતું રૌદ્રધ્યાન આચાર્ય
મહારાજને પૂછેલા ધનસારે પ્રશ્નો.

પ્રકરણ ૧૮ : ધન્યકુમારે પૂર્વલવમાં શું કર્યું ?
(પેજ ૧૫૯ થી ૧૬૯)

ધન્યકુમારનો પૂર્વલવ. પ્રતિજ્ઞાનપુરમાં દુર્ગતાનો પુત્ર સુરચિ,
પાડોશીઓના બાળકોને જોઈ ખીર ખાવાની તીવ્ર ઇચ્છા, દુર્ગતાનો
વિલાપ, પાડોશીઓએ આપેલી ખીર બનાવવાની સામગ્રી, બાળકને
આપેલ ખીર, બાળકે અતિ ઉદ્ભાસથી મુનિરાજને આપેલ ખીરનું
દાન, દાનની અનુમોદના. સુપાત્રમાં દાન આપવાથી મરીને થયેલ
ધન્યકુમાર, ધન્યકુમારના ભાગ્ય બાળકો અર્ચનના માર્ગદર્શિકા, અર્ચનમાં

મુનિને આપેન દાન દાન દીધા પછી થયેન વિચાર અને પશ્ચાત્તાપ,
તેથી આ ભવમા સુખમા આવેન વિદ્યન ધનસાગર તથા તેમના નણ
પુત્રોએ તેમજ પુત્રનધૂઓએ ગ્રહણ કરેન દીના, દાનનું ઉત્કૃષ્ટ દાન

પ્રકરણ ૧૯ નેપાળના વ્યાપારીઓ રત્નકબલો લાવ્યા
(પેજ ૧૭૦ થી ૧૭૬)

રાજગૃહીમા આવેન રત્નકબલના વ્યાપારીઓ, તે ખરીદવાની
શ્રેણી પાડેની ના ભદ્રામાતા પાસે વેપારીઓનું ગમન, ભદ્રાએ માગેન
બત્રીશ રત્નકબળ, વેપારીઓને થયેન આશ્ચર્ય, શાલિભદ્રની અવર્ણનીય
સદ્ધિનું વર્ણન રત્નકબળના કરેલ બચ્ચે દુકટા, ફેળી દીધેન નિર્માય
કૃષ્ણમા રત્નકબળ

પ્રકરણ ૨૦ : શાલિભદ્રને મગધેશ્વરનું આમત્રણ :
(પેજ ૧૭૭ થી ૧૮૫)

એતલણ રાણીનો રત્નકબળ માટે આમત્રણ શ્રેણી રાજ્યએ શાલિ
ભદ્રની માતા પાસે રત્નકબળની કરાવેલી માગણી નિર્માદન કૃષ્ણમા
નાખી દીધેન રત્નકબળની હકીકત તે સાલણી રાજ્યને થયેલ આશ્ચર્ય,
શાલિભદ્રને રાજદરબારમા આવવાનું આમત્રણ ભદ્રાએ કરેલ તેની
સ્થિતિનું વર્ણન પોતાના પેર ભદ્રાએ શ્રેણિકરાજ્યને પધારવા માટે
આપેન આમત્રણ

પ્રકરણ ૨૧ : મહારાજા શ્રેણિક શાલિભદ્રને ત્યાં :
(પેજ ૧૮૬ થી ૨૦૧)

શાલિભદ્રનું નીનાશાળીપણ શ્રેણિકરાજ્યનું શાનિભદ્રના પેર આગમન
નેના સ્વાગતમા ગોલ્દદેવે કરેના સુદર દેખાવો, શાલિભદ્રના મહેનની
અદ્ભુતતા, માળે માળે સુદર રચનાઓ, શ્રેણિકરાજ્યને એથે માળે
બેસાડના, શાનિભદ્રને નીચે આવના ભદ્રાનું મ્થન, શ્રેણિક કાણ ? શ્રેણિક
મગિયાણુ ખરીદવા શાલિભદ્રની માતાને સૂચના માતાએ પ્રગટ કરેન
શ્રેણિકરાજ્યનું આમિત્વ, માતાની આસા અનુદાનધનીય હોવાથી શાલિ

ભદ્રનું શ્રેણિકરાજ પાસે આવાગમન, રાજ્યએ કરેલો સત્કાર વિવિધ સામગ્રીઓપડે ભદ્રાએ શ્રેણિકરાજનો કરેલ સત્કાર, રાજની ગુગ થયેલ વીંટી રાજને દેખાડેલ નિર્માલ્યકૃષ્ણની અમૂલ્ય વસ્તુઓ, રાજને કરેલી દિવ્ય વસ્તુઓની ભેટ.

પ્રકરણ ૨૨ : શાલિભદ્રને પ્રભુનાં દર્શન :

(પેજ ૨૦૨ થી ૨૦૬)

માથે સ્વામી હોવાથી શાલિભદ્રને થયેલો ખેદ, દેવદુઃકૃષ્ણનું શ્રવણ, શાલિભદ્રનું મહાવીર ભગવંત પાસે ગમન, પ્રભુએ સંસારની વિચિત્રતા પર આપેલ દેશના કર્મનાં સ્વરૂપ ઉપર ધર્મદત્તની કથા.

પ્રકરણ ૨૩ : સુવર્ણ પુરુષ લૂંટાયો :

(પેજ ૨૦૭ થી ૨૧૫)

ચંદ્રપુર નગરમાં યશોધવલ નામે રાજ, રાજપુત્ર ચંદ્રધવલ, શિયાળીના શબ્દથી રાજકુમારે મેળવેલ સુવર્ણપુરુષ, રાજસભામાં એક પુરુષનું આગમન, તેનું અપૂર્વ કથન, શ્રીપતિ અને શ્રીમતીને પુત્ર ન હોવાથી થતુ દુઃખ, તેથી મિથ્યાધર્મ આચરવા તૈયાર, તેના મિત્ર ધનમિત્રે મિથ્યાધર્મ ન આચરવા માટે કહેલ વૃત્તાંત, તેના પર દેવશર્મા દ્વિજની કહેલી કથા હિંસાકર્મથી દેવશર્માની તિર્યંચગતિ. મિત્રના ઉપદેશથી શ્રીપતીએ સ્વીકારેલ શ્રાવકધર્મ, ધર્મનાં ફળ વિષે થયેલી શંકા, રાત્રિએ શાસનદેવીનું આગમન તેણે કહેલ ત્રણે કાળમાં ધર્મથી થતી મનોઘટ્ટની સિદ્ધિ,

પ્રકરણ ૨૪ : ધર્મદત્ત જુગારીઓની સોખતમાં :

(પેજ ૨૧૬ થી ૨૨૬)

ધર્મદત્તનો જન્મ, બહોંતેર કળામાં કુશળતા, શ્રીદેવી સાથે ધર્મદત્તના લગ્ન, તેનું વાંચનકાર્યમાં એકાગ્રપણું, અત્યંત્ય ક્રે વિષયભોગમાં બેદરકારી, આથી કુટુંબીઓને થયેલ દુઃખ, જુગારીઓની સોખતમાં, તેના મિત્રોએ ફળવેલી કળા, ગાયનરસિક બનાવી અંતે કરેલ વેશ્યાવિલારી.

મુનિને આપેલ દાન દાન દીધા પછી થયેન વિચાર અને પશ્ચાત્તાપ,
તેથી આ ભવમાં મુખમાં આવેલ પિંન, ધનસાર તથા તેમના ત્રણ
પુત્રોએ તેમજ પુત્રપથુઓએ ગ્રહણ કરેલ દીક્ષા, દાનનું ઉત્કૃષ્ટ ફળ

પ્રકરણ ૧૯ : નેપાળના વ્યાપારીઓ રત્નકંબલો લાવ્યા
(પેજ ૧૭૦ થી ૧૭૬)

ગજગૃહીમાં આવેલ રત્નકંબળના વ્યાપારીઓ, તે ખરીદવાની
શ્રેણિક પાડેથી ના ભદ્રામાતા પામે વેપારીઓનું ગમન, ભદ્રાએ માગેલ
ખત્રીશ રત્નકંબળ, વેપારીઓને થયેલ આશ્ચર્ય, શાલિભદ્રની અવર્ણનીય
ઋદ્ધિનું વર્ણન, રત્નકંબળના કરેલ બખ્ખે હુકટા, ફેંકી દીધેલ નિર્માસ્ય-
કૂંઢમાં રત્નકંબળ

પ્રકરણ ૨૦ : શાલિભદ્રને મગધેશ્વરનું આમંત્રણ :
(પેજ ૧૭૭ થી ૧૮૫)

એકદમ ગાળીને રત્નકંબળ માટે આગ્રહ, શ્રેણિક રાજ્યએ શાલિ-
ભદ્રની માતા પામે રત્નકંબળની કરાવેલી માગણી, નિર્માસ્ય કૂંઢમાં
ગાળી દીધેલ રત્નકંબળની હતીકન, તે સાલળી રાજ્યને થયેલ આશ્ચર્ય,
શાલિભદ્રને ગજદગ્ધારમાં આવવાનું આમંત્રણ, ભદ્રાએ કરેલ તેની
ત્રિધનિનું વર્ણન, પોતાના જે ભદ્રાએ શ્રેણિકગમનને પધારવા માટે
આપેલ આમંત્રણ.

પ્રકરણ ૨૧ : મદારાજ શ્રેણિક શાલિભદ્રને ત્યાં :
(પેજ ૧૮૬ થી ૨૦૧)

શાલિભદ્રનું નીપાણા પાપણુ, શ્રેણિકગમનનું શાલિભદ્રનાં જે આમમન,
તેના આમમનમાં મોઝદેરે કરેલા મુદ્દા દેખાવો, શાલિભદ્રના મહેત્તી
ભાવનતા, માળે માળે મુંદર રચનાઓ, શ્રેણિકગમનને મોળે માળે
તેમજ, શાલિભદ્રને નીચે આપ્યા ભદ્રાનું કથન, શ્રેણિક કાણ ? શ્રેણિક
કરિયણ ? ખરીદના શાલિભદ્રની માતાને મુચના માનાએ પ્રજટ કરેલ
શ્રેણિકગમનનું મહાનિવ, માતાની અગા અનુદાનધનીય દોડાથી શાલિ-

ભદ્રનું શ્રેણિકરાજન પાસે આવાગમન, રાજ્યએ કરેલો સત્કાર વિવિધ સામગ્રીઓવડે ભદ્રાએ શ્રેણિકરાજનનો કરેલ સત્કાર, રાજ્યની ગુમ થયેલ વીંટી રાજ્યને દેખાડેલ નિર્માલ્યકૂંધની અમૂલ્ય વસ્તુઓ, રાજ્યને કરેલી દિવ્ય વસ્તુઓની ભેટ.

પ્રકરણ ૨૨ : શાલિભદ્રને પ્રભુનાં દર્શન :

(પેજ ૨૦૨ થી ૨૦૬)

માથે સ્વામી હોવાથી શાલિભદ્રને થયેલો ખેદ, દેવદુઃકુલિનું શ્રવણ, શાલિભદ્રનું મહાવીર ભગવંત પાસે ગમન, પ્રભુએ સંસારની વિચિત્રતા પર આપેલ દેશના કર્મનાં સ્વરૂપ ઉપર ધર્મદત્તની કથા.

પ્રકરણ ૨૩ : સુવર્ણ પુરુષ લૂંટાયો :

(પેજ ૨૦૭ થી ૨૧૫)

ચંદ્રપુર નગરમાં ચંદ્રધવલ નામે રાજ્ય, રાજપુત્ર ચંદ્રધવલ, શિયાળીના શબ્દથી રાજકુમારે મેળવેલ સુવર્ણપુરુષ, રાજસભામાં એક પુરુષનું આગમન, તેનું અપૂર્વ કથન, શ્રીપતિ અને શ્રીમતીને પુત્ર ન હોવાથી થતુ દુઃખ, તેથી મિથ્યાધર્મ આચરવા તૈયાર, તેના મિત્ર ધનમિત્રે મિથ્યાધર્મ ન આચરવા માટે કહેલ વૃત્તાંત, તેના પર દેવશર્મા દ્વિજની કહેલી કથા હિંસાકર્મથી દેવશર્માની તિર્યચ્ચગતિ. મિત્રના ઉપદેશથી શ્રીપતીએ સ્વીકારેલ શ્રાવકધર્મ, ધર્મનાં ફળ વિશે થયેલી શંકા, રાત્રિએ શાસનદેવીનું આગમન તેણે કહેલ ત્રણે કાળમાં ધર્મથી થતી મનોહૃદ્દીની સિદ્ધિ,

પ્રકરણ ૨૪ : ધર્મદત્ત જીગારીઓની સોખતમાં :

(પેજ ૨૧૬ થી ૨૨૬)

ધર્મદત્તનો જન્મ, બહોંતેર કળામાં કુશળતા, શ્રીદેવી સાથે ધર્મદત્તના લગ્ન, તેનું વાંચનકાર્યમાં એકાગ્રપણું, અન્યકાર્ય કે વિષયભોગમાં બેદરકારી, આથી કુટુંબીઓને થયેલ દુઃખ, જીગારીઓની સોખતમાં, તેના મિત્રોએ ફળવેલી કળા, ગાયનરસિક અનાવી અંતે કરેલ વેશ્યાવિહારી.

પ્રકરણ ૨૫ : કામપતાકાના આવાસમાં :

(પેજ ૨૨૭ થી ૨૩૭)

કામપતાકા સાથે યોગ, તેના હાવભાવ, કામપતાકા સાથે વિષય-વિકાસ, ધનની કરેલ ધર્મદત્તે ખુવારી, કુટુંબ તરફ બેદરકારી, અનેક વખત બોલાવવા ગયા છતાં જણાવેલ અનિચ્છા, નહિ આવવાથી માતાપિતા દુઃખિત, યાદ આવેલ દૈવીચર્યન, ધર્મારાધન કરી પુત્ર-દુઃખથી વ્યથિત માતાપિતાનું મૃત્યુ.

પ્રકરણ ૨૬ : કામસેનાએ અંતે દગો દીધો :

(પેજ ૨૩૮ થી ૨૪૫)

સર્વસ્વનો ત્યાગ, વેશ્યાએ કરેલ ધર્મદત્તનો તિરસ્કાર, સ્વગૃહે ગમન, કુળવંતી સ્ત્રીએ કરેલ સત્કાર અને આપેલ ધન, ધન મેળવવા સમુદ્રમાર્ગે પ્રયાણ, કમનમીએ ભાગેલ વહાણ, મળેલ પાટિયું, સમુદ્રમાંથી નીકળી વૃક્ષ નીચે કરેલ શયન, ત્યાંથી રાક્ષસના પંજમાં, ધનસાગરની પુત્રી ધનવતીનો મેળાપ.

પ્રકરણ ૨૭ : ધનવતીની સાથે પાણિપ્રહણ :

(પેજ ૨૪૬ થી ૨૫૪)

ધનવતીએ જણાવેલ પૂર્વ વૃત્તાંત, ધર્મદત્ત સાથે લગ્ન કરવાનો વિચાર, વહાણ ભાંગતા સાગરમાં ફૂએલું કુટુંબ ધર્મદત્ત તથા ધનવતીના લગ્નનો તે જ ઉત્તમ દિવસ, તેઓના થયેલ ગાંધર્વ લગ્ન, રાક્ષસનું મૃત્યુ, વનમાં ગમન, ધનવતીનું હરણ ધર્મદત્તને વિદ્યાસિદ્ધ યોગીનો થયેલ મેળાપ, યોગીએ દેખાડેલ જીવદયાનો મિથ્યાડોળ, સુવર્ણ-પુરુષની આધના માટે કરેલ તૈયારી.

પ્રકરણ ૨૮ : ચંદ્રધવલે ણીકું ઝડપ્યું :

(પેજ ૨૫૫ થી ૨૬૨)

યોગીની હેનરપીડી, ધનદત્તકુમારે યોગીને નાંખેલ યમકુંડમાં, તેનો ધષ્ટ મળેલ સુવર્ણ પુરુષ, અગ્નિ ચાંત પાડવા પાળી લેવા જતો ધનદત્ત પાછળ સુવર્ણપુરુષની ચોરી, ધનદત્તે રાજચત્રામાં કરેલી

ફરીયાદ, રાજાએ કરેલી ઘોષણા, ચંદ્રધવએ ઝીંકેલ પડકાર, ધનદત્તને સાથે લઈ ચંદ્રધવલનું વનમાં ગમન, તેનું નિર્ભયપણું, રાત્રે એક મંદિરમાં ચંદ્રધવએ જોયેલો દેવીઓનો નાચ.

પ્રકરણ ૨૯ : ફરી સુવર્ણપુરુષ પ્રાપ્ત થાય છે :

(પેજ ૨૬૩ થી ૨૭૧)

ચંદ્રધવએ ધનદત્તને કહેલ રાત્રિનો વૃત્તાંત, ધર્મદત્તની પ્રિયાની શોધ, દેવીને તુષ્ટ કરી પાછી મેળવેલ ધર્મદત્તની પત્ની, સુવર્ણપુરુષની પ્રાપ્તિ, ધર્મદત્તે લીધેલ થોડો ભાગ બાકીનો સર્વ ચંદ્રધવલને આપેલ, ધર્મદત્તનો વ્યાપાર, સોળ કરોડ દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ, સ્વગૃહે ગમન, સ્નેહી-ઓએ કરેલો સત્કાર, પૂર્વ પત્ની સમક્ષ કહેલ સર્વ વૃત્તાંત.

પ્રકરણ ૩૦ : વાંદરી પ્રતિબોધ પામે છે :

(પેજ ૨૭૨ થી ૨૮૨)

ચંદ્રધવજી અને ધર્મદત્તનો પ્રેમ સંબંધ, પૂર્વે ધર્મદત્તના સસરા ધનસાગરે ગ્રહણ કરેલી દીક્ષા, તેઓની ત્યાં પધરામણી, ગુરુમહારાજને વંદના કરવા ગયેલ રાજા, ધર્મદત્ત અને તેઓનો પરિવાર, રાજાએ પૂછેલ પ્રશ્ન, ગુરુમહારાજ ઉત્તર આપતા હતા તેવામાં એક વાંદરી વૃક્ષ ઉપરથી ઉતરી, મુનિમહારાજ પાસે તેણે કરેલ નૃત્ય, ફરી વાંદરી સંબંધી રાજાએ પૂછેલ પ્રશ્ન. સૂરિમહારાજે કહેલ પૂર્વ વૃત્તાંત, ધનવતીની માતા વાંદરીપણે, વાંદરીને આપેલ બોધ, વાંદરીએ આરાધેલ ધર્મ.

પ્રકરણ ૩૧ : ધર્મદત્તને સોળ કોડ જ કેમ ?

(પેજ ૨૮૩ થી ૨૯૨)

ચંદ્રધવજી તથા ધર્મદત્તનો પૂર્વભવ, કાંચનપુર નગરમાં લક્ષ્મીસાગર નામે વ્યાપારી, હંમેશા ધર્મસાધનામાં તત્પર, લક્ષ્મીસાગરે દાન દેતાં કરેલ ભાવની મંદતા, સોળ જ મોઢક વહોરાવવા માટે પુત્રને કહેલ, પુત્રે તે પ્રમાણે નહિ કરતા અતિ ભાવોદ્ધાસથી મુનિને આપેલ દાન, લક્ષ્મીસાગરનો આત્મા ધર્મદત્ત, પૂર્વે સોળ જ મોઢક વહોરાવવાનું કહેલ એટલે સોળ કોડ દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ. પુત્રનો આત્મા ચંદ્રધવજી, અતિ ઉદ્ધાસથી દાન આપેલ તેથી તે અપરિમિત ધનનો સ્વામી.

પ્રકરણ ૩૨ : વીરધવલનું અધ્યાનક આવાગમન :

(પેજ ૨૯૩ થી ૩૦૫)

ચંદ્રધવળ અને ધર્મદત્ત બંનેને દીક્ષા લેવાની તીવ્ર ઇચ્છા, પાઠલી રાતે આવેલ ચંદ્રધવલને સ્વપ્ન, દેવીએ કહેલ વૃત્તાંત, કે રાજ્યનો સ્વામી થનાર વીરધવલ, ચંદ્રધવલને થયું વીરધવલ કાણુ? ગુરુ મહારાજ પાસે કરેલ પ્રશ્ન, તેઓએ ફરમાવેલ વીરધવલનું વૃત્તાંત, રાજ્ય તેને સોંપવાનો કરેલ નિર્ણય, ચંદ્રધવલરાજા, ધર્મદત્ત અને ધનવતીએ ગ્રંથણ કરેલ દીક્ષા, આરાધનાદ્વારા ચંદ્રધવલ રાજર્ષિને કેવલજ્ઞાન અને મોક્ષ, ધર્મદત્ત અને ધનવતી અનુત્તર ત્રિમાનમાં, વાંદરી સૌધર્મ દેવલોકમાં, વીરધવલ રાજાનો આડંબરપૂર્વક નગરપ્રવેશ ધર્મ આરાધનામાં તત્પર, અંતે ગ્રંથણ કરેલ આરિત્ર અને સિદ્ધિપદ. ;

પ્રકરણ ૩૩ : શાલિભદ્ર એક એકનો ત્યાગ કરે છે :

(પેજ ૩૦૬ થી ૩૧૪)

શ્રમણ ભગવંતશ્રી વીરપ્રભુની ઉત્તમ દેશનાનું શાલિભદ્રે કરેલ શ્રવણ, શાલિભદ્રનો સંવેગ રંગ, શાલિભદ્રના વૈરાગ્યગર્ભિત વચનો અને સંયમ લેવા માટે માતા પાસે માંગેલી અનુજ્ઞા, માતાએ જણાવેલ તેનું સુકોમલપણું, શાલિભદ્રનો આરિત્ર લેવા માટે દંઢ જવાળ, હંમેશા એક એક સ્ત્રીઓનો કરેલ ત્યાગ, તેથી ભદ્રાએ આવીને કહેલ શાલિભદ્રને રોહંયુક્ત વચનો, તો પણ પ્રત લેવાની જણાવેલ મહમતા, મોહની ઉત્પત્તિનું કારણ સ્ત્રી જાણી સર્વથા કરેલ તેઓનો ત્યાગ.

પ્રકરણ ૩૪ : સ્ત્રીઓ ધન્નાણને મેણું મારે છે :

(પેજ ૩૧૫ થી ૩૨૧)

શાલિભદ્રની બહેન સુભદ્રાના તેના સ્વામી ધન્યકુમારના રક્ષક પર પડેલા ઉધ્ધુ અટૂઝો, ધન્યકુમારે પૂછેલ તેનું કારણ, સુભદ્રાએ જણાવેલ શાલિભદ્રના ત્યાગ સંબંધી વાત, મરકરીમાં ધન્યકુમારે કહેલ શાલિભદ્રનું બીરપણું, ધન્યકુમારના સત્વગર્ભિત વચનો સાંભળીને સર્વ સ્ત્રીઓએ તેમને કહેલ સંસારત્યાગની વાત, તમે કેમ દીક્ષા લેતા નથી? ઉપરોક્ત

સ્ત્રીઓના વચનો સાંભળી ધન્યકુમારે ચારિત્ર લેવા માટે કરેલ તૈયારી, સ્ત્રીઓને પણ તે માર્ગને અનુસરવા આપેલ શિખામણ, ધન્યકુમારની અદ્ભુત લક્ષ્મીનું વર્ણન, તે લક્ષ્મીને તૃણસમાન ગણી પ્રત લેવામાં ધન્યકુમારની તત્પરતા.

પ્રકરણ ૩૫ : ધન્ના-શાલિભદ્ર દીક્ષાને સ્વીકારે છે :

(પેજ ૩૨૨ થી ૩૨૬)

પ્રવળ્યા ગ્રહણ કરવા ઉદ્ધુક્ત થયેલા ધન્યકુમારે કરેલ અટ્કાઈ મહોત્સવ. ચારે બાજુ કરેલ લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય, ભદ્રામાતા પાસે પ્રત ગ્રહણ કરવા માટે સુભદ્રાએ કરેલ વિનંતિ, ધન્યકુમાર પાસે ભદ્રાનું આગમન, ભદ્રાએ કરેલી અંતરની વાત, ધન્યકુમારે સમજાવેલી સંસારની અસારતા, પુત્રના માર્ગમાં સહાયક બનવા કરેલ પ્રેરણા, આઠે ય પત્નીઓ સહ ધન્યકુમારનો દીક્ષા મહોત્સવ, પુરજનોએ કરેલી પ્રશંસા, ભગવંત પાસે શાલિભદ્રનું પણ આગમન, બન્નેએ ગ્રહણ કરેલ દીક્ષા, સ્થવિરો પાસે રંહી અનેક પ્રકારનું મેળવેલ જ્ઞાન અને કરેલ અનુપમ તપશ્ચર્યા, અનેક પ્રદેશોમાં વિહરી ભગવંત પાસે આગમન.

પ્રકરણ ૩૬ : પૂર્વભવની માતાએ લાલ લીધો :

(પેજ ૩૩૦ થી ૩૩૬)

વીર ભગવંતનું રાજગ્રહીમાં આગમન, પ્રભુની આજ્ઞાથી બન્ને ભદ્રા માતાને ઘેર ગયેલ ગૌચરી, ભદ્રામાતાની દૃષ્ટિપથમાં મુનિવરો આવ્યા છતાં નહિં ઓળખેલ મુનિવરોને, અને તેથી ત્યાંથી તેઓનું નિર્ગમન, માર્ગમાં પૂર્વભવની માતા ભરવાડણના સાથે વહોરેલ દહીં, ભગવંત પાસે આવીને પૂછેલ પ્રશ્ન ભગવંતે ફરમાવેલ પૂર્વભવનો વૃત્તાંત, તે સાંભળી વિશેષ વધેલો સંવેગ રંગ, ગૌતમસ્વામી આદિ ૪૮ મુનિવરો સાથે ધન્ય તથા શાલિભદ્ર મુનિનું વૈભારગિરિ પર આગમન, બન્ને મુનિવરોએ સ્વીકારેલ પાદપોગમન અનશન, ભદ્રામાતાનું ભગવંત પાસે દેશના સાંભળવા આગમન, દેશના પૂર્ણ થયા બાદ શાલિભદ્ર તથા ધન્યમુનિને નહિં જ્ઞેવાથી ભગવંતને પૂછેલ પ્રશ્ન, ભગવંતે કહેલ પૂર્વ વૃત્તાંત.

પ્રકરણ ૩૭ : અલયકુમાર લદ્રામાતાને શાંતવન આપે છે :
(પેજ ૩૩૭ થી ૩૪૨)

વીર ભગવંતનું કથન મુણી શ્રેણિકરાજ અલયકુમાર આદિ સાથે લદ્રામાતા ગયેલ વૈભારગિરિ પર, ત્યાં બંને મુનિવરોને જોઈ લદ્રામાતાને આવેલી મૂઝઈ, જગૃત થયા બાદ લદ્રામાતાનો અત્યંત કરુણ વિજ્ઞાપ અત્યંત વિચાર કરતાં લદ્રામાતાને અલયકુમારે આપેલ હઠાપણપૂર્વકનું આશ્વાસન, લદ્રામાતાને થયેલી શાંતિ અને ઘેર ગમન, બંને મુનિઓએ આરાધેલી એક માસની સંલેખના, અંતે કાળ કરી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં, સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનનું સ્વરૂપ, ધન્યમુનિ અને શાલિભદ્ર બંને ત્યાંથી મહાવિદેહમાં ઉત્પન્ન થઈ પામનાર સિદ્ધિપદ.

પ્રકરણ ૩૮ ધત્તા-શાલિભદ્રની લોકોત્તર પુણ્યાઈ
(પેજ ૩૪૩ થી ૩૫૨)

શાલિભદ્રનાં જીવનમાં થયેલા ચાર અનુપમ આશ્ચર્યો, (પહેલાં) પૂર્વભવમાં દીધેલ અનુત્તર દાન (૨) અનુત્તર તપ, (૩) રાજાને નમસ્કાર માત્રથી આવેલો પરવશતાનો ખ્યાલ અને તેથી ચારિત્રગ્રહણ માટે ઉત્કટતા, (૪) લૌકિક તથા લોકોત્તર જગતમાં તેની અચલ યશકીર્તિ. ચાર મહા આશ્ચર્યો. (૧) નરભવમા ભોગવેલ સ્વર્ગસુખ, (૨) શ્રેણિક રાજાને કરિયાણારૂપે જાણેલ, (૩) અલભ્ય સુવર્ણના તથા રત્નના વસ્ત્રાભરણોને પુષ્પમાલાની જેમ હંમેશા છોડી દીધેલ, (૪) રાજાએ ઘેર સન્મુખ આવી આપેલ અતિશય માન, છતાં પરાધીનતાનું જ્ઞાન અને સ્વાધીન સુખ મેળવવા માટે જાગેલી ઉત્સુકતા આદિ અનુત્તરો. ધન્યકુમારના પાંચ મહા આશ્ચર્યો. (૧) બુદ્ધિ-ચતુરાઈથી શ્રમને કરાવેલ નગર પ્રવેશ. (૨) પોતાના વડિલ લાઇઓની તેના તરફ ઇર્ષ્યા હોવા છતાં તેઓના પ્રત્યે ધન્યકુમારનો એક સરખો અતિ સદ્ભાવ, (૩) અપરિમીત લક્ષ્મી અને ચિંતામણી રત્ન હોવા છતાં અદ્ભુત નિઃસ્પૃહતા, (૪) સેંકડો વિકારના હેતુઓ હોવા છતાં ધૈર્યની અદ્વિતીયતા, (૫) સુભદ્રાના મુખેથી શાલિભદ્રના ત્યાગની વાત સાંભળી એકી સાથે તે જ ક્ષણે કરેલ આઠ પત્નીઓનો ત્યાગ અને પ્રવ્રજ્યાના પંચે પ્રયાણ.

[દ્વિતીય ખંડ સમાપ્ત]

કથારત્ન મંજૂષા ખંડ : ૧-૨ માં આવેલ

અંતર્ગત કથાઓની અનુક્રમણિકા

ખંડ ૧ :

નંબર

પૃષ્ઠ

૧	પુન્યાનુબંધી પુણ્ય ઉપર ગુણસાર શ્રેષ્ઠીની કથા	૧ થી ૧૩
૨	પાપાનુબંધી પુણ્ય ઉપર વિશ્વભૂતિની કથા	૧૪ થી ૩૩
૩	રાજના લોભી કોઠારીની કથા	૨૬ થી ૨૮
૪	ગુણપરના રાગ અને દ્રેષ ઉપર યુગલ મુનિની કથા	૫૨ થી ૫૬
૫	ધર્મ્ય ઉપર પંકપ્રિય કુંભારની કથા	૬૧ થી ૬૭
૬	ધર્મ્ય ઉપર રૂદ્રાચાર્યની કથા	૭૬ થી ૮૭
૭	વિષયાસક્તિ ઉપર સુનંદા તથા રૂપસેનની કથા	૧૧૮ થી ૧૬૭
૮	લક્ષ્મી અને સરસ્વતીની કથા	૩૦૯ થી ૩૬૨
૯	વિશ્વાસ નહિ કરવા ઉપર રૂદ્રદેવ સોનીની કથા	૩૪૮ થી ૩૫૭

ખંડ ૨ :

૧	દાનામહિમા પર ધનદત્તની કથા	૧૦૨ થી ૧૪૨
૨	બહુ શૌચ રાખવા છતાં લક્ષ્મીની અસ્થિરતા : તે ઉપર શુચિદેવની કથા	૧૦૭ થી ૧૨૦
૩	લક્ષ્મીનું નિરંતર પૂજન કરવા છતાં ય લક્ષ્મી અસ્થિર છે, તેના ઉપર શ્રીદેવની કથા	૧૨૧ થી ૧૨૪
૪	ભોગદેવ અને ભોગવતીની કથા	૧૨૪ થી ૧૪૮
૫	સંયમશીલ શ્રદ્ધીના સેવક દુર્ગતપતાકાની કથા	૧૩૩ થી ૧૩૬
૬	ધન્યકુમાર આદિના પૂર્વભવની કથા	૧૫૬ થી ૧૬૮
૭	કર્મના વિપાક ઉપર ધર્મદત્તની કથા	૨૦૭
૮	મિથ્યાત્વારાધન ઉપર દેવશર્મા દ્વિજની કથા	૨૧૨ થી ૨૧૪
૯	ધનસાગરની કથા	૨૪૬ થી ૨૪૮
૧૦	ધર્મદત્ત તથા ચંદ્રધવળના પૂર્વભવની કથા	૨૭૫
૧૧	રાજા વીરધવલની કથા	૨૯૮ થી ૩૦૪

કથારત્ન મંજૂષા : અતર્ગત દેશનાઓનો અનુક્રમ

ખંડ ૧

નંબર

પૃષ્ઠ

- ૧ ધન્યકુમારને અટવીમા જતા ગ ગાકિનારે મુનિવરે આપેલ વિષયાસક્તિથી ઉત્પન્ન થતા વિષાક ઉપર દેશના ૧૧૫
- ૨ પૃથ્વીવલ્લભ રાજાને માનસિક પાપના વિષાક ઉપર ધર્મરત્ન મહર્ષિએ આપેલ દેશના ૧૪૮

ખંડ ૨ :

- ૧ ધનસાર શ્રેષ્ઠી આદિ મહારાજોને દાનના મહિમા ઉપર ધર્મધોષસુરિવરે આપેલ દેશના ૯૯
- ૨ કેરલ રાજકુમારને તીર્થ કરભગવ તે મ પત્તિના ત્યાગ ઉપર આપેલી દેશના ૧૦૨
- ૩ ભોગદેવને સ સાર પર વૈરાગ્ય ઉપબવનારી ભુવનપ્રકાશ નામની કેવલી ભગવ તે આપેલ દેશના ૧૨૬
- ૪ ભગવત મહાવીરદેવે સંસારની વિચિત્રતા ઉપર શાલિભદ્ર આદિને આપેલી દેશના ૨૦૩
- ૫ ધનસાગરસુગ્મિ મહારાજે ધનદત્ત આદિને ધર્મરત્ન અહળુ કરી લેવા ઉપર આપેલ દેશના ૨૭૫

શુદ્ધિ પત્રક :

પૃષ્ઠ :	પંક્તિ :	અશુદ્ધિ :	શુદ્ધિ :
૧૨	૧૦	નિષ્કળ	નિષ્કળ
૧૩	૯	કૌશલ્ય	કૌશલ્ય
૧૪	૪	છે	છે,
૧૪	૮	આંખવાળમાં	આંખવાળામાં
૧૪	૧૪	અવા	આવા
૨૫	૬	સર્વો	સર્વો
૩૪	૨૩	૧૬ વર્ષ લગભગની	૧૬ વર્ષની લગભગ
૪૮	૧૯	જો	જોયું
૫૫	૧૯	અધ્યાત્મવાસનમાં	અધ્યાત્મવાસમાં
૬૩	૫	ધરેલા કાર્ય	ધારેલું કાર્ય
૬૪	૫	શ્રેષ્ઠી	શ્રેષ્ઠી
૭૧	૩	સીમા	સીમમાં
૭૩	૧૭	આવા બદલો	આવો બદલો
૭૩	૧૭	દલ	દંલ
૮૦	૧૧	ખીજે કાંઈ	ખીજે ક્યાંય
૮૫	૮	ધનદત્તના આદિ સેવકો	ધનદત્તના સેવકો આદિ
૮૬	૧૩	તેઓ	તેઓ
૯૯	૨૪	પુણ્યાનુબંધી પ્રગલ	પુણ્યાનુબંધી પુણ્યનો પ્રગલ
૧૦૨	૧૭	અનાદિ	અનાદિ
૧૦૮	૧૮	બહાલા થઈ શક્તા	બહાલા થઈ શક્તા નથી,
૧૧૩	૨૨	ત્યાર	ત્યારે
૧૧૪	૧૮	શુચિદેવે	શુચિદેવે
૧૧૭	૯	સ્વજનદિકને	સ્વજનાદિકને
૧૨૫	૧	તાતપર	તતપર

પ્રક્ર : ૫૩૫ :	પદ્ધિ :	શુદ્ધિ :	અશુદ્ધિ :
૧૩૩	૬	સંયયશીલ	સંયયશીલ
૧૩૭	૧૭	જમવા	જમવા
૧૩૮	૮	જમ્યા જવાં વિના	જમ્યા વિના જવા
૧૮૩	૩	સમદ્ધિ	સમૃદ્ધિ
૧૮૪	૩	પ્રશંસનીન	પ્રશંસનીય
૧૮૪	૧૮	અઅદ્ધ	અઅદ્ધા
૧૮૭	૧૪	યુગસુધા	યુગસુધી
૧૯૦	૨૧	સિવય	સિવાય
૧૯૦	૨૧	અનું રહસ્ય	આનું રહસ્ય
૧૯૧	૧૦	અનંદપૂર્વક	આનંદપૂર્વક
૧૯૧	૧૯	નચે	નીચે
૧૯૨	૪	સ્વામીને	સ્વામીને
૧૯૩	૧૪	પ્રમાણ	પ્રમાણે
૨૦૩	૫	જેમ	જેમ
૨૧૧	૧૭	તથા	નથી ?
૨૧૨	૪	સમ્યક્તત્ત્વ	સમ્યક્તત્ત્વ
૨૧૨	૧૦	નામે બ્રાહ્મણે	નામના બ્રાહ્મણે
૨૨૫	૧૩	પતકાર	દૂતકાર
૨૩૦	૩	સર્વ	સર્વ
૨૩૧	૩	આવણા	આવેલા
૨૦૬	૧૪	કર છે,	કરે છે,
૨૪૦	૧૧	માળપના	માળાપનાં
૨૪૨	૧૯	કુબ્ધર છ	કુબ્ધર છે.
૨૪૫	૨૩	કુમાર મારે	કુમારે
૨૪૮	૨૪	કુમ્મી	કુમ્મી
૨૪૯	૪	કમે	કમે

પૃષ્ઠ :	પાંક્તિ :	શુદ્ધિ :	અશુદ્ધિ :
૨૫૨	૧૬	તથી	તથી
૨૫૬	૧૧	પોતાના	પોતાના
૨૭૩	૧૭	પદ્ય'ધર્મ'વર્ણ	પદ્ય'ધર્મ'વર્ણ
૨૭૪	૧૬	વ્યાપાર	વ્યાપાર
૨૭૬	૫	એડેલા	એડેલા
૨૭૯	૮	થઈને તો ત્યાં	થઈને ત્યાં
૨૯૦	૧૮	લક્ષ્મીચંદ્રે	લક્ષ્મીચંદ્રે
૨૯૦	૨૦	ભોગ્યદય	ભોગ્યોદય
૨૯૧	૩	ઉપડીને	ઉપાડીને
૨૯૫	૧૬	કૃપાથી	કૃપાથી
૨૯૭	૧૫	પ્રમાણે	પ્રમાણે
૩૦૬	૪	ઉદાસીનભાવ	ઉદાસીનભાવ
૩૦૬	૪	લાવનાર	લાવનાર
૩૦૯	૧૧	ગહણુ	ગહણુ
૩૧૦	૨	ત્સુક	ઉત્સુક
૩૧૪	૧૧	તથી તો	તથી તે
૩૧૭	૧૨	વિલંબા	વિલંબ
૩૧૭	૨૧	ચરિત્ર	ચારિત્ર
૩૧૯	૩	પોતાના કરવાનો	પોતાને કરવાનો
૩૨૦	૧૨	પ્રત્યેક	પ્રત્યેક
૩૨૪	૧૬	સંયોગને	સંયોગને
૩૨૫	૩	આરાધનામાં	આરાધનામાં
૩૨૬	૧૧	અભયકુમારે	અભયકુમારે
૩૩૩	૧૦	મહાવીરદેવનાં	મહાવીરદેવનાં
૩૩૫	૧૨	ચતુરંગ	ચતુરંગ
૩૩૯	૭	વચ્ચ	વચ્ચે

પૃષ્ઠ :	પંક્તિ :	શુદ્ધિ :	અશુદ્ધિ :
૩૩૯	૧૩	ધારણી	ધારણી
૩૪૨	૮	સમૃદ્ધ	સમૃદ્ધ
૩૪૩	૧	શાલિદ્રની	શાલિદ્રની
૩૪૪	૭	તૃણવત	તૃણવત
૩૪૪	૯	લોકોત્તર,	લોકોત્તર
૩૪૪	૧૦	સંપત્તિ	સંપત્તિ
૩૪૪	૧૯	સંપત્તિ	સંપત્તિ
૩૪૫	૧૧	દ્વિપિત	દ્વિપિત
૩૪૭	૧૨	તેજમતુરી	તેજમતુરી
૩૪૭	૨૨	તેજમતુરીના	તેજમતુરીના
૩૪૭	૨૬	અત્યુક્ત	અત્યુક્ત
૩૫૦	૧૮	કયા	કયા
૩૪૫	૨૬	આપાતથી	આપત્તિથી
૩૫૧	૮	એવા	એવા
૩૫૧	૨૫	તેજ્યું	તેજ્યું
૩૫૧	૨૯	થયો	થયો
૩૫૧	૩૦	વૈરાગ્યના	વૈરાગ્યનો
૩૫૨	૭	પારણામની	પરિણામની
૩૫૨	૧૧	કરવા	કરવો
૩૫૨	૧૪	શર	શર

રોજના લગભગ દોઢ નવા પૈસામાં

ધર્મ, શિક્ષણ અને સંસ્કાર તેમ જ શ્રદ્ધા, સંયમ તથા
સાત્વિકતાનું સંદેશવાહક, જૈન સમાજનું એકમાત્ર

માસિક **‘કલ્યાણ’**

તમને વિવિધ વિષયસ્પર્શી હજારો સાહિત્ય આપે છે.

દરમહિને કાઉન ૮ પૈજ : ૯-૧૦ ફરમા લગભગનું વાંચન,
દ્વિરંગી મુખપૃષ્ઠ અને સ્વચ્છ મુદ્રણ, આકર્ષક ગેટઅપ

છતાં અનેકવિધ વિષયોના રસથાળ

જે નિયમિત પીરસે છે.

જે ઓછામાં ઓછા ૩૫ હજાર હાથોમાં પહોંચે છે.

=== આજે જ આહુક થાઓ ! ===

તમારા વ્યવસાયની જાહેરાત માટે ઉત્તમ સાધન,
હિંદના પ્રત્યેક પ્રદેશમાં જે બહોળો ફેલાવો ધરાવે છે.

તદુપરાંત

એડન, આફ્રિકા, ખર્મામાં પણ પ્રચાર પામેલ છે.

➡ વાર્ષિક લવાજમ <<<

ભારતમાં રૂ. ૫-૫૦ : ભારત બહાર રૂ. ૬-૫૦

લખો:—શ્રી કલ્યાણ પ્રકાશન મંદિર
પાલીતાણા (સૌરાષ્ટ્ર)

સાહિત્ય અને સંસ્કારનો રસથાળ

- સંસ્કારદીપ—પ્રાચીન કથાઓ નવી શૈલીમાં : કા. ૧૬ પેજ,
૧૯૨+૨૦=૨૧૨ પેજ, મૂલ્ય ૨-૦૦, પોસ્ટેજ ૦૦-૨૬
૧. દીપમાલ—ચિત્રન-મર્મનરૂપ નિબંધિકાઓ : કા. ૧૬ પેજ,
૧૨૪+૨૪=૧૪૮ પેજ, મૂલ્ય ૧-૨૫, પોસ્ટેજ ૦૦-૨૩
૨. સંપત્તિનો નશો—યુવકો તથા બાળકોને ઉપયોગી લખવી શકાય
તેના સંવાદો : કા. ૧૬ પેજ, ૮૪+૧૦=૯૪ પેજ, મૂલ્ય ૦૦-૭૫,
પોસ્ટેજ ૦૦-૧૪
૪. પવિત્રતાના પથ પર—બાળાઓને ઉપયોગી સંવાદો તથા સહવાક્યો :
કા. ૧૬ પેજ, ૮૪+૮=૯૨ પેજ, મૂલ્ય ૦૦-૭૫
- ૫-૬ કથારત્ન મંજૂષા (ખંડ ૧-૨)—શ્રી ધન્યચરિત્રનું નૂતન
શૈલીમાં રૂપાંતર, રસપ્રદ અનેકવિધ કથાઓ : કા. ૧૬ પેજ,
બે ભાગના પેજ લગભગ ૮૦૦ ઉપર, મૂલ્ય બે ખંડના રૂ. ૬-૦,
પોસ્ટેજ ૦૦-૮૪, એકે ખંડના રૂ. ૩-૦, પોસ્ટેજ ૦૦-૪૧
૭. ભારતના પ્રસિદ્ધ જૈન તીર્થો—ભારતભરના પ્રસિદ્ધ જૈન તીર્થોનો
પરિચય તથા ઇતિહાસ : થેર બેદાં જૈન તીર્થોની સ્મરણયાત્રા.
કા. ૧૬ પેજ, ૨૧૬+૬=૨૨૨ પેજ, મૂલ્ય ૨-૦૦, પોસ્ટેજ ૦૦-૩૨
૮. ગીતમાધુરી—ભક્તિગીતો, ઉત્સવગીતો, અંજલિગીતો તથા
પ્રકીર્ણગીતોનો ઉપયોગી સુદર સંગ્રહ : કા. ૧૬ પેજ, ૨૪+૮૦
+૪=૧૦૮ પેજ, દ્વિતી ગી ટાઈટલ, સ્વચ્છ છપાઈ, સફેદ કાગળો,
મૂલ્ય ૦૦-૭૫, પોસ્ટેજ ૦૦-૧૯
૯. શત્રુંજય માહાત્મ્ય—પૂ.પાદ આચાર્ય દેવ શ્રી ધનેશ્વરચૂરીશ્વરજી
મં. વિરચિત શ્રી શત્રુંજય માહાત્મ્યનો મૂર્જરાનુવાદ : અનેક
ઉપકથાઓ દ્વારા તીર્થાધિરાજના મહિમાને વર્ણવતો અદ્વિતીય ગ્રંથ
કા. ૮ પેજ, ૩૨+૪૯=૮૧ પેજ, પાકું દોલ કપોથ બાઈન્ડિંગ,
દ્વિતી ગી રોકેટ, ફેરેન ૫૫૫ કાગળો પર સ્વચ્છ છાપકામ,
મૂલ્ય રૂ. ૮-૦૦

ઉપરાંત પ્રકાશનો તેની સાથે લખેલ કિંમત પોસ્ટેજ સહિત મોકલાવ-
નારને પેર બેદાં જુ પો.થી તે તે પુસ્તક મંગ્યા તરફથી મોકલાવારો.

શ્રી જૈન સાહિત્ય પ્રચારિણી સભા
પ્રાચિનગાન : શ્રી રાજેન્દ્રાઈ એમ. પી.
૯. નવાનંદ, મુ. પાલીતાણા (સોરાષ્ટ્ર)

૧ : ચંડપ્રધોત ઉદાયનનું અપહરણ કરાવે છે :

મ

લવ દેશના રાજા ચંડપ્રધોતનાં રાજ્યમાં 'ચાર મહા મૂલ્ય અદ્વિતીય રત્નો હતાં. કારણ કે; 'જે જે જાતિમાં જે ઉત્કૃષ્ટ, હોય તે રત્ન કહેવાય છે.'

તે ચારમાં (૧) કાગળ પત્રો લઇ જનાર લોહજંધ નામે દૂત (૨) સતીઓમાં અગ્રેસર એવી શિવાદેવી નામે તેની પદરાણી, (૩) દેવોથી અધિષ્ઠિત એવો દિવ્ય અગ્નિબીર નામે રથ (૪) અનલગિરિ નામનો એક ઉત્તમ ગંધહસ્તી હતો.

સ્કુરાયમાન પ્રભાવવાળા આ ચારે રત્નોથી ચાર દાંતોથી ઔરવત હસ્તી શોભે તેમ સર્વ રાજાઓથી સેવાતો ચંડપ્રધોત રાજા બહુ શોભતો હતો.

લોહજંધ નામે દૂત એક દિવસમાં પચીસ યોજન (સો માઉ) ચાલી શકતો હતો. તે લોહજંધને રાજાની આજ્ઞાથી ભરથ (ભૂગુપુર) વારંવાર જવું પડતું હતું.

તે અવારનવાર એકજ દિવસમાં ભરથ જઈ પહોંચતો અને ખીજે દિવસે પોતાના સ્વામીએ ફરમાવેલ કાર્યને કરી લેખો વગેરેના જવાબોને લઈને ભરથથી નીકળીને પાછો આવતો હતો.

સાહિત્ય અને સંસ્કારનો રસથાળ

૧. સંસ્કારદીપ—પ્રાચીન કથાઓ નવી શૈલીમાં - કા. ૧૬ પેજ,
૧૯૨+૨૦=૨૧૨ પેજ, મૂલ્ય ૨-૦૦, પોસ્ટેજ ૦૦-૨૬
૨. દીપમાસ—ચિતન-મનનરૂપ નિર્ગંધિકાઓ : - કા. ૧૬ પેજ,
૧૨૪+૨૪=૧૪૮ પેજ, મૂલ્ય ૧-૨૫, પોસ્ટેજ ૦૦-૨૩
૩. સંપત્તિનો નશો—યુવકો તથા બાળકોને ઉપયોગી લગવી શકાય
તેવા સંવાદો : કા. ૧૬ પેજ, ૮૪+૧૦=૯૪ પેજ, મૂલ્ય ૦૦-૭૫,
પોસ્ટેજ ૦૦-૧૪
૪. પવિત્રતાના પથ પર—બાળાઓને ઉપયોગી સંવાદો તથા સદ્વાક્યો :
કા. ૧૬ પેજ, ૮૪+૮=૯૨ પેજ, મૂલ્ય ૦૦-૭૫
- ૫-૬ કથારત્ન મંજૂષા (ખંડ ૧-૨)—શ્રી ધન્યચરિત્રનું નૂતન
શૈલીમાં રૂપાંતર, રસપ્રદ અનેકનિધિ કથાઓ : કા. ૧૬ પેજ,
બે ભાગના પેજ લગભગ ૮૦૦ ઉપર, મૂલ્ય બે ખંડના રૂ. ૬-૦,
પોસ્ટેજ ૦૦-૮૪, એક ખંડના કા. ૩-૦, પોસ્ટેજ ૦૦-૪૧
૭. ભારતના પ્રસિદ્ધ જૈન તીર્થો—ભારતભરના પ્રસિદ્ધ જૈન તીર્થોના
પરિચય તથા ઇતિહાસ : ઘેર બેઠાં જૈન તીર્થોની રમરણુયાત્રા.
કા. ૧૬ પેજ, ૨૧૬+૬=૨૨૨ પેજ, મૂલ્ય ૨-૦૦, પોસ્ટેજ ૦૦-૩૨
૮. ગીતમાધુરી—અક્તિગીતો, ઉત્સવગીતો, અંજલિગીતો તથા
પ્રકીર્ણગીતોનો ઉપયોગી સુદર સંગ્રહ : કા. ૧૬ પેજ, ૨૪+૮૦
+૪=૧૦૮ પેજ, દ્વિરંગી ટાઇટલ, સ્વચ્છ છપાઈ, મફદ કાગળો,
મૂલ્ય ૦૦-૭૫, પોસ્ટેજ ૦૦-૧૯
૯. શત્રુંજય માહાત્મ્ય—પૂ પાદ આચાર્યદેવ શ્રી ધનેશ્વરસૂરીશ્વરજી
મં વીરચિત શ્રી શત્રુંજય માહાત્મ્યનો ગૂર્જરાનુવાદ : અનેક
ઉપકથાઓ દ્વારા તીર્થાધિરાજના મહિમાને વર્ણવતો અદ્વિતીય ગ્રંથ
કા. ૮ પેજ, ૩૨+૪૯૨=૫૨૪ પેજ, પાકું હોલ કપોથ બાઈન્ડીંગ,
દ્વિરંગી વર્કેટ, ફોરેન પપર કાગળો પર સ્વચ્છ છાપકામ,
મૂલ્ય રૂ. ૮-૦૦

ઉપરોક્ત પ્રકાશનો તેની સાથે લંબેન કિંમત પોસ્ટેજ સહિત મોકલાવ-
નારને ઘેર બેઠાં જી પો.થી તે તે પુસ્તક સંગ્રહ તરફથી મોકલાવાશે.

શ્રી જૈન સાહિત્ય પ્રચારણી સભા
પ્રાંતિચાલન : શ્રી રાજેભાઈ એમ. પી.
૬. નવામઢ, સુ. પાલીતાણા (સીરાપ્ટ)

૧ : ચંડપ્રધોત ઉદાયનનું અપહરણ કરાવે છે :

મલ્લ લવ દેશના રાજા ચંડપ્રધોતનાં રાજ્યમાં ચાર મહા મૂલ્ય અદ્વિતીય રત્નો હતાં. કારણ કે; ‘જે જે જાતિમાં જે ઉત્કૃષ્ટ, હોય તે રત્ન કહેવાય છે.’

તે ચારમાં (૧) કાગળ પત્રો લલ્લ જનાર લોહજંધ નામે દૂત (૨) સતીઓમાં અગ્રેસર એવી શિવાદેવી નામે તેની પદરાણી, (૩) દેવોથી અધિષ્ઠિત એવો દિવ્ય અગ્નિબીર નામે રથ (૪) અનલગિરિ નામનો એક ઉત્તમ ગંધહસ્તી હતો.

સ્કુરાયમાન પ્રભાવવાળા આ ચારે રત્નોથી ચાર દાંતોથી ઔરવત હસ્તી શોભે તેમ સર્વ રાજાઓથી સેવાતો ચંડપ્રધોત રાજા બહુ શોભતો હતો.

લોહજંધ નામે દૂત એક દિવસમાં પચીસ યોજન (સો ગાઉ) ચાલી શકતો હતો. તે લોહજંધને રાજાની આજ્ઞાથી ભરૂચ (ભૂગુપુર) વારંવાર જવું પડતું હતું.

તે અવારનવાર એકજ દિવસમાં ભરૂચ જઈ પહોંચતો અને ખીજે દિવસે પોતાના સ્વામીએ ફરમાવેલ કાર્યને કરી લેખો વગેરેના જવાબોને લઈને ભરૂચથી નીકળીને પાછો આવતો હતો.

આ પ્રમાણે અતિ શીઘ્રતાથી તે મમનાગમન કરતો હતો. તેથી ભૃગુપુરના લોકો અને માર્ગે આવતા ગામના લોકો તેને આહાર પાણી દેવાં, તેની સેવા કરવી વગેરે તાકીદે કરવું પડતું હોવાથી ખેદ પામતા હતા.

લોકજન્ય તે લોકોને દોડાદોડી કરાવતો હતો. તેણે કહેલી વસ્તુઓ લાવવામાં જો કાંઈ ક્વિસ વિશંબ થતો તો તે તેઓને મારતો હતો.

પણ પ્રયોતરાત્નને તે પ્રિય હોવાથી કાંઈ તેની વિરુદ્ધની વાત સાંભળતું નહોતું.

આ રીતે હમેશાં જવા આવવાના કારણે તેનાથી કંટાળેલા ભૃગુપુરના લોકો વિચારવા લાગ્યા; ‘આ દૂત રાત્રીને માનીતો હોવાથી કાંઈથી તેને કાંઈ કહેવાતું નથી, અગર મરાતો પણ નથી, પણ આની હંમેશની પીડા આપણે કેવી રીતે સહન કરવી? આ તો હમેશાં આવે છે અને જાય છે. આ દુઃખને ટાળવાનો ઉપાય કાંઈ છે કે નહિ?’

આવો વિચાર કરતાં તે બધામમાં દુર્બુધ્ધિમાં કુશળ એક જન્મ બોલ્યો;

‘ભાઈઓ! આ દુઃખ તો શિવના ધ્વજાપાણની જેમ આપણી પગાડે લાગેતું કાંઈ રીતે છૂટે તેવું નથી. તેથી આતાં દુઃખમાંથી છૂટવાનો એક જ ઉપાય છે, બીજો નથી.’

લોકોએ તેને પૂછ્યું; ‘શો ઉપાય છે?’

તેણે કહ્યું; ‘આ દુનને જે ખાવાતું આપતું તેમાં કાંઈ રીતે સંસ્કારિત કરેતું વિષ ભેગવતું. તે ભાઈ લઈ માર્ગમાં સમય થયે ખાવા બેસશે. ખાઈને પાણી પીને આગળ આસતાંજ રસ્તામાં પડીને મરણ પામશે, એટલે આપણે આની પીડામાંથી કાયમને માટે છૂટીશું.’

બધા લોકોએ તે વાત સ્વીકારી.

ત્યાર પછી તેવું સંસ્કારિત વિષવાળું બાતું લોહજંઘને માર્ગમાં ખાવા માટે તૈયાર રાખ્યું. તેમાં ઝેર એવી રીતે ભેળવ્યું કે પરીક્ષામાં કુશળ માણસ પણ તે જાણી શકે નહિ.

જ્યારે લોહજંઘ ભર્ય આળ્યો અને કાર્યથી પરવારી ખીજે દિવસે નીકળ્યો ત્યારે બાતું દેવાવાળાએ પ્રથમથીજ તૈયારી કરી રાખેલ વિષમિશ્રિત બાતું તેને આપ્યું. વિષમિશ્રિત લાડવાઓ લઇને તે ઉજ્જયિની તરફ ચાલ્યો.

સમય થયો ત્યારે તેને ભૂખ લાગી અને એક નદીના કિનારા ઉપર તે ખાવા બેઠો. જ્યારે બાતાની પોટલી છોડી ત્યારે શુકન સારા થયા નહિ; તેને શુકનદારા ખાવાનો નિષેધ થયો, તે શુકનનો જાણુકાર હતો, એટલે ક્ષુધાર્ત હતો તો પણ તેણે ખાધું નહિ.

શુકનશાસ્ત્રમાં કુશળ હોય તે જાણે છે, કે; ‘શુકનશાસ્ત્રમાં જેનો નિષેધ હોય તે કાર્ય કરવું નહિ.’ ઘણો ભૂખ્યો હતો છતાં તે આગળ ચાલ્યો, કેટલોક માર્ગ કાપીને તે ફરીથી ખાવા બેઠો; ફરીથી પણ તેને શુકનદારા નિષેધ થયો. આ પ્રમાણે ત્રીજી વાર પણ નિષેધ થયો.

પક્ષીની વાણી સમજનાર લોહજંઘે આથી નિશ્ચય કર્યો કે, ‘પક્ષીના શબ્દો પણ આ કાર્યનો નિષેધ કરે છે, આજે ખાવા બેસતા શુકન પણ સારા ચતાં નથી.’

આમ વિચારી તે ભૂખ્યો જ આગળ ચાલ્યો. ક્ષુધાથી પેટ ખાલી થઇ ગયું અને ખાડો પડ્યો, તો પણ સાહસને ધારણ કરીને અત્યંત શ્રમથી શિથિળ અંગોપાંગવાળો, નિસ્તેજ સુખવાળો, ધૂનતો ધૂનતો લોહજંઘ મહામુશ્કેલી વેડીને ઉજ્જયિનીમાં ચંડપ્રવોત રાજાની પાસે પહોંચ્યો અને રાજાને નમસ્કાર કરીને ઉભો રહ્યો.

દ્રવ્યોનો સંયોગ થવાથી આ મોદકોમાં દષ્ટિવિષ સર્પ ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી જે કાઈ આ મોદક ખાઈને પાણી પીએ, તેના પેટમાં સંમૂર્છિમ દષ્ટિવિષ સર્પ ઉત્પન્ન થાય અને તેના મુખેથી તે કુંડાકો મારે, તેના ઝેરથી ખાનારનું હૃદય બળી જાય અને અંતે તે મૃત્યુ પામે.’

‘કાષ્ટએ પણ દેવશુદ્ધિવડે આ મોદકોમાં શુભ રીતે વિષ નાંખીને તે બનાવ્યા છે. જે આપને આ બાબતનો વિશ્વાસ ન આવે તો વનમાં જઈને પરીક્ષા કરીએ.’

આવી વાત સાંભળીને રાજાનાં ચિત્તમાં અતિશય ચમત્કાર થયો, અને અમ્ભયકુમાર તથા અન્ય સમાજનોને સાથે લઈને તે વનમાં ગયો.

ત્યાં અમ્ભયના કથનાનુસાર એક મોટી લાંબી ભીંત કરાવી. તે ભીંતના વચ્ચા ભાગમાં તે લાડવાઓને મૂકીને તેના ઉપર પાણી રેડવામાં આવ્યું. ભીંતની પછવાડેના ભાગમાં આવીને બધાઓ ભીંતથી દૂર ઉભા રહ્યા. થોડા વખતમાં જ તે મોદકોમાં દષ્ટિવિષ સર્પ ઉત્પન્ન થયો. ઉત્પન્ન થતાં જ તે સર્પ જ્યાં જ્યાં ગયો ત્યાં ત્યાં તેની દષ્ટિમાત્રના પ્રસારવડેજ, તેની સન્મુખ આવેલા વનનાં ઝાડો અને જંતુઓ સર્વે બળી ગયા અને તે પણ વનની જ્વાળામાં પડીને મરણ પામ્યો.

આ પ્રમાણે પ્રત્યક્ષપણે અદ્ભુત બનાવ નગરે જોઈને ચમત્કાર પામેલો રાજા બોલ્યો : ‘અહો ! હું તારા ઉપર, તારા શુદ્ધિકૌશલ્યથી બહુ પ્રસન્ન થયો છું; તેથી તારે આહિ મારી પાસેથી છૂટા થવા સિવાયનું કાઈ પણ વસ્તુ જોઈતું હોય તો તું માગ.’

આ પ્રમાણે ચંડપ્રણીત રાજાનું વચન સાંભળીને અમ્ભયકુમારે કહ્યું : ‘મારૂં વરદાન હાથ બંડારમાં રાખો. અવસર આવે હું તે માંગી લઈશ.’

રાજાએ કહ્યું : ‘હું

બધા લોકોએ તે વાત સ્વીકારી.

ત્યાર પછી તેવું સંસ્કારિત વિષવાણું બાવું લોહજંધને માર્ગમાં ખાવા માટે તૈયાર રાખ્યું. તેમાં ઝેર એવી રીતે ભેળવ્યું કે પરીક્ષામાં કુશળ માણસ પણ તે જાણી શકે નહિ.

બ્યારે લોહજંધ ભર્ય આવીએ અને કાર્યથી પરવારી ખીજે દિવસે નીકળ્યો ત્યારે બાવું દેવાવાળાએ પ્રથમથીજ તૈયારી કરી રાખેલ વિષમિશ્રિત બાવું તેને આપ્યું. વિષમિશ્રિત લાડવાઓ લઈને તે ઉજ્જયિની તરફ ચાલ્યો.

સમય થયો ત્યારે તેને ભૂખ લાગી અને એક નદીના કિનારા ઉપર તે ખાવા બેઠો. બ્યારે બાતાની પોટલી છોડી ત્યારે શુકન સારા થયા નહિ; તેને શુકનદારા ખાવાનો નિષેધ થયો, તે શુકનનો જાણુકાર હતો, એટલે ક્ષુધાર્ત હતો તો પણ તેણે ખાધું નહિ.

શુકનશાસ્ત્રમાં કુશળ હોય તે જાણે છે, કે; ‘શુકનશાસ્ત્રમાં જેનો નિષેધ હોય તે કાર્ય કરવું નહિ.’ ઘણા ભૂખ્યો હતો છતાં તે આગળ ચાલ્યો, કેટલોક માર્ગ કાપીને તે ફરીથી ખાવા બેઠો; ફરીથી પણ તેને શુકનદારા નિષેધ થયો. આ પ્રમાણે ત્રીજી વાર પણ નિષેધ થયો.

પક્ષીની વાણી સમજનાર લોહજંધે આથી નિશ્ચય કર્યો કે, ‘પક્ષીના શબ્દો પણ આ કાર્યનો નિષેધ કરે છે, આજે ખાવા બેસતા શુકન પણ સારા થતાં નથી.’

આમ વિચારી તે ભૂખ્યો જ આગળ ચાલ્યો. ક્ષુધાથી પેટ ખાલી થઈ ગયું અને ખાડો પડ્યો, તો પણ સાહસને ધારણ કરીને અત્યંત ઓમથી શિથિળ અંગોપાંગવાળો, નિસ્તેજ મુખવાળો, ધૂનતો ધૂનતો લોહજંધ મહામુશ્કેલી વેડીને ઉજ્જયિનીમાં અંડપ્રદોત રાજાની પાસે પહોંચ્યો અને રાજાને નમસ્કાર કરીને ઉભો રહ્યો.

આ પ્રમાણે અતિ શીઘ્રતાથી તે ગમનાગમન કરતો હતો. તેથી ભૃગુપુરના લોકો અને માર્ગે આવતા ગામના લોકો તેને આહાર પાણી દેવાં, તેની સેવા કરવી વગેરે તાકીદે કરવું પડતું હોવાથી ખેદ પામતા હતા.

લોહનંધ તે લોકોને દોડાદોડી કરાવતો હતો. તેણે કહેલી વસ્તુઓ લાવવામાં જો કોઈ દિવસ વિધંબ થતો તો તે તેઓને મારતો હતો.

પણ પ્રયોતરાજને તે પ્રિય હોવાથી કાંઈ તેની વિરુદ્ધની વાત સાંભળવું નહોતું.

આ રીતે હંમેશાં જવા આવવાના કારણે તેનાથી કંટાળેલા ભૃગુપુરના લોકો વિચારવા લાગ્યા; ‘આ દૂત રાજનો માનીતો હોવાથી કોઈથી તેને કાંઈ કહેવાવું નથી, અગર મરાતો પણ નથી, પણ આની હંમેશની ખીડા આપણે કેવી રીતે સહન કરવી? આ તો હંમેશાં આવે છે અને જાય છે. આ દુઃખને ટાળવાનો ઉપાય કાંઈ છે કે નહિ?’

આવો વિચાર કરતાં તે બધામાં કુબુધિમાં કુશળ એક જ્યુ બેઠો;

‘ભાઈઓ! આ દુઃખ તો શિવના ક્ષતિકપાળની જેમ આપણી પગપાડે લાગેલું કાંઈ રીતે છૂટે તેવું નથી, તેથી આનાં દુઃખમાંથી છૂટવાનો એક જ ઉપાય છે, ખીન્ને નથી.’

લોકોએ તેને પ્રશ્ન; ‘શો ઉપાય છે?’

તેણે કહ્યું; ‘આ દૂતને જે ખાવાનું આપવું તેમાં કોઈ રીતે સંસ્કારિત કરેલું વિષ ભેળવવું. તે ભાણ લઈ માર્ગમાં સમય થયે ખાવા બેસશે, આધને પાણી પીને આગળ ચાલતાં જ રસ્તામાં પડીને મરણ પામશે, એટલે આપણે આની ખીડામાંથી કાયમને માટે છૂટીશું.’

અંડપ્રદોત હિદાયનનું અપહરણ કરાવે છે :

બધા લોકોએ તે વાત સ્વીકારી.

ત્યાર પછી તેવું સંસ્કારિત વિષવાણું બાતું લોહ માર્ગમાં ખાવા માટે તૈયાર રાખ્યું. તેમાં ઝેર એવી રીતે વેં કે પરીક્ષામાં કુશળ માણસ પણ તે જાણી શકે નહિ.

જ્યારે લોહજંઘ ભર્ય આળ્યો અને કાર્યથી પરવારી બીજે નીકળ્યો ત્યારે બાતું દેવાવાળાએ પ્રથમથીજ તૈયારી કરી વિષમિશ્રિત બાતું તેને આપ્યું. વિષમિશ્રિત લાડવાઓ લઈ ઉજ્જયિની તરફ ચાલ્યો.

સમય થયો ત્યારે તેને ભૂખ લાગી અને એક નદીના ઉપર તે ખાવા બેઠો. જ્યારે બાતાની પોટલી છોડી ત્યારે શુકન થયા નહિ; તેને શુકનદારા ખાવાનો નિષેધ થયો, તે જાણકાર હતો, એટલે ક્ષુધાર્ત હતો તો પણ તેણે ખાધું નહિ.

શુકનશાસ્ત્રમાં કુશળ હોય તે જાણે છે, કે; 'શુકનશાસ્ત્રમાં નિષેધ હોય તે કાર્ય કરવું નહિ.' ધણો ભૂખ્યો હતો છતાં તે ચાલ્યો, કેટલોક માર્ગ કાપીને તે ફરીથી ખાવા બેઠો; ફરીથી તેને શુકનદારા નિષેધ થયો. આ પ્રમાણે ત્રીજી વાર પણ નિષેધ

પક્ષીની વાણી સમજનાર લોહજંઘે આથી નિશ્ચય કે 'પક્ષીના શબ્દો પણ આ કાર્યનો નિષેધ કરે છે, આજે બેસતા શુકન પણ સારા થતાં નથી.'

આમ વિચારી તે ભૂખ્યો જ આગળ ચાલ્યો. ક્ષુધાથી ખાલી થઈ ગયું અને ખાડો પડ્યો, તો પણ સાહસને ધારણ અત્યંત શ્રમથી શિથિળ અંગોપાંગવાળો, નિસ્તેજ મુખવાળો, ધૂંજતો લોહજંઘ મહામુસ્કેલી વેડીને ઉજ્જયિનીમાં ચાલ્યો.

રાત્રીએ તેની આવી સ્થિતિ જોઈને વિસ્મય પામી પૂછ્યું;

‘લોહજંઘ ! આજે તારાં અવયવો શિથિલ કેમ થઈ ગયાં છે ? શું તારા શરીરમાં કાંઈ રોગની પીડા થઈ છે કે તું આવો દેખાય છે ? શું થયું છે ? સાચું બોલ.’

‘સ્વામીન્ ! તમારી કૃપાથી આ આપના દૃત લોહજંઘને કોઈ પણ રોગની પીડા થઈ નથી; પણ હું જૂનનાં દુઃખથી પીડાયેલો છું, તેથી મારી આવી સ્થિતિ થઈ છે.’

‘શું મારા રાત્રીમાં તને બોજન પણ મળતું નથી ?’

‘આપની મહેરબાનીથી બોજન બાધું મળે છે, પણ આજે તે મેં ખાધું નથી.’

‘શા માટે ખાધું નથી ?’

ત્યારે તેણે રસ્તે બનેલી બધી હાલત કહી સંભળાવી.

રાત્રીએ કહ્યું; ‘બાતું મારી પાસે લાવ.’ ત્યારે લોહજંઘે તે બાતું રાત્રીની પાસે મૂક્યું. રાત્રીએ પણ તે લાડવા ચારે બાજુએથી જોઈ તપાસી પોતાનાં હાથે બરાબર નિરીક્ષણ કર્યું. પણ કાંઈ પણ દોષ તેમાં જણાયો નહિ, ઊલટું સ્વર્ગથી ઉત્તમ દ્રવ્યો તેમાં મેળવેલા હોવાથી નાસિકાના પોપણને કરનારા તે હતા. ફરીથી વિશેષ નિષ્કૃપ માટે પરીક્ષામાં કુચળ એવા પરીક્ષકોના હાથમાં તે બાતું મૂકવામાં આવ્યું.

તેઓએ વિવિધ પ્રકારના શાસ્ત્રોક્ત પ્રકારોએ તેની પરીક્ષા કરી, પણ તેવું હાઈ તેઓને કાંઈ પણ સમજાતું નહિ. પછી કોઈ નિર્વિષ બાજનમાં તે બાતું મૂક્યું તો પણ કાંઈ દુષણ જાણવામાં આવ્યું નહિ. ત્યારે તે બધાએ રાત્રીને કહ્યું; ‘આ લાડવામાં વિષાદિ કાંઈ દુષણ જણાયું નથી.’

અંડપ્રદ્યોત ઉદાયનનું અપહરણ કરાવે છે :

૫ :

ત્યારે અંડપ્રદ્યોતે *અભયકુમારને કહ્યું; ‘આ ભાતું ખાતાં લોહજંધને શુકનોએ વારંવાર રોક્યો છે, તેથી તેમાં શંકા થઇ છે, પણ તેમાં રહેલું દૂષણ કોઈથી જાણી શકાતું નથી. તેથી હું પૂછું છું કે; ‘આ મોઢકો શુદ્ધ છે કે અશુદ્ધ?’ તું સર્વ નિપુણ પુરૂષોમાં અગ્રેસર છો, તેથી નિર્ણય કરી આપ!’

અંડપ્રદ્યોત રાજના આ વચનોને સાંભળીને જરા હસીને તે મોઢકો અભયકુમારે હાથમાં લઇને તપાસ્યા અને ઔત્પાતિકી બુદ્ધિવડે પુદ્ગલ દ્રવ્યોના પરિણામની વિચારણામાં નિપુણ થયેલી બુદ્ધિથી તે તેનાં રહસ્યને પામી ગયો.

પછી માર્યું ધૂણાવવા પૂર્વક તેણે જવાબ આપતાં કહ્યું; ‘આ લાડવામાં અમુક દ્રવ્યોના સંયોગથી ઉત્પન્ન થયેલ દષ્ટિવિષ સર્પ રહેલો છે.’

અભયે કહેલી વાત સાંભળીને અંડપ્રદ્યોત રાજન ચિત્તમાં અમત્કાર પામ્યો અને જોલ્યો; ‘અરે! અભય તેં તો બહુ નવાઈ જેવી—ન માની શકાય તેવી પરીક્ષા કરી! હી તથા ખાંક વગેરેથી બનાવેલા આ મોઢકોમાં સર્પ કેવી રીતે પેસી ગયો? તારી કહેલી હકીકત સાંભળીને બંધા સબ્યો મશ્કરી કરે છે, મને તો તારા પર શ્રદ્ધા છે જ કે; ‘અભય કોઇ દિવસ જોડું જોડતો નથી.’ માટે તું સાચું વિશ્વાસ ઉપજે તેવું જોલ કે જેથી આ બધાનાં મોઢાં વિલખાં થાય.’

અભયકુમાર તે સાંભળી જોલ્યો; ‘રાજન્! આ મોઢકો જે ભાંગી નાખીએ તો તેમાં સર્પ પ્રકટ રીતે ન દેખાય, પણ જળાદિક

---

* વેશ્યાઓ ધર્મના ખ્હાને છડના કરી, અભય કુમારને રાજ-ગૃહીથી ઉજ્જયિનીમાં અપહરણ કરીને લાવેલ છે, તે રાજ અંડપ્રદ્યોતે પોતાની પાસે અભયકુમારને રાખેલ છે. તે હકીકત પહેલા ખંડમાં આવી છે.

દ્રવ્યોનો સંયોગ થવાથી આ મોઢકોમાં દષ્ટિવિષ સર્પ ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી જે કોઈ આ મોઢક ખાઈને પાણી પીએ, તેના પેટમાં સંભૂર્જિત દષ્ટિવિષ સર્પ ઉત્પન્ન થાય અને તેના મુખેથી તે કુંકડો મારે, તેના ઝેરથી ખાનારનું હૃદય જળી જાય અને અંતે તે મૃત્યુ પામે.’

‘કોઈએ પણ દ્વેષપ્રુદિવડે આ મોઢકોમાં ગુપ્ત રીતે વિષ નાંખીને તે બનાવ્યા છે. જે આપને આ બાબતનો વિશ્વાસ ન આવે તો વનમાં જઈને પરીક્ષા કરીએ.’

આવી વાત સાંભળીને રાજાનાં ચિત્તમાં અતિશય ચમત્કાર થયો, અને અમ્ભયકુમાર તથા અન્ય સમાજનોને સાથે લઈને તે વનમાં ગયો.

ત્યાં અમ્ભયના કથનાનુસાર એક મોટી લાંબી ભીંત કરાવી. તે ભીંતના વચ્ચે ભાગમાં તે લાઝવાઓને મૂકીને તેના ઉપર પાણી રેડવામાં આવ્યું. ભીંતની પછવાડેના ભાગમાં આવીને બધાઓ ભીંતથી દૂર ઉભા રહ્યા. થોડા વખતમાં જ તે મોઢકોમાં દષ્ટિવિષ સર્પ ઉત્પન્ન થયો. ઉત્પન્ન થતાં જ તે સર્પ જ્યાં જ્યાં ગયો ત્યાં ત્યાં તેની દષ્ટિમાત્રના પ્રસારવડેજ, તેની સન્મુખ આવેલા વનનાં ઝાડો અને જંતુઓ સર્વે જળી ગયા અને તે પણ વનની જ્વાળામાં પડીને મરણ પામ્યો.

આ પ્રમાણે પ્રત્યક્ષપણે અદ્ભુત બનાવ નજરે જોઈને ચમત્કાર પામેલા રાજા બોલ્યો; ‘અહો ! હું તારા ઉપર, તારા પ્રુદિકૌશલ્યથી બહુ પ્રસન્ન થયો છું; તેથી તારે અહિં મારી પાસેથી છૂટા થવા સિવાયનું કોઈ પણ વરદાન જોઈતું હોય તો તું માગ.’

આ પ્રમાણે ચંડપ્રધોત રાજાનું વચન સાંભળીને અમ્ભયકુમારે કહ્યું; ‘મારું વરદાન હાલ બંડારમાં રાખો, અવસર આવે હું તે માંગી લઈશ.’

રાજાએ કહ્યું; ‘જલે ! તેમ માઓ.’ પછી બધા રાજ્યદારે પાછા આવ્યા.

અભયકુમારની ભારખાદ આ પ્રસંગથી સર્વત્ર ઘણી ખ્યાતિ થઈ.

ચંડપ્રદ્યોત રાજને વાસવદત્તા નામે એક પુત્રી હતી. તે સ્ત્રીઓની ત્રેસઠ કળામાં કુશળ થઈ હતી. પરંતુ સંગીતરત્નાકરાદિ ગ્રંથોમાં કહેલ એક ગીતકળામાં તે પ્રવીણ થઈ નહોતી.

તે કળાનો અભ્યાસ કરવા માટે એક કુશળ પાઠકને શોધવા સાર તેણે પોતાના પિતાને વિનંતિ કરી; ‘પિતાજી ! મારે સંગીતશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવો છે, તે માટે અતિ અદ્ભુત એવા સંગીતશાસ્ત્રને ભણાવવામાં કુશળ જેના જેવો ખીજો કોઈ ન હોય તેવા અદ્વિતીય ઉત્તમ પાઠકને આપ બોલાવીને મને સોંપો.’

રાજાએ કહ્યું; ‘વત્સે ! ચિંતા કરીશ નહિ, સ્વદેશ-પરદેશમાં સર્વત્ર શોધાવીને બહુમાનપૂર્વક તેને અહિં બોલાવી તારી ઇચ્છા હું પૂર્ણ કરીશ. ‘બહુ રતના વસુંધરા’ છે, અર્થાત્ પૃથ્વી ઉપર અનેક રત્નો હોય છે. શોધતાં શોધતાં તેવા ઉત્તમ પાઠકનો સંયોગ થઈ જશે.’

આમ પુત્રીને સંતોષીને સંભામાં આવી ચંડપ્રદ્યોતે પોતાના મંત્રીઓને કહ્યું; ‘કોઈ સંગીતશાસ્ત્ર શીખવવામાં કુશળ એવા સંગીતકારને શોધી આપો.’

તે સાંભળી મંત્રીઓએ કહ્યું; ‘મહારાજ ! હાલના સમયમાં તો શતાનિક રાજનો પુત્ર ઉદાયનજ સર્વ ગાંધર્વશાસ્ત્રોમાં પારગામી અને અદ્વિતીય છે. તે ગીત અને વીણાના નાદવડે નિરવધિ વનચર પશુઓને વશ કરીને વગડામાં તેને બાંધી લે છે. આવું તેવું કૌશલ્ય છે.

‘જો કોઈ આવીને કહે કે; ‘આજે ઉપવનમાં હાથી આવ્યો છે.’ તો તે સાંભળતાં તરત જ તે એકસોજ વનમાં જઈને ગીતવડે તે હાથીને વશ કરી ત્યાં જ બાંધી લે છે, તેથી તે ગજબંધનની ટેવવાળાને તેવી રીતનો ઉપાય કરીને અહીં પકડી લાવીએ.’

રાજાએ કહ્યું; 'તે કેવી રીતે બને? કારણ કે મેં પૂર્વે શ્રી વીરભગવાન પાસે તેને પુત્રપણે સ્થાપિત કરેલો છે. તેના ઉપર સૈન્ય મોકલવું તે યોગ્ય નથી, માટે એ સિવાય તે અહિં કેવી રીતે આવે તે વિચારીને કહો !'

‘સ્વામીન! હસ્તીના છળથી તેને અહિં લાવીએ. કે જેમાં ખોટાં વસ્ત્ર અને વંશાદિકના અંગોપાંગવાળા અંદરથી પોલો એક હાથી બનાવરાવીએ. તેની અંદર પાદાદિકની જગ્યા ઉપર સુભટોને રાખીએ. અંદર બેઠેલા તેઓ સાચા હાથીની જેમજ દૃક્ષની ડાળીયો ભાંગવી, મંકગતિથી હાલવું ચાલવું વગેરે ક્રિયાઓ કરશે, તે ખોટો હસ્તી વગડામાં બટકશે એટલે વનમાં ફરતા ચરના મુખેથી નવા હસ્તીનું આગમન સાંભળીને હાથીને પકડવાનો વ્યસની ઉદાયન રાજા તરત જ એકસો વનમાં આવશે અને હાથીને મોહ પમાડવા વીણા વગાડતો ગીતગાન કરશે; તે વખતે અંદર રહેલા આપણા સેવકો હાથીને બમાવવા વગેરેની માયા દેખાડીને પોતાની પાસે તે રાજાને આકર્ષશે. તે ઉદાયન આથી હાથીની નજીકમાં આવશે, પોતાની તરફ નજીક આવેલા ઉદાયનને બ્યારે આપણા સેવકો દેખશે ત્યારે તરત જ તેઓ બહાર નીકળીને ગીતના વ્યસની તે રાજાને બાંધીને તેઓ અહીં લઇ આવશે. તેને અહિં લાવ્યા પછી વસ્ત્રો સુખાસન વગેરે આપીને આપણે અતિશય પ્રસન્ન કરીશું એટલે તે રાજકન્યા વાસવદત્તાને સંગીતકળા શીખવવાને કષુલ થશે.’

મંત્રીઓએ આ ઉપાય દેખાડ્યો, એટલે રાજાએ પણ ‘તે પ્રમાણે કરો એવો આદેશ આપ્યો.’

મંત્રીઓએ તે પ્રમાણે સર્વ વ્યવસ્થા કરી, બનાવટી હાથી બનાવડાવ્યો અને હૈયાંબીની નજીકના ઉપવનમાં તે માયાવી હાથીને લઇ જવામાં આવ્યો.

અંડપ્રદ્યોત ઉદાયનનું અપહરણ કરાવે છે :

૯ :

તે હાથી આમ તેમ પરિવ્રમણ કરવા લાગ્યો. કેટલાક નોકરો વેષઅદ્વેષ કરીને દૂર ઉભા રહ્યા. તે માયાવી હાથીને વનમાં ફરતા ચર પુરુષોએ દીઠો, એટલે તે ખોટા હાથીને પણ સાચો હાથી માનીને ઉદાયન રાજાને તેમણે તે વાતના સમાચાર આપ્યા.

તેણે તે વાત સાંભળી કે તરત જ તે હાથીને બાંધી લેવાને માટે એકસોજ તે વનમાં આવ્યો. દૂરથી જ તે ખોટા હાથીને જોઈને વીણા વગાડતો ઉદાયન રાજા હાથીને પોતાની પાસે લાવવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો.

હાથી વૃક્ષની ડાળીઓ ભાંગવી વગેરે કાર્ય ત્યજ દહને રાગથી જાણે ખેંચાયો હોય તેમ ધીમે ધીમે પગલાં ભરતો અને મસ્તક ધૂણાવતો તેની નજીક આવ્યો.

તે હાથીને અનુકૂળ રીતે નજીક આવતો દેખીને ઉદાયન રાજા વિચારવા લાગ્યો; ‘આ હાથી મારી ગીતકળાથી વશ થઈ માથું ધૂણાવે છે અને નજીક આવતો જાય છે. તેથી હવે થોડા વખતમાં જ તેને સંપૂર્ણ વશ કરીને હું બાંધી લઉંશ.’

આમ વિચારતો આનંદપૂર્વક તે વીણા વગાડતો હતો, અને હાથી તદ્દન નજીક આવતો હતો.

તેટલામાં અચાનક તે માયાવી હાથીની અંદર રહેલા સેવકો અને દૂર ઉભેલા સેવકો પ્રગટ થઈ ગયા, અને તે બધાએ ઉદાયન રાજાને પકડી લીધો અને વનની અંદરના ભાગમાં રાખેલ રથમાં બેસાડીને ઉત્તમ જાતિનાં અશ્વો તે રથને બેડી દીધા.

તે અશ્વોએ ઉતાવળી ગતિથી અડધી ધડીમાં એક ચોજન માર્ગ કાપી નાંખ્યો. ઉદાયન તે ક્રિયા જોઈને વિચાર કરવા લાગ્યો;

હો કર્મની ગતિ કાણુ જાણે છે? આ સુમટો મને ક્યાં લઈ
હો! મારાં પોતાનાં શત્રોજી મારા ધાતક ચયાં આપું
શું થશે, તેની કાંઈ ખબર પડતી નથી.’

‘મ ચિંતાવડે દિલ્મુદ્ધ થયેલ તે રાજા બોલવાને પણ સમર્થ
હે. રથજે રથજે રાખેલા જુદા જુદા રથમાં બેસવાની અને
! ક્રિયા કરતાં ખીજે દિવસે તે રાજપુરુષો ઉજળિનીમાં ઉદાયનને
માવ્યા.

ખને અંડપ્રધોત રાજાની પાસે ઉદાયનને હાજર કર્યો.

૨ : ઉદાયન સાથે વાસવદત્તા ભાગે છે :

અં

કમ્પ્રદોત રાજાએ પોતે ઉભા થઇને અતિ આદરપૂર્વક રથમાંથી તેને ઉતાર્યો, મિષ્ટ વચનોવડે તેને આલિંગન આપ્યું અને તેને ભેટીને પોતાનાજ આસન ઉપર તેને પોતાની સાથે બેસાડીને કહ્યું;

‘વત્સાધિપતિ ! તારે બિલકુલ ચિંતા કરવી નહિ. આ ધરને તારા પોતાની ધરની જેવુંજ ગણવું, મેં કાઢપણુ ખોટા વિચારથી તને અહિં પકડી મંગાવ્યો નથી, કારણ કે પ્રથમથીજ મેં તો તને પુત્રપણે સ્થાપિત કરેલો છે. હજુ પણ મારાં ચિત્તમાં તેજ ભાવ વર્તે છે. તેથી ખોટા વિકલ્પ છોડી દઇને સુખેથી તું અહિં રહે અને જે કારણે કપટ કરીને તને અહીં પકડી મંગાવેલ છે તે કારણ તું સાંભળ !’

‘મારી પુત્રી વાસવદત્તા પોતાનાં ચિત્તની પ્રસન્નતાથી અનેક શાસ્ત્રકળાઓ શીખેલી છે, પરતું એક સંગીતશાસ્ત્રની કળામાં તે ન્યૂન છે. તે તેને આવડતી નથી, તેણે એક દિવસે મને કહ્યું; સંગીતશાસ્ત્રમાં નિપુણ એક અધ્યાપક મને મેળવી આપો; તેનું કથન સાંભળીને મારી સભામાં યુદ્ધિશાળી સભ્યોની પાસે એક ગીતશાસ્ત્રમાં કુશળ અધ્યાપકની તપાસ કરવાની મેં વાત કહી, ત્યારે જેઓ અનેક શાસ્ત્રોમાં વિશારદ અને અનેક દેશોમાં ફરેલા યુદ્ધિશાળી હતા, તે સર્વેએ સંગીતશાસ્ત્રની

‘અહો કર્મની ગતિ કાણુ જાણે છે? આ સુખટો મને ક્યાં લઈ જશે? અહો! મારાં પોતાનાં શત્રોજ મારા ઘાતક થયાં! આતુ’ પરિણામ શું થશે, તેની કાંઈ ખબર પડતી નથી.’

આમ ચિંતાપડે દિક્મુદ્ધ યથેષ તે રાજા બોલવાને પણ સમર્થ થયો નહિ. સ્થળે સ્થળે રાખેલા જુદા જુદા રથમાં બેસવાની અને ઉતરવાની ક્રિયા કરતાં બીજો દિવસે તે રાજપુરમે ઉજ્જયિનીમાં ઉદાયનને લઈને આવ્યા.

અને અંડપ્રધોત રાજાની પાસે ઉદાયનને હાજર કર્યો.

ઉદાયન સાથે વાસવદત્તા ભાગે છે :

૧૫

કુમારીએ કહ્યું; ‘આર્થ! મને પણ તમે કોઢીયા છો તેવું માર પિતાએ જ કહ્યું હતું.’

આમ વાતચિત કરતાં બંનેના મનમાં શંકા થઇ, તેથી તેને નિર્ણય કરવાને પડેદો દૂર કરી નાંખીને બંનેએ પરસ્પરનું રૂપ જોયું, ત્યારે બંનેનાં ચિત્તમાં પરમ આનંદ થયો.

બંને એક બીજાનું રૂપ જોઈને પરસ્પરની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા; ‘સૌભાગ્યશાળી નિરૂપમ એવું કેવું સુંદર રૂપ છે! ત્રૈલોક્યના સારભૂત એવું આ રૂપ અતિશય ચતુરાર્ધથી જાણે વિધાતાએ બનાવ્યું હોય તેમ જણાય છે.’ આ પ્રમાણે ગુણ તથા રૂપથી રંજીત થયેલા બંને પ્રેમામૃતનું પાન કરતા વાસવદત્તા અને ઉદાયન બંને વિસ્મયતાપૂર્વક બોલવા લાગ્યા; ‘અહો! રાજાએ આપણને બહુ જ ઠગ્યા!’

પરસ્પર ખેદ ધરતા તેઓએ નિશ્ચય કર્યો; ‘આપણને રાજાએ પહેલાં છેતર્યા તો હવે આપણે રાજાને છેતરીએ તેમાં કાંઈ દોષ નથી.’

રાજકુમારીએ કહ્યું; ‘આ ભવમાં તો તમે જ મારા સ્વામી છો.’

ઉદાયને જવાબમાં જણાવ્યું; ‘મારી પ્રાણપ્રિયા તું જ છો.’

આ રીતે નિશ્ચય કરીને પરસ્પર અનુરક્ત થયેલાં તે બંને કાંચનમાલા ધાત્રી સિવાય બીજા કોઈથી પણ ન જણાય તેવી રીતે સુખપૂર્વક યથેચ્છપણે કામભોગ ભોગવવા લાગ્યા.

બણવું, બણાવવું તે તો બાહ્ય વૃત્તિએ રહ્યું અંદરખાનેથી તો વધતા જતા સ્નેહપૂર્વક તે દંપતિ દેવતાના સુખની ઉપમાને યોગ્ય એવા વિષયસુખ ભોગવવા લાગ્યા.

આમ કેટલો કાળ વીતી ગયો.

તેવામાં

પ્રથમોત્ક

દ્વિતીયોત્ક-અતલગિરિ

‘અહો કર્મની ગતિ કાણુ જાણે છે? આ સુખરો મને ક્યા લઈ જશે? અહો! મારાં પોતાનાં શસ્ત્રોજ મારા ઘાતક થયાં. આતુ’ પરિણામ શું થશે, તેની કાંઈ ખબર પડતી નથી.’

આમ ચિંતાવડે દિક્મુદ્ધ યયેલ તે રાજા બોલવાને પશુ સમર્થ થયો નહિ. સ્થળે સ્થળે રાખેલા જુદા જુદા રથમાં બેસવાની અને ઉતારવાની ક્રિયા કરતાં ખીજે દિવસે તે રાજપુરુષો ઉજ્જયિનીમાં ઉદાયનને લઈને આવ્યા.

અને અંડપ્રધોત રાજાની પાસે ઉદાયનને હાજર કર્યો.

૨ : ઉદાયન સાથે વાસવદત્તા ભાગે છે :

ચંક્રમઘોત રાજ્યે પોતે ઉભા થઇને અતિ આદરપૂર્વક રથમાંથી તેને ઉતાર્યો, મિષ્ટ વચનોવડે તેને આલિંગન આપ્યું અને તેને ભેટીને પોતાનાજ આસન ઉપર તેને પોતાની સાથે બેસાડીને કહ્યું;

‘વત્સાધિપતિ! તારે બિલકુલ ચિંતા કરવી નહિ. આ ધરને તારા પોતાની ધરની જેવુંજ ગણવું, મેં કાઢપણુ ખોટા વિચારથી તને અહિં પકડી મંગાવ્યો નથી, કારણ કે પ્રથમથીજ મેં તો તને પુત્રપણે સ્થાપિત કરેલો છે. હજુ પણ મારાં ચિત્તમાં તેજ ભાવ વર્તે છે. તેથી ખોટો વિકલ્પ છોડી દઈને સુખેથી તું અહિં રહે અને જે કારણે કપટ કરીને તને અહિં પકડી મંગાવેલ છે તે કારણ તું સાંભળ!’

‘મારી પુત્રી વાસવદત્તા પોતાનાં ચિત્તની પ્રસન્નતાથી અનેક શાસ્ત્રકળાઓ શીખેલી છે, પરતું એક સંગીતશાસ્ત્રની કળામાં તે ન્યૂન છે. તે તેને આવડતી નથી, તેણે એક દિવસે મને કહ્યું; સંગીતશાસ્ત્રમાં નિપુણ એક અધ્યાપક મને મેળવી આપો; તેનું કથન સાંભળીને મારી સભામાં યુદ્ધિશાળી સભ્યોની પાસે એક ગીતશાસ્ત્રમાં કુશળ અધ્યાપકની તપાસ કરવાની મેં વાત કહી, ત્યારે જેઓ અનેક શાસ્ત્રોમાં વિશારદ અને અનેક દેશોમાં ફરેલા યુદ્ધિશાળી હતા, તે સર્વેએ સંગીતશાસ્ત્રની

કુશળતા માટે તારી પ્રશંસા કરી અને કહ્યું કે; ‘હમણાંતો ઉદાયન રાજા જ સંગીતશાસ્ત્ર અને રસશાસ્ત્રમાં અતિશય નિપુણ છે, તે અદ્વિતીય કળાવાન છે તેના જેવો બીજો કોઈ તે કળામાં કુશળ નથી.’

‘આ સાંભળીને મેં વિચાર્યું’ જો ઉદાયનને જોલાવવા માટે પ્રધાન પુરોને હું મોકલીશ તો પોતાનાં રાજ્યમાં સુખેથી રહેતો તે મારો આદેશ માને અગર ન પણ માને; પોતાનું રાજ્ય છોડીને કાણુ પરત્ર જાને? તારી સાથે મારે કોઈ જાતનો વિરોધ નથી, વળી પૂર્વે મેં તને પુત્રપણે અંગીકાર કરેલો છે તેથી મારે તારી સાથે યુદ્ધ કરવું તે પણ યોગ્ય નહોતું. જો તું અહીં ન આવે તો મારી પુત્રીની હિંમ્મત નિરૂણ થાય તેથી હું આ પ્રમાણે છળ કરીને તને અહીં લાવેલ છું. બીજું કોઈપણ કારણ નથી. તેથી સુખપૂર્વક પોતાના ધરની જેમ જ અહીં રહીને તું વાસવજીતને બચાવ! પરંતુ તે પડખમાં રહીને બહુશે, કારણ કે તે કાણી છે, એટલે લગ્નમયી તે કોઈને પોતાનું સુખ દેખાડતી નથી.’

આમ કહીને બહુ સન્માન પૂર્વક ખાનપાન, વસ્ત્રો આદિ આપી પોતાની સમાન બનાવી વત્સરાજ ઉદાયનને અંડપ્રદોતે પોતાની પાસે રાજકુલમાં રાખ્યો.

જ્યોતિષીઓએ કહેલા શુભ દિવસે સંગીતશાસ્ત્રનો પ્રારંભ કરાવવાનો રાજાએ નિર્ણય કર્યો. વાસવજીતને બધી હકીકત કહી અને હેવરે દર્શ્યું;

‘વત્સે! અમુક દિવસે તારે સંગીતશાસ્ત્ર શીખવાનો આરંભ કરવાનો છે, પણ તારે ગુરુનું મુખ જોવું નહિ. કારણ કે મમરત શાસ્ત્રમાં તે કુશળ છે, પણ કર્મના દેવથી ચંદ્રના કક્ષકની જેમ કુદ-કોદ રામથી તે વ્યાપ્ત થયેલ છે. રાજવંશીઓને કુબીડનું

ઉદાયન સાથે વાસવદત્તા ભાગે છે :

૧૩ :

મુખ્ય જોવાનો નીતિશાસ્ત્રમાં નિષેધ કરેલ છે, તેથી જવનિકામાં રહીને જ તારે શીખવું.’

આ પ્રમાણે ચંડપ્રધોતે પોતાની પુત્રી વાસવદત્તાને શિખામણ આપીને નિશ્ચિત કરેલા શુભ દિવસે શાસ્ત્રનો આરંભ કરાવ્યો.

હમેશાં ઉદાયન વાસવદત્તાના મહેલે જઈને ભદ્રાસન ઉપર બેસીને પડદાને આંતરે બેઠેલી વાસવદત્તાને સંગીતશાસ્ત્રનાં રહસ્યો શિખવવા લાગ્યો, તે પણ વિનયપૂર્વક પોતાની બુદ્ધિ અનુસાર શાસ્ત્રનાં રહસ્યો શીખવા લાગી.

ઉદાયન તેવું બુદ્ધિગૌશલ્ય જોઈને પ્રસન્ન થઈ ઉત્સાહપૂર્વક ભણાવવા લાગ્યો.

એક દિવસે સંગીતશાસ્ત્ર શિખતી વાસવદત્તાને તાલ, માન, માત્રા, લય, અનુભાવ, અલંકાર વગેરેથી રસોત્પત્તિનું રહસ્ય અત્યંત સૂક્ષ્મ રીતે ઉદાયને સમજાવ્યું.

પણ અત્યંત સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી તે ગ્રહણ કરાય તેમ હોવાથી બે, ત્રણ, ચાર વખત શિખવ્યા છતાં વાસવદત્તા તે બરાબર ગ્રહણ કરી શકી નહિ, તેથી વારંવાર તે પૂછવા લાગી.

એટલે વાત્સરાજ કહેતાં થાકી જવાથી આકોશપૂર્વક ઠાંધ કરી તિરસ્કારથી બોલ્યો; ‘રે કાણું નેત્રવાળી! નેત્રની સાથે શું તારી બુદ્ધિ પણ નહિ થઈ ગઈ છે? આંખના કૂટવા સાથે શું તારું હૃદય પણ કૂટી ગયું છે? અરે શૂન્ય ચિત્તવાળી! મેં વારંવાર કહ્યું તો પણ કેમ ધારણ કરી શકતી નથી?’

આવાં પોતાનાં અધ્યાપકનાં વચનો સાંભળીને રાજકુંભારીનાં હૃદયમાં અતિશય આઘાત લાગ્યો.

‘ઐઠલે આવેશમાં તેણે જવાબ આપતા કહ્યું; ‘આપે મારા મંદ્યુદ્ધિપણના કારણથી અણુસમજ દેખીને જે આકોશવાળા વચ્ચેનોવડે સિક્કા આપી તે તો મેં મરતકે ચઢાવી છે કેમકે તેમાં તે મારો જ દોષ છે; પરંતુ આપે જે મને ‘કાણી’ એવું કલંક આપ્યું તે બોલવું આપ જોવાને જરા પણ યોગ્ય નથી. તેથી ફરીથી તેવું દ્વણ આપશો નહિ. આંખનું કાણાપણું તો પૂર્વ ભવમાં કરેલા પાપના ઉલ્લેખ થાય છે. કહ્યું છે કે: ‘વામનમાં સાઠ દોષો હોય છે, માંજરી આંખવાળામાં એંશી દોષો હોય છે, ઢુંટીયા વળેણમાં સો દોષો હોય છે, પણ કાણામાં તો અસંખ્ય દોષો હોય છે.’ પણ તેવાં કર્મનાં ઉલ્લેખ કરે ‘કાણી’ એવું વચન સાંભળવા કાણુ સમર્થ થાય ?’

પોતાનાં પાપના ઉલ્લેખ કરીને ચયેલ કર્મનાં વિપાકને અનુભવતો પણ જે કોઈ પારકાનાં અછતા દોષને વણવે છે, તે કાયર પુણ્ય સમજવો. તમે પહેલાં આગલા જન્મમાં કોઈને આવાં ખોટાં કલંકો આપ્યા હશે, તે કર્મનાં ઉલ્લેખ આ ભવમાં કુટીપણું પામ્યા છો.’

કટાક્ષ તથા આક્ષેપ ગર્ભિત વાસવદત્તાનાં આ વચ્ચેનાં સાંભળીને આવેશમાં આવી ઉદાયને કહ્યું; ‘અરે કુશિખ્યાઓમાં અગ્રસર ! વિવાદીઓને અધ્યાપક અભ્યાસ કરાવતા હોય ત્યારે કોઈ પણ સામો જવાબ આપવો તે યોગ્ય નથી, તેને બદલે તું તો ઉલટું કુટીપણું કલંક મને આપીને પ્રતિવાદીની જેમ સામું ખેલે છે. જે વિમળ અને રોમ રહિત એવા તારા આ અધ્યાપકના શરીરને કલંક દઈને તું ચુસ્કોઈ કરે છે !’

વાસવદત્તાએ કહ્યું; ‘અરે આય ! કમળદળ લોચનવાળી મને તમે કાણી કેમ કહી ?’

ઉદાયને કહ્યું; ‘મેં તો તારા પિતા પાસેથી સાંભળ્યું હતું તેથી નવર્યું.’

ઉદાયન સાથે વાસવદત્તા ભાગે છે :

૧૫ :

કુમારીએ કહ્યું; ‘આર્ય! મને પણ તમે કોઢીયા છો તેવું મારા પિતાએ જ કહ્યું હતું.’

આમ વાતચિત કરતાં બંનેના મનમાં શંકા થઇ, તેથી તેને નિર્ણય કરવાને પડે છે દૂર કરી નાંખીને બંનેએ પરસ્પરનું રૂપ જોયું, ત્યારે બંનેનાં ચિત્તમાં પરમ આનંદ થયો.

બંને એક બીજાનું રૂપ જોઈને પરસ્પરની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા; ‘સૌભાગ્યશાળી નિરૂપમ એવું કેવું સુંદર રૂપ છે! ત્રૈલોક્યના સારભૂત એવું આ રૂપ અતિશય અતુરાર્ધથી જાણે વિધાતાએ બનાવ્યું હોય તેમ જણાય છે.’ આ પ્રમાણે ગુણ તથા રૂપથી રંજીત થયેલા બંને પ્રેમાશ્રીતનું પાત્ર કરતા વાસવદત્તા અને ઉદાયન બંને વિસ્મયતાપૂર્વક બોલવા લાગ્યા; ‘અહો! રાજાએ આપણને બહુ જ ઠગ્યા!’

પરસ્પર ખેદ ધરતા તેઓએ નિશ્ચય કર્યો; ‘આપણને રાજાએ પહેલાં છેતર્યા તો હવે આપણે રાજાને છેતરીએ તેમાં કાંઈ દોષ નથી.’

રાજકુમારીએ કહ્યું; ‘આ ભવમાં તો તમે જ મારા સ્વામી છો.’

ઉદાયને જવાબમાં જણાવ્યું; ‘મારી પ્રાણપ્રિયા તું જ છો.’

આ રીતે નિશ્ચય કરીને પરસ્પર અનુરક્ત થયેલાં તે બંને કાંચનમાલા ધાત્રી સિવાય બીજા કોઈથી પણ ન જણાય તેવી રીતે સુખપૂર્વક યથેચ્છપણે કામભોગ ભોગવવા લાગ્યા.

ભણવું, બણાવવું તે તો બાહ્ય વૃત્તિએ રહ્યું અંદરખાનેથી તો વધતા જતા સ્નેહપૂર્વક તે દંપતિ દેવતાના સુખની ઉપમાને યોગ્ય એવા વિષયસુખ ભોગવવા લાગ્યા.

આમ કેટલોક કાળ વીતી ગયો.

તેવામાં એક વખતે અંડપ્રધોત રાજાનો હસ્તીરત્ન-અનલગિરિ

નામનો હાથી મહાજો થયો અને પોતાનો મહાન આલાનસ્તંભ ઉખેડી નાંખીને તે સમગ્ર નગરમાં મોટા પવનથી સાગરમાં હોડકું જેમ ઉચે નીચે ઉછળે તે પ્રમાણે ધરો તથા દુકાનોને ભાંગતો અહીં તહીં ભમવા લાગ્યો.

હાથીના ત્રાસથી કંટાળેલા લોકો ઠેકણે ઠેકણે પોકાર કરતા હતા. ત્રિપથ, ચતુષ્પથ તથા ખીલ મોટા રાજ્યરસ્તાઓ ઉપર હાથીના ભયથી કોઈ નીકળતું નહિ; જો કોઈ મનુષ્ય જરૂરી કાર્ય માટે નીકળતું તો તે પણ તાકીદે કામ પૂર્ણ કરી ધરમાં પેસી જઈ હતું.

રાજાના આદેશથી અનેક રાજ્યરક્ષક સૈનિકો, જેઓ હાથીને હમન કરવાની કળામાં કુશળ હતા, તેઓએ પોતપોતાની કળા વાપરી પણ તેઓ અંતે ચાક્યા. કોઈથી પણ તે હાથી વશ કરી શકાયો નહિ.

નગરના લોકોનો આ રીતનો ત્રાસ જોઈને પ્રધોત રાજાએ બુદ્ધિશાલી અભયકુમારને પૂછ્યું; ‘મારાં રાજ્યનાં સારભૂત આ અનલગિરિ હાથીને ક્યા ઉપાયવડે વશ કરવો ?’

રાજાના પૂછવાથી અભયકુમારે જવાબ આપ્યો; ‘મહારાજ ! જો વત્સરાજ ઉદાયન વીણા વગાડવા પૂર્વક મધુર સ્વરે ગીતકળા કેળવે, તો આ દસ્તી તરત વશ થશે, તે સિવાય યશો નહિ.’

તે સાંભળી પ્રધોતરાજાએ તરતજ વત્સરાજને જોલાવીને કહ્યું; ‘કળાના નિધાન ! આ નગરનાં લોકો ઉપર કૃપા કરીને તમે અતુભવેલી રાગકળા પ્રચારો, કે જેનાવડે આ અનલગિરિ દસ્તી વશ થઈને સરલના ધારણ કરે, અને જંધરથાને જઈને ઉભો રહે. તમારા વગર ખાત્તે કોઈ પણ એવો દુઃખો નથી, કે જે દસ્તીનો ભય નિવારી

શકે, તેથી ઘણા જીવેને અભય આપવારૂપ આ ગજને આલાનસ્તંભે લઈ જઈને તમારું ક્ષત્રિય બિરુદ સાર્થક કરો.'

તે સાંભળી વત્સરાજ બોલ્યો; 'મહારાજ ! આ અનલગિરિ હસ્તી અતિશય ઉત્કટ મદવડે બંધ થયેલો છે, તેથી જો રાજકુમારી વાસવદત્તા પટને આંતરે રહી સુખાસનમાં બેસીને મારી સાથે ગાયન કરે, તો આ હસ્તી અમારા બંનેનો સ્વર મિશ્રિત થવાથી થયેલ ગંભીર ગાયનના ઘોષવડે મૂર્છા પામવાથી વશ થવા સંભવ છે.'

તે સાંભળી રાજાએ કહ્યું; 'ભલે તેમ કરો, પણ હાથીને તાકીદે વશ કરો.'

રાજાની આજ્ઞા મળવાથી વાસવદત્તા પટથી આંતરેલા સુખાસનમાં બેસીને તેની સાથે ગઈ; પછી વાસવદત્તા અને વત્સરાજ હસ્તીની નજીક ગયા.

વીણા વગાડવાપૂર્વક બંનેએ સ્વરમેળ કરીને એવી રીતે ગીતગાનનો આલાપ કર્યો કે જોનાથી તે હાથી તંત્રત જ મદ છોડી દીધે તેઓની પાસે માથું ધુણાવતો આવીને સ્થિર થઈ ઉભો રહ્યો.

વત્સરાજ ઉદાયને બે ઘડી સુધી બહુ પ્રયત્ન ગીતગાનોથી તેને તૃપ્ત કર્યો, શાંત પાડ્યો, એટલે તે સરલ થઈ ગયો. તે શાંત થતાં જ કુમાર ઠેકઠો મારી તેની ઉપર ચઢી બેઠો. પછી સુખેથી બંધસ્થાને લઈ જઈને તેને દ્રઢ બંધનોવડે બાંધી રાજાની પાસે જઈ બધી હકીકત નિવેદન કરી. રાજાએ તે બંનેના ઘણાં વખાણુ કર્યા અને તેઓને વિસર્જન કર્યા.

પછી અભયનું બુદ્ધિ કૌશલ્ય જોઈને બહુ સંતુષ્ટ થયેલ અંકુશપ્રધોતે કહ્યું; 'બુદ્ધિના નિધાન ! અહિંથી છૂટવા સિવાય જે કાંઈ ધમ્મ હોય

ને વર માંગ !' અભયકુમારે પ્રથમની માફક તે વર પણ ચાપણુ મરીકે રખાવ્યો.

એકદા વસંતઋતુ આવી ત્યારે આનંદિત થયેલા ચંડપ્રધોત રાજાએ નગરીની પાસેના ઉપવનમાં ગાંધર્વની ગોઠિનો આરંભ કર્યો. તે વખતે વત્સરાજનો યોગેશ્વરાયણ નામે મંત્રી તેના સ્વામીની તપાસ કરવા ત્યાં આવ્યો હતો અને ઉજ્જયિનીમાં જુદો જુદો વેષ પહેરીને ત્રિપથ, ચતુષ્પથમાં ફરતો હતો.

તે ફરતાં ફરતાં આ રીતે બોલતો હતો;

यदि तां चैव तां चैव, तां चैवायतलोचनाम् ।

न हरामि नृपस्यार्थे, नाहं योगन्धरायणः ॥

આ શ્લોકને બોલતો બોલતો તે નગરમાં ફરતો હતો. પણ તે શ્લોકનો ભાવાર્થ કોઈ સમજતું નહોતું.

એક દિવસ તે ફરતો ફરતો રાજ્ય મહેલના રસ્તે નીકળ્યો, પ્રધોતરાજ તેને આ પ્રમાણે બોલતો સાંભળીને ક્રોધ પામ્યો. પણ ભાવાર્થ માણુમ નહિ પડવાથી તેનો ક્રોધ શાંત પડી ગયો.

વળી તેનો જોવો તેવો વેષ વગેરે જોઈને તે વિચારવા લાગ્યો, કે; 'આ કોઈ ભ્રમિત ચિત્તવાળો દેખાય છે, તેથી ગમે તેવું બોલે છે.'

એક દિવસે ચંડપ્રધોત રાજાએ વિચાર્યું; 'મારી પુત્રી વાસદત્તાને શિખવતા વત્સરાજને ધણા દિવસો વીતી ગયા, તેથી આજે તેની ગીતવિદ્યાકળાની ક્ષણજતા તપાસું; તે જાનેનો ઉદય કેવો ફળીભૂત થયો છે, તેની તપાસ કર ?'

આમ વિચાર કરીને રાજાએ પ્રધાન પુરુષ દ્વારા વત્સરાજને ઠરેવડાવ્યું; 'તમારે આવતી કાલે સવારે વાસદત્તાને સાથે લઈને

ઉપવનમાં આવવું, તમારે તેને ભણાવવાનો ઉદ્યમ કેવો સફળ થયો છે? તે જોવાની મારી ઇચ્છા છે.'

વત્સરાજે જવાબ આપ્યો; 'બહુ સારું, સવારે આવીશ.'

રાત્રીએ દાસીદ્વારા વાસવદત્તાને કહેવરાવ્યું: 'સવારે તારા અધ્યાપકની સાથે તારે ઉપવનમાં આવવું અને ધણી દિવસથી શીખેલી કળા અમને બતાવવી. ગીત, સંગીત. રસ, રાગ વગેરે કળાઓમાં આપણા નગરના જે વિદ્વાનો છે. તે કુશલ કલાજ્ઞો પણ તે અવસરે ત્યાં આવશે, તેથી તારે અવશ્ય તારા અધ્યાપકને સાથે લઇને આવવું.'

તે સાંભળીને વાસવદત્તાએ પણ 'બહુ સારું' તેમ કહીને તે દાસીને વિસર્જન કરી.

બરોબર અવસર જોઈને અવસરના જાણુ વત્સરાજે વાસવદત્તાને કહ્યું; 'પ્રિયે! આજે બરોબર કારાગૃહમાંથી છૂટવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો છે, કારણ કે રાત્રીએ બહાર આવવાનો આદેશ આપ્યો છે, માટે આપણે વેગવતી હાથિણી કે જે સમગ્ર રાત્રીમાં વેગપૂર્વકની ગતિ માટે નામ પ્રમાણે ચુલુવાળી છે. તેના ઉપર બેસીને આપણી નગરી કૈશાંબી બાજુ ઉપડી જવાનો આ સમય આપણને અતુલ્ય છે; કેમકે ફરીથી ગામ બહાર નીકળવાની આત્મા કોણ જાણે ક્યારે મળશે? તેથી આપણે જે ધાયુ' છે તે આજે જ કરીએ. વેગવતી હાથિણીની આગળ અશ્વાદિક કોઇ પાછળ દોડવાને શક્તિમાન થાય તેમ નથી.'

આ રીતે વત્સરાજે કહ્યું તે વાસવદત્તાને પણ અતુલ્ય લાગ્યું અને વૈદના કથનની જેમ તે તેણે સ્વીકાર્યું; ત્યાર પછી વાસવદત્તાએ વેગવતી હાથિણી મંગાવી

આ અવસરે કોઈ અંધ છતાં પણ બહુ સારી રીતે નિમિત્ત જોનાર અત્યંત કુશળ એવા રત્નદત્ત જ્યોતિષીને દ્રવ્ય આપી પ્રસન્ન

તે વર માંગ !' અબયકુમારે પ્રથમની માફક તે વર પણ યાપણ તરીકે રખાવ્યો.

એકદા વસંતઋતુ આવી ત્યારે આનંદિત થયેલા ચંડપ્રધોત રાજાએ નગરીની પાસેના ઉપવનમાં ગાંધર્વની ગોઠિનો આરંભ કર્યો. તે વખતે વત્સરાજનો યોગધરાયણ નામે મંત્રી તેના સ્વામીની તપાસ કરવા ત્યાં આવ્યો હતો અને ઉજ્જયિનીમાં જુદો જુદો વેષ પહેરીને ત્રિપથ, ચતુષ્પથમાં ફરતો હતો.

તે ફરતાં ફરતાં આ રીતે બોલતો હતો;

યદિ તાં ચૈવ તાં ચૈવ, તાં ચૈવાયતલોચનામ્ ।

ન હરમિ નૃપસ્યાર્યે, નાહં યોગન્ધરાયણઃ ॥

આ શ્લોકને બોલતો બોલતો તે નગરમાં ફરતો હતો. પણ તે શ્લોકનો ભાવાર્થ કોઈ સમજતું નહોતું.

એક દિવસ તે ફરતો ફરતો રાજ્ય મહેલના રસ્તે નીકળ્યો, પ્રધોતરાજા તેને આ પ્રમાણે બોલતો સાંભળીને ક્રોધ પામ્યો. પણ ભાવાર્થ માત્રુમ નહિ પડવાથી તેનો ક્રોધ શાંત પડી ગયો.

વળી તેના જોડે તેવો વેષ વગેરે જોઈને તે વિચારવા લાગ્યો, કે : 'આ કોઈ ભ્રમિત ચિત્તવાળો દેખાય છે, તેથી ગમે તેવું બોલે છે.'

એક દિવસે ચંડપ્રધોત રાજાએ વિચાર્યું; 'મારી પુત્રી વામદેવતાને શિખવતા વત્સરાજને ધણી દિવસો વીતી ગયા, તેથી આજે તેની ગીતવિધાકળાની કૃશળતા તપાસું; તે જાનેના ઉદમ કેવો દૃશ્યમ્ન થયો છે, તેની તપાસ કરું ?'

આમ વિચાર કરીને રાજાએ પ્રધાન પુરુષ દ્વારા વત્સરાજને કહેવાડ્યું; 'તમારે આવતી કાલે સવારે વાસવદેવતાને સાથે લઈને

ઉપવનમાં આવવું, તમારો તેને ભણાવવાનો ઉદ્ધેશ કેવો સફળ થયો છે? તે જોવાની મારી ઇચ્છા છે.'

વત્સરાજે જવાબ આપ્યો; 'બહુ સારું, સવારે આવીશ.'

રાત્રીએ ઘાસીદારા વાસવદત્તાને કહેવરાવ્યું; 'સવારે તારા અધ્યાપકની સાથે તારે ઉપવનમાં આવવું અને ધણા દિવસથી શીખેલી કળા અમને બતાવવી. ગીત, સંગીત. રસ, રાગ વગેરે કળાઓમાં આપણા નગરના જે વિદ્વાનો છે. તે કુશલ કલાજ્ઞો પણ તે અવસરે ત્યાં આવશે, તેથી તારે અવશ્ય તારા અધ્યાપકને સાથે લઇને આવવું.'

તે સાંભળીને વાસવદત્તાએ પણ 'બહુ સારું' તેમ કહીને તે ઘાસીને વિસર્જન કરી.

બરોબર અવસર જોઈને અવસરના બાળુ વત્સરાજે વાસવદત્તાને કહ્યું; 'પ્રિયે ! આજે બરોબર કારાગૃહમાંથી છૂટવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો છે, કારણ કે રાત્રીએ બહાર આવવાનો આદેશ આપ્યો છે, માટે આપણે વેગવતી હાથિણી કે જે સમગ્ર રાત્રીમાં વેગપૂર્વકની ગતિ માટે નામ પ્રમાણે ચુલુવાળી છે. તેના ઉપર બેસીને આપણી નગરી કૌશાંબી બાજુ ઉપડી જવાનો આ સમય આપણને અનુકૂળ છે; કેમકે ફરીથી ગામ બહાર નીકળવાની આસા કોણ જાણે ક્યારે મળશે? તેથી આપણે જે ધાર્યું છે તે આજેજ કરીએ. વેગવતી હાથિણીની આગળ અશ્વાદિક કોઈ પાછળ દોડવાને શક્તિમાન થાય તેમ નથી.'

આ રીતે વત્સરાજે કહ્યું તે વાસવદત્તાને પણ અનુકૂળ લાગ્યું અને વૈદ્યના કથનની જેમ તે તેણે સ્વીકાર્યું; ત્યાર પછી વાસવદત્તાએ વેગવતી હાથિણી મંગાવી

આ અવસરે કોઈ અંધ છતાં પણ બહુ સારી રીતે નિમિત્ત જોનાર અત્યંત કુશળ એવા રત્નદત્ત જ્યોતિષીને દ્રવ્ય આપી પ્રસન્ન

કરીને યૌગન્ધરાયણ મંત્રીએ પૂછ્યું; ‘આ વેગવતી હાથિણી ધારેલ સ્થળે નિર્વિઘ્ને પહોંચશે કે નહિ ?’

તેના ઉત્તરમાં નિમિત્ત શાસ્ત્રમાં કૃશ્ણ એવા તે રત્નદત્ત જ્યોતિષીએ કહ્યું; ‘આ વેગવતી હાથિણી સો યોજન જંધને તરતજ પ્રાણ ત્યજશે તે વખતે વિધન આવશે. આની પાછળ અનલગિરિ હસ્તી આવશે, તેથી તેનું વિધન નિવારવાને તે હાથિણીના મૂત્રના ભરેલા બે બે ધડા બંને બાજુએ સ્થાપવા ને યોગ્ય સમયે તેનો ઉપયોગ કરવો.’

આ પ્રમાણે નિમિત્તિયાના કહેવાથી તે વાત લક્ષ્યમાં રાખીને યૌગન્ધરાયણે તે મુજબ વ્યવસ્થા કરાવી વેગવતીને તૈયાર કરી.

પછી ધણું દાન આપી તે રત્નદત્ત જ્યોતિષીને સંતોષીને યૌગન્ધરાયણે તેને કહ્યું; ‘આ વાત કોઈની પાસે તમારે કહેવી નહિ.’ આમ કહીને તેને રજા આપી.

પછી વત્સરાજ, રાજકન્યા વાસવદત્તા, ઘોષવતી હાસી, ધાત્રી કાંચનમાળા અને હસ્તિનો રક્ષક તેમજ તેના ચલાવનાર મહાવત આ બધાએ વેગવતી ઉપર આરૂઢ થયા. યૌગન્ધરાયણે સંઘા કરી એટલે વત્સાધિપતિ આહ્વાનો.

અત્યુક્તે ઉજ્જયિનીની બહાર જે ઉદ્યાનમાં તેઓને ઉતરવાનું હતું તે સ્થળે તેઓ આવ્યા, ત્યારે ક્ષત્રિયના આચારમાં અગ્રેસર એવો વત્સરાજ ક્ષાત્રધર્મનું પાલન કરવા માટે આ પ્રમાણે મોટેથી બોલ્યો; ‘આજે વાસવદત્તા, કાંચનમાળા, વસંતક નામનો હાથીનો રક્ષક, વેગવતી તથા ઘોષવતી તે સર્વને સ્વેચ્છાથી લઈને વત્સરાજ જાય છે, તેથી જે શૂર હોય તે મૂકાવવા માટે દોડજો.’

આમ મોટા ઉચ્ચારપૂર્વક ઉદ્ઘોષણ કરીને વેગવતીને ત્વરિત ગતિવડે ચલાવી ને. તે પણ ઉતાવળી ગતિથી ચાલવા લાગી.

૩ : અભયકુમાર પડકાર કરી વિદાય લે છે :

અં ડપ્રધોત રાજ વગેરે સર્વેએ વત્સરાજે કહેલું સાંભળ્યું. પ્રધોત રાજએ કોપાકુળ થઈને સેવકોને આદેશ કર્યો; ‘અરે દોડો ! દોડો ! તાકીદે મારા અપરાધીઓને પકડો અને મારી સમક્ષ હાજર કરો.’

અંડપ્રધોતરાજનાં વચન સાંભળીને મંત્રી વગેરે સર્વે કહેવા લાગ્યા કે, ‘સ્વામિન, તે તો વેગવતી ઉપર ખેસીને જાય છે, તેને પકડવાને કાણુ સમર્થ છે?’ તે સાંભળીને એક મંત્રીએ કહ્યું; ‘મહારાજ આ વેગવતીની પાછળ અનલગિરિને દોડાવવો જોઈએ, અનલગિરિ હાથી વિના વેગવતીની ગતિ રોકવાને કોઈ સમર્થ નથી.’

‘ભલે તેમ થાઓ, પણ કોઈ પણ પ્રયત્ને ઉદાયનને તાકીદે પકડીને અહિં લાવો.’

પછી અન્ય સૈનિકોની સાથે અંડપ્રધોતે પોતાના પુત્ર મહાબાહુ ને અનલગિરિ ઉપર ખેસાડીને તે સર્વને તેની પાછળ દોડાવ્યા.

અતિ ઉતાવળી ગતિથી ચાલતો અનલગિરિ પચીશ ચોજન ગયો ત્યારે વેગવતીની સાથે તેઓ થઈ ગયા.

તેને દૂરથી આવતો દેખીને વત્સરાજે એક હાથિણીના પેશાબથી ભરેલો ધડો માર્ગમાં પછાડીને ફેંડયો. મૂત્રની વાસથી મૂંઝાયેલો હસ્તી મૂત્ર સુંઘતો ઉભો રહ્યો. સિંધાઇઓએ જહુ જહુ ગ્રેયો, તો યજ્ઞ એક ડગલ ચાલ્યો નહિ. એક ધડી સુધી મૂત્રની ગંધથી જ્યારે તેનું મગજ ભરાયું, ત્યારે તે આગળ ચાલ્યો. વેગવતીએ આ એક ધડીન આંતરામાં તો ધણો પંથ ઓળંગ્યો. ફરીવાર યજ્ઞ પચીસ થોડા જગ્યા ત્યારે વેગવતીની સાથે અનલગિરિ થઈ ગયો, ફરીવાર તેમ પ્રમાણે હાથિણીના પેશાબનો ધડો વત્સરાજે રસ્તામાં ફેંડયો, એટલે પાછું એક ધડીનું અંતર પડી ગયું.

આમ સમગ્ર માર્ગમાં વત્સરાજે મૂત્રના ચારે ધડા ફેંડીને અનલગિરિ હસ્તીની ગતી રોકી. આ પ્રમાણે ચાર વખત થતાં હૃદયીવાર અનલગિરિ અને વેગવતી એકઠા થઈ ગયા, તે વખતે પ્રયોતરાજના પુત્ર મહાબાહુએ વત્સરાજને મારવા માટે ધનુષ્ય ઉપર બાણ ચઢાવ્યું.

તે જોઈ વાસવજ્ઞતા ઉભી થઈ અને વત્સરાજને ઘેરી લાંબાં તેની આડે બાંધની સામે ઉભી રહી, એટલે મહાબાહુએ વિચાર કર્યો, 'જહુન વચ્ચે આવીને ઉભી રહી, હવે જહુનને કેમ મરાય !'

આમ વિચાર કરતાં વિશંબ થયો, એટલે વત્સરાજનો રાજ્ય પ્રદેશ આવ્યો, વેગવતી દોડતી વત્સરાજના રાજ્યમાં તેની રાજધાની કૌશાંબીની નજીક આવી.

તે વખતે પ્રયોતનો પુત્ર મહાબાહુ વિવલ વલ્લવાળો થઈને તેને ઊડી દઈ પાછો વળ્યો. વત્સરાજ વગેરે વેગવતીની પીઠ ઉપરથી નીચે ઉતરીને યાક ઉતારવા ક્રોધક ગામમાં રહ્યા. તેવામાં એક ક્ષણમાં વેગવતી ભરણ પામી. વત્સરાજે વાસવજ્ઞતાની સાથે હર્ષપૂર્વક કૌશાંબી પહોંચી રાજમંદિરમાં પ્રવેશ કર્યો.

આ બાબુ નિરાશ થઈને પાછા વળેલા મહાત્માજી રાજકુમારે ઉજ્જયિની પહોંચીને અંડપ્રઘોતને બધી હકીકત જણાવી.

તે સાંભળી ક્રોધથી ધમધમાયમાન થયેલા તેણે યુદ્ધની સામગ્રી એકઠી કરવા માંડી.

શતબલ મંત્રીએ રાજાને વિનંતિ કરી. 'રાજાજી! હવે વત્સરાજ ઉદાયનની સાથે યુદ્ધાદિ કરવું તે અનુચિત છે, કારણ કે વાસવદત્તાએ સ્વેચ્છાથી વત્સરાજને પોતાના સ્વામી તરીકે મનમાં નિશ્ચય કરીને સ્વીકાર્યો છે; તે તેને હવે કેવી રીતે છોડશે? વળી ક્રોધ ઉપાયથી અગર છળથી વાસવદત્તાને અહિં લાવીએ, તો પણ અન્યે અંગીકાર કરેલ અને ભોગવેલ રાજપુત્રીને કાણ કુલીન પુરુષ પત્ની તરીકે સ્વીકારશે? જીલકું તેણે તો તમારી ચિંતા આછી કરી, સ્વયં પતિને શોધી લઈને લગ્નાદિ નિમિત્તે સ્વયંવરાદિકનો ધણો ખર્ચ તેણે બચાવ્યો. પોતાને અનુકૂળ અને અનુરૂપ વર જોઈને તેણે તેને ગ્રહણ કર્યો, તેમાં તેણે કાંઈ અયુક્ત કયું હોય તેમ લાગતું નથી.'

‘વત્સરાજ પણ ઉચ્ચ કુળનો રાજા છે. વિદ્યા અને કળાને મંડાર છે. શોધવા જતાં પણ આવેા વર મળે નહિ, તેથી આ તો યોગ્ય યુગલ જોડાયું છે, માટે આમ સમજીને હવે મૌન રહેવું. નિરર્થક યુદ્ધાદિ કરવાથી તો જીલકો અપયશ થશે અને મૂર્ખતા પ્રકટ થશે. તેથી હવે તો સર્વ સામગ્રી લઈને પ્રધાન પુરૂષોને ત્યાં મોકલો અને આનંદથી બંનેનું પાણિગ્રહણ કરાવો એમ કરવું તે હવે યુક્ત છે. બીજું કાંઈ પણ કરવું યુક્ત નથી.’

રાજાએ પણ શતબલ મંત્રીના વચનથી શાંત થઈને વત્સરાજ ઉદાયનની સાથે વાસવદત્તાના લગ્ન કર્યા. અને બધું વાતાવરણ ત્યારબાદ સ્વસ્થ થયું.

એક દિવસે અવંતીમાં અગ્નિનો ભય ઉત્પન્ન થયો. ધરો, બગરો વગેરે મકાનો જોત જોતાંમાં બળીને ભસ્મ થઈ જવા લાગ્યા. જળાદિ પુષ્કળ છાંટવા માંડ્યું, તો પણ અગ્નિ શાંત પડ્યો નહિ.

એક સ્થળે અગ્નિ હોલવે તેવામાં તો અનેક સ્થળે જવાળા અને ભડકાઓ ઉઠતા હતા.

લોકોએ ધણા દેવદેવીના ભોગ, પૂજા, ઉત્સવાદિની માનતાઓ કરી, પણ આગ જરા પણ શાંત પડી નહિ.

વિશેષ વિશેષ વધવા લાગી.

કટલાક રાજમહેત્રો વગેરે પણ બળી ગયાં; આખી રાત્રીમાં કોઈ સુખેથી સ્પર્શ શક્યું નહિ. તે વખતે પ્રધોતરાજાએ બુદ્ધિની કુશળતાથી વારંવાર આવતી મૂંઝવણોને હણવા સમર્થ અભયકુમારને પૂછ્યું.

અભયકુમારે કહ્યું; ‘જે આતો ઉપાય છે તે સાંભળો. અગ્નિનું ઔષધ અગ્નિ જ છે, તેથી આપણે નવીન અગ્નિ ઉપજાવીને તેની પૂજાદિક્ક કરી સર્વેએ ગીત, ગાન, વાજાંત્રાદિકથી તેને વધાવવો, તેથી જ આ અગ્નિ શાંત થઈ જશે.’

અભયકુમારે આમ કહ્યું એટલે ચંડપ્રચોતે તે પ્રમાણે ક્યું અને શુદ્ધ મંત્રના પ્રયોગથી અગ્નિ શાંત થઈ ગયો. પ્રચોતે આવો પ્રત્યક્ષ બુદ્ધિપ્રભાવ જોઈને સંતુષ્ટ થઈ અભયકુમારને વર માગવાનું કહ્યું. અભયકુમારે પહેલાની માફક જ તે વર પણ થાપણુ તરીકે રખાવી મૂક્યો.

એકદા અવંતીમાં મહામારીનો ઉપદ્રવ થયો.

તે સાથે અન્ય રાજો અને શાક, જૂતાદિકનાં અનેક પ્રકારનાં ઉપદ્રવો ઉત્પન્ન થયાં. તેથી નગરજનો બહુ જ પીડાથી પીડાવા લાગ્યા અનેક માણસો સ્મશાનગૃહમાં જવા લાગ્યા.

અભયકુમાર પડકાર કરી વિદાય લે છે :

૨૫ :

તે વખતે સમસ્ત નગરજનોને અતિ દુઃખથી પરાભવ પામેલા જોઈને રાજાએ અભયકુમારને પૂછ્યું; ‘સર્વ વિદ્યા અને કળારૂપી રત્નોના સમુદ્ર અભય ! આ બધા લોકો મહારોગો તથા અશિવોના ઉપદ્રવથી ઉપદ્રવિત થાય છે, તેઓને તે ઉપદ્રવોમાંથી બચાવવાનો કોઈ ઉપાય છે કે નહિ ?’

અભયકુમારે કહ્યું; ‘ઉપાય છે અને તે આ પ્રમાણે છે; ‘સવે નગરજનો શૃંગારાદિક ધારણ કરીને રાજાના મહેલ પાસે આવે, તે ઠેકાણે દષ્ટિવડે મહારાણી આપને જીતે અને પછી મહારાણી પાસે બળિવિધાન તૈયાર કરાવીને સર્વે નગરના દરવાજાઓમાં અને રસ્તાઓમાં તે બળિ ઉછાળવા; તેમ કરવાથી અશિવોપદ્રવ કરનારા પ્રેતાદિક તૃપ્ત થશે અને ચારે દિશાઓમાંથી અશિવ ઉપદ્રવનો નાશ થઈ જશે.’

બીજે દિવસે રાજાએ તે પ્રમાણે ક્યું અને શિવાદેવીએ દષ્ટિથી રાજા ઉપર જય મેળવ્યો.

ત્યાર પછી પરમ શીલવ્રતને ધારણ કરનાર શિવાદેવી રાણીએ વિધિપૂર્વક સ્નાનાદિ કરીને બળિઆકુળા તૈયાર કર્યા. શાંતિમંત્રાદિકથી તે આકુળા મંત્ર્યા. પછી નમસ્કાર તથા વળપંજર સ્તોત્રાદિકથી પોતાની રક્ષા કરીને સર્વ નગરનાં દરવાજાઓમાં બળિનો માણસોએ પ્રક્ષેપ કર્યો અને તીર્થજળાદિકથી નગર ફરતી ચારે તરફ શાંતિ-જળધારા કરી.

આ પ્રમાણે સર્વ ક્ષુદ્ર દેવોને સંતોષીને બધા ઘેર આવ્યા.

તરત જ અશિવ તથા રોગાદિક ઉપદ્રવો શાંત થયા.

પ્રધોતરાજાએ સમગ્ર નગરને આ પ્રમાણે નિરૂપદ્રવિત જોઈને અભયકુમારને યોથો વર આપ્યો. ત્યાર બાદ બુદ્ધિમાં કુશળ એવા અભયકુમારે ચારે વર માંગવાની રાજાની આજ્ઞા મેળવીને કહ્યું; ‘હું

શિવાદેવીમહારાણીના ખોળામાં અનલગિરિ હાથી ઉપર બેસું, તમે હસ્તીના ચલાવનાર માવત થઈને બેસો અને અગ્નિબીર રથ ભાંગીને તેના ઈંધનોથી સજાવાલી ચિત્તામાં આપણે પ્રવેશ કરીએ આ પ્રમાણે મને આપેલા ચારે વર આપો.’

અમ્બકુમારની આ માગણી સાંભળીને પ્રહોતરાજ બહુ ખિન્ન થઈ ગયો, તેણે માગ્યા પ્રમાણે આપવાને તે અસમર્થ થયો; એટલે હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યો; ‘અમ્બ ! તારી બુદ્ધિ આગળ ખીન્ન કાઢતી બુદ્ધિ ચાલે તેમ નથી. અમે હાર્યા ને તું જીત્યો; તેથી હવે તને જેમ ચોગ્ય લાગે તેમ કર.’

અમ્બકુમારે કહ્યું; ‘હવે મને મારી નગરીમાં જવાની હઠ્ઠા થાય છે.’

ચંડપ્રહોતે કહ્યું; ‘બલે તેમ થાઓ.’

પછી ઉત્તમ આમરણો અને વસ્ત્રાદિવડે સજ્જાર કરી શિષ્ટાચાર પૂર્વક ચંડપ્રહોત રાજ્યએ પોતાનું વચન પાળવામાં એક વચની બનીને અમ્બકુમારને સન્માનપૂર્વક વિસર્જન કર્યો.

અમ્બકુમારે પોતાના મારી શિવાદેવી વગેરે સર્વ રાજ્ય પરિવારની રજા લઈને ઘેર જવાના સમયે ચંડપ્રહોત રાજ્યને નમીને કહ્યું; ‘મહારાજ ! તમે તો ધર્મના બ્રહ્મા નીચે મને છેતરીને અહિં અપહરણ કરાવીને લાવેલ છો. તે હું ભૂલી શક્યો નથી તે છતાં તેનો બદલો તે કરતાં અધિક હું વાળી આપીશ. ધર્મના હજા વગર અને ચોરશક્તિથી છાની રીતે પણ નહિ, પરંતુ ખરે ખપોરે તમારા રાજ્યના બધા માણસો અને નગરજનો પણ જોતાં હશે તેવી રીતે તમારા સામંત, સુબટો તથા નગરજનોને તમે કહેશો કે, ‘રે સામંતો ! રે સુબટો ! રે પોરજનો ! મને આ અમ્બ બળાદારથી મરણ કરીને ઉપાડી જાય છે ! શું જુઓ છો ? મને છોડાવો !’

‘આમ પોકાર કરશો તો પણ કોઈ તમને છોડાવવા આવશે નહિ. એવી રીતે સર્વજન સમક્ષ તમને પકડીને આ ઉજ્જયિની નગરીમાંથી હું લઈ જઈશ, તેથી તમારે સાવધાન રહેવું, ખુદ્દિમાનો સાથે ખુદ્દિકૌશલ્ય ચલાવી વિચાર કરીને તમારે એવી રીતે રહેવું કે જેથી મેં કહેલા સંકટને તમે ઉલ્લંઘી શકો.’

તે સાંભળી બહુ અહંકારપૂર્વક પ્રધોતરાજાએ કહ્યું; ‘ભલે ! ભલે ! જા ! જા ! હવે બધું જણાશે. એકવાર તો બિલાડીના મુખમાં ઉંદરની જેમ અમે તને લાવ્યા હતા, તે ભૂલી ગયો જણાય છે ! વળી ફરીથી કાગડો જેમ ચકલીના બચ્ચાને લાવે તેમ અમે તને લઈ આવીશું. વાણીથી બંધાયેલા મેં તને આજે તો છોડ્યો છે, તેથી તું અતિશય ગર્વ ધારણ કરે છે, પણ એ તો આ વાંકી ડોકવાળો મંકોડો ગોળનો ઘડો ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છે તેની જેમ સો, હજારો, લાખ અને કરોડો સુભટોની વચ્ચે રહેલા મને ગ્રહણ કરીને પકડી જવાની તું પ્રતિજ્ઞા કરે છે. હવે જાણ્યું તારું ડહાપણ અને બળ ! વધારે બોલવું રહેવા દે !’

અભયકુમારે કહ્યું; ‘કહ્યા પ્રમાણે કામ કરીને જ હું મારું વચન પ્રમાણ કરી દેખાડીશ હમણાં વધારે બોલવાથી શું ફયદો ?’

શિવાદેવીમહારાણીના ઓળામાં અનલગિરિ હાથી ઉપર બેસું, તમે હરતીના ચક્ષાવનાર માવત થઈને બેસો અને અગ્નિબીર રથ ભાંગીને તેના ધંધનોથી સજગાવેલી ચિતામાં આપણે પ્રવેશ કરીએ આ પ્રમાણે મને આપેલા ચારે વર આપો.’

અમયકુમારની આ મામણી સાંભળીને પ્રધોતરાજ બહુ ખિન્ન થઈ ગયો, તેણે માઆ પ્રમાણે આપવાને તે અસમર્થ થયો; એટલે હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યો; ‘અમય ! તારી બુદ્ધિ આગળ ખીન્ન કાઢતી બુદ્ધિ ચાલે તેમ નથી. અમે હાર્યા ને તું જીત્યો; તેથી હવે તને જેમ ચોચ લાગે તેમ કર.’

અમયકુમારે કહ્યું; ‘હવે મને મારી નગરીમાં જવાની હઠ્ઠા થાય છે.’

ચંડપ્રધોતે કહ્યું; ‘બલે તેમ થાઓ.’

પછી ઉત્તમ આભરણો અને વસ્ત્રાદિવડે સત્કાર કરી શિષ્ટાચાર પૂર્વક ચંડપ્રધોત રાજ્યે પોતાનું વચન પાળવામાં એક વચની બનીને અમયકુમારને સન્માનપૂર્વક વિસર્જન કર્યો.

અમયકુમારે પોતાના માશી શિવાદેવી વગેરે સર્વ રાજ્ય પરિવારની રજા લઈને ઘેર જવાના સમયે ચંડપ્રધોત રાજ્યને નમીને કહ્યું; ‘મહારાજ ! તમે તો ધર્મના બ્રહ્માના નીચે મને છેતરીને અહિં અપહરણ કરાવીને લાવેલ છો, તે હું ભૂલી શક્યો નથી તે છતાં તેનો બદલો તે કરતાં અધિક હું વાળી આપીશ. ધર્મના છળ વગર અને ચોરસતિથી છાની રીતે પણ નહિ, પરંતુ ખરે ખપોરે તમારા રાજ્યના બધા માણસો અને નગરજનો પણ જોતાં હશે તેવી રીતે તમારા સામંત, સુબટો તથા નગરજનોને તમે કહેશો કે, ‘રે સામંતો ! રે સુબટો ! રે પોરજનો ! મને આ અમય બળાત્રયથી મેહણ કરીને ડપાડી જાય છે ! શું જુઓ છો ? મને છોડાવો !’

‘આમ પોકાર કરશો તો પણ કોઇ તમને છોડાવવા આવ
નહિ. એવી રીતે સર્વજન સમક્ષ તમને પકડીને આ ઉજ્જયિ
નગરીમાંથી હું લઈ જઈશ, તેથી તમારે સાવધાન રહેવું, બુદ્ધિમા
સાથે બુદ્ધિમૈશલ્ય ચલાવી વિચાર કરીને તમારે એવી રીતે રહેવું કે
જેથી મેં કહેલા સંકટને તમે ઉલ્લંઘી શકો.’

તે સાંભળી બહુ અહંકારપૂર્વક પ્રધોતરાજાએ કહ્યું; ‘ભલે !
ભલે ! જા ! જા ! હવે બધું જણાશે. એકવાર તો બિલાડીના મુખમાં
ઉંદરની જેમ અમે તને લાવ્યા હતા, તે ભૂલી ગયો જણાય છે !
વળી ફરીથી કાગડો જેમ ચકલીના બચ્ચાને લાવે તેમ અમે તને લઈ
આવીશું. વાણીથી બંધાયેલા મેં તને આજે તો છોડ્યો છે, તેથી તું
અતિશય ગર્વ ધારણ કરે છે, પણ એ તો આ વાંકી ડોકવાળો
મંકોડો ગોળનો ઘડો ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છે તેની જેમ સો, હજારો,
લાખ અને કરોડો સુભટોની વચ્ચે રહેલા મને ગ્રહણ કરીને પકડી
જવાની તું પ્રતિજ્ઞા કરે છે. હવે જાણ્યું તારું ડહાપણ અને બળ !
વધારે બોલવું રહેવા દે !’

અભયકુમારે કહ્યું; ‘કહ્યા પ્રમાણે કામ કરીને જ હું મારું વચન
પ્રમાણ કરી દેખાડીશ હમણાં વધારે બોલવાથી શું ફયદો ?’

૪ : અભય બુદ્ધિબળ અજભાવે છે :

મંત્રીશ્વર અભયકુમાર પ્રઘોતનની રાજસભામાં આ રીતની બીયણ પ્રતિષ્ઠા કરી રાજગૃહી તરફ ચાલ્યો અને કેટલાક દિવસે પ્રવાસ કરતાં મગધ દેશના મંડનરૂપ રાજગૃહી નમરીમાં તે જઈ પહોંચ્યો.

આગળ ગયેલા ચરપુરણોએ ઐશ્વિકમહારાજને વધામણી આપી કે; ‘ બુદ્ધિબળથી પ્રઘોતરાજા પર વિજય પ્રાપ્ત કરીને, માળવા દેશમાં કીર્તિસ્તંભ સ્થાપીને, બહુ લોકો ઉપર ઉપકાર કરીને અભયકુમાર મંત્રીશ્વર નિર્ભય રીતે અહીં આવે છે.’

ઐશ્વિકરાજા પણ પુત્રનું આવાગમન સાંભળીને ઉલ્લસિત રામાંચવાળા થયા. તેના હૃદયમાં આનંદ થયો. કહેવા આવનારને સારી રીતે વધામણી આપી અને ખૂબ મહોત્સવપૂર્વક દાન આપતા તેઓ અભયકુમારની સામે આવ્યા.

પિતાને સામે આવતા જોઈને અભયકુમાર વાહનથી નીચે ઉતરી સામે જઈ પિતાનાં પગમાં પડ્યો. પિતાએ પણ પોતાના બને હરતોથી તેને ઉભો કરીને ગાદ સનેહથી આલિંગન દઈ તથા મસ્તક ચુંબી હર્ષથી આવેલ અશ્રુજળવડે બીની આંખોથી અભયકુમાર તરફ જોયું અને ગદગદ વચનોથી કુશળ ક્ષેમની વાર્તા પૂછી.

પછી હસ્તીના સ્કંધ ઉપર તેને ખેસાડીને ધવળમંગળાદિક અનેક માંગળિક ક્રિયાઓપૂર્વક તેનો નગરમાં પ્રવેશ કરાવ્યો.

અભયકુમારનાં આગમનથી ચંદ્રના ઉદયથી સમુદ્રની જેમ મગધાધિપતિ અતિશય આનંદના સમૂહથી ઉભરાઇ જવા લાગ્યા. તે વખતે પુરજન, મહાજન, સ્વજન વગેરેના ગમનાગમનથી વિશાળ એવો રાજમાર્ગ પણ સાંકડો થઇ ગયો.

રાજ્યના લોકો, નગરના લોકો ભેટણા લઇને મળવા આવતા હતા. તે સર્વને કુશળક્ષેમની વાર્તા પૂછીને હર્ષપૂર્વક પાનખીડાં આપી મંત્રીશ્વર અભયકુમાર સન્માન પૂર્વક વિસર્જન કરતા હતા, જેવી રીતે જે આવતા તેને તેવી રીતે ક્ષેમકુશળ પૂછીને યથાયોગ્ય માન આપી રજા આપતો.

ધન્યકુમાર પણ રાજાની સાથે અભયકુમારને સ્વાગત કરવા સામે આવ્યા હતા, રાજાની સાથે સરખા આસને બેઠેલા હતા. અતુલ્ય અવસર થયો ત્યારે ધન્યકુમાર બહુ મૂલ્યવાન એવું ભેટણું લઇને અભયકુમાર પાસે આવ્યા.

તે સમયે રાજાશ્રેણિકે ચક્ષુની સંજ્ઞાથી તે ગ્રહણ કરવાની ના પાડી. અભયકુમારે તે સમજી જઈને ના કહી. પછી ધન્યકુમારે ધણા શપથ દીધા તથા ધણો આગ્રહ કર્યો ત્યારે તેમાંથી જરામાત્ર ગ્રહણ કર્યું.

અભયકુમાર વિચારવા લાગ્યા; ‘આ કોઇ નવીન સજ્જન જણાય છે, રાજા પણ બહુ સ્નેહથી તેને ખોલાવે છે. અવસરે તે સર્વ જણાશે, પરંતુ આ બહુ ગુણવાન હોય તેમ જણાય છે.’

ત્યાર બાદ શિષ્ટાચાર પૂર્વક સર્વને પ્રસન્ન કરીને વિસર્જન કર્યા અને પોતાના સેવક વર્ગની સાથે વાર્તાવિનોદ કરીને તેમને પણ પોત-

પોતાનાં ઘેર જવાની અનુચા આપી. ત્યાર પછી ભોજનનો સમય થતાં સર્વે સભ્યોને વિસર્જન કરીને રાજ ભોજનને માટે ઉઠ્યા.

અમયકુમાર સાથે ભોજન કર્યા પછી, એકાંતમાં બેસીને કપટી વેશ્યા શ્રાવિકાનાવેળે કપટથી લઈ ગઈ ત્યારથી માંડીને જે થયું અને જે અનુભવ્યું, તે બધું અહીં થયેલા આગમન સુધીનું અથેતિ વૃત્તાંત મહારાજાએ અમયકુમારને પૂછ્યું.

અમયકુમારે પણ બધો વૃત્તાંત મહારાજાને સવિસ્તર કહી સંભળાવ્યો. રાજા તે સાંભળી માથું ધૂણાવી વિરિમત ચિત્તથી કહેવા લાગ્યો; 'પુત્ર ! આવા સંકટમાંથી નીકળવાને તું જ સમર્થ થાય, ખીજો કોઈ ધર્મ શકે નહિ, હાલના કાળમાં બુદ્ધિવંતે આ જગતમાં તું જ અદ્વિતીય દેખાય છે.' આ રીતે આનંદ પૂર્વક વાર્તાવિનોદ કરતાં તે બધાના કૃતજ્ઞાએ દિવસો મુખમાં વ્યતીત થઈ ગયા.

એકદા અમયકુમારે પિતાને પૂછ્યું; 'પૂજ્ય ! મારી ગેરહાજરીમાં રાજ્યનો નિર્વાહ સુખેથી થતો હતો ? કોઈ જાનની ચિંતા કે દુઃખ હતું નહીં થયું નહોતું ?'

'જલ્મ તારા ગયા પછી આખા રાજ્યનો નાશ થઈ ગયો તેવો પ્રશ્ન ઉત્પાન થયો હતો, પરંતુ અનુપમ બુદ્ધિના નિધાન એવા એક મહાજન પુરુષ ધન્યકુમારે મહાબુદ્ધિગગનને ઉત્પાતને છત્યો છે, અને રાજ્યને દોષિષ્માન કર્યું છે.'

'તે ધન્યકુમાર કોણ છે કે જેની આપ આટલી બધી પ્રશંસા કરો છો ?'

'હું જે દિવસે બુદ્ધિ આજીવો તે દિવસે જો મારી પાંખે બેઠેલા હતા, તથા બેઠેલું ફરવાના મમલે જેનું બેઠેલું નહિ લેવાની મેં મંદામાં સમજા કરી હતી તે જ તે ધન્યકુમાર હતા, તેમ જુલ

સમૂહથી રંજિત થઈને મેં મારી પુત્રી તેને આપેલી છે, તે જમાઈ હોવાને લીધે આપણે તેમને આપવાનું હોય તેમનું લેવાનું ન હોય.

‘તેનામાં કયા કયા ગુણો છે ?’

‘વત્સ, સત્પુરૂષોમાં માનનીય ધન્યકુમાર ઔપાતિકી બુદ્ધિવડે તારી તુલ્ય કક્ષા ઉપર મૂકી શકાય તેવા છે. સૌજન્યતાદિ ગુણોવડે જગતમાં અદ્વિતીય છે, કારણ કે આ મહાપુરૂષે જેવી રીતે કિરણોવડે ચંદ્રમાં બધા પર્વતો ઉપર પ્રકાશ કરે છે, તેવીજ રીતે આખા વિશ્વમાં અનેક રાજ્યો ઉપર બુદ્ધિના ગુણોવડે ઉપકાર કર્યો છે. ભાગ્યરૂપી લક્ષ્મીના મિત્રતુલ્ય આ સજ્જને સર્વ અવસરમાં સાવધાનતાથી બધાં રાજ્યોને શરીર જેમ મુખથી શોભે તેમ શોભાવ્યાં છે. વળી તે ધન્યકુમારે પોતાનાં ઘેરથી નીકળીને બહારવિદેશમાં ફરતાં પણ સ્વદેશની માફક જ કોઈ મહાપુન્યના ઉદયથી અદ્ભુત ભોગમુખ ને લક્ષ્મી મેળવી છે.’

‘વળી આ સજ્જન પુરૂષે સ્વભાગ્યથી મેળવેલ અપરિમિત ધન અકૃતસ અને ધનરહિત એવા પોતાના બંધુઓને અનેક વખત હર્ષપૂર્વક આપી દીધું છે. આ ધન્યકુમાર જ્યારે અહિં આવેલ ત્યારે જે શ્રેષ્ઠીની વાડીમાં તેમણે નિવાસ કર્યો હતો તે વાડી તદ્દન સુકાર્ધ ગયેલી હતી છતાં તેમના દષ્ટિમાત્રના પ્રસારથી જ નવા પલ્લવ, પુષ્પ, ફળાદિકની ઉત્પત્તિથી તે શોભાયમાન બની હતી. તેમજ ધન્યકુમારે તું અવંતી ગયો ત્યારે સૂર્ય પ્રકાશમાન થતાં આકાશને શોભાવે તેમ મારી રાજધાની અને રાજ્યસ્થિતિને દીધાવી છે.’

‘તથા તેમણે સમસ્ત વ્યવહારીઓમાં શિરોમણિ ગોબદ્ર શ્રેષ્ઠીને એક ધૂર્ત ધૂર્તકળાવડે કપટયુક્તિ કરીને છેતરતો હતો, તેને પોતાનાં ઉત્તમ બુદ્ધિકૌશલ્યવડે બચાવી લીધો હતો. વળી આજ્ઞાનસ્તંભ તોડી નાંખીને દોડતા આપણા શેરક હાથીને કે જે મદના ઉકટપણાથી

નગરને ભાંગતો હતો તેને વશ કરવાની શિક્ષામાં મેળવેલ કુશળતા વશ કરીને આલાનસ્તંભે જાંધી દીધો હતો અને સર્વજનોનો ઉપદ્રવ કરીને સર્વની ઉપર ઉપકાર કર્યો હતો.’

‘રૂપ, સૌભાગ્ય, વિજ્ઞાન, વિનય, ચાતુર્ય વગેરે અનેક ગુણોન સમૂહનો એ સ્વામી છે, વળી નિષ્કારણ ઉપકાર કરવાથી તથા નૈમિત્તિકના વચનથી કુસુમ શ્રેષ્ઠીએ, ધૂર્તાના વચનરૂપી કારાગારમાંથી છોડાવવાથી ગોભદ્રશ્રેષ્ઠીએ, આમ તેને શ્રેષ્ઠીઓએ પોતાની પુત્રીઓ તેમની સાથે પરણાવેલી છે, તથા રાજ્યપર કરેલા અનેક ઉપકારો સંભારીને મેં પણ પ્રીતિની વેલડી વધારવા માટે પુત્રીનું પાણિચક્રણ તેમની સાથે કરાવેલ છે.’

આમ પિતાનાં મુખેથી ધન્યકુમારના ગુણોની પ્રશંસા સાંભળીને ગુણીજનો પ્રત્યેના ગુણાનુરાગમાં શ્રેષ્ઠ અમયકુમાર ત્યારથી ન ગુણના હેતુભૂત ધન્યકુમાર ઉપર આનંદથી અતિશય પ્રેમ તથા ગાત્ર અનુરાગ ધરવા લાગ્યા.

ખીજે દિવસે અમયકુમાર પોતેજ પ્રેમની પરંપરા વધારવા તથા ભાવિના અતિશય સંબંધને સ્થાવવા ધન્યકુમારનાં ઘેર ગયા. ધન્યકુમાર પણ અમયકુમારનું આગમન સાંભળીને તરતજ ઉભા થયા, અને કેટલાંક ડગલાં સામે લેવા ગયા.

અમયકુમાર વાહનથી નીચે ઉતર્યા. ગાદ અલિંગન હાથે બન્ને જણાએ હર્ષપૂર્વક પરસ્પર પ્રણામ કર્યા. પછી ઘરમાં પ્રવેશ કરતાં ‘આપ આગળ ચાલો—આપ આગળ પધારો’ એમ શિષ્ટાચાર તથા બહુમાનપૂર્વક અમયકુમારને તેઓ ઘરમાં તેડી ગયા અને બન્ને આસન ઉપર બેસાડીને ધન્યકુમાર કહેવા લાગ્યા;

‘આજે આ સેવક ઉપર મોટી કૃપા કરી. આજે મારા ઘેર વાદળાં વગરજ વરસાદની વૃષ્ટિ થઈ. પ્રમાદીનાં ઘેર ગંગા પોતાની મેળે ઉતર્યાં. આજે આપનાં અહિં પધારવાથી મારા ધરતું આંગણું પવિત્ર થયું. આજે મારો ધન્ય દિવસ છે, પણ આપે અહિં આવવાનો આ શ્રમ શામાટે ઉઠાવ્યો ? મને આદેશ કર્યો હોત તો હું આપને મળવા આવત !’ આમ વિરૂપિ કરીને ધન્યકુમાર બોલ્યા.

એટલે અભયકુમાર ધન્યકુમારનો હાથ ખીંચીને તેમને પોતાની સાથેજ આસન ઉપર બેસાડવા લાગ્યા અને બોલ્યા;

‘ભાગ્યશાળી ! આ પ્રમાણે બોલો નહિ ! તમે તો અમારા માટે લૌકિક અને લોકોત્તર બન્ને રીતે પૂજનિક છો. લૌકિક સંબંધમાં તો તમે અમારી સાથે સગપણથી જોડાયેલા છો અને લોકોત્તર સંબંધમાં તો જિનેશ્વર ભગવંતની આજ્ઞાને ધારણ કરી તેથી અલંકૃત થયેલા છો, વળી અનેક લોકોને અને અમને પણ ઉપકાર કરનારા છો. તેથી હું મહાભાગ્ય ! તમારાં દર્શન કરીને આજે હું કૃતકૃત્ય થયો છું.’

‘જે જિનેશ્વરની આજ્ઞા પાળવામાં તત્પર છે, અને દ્રઢભક્તિવંત છે તે મોક્ષના અભિલાષી ધર્માત્મા તો પૂજ્યજ ગણાય છે. લૌકિક સંબંધનો જે રનેહ તે તો સંસારની વૃદ્ધિના હેતુભૂત છે અને લોકોત્તર સંબંધવડે થયેલો રનેહ મોક્ષના હેતુભૂત અને સમ્યક્ત્વ પવિત્ર થવાના કારણભૂત છે, તેથી તમે અમારે માટે બન્ને રીતે પૂજ્ય છો. તેથી આ રાન્યઋદ્ધિ, આ સમૃદ્ધિ અને હું તે સર્વને તમારે પોતાના જ ગણુવા, તેમાં જરા પણ સંદેહ કરવો નહિ.’

મંત્રીશ્વર અભયકુમારની આંવી મધુર વાણીને સાંભળીને ધન્યકુમારે કહ્યું; ‘મંત્રીરાજ ! આપના જેવા સજ્જનો તો ગુણોથી
૩ ભરેલા હોય છે, કૃપાળુ હૃદયવાળા, કૃતજ્ઞ, અને પારકાના પરમાણુ

જેવા નાના ગુણને પણ પર્વત જેવા મોટા કરીને બતાવનારા હોય અથ્થ ગુણવાનોમાં સજ્જન પુરૂષો મોટામનો આરોપ કરે છે. હું કાણુમાત્ર છું? હું તો એક સામાન્ય ગૃહસ્થ છું, મારાથી શું શકે તેમ છે? અપાર પુન્યની ઋદ્ધિથી ભરપૂર એવા આપનાં પુન્યર્થ સર્વ કાર્યો સિદ્ધ થઈ શકે છે. સેવક પુરૂષો જે જય મેળવે છે સ્વામીનું જ પુણ્ય છે.’

આ રીતે પરસ્પર પ્રશંસા કરવાવડે પરસ્પરનાં હૃદયનું આવન કરવાથી અતિશય ગાઢનર રાગ અને પ્રેમસંબંધ બને વચ્ચે થઈ જ

તે દિવસથી હંમેશાં મળવું, જિનયાત્રાદિ સાથે કરવા જ રાજસભામાં સાથે બેસવું, વન-ઉપવનાદિ સાથે જોવા જવું— પ્રમાણે બધાં કૃત્યો તેઓ સાથે જ રહીને કરતા હતા. કોઈ પણ કાર્ય બપોરનાથી કોઈ દિવસ બન્નેનો મેળાપ ન થાય તો તે દિવસ બન્ને મહાદુઃખ ઉપજાવનાર થતો હતો. આમ મહામાત્ય અમ્બયકુમાર પુણ્યશાલી ધન્યકુમાર સાથે પ્રીતિ તથા મિત્રતા ધારણ કરીને એ અનુભવવા લાગ્યા.

એક દિવસે રાત્રિના વખતે યમ્યામાં સુતેલા અમ્બયકુમારે વિચાર : ‘અહો! મેં જ્યારે ઉજ્જયિની છોડ્યું ત્યારે પ્રદ્યોતરાજ પાસે : પ્રતિજ્ઞા કરી છે, હજી સુધી મારી એ પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઈ નથી, વખતે કહેલા વાક્યની પ્રતિપાલના કરવી તેમાં જ પુરૂષત્વ છે, તે પ્રતિ પરિપૂર્ણ થાય તેવો ઉદ્યમ કરવો જરૂરનો છે.’

પછી સવાર થઈ ત્યારે રાજા તથા ધન્યકુમાર પાસે તે ર હકીકત નિવેદન કરીને તે માટે અમ્બયકુમાર સંધર્ષી તૈયારી કરવા લાગ

પ્રથમ તો ઉત્તમ શરીરવાળી, તરૂણ, સોળ વર્ષ લગભગ વયવાળી, પુરૂષોને રંજન કરવાની કળામાં અતિશય નિપુણ, ન

મુખાદિના હાવભાવ, વિભ્રમ, કટાક્ષ તથા આકર્ષણ કળામાં અપ્સરાઓને પણ જીતે તેવી, રૂપ તથા ચૌવનથી લગી પડતી એવી બે મનોહર કોકિલ કંઠવાળી વેશ્યાઓને તેણે તે કાર્ય પાર પાડવા માટે રાખી લીધી.

વળી મુખ, નેત્રાદિકના વિલાસોથી પ્રધોતરાજને લગભગ મળતી આકૃતિવાળો એક પુરુષ પણ અભયકુમારે શોધી કાઢ્યો. તે સર્વને ધણું ધન આપીને ભવિષ્યમાં શું કરવાનું છે તે બધું જાની રીતે શિખવી દીધું; ત્યાર પછી માળવામાં વેચી શકાય તેવાં કરિયાણા, ઉત્તમ વસ્ત્રો અને વિવિધ પ્રકારનાં રત્નો ખરીદી લીધાં; તે બધાં ખરીદીને અનેક ગાડાં, ઉંટ તથા બળદો વગેરે ઉપર યથાયોગ્ય રીતે તે ગાડાંનાં વળી દેશાંતરની ભાષામાં કુશળ તથા તેવી જાતના વેશ પહેરવાવાળાં માણસો તૈયાર કર્યાં. પોતે પણ તેવો જ વેષ ધારણ કર્યો. આ રીતે સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરાવીને અને રાજ્યનો ભાર બધો ધન્યકુમારને માથે રાખીને શ્રેણિક મહારાજની આગ્રા લઇને ઉત્તમ દિવસે શુભ મુહૂર્તે શુભ શુક્રનોથી ઉત્સાહિત થયેલા અભયકુમારે રાજગૃહીથી માળવા દેશ તરફ પ્રયાણ કર્યું.

બંને રૂપવંત તરૂણીઓને વસ્ત્રાચ્છાદિત રથમાં બેસાડી. કેટલાક સુભટો આગળ અને પાછળ ચાલવા લાગ્યા. ધણી દાસીઓને તે રથની રક્ષા કરવા માટે રાખી. જ્યારે કોઈ પૂછતું કે આ રથમાં કોણ છે ? ત્યારે રથની પાસે રહેનારા સુભટો બોલતા કે ‘ સ્ત્રીઓનો જનાનો છે.’

એક ડોળીમાં પ્રધોતરાજનાં રૂપને મળતી આકૃતિવાળા પુરુષને બેસાડ્યો હતો, તે શિખવી રાખ્યા પ્રમાણે ગમે તેવાં વાક્યો બોલતો હતો.

અભયકુમાર પોતે ઉત્તમ અશ્વોવાળા રથમાં પરદેશી વસ્ત્રોથી સજ્જ થઇને બેઠો હતા, આગળ અનેક સુભટો ચાલતા હતા અને

તેની પાછળ કરિયાણાના ભરેલા ગાડાં, ઊંટ બળદ વગેરે સુભં રક્ષિત થયેલા ચાલતા હતા.

આ પ્રમાણે અવિચ્છિન્ન પ્રયાણ કરતાં અનુક્રમે તેઓ અવં નગરીમાં પહોંચ્યા.

બહુ મોડું બેઠણું લઇને અનેક પરદેશી વેપધારી સુભં પરવરેલા અમયકુમાર રાજસભામાં રાજ પાસે ગયા. રાજ પાસે બે મૂકી રાજને નમસ્કાર કરીને યથાયોગ્ય સ્થાને તેઓ બેઠા. પ્રદં રાજ પણ અદ્ભુત બેઠણું જોઈને પ્રસન્ન થઇ આદરપૂર્વક તેઓ તરફ જોઈને બોલ્યો; ‘અહો શ્રેષ્ઠી ! ક્યા દેશથી તમે આવો છો

ત્યારે અમયકુમાર બે હાથવતી ઝોડું હાંકીને અવાજ ફેર બોલ્યા; ‘સ્વામિન ! અમે બહુ દૂર દેશથી આવીએ છીએ. જે ર રામચંદ્રજીએ સમુદ્રનું ઉલ્લંઘન કરવા સેતુબંધ બાંધ્યો છે, તે ર પૃથ્વીભૂપણ નામે અમારું નગર છે, ત્યાં અરિમર્દન નામે રાજ તે પ્રખળ પ્રતાપવાળો છે, તે નગરના અમે રહેવાસી છીએ. નગરીથી વહાણ રરતે અનેક પ્રકારનાં કરીયાણાઓ તથા વસ્ત્રો પાત્રો વગેરે અહિં વેચાવા આવે છે.’

‘એક દિવસે વિધિવિધ દેશાની વાર્તા સાંભળીને તે દેશો જેવ મારી હિરકા થઇ. મેં મનમાં વિચાર કર્યો; “જો ધણા કરિયા લઇને દેશાંતરમાં હું જાઉં તો મને ભવિષ્યમાં ધણો લાભ થશે, ત જુદા જુદા દેશોનાં દર્શન થશે, શાસ્ત્રોમાં કશું છે;

देशाटनं पण्डितमित्रता च, धारांगना-राजसभाप्रवेशः ।

अनेकशास्त्रार्थविलोकनं च, चातुर्वमूलानि भवन्ति पंच ॥

‘દેશાટન. પંડિતની મિત્રતા, વારાંગનાનો યોગ, રાજસભામાં પ્રવેશ તથા અનેક શાસ્ત્રોનું ને તેનાં અર્થોનું’ અવલોકન—આ પાંચે બાબતો ચતુરાર્ધનાં મૂળ કારણભૂત છે.’

‘દેશાંતરમાં જવાથી ચતુરાર્ધ આવશે ને દ્રવ્ય પણ મળશે એમ બે કાર્ય સાધી શકાશે’ આ પ્રમાણે વિચાર કરીને મેં કરિયાણાના ગાડાં ભર્યાં અને તે લઈને અમે અમારાં નગરથી નીકળ્યા. અનેક દેશોમાં ફરતાં-ફરતાં બે વર્ષ વ્યતીત થયાં. અનેક પુર, નગર ઉપવન, પર્વત વગેરે તથા નવા નવા આચાર, પહેરવેશ, વસ્ત્રાલંકારો જોતાં જોતાં અમારા મનને બહુજ આનંદ થયો.’

‘છ મહિના પહેલાં એક વખત તમારા રાજ્યનું વર્ણન કરતાં કોઈ પથિકે કહ્યું કે વર્તમાન સમયમાં જેવી ઉજ્જયિની નગરીની શોભા છે, તેવી શોભા કોઈ નગરીની નથી. તે નગરમાં અખંડિત શાસનવાળા સોળ રાજાઓના સ્વામી, પ્રચંડ પ્રધોત હોય તેવા, અંડપ્રધોત નામે રાજા છે, તે અતિઉત્તમ નીતિવડે રાજ્ય કરે છે. તે નગરમાં કોઈ અશુભ કર્મોદયથી રોગાદિક આવે તેમાં ઉપાય નહીં, પણ તે સિવાય બીજા કોઈ પણ ઉપદ્રવનું નામ પણ સંભળાતુ નથી. જો તમારે આશ્ચર્યનાં સ્થાનો જોવાનીજ ઇચ્છા હોય તો ઉજ્જયિનીમાં તમારે જરૂર જવું. તે નગર જોવાથી બીજા સર્વ નગરો માણિક્ય જોયા પછી કાચ જેવા લાગશે.’

‘આ સાંભળીને બીજા દેશોમાં જવાની ઇચ્છા હતી તોપણ આ તરફ આવ્યા, અમે જેવું કાને સાંભળ્યું હતું તેવું જ અહિં દેખ્યું છે, વળી આજે અતિઉચ્ચ પુણ્યવંત, ન્યાયમાંજ એક દષ્ટિવાળા આપનું પણ દર્શન થયું છે. આપનાં દર્શનથી, અમારી આંખો પાવન થઈ છે પુણ્યવંતનાં દર્શન મહાન ગુણનું કારણ છે.’

૫ : ઉજ્જયિનીના લોકોએ શું જોયું ? :

આમ અભયકુમાર બોલતાં બંધ રહ્યા, એટલે પોતાની પ્રશંસાથી કુલાયેલા અંડપ્રધોતે કહ્યું; ‘ભાગ્યશાલી ! તમારા જેવાનાં આગમનથી અમને પણ બહુ આનંદ થયો છે. તમે સુખેથી રહો, ઈચ્છા હોય તેટલો વ્યાપાર કરો, તમારે જે કંઈ કામકાજ હોય તો સુખેથી અહિં આવીને અમને નિવેદન કરજો.’

આ પ્રમાણે કહીને ઉત્તમ વઘો તથા પાનખીડાં આપીને જકાત લેનારા અધિકારીને અંડપ્રધોતે આદેશ કર્યો; ‘આ ઝેંઠીની અધીર્ જકાત લેજો, વધારે લેશો નહિ.’ ત્યારબાદ ઝેંઠીને જવાની અનુચા આપી.

ઉજ્જયિની નગરીમાં અભયકુમારે રાજમાર્ગ ઉપરજ અનેક ગોખ અને બારીયોવાળું, નહિ અતિ શુપ્ત અને નહિ અતિ ખુબું તેવું એક મોટું રાજ્યમંદિર જેવું મકાન બાડે લઇને તે સ્થળે નિવાસ કર્યો. ‘અભયચંદ્ર ઝેંઠી’ એવું પોતાનું નામ પ્રસિદ્ધ કર્યું. તે બહુ મોટું સ્થાન હતું તેથી ત્યાં રહીનેજ તે વ્યાપાર પણ કરવા લાગ્યો.

પોતાનાં આતુર્યયુક્ત વ્યવહારથી વાતચિતની કલાથી તેણે તે નગરના લોકોને પોતાના પ્રત્યે અનેક રીતે પ્રીતિયુક્ત કર્યા.

ઉજ્જયિની નગરીમાં ઘેર ઘેર લોકો તેના ગુણોનું વર્ણન કરતાં કહેવા લાગ્યા. ‘પૂર્વે કોઇ વખત નહિ જોયેલો તેવો સજ્જનોમાં શિરોમણિ આ શ્રેષ્ઠી આવેલ છે. તે દેશને ધન્ય છે કે જ્યાં આવા સજ્જનો નિવાસ કરીને રહે છે.’

અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીનાં ગૃહનાં મધ્યદ્વારે ઠારપાળો હંમેશા ઉભા રહેતા, તે કોઇને અંદર પેસવા દેતાં નહિ. કોઇ પૂછે ત્યારે જવાબ આપતાં કે, ‘અમારા દેશમાં અને કુળમાં આવો રિવાજ છે.’

પ્રધોત રાજાને મળતા સ્વરૂપવાળા પુરૂષને અભયકુમારે શિખવાડી રાખેલું કે ‘તું હવે નાસીને બજારમાં જા, રસ્તે ગમે તેવું બોલ્યા કરજે, ગાંડાના જેવી ક્રિયા કરતો આમ તેમ ભટકજે, પછી હું તને પકડવા માટે આવીશ, તે વખતે જોરથી તારે દૂર નાસી જવું, દોડાદોડી કરવી, બે ત્રણ ચાર દહાડા સુધી આ પ્રમાણે દોડાદોડી કરીને અમારા કબજામાં આવવું, કબજામાં આવ્યા પછી ફરીવાર નાસવા માંડવું.’

‘લોકો પાસે તારે બોલવું કે; “હું તો પ્રધોતરાજા છું, મને પકડવા માટે આ અભય આવે છે, તેને તમે રોકો.”

‘આ પ્રમાણે કહીને ધૂળ વગેરે તારે રસ્તામાં ઉડાડવા પછી હું બળાત્કારથી તને પકડીને ખાટલા સાથે બાંધીને ઘેર લાવીશ. તે વખતે સર્વ લોકો અને સુભટો સાંભળે તેમ તારે બોલવું, ‘અરે લોકો ! અરે સુભટો ! મને—પ્રધોતરાજાને બાંધીને તથા પકડીને આ અભય લઈ જાય છે, તેથી તમે મને કેમ છોડાવતા નથી ?’ આમ ખાટલામાં રહ્યા રહ્યા તારે બોલ્યા કરવું. આ પ્રમાણેની ક્રિયા હંમેશા કરવી. હું હંમેશા ખાટલામાં બાંધીને તને ઘેર લાવીશ. પછી ઘરમાં આવીને તારે આનંદથી રહેવું યથેચ્છિત ભોજનાદિક કરવા.’

આ પ્રમાણે શિખવીને તેને તૈયાર કર્યો.

આમ તે પુરુષને સમગ્રવ્યા પછી સવાર ચતાં તે શિખવાડેલ પ્રમાણે કરવાને માટે તે ઘેરથી બાગીને બળ્લરમાં બટકવા લાગ્યો અને પૂર્વે શિખવ્યા પ્રમાણે બોલવા લાગ્યો.

લોકો તેની ગાંઠા જેવી ક્રિયા દેખીને હસવા લાગ્યા.

સેંકડો અને હજારો માણસો તથા બાળકો તેની પાછળ ભ્રમવા લાગ્યા જ્યારે કોઈ તેને પૂછતું, કે, ‘તું કોણ છો?’

ત્યારે તે પ્રત્યુત્તર આપતો, ‘હું પ્રધોતરાજા છું, સમસ્ત દેશ, ગ્રામ નગરનો સ્વામી છું, આ સર્વે મારા સેવકો છે,’ આ પ્રમાણે જેમ તેમ જવાબ આપતો.

તે સાંભળીને લોકોએ નક્કી કર્યું કે, ‘આ તો ગાડો છે, વાયડો છે, આનાં હૃદયક્રમણમાં પ્રાણુવાયુની વિકૃતિ થઈ ગઈ લાગે છે, તેથી આ ગાંઠાં જેવો થઈ ગયો છે અને ગમે તેવું બોલે છે.’

આ રીતે ચાર-પાંચ ઘડી સુધી તે નગરમાં રમડ્યો.

તેવામાં અભયચંદ્ર ત્રોષી સેવકોની સાથે પગે ચાલતા અને દોડતા બળ્લરમાં આવ્યા.

પોતપોતાની દુકાને બેઠેલા લોકો તેવું દેખીને વિસ્મિત મનવાળા થઈને શંકાથી ઉભા થઈને ત્રોષી સમીપ જઈ નમીને વિનંતિ કરવા લાગ્યા; ‘ત્રોષીવર્ય! આપના જેવા ઉત્તમ ત્રોષીને આવા તડકાના સમયમાં પગે ચાલીને આવવાનું શું પ્રયોજન પડ્યું? જો એવું કાંઈ ઉતાવળું કામ હોય તો આપના સેવકોને આદેશ કરો, તેઓને કહેવા લાયક ન હોય તો અમને કહો, આ નગરમાં રહેવાવાળા સર્વે લોકો તમારા ગુણોથી ખરીદાયેલા અમે તમારા જ છીએ. આપના જેવા ઉત્તમ સદ્ગુણી પુરુષોને શ્રીષ્ઠ ઋણના આવા

મધ્યાહ્ન કાળના સમયે આવું કદ સહન કરવું તે કોઈ રીતે યોગ્ય નથી. અતિ શીતલ છાંયાવાળી અમારી આ દુકાને આપ પધારો અને દુકાનને શોભાવો. આપના જેવા મોટા પુરૂષનાં આગમનથી અમારી દુકાન પવિત્ર થશે; ત્યાં જેસીને આપને જે કાંઈ કાર્ય કરવાનું હોય તે ફરમાવજો.'

આમ તે શ્રીષ્ઠીના ગુણોથી વશ થયેલા લોકોનાં વચન સાંભળીને આંખમાં આશ્રુ લાવી અભયશ્રીષ્ઠી ગદગદ વચનોવડે કહેવા લાગ્યા: 'ભાગ્યશાલીઓ ! તમે જે કહ્યું તે ખરેખર સત્ય છે. હું જાણું છું કે ત્રણે યોગથી તમે સર્વે મારા શુભચિંતકો છો અને મારું કહેલું કાર્ય કરવામાં તમે બધા તત્પર છો. તમે બધા મારા ઉપર સંપૂર્ણ કૃપા રાખો છો, પણ મારે એક મોટી દૈવી આપત્તિ આવેલી છે તે દુઃખથી પ્રેરાયેલા મધ્યાહ્ને પણ હું દોડતો અહીં આવ્યો છું ધન માટે અગર લોભ માટે આવ્યો નથી.'

લોકોએ પૂછ્યું: 'એવી તે શું આપત્તિ આવી છે?'

શ્રીષ્ઠીએ કહ્યું: 'જે ત્રણ મહિનાથી મારો પ્રાણપ્રિય, સમસ્ત ગૃહભારતી ચિંતા કરનારો, બહુ જ શ્રેષ્ઠ વિનય ગુણવાળો, સર્વ કાર્યમાં નિપુણ, ગૃહના શૃંગારભૂત પ્રદ્યોત નામે નાનો ભાઈ કોઈ રોગથી અથવા વાયુના પ્રયોગથી અથવા કોઈ ભૂતાદિ દુષ્ટ દેવના પ્રયોગથી ગાંડો થઈ ગયો છે, તેની પ્રકૃતિમાં ફેરફાર થઈ ગયો છે; તેથી તે સીધી રીતે બોલતો નથી; સીધી રીતે બોલન પણ કરતો નથી. હંમેશા હું તેનું પકડ્યું મૂકતો જ નથી. પરંતુ કોઈ વખત એક દાણ પણ કોઈ કાર્ય માટે હું બહાર બહુ છું, તો તે વખતે સેવકો વગેરેને છેતરીને તે બહાર નીકળી જઈ અહીં તહીં ભટકે છે, ગાંડાની માફક બોલે છે અને ધૂળ ઉડાડે છે. હંમેશા તો ધરની આસપાસ જ ફરે છે. તેથી તેને પકડીને ધરમાં લઈ જઈને રાખીએ છીએ. આજે તો તે ક્યાંક

બહાર નાસી ગયો છે. તેનો પત્નો જ લાગતો નથી. તે દુઃખવડે દુઃખિત થયેલો તડકામાં પણ બહાર નીકળીને હું અહીં આવ્યો છું, બીજું કંઈ કારણ નથી.’

તે સાંભળીને કોઈએ કહ્યું: ‘અમુક ચોક્કમાં તમેએ વર્ણવ્યા પ્રમાણેનો જ માણસ પરિશ્રમણ કરે છે અને ગાંડો પણ દેખાય છે; તે બોલે છે કે ‘હું પ્રધોતરાજ છું, આ નગરનો સ્વામી છું, આ સર્વે મારા સેવકો છે.’ લોકનાં ટાળાં તેની પછવાડે બમે છે અને તેને હેરાન કરે છે, તે પણ લોકો ઉપર ધૂળ ઉડાડે છે.’

આવાં તેનાં વચનોને સાંભળીને અશ્રુપાત કરતાં અમયશ્રેષ્ઠી તરત જ સર્વ લોકોની સાથે ત્યાં ગયા.

શ્રેષ્ઠીના સેવકો અને લોકોએ મળીને તેને પકડ્યો. વળી જરા સમય મળતાં જ તે બાગ્યો; વળી ફરીવાર પકડ્યો, ઘણી મહેનત કરી પણ તે આગળ ચાલતો નહોતો, તેથી સેવકો ધીરથી એક ખાટલો લઈ આવ્યા પછી તેને પકડીને ખાટલામાં નાખીને બંધવડે બાંધીને સેવકોએ તે ખાટલો ઉપાડ્યો, અને ધર તરફ ચાલવા લાગ્યા.

તે વખતે ખાટલામાં બેઠેલો તે, પૂર્વે શિખવ્યું હતું તે પ્રમાણે જેમ તેમ બોલવા લાગ્યો.

તે દેખીને લોકો પરસ્પર કહેવા લાગ્યા: ‘અહો ! આવા ગુણવંત શ્રેષ્ઠીને પણ આવું મોટું દુઃખ દેખાય છે, આ અસાર સંસારમાં કોઈ પણ મનુષ્ય પૂર્ણ સુખથી સુખી હોય તેમ દેખાતું નથી. કોઈ ને કોઈ દુઃખ તો હોય જ છે.’

આ જનાવ જન્મા પછી અમયશ્રેષ્ઠી તે ગાંડાને પોતાના ધીર લઈ ગયા અને લોકો વિખરાઈ ગયા. તે સર્વે લોકો અમયશ્રેષ્ઠીની જ ચિંતા કરતાં પોત-પોતાના ધીર ગયા.

આ રીતે એક દિવસના આંતરે, કોઇ વખત બે દિવસને આંતરે તે પ્રમાણે તે કરતો હતો.

ફરીયા પાછા શ્રેષ્ઠી પૂર્વની જેમજ સર્વ ક્રિયા કરીને તેને ઘેર લઇ જતા હતા. એમ હમેશાં કરતાં કરતાં દરેક ચાર રસ્તા ત્રણ રસ્તા, દરેક બળર, દરેક પોળ, દરેક ઘર, દરેક દરવાજો, ઉપવન અને પ્રત્યેક વાડી, ઇત્યાદિમાં રહેનારા સર્વ લોકોને આ હકીકત જાણીતી થઇ ગઇ. જે જે સ્થળે તે જતો ત્યાં ત્યાં લોકો તેને જોઇને પરસ્પર વિધિની વિચિત્રતા અને ભાગ્યની વક્તાની વાતો કરતા અને અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીની સ્તુતિ કરતા કહેતા;

‘ અહો ! કર્મની ગતિ કેવી વિચિત્ર છે ? સર્વ રીતે સુખી એવા પણ આ શ્રેષ્ઠી જે દુઃખ અનુભવે છે, તે દુઃખ શત્રુને પણ ન હોજો ધન, ધાન્યાદિક સર્વ સુખોથી પૂર્ણ એવા આ શ્રેષ્ઠી બંધુનાં દુઃખથી પીડાયેલા, રાત્રી ગણુતા નથી અને દિવસ પણ ગણુતા નથી. તાપ તડકો કે ઠંડીને પણ ગણુતા નથી અને ખાનપાન તથા સ્વપ્ના સુખની પણ દરકાર કરતાં નથી, ભાઈનાં દુઃખથી દુઃખી થયેલા તે એકલાજ સામાન્ય માણસની માફક પ્રત્યેક જગ્યાએ, પ્રત્યેક સ્થળે ભટકે છે. કોઇ સ્થળે તેના સેવકો, કોઈ સ્થળે પોતેજ, કોઈ સ્થળે તેના દાસજનો ગ્રહથી પીડાયેલાની જેમ ભટકે છે દૈવી ગતિ નિવારવાને કોઈ પણ સમર્થ નથી.’

આ પ્રમાણે સમગ્ર ઉજ્જયિની નગરીમાં સર્વ ઠેકાણે પ્રખ્યાતિ થઈ ગઇ. પ્રથમ તો તે જ્યારે બહાર જતો અને અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠી તેને શોધવા માટે દોડતા પાછળ જતા ત્યારે સેંકડો અને હજારો માણસો બ્યાં સુધી તેને ઘેર લાવતા ત્યાં સુધી તેમની પાછળ લાગેલા રહેતા સાથે આવતા, પછી ધણી દિવસ ચઇ ગયા એટલે

હવે કાંઈ પાછલ આવણું નહિ, ધેર બેઠા બેઠાજ ઝોંઠીનાં દુઃખન ચિંતા કરતા હતા.

કોઈને આ વાતની ખબર ન હોય તો તે પૂછતા કે આ શું ત્યારે લોકો ઉતરે આવતા કે; ‘બાપ ! કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે એમાં આશ્ચર્ય શું છે ? આ ઝોંઠી હમેશાં કર્મની ગતિનેજ અવગણે છે.’

આમ કહીને ઝોંઠીના ગુણગુણ વર્ણન કરતાં તેઓ સર્વ હકીકત કહેતા હતા.

ઝોંઠી અને તે ગાંડો હમેશાં આ રીતે સજમાર્ગોના રસ્તે અવર જવર કરવા લાગ્યા. તેથી હવે તો રસ્તે જતાં તેઓને જોવાને કાંઈ ઉઠવું પણ નહોતું.

૬ : રત્નમંજરી જાળ પાથરે છે :

ગાંડા પ્રદ્યોતથી આ રીતે ઉજ્જયિનીના લોકો પરિચિત થઈ ગયા પછી અભય શ્રેષ્ઠીએ ધરમાં રહેલી બન્ને સ્ત્રીઓને શિખામણ આપી કે; ‘આવતી કાલે રાજા ઘોડા ખેલાવવા આ રસ્તે ચઢને જવાના છે, તેથી તમે પ્રથમથીજ વસ્ત્રાભૂષણ પહેરીને સોળે શૃંગારધારણુ કરી તાંબુલવડે મુખને શોભાવી બહુ ઉત્તમ ભદ્રાસન ઉપર ગોખમાં બેસજો. જ્યારે હસ્તિસ્કંધ ઉપર આરૂઢ થયેલ રાજા દષ્ટિપથમાં આવે ત્યારે કટાક્ષ બાણોવડે સારી રીતે તેને વીંધજો. અને જેવી રીતે કામરાજ અંગ પ્રસંગ ફેલાવે તેવી રીતે હાવ ભાવ વિભ્રમ તથા શરીરચલન કરજો, કે જેથી તે તમને જ વિચારે, તમને જ ઇચ્છે, તમને જ ચિંતવે અને તમને જ દેખે. વધારે શું કહું? તમારી કળા ફેરવીને ગમન અને આગમન સમયે તેને સંપૂર્ણ વશ કરી લેજો.’

આમ તેઓને શિખવીને તૈયાર કરી. બીજે દિવસે રાજાના આવવાના અવસરે સ્નાન, મજ્જનાદિક કરી અને સોળ શૃંગારધારણુ કરી પાંચ સુગંધીવાળા તાંબુળવડે મુખ શોભાવીને રાજમાર્ગ ઉપર આવેલા ગોખમાં ભવ્ય ભદ્રાસન ઉપર તે રત્નમંજરી અને કામમંજરી બેઠી.

એ ધડી વ્યતીત થઇ એટલામાં રાજ તે માર્ગે નીકળ્યા; ઉત્તમ ગંધહસ્તીના સ્કંધ ઉપર આરૂઢ થયેલો પ્રઘોત રાજ તે ગોખની સમીપે આવ્યો, એટલે તે બંને યુવતીઓને તેણે દેખી, તેઓએ પણ હાવ-ભાવ પૂર્વક રાજ તરફ જોયું,

તે અવસરે પરસ્પરીઅંપટ પ્રઘોત રાજ ચમત્કાર પામ્યો, અને સદ્મનમગરે તેની સામે જોવા લાગ્યો.

તે મનમાં વિચારવા લાગ્યો; 'સ્વરૂપવડે રંભાને પણ જીતે એવી, કંદર્પના સૈન્યમાં બંભા સમાન (બંભા જેમ લગાઇ માટે લગવૈયાઓને ઉશ્કેરે છે તેવી રીતે કામભોગ માટે જોનારને ઉશ્કેરનાર) આ બંને ભાગ્યવતી કોની ઓછો દશે ?'

આમ વિચાર કરતો રાજ વારંવાર તેમની સામે જોવા લાગ્યો. તે બંને પણ રાજને રાગ હાલિવાળા દેખીને—સમજીને વિશેષ આદર પૂર્વક અનિમેષ નેત્રાથી તેની સામે જોવા લાગી અર્ધ મીચેલા ચક્રુઓથી તેને આકર્ષવા લાગી, મુખમોટન કરવા લાગી, જરા હાસ્યપૂર્વક, જરા નીચી વણીને જરા વધારે ઉંચી થઇને તેની સામું જોવા લાગી. શરીરના અવયવો દેખાય ને દંકાય તેવી રીતે નીચી વણી વણીને વારંવાર અંગોપાંગ પ્રગટ દેખાય તેવી રીતે પરસ્પર બંને દાઘો ગળા પાસે લગાડીને તથા ખીજ પછુ અપરિમિત હાવ-ભાવ, વિગ્રમ, કટાક્ષ, વિશેષાદિ ઔચરિત્ર વિકૃતીને રાજને કામદેવના સંકેતમાં તેઓએ નાંખ્યો.

રાજ પણ કામનાજોથી પૂરેપૂરો વીંધાઈ ગયો.

રાજએ વિચાર્યું; 'શું આ બંને નાગકુમારની પત્નીઓ દશે ? કે શું કિન્નરીઓ દશે ? શું વિદ્યાધરીઓ દશે ? આ બંને કાણ દશે ? આ મોટું મવળમૂઢ મનું છે ? અહીં કાણ રહે છે ? આ બંને

સ્ત્રીઓનો સંયોગ મને કેવી રીતે થઈ શકશે? જો આ બંને મળે તો જ મારો જન્મ સફળ છે. નહિ તો સફળ નથી.’

આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં પ્રધીતરાજાએ તે અવસરે બ્રૂસંઝાથી મહાવતને સૂચવ્યું; હાથીને ધીમે ધીમે ચલાવ.’

તે હસ્તીરત્નનાં મહાવત હસ્તીવલ્લભે પણ તેમજ ક્યું. આગળ ચાલતાં વાંકી ડોક કરીને સંયોગની ચિંતાવડે વિલખો થયેલો રાજા અનિમેષ દષ્ટિથી તેઓને જોવા લાગ્યો.

તે બંનેએ પણ તેની તેવી સ્થિતિ જોઈને વિશેષ વિશેષ વિષલિપ્ત કામદેવનાં બાણોવડે તેને માર માર્યો; વળી આગસથી અંગ મરડીને, બગાસાં ખાઈને, પરસ્પર આલિંગનાદિક કરીને, પ્રથમ કોઈ વખત નહિ જોયેલા તેવા સ્ત્રી ચરિત્રના વિભ્રમવડે રાજા ઉપર પૂર્ણ-રાગભાવ તેઓએ દેખાડ્યો.

તે જોઈને ‘આ બંને મારા ઉપર આટલા બધા પૂર્ણ રાગવાળી જણાય છે; તો તેઓ કયા ઉપાયવડે મળશે? એવા આશાના સંકટમાં રાજા પડ્યો. અને જ્યાં સુધી તેઓ દષ્ટિપથમાં આવી ત્યાં સુધી તેઓ તરફ જોયા ક્યું, સ્વારપછી પોતાના પ્રાણને તે બંનેની પાસે મૂકીને એકલા દેહમાત્રથીજ તે આગળ ચાલ્યો,

તે બંને વેશ્યાઓએ બધી હકીકત અભયકુમારને નિવેદન કરી.

અભયકુમારે તે બંનેના ઉપર પ્રસન્ન થઈને ભવિષ્યનાં કાર્ય માટે તેમને શિખામણ આપી કે; ‘કાલે પાછો તે પરસ્ત્રીવંપટ નૃપતિ આજ રસ્તે નીકળશે, તે વખતે પણ વધારે વધારે કટાક્ષ, વિક્ષેપ, હસ્ત સંચલન, અંગોપાંગ દર્શનવડે તેને આકર્ષીને તમે એવું કરજો કે જેથી તે વિશેષ વિહ્વળ થાય અને વિષયાનુરક્ત થઈને એમ જાણે કે “આ બંને મારો જ વિચાર કરે છે, મારી ઉપર પૂર્ણ રાગવાળી

છે. અને જ્યારે હું તેને કહીશ ત્યારે તેજ વખતે મને અંગીકાર કરશે.” એવી તેને પ્રતીતિ થાય તેમ વર્તજો. પછી બીજો કે ત્રીજો દિવસે જ્યારે સંપૂર્ણ વિહવળ થશે ત્યારે કાંઈક બહાનું કરીને તે રાજા દૂતીને તમારી પાસે મોકલશે. તે વખતે રાજાની દૂતી જે કહે તે સાંભળીને પ્રથમ તો મિષ્ટ વચનો વડે તેને તૃપ્ત કરી ખાન—પાનાદિવડે તેને ખરાબર આકર્ષી રાજકુળની બધી હકીકત સારી રીતે જાણી લેજો. ત્યાર પછી કોઈ રીતે વાકચતુરાશ્રયી તમારો સંગમ અતિ દુર્લભ છે, તેવો ખાસ તે દાસીને થાય તેમ કરજો.’

વળી તેને કહેજો કે: ‘અમે તો આ જન્મમાં આજ સુધી કોઈની પણ સાથે ચાર આંખ મેળવી નથી, અમારા સ્વામી વિના કોઈની સાથે વાણીવિલાસ પણ ક્યો નથી, વળી એવા કયા અમારા પૂર્વ કર્મના સંબંધથી આટલો આ રાજાની સાથે દષ્ટિસંબંધ થયો? તે પણ જાણતી નથી. તેથી બહેન! અમારો મેળાપ તો અતિ દુષ્કર છે, તે કેવી રીતે બની શકે? અમારે તો આ અંત:પુરમાં જ રહેવાનું છે, અમારાં અંત:પુરમાં પ્રવેશ તો રાજાના અંત:પુરથી પણ વિષમ છે.’ આ રીતની વચનરચનાવડે મેળાપની દુષ્કરતા અને રાજા ઉપર પૂર્ણ રાગ દેખાડીને તે વધારે આતુર થાય તેમ કરજો. હવે તમારે તે દૂતીને કહેવું કે: ‘જો અમારા ઉપર રાજાજીને સંપૂર્ણ રાગ જ હોય તો અમે કહીએ તે ઉપાયદારા જો અમે કહીએ તેટલું સંકટ તે સ્વીકારે તો કોઈ રીતે મેળાપ થાય ખરો, નહિતર તો નહિ જ થઈ શકે. તારે પણ અવસર જોઈને ક્વચિતજ આવવું, વારંવાર આવવું નહિ.’

આ પ્રમાણે અભયકુમારે તે રતનજરી તથા કામમંજરીને શિખવાડી દીધું. અને તે બંનેએ તે સર્વ ખરાબર ગ્રહણ કરી લીધું.

બીજો દિવસે પણ ફરીયા રાજા તે ગોખની પાસે થઈને નીકળ્યો.

તે સમયે તે બંનેએ કટાક્ષાદિ દ્વારા બહુ સારી રીતે પ્રયોગ-

રાત્રને જ વિંધ્યો, એટલે રાત્ર વિષમ એવી કામાવસ્થામાં પડ્યો અને વિચારવા લાગ્યો;

‘દેવાંગનાઓથી પણ વિશેષ રૂપ તથા ચતુરાષ્ઠ ધારણ કરનારી આ સ્ત્રીઓ ને કોઈ રીતે મારાં હાથમાં આવે તો ઉત્તમ થાય.’

આવા વિચારોમાં ક્ષણે ક્ષણે વિરહાભિથી બળતો તે પોતાના મહેલમાં ગયો.

અને ત્યાં પણ તેને તે સ્ત્રીઓ સંબંધી જ વિચારો આવવા લાગ્યા કે; ‘જો કોઈ નિપુણ, અવસરની જાણ, વાણીમાં કુશળ એવી વિચક્ષણ દ્વિતી કોઈ જ્ઞાને આ બંનેની પાસે જાય અને તેમનો આશય જાણી લાવે તો કોઈ પણ ઉપાયથી મનોરથની સિદ્ધિ થાય.’

આ પ્રમાણે ચિંતવીને દ્વિતીના કાર્યમાં કુશળ એવી વિક્રમા નામની એક સ્ત્રીને ખોલાવીને તેની આગળ અમુક રસ્તાપર અમુક પ્રકારના આકારવાળા મકાનની સમીપમાં, અમુક ઉંચા મહેલમાં, પૂર્વ દિશામાં જે મકાનનું મુખ આવેલ છે ઈત્યાદિ નિશાનીઓપૂર્વક પોતે જે અતુભવ્યું હતું અને પોતાને જે ઇચ્છિત હતું તે સર્વ નિવેદન કર્યું અને કહ્યું કે; ‘તું ચતુરાષ્ઠથી કાંઈક જ્ઞાતું કરીને, તે ઘેર જઈને, તેનું કુળાદિક જાણીને તેમજ તેઓના હૃદયમાં રહેલ તેમનું પરિણામ પિછાણીને પોછી આવજો.’

વિક્રમાએ તે સાંભળીને કહ્યું; ‘સ્વામિન્ ! આ બહુ આકર્ષ-વિષમ કાર્ય છે. અપરિચિત એવા ઉત્તમ મનુષ્યના ઘરમાં જવું તે અતિ દુષ્કર છે, તેમાં પણ તેની ગુણ વાર્તા જાણવી તે તો અતિશય દુષ્કર છે. આપે આજે મહાવિષમ કાર્ય મને બતાવ્યું છે તો પણ આપના ચરણની કૃપાવડે મારી ચતુરાષ્ઠ વાપરીને આપની આજ્ઞાનુસાર

તેની સર્વ પ્રકારની ખજર મેળવી આપની પાસે તે સર્વ નિવેદન કરીશ. આપે તે વખતે મારો મુજરો સ્વીકારવો.’

ઉપર પ્રમાણે કહીને તે દ્વિતી રાજની સમીપેથી નીકળી સાંજ ગઈ

રાજાએ કહેલ રાજમાર્ગમાં જઈને આગતેમ ચોતરફ તેણે અવલોકન કર્યું. પછી તે રથજે રહેનારા લોકોને પૂછ્યું; ‘આ બારીઓની શ્રેણી-વાળું ધર કોનું છે? અહીં કોણ રહે છે?’

તેઓએ કહ્યું; ‘આ મોટી હવેલીનું મુખ તો પશ્ચિમ દિશામાં અને અંદરની પોળમાં છે, તેમાં દેશાંતરથી આવેલા અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠી રહે છે. ઠાતા, ભોગી પરાપકારપરાયણ એ શ્રેષ્ઠી છ મહિના પહેલા જ તે મકાનમાં આવીને રહેલ છે. તેના વિશાલ પરિવાર અહિં સાથે છે, બાકી અમે કાંઈ વધારે જાણતા નથી. આ બાણુનાં બારીઓની શ્રેણીનાં બારણાં તો ધ્રાવે કરીને બંધ જ રાખેલા દેખાય છે. આ બાણુ કોઈ ઉણું રહેતું નથી.’

આ સાંભળીને તે વિચારવા લાગી; ‘અહીં જોઈએ તેવી ખજર ન મળી, તેથી જો ધરના મુખ્ય દરવાજો જઈશ તો બધી બાબતની ખજર પડશે.’

આથી ને પાછી ફરી ધીમે ધીમે તપાસ કરતી તે આવાસના મુખદાર પાસે ગઈ.

તે રથજે તો રાજદારની જોમ નગરજનો તથા સેવકોથી તે દાર તો તદ્દન રોકાયેલું દીકું; પછી તેના પાડોશી શ્રીદત્તાનાં ઘરમાં કાંઈક ઓળખાણુ કાઢીને તે તેની પાસે બેઠી આડી-અવળી વાતો કરવા માંડી ને ધીરે રહીને તેણે પૂછ્યું; ‘આ મોટા મકાનમાં કોણ વસે છે?’

શ્રીદત્તે જવાળા આપ્યો; ‘દૂર દેશાંતરથી આવેલા એક શ્રેષ્ઠી અહિં રહે છે. સર્વ ગુણોથી સંપન્ન, શ્રેષ્ઠીઓમાં શિરોમણિ અને પરાંપકારમાં પરાયણ આવો કોઈ સજ્જન પુરૂષ હજી સુધી અમારા દષ્ટિપથમાં આવ્યો નથી.’

‘તેના ઘરમાં કોઈ સ્ત્રી છે કે નહિ?’

‘હા, સ્ત્રી તો છે, પણ ત્યાં કોઈને પેસવા દેતા નથી. હું તે સજ્જન શ્રેષ્ઠી પાસે સેંકડોવાર ગયેલ છું’, પણ તેનાં અંતઃપુરમાં ગયો નથી. તેઓના દેશમાં આવો જ રિવાજ જણાય છે. મોટી ઝોળખાણ અને ઘણો પ્રેમ હોય તો કોઈ વખત ખીજ સ્ત્રીઓ અંતઃપુરમાં જાય છે. પુરૂષ તો કોઈ જઈ શકતું જ નથી. આ શ્રેષ્ઠીને અહીં રહેવા આવ્યે છ માસ લગભગ થયા છે, પણ મારી માતા માત્ર એક કે બે વાર તેના અંતઃપુરમાં જઈ શકી છે.’

આ સર્વ હકીકત જાણીને અંડપ્રધોતની દૂતી વિદુમાએ રાજા પાસે જઈને તે હકીકત કહી સંભળાવી અને કહ્યું; ‘મહારાજ ! આ કાર્ય તો મહાકષ્ટથી સાધી શકાય તેવું છે; તેમાં પણ કાર્ય સિદ્ધિનો સંશય છે, તો પણ આપનો આદેશ મેં અંગીકાર કર્યો છે, તેથી હું જોઈતું બનશે તેટલું અવસ્ય કરીશ, પછી જેવો ભાવિભાવ !’

પ્રધોતે તે સાંભળીને કહ્યું; ‘મારું ભાગ્ય છે જ, કારણ કે તેઓ રાગવાળી દષ્ટિથી મારા તરફ જુએ છે એમ અનુમાનથી કલ્પી શકાય છે, તેથી તું ઉઘમ કર, તારો ઉઘમ સફળ થશે.’

‘મહારાજે કહ્યું તે સર્વ સાચું છે, પણ તેનાં અંતઃપુરમાં પ્રવેશ કરવો તેજ પ્રથમ અતિ દુષ્કર છે. વાણિયાની જાતિ બહુ વિચક્ષણ હોય છે તેને છેતરવી બહુ મુશ્કેલ છે, બાકી ઉઘમમાં હું કાંઈ ન્યૂનતા રાખીશ નહિ.’

વિદુમા આમ કહીને પોતાના ઘેર ગઈ અને વિચારવા લાગી; 'રાજા પાસે મેં પ્રતિજ્ઞા તો કરી છે, પણ ઝોળખાણ વગરના ધરમાં ક્યા ઉપાયવડે પ્રવેશ થઈ શકશે?' .

આ પ્રમાણે તે ચિંતાસમુદ્રમાં પડી.

તથા દિવસ ગયા પછી રાજાની સમીપે આવીને 'અંત:પુરમાંથી તેણે ચાર દાસી અને પાંચ પુરુષો માગ્યા. તેને સમને તે પોતાના ઘેર જઈ એક મોટા થાળમાં વિવિધ પ્રકારની સુખડીઓ ભરી અને બીજા થાળે દ્રાક્ષ, અખોડ, બદામ, પરતા, નાળિયેર વગેરેથી ભરીને, બહુ સુંદર રેશમી વસ્ત્રવડે તેને ઢાંકી, સુંદર તણ્ણીઓ પાસે તે થાળ ઉપડાવી, પોતે મોટી શેઠાણી બની.

પછી દાસીઓ ગીતો ગાતી ગાતી આગળ ચાલતી હતી અને રાજપુરુષો પાછળ ચાલતા હતા, આ રીતના ઠાઠથી તે અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીનાં ઘેર ગઈ અને અંત:પુરનું દાર હતું ત્યાં જઈને તે બધા ઉભા રહ્યા.

એટલે અંત:પુરનું રક્ષણ કરનારા રક્ષક પુરુષોએ તેઓને પૂછ્યું; 'આ શું છે ?'

વિદુમાએ કહ્યું: 'ગઈ કાલે રાજાને ત્યાં કુળક્રમથી આવેલો દેવીનો મહોત્સવ હતો, તેથી તે દેવતાની શેષ સર્વ સ્થળે મોકલી, તે રીતે રાજાએ ધણી પ્રીતિથી અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીનાં ઘેર પણ આ શેષ મોકલી છે, અને રાજાએ કહેરાણું છ કે, શ્રેષ્ઠીનાં અંત:પુરમાં જઈને તે આપવી, તેથી તે દેવાને માટે હું આવેલી છું.'

દારપાળે કહ્યું: 'શ્રેષ્ઠીની આજ્ઞા વિના અમે તમને અંદર નવા દઈશું નહિ, પણ તમે રાજા તરફથી આજ્ઞા છે, તેથી શ્રેષ્ઠીને પૂછીને તમને અંદર પ્રવેશ કરવા દઈશું, માટે એક દ્વારુવાર અહિં ઉભા રહો.'

રત્નમંજરી જાળ પાથરે છે :

એમ કહીને એક સેવકે અભયચંદ્ર ઁષ્ટી પાસે જઈને સર્વ હઠાકત નિવેદન કરી.

અભયચંદ્ર ઁષ્ટીએ કહ્યું; ‘તેઓને કહો કે; ‘રાજાએ મોટી કૃપા કરી છે. પણ એક મુખ્ય દાસી અંત:પુરમાં જઈને આપી આવે, સત્કાર તો સર્વનો કરવો યોગ્ય છે પણ અમારા કુળનો રિવાજ હોવાથી બધાને અંદર જવા દઈશું નહિ.’

ઁષ્ટીનું કથન સેવકે જઈને વિદ્રુમાને કહ્યું કે; તમારામાંથી એક ઁષ્ટીના આદેશ પ્રમાણે અંત:પુરમાં જાઓ.’

આવો ઉત્તર સાંભળીને વિદ્રુમા પોતે થાળ ઉપાડીને અંત:પુરમાં ગંધ. દૂરથી જ તે બંનેનું સ્વરૂપ જોઈને તે ચિત્તમાં ચમત્કાર પામી અને વિચારવા લાગી;

‘અહો! આ બંનેનું સ્વરૂપ, ચાતુર્ય તથા હાવણ્યાદિક જોઈને રાજા મોહમાં પડી ગયા છે તેમાં શું આશ્ચર્ય છે? આ બંનેના હાવભાવાદિક જોઈને કયો મુનિ કે મૂર્ખેંદ્ર સ્થિર ચિત્તવાળો રહી શકે?’

આવા વિચાર કરતી તે તેઓની સમીપ જઈને તેમની પાસે ભરેલો થાળ મૂકી શિષ્ટાચારપૂર્વક પ્રણામ કરીને કહેવા લાગી. ‘ભાગ્યશાલી બહેનો રાજાએ દેવાચાર્યન મહોત્સવમાંથી આ શેષ બહુ પ્રીતિથી સ્વયમેવ તમને મોકલાવી છે અને તમારા કુશળક્ષેમ પૂછાવ્યા છે. તમારા ધરના સ્વામી ઉપર તેઓ બહુ પ્રસન્ન અંત:કરણવાળા છે, તેમના ઉપર મહારાજનો બહુ રાગ છે. “જેનો ગૃહપતિ આવો ઉદાર છે, તેની ગૃહિણીઓ પણ તેવી જ હશે તેથી બહુમાન પૂર્વક તેમને કુશળ વાર્તા પૂછજો.” એમ રાજાએ સ્વમુખે મારી સાથે કહેવરાવ્યું છે.’

આ સાંભળીને પ્રથમથી જ શિખીને તૈયાર થયેલી રત્નમંજરી તથા કામમંજરીએ હસીને જવાળ આપ્યો.

‘તમે કહ્યું તે સાચું છે. રાજની કૃપાથી જ પ્રભાતન સુખી માય છે, પરંતુ વ્યવહારમાં પુરુષ જ પ્રધાન હોય છે. પુરુષોને આશ્રયીને પ્રશંસાની અથવા સુખસમાચારની વાત બોલાય છે અને તે યોગ્ય દેખાય છે. પણ તમે તો કહ્યું કે, ‘રાજએ તમારા સુખ સમાચાર પૂછાવ્યા છે.’ તમારૂં આ કથન તો ‘અવસરોચિત પ્રિય બોલવું’ એવું નીતિનિપુણોએ કહેલું છે તે કથનાનુસાર તમારી જ વાક્યાત્તરીતું દેખાય છે. કારણ કે અમે કાણુ ને રાજ કાણુ ? કોઈ વખતે અન્યોઅન્ય ઓળખાણુ પણ થઈ નથી, તેથી પહેલાં તો પરસ્પરનો મેળાપ થાય, પછી પ્રિય બોલવું, સંદેશાદિ કહેવરાવવા તે સંભવે, તે સિવાય સંદેશા કહેવાં યોગ્ય હોય નહિ, અમારે તો રાજનું દર્શન પણ થયું નથી તેથી અમારા ખુશી ખબર કેવી રીતે તેમણે પૂછાવ્યા ?’

આ પ્રમાણે તેઓનું કથન સાંભળીને વિદુષાએ જરા હાસ્યકરીને, આમ તેમ જોઈ કાંઈ પણ માણુમ સાંભળે કે જુએ તેમ નહિ હોવાથી તેઓના કાન પાસે જઈને કહ્યું :

‘વાહ ધન્ય છે. પરંતુ સજ્જન સ્ત્રીઓ યદ્દને આવું તદ્દન જુઠું બોલશે તો પછી સત્યનો વ્યવહાર ક્યાં રહેશે ? તે રાંક રાજને નયનવિલાસના વિગ્રમમાં પાડીને, તેનાં મન, વાણી તથા કાયાદિ સર્વ છુટી લઈને, તમારે આધીન કરી લઈને જાણે કાંઈ બન્યું જ નથી. તેમ જણાવી સમજાવો છો તેથી તમે શું મને જાણક જાણો છો ? મને બધી ખબર છે. સ્વપ્નાણીની પાસે પેટ છૂપાવવું તે કેમ ચાલે.’

‘જે દિવસથી રાજને તમારાં દર્શન થયાં છે તે દિવસથીજ તે ખાન, પાન, શયન, નિદ્રાદિક સર્વ છોડી દઈને યોગીની જેમ તમારું જ

ધ્યાન ધરી રહ્યો છે. રાજાને દુઃખથી શોકાતુર થયેલા અને મ્હાન મુખવાળા જોઈને મેં આગ્રહથી તેમને એક દિવસે પૂછ્યું, કારણ કે હું તેમની પાસે રહેનારી દાસી છું, તેમનાં હૃદયનાં મર્મને જાણનારી છું, તેથી મારી પાસે તેમણે તેમનાં હૃદયમાં રહેલ સર્વ દુઃખ નિવેદન કર્યું. તે સાંભળીને હું પણ તેમનાં દુઃખમાં ભાગ લેનારી થઈ. આવી દુઃખી અવસ્થા તે અનુભવે છે અને તમારાં મનમાં તો તેનો હિસાબ પણ નથી ! ચરે ક્યાં તેવું, પ્રેમાળપણું અને ક્યાં તમારા હૃદયની કઠોરતા ? સોળ મુકુટબદ્ધ રાજાઓના નાયક હોવા છતાં પણ તમારા ઉપર આવી રીતે આસક્ત થઈને તે તમને મળવાની અતિશય ઇચ્છા કરે છે, મને રાજાનું દુઃખ નહિ સહન થઈ શકવાથી હું મારું બુદ્ધિબળ ચલાવી તમારાં દર્શન માટે અને તમને તે હકીકત કહેવા માટે મહાપ્રયત્ન તમારી પાસે અહિં આવી છું.

‘તેથી તમે હવે હૃદયને જરા દયાર્દ્ર કરીને હું જે કહું છું તે હૃદયમાં ધારણ કરો. જે જેને સંભારે, તેજ સરલતાથી તેને સંભારે છે.’ આવી સજ્જનની પ્રકૃતિ સર્વત્ર સ્પષ્ટ દેખાય છે. તેથી હવે કૃપા કરીને તે રાજાનાં મનોરથો પૂર્ણ થાય તેમ કરો. તેને મન, વચન, કાયા, ધન, જીવિતવ્યાદિ સર્વ કરતાં તમે વાધરે વહાલાં છો, તેવું જેવું ધ્યાન તમારા ખંતે ઉપર છે, તેવું ધ્યાન જે પરમેશ્વર ઉપર હોત અને અધ્યાત્મવાસન માં તદ્દીનતા લાગી હોત, તો મુક્તિ પણ મળવી મુશ્કેલ નહોતી. વધારે કહેવાથી શું ? મારું આગમન કેમ સફળ કરવું ? તે તમારે આધીન છે.’

૭ : પંખી પાંજરામાં પૂરાયું :

વિદુભાની ચતુરાઈથી જાણે રમિત થયેલ હોય તેમ રત્નમંજરી તથા કામમંજરીએ નિઃસ્વાસ મૂકીને કહ્યું: 'બહેન ! શું કરવું? અમારે પણ સાપે છંદુદર મળ્યાની જેમ મહા દુઃખ આવી પડ્યું છે. અમે મોટા એકીનાં ઘેર જન્મી અને મોટા એકીની સાથે અમારા લગ્ન થયા. અમારા કુળમાં પહેલાં આવું કાર્ય સ્વમમાં પણ કોઈએ કર્યું નથી, અમે પણ અત્યાર સુધીમાં અમારા પ્રાણનાથ સિવાય બીજા કોઈ પુરુષને જોયો નથી, કોઈની સાથે અમે એક અક્ષર પણ બોલ્યા નથી, અમે બંને ધર્મ અને નીતિમાર્ગ સિવાય બીજા કાંઈ જાણતા નથી, અમારા ઘરમાં દાસી કે નોકર પણ ધર્મ અગર નીતિવિરુદ્ધ બોલવાની પણ હિંમત કરી શકતાં નથી, તો પછી તેવાં કૃત્ય કરવાં તો દુરજ રહ્યાં. અમે આજ સુધીમાં ઘરનાં દાર સિવાય કોઈ દિવસ બહાર પગ પણ મૂક્યો નથી.'

‘રથમાંથી ઉતરીને આ ઘરમાં જ પ્રવેશ કર્યો છે. હવે ન્યારે અહીંનાં અન્ન અને પાણીનો સંબંધ પૂર્ણ થશે અને અમારા સ્વામી સ્વદેશ તરફ જવાને તૈયાર થશે, ત્યારે અમારે પણ અદ્વિધી બહાર નીકળવાનું થશે. અહીં વળી ધર્મમાં જ રહત એક અમારી રક્ષક વૃદ્ધા

ડોશી છે, તે ક્ષણમાત્ર પણ અમારું પડખું છોડતી નથી. ક્ષણે ક્ષણે ધર્મને રસ્તે લઈ જનારી શિખામણ અમને આપ્યા જ કરે છે. આજે કોઈ શુભ શકુનોએ ત્રેરાયેલા તમે આવ્યા છો, તેથી તે હમણાં જ અમારા પ્રાણનાથના મોક્ષલાથી કોઈ અતિ પરિચિત ગૃહસ્થને ઘેર લોકાચારાર્થે ગઈ છે, તેથી જ અમારાથી છુટાં હૃદયે તમારી સાથે વાતો થઈ શકી છે; જો તે ઘરમાં હોત તો તો તમારી સાથે વાત જ કેવી રીતે થઈ શકત ? આવી સ્થિતિમાં અમે રહીએ છીએ.’

‘એક દિવસ દૈવયોગે બપોરના સમયે ઓછી વસ્તીવાળા આ ઘરના પછવાડેના ભાગમાં ગોખ પાસે અમે અહીં તહીં ફરતી હતી, તે વખતે તે ડોશી ગૃહકાર્યમાં વ્યગ્ર હતી, ત્યારે મહારાજની સ્વારી નીકળી. ઘોડાઓનો અવાજ સાંભળીને તે જોવાની ઇચ્છાથી અમે ગવાક્ષતું દ્વાર ઉઘાડીને મુખ ઉપરનો પડદો ખોલી નાખી આમ તેમ જોવા લાગ્યા. જો પેલી ડોશી પાસે હોત તો તો જોવા દેત નહિ, પણ કોઈ પાસે નહિ હોવાથી અમારી ઇચ્છાનુસાર અમે જોવા લાગ્યા. એ જ સમયે હાથી ઉપર ખેઠેલા મહારાજ ગોખની પાસેથી નીકળ્યા, એટલે અમારી તે રાજાની દૃષ્ટિનો મેળાપ થઈ ગયો.’

‘તે વખતે કોઈ પૂર્વકૃત કર્મના ઉદયથી એવો અનિર્વચનીય રાગનો ઉદય થયો, કે તે અમારું ચિત્ત જ જાણે છે. રાજાએ પણ તેવી જ રીતે અમારી ઉપર અનિમેષ દૃષ્ટિથી લાંબા રસ્તા સુધી જોયા કર્યું. જ્યારે માર્ગનાં અંતરથી આંખે દેખાતું બંધ થયું ત્યારે જ રાજાજીએ દૃષ્ટિ ફેરવી. સાર પછી તેમના વિરહથી જે દુઃખ ઉત્પન્ન થયું છે તેનું વર્ણન કરવાને અમે સમર્થ નથી. પૂર્વ જન્મમાં આવો દ્રઢ રાગ થાય તેનું કોઈ કર્મ બાંધ્યું હશે, તેનો ઉદય થયો જણાય છે. તેઓ અમારાં હૃદયમાંથી ક્ષણવાર પણ ભૂલાતા નથી. ખીજે તિએ પણ તેમનાં રાજાની હાજરીમાં ગઈ તેજ વખતે પાણીમાં મારે

મળે તેમ તેમનાં દર્શનનું સુખ અમે અનુભવ્યું. વળી પાછો પ્રથમની માફક તેમનો વિયોગ થયો, એટલે ક્ષત ઉપર ક્ષાર નાખવાની જેમ અતિશય દુઃખ ઉત્પન્ન થયું. તે દિવસથી હમેશાં સરસવ જોટલું સુખ પણ મેર જોટલા દુઃખરૂપે અમે અનુભવીએ છીએ.’

‘તે દુઃખને નિવારવા અમારા આત્માને અમે ઘણી શિખામણ આપી કે; ‘અરે શુભ ! તું કેમ આવી વ્યર્થ આશા કરે છે ? સ્વર્ગમાં રહેલ કલ્પવૃક્ષની જેમ આ સર્વ આશા નિષ્ફળ છે. તું કોણ ? આ રાજા કોણ ? કયા ઉપાયથી તારો અને તેનો મેળાપ થાય ? જાતિ, કુળ સ્વામી, ગૃહ લોક, વૃદ્ધાદિકના બચમાં તું પડેલો છે તેનાથી પણ વિષમ એવી રાજ્યસ્થિતિ ઉલ્લંઘી શકાય તેમ નથી, તેથી તારો ને તેનો સંયોગ કેવી રીતે થશે ? વળી અતિશુદ્ધ રીતે પાપ કરીએ તો પણ જો અતિ દુર્ગંધી લશનાદિના બક્ષણની માફક તે પ્રગટ થાય તો, અમારા સ્વામીનાથ અમને ઘર બહાર કાઢી મૂકે, લોકમાં નિંદા થાય અને અનેક દુઃખો આવી પડે. વળી પરલોકમાં પણ કુંભીપાકની પીડા, તપેલી લોહાની પુતળીનું આલિંગન, વૈતરણી ઉતરવી, તથા હેન, બેડન તાડન, તર્જનાદિ અનેક પ્રકારની નરકરક્ષક પરમાધામીએ કરેલી ન ચિંતવી શકાય તેવી પીડા સહન કરવી પડે, તથા એક દાણ પણ વિરામ ન પામે તેવી ક્રુધાદિ દ્વં પ્રકારની દોષવેદનાં અવરપ સહેલી પડે તેમાંથી કોણ હોઝાવે ? વળી નિગોહનાં જે અનંત દુઃખ ભોગવવું પડે તે તો વર્ણવી શકાય તેવું જ નથી. આ પ્રમાણે દાણમાત્રનાં સુખ માટે દુઃખનો મગ્ગ કોણ અચાની અંગીકાર કરે ?’

‘હાં ! અમે અમારા શુભને શીખામણ આપતા, તો પણ તે વિગમ પામતો નહિ. વળી પણ અશકીયનાં સમયે ધોડાનો સ્વર મંભગીને અમારૂં મન રાગને જોવાને દોડતું, પણ શું કરીએ ?

મધ્યમાં રહેલ કાંટાવાળા ચંપકની જેમ વિકલ્પરૂપી કલ્પનાકલ્પોલની કલ્પનાથી માત્ર અમે કલેશ જ અનુભવતા હતા. રાજાનો મેળાપ ફરીને થશે જ નહિ એવું અમને તો લાગતું હતું તેથી ખૂંદેન. તમારાં ચિત્તમાં કોઈ યુક્તિ ભાસતી હોય તો કહો કે જેથી અમારો મનોરથ અને તમારું આગમન સફળ થાય ?

રત્નમંજરીનું કથન સાંભળીને પ્રકૃતિથી જડ વિદુશ્વતી બુદ્ધિ ચાલી નહિ તેથી તે કાંઈ બોલી પણ નહિ, પણ જ્યારે રત્નમંજરીએ ફરી પૂછ્યું, ત્યારે તેણે કહ્યું; ‘હું શું ઉપાય બતાવું ? રાજાપાસે બીડું ગ્રહણ કરીને અહિં આવી છું. તેથી મારે તો ‘એક તરફ વાઘ અને એક તરફ નદી’ એવું સંકટ ઉત્પન્ન થયું છે ?

‘હવે મારી લાજ રાખવી તે તમારાં હાથમાં છે. શાસ્ત્રમાં પણ ચતુર સ્ત્રીઓની બુદ્ધિ અસાધારણ હોય તેમ વર્ણવ્યું છે, કહ્યું છે કે અશ્વત્થી દોડ, વરસાદનો ગર્જન, સ્ત્રીનું ચરિત્ર, પુરુષનું નશીબ, અતિવૃષ્ટિ કે અનાવૃષ્ટિ આ બાબતો દેવો પણ જાણતા નથી તો મનુષ્ય ક્યાંથી જાણે ?’ તેથી તમને જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કરો, તમારી પાસે હું કોણ માત્ર છું ?’

વિદુશ્વતી વચનો સાંભળીને તેઓ બોલી; ‘ભદ્રે ! આ અતિ દુષ્કર કાર્ય છે. અમે બંને તો ધરની બહાર પગ પણ મૂકવાને સમર્થ નથી. પાંજરામાં રહેલ પોપટની જેવો અમારો નિવાસ છે. અમારે તો બરોબર મર્યાદા સાચવવી પડે છે. તેથી કોઈ પણ ઉપાય દષ્ટિમાં આવતો નથી, કે જેનાથી ધારેલું કાર્ય સફળ થાય.’

‘પરંતુ એક ઉપાય છે. તે જો ભાગ્યોદયથી સફળ થાય તો રાજાનો ને અમારો મેળાપ થાય. દશ કે વીસ દિવસ પછી આ નગરથી પંદર યોજન દૂર અમુક દેવનું તીર્થસ્થળ છે, તે સ્થળે

અમારા સ્વામી કોઈ કાર્યની સિદ્ધિ માટે પ્રથમ જાણા રાખેલી છે, તેથી જુદા સહિત ત્યાં જવાની ઇચ્છા કરે છે.’

‘તે જ્યારે તે સ્થળે જશે ત્યારે સમય મળશે તે વખતે પણ અમે જો કે રાગના આવાસમાં તો આવી શકીશું જ નહિ; કારણ કે ઘણા વખતથી વિશ્વસનીય સેવકો કોઈને ધેર તો અમને જવા દેતા જ નથી અમારાથી ઘર બહાર તો પગ પણ મૂકી શકાય તેમ નથી; પરંતુ આ મહામંદિરમાં એક ગુપ્ત દાર છે તે દારના તાળાની કુંચી અમારી પાસે રહે છે.’

‘તે વખતે રાજ સામાન્ય વણિકના વેપમાં એકલા તે માર્ગે આવે તો ઈચ્છેલું કાર્ય સફળ થાય, તે સિવાય સંભવ નથી. હવે પછી તમારે પણ અમારી પાસે આવવું નહિ, કારણ કે અમારા સ્વામી અને અમારી પાસે રહેલી જુદા બહુ શક્તિ હલવાળા છે.’

‘આ ઘરના માણસોમાં એક અમારું હલ્ય હરણ કરનારી પ્રિયવદા નામની અમારી પ્રિય સખી છે, તે બહુ નિપુણ છે, તે ગભીર રીતે શુદ્ધ સાચવી રાખે છે. પ્રાણ્તાંતે પણ કોઈની પાસે તે કહે તેવી નથી, તેથી યોગ્ય અવસરે તમારી પાસે અમે તેને મોકલીશું અને અધું તેની સાથે કહેવડાવીશું, તે તમારે રાગને કહેવું એટલે યોગ્ય નિપુણતાથી રાગજી એકલા ગુપ્ત દારવડે અહીં આવે.’

‘ત્યારે રાગજીનો અને અમારો ઈચ્છિત સમાગમ થશે અને પરસ્પરની ધારણા સફળ થશે. વળી અમે પણ તેમની યચોચિત સેવા કરીશું, પરંતુ આ વાત રાગજી સિવાય બીજા કોઈની આગળ કહેવાની નથી. તમે તો બધી રીતે કુશળ છો, તેથી વધારે કહેવું અનુચિત છે, અમારી લાજ તમારા હાથમાં છે જેમ કોઈ ન જાણે તેમ આ કાર્ય સિદ્ધ થાય તેવું કરજો.’

રત્નમંજરીએ તથા કામમંજરીએ વિદ્રુમાને આ રીતે કહીને તેને શ્રેષ્ઠીની અનુસારી વસ્ત્ર, ધનાદિક સારી રીતે આપ્યું.

બહાર ઉભા રહેલા રાજાના સેવકો અને દાસીઓને પણ તેઓના ધાર્યા કરતાં વધારે આપીને વિસર્જન કર્યા.

તે બધાં પ્રસન્ન થઈને ગયા.

વિદ્રુમા પણ હર્ષપૂર્વક જતી રસ્તામાં વિચાર કરવા લાગી; ‘મારા ભાગ્યોદયથી જ આવું કાર્ય હાથમાં આવ્યું. આ કાર્યસિદ્ધ થશે એટલે રાજાની પણ મહેરબાની મારા ઉપર અધિક થશે, આ પણ મોટી શેઠાણીઓ છે તેથી તેઓ પણ હર્ષપૂર્વક મને ઘણું ધન આપશે.’

મનમાં આવા આવા વિચારો કરતી તે રાજા પાસે ગઈ અને રાજાને કહ્યું; ‘સ્વામિન! મેં તમારા આદેશની સિદ્ધિ માટે મોટા પ્રયત્નવડે કાર્યને લગભગ સિદ્ધ કર્યું છે, પણ તેઓ અહિં આવી શકે તેમ નથી. હું પણ ઘણા પ્રયત્નવડે જ તેના ઘરમાં જઈ શકી હતી. રાજાના અંતઃપુર કરતાં પણ તેઓનાં ઘરમાં જવું-આવવું અતિ વિષમ છે, પણ તમારી સેવામાં સદા તત્પર એવી મેં તમારા પુણ્યબળથી વચનઆતુર્યવડે તમારા સંબંધમાં તેઓને ગાઢ અનુરાગવાળી કરી છે, આજથી દશ દિવસ પછી વણિકના વેષમાં એકલા જ તમે જશો તો કાર્યસિદ્ધિ થશે. એ સમયે હું આપને ત્યાં જવા માટે જણાવીશ. તેઓનું રૂપ, લાવણ્ય, ચતુરાઈ, સૌભાગ્ય વગેરે જોવું તમે વર્ણવ્યું તે કરતાં પણ મેં અધિક દીકું છે. તેઓનાં દર્શનથી કાણ મોહ ન પામે? તમારા પુણ્યબળથી જ આ કાર્ય થયું છે.’

આ પ્રમાણે વિદ્રુમાનાં વચન સાંભળીને રાજાએ તેને ઉત્તર આપ્યો કે; ભદ્રે! ‘હું તારી વાણીની ચતુરાઈ જાણું છું. તેમ

આમ કહીને ધણું ધન તથા વસ્ત્રાદિક આપી તેને જવાની રત્ન આપી. રાજા પશુ તે દિવસથી આશાપૂર્ણ ગઈબીના પાશમાં પડ્યો અને મહા અનર્થકારી મનોરથોને કરતો તથા કલ્પનાની જાળે ફેલાવતો મનદારા અતિશય ઉઝ કર્મબંધન કરવા લાગ્યો. રત્નમંજરી તથા કામમંજરીએ અબ્રમચંદ્ર ઓળીને બધી હકીકત જણાવી.

ઓળીએ બીજે દિવસે સર્વ વ્યાપારીઓ તથા શેઠીયાઓને એકઠા કરીને કહ્યું : ‘મારે બાઈનું જે દુઃખ છે, તે તમે સર્વ સારી રીતે જાણો છો. ધણા ઓપધો તથા મંત્રાદિકવડે પણ તે સાંજે થતો નથી. એક દિવસ અમારે ઘેર દૂર દેશથી એક વિદ્વાન અતિથિ બિક્ષા લેવા માટે આવ્યો હતો. ઉપકારપરાયણ તે અતિથિ માટે દુઃખ જોઈને કહેવા લાગ્યો કે : ‘ઓળિનું ! નકામો પ્રયત્ન શું કરવા કરો છો ? આને દુષ્ટ દેવતાએ અધિષ્ઠિત કરેલ છે. તેથી કાઈ પણ અન્ય ઉપાયવડે આ સાંજે થશે નહિ. પણ જો તમારે તેને સાંજે કરવો જ હોય, તો તમે સર્વભદ્ર તીર્થમાં જાઓ. ત્યાં આશાપુરી નામે દેવી છે. તે દેવાલયની પાસે સર્વ દોષો ચૂરનાર શાંતિકર નામનું એક સરૌવર છે. ત્યાં એકવીશ દિવસ સુધી રનાન કરીને તે દેવીની પૂજા કરજો, તેમ કરવાથી આ તમારા બાઈનાં સર્વ દોષો નાશ પામી જશે.’

‘આ મુજબનું તેનું વચન સાંભળીને ત્યાં જવાનું મેં કઠકવ્રત રાખ્યું છે; તેથી મારે ત્યાં તત્કાલ જવું જ જોઈએ ત્યાં જવા-આવવામાં ત્રણ ચાર મહિના લાગશે, તેથી જેનું જે કાંઈ લેણું હોય તે લઈ જાવો અને દેવું દઈ જાવો.’

તે સાંભળીને સર્વ વ્યાપારીઓએ કહ્યું : ‘ઓળિ ! તમે સુખેથી ત્યાં જાઓ. તમારા બાઈથી તમને યતી વિટંબનાનું દુઃખ જોવાને અમે પણ મુમર્શ નથી. આપના જેવા સજ્જન પુરુષને આવી

વિટંબણા હોવી ન જોઈએ. અમે તો હમેશાં આશિષ આપીએ છીએ કે તમારી આ વિટંબના દૂર થઈ જાઓ. અમારાં લેણાની અમારે જરા પણ ચિંતા નથી, કારણ કે તમારી પાસે જે લેણું છે તે અમારાં ઘરમાં જ છે. અમે તો તમારા ગુણોથી ખરીદાયેલા છીએ, તમે બહુ ખુશીથી ત્યાં જઈ મનનું ધરેલા કાર્ય સિદ્ધ કરીને તત્કાલ અહિં આવજો. આપનું દુઃખ ટળવાથી આપને અને અમને બહુ સુખ થશે.’

તે બધા વ્યાપારી ગૃહસ્થોનાં વચનોને સાંભળીને ફરીથી અમલ-શ્રોષીએ કહ્યું;

‘બંધુઓ ! મને તેવો વિશ્વાસ છે. તમે સર્વ મારા શુભચિંતકો છો. તમારાં શુભચિંતનથી મારું કાર્ય અવશ્ય નિર્વિધને પાર પડશે. પણ આ તો વ્યવહાર છે કે દેવું કોઈનું રાખવું નહિ, જગતમાં ઋણ સમાન કોઈ દુઃખ નથી. વળી પરદેશ જતા હોઈએ ત્યારે તો કોઈનું દેવું બાકી રહેવા દેવું નહિ, કારણ કે સમયની કોઈને ખબર પડતી નથી. કાલે શું થશે તે કોણ જાણે છે ? કાયા અસ્થિર છે, વિદ્યુતની લતા જેવું જીવિતવ્ય પણ ચંચળ છે આયુષ્ય સંપૂર્ણ થતાં ભવાંતરમાં દશગણું, સો હજાર ગણું કે તેથી પણ અધિક પાછલું દેવું આપવું પડે છે, તેથી તમારું જે કાંઈ લેણું હોય તે લઈ જાઓ. અમારું કાર્ય સિદ્ધ થયા પછી પાછા અમે અહીં આવીશું, ત્યારે પાછો આપણો વ્યવહાર તે પ્રમાણે જ શરૂ કરીશું.’

આમ યોગ્ય શબ્દો કહીને સર્વનું દેવું આપી દઈ અમલ-શ્રોષી નિશ્ચિંત થયા. ઉજ્જયિનીના વ્યાપારીઓ પણ પોતપોતાનું લેણું લઈને શ્રોષીની મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરતા પોતપોતાનાં ઘેર ગયા.

સર્વત્ર નગરમાં એ વાત પ્રસિદ્ધ થઈ ગઈ કે, યોડા દિવસોમાં અમલ-શ્રોષી બહારગામ જવાના છે, અમુક દિવસે પ્રયાણ કરવાના છે.

ત્યાર પછી શ્રેષ્ઠીએ મુદ્દતના દિવસે રથ તથા પાલખી વગેરે બહાર ઉધાનમાં છોડાવ્યા. ગાડાં, ઉંટ ઇત્યાદિને બહાર રાખ્યા અને તેની રક્ષા અર્થે સેવકોને પણ ત્યાં રાખ્યા.

ખોટા ગાંડને પણ ત્યાં બહાર રાખવામાં આવ્યો. હમેશાં કોટી ત્યાં જતા હતા, અને થોડો વખત ત્યાં રહીને પાછા આવતા હતા, તે ગાડો પણ નિશ્ચિત સમયે હમેશાં નાશીને નગરમાં આવતો હતો. ને પ્રથમ કલા પ્રમાણેનાં વાક્યો બોલતો હતો.

ગાંડપણની ઘણી ક્રિયાઓ કરતો હતો. બે ત્રણ ઘડી પછી કોઈ પણ સેવકો પાસે ખાટલો ઉપડાવીને તેની પછવાડે દોડતા જતા હતા, પૂર્વની જેમજ અતિ કષ્ટથી તેને ખાટલામાં નાંખી બાંધીને લાવતા હતા.

તે ગાડો પ્રધોત રાજમાર્ગમાં બોલતો; ‘હું પ્રધોત રાજ છું, આ દેશનો અધિપતિ છું, તમારો સ્વામી છું’ મને આ અમય બાંધીને લઇ જાય છે, મને કેમ તમે છોડાવતા નથી ?’

આ પ્રમાણે બોલતા તેને પકડીને કોઈ ગામબહાર લઇ જતા હતા.

આ અવસરે દુકાને બેઠેલા લોકો બોલતા; ‘આની પીડાથી પીડિત થયેલા કોઈ તીર્થયાત્રાએ જાય છે, હમેશાં આવી વિદ'બના કાણુ સહન કરે ? આ કોઈને ધન્ય છે, તેના બ્રાત્રેમને પણ ધન્ય છે, કે જેથી તે હમેશાં આવી રીતે બાંધને સાચવે છે.’

લોકોની પરસ્પરની વાતો સાંભળતા તે શ્રેષ્ઠી બહાર જતા હતા. પણ બહુ દિવસ થવાથી કોઈ ઉણું ચણુ નહિ, તેમ તે બાબતમાં કોઈ કાંઈ પૂછવું પણ નહિ.

જ્યારે કોઈ કાંઈ ખોલતું ત્યારે પાસે ઉભેલ ખીજો જવાબ
પાતો; ‘તેમાં આશ્ચર્ય શું છે? આ તો દરરોજ બને છે, બધાએ
કે જાણે છે પૂર્વ જન્મમાં કરેલા કર્મોના વિપાક આ ભોગવે છે,
તે મનને સ્થિર કરીને તથા મૌન ધારણ કરીને જે કાંઈ કામકાજ
કાય તે કરે.’

આમ પ્રયાણના દિવસને એક રાત્રી બાકી રહી તે સમયે તે
પાંને વેશ્યાઓએ પોતાની પ્રિય સખી પ્રિયંવદાને અંડપ્રધોતની દૂતી
વિદ્રુમાનાં ઘેર મોકલી.

તેણે ત્યાં જઈને વિદ્રુમાને કહ્યું; ‘કાલે પહેલી ચાર ધડી ગયા
પછી અમારો સ્વામી પ્રયાણ કરશે, સર્વે ધરના તથા બહારના કામકાજ
કરનારા સેવકો કેટલેક સુધી વળાવવા માટે જશે, તેઓ બધા પાછલા
પહોરે પાછા આવશે, તેથી સવારે એક પહોર દિવસ ચઢે ત્યારે રાજાજી
સામાન્ય વણિકના વેષવડે એકલા જ આવે. તે વખતે હું તેડવા માટે
આવીશ, આગળ આગળ દૂર દૂર ચાલીશ, તે વખતે મારી પાછળ
મહારાજા ખીજા કોઈ ન જાણે તે રીતે વસ્ત્રાદિકથી માથું વગેરે
ઢાંકીને ગુપ્તદાર પાસે આવે. હું તેની સામે જઈને દ્વાર ઉઘાડીશ.
કાલે જો પહોર સુધી ધર આપું માણસ વગરનું રહેશે. તેથી મનના
ધારેલ સર્વે મનોરથો સફળ થશે, તમે મને રાજાની પાસે લઈ જાઓ
કે જ્યાં આ સર્વ હકીકત હું તેમને નિવેદન કરું.’

પ્રિયંવદાનું કથન સાંભળીને વિદ્રુમા હર્ષપૂર્વક રાજાની સમક્ષ
તેને લઈ ગઈ, તેણે રાજા પાસે બધી હકીકત નિવેદન કરી. તે
સાંભળીને રાજાએ ખુશી થઈને તેને જાની રીતે વસ્ત્રાભૂષણાદિક આપી
વિસર્જન કરી.

જતી વખતે તેણે ફરીથી કહ્યું: 'તમારે જો મેળાપ કરવો હોય
 તો યધું ગુપ્ત રાખવું હોય તો કાઢને પણ આ વાત કહેશો નહિ
 મારી જો સ્વામિનીઓ આ હતી, હું અને તમે પાંચ જ મનુષ્યો આ
 વાત જાણીએ, છઠ્ઠો કાઢ જાણે નહિ તેમ કરજો.'

અંકપ્રસીદે કહ્યું: 'તેની તારે જરા પણ ચિંતા કરવી નહિ,
 તે પ્રમાણે જ હું કરીશ.'

૮ : ઉજ્જયિનીના રાજને લપડાક પડે છે :

અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીએ ખીજે દિવસે પોતાનાં ઘરમાં છાની રીતે સેવકોને ગોઠવ્યા પછી પોતે નગરીના બજારમાં જવા માટે ચાલ્યા.

બારણા પાસે આવીને વિસર્જન સમયે અપાતા વ્યાપારીઓના શ્રીકૃષ્ણ અને રૂપિયા વગેરે તે શ્રેષ્ઠી લેવા લાગ્યા. અને યાચકાદિકને યથાચોગ્ય દાન આપીને વિસર્જન કર્યા.

ન્યારે એક પહોર દિવસ ચઢ્યો ત્યારે રતનમંજરી તથા કામ-મંજરીએ પ્રિયંવદાને સંકેત કરેલ સ્થળે રાજને તેડી લાવવા મોકલી. રાજ અગાઉથી જ પ્રિયંવદાના કલા પ્રમાણે સામાન્ય વ્યાપારીનો વેશ ધારણ કરીને તે બન્ને સ્ત્રીઓના મેળાપનો મનોરથ કરતો એકલો જ સંકેતનાં સ્થળે બેઠો હતો.

પ્રિયંવદાએ ત્યાં જઈને દૂરથી જ ચક્ષુની સંજ્ઞાવડે આમંત્રણ ક્યું. એટલે રતનમંજરી બહાર આવી. રાજ પણ તેને દેખતાં જ તે નિર્જન સ્થાનમાંથી નીકળ્યો, રતનમંજરી આગળ ચાલતી હતી અને સિંહાવલોકનની જેમ પાછળ જોતી હતી.

અનુક્રમે તે પોતાનાં ઘરના મનુષ્ય રહિત ભાગવાળા સ્થળ પાસે

આવી. તેણે તાળી વગાડી કે તરત જ તે બંનેએ પ્રથમથી કરેલા સંકેતાનુસાર ખાનગી દ્વાર ઉઘડાવ્યું, અને હર્ષપૂર્વક ઘણે વિનય દેખાડતી રાજાને ધરની અંદર લઈ ગઈ. અંદર લઈ જઈને રત્નમંજરીએ કહ્યું: ‘પધારો સ્વામી આજે આપણાં સર્વ મનોરથો સફળ થયા, આજે તો ગંગાનદી પોતે જ અમારે ધર સ્વતઃ આવી, આજે મોતીનો વરસાદ વરસ્યો, કારણ કે તમારો મનશ્ચિંતિત સંયોગ થયો.’

હૃદયના રત્નહાર વચનોવડે પ્રધોત રાજાને સંતોષીને, તેનો હાથ થોભી બહુમાનપૂર્વક ચિત્રશાળામાં તેઓ તેને લઈ ગયા, અને એક સામાન્ય પક્ષંગ ઉપર બેસાડ્યા.

પછી તે બંનેએ અંદર ધરમાં જઈને સંકેત પ્રમાણે ઝેંઢીને જણાવી દીધું કે, ‘કાર્ય થઈ ગયું છે, રાજા આવ્યા છે.’

આમ જણાવીને પાછી તેઓ ચિત્રશાળામાં આવી, અને ખાનખાન, તાંબુલાદિક પાસે ધરીને થોડીવાર સુધી તેમની સાથે વાતચિત કરી.

ત્યારબાદ ધરની અંદરના ભાગમાં રાજાને લઈ ગઈ. ત્યાં કોઈ નવીન વસ્તુ હાથમાં લઈને રાજાની પાસે આવી અનેક પ્રકારની વાર્તા અને હાસ્યાદિક તેઓ કરવા લાગી.

રાજા તો તેઓનો અતિશય આદર જોઈને રાગાંધ જ થઈ ગયો. બીજો કોઈ પણ જાતનો તે વિચાર જ કરતો નહોતો.

આ પ્રમાણે શિષ્ટાચાર તથા આનંદની વાતો કરતાં અડધી ઘડી ગઈ, એટલે પૂર્વે સંકેત કરીને રાખેલા માણસો આજુબાજુથી આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા: ‘અરે અંદર કોણ છે? તમે કોની સાથે વાતચિત કરો છો? શેઠ હજી તો ગયા નથી તેવામાં તમે આ શું માણ્યું છે?’

આમ કહીને તે માણસો આસપાસ દોડવા લાગ્યા અને અંદર આવ્યા. ત્યાં રાજાને જોડેલા દેખીને તેને વીંટળાઈ વળ્યા, અને બોલ્યા; 'રે દુષ્ટ ! તું કોણુ છો ? શું તને મરણપ્રિય છે ? અમારા સ્વામીનાં ધરમાં આનંદ કરવા માટે તું કેમ આવ્યો છો ? હવે તારી શી અવસ્થા થશે ? અરે આ દુષ્ટને બાંધો, બાંધો !' તે માણસોનાં આવાં વચનોને સાંભળીને રાજા તો દિક્કૂદ જ થઈ ગયો; કાંઈ પણ ઉત્તર દેવાને સમર્થ થયો નહિ.

એટલામાં તો તે સેવકોએ ખાટલાની સાથે તેને બાંધી લીધો અને મજુરો તેને ઉપાડીને બહાર લઈ ચાલ્યા. શેરીને નાકે આવ્યા,

ત્યાં તે અભય શ્રોષ્ઠી મોટા વ્યાપારીઓથી ઘેરાઈને ઉભેલા હતા; હજારો નગરજનોથી તે વીંટળાયેલા હતા; આગળ પાંચ પ્રકારનાં વાજાંત્રો વાગતાં હતાં, બંદિજનો બિરહાવળી બોલતા હતા, ગંધર્વો મોટા સ્વરે ગીત ગાતા હતા. ત્યાં પ્રધોત રાજાને બાંધીને લાવ્યા.

શેરીના નાકે અભયશ્રોષ્ઠીને જોઈને રાજા વિચારવા લાગ્યો; 'આ શું ? આ કોણુ ? આ સમય શો ? આમ વિચાર કરતાં તેને અભયકુમારે રાજસભામાં કહેલાં વચનો યાદ આવ્યા. 'આ શું અભયકુમારનું યુદ્ધિબલ તો નહિ હોય કે ?'

અભયે પૂર્વે કહેલા શબ્દો સ્મૃતિમાં વિચારતાં અને વારંવાર શ્રોષ્ઠીને જોતા પ્રધોત રાજાને નિર્ણય થયો; 'આ તો અભયકુમારે કરેલી પ્રતિજ્ઞાના પાલનનું જ કાર્ય દેખાય છે. અહો ! તેનું યુદ્ધિકૌશલ્ય કેવું છે ? કેવી દંભ રચના કરીને-કપટ કેળવીને મને બાંધીને તે લઈ જાય છે ? હવે આમાં જો હું લજ્જા ધારણુ કરીને મૌન રાખીશ તો કાર્ય બગડશે.'

'આ માટે નગરજનો અને સેવકોને આદેશ કરું કે તેઓ મને

મૂકાવે, પછી જે થવાનું હોય તે થાઓ. આ કુપુર્ણિ અમલકુમારે મને છેતર્યો છે, તેથી પોકાર કર્યા વગર મારો આમાંથી છુટકો થશે નહિ.’

આ પ્રમાણે વિચારીને તે પોકાર કરવા લાગ્યો. આ બાજુ અમલ કોળી પણ આડંબરપૂર્વક આત્યા.

રાજા કહેવા લાગ્યો; ‘કોળી ઝો ! રાજ્યાધિકારીઓ ! ૨ નગરજનો ! મને મૂકાવો, મૂકાવો, આ અમલ મને પકડીને લઇ જાય છે ! શું જૂવો છો ? સાવર મને છોડાવો, ૨ સામંતો ! તમે કેમ કોઇ લક્ષ્ય આપતા નથી ? કપટથી મને પકડીને તે લઇ જાય છે.’

આ રીતે તે વારંવાર પોકાર કરવા લાગ્યો, પણ હમેશાં તેનું સાંભળવામાં આવતું હોવાથી તેનાં વાક્યો કોઇ સાંભળતું નહોતું-કાને ધરતું નહોતું.

કેટલાક તો ધણા કાલાહલથી બહાર થઇ જવા જેવા થવાને લીધે તેનાં વાક્યો તેઓનાં કાન સુધી પહોંચતાં પણ નહોતાં.

અમલ કોળીએ સર્વની આગળ થઇને કહ્યું; ‘અરે ! તમે બધા જરહી નગર બહાર નીકળી જાઓ, આગળ કુયોગ થવાનો સમય થશે.’ આ પ્રમાણે કહીને ત્વરિત ગતિથી નગરની બહાર તેમને મોકલી દીધા.

ખાટલામાં રહેલા પ્રધોતરાજાએ ઘણો પોકાર કર્યો, પરંતુ ‘તે તો તેની હંમેશની ક્રિયા છે’ એમ માનતા લોકોએ જરા પણ તેનો પોકાર કાન ઉપર પણ ધર્યો નહિ.

નગરથી બહાર કેટલીક જૂમિ ઉલ્લંઘ્યા પછી અમલકોળી સર્વેને ખાણ વાળવાના ખડાનાથી ઉભા રહ્યા.

લોકોનો સમૂહ અને કાલાહલ તે વખતે જરા ઝાંછો થયો.

જાન્યિનીના રાજાને લપડાક પડે છે :

૭૧ :

અમય શેઠ સેવકોને આદેશ કર્યો; ‘તમે આ ખાટલામાં રહેલા
રા માધને લઈને ઉતાવળા જવ ને બે ઘડી પહેલાં જ આ નગરની
મા છોડી દેજો, જેથી કુયોગનો સ્પર્શ ન થઈ શકે.’ તેથી સેવકો
ખાટલાને ઉપાડીને આગળ દોડતા ચાલ્યા ગયા.

અમય શ્રેષ્ઠીએ સર્વ જનોની સમક્ષ ફરીવાર પણ કહ્યું; ‘મારે
આ બધું માધને માટે કરવું પડે છે. બીજું કંઈ કારણ નથી.’

‘તમે સાચું કહો છો, અમે તે બધું જાણીએ છીએ.
તમારા જેવા બંધુસ્નેહવાળા અન્ય કોણ છે? કે જે હમેશાં
પરિશ્રમ લઈને ઔષધાદિક અગણિત ઉપાયો કરે? હવે તો તમે ધાયું
છે તે તીર્થે જશો એટલે દેવીની કૃપાથી તમારા ઇચ્છિતની સિદ્ધિ
અવશ્ય થશે.’

આ પ્રમાણે સર્વે એકઠા મળેલા લોકોએ શુભાશિષ દીધી.

ત્યાર પછી અમય શ્રેષ્ઠીએ વાજાંત્રે વગાડનારાઓને, બંદી-
જનોને, બિલ્લુકોને તેમણે મુખે માગ્યું તે પ્રમાણે આપીને અને સર્વ
મહેબોબોને નમસ્કારાદિ યથોચિત વ્યવહાર કરીને મહાકષ્ટવડે પાછા વાળ્યા.

ઉજ્જયિનીમાંથી આ રીતે ઘોળે દિવસે ખાટલે બાંધીને પ્રઘોત-
રાજાને ઉપાડીને સાંચે લીધા બાદ હર્ષપૂર્વક સ્થળ પર બેસીને અમયકુમાર
આગળ ચાલ્યા.

પાંચેક યોજન ભૂમિ ઉઘંધીને આમળ મોકલેલા તે માણસોનો
મેળાપ થઈ ગયો. પ્રથમથીજ એક યોજનને છેટે અને અર્ધા યોજનના
છેડે સ્થળે સ્થળે પૂર્વથી સંકેત કરી રાખેલ હતા તે સ્થ, અમ્ય,
સિપાઈ, ઉંટ ઇત્યાદિ તૈયાર હતા.

તે તે સ્થળે વાહન તથા સિપાઈઓની ફેરબદલી કરીને એક સરખી અવિચ્છિન્ન ધારાથી તેઓ રાજગૃહી તરફ આત્યા. યાદી ગયેલા અશ્વો અને સેવકો પાછળ રહેતા હતા અને સ્થળે સ્થળે રહેલા નવા અશ્વોદિક સાથે આલતા હતા.

આ રીતે માર્ગ કાપતાં બહુ દૂર ગયા, એટલે ‘અભયકુમારે સેવકોને આદેશ કર્યો; ‘ખાટલામાં રહેલા રાજનાં બંધનો દૂર કરો, મોટા અશ્વવાળા સુંદર સ્થામાં તેમને બેસાડો. ઘોડેસ્વારો ચારે બાજુ ફરતા રહો, છત્રીઓવડે તેમના ઉપર આવતો તડકો દૂર કરો, અને કોઈ પણ સ્થળે રોકાયા વગર માર્ગ કાપો. વળી તે રાજા જે જે આદેશ કરે તે તે સર્વ તરતજ તેમની આજ્ઞાનુસાર કરો. હું પણ પાછળ પાછળ આવું છું.’

આદેશાનુસાર તે સેવકોને તે પ્રમાણે કરતા બેઠને તેનો આશય જાણવા છતાં પણ પ્રધોતે પૂછ્યું; ‘કોના આદેશથી આ મારા બંધનોને છોડી નાખો છો અને મને મોટા સ્થામાં બેસાડો છો ?’

તેઓએ કહ્યું; ‘અમારા સ્વામીના આદેશથી.’

‘તમારા સ્વામી ક્યાં છે ?’

‘અમારા સ્વામી પાછળ આવે છે, બહુ દૂર નથી. આપને જે કોઈ કામકાજ હોય તેની અમને આજ્ઞા આપજો; અમે બધા આપનાજ સેવકો છીએ તેમ જાણજો.’

આ પ્રમાણે બોલતા અને ત્વરિત ગતિથી ચાલતાં સાંજ પડવા આવી. ત્યારે તેઓ વીશ યોજન દૂર નીકળી ગયા.

અભયકુમાર પણ તેટલામાં ત્યાં નજીક આવી પહોંચ્યા, અને

જેજીયિનીના રાજાને લપડાક પડે છે :

૭૩ :

પોતાના માસા અંડપ્રધોતને વિનયપૂર્વક માથું નમાવી હાથ જોડી પ્રણામ કરીને બોલ્યા;

‘મહારાજ ! બાળકના આપને પ્રણામ છે. આ બાળકે વચન પાળવા માટે કરેલા અંપરાધની ક્ષમા કરશો. આપ તો મારે પૂજનિક, સેવા કરવાને લાયક છો, છતાં જે રીતે આ અવિનયની મેં પ્રવૃત્તિ કરી છે તે આપને જે પરિશ્રમ આપી અવગણ કરી છે, તે મેં પર્વત જેવા હૃદયવાળા આપે ખમવી જોઈએ. આપ જેવા વૃદ્ધ અને ગંભીર પુરૂષો હોય છે, તેઓ બાળકનું અજ્ઞાનતાથી કરેલ કાર્ય જોઈને કોપ કરતા નથી, પણ તેનું હિત જ કરે છે. હું તો બાળક આપની પાસે કોણ માત્ર છું ? જગતમાં માનનો ભંગ કોઈને પ્રિય લાગતો નથી, તેમાં પણ મહાનપુરૂષના માનની હાનિ તો મહાદોષ કરનાર થાય છે, પણ મહારાજ હું શું કરું ? આપે તો ધર્મછળથી મને કહ્યો હતો.’

‘સંસારી જીવોમાં જે કોઈ પુરૂષ રાગદ્વેષવડે જોવો. દંભનો વિલાસ કરે તેને તેવો જ વિલાસ બદલાઈને બુદ્ધિપ્રપંચવડે સામા માથુસે આપવો.’ આવું નીતિશાસ્ત્રનું વચન છે; પરંતુ ધર્મછળ સિવાય આવા બદલો આપવાનાં કાર્ય કરવાં જોઈએ. દંભ તો પ્રાણીઓને સર્વત્ર વર્જવા યોગ્ય કહેલ છે, પણ વ્યવહારનો નિર્વાહ કરવો હોય ત્યારે શું કરવું ? તેથી આવો દંભ લૌકિક પ્રપંચવડે કરવો, પણ લોકોત્તર પ્રપંચવડે તો કદિ પણ કરવો નહિ. લોકોત્તર પ્રપંચ તો મહાન આત્માના અને ગુણવાન આત્માના ગુણોનો પણ નાશ કરે છે, અને નિગોદાદિ દુર્ગતિમાં તે આચરનારને ફેંકી દે છે. આ સર્વ આપને દેખાડવા માટે મેં બાળકે આટલી ધૂષ્ટતા-ચપળતા કરી છે.’

આ રીતનાં અભયકુમારનાં કથનને સાંભળીને પ્રધોત રાજા માથું હલાવી જરા હસીને બોલ્યા; ‘અભય ! તોં કહ્યું તે બધું સાચું.

ખરેખર જાણે કે; વિધાતાએ સદ્યુદ્ધિ અને દુર્બુદ્ધિનું પાત્ર એક જ બનાવ્યો છે. તારા બુદ્ધિપ્રપંચનો મર્મ જાણવાને દેવો પણ માન થાય તેમ નથી, તો પછી અમારી શી વાત? તારા રોમે સેંકડો અને હજારો સદ્-અસદ બુદ્ધિનો નિવાસ છે. તારી ાળ પોતાની બુદ્ધિનો ગર્વ કરવાને કાણુ સમર્થ છે? તેં જે કહ્યું તે કરતાં પણ વધારે કરી બતાવ્યું છે; હું પણ તારી પાસે હાથ ધું. હવે બહુ થયું! માટે કૃપા કરીને મને છોડી દે કે જ્યાં માન ત્યજી દેને મારાં રાજ્યમાં પાછો જાઉં.’

‘મહારાજ! એમ બોલો નહિ! આપ તો મારા પૂજ્યના પૂજ્ય છો. હું તો તમારી આગ્રા ઉઠાવનારો સેવક છું, તારા દાસત્વ છું, કોઈ પણ જાતની શંકા મનમાં લાવશો નહિ મારાં ઘેર આપના પધારવાથી અમે કલ્પવૃક્ષ, સુરગંગા અને ચિંતા-શ્ય રત્ન કરતાં પણ અધિક માનીશું. મારા પિતા પણ આપને આવને અત્યંત આગુર છે. વરસાદના આગમનથી કુંભપુષ્પની જેમ પાના પધારવાથી તેઓ બહુ પ્રદુસ્લિત હૃદયવાળા થશે, મારા સ્વધ્યામાતા પણ બનેલીના દર્શનવડે ચંદ્રદર્શનથી ચક્રોરીની મ ધણી પ્રસન્ન થશે. હું પણ આવા છત્રવડે અંતરંગની તો મહદ ક્રેતીજ આપને રાજગૃહી લઈ જવાને હ્મ્મું છું.’

‘આપનાં આગમનથી શકેરા બેળવેલ દૂધની જેમ ધણી વર્ષના ચેતત છટની સિદ્ધિનો સંયોગ થશે. તેથી હૃદયમાં કોઈ પણ જાતનું રોપણ શમ્ય રાખ્યા વગર આપે મારા મનોરથરૂપી તરૂને સરેળ કરવા તે દર્પપૂર્વક રાજગૃહી પધારવાનું છે. આ જાળતમાં મારા ચિત્તમાં જરા પણ માયા હોય તો મને આપ પૂજ્યના ચપથ છે. હું તામાં પણ આપની વધાશક્તિ સેવા કરતો જહુમાનપૂર્વક આપને

ઉજ્જયિનીના રાજાને લપડાક પડે છે :

૭૫ :

રાજગૃહી લઇ જઇશ અને આપની તથા મારા પિતાશ્રીની પરસ્પરની નિઃશય પ્રીતિ કરાવીને કેટલાક દિવસ સુધી આપનાં ચરણકમળની સેવા કરવાનો મારો મનોરથ પૂર્ણ કરી હું કૃતાર્થ થઇશ, માટે આપે જરા-પણ મનમાં અન્ય વિકલ્પ રાખવો નહિ. મગધના લોકો પણ રાજરાજે-શ્વર એવા આપ સાલવપતિનાં દર્શન કરીને પાવન થશે.’

આ પ્રમાણે મિષ્ટ અને ઇષ્ટ વાણીવડે પ્રદ્યોતરાજાને આનંદ આપીને તેમજ સ્વસ્થ કરીને તેઓ વિશાલ પરિવાર સાથે રાજગૃહીનાં રસ્તે ચાલ્યા.

સાત દિવસે અમયકુમાર રાજગૃહી નગરીની નજીક આવી પહોંચ્યા.

૯ : માલવેશ્વરે મગધમાં શું અનુભવ્યું ? :

અભયકુમારે પ્રથમથી મોકલેલ માણસોએ શ્રેષ્ઠિક મહારાજને વધામણી આપી હતી.

શ્રેષ્ઠિકે વધામણી આપનારાઓને યથોચિત હાન આપીને રાજ કર્યા. ઠાઠમાઠ અને આડંબર સહિત રાજ્યના સર્વે સભ્યોને અને અભયકુમારને સાથે લઈને મગધેશ્વરે શ્રેષ્ઠિકરાજા ચંડપ્રધોત રાજાની સામે આવવા નીકળ્યા.

અભયકુમારે પણ પ્રધોતરાજાને ઉત્તમ અશ્વોવાળા રથમાં બેસાડ્યા, અને બાણ ચામરો વીંળવા લાગ્યા, આગળ હજારો સુભટો ચાલવા લાગ્યા, સેંકડો બંદીઓનો બિરહાવળી બેસવા લાગ્યા, અનેક શૂંગારેલા અશ્વોની હારો સાથે ચાલવા લાગી, અનેક પ્રકારના વાણંત્રો વાગવા લાગ્યા અને પ્રધોતરાજાની પાછળ એક સેવક શ્વેત છત્ર લઈને ઉભો રહ્યો.

એ રીતે મગધના લોકો તથા રાજસામંતાદિકથી પરવરેલા ચંડ-પ્રધોતરાજા બહુ મહોત્સવપૂર્વક રાજગૃહી નગરી તરફ ચાલ્યા.

ચોડ્ડ ચાલ્યા એટલે શ્રેષ્ઠિક મહારાજ પણ સામે ચાલ્યા. બંને

માલવેશ્વરે મગધમાં શું અનુભવ્યું ? :

૭૭ :

એક ખીજની દૃષ્ટિએ પશ્ચા, કે વાહનોમાંથી બંને ઉતરી ગયા. કેટલાક પગલા પગે ચાલીને બંનેએ અન્યોઅન્ય પ્રણામ કર્યા. ગાઢ આલિંગન કરીને, પરસ્પર કુશલ સમાચાર પૂછ્યા; આ રીતે બહુમાનપૂર્વક એક ખીજના કુશળક્ષેમની વાર્તા પૂછીને બહુ આદરથી બંનેએ શિષ્ટાચાર કર્યો અને બંને એક સરખા હાથી ઉપર બેસીને પરસ્પર આનંદ વાર્તા કરતા નગરની નજીક આવ્યા.

તે સમયે મગધેશ્વર મહારાજ શ્રેણિક અને મંત્રીશ્વર અભયકુમારે બહુમાન દેખાડવા માટે પ્રધોતરાજને આગળ કરીને નગરના દ્વારમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. સુવર્ણ, રૂપાનાણું તથા કુલોથી તેમને વધાવ્યા અને બંદીજનોને ઈચ્છિત દાન આપ્યું. ત્રિપથ, ચતુષ્પથ, મહાપથ, રાજપથાદિકમાં બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, યાવત સાત માળવાળા દેવના આવાસ જેવા મકાનો અને આવાસો તથા મંદિરો જોતાં, અનેક શ્રેષ્ઠીઓ, વ્યાપારીઓ, રાજપુરુષો અને અનેકાનેક પ્રજાજનોના પ્રણામાદિ સ્વીકારતાં અનુક્રમે તેઓ સર્વે રાજદ્વાર પાસે આવ્યા.

એટલે વાહન ઉપરથી ઉતરીને શ્રેણિક રાજાએ બહુમાનપૂર્વક પ્રધોતરાજને રાજદ્વારમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. તે વખતે અંતઃપુરમાં રહેલા સ્ત્રીવર્ગે મણિ તથા સુકતાક્ષથી પ્રધોતરાજને વધાવ્યાં. પછી બંને રાજાઓ હાથમાં હાથ મિલાવીને રાજસભામાં આવ્યા. પરસ્પર અતિ આગ્રહથી શિષ્ટાચાર સાચવતાં બંને જણા સમાન આસન ઉપર બેઠા.

આ અવસરે રાજ્યના માન્ય અધિકારીઓ, તથા ધન્યકુમાર ઇલાદિ પ્રતિષ્ઠિત શ્રેષ્ઠીઓ માલવેશ્વર અંડપ્રધોતને લુંછણું કરી, ભેટ ધરી, તેમજ પ્રણામ કરીને યથાયોગ્ય સ્થાને બેઠા.

તે સમયે પ્રધોતરાજાએ ધન્યકુમારને ઓળખ્યા, એટલે કહ્યું :
‘ધન્યકુમાર ! તમે અમારાથી દૂર કેમ રહ્યાં કરો છો ? અમે કાંઈ

તમારો અનાદર કર્યો નથી, તેમ તમારું વચન પણ ઉઠ્ઠ્યું નથી, કે
જેથી સિદ્ધપુરની જેમ અલક્ષ્યપણે—સ્પષ્ટ ન દેખાઓ તેવી રીતે તમે
રહો છો ! અમે તો તમારા ગયા પછી તમને બહુ પ્રકારે શોધ્યા,
પણ કોઈ સ્થળે તમને દેખ્યા નહિ. તમારા વિરુદ્ધ અમને તો..મોઢું-
ડું ખ યડું હતું, તે બધું કેટલું વર્ણવું ? તમે તો ત્યાંથી અહીં
આવીને અગધેશ્વરનું નગર શોભાવ્યું જણાય છે. તમે અમારે ત્યાંથી
નીકળ્યા પછી કોઈની સાથે એક કાગળ પણ મોકલ્યો નહિ, કે સંદેશો
પણ કહેવરાવ્યો નહિ. આપણો લોકોમાં કહેવાતો સ્વામિ-સેવકભાવ
માત્ર ક્યનમાં જ રહ્યો, મારા મનમાં તો તમે આપણના સમયમાં
અદ્વિતીય સહાયક થનાર હતા, મારા બંધુ તુલ્ય હતા. અને પ્રગટ
કહેવા યોગ્ય અને નહિ કહેવા યોગ્ય વાતો કહેવાતું સ્થળ હતા,
અંતરના ભાવ જાણનાર હતા, અને ‘વિશ્વાસનું’ સ્થાન હતા. આવા
સ્નેહસંબંધમાં તમારી આટલી ઉદાસીનતા દોષપાત્ર કેમ ન કહેવાય ?
આ ઉત્તમ જનોની રીત નથી.’

આવા સ્નેહગર્ભિત પ્રયોતરાજનાં વચનોને સાંભળીને ધન્યક્રમારે
હ્રા થઈ તેમને પ્રણામ કર્યા અને હાથ જોડીને કહ્યું : ‘મહારાજ !
આપે જે કહ્યું તે સત્યજ છે. હું આપનો અપરાધી છું, દોષને પાત્ર
છું, તે મારો દોષ સ્વામીએ ખમવો એવી મારી વિનંતિ છે. આપની
કૃપાતું વર્ણન હું મારા એક મુખથી કહેવાને કેવી રીતે સમર્થ થઈ
શકું ? આપની કૃપા તો મને હમેશાં યાદ આવે છે. હું ઉજ્જયિની
છાડીને જે બહાર નીકળ્યો, તે મારાં અશુભોદયનાં કારણે, તેમાં આપને
કાંઈ પણ દોષ દેવા જેવું છેજ નહિ. કર્મની ગતિ વિષમ છે. ત્યાર
પછી અનેક દેશ-દેશાંતરમાં ભ્રમતાં ભ્રમતાં જુદા જુદા સ્થાને રહેવાની
વ્યવસ્થા, મનની અસ્તવ્યસ્તતા, અધિક અધિક વાતસલ્ય કરતાં છતાં
ઉપેક્ષા, પરાધીનપણું અને આપની રમ્ભ વગર ચાલી નીકળ્યો તેથી
યતી શરમ-ઈલાદિ કારણોથી આ બાળકની તે તે સ્થળનાં અત્ર પાણી

લેવાની ઇચ્છા વધી નહિ. વળી કર્મોનુસાર અત્રોદ્ધકના સંબંધથી તથા ક્ષેત્રસ્પર્શનાના યોગની પ્રબળતાથી હું અહિં રાજગૃહીમાં આવ્યો. મગધાધિપ મહારાજની કૃપાવડે હું અહિં આનંદથી રહું છું, આપની જેમ જ શ્રેષ્ઠિક મહારાજની પણ મારા ઉપર બહુ કૃપા છે.’

પ્રદ્યોતરાજએ મગધાધિપની પાસે જઈ જરા હસીને માથું ધૂણાવીને કહ્યું; ‘અહો ! વશીકરણ કરવાની તમારી કળા બહુ ઉત્તમ દેખાય છે કે જેથી બે હાથવડે છાયા કરીને રાખેલા અને રાજ્યના સાતે અંગોની ધૂરાને ધારણ કરનારા ધન્યકુમારને અમે કહ્યા, છતાં પણ તેઓ અમને છોડી દધને વગર બોલાવ્યા તમારી પાસે આવીને રહ્યા છે. તેઓ અમારાં રાજ્યના અલંકારભૂત હતા, તેને તમે કોઈ વિશિષ્ટ ઉપાયથી વશીકરણ પ્રયોગવડે એવા વશ કરી લીધા છે કે જેથી તે અમારું નામ પણ સંભારતા નથી અને અહીં સ્થિર થઈને રહે છે. તેઓ સ્વપ્નમાં પણ ખીજે જવાની ઇચ્છા કરતા નથી, તેથી આમાં તો તમારી કોઈ અદ્ભુત કળા દેખાય છે. જે રાજા ડાખી અને જમણી બંને બાજુએ યુદ્ધિના નિધાન એવા અભયકુમાર અને ધન્યકુમારને રાખે છે તેને કોનો ભય રહે ? તેનાં રાજ્યમાં કયું દુઃખ હોય ? તમે તો પ્રબલ ભાગ્યશાળી છો.’

પ્રદ્યોતરાજનું આ કથન સાંભળીને મગધાધિપે કહ્યું; ‘મહારાજ ! આપે જે કહ્યું તે ખરોખર છે, કારણકે જ્યારે આપે અભયને ત્યાં રાખ્યો ત્યારે આ ગામમાં જે ઉલ્લંઘો અને ધૂર્તો હતા તે બધા સજ્જ થઈને સમગ્ર નગરમાં વિટંબના કરવા લાગ્યા. એક ધૂર્તે તો કપટકળા તથા વચન રચનાવડે મને પણ ચિંતારૂપી ખાડામાં પાડ્યો હતો, તેને જીતવાને કોઈ સમર્થ નહોતું, તે સમયે આ યુદ્ધિશાળીએ બહાર આવીને ધૂર્તનો પરાજય કર્યો, અને મને નિશ્ચિત કર્યો. મારાં રાજ્યની આબરૂ સાચવી, મેં પણ મારી કન્યા ધન્યકુમારને આપીને

તમારો અનાદર કર્યો નથી, તેમ તમારું વચન, પણ ઉલ્લંઘનું નથી, કે જેથી સિદ્ધપુરુષની જેમ અલક્ષ્યપણે-સ્પષ્ટ ન દેખાઓ તેવી રીતે તમે રહો છો। અમે તો તમારા ગયા પછી તમને બહુ પ્રકારે શોધ્યા, પણ કોઈ સ્થળે તમને દેખ્યા નહિ. તમારા વિસ્તૃત અમને તો મોઢુ-ફુમ્મ થયું હતું, તે બધું કેટલું વર્ણવું? તમે તો ત્યાંથી અહીં આવીને મગધેશ્વરનું નગર શાભાવ્યું જણાય છે. તમે અમારે ત્યાંથી નીકળ્યા પછી કોઈની સાથે એક કાગળ પણ મોકલ્યો નહિ, કે સંદેશ પણ કહેવરાવ્યો નહિ. આપણો લોકોમાં કહેવાતો સ્વામિ-સેવકભાવ માત્ર ક્યનમાં જ રહ્યો, મારા મનમાં તો તમે આપત્તિના સમયમાં અદ્વિતીય સદાચક્ર ચનાર હતા, મારા બંધુ તુલ્ય હતા. અને પ્રગટ કહેવા યોગ્ય અને નહિ કહેવા યોગ્ય વાતો કહેવાતું સ્થળ હતા, અંતરના ભાવ જાણનાર હતા, અને વિશ્વાસનું સ્થાન હતા. આવા સ્નેહસંબંધમાં તમારી આટલી ઉઠાસીનતા દોષપાત્ર કેમ ન કહેવાય? આ ઉત્તમ જનોની રીત નથી.’

આવા સ્નેહગર્ભિત પ્રધોતરાજનાં વચનોને સાંભળીને ધન્યક્રમારે હ્રમા થઈ તેમને પ્રથુભ કર્યા અને હાથ જોડીને કહ્યું: ‘મહારાજ! આપે જે કહ્યું તે સત્યજ છે. હું આપનો અપરાધી છું, દોષને પાત્ર છું, તે મારો દોષ સ્વામીએ ખમવો એવી મારી વિનંતિ છે. આપની કૃપાનું વર્ણન હું મારા એક મુખથી કહેવાને કેવી રીતે સમર્થ થઈ શકું? આપની કૃપા તો મને હમેશાં યાદ આવે છે. હું ઉન્નમિની છોડીને જે મહાર નીકળ્યો, તે મારાં અશુભોદયનાં કારણે. તેમાં આપને કાંઈ પણ દોષ દેવા જેવું છેજ નહિ. કર્મની ગતિ વિષય છે. ત્યાર પછી અનેક દેશ-દેશાંતરમાં ભ્રમતાં ભ્રમતાં જુદા જુદા સ્થાને રહેવાની વ્યવસ્થા, મનની અસ્તવ્યસ્તતા, અધિક અધિક વાત્મલ્પ કરતાં છતાં ઉપેક્ષા, પરપ્રધાનપણું અને આપની રત્ન વગર ચાલી નીકળ્યો તેથી થતી દરમ-દર્શનાદિ કારણોથી આ જાળકની તે તે સ્થળનાં અજ પાણી

લેવાની દૃષ્ટિ વધી નહિ. વળી કર્મોત્સાર અત્રોદ્ક્રાંત સંબંધથી તથા ક્ષેત્રસ્પર્શનાના યોગની પ્રખળતાથી હું અહિં રાજગૃહીમાં આવ્યો. મગધાધિપ મહારાજની કૃપાવડે હું અહિં આનંદથી રહું છું, આપની જેમ જ શ્રેષ્ઠ મહારાજની પણ મારા ઉપર બહુ કૃપા છે.’

પ્રધોતરાજાએ મગધાધિપની પાસે જઈ જરા હસીને માથું ધૂણાવીને કહ્યું; ‘અહો ! વશીકરણ કરવાની તમારી કળા બહુ ઉત્તમ દેખાય છે કે જેથી બે હાથવડે છાયા કરીને રાખેલા અને રાજ્યના સાતે અંગોની ધૂરાને ધારણ કરનારા ધન્યકુમારને અમે કહ્યા, છતાં પણ તેઓ અમને છોડી દેને વગર બોલાવ્યા તમારી પાસે આવીને રહ્યા છે. તેઓ અમારાં રાજ્યના અલંકારભૂત હતા, તેને તમે કોઈ વિશિષ્ટ ઉપાયથી વશીકરણ પ્રયોગવડે એવા વશ કરી લીધા છે કે જેથી તે અમારું નામ પણ સંભારતા નથી અને અહીં રિયર થઈને રહે છે. તેઓ સ્વપ્નમાં પણ બીજે જવાની ઈચ્છા કરતા નથી, તેથી આમાં તો તમારી કોઈ અદ્ભુત કળા દેખાય છે. જે રાજા ડાખી અને જમણી બંને બાજુએ યુદ્ધિના નિધાન એવા અભયકુમાર અને ધન્યકુમારને રાખે છે તેને કોનો ભય રહે ? તેનાં રાજ્યમાં કયું દુઃખ હોય ? તમે તો પ્રખલ ભાગ્યશાળી છો.’

પ્રધોતરાજાનું આ કથન સાંભળીને મગધાધિપે કહ્યું; ‘મહારાજ ! આપે જે કહ્યું તે ઘરોઘર છે, કારણકે જ્યારે આપે અભયને ત્યાં રાખ્યો ત્યારે આ ગામમાં જે ઉલ્લેખ અને ધૂર્તો હતા તે બધા સજ્જ થઈને સમગ્ર નગરમાં વિટંબના કરવા લાગ્યા. એક ધૂર્ત તો કપટકળા તથા વચન રચનાવડે મને પણ ચિંતારૂપી ખાડામાં પાડ્યો હતો, તેને જીતવાને કોઈ સમર્થ નહોતું, તે સમયે આ યુદ્ધિશાળીએ બહાર આવીને ધૂર્તનો પરાજય કર્યો, અને મને નિશ્ચિત કર્યો. મારાં રાજ્યની આબરૂ સાચવી, મેં પણ મારી કન્યા ધન્યકુમારને આપીને

તમારો અનાદર કર્યો નથી, તેમ તમારું વચન. પણ હિલ્લું નથી, કે જેથી સિદ્ધપુરની જેમ અલક્ષ્યપણે-સ્પષ્ટ ન દેખાઓ તેવી રીતે તમે રહો છો ! અમે તો તમારા ગયા પછી તમને બહુ પ્રકારે શોધ્યા, પણ કોઈ સ્થળે તમને દેખ્યા નહિ. તમારા વિરહથી અમને તો, મોટું દુઃખ થયું હતું, તે બધું કેટલું વર્ણવું ? તમે તો ત્યાંથી અહીં આવીને મગધેશ્વરનું નગર શોભાવ્યું જણાય છે. તમે અમારે ત્યાંથી નીકળ્યા પછી કોઈની સાથે એક કાગળ પણ મોકલ્યો નહિ, કે સંદેશો પણ કહેવરાવ્યો નહિ. આપણો લોકોમાં કહેવાતો સ્વામિ-સેવકભાવ માત્ર ક્યનમાં જ રહ્યો, મારા મનમાં તો તમે આપત્તિના સમયમાં અદિતીય સદાયક થનાર હતા, મારા બધું તુલ્ય હતા. અને પ્રગટ કહેવા યોગ્ય અને નહિ કહેવા યોગ્ય વાતો કહેવાનું સ્થળ હતા, અંતરના ભાવ જાણનાર હતા, અને વિશ્વાસનું સ્થાન હતા. આવા સ્નેહસંબંધમાં તમારી આટલી ઉદાસીનતા દોષપાત્ર કેમ ન કહેવાય ? આ ઉત્તમ જનોની રીત નથી.'

આવા સ્નેહમર્મિત પ્રધોતરાજનાં વચનોને સાંભળીને ધન્યક્રમારે હિમા થઇ તેમને પ્રણામ કર્યા અને હાથ જોડીને કહ્યું : 'મહારાજ ! આપે જે કહ્યું તે સત્યજ છે. હું આપનો અપરાધી છું, દોષને ધાત્ર છું, તે મારો દોષ સ્વામીએ ખમવો એવી મારી વિનંતિ છે. આપની કૃપાનું વર્ણન હું મારા એક મુખથી કહેવાને કેવી રીતે સમર્થ થઇ શકું ? આપની કૃપા તો મને હમેશાં યાદ આવે છે. હું કુન્જયિની છોડીને જે બહાર નીકળ્યો, તે મારાં અશુભોદ્ધવનાં કારણે, તેમાં આપને કાંઈ પણ દોષ દેવા જેવું છેજ નહિ. કર્મની ગતિ વિષય છે. ત્યાર પછી અનેક દેશ-દેશાંતરમાં ભગતાં ભગતાં જુદા જુદા સ્થાને રહેવાની વ્યવસ્થા, મનની અસ્તવ્યસ્તતા. અધિક અધિક વદસણ કરતાં છતાં હિપેક્ષા, પરાધીનપણું અને આપની રજા વગર ચાલી નીકળ્યો તેથી મતી ઘરમ-ઈલાદિ કારણોથી આ બાળકની તે તે સ્થળનાં અન્ન પાણી

લેવાની ઇચ્છા વધી નહિ. વળી કર્મોનુસાર અત્રોદ્ધના સંબંધથી તથા ક્ષેત્રસ્પર્શનાના યોગની પ્રબળતાથી હું અહિં રાજગૃહીમાં આવ્યો. મગધાધિપ મહારાજની કૃપાવડે હું અહિં આનંદથી રહું છું, આપની જેમ જ શ્રેષ્ઠિક મહારાજની પણ મારા ઉપર બહુ કૃપા છે.’

પ્રદ્યોતરાજએ મગધાધિપની પાસે જઈ જરા હસીને માથું ધૂણાવીને કહ્યું; ‘અહો ! વશીકરણ કરવાની તમારી કળા બહુ ઉત્તમ દેખાય છે કે જેથી બે હાથવડે છાયા કરીને રાખેલા અને રાજ્યના સાતે અંગોની ધૂરાને ધારણ કરનારા ધન્યકુમારને અમે કહ્યા, છતાં પણ તેઓ અમને છોડી દેખે વગર બોલાવ્યા તમારી પાસે આવીને રહ્યા છે. તેઓ અમારાં રાજ્યના અલંકારભૂત હતા, તેને તમે કોઈ વિશિષ્ટ ઉપાયથી વશીકરણ પ્રયોગવડે એવા વશ કરી લીધા છે કે જેથી તે અમારું નામ પણ સંભારતા નથી અને અહીં સ્થિર થઈને રહે છે. તેઓ સ્વપ્નમાં પણ બીજે જવાની ઇચ્છા કરતા નથી, તેથી આમાં તો તમારી કોઈ અદ્ભુત કળા દેખાય છે. જે રાજા ડાંબી અને જમણી બંને બાજુએ બુદ્ધિના નિધાન એવા અભયકુમાર અને ધન્યકુમારને રાખે છે તેને કોનો ભય રહે ? તેનાં રાજ્યમાં કયું દુઃખ હોય ? તમે તો પ્રબલ ભાગ્યશાળી છો.’

પ્રદ્યોતરાજનું આ કથન સાંભળીને મગધાધિપે કહ્યું; ‘મહારાજ ! આપે જે કહ્યું તે બરાબર છે, કારણકે જ્યારે આપે અભયને ત્યાં રાખ્યો ત્યારે આ ગામમાં જે ઉલ્લેખો અને ધૂર્તો હતા તે બધા સજ્જ થઈને સમગ્ર નગરમાં વિટંબના કરવા લાગ્યા. એક ધૂર્તે તો કપટકળા તથા વચન રચનાવડે મને પણ ચિંતારૂપી ખાડામાં પાડ્યો હતો, તેને છતવાને કોઈ સમર્થ નહોતું, તે સમયે આ બુદ્ધિશાળીએ બહાર આવીને ધૂર્તનો પરાજય કર્યો, અને મને નિશ્ચિત કર્યો. મારાં રાજ્યની આબરૂ સાચવી, મેં પણ મારી કન્યા ધન્યકુમારને આપીને

તમારો અનાદર કર્યો નથી, તેમ તમારું વચન પણ ઉલ્લંઘ્યું નથી, કે જેથી સિદ્ધપુરુષની જેમ અલક્ષ્યપણે—સ્પષ્ટ ન દેખાઓ તેવી રીતે તમે રહો છો ! અમે તો તમારા ગયા પછી તમને બહુ પ્રકારે શોધ્યા, પણ કોઇ સ્થળે તમને દેખ્યા નહિ. તમારા વિરુદ્ધથી અમને તો મોઢું દુઃખ થયું હતું, તે બધું કેટલું વર્ણવું ? તમે તો ત્યાંથી અહીં આવીને મગધેશ્વરનું નગર શોભાવ્યું જણાય છે. તમે અમારે ત્યાંથી નીકળ્યા પછી કોઇની સાથે એક કાગળ પણ મોકલ્યો નહિ, કે સંદેશો પણ કહેવરાવ્યો નહિ. આપણો લોકોમાં કહેવાતો સ્વામિ-સેવકભાવ માત્ર કયનમાં જ રહ્યો, મારા મનમાં તો તમે આપત્તિના સમયમાં અદ્વિતીય સહાયક થનાર હતા, મારા બંધુ તુલ્ય હતા. અને પ્રગટ કહેવા યોગ્ય અને નહિ કહેવા યોગ્ય વાતો કહેવાનું સ્થળ હતા, અંતરના ભાવ જાણનાર હતા, અને વિશ્વાસનું સ્થાન હતા. આવા સ્નેહસંબંધમાં તમારી આટલી ઉદાસીનતા દોષપાત્ર કેમ ન કહેવાય ? આ ઉત્તમ જનોની રીત નથી.’

આવા સ્નેહગર્ભિત પ્રધોતરાજનાં વચનોને સાંભળીને ધન્યકૃત્તમારે હતા થઇ તેમને પ્રણામ કર્યા અને હાથ જોડીને કહ્યું : ‘ મહારાજ ! આપે જે કંઈ તે સાંપજ છે. હું આપનો અપરાધી છું, દોષને પાત્ર છું, તે મારો દોષ સ્વામીએ ખમવો એવી મારી વિનંતિ છે. આપની કૃપાનું વર્ણન હું મારા એક મુખથી કહેવાને કેવી રીતે સમર્થ થઇ શકું ? આપની કૃપા તો મને હમેશાં માફ આવે છે. હું ઉજ્જયિની છોડીને જે બહાર નીકળ્યો, તે મારાં અશુભોદ્દયનાં કારણે, તેમાં આપને કાંઇ પણ દોષ દેવા જેવું છેજ નહિ. કર્મની ગતિ વિષમ છે. ત્યાર પછી અનેક દેશ-દેશાંતરમાં ભ્રમતાં ભ્રમતાં જુદા જુદા સ્થાને રહેવાનો વ્યવસાય, મનની અસ્તવ્યસ્તતા, અધિક અધિક વાત્મલ્ય કરતાં છતાં ઉપેક્ષા, પરાધીનપણું અને આપની રત્ન વગર ચાલી નીકળ્યો તેથી થતી યરમ-હર્ષ્યાદિ કારણોથી આ જાણકારી તે તે સ્થળનાં અજ પાણી

લેવાની ઇચ્છા વધી નહિ. વળી કર્મીનુસાર અનોદ્ધના સંબંધથી તથા ક્ષેત્રસ્પર્શનાના યોગની પ્રબળતાથી હું અહિં રાજગૃહીમાં આવ્યો. મગધાધિપ મહારાજની કૃપાવડે હું અહિં આનંદથી રહું છું, આપની જેમ જ શ્રેણિક મહારાજની પણ મારા ઉપર બહુ કૃપા છે.’

પ્રધોતરાજાએ મગધાધિપની પાસે જઈ જરા હસીને માથું ધૂણાવીને કહ્યું; ‘અહો ! વશીકરણ કરવાની તમારી કળા બહુ ઉત્તમ દેખાય છે કે જેથી બે હાથવડે છાયા કરીને રાખેલા અને રાખના સાતે અંગોની ધૂરાને ધારણ કરનારા ધન્યકુમારને અમે કહ્યા, છતાં પણ તેઓ અમને છોડી દધને વગર બોલાવ્યા તમારી પાસે આવીને રહ્યા છે. તેઓ અમારાં રાખના અલંકારભૂત હતા, તેને તમે કોઈ વિશિષ્ટ ઉપાયથી વશીકરણ પ્રયોગવડે એવા વશ કરી લીધા છે કે જેથી તે અમારું નામ પણ સંભારતા નથી અને અહીં સ્થિર થઈને રહે છે. તેઓ સ્વપ્નમાં પણ બીજે જવાની ઇચ્છા કરતા નથી, તેથી આમાં તો તમારી કોઈ અદ્ભુત કળા દેખાય છે. જે રાજા ડાખી અને જમણી બંને બાજુએ બુદ્ધિના નિધાન એવા અભયકુમાર અને ધન્યકુમારને રાખે છે તેને કોનો ભય રહે ? તેનાં રાખમાં કયું દુઃખ હોય ? તમે તો પ્રબલ ભાગ્યશાળી છો.’

પ્રધોતરાજાનું આ કથન સાંભળીને મગધાધિપે કહ્યું; ‘મહારાજ ! આપે જે કહ્યું તે બરાબર છે, કારણકે જ્યારે આપે અભયને ત્યાં રાખ્યો ત્યારે આ ગામમાં જે ઉલ્લેખો અને ધૂર્તો હતા તે બધા સજ્જ થઈને સમગ્ર નગરમાં વિટંબના કરવા લાગ્યા. એક ધૂર્તે તો કપટકળા તથા વચન રચનાવડે મને પણ ચિંતારૂપી ખાડામાં પાડ્યો હતો, તેને જીતવાને કોઈ સમર્થ નહોતું, તે સમયે આ બુદ્ધિશાળીએ બહાર આવીને ધૂર્તનો પરાજય કર્યો, અને મને નિશ્ચિત કર્યો. મારાં રાખની આબરૂ સાચવી, મેં પણ મારી કન્યા ધન્યકુમારને આપીને

તમારો અનાદર ક્યો નથી, તેમ તમારું વચન, પણ ઉદ્ધેયું નથી, કે
 જેથી સિદ્ધપુરુષની જેમ અલક્ષ્યપણે-સ્પષ્ટ ન દેખાઓ તેવી રીતે તમે
 રહો છો ! અમે તો તમારા ગયા પછી તમને બહુ પ્રકારે શોધ્યા,
 પણ કોઈ સ્થળે તમને દેખ્યા નહિ. તમારા વિરુદ્ધથી અમને તો મોઢું
 દુઃખ થયું હતું, તે બધું કેટલું વર્ણવું ? તમે તો ત્યાંથી અહીં
 આવીને અગધિરવરતું નગર શોભાવ્યું જણાય છે. તમે અમારે ત્યાંથી
 નીકળ્યા પછી કોઈની સાથે એક કાગળ પણ મોકલ્યો નહિ, કે સંદેશો
 પણ કહેવરાવ્યો નહિ. આપણો લોકોમાં કહેવાતો સ્વામિ-સેવકભાવ
 માત્ર કથનમાં જ રહ્યો, મારા મનમાં તો તમે આપત્તિના સમયમાં
 અદિતીય સહાયક થનાર હતા, મારા બંધુ તુલ્ય હતા. અને પ્રગટ
 કહેવા યોગ્ય અને નહિ કહેવા યોગ્ય વાતો કહેવાતું સ્થળ હતા,
 અંતરના ભાવ જણનાર હતા, અને વિશ્વાસનું સ્થાન હતા. આવા
 સ્નેહસંબધમાં તમારી આટલી ઉદાસીનતા દોષપાત્ર કેમ ન કહેવાય ?
 આ ઉત્તમ જનોની રીત નથી.’

આવા સ્નેહગર્ભિત પ્રધીતરાજનાં વચનોને સાંભળીને ધન્યકુમારે
 હ્રોમા થઈ તેમને પ્રણામ કર્યા અને હાથ જોડીને કહ્યું : ‘મહારાજ !
 આપે જે કહ્યું તે સત્યજ છે. હું આપનો અપરાધી છું, દોષને પાત્ર
 છું, તે મારો દોષ સ્વામીએ ખમવો એવી મારી વિનંતિ છે. આપની
 કૃપાનું વર્ણન હું મારા એક મુખથી કહેવાને કેવી રીતે સમર્થ થઈ
 શકું ? આપની કૃપા તો મને હમેશાં યાદ આવે છે. હું ઉજ્જયિની
 હોડીને જે બહાર નીકળ્યો, તે મારાં અશુભોદ્દયનાં કારણે, તેમાં આપને
 કાંઈ પણ દોષ દેવા જેવું છેજ નહિ. કર્મની ગતિ વિષમ છે. ત્યાર
 પછી અનેક દેશ-દેશાંતરમાં જમતાં જમતાં જુદા જુદા સ્થાને રહેવાની
 વ્યવસ્થા, મનની અસ્તવ્યસ્તતા, અધિક અધિક વાતસલ્ય કરતાં છતાં
 ઉપેક્ષા, પરાધીનપણું અને આપની રજા વગર ચાલી નીકળ્યો તેથી
 થતી ધરમ-ઈર્ષ્યાદિ કારણોથી આ જાણકની તે તે સ્થળનાં અજ પાણી

લેવાની ઇચ્છા વધી નહિ. વળી કર્મોનુસાર અન્નોદ્ધના સંબંધથી તથા ક્ષેત્રસ્પર્શનાના યોગની પ્રવળતાથી હું અહિં રાજગૃહીમાં આવ્યો. મગધાધિપ મહારાજની કૃપાવડે હું અહિં આનંદથી રહું છું, આપની જમ જ શ્રેષ્ઠિક મહારાજની પણ મારા ઉપર બહુ કૃપા છે.’

પ્રધોતરાજાએ મગધાધિપની પાસે જઈ જરા હસીને માથું ધૂણાવીને કહ્યું; ‘ અહો ! વશીકરણ કરવાની તમારી કળા બહુ ઉત્તમ દેખાય છે કે જેથી બે હાથવડે છાયા કરીને રાખેલા અને રાજ્યના સાતે અંગોની ધૂરાને ધારણ કરનારા ધન્યકુમારને અમે કહ્યા, છતાં પણ તેઓ અમને છોડી દેખેને વગર બોલાવ્યા તમારી પાસે આવીને રહ્યા છે. તેઓ અમારાં રાજ્યના અલંકારભૂત હતા, તેને તમે કોઈ વિશિષ્ટ ઉપાયથી વશીકરણ પ્રયોગવડે એવા વશ કરી લીધા છે કે જેથી તે અમારું નામ પણ સંભારતા નથી અને અહીં રિયર થઈને રહે છે. તેઓ સ્વપ્નમાં પણ ખીજે જવાની ઇચ્છા કરતા નથી, તેથી આમાં તો તમારી કોઈ અદ્ભુત કળા દેખાય છે. જે રાજા ડાખી અને જમણી બંને બાજુએ યુદ્ધિના નિધાન એવા અભયકુમાર અને ધન્યકુમારને રાખે છે તેને કોનો ભય રહે ? તેનાં રાજ્યમાં કયું દુઃખ હોય ? તમે તો પ્રબલ ભાગ્યશાળી છો.’

પ્રધોતરાજાનું આ કથન સાંભળીને મગધાધિપે કહ્યું; ‘ મહારાજ ! આપે જે કહ્યું તે બરોબર છે, કારણકે જ્યારે આપે અભયને ત્યાં રાખ્યો ત્યારે આ ગામમાં જે ઉદ્ધરો અને ધૂર્તો હતા તે બધા સજ્જ થઈને સમગ્ર નગરમાં વિટંબના કરવા લાગ્યા. એક ધૂર્ત તો કપટકળા તથા વચન રચનાવડે મને પણ ચિંતારૂપી ખાડામાં પાડ્યો હતો, તેને જીતવાને કોઈ સમર્થ નહોતું, તે સમયે આ યુદ્ધિશાળીએ બહાર આવીને ધૂર્તનો પરાજય કર્યો, અને મને નિશ્ચિત કર્યો. મારાં રાજ્યની આબરૂ સાચવી, મેં પણ મારી કન્યા ધન્યકુમારને આપીને

સ્નેહસંબંધને તેમને બાંધીને રાખેલા છે, તે પશુ વચમાં ફેટલાક વખત સુધી મને તથા ધન કુટુંબાદિક સર્વને ત્યજી દઇને તેઓ કાંઈક ચાહ્યા ગયા હતા, તેથી આપને પણ મનમાં જોણું લાવવા જેવું નથી.’

‘ત્યારપછી કેટલોક સમય વહી ગયો ત્યારે પાંચ કન્યા પરણીને મોટી વિભૂતિ સહિત તેઓ અહિં પાછા આવ્યા છે. ત્યારપછી અમય પણ અહિં આવ્યો. તમારી સાથેના સંબંધની વાત કોઇ દિવસ પણ તેમણે મને કહી નથી તેથી મહારાજે આજે એવી શિખામણુ એને આપવી કે જેથી ફરીથી એવું ન કરે!’

પ્રધોતરાજએ કહ્યું; ‘મગધાધિપ ! હવે તે તેવું કરશે જ નહિ, વશીકરણ કરવામાં કૃશળ એવા તમારા અને અમયકુમારના સ્નેહ પાશમાં બંધાયેલા તે હવે બીજે કાંઈ જશે જ નહિ એવો મને દૃઢ વિશ્વાસ છે.’

આ પ્રમાણે સભામાં બેઠેલા પ્રધોતરાજએ તથા શ્રેષ્ઠિક ધન્યકુમારની પ્રશંસા કરી. અવસર થયો એટલે સમાજનોને વિસર્જન કર્યા અને બંને મહારાજાઓ ધન્યકુમારને સાથે લઇને રાજ્યમંદિરમાં ગયા.

રાજ્યમંદિરના મધ્ય ભાગમાં રાજસેવકોએ વિવિધ પ્રકારની સ્નાન, મજ્જન તથા બોજનાદિ સામગ્રી તૈયાર કરી રાખી હતી. તેનો ઉપભોગ કરવાની તેઓને વિનંતિ કરી; એટલે તે બંનેએ ધન્યકુમાર તથા અમયકુમારની સાથે સ્નાન અને મજ્જન માટે મહત્ત્વપાક અને લક્ષપાક તૈનાદિકથી મર્દન કરાવીને પુષ્પાદિકથી સુગંધિત કરેલા શુદ્ધ પાણીવડે સ્નાન કર્યું.

દૂર દેશથી આવેલા અતિ અદ્ભુત તથા ભવ્ય એવાં રેશમી વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં. સર્વપ્રકારના અલંકારો પહેર્યાં, અને રાજ્યના અનેક સામંતોથી પરવરેલા તેઓ બોજનમંડપમાં આવ્યા. અને યથાયોગ્ય હતમ આસનો ઉપર તેઓ બેઠા.

અનેક પ્રકારની સુખડીઓ તથા મીઠાઇઓ ત્યારબાદ તેઓનાં ભોજનથાળમાં પીરસવામાં આવી. તે રસવતીનો આસ્વાદ લઇને શુદ્ધ પાણીથી મુખ શુદ્ધિ કરીને તેઓ રાજમહેલના અંદરના ભાગમાં આવી સુખાસન પર બેઠા. ત્યાં પાંચે પ્રકારના સુગંધીવાળા તાંબુલના ખીડાં, લવીંગ અને એલચી સહિત આરોગીને સુખ શુદ્ધિ કરી સુખશય્યામાં તેઓ સ્થા ગયા. યોગ્ય અવસરે શય્યાનો ત્યાગ કરી રાજસભામાં આવીને સિંહાસન ઉપર બેઠા, અને ગીત ગાનકળામાં કુશળ અનેક પુરૂષોએ કરેલા ગાયનાદિ તેઓએ સાંભળ્યા.

યોગ્ય અવસરે મોટા આંડપરપૂર્વક તેઓ નગરની બહાર આનંદ કરવા ગયા. તે સ્થળે અનેક પ્રકારનાં વિલાસો કરવાપૂર્વક પુષ્પના સમૂહની શોભા જોઇને, ઘોડાઓને ખેલાવીને આનંદ કરી મોટા આંડ-પરપૂર્વક મગધેશ્વર તથા માલવપતિ મહેલ તરફ પાછા આવ્યા.

સાંજે પણ યથાર્થિ ખાનપાનાદિક લઇને રાત્રે ગંધર્વોએ ગાયેલા ગાયનો સાંભળી સુખશય્યામાં નિદ્રા લેવા માટે સૂઈ ગયા. સવારે પ્રભાતિક રાગો વગાડતાં વાજાંત્રોના શબ્દો સાંભળીને નિદ્રાને ત્યજી દઈ, પ્રભાતનાં કૃત્યો કરીને ફરી રાજસભામાં આવ્યા.

આ પ્રમાણે નવાં નવાં વસ્ત્રો, અલંકાર, વાહન, ગીત, વાજાંત્ર, અદ્ભુત રસોઈ વગેરેની ગોઠવણીથી ધણી ધણી રીતે શ્રેણિક રાજ્યે મહારાજ અંડપ્રદ્યોતનો સત્કાર કરીને પરસ્પરની પ્રીતિલતામાં વૃદ્ધિ કરી; વળી હમેશાં નિઃશલ્યપણે હૃદયમાં રહેલી ગુપ્ત વાર્તાઓ કહીને બંધાયેલી પ્રીતિને વિશેષ દૃઢ કરી.

તેઓએ અન્યોઅન્ય કોઇ પણ જાતનો આંતરો રહેવા દીધો નહિ.

આમ અનેક પ્રકારની સેવા કરીને પ્રધોતરાજને પ્રસન્ન કર્યા, જેથી બંનેનું એક રાજ્ય હોય તેમ બંનેને બહુ સ્નેહસંબંધ થયો.

આમ દિવસો ઉપર દિવસો આનંદમાં વીતવા લાગ્યા.

કેટલાક દિવસો વીત્યા બાદ પ્રધોતરાજને પોતાના દેશ માલવ પ્રત્યે જવાની ઈચ્છા થઈ. ‘શુભ રીતે મારે અર્ધિ આવવાનું થયું છે, તેથી હવે ઘેર જવું તે શ્રેષ્ઠ છે.’ તેમ વિચારીને પ્રધોતરાજએ શ્રેષ્ઠિકરાજને કહ્યું: ‘રાજન્! સજ્જનની સંગતિમાં જતા કાળની ખબર પડતી નથી; તમારો, ધન્યકુમારનો તથા અભયકુમારનો વિરહ કાણુ ધર્યો? પણ શું કરું? ઉબ્જયિનીનું રાજ્ય સંતુ પડ્યું છે, કાષ્ઠને સોંપીને આવ્યો નથી; વળી છળવડે હું અર્ધિ અપહરણ કરીને લંવાયો છું. તેથી લોકો પણ અનેક પ્રકારની વાતો કરતા હશે? માટે હવે આપ મને જવાની સમ્મતિ આપો, કે જ્યાં હું સ્વદેશમાં જાઉં.’

*

આમ અનુરૂપ માગ્યાં છતાં મગધેશ્વર શ્રેષ્ઠિકે અને અભયકુમારે આશ્રય કરીને કેટલાક દિવસ સુધી તેમને વધારે રાખ્યા.

ફરીવાર પ્રધોતરાજએ જવાની રજા માંગી, ત્યારે શ્રેષ્ઠિકે જવાની તૈયારી કરાવી; અનેક હાથી, ઘોડા, રથ, આશુપણ તથા વસ્ત્રાદિક આપીને તથા વિવિધ પ્રકારના જુદા જુદા દેશોમાં ઉત્પત્ત થયેલા પદાર્થો ભેટ કરીને તેમને સંતોષી મોટા આકર્ષણપૂર્વક જવાની અનુરૂપ આપી. ધન્યકુમારે પણ પ્રથમ કોઈ વખત નહિ જ્યેષ્ઠાં તેવાં વસ્ત્રો તથા આશુપણો પોતાના એક વખતના સ્વામી મહારાજ અંડપ્રધોતને ભેટ ધર્યાં. ત્યાર પછી પ્રધોતરાજ, ધન્યકુમાર તથા અભયકુમારનાં ગુણોનું વર્ણન કરતાં રાજગૃહીથી ભવ્ય વિદાયમાન સાથે નીકળ્યા.

મગધપતિ શ્રેષ્ઠિક, ધન્યકુમાર, અભયકુમાર ઇત્યાદિ અધિકારીઓ, ધણી રાજસેવકો તથા નગરજનો વળાવવા માટે કેટલીક ભૂમિ સુધી

સાથે ગયા. તે સ્થળે અભયકુમારે પોતે કરેલ અપરાધની ફરીથી ક્ષમા માંગી. આંખમાં આંસુ લાવીને પ્રધોતરાજ બોલ્યા; ‘મને તો તારો દંભરચનાનો પ્રકાર સુખ માટે થયો, પણ હવે તારો વિયોગ હ.ખ માટે થાય છે.’ અભયકુમારે તે સાંભળીને કહ્યું; ‘સ્વામિન! ફરીથી હું આપના ચરણારવિંદનાં દર્શન કરવા માટે જરૂર આવીશ. મને પણ આપ પૂજ્યનાં ચરણોનો વિરહ બહુ દુઝકર લાગે છે, પણ હું શું કરું? રાજ્યના ભારથી દબાયેલો હું બહાર નીકળવા સમર્થ થઈ શકતો નથી, તેથી સેવક ઉપર વિશેષ કૃપા રાખજો.’

પરસ્પર સ્નેહ દેખાડતાં અને નમસ્કાર કરતાં બહુ સૈન્યના પરિવારવડે પરવરેલા પ્રધોતરાજ ઉજ્જયિની તરફ ચાલ્યા.

રાજગૃહીથી નીકળેલ મહારાજ અંપ્રધોતન ઉતાવળા-ઉતાવળા પ્રવાસો ખેડતા ક્ષેમકુશલ જલ્દી ઉજ્જયિની નગરીમાં પહોંચ્યા.

ભવ્ય દિવસે તેઓએ મહોત્સવપૂર્વક નગરમાં પ્રવેશ કર્યો. તે દિવસથી શ્રેણિક અને પ્રધોતરાજ વચ્ચે પરસ્પર પત્ર લખવા, કુશળ સમાચાર પૂછાવવા, યથાવસરે ભેટ મોકલવી છતાંદિ સ્વજન સંબંધીને ભાયક સંબંધ બંધાઇ ગયો. અને તે બન્ને પોત-પોતાનાં રાજ્યમાં ન્યાયપૂર્વક રાજ્ય કરવ લાગ્યા.

૧૦ : ભાગ્યહીન સર્વત્ર લૂંટાય છે :

જ્યારે ધન્યકુમાર કૌશાંબી નગરીમાંથી કુટુંબ કસેશના કારણે છેલ્લી વખતે નીકળ્યા હતા, ત્યાં તે સમયે તેઓએ પોતાના પિતા ધનસાર અને ત્રણ મોટાભાઈઓ ધનહત, ધનદેવ તથા ધનચંદ્રને સધળી સંપત્તિ, વૈભવ અને ૫૦૦ ગામો ઈત્યાદિ બધું બળાબું હતું.

ત્યાંથી આવીને અહિં રાજગૃહીમાં તેઓ, પોતાના ધર્મબધું અમન્યકુમાર મંત્રીશ્વર સાથે રહી, આનંદપૂર્વક ક્વિસેા વ્યતીત કરતા હતા.

કૌશાંબીમાં ધન્યકુમારના ત્રણ ભાઈઓ ધન્યકુમારે મેળવેલા તથા આપેલા પાંચશે ગામમાં પોતાનાં અભાગ્યના કારણે કાઈ રીતે તેમનાથી કાઢને શાંતિ રહેતી નહિ.

તે વખતે શનિના ગ્રહની દષ્ટિની જેમ તેઓની આસામાં રહેલા ગામોમાં ભાગ્યહીનપણાથી ખીજ ગામોમાં વસાહ ચાપ તેા પણ થતો નહિ. 'ભાગ્યયોગ સીધો હોય ત્યારેજ ઇચ્છિત મેધદૃષ્ટિ ચાપ છે.' તેવી રિચતિ ચવાથી તે ગામમાં રહેવાવાળા કેટલાક લોકો વરસાદના અભાવને લીધે પોતાની અજીવિકા ચલાવવા માટે તથા પોતાના દોર-ઢાંખર ઈત્યાદિની અજીવિકા માટે જેવી રીતે ક્ષણ રહિત વૃદ્ધોને

છોડી દહને પંખીઓ અન્ય વૃક્ષમાં વાસ કરવા જાય તેવી રીતે ખીજ ખીજ ગામોમાં જવા લાગ્યા.

તથા તથા ધાન્યનો કાય ચવાથી ઉદરપૂર્તિના અભાવે જેવી રીતે સરોવરમાં પાણીના અભાવે માછલા વગેરે જળચર જીવો મરી જાય છે, તેવી રીતે હાથી, અમ્વાદિક પશુઓ કોઈ કુધાથી, કોઈ તૃષાથી, કોઈ દુષ્કાળમાં ઉત્પન્ન થયેલા રોગાદિકથી મૃત્યુ પામવા લાગ્યા.

ખરેજ પૂર્વ સંચિત સુકૃત સિવાય પ્રાપ્ત થયેલી સંપદાનું રક્ષણ કરવાને કોઈ સમર્થ નથી. ધનહત્તના આદિ સેવકો પણ આજીવિકા નહિ મળવાથી તેમને ત્યજી દહને ખીજે આપ્યા જવા લાગ્યા. ઉપરાઉપરી દુષ્કાળો પડવાથી કુધાત્તર થયેલા ભિલાદિકોએ તે ત્રણે ભાઈઓની આજ્ઞામાં રહેલા સર્વ ગામોને લૂંટવા માંડ્યા.

આમ ગામોને લૂંટાતા સાંભળીને કોઈ પણ સાર્થવાહ તે રસ્તે પોતાનો સાર્થ લઈને પણ નીકળતો નહિ. કોઈની પણ અવરજવર— નહિ ચતાં લોકો કોની સાથે કય વિક્રય કરે? તેથી વ્યાપારીઓ પણ ધનહત્તના ગામોને ત્યજીને અન્ય સ્થળોમાં જઈને વસ્યા. ચોર લોકો રાત્રે ખાતર પાડીને ધર લૂંટતા હતા, તે બચથી કેટલાકો તે ગામો છોડી દહને ખીજે નાશી જવા લાગ્યા.

કેટલાક સામાન્ય વર્ગના ગરીબ માણસો મજૂરી કરીને આવિજીકા ચલાવનારા હતા, તેઓની પાસે વ્યાપારીઓના અભાવે મજૂરી કોણ કરાવે? તેથી તેઓ પણ તે ગામો છોડીને નાશી જવા લાગ્યા.

આમ નિર્ભાગ્યના યોગથી તેઓ સંપૂર્ણ નિર્ધન થઈ ગયા એટલે ધનહત્ત આદિ વિચારવા લાગ્યા; ‘આપણે કૌશાંખીમાં શતાનિક રાજ પાસે જઈને સૈન્ય લાવી ભિલાદિકને શિક્ષા કરીએ, કારણકે અહીંથી

જતી વખતે ધન્યકુમારે તે રાજાને કહ્યું છે કે: “મારા ગામેનું તથા મારા કુટુંબી જનોનું આપસિમાં આપ રક્ષણ કરજો અને સહાય આપજો.” તે હેતુથી તેમની પાસે જઈ રાજ્ય સહાય લાવીને સુખેથી રહીએ.’ આ વિચાર કરીને કૌશાંબીમાં જવાને તેઓ તૈયાર થયા.

તેજ દિવસે કૌશાંબી નગરીમાં રાત્રીએ અકસ્માત્ અગ્નિનો ભય ઉત્પન્ન થયો, પ્રબળ વાયુથી પ્રેરાયેલ તે અગ્નિને શમાવવાને કોઈ સમર્થ થયું નહિ. તે અગ્નિના ઉપદ્રવથી ધનસારનાં ઘરમાં રહેલ સર્વ વસ્તુઓ બસ્તીભૂત થઈ ગઈ, ઘરમાંથી કાંઈ પણ નીકળી શક્યું નહિ, માત્ર ઘણી મહેનતે ધનસાર અને તેની પત્ની બે જથ્થા શરીર ઉપર પહેરેલા વસ્ત્ર સહિત જીવતાં બહાર નીકળ્યા.

કોઈના મુખેથી સવારે આ વાત સાંભળીને ધનદત્ત આદિ ત્રણે જથ્થા ત્યાં આવ્યા. તે સર્વે મહેલો અને નાના મોટા બધા આવાસો બગીને રાખ થઈ ગયેલા તેઓએ જોયા. તે જોઈને તેઓ બહુ ઉદ્વેગ પામ્યા; પરસ્પર એક બીજાનાં મોઢાં સામું જોતાં તેઓ નિઃસ્વાસ મૂકવા લાગ્યા.

આથી મનમાં અતિશય દુઃખને ધારણ કરતાં ધનદત્ત, દેવ તથા અંદ્ર તરફ જોઈને પિતા ધનસારે કહ્યું: ‘પુત્રો ! હવે તો બહુ થયું ! પાપના ઉદયથી આજે આ બધું બસ્તીભૂત થઈ ગયું, તેથી હવે શું કરવું ? જેનાં પ્રયત્નભાગ્યથી અચિતિત રીતે પણ જંગલમાં મંગળ થતું તે ધન્યકુમાર તો ઘર બરેણું મૂકીને ચાલ્યો ગયો, તે હોત તો આવું થાત નહિ.’

પિતાનાં આવાં વચનોને સાંભળીને, તથા લઘુઅંધુ ધન્યની પ્રશંસા સાંભળીને તેઓને ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો, અને કઠોર વચનોવડે ૪૬ પિતાનો તિરસ્કાર કરતા તેઓ બોલ્યા;

‘ જાણ્યું ! જાણ્યું ! હજુ પણ તેના ઉપર તમને તેવું ને તેવું જ મમત્વ છે. જો તે તમારો ગુણગાન પુત્ર હતો. તો તે તમને મૂકીને શા મારે ચાલ્યો ગયો ? તમારી કૃતજ્ઞતા પણ જાણાઈ ગઈ, ભરણુપોષણ તો હજુ અમે કરીએ છીએ, છતાં પ્રતિક્ષણે સ્વેચ્છાચારી એવા તેની પ્રશંસા કર્યા કરો છો ? આ તો તમારો દષ્ટિરાગ અને તમારી ધૂષ્ટતા છે ! ’

આમ ઇર્ષ્યાળુ એવા ધનહતે અને તેના ખીજા ભાઈઓએ પોતાના સરલ તથા ગુણાનુરાગી પિતાની ભર્ત્સના કરી. આ સ્થિતિમાં દિવસો ઉપર દિવસો પસાર થયા. અને સ્ત્રીઓના ઘરેણાં વગેરે જે કાંઈ હતું તે વેચીને તેઓ નિર્વાહ કરવા લાગ્યા. તેમ કરતાં ધીમે ધીમે જે કાંઈ હતું તેમાંથી પણ કાંઈક ખવાઈ ગયું, કાંઈક ચાલી ગયું, કાંઈક વેરવિખેર થઈ ગયું, તથા ભોંયમાં દાટેલું પૃથ્વીરૂપ બની ગયું. આમ થતાં રાજ્ય અને બળ નષ્ટ થવાથી એક રાત્રે સેંકડો બિલ્લોએ એકઠા થઈને તેઓના ઘર ઉપર ઘાડ પાડીને બાકી રહેલાં બધાં વસ્ત્રાભૂષણો લૂંટી લઈને ચાલ્યા ગયા. બધાં ઇર્ષ્યા હોય છે, ત્યાં પુણ્યબલ ક્ષીણ થાય છે.

તેથી તેઓ ધન વગરના તથા કપડા વિનાના થઈ ગયા. આ સંસારમાં જેટલા દિવસ સુધી પુન્યનો ઉદય રહે ત્યાં સુધીજ મનુષ્ય ઋદ્ધિ પૂર્ણ રહે છે, પણ પાપનો ઉદય થતાં અર્ધ ક્ષણમાંજ સર્વ ઋદ્ધિનો નાશ થઈ જાય છે, જેવી રીતે પાણીથી ભરવાની ઘડી પણ સુધી ભરાય છે, પણ પછી એક ક્ષણમાં ખાલી થઈ જાય છે; તેવીજ રીતે સંસારના સર્વ પદાર્થોની સ્થિતિ છે.

જતે દિવસે આજીવિકાનો ઉપાય કાંઈ પણ રહ્યો નહિ, ત્યારે ઘરમાં તે ત્રણ બંધુઓ આમતેમ શોધવા લાગ્યા. શોધતાં શોધતાં એક

વીંટી હાથ આવી. તે વેચીને તેઓ ત્યાંથી આજીવિકા માટે કુટુંબ સહિત નીકળ્યા, અને માળવદેશમાં ગયા.

તે સ્થળે કાંઈ સ્થિતિ સંપન્ન જોડૂનને ત્યાં કામકાજ કરવા રહ્યા, અને નિર્વાહ કરવા લાગ્યા. ત્યાં રહેતા કાંઈક ધન મળ્યું. તેથી તેઓ પોતેજ થોડી જમીન લઈને ખેતી-વાડી કરવા લાગ્યા. પછી નિર્વાહ થાય તેટલું ધાન્ય ઘરમાં મૂકીને બાકી રહેલા ધાન્યની શુણ્ણ ભરી બળદો ઉપર લાદીને એક ગામથી બીજો ગામ અને એક નગરથી બીજો નગર તેઓ ભ્રમવા લાગ્યા.

પણ પુણ્યહીન હોવાથી ધાર્યો લાભ મળ્યો નહિ. વધુ લાભને ઇચ્છતાં તેઓ દૂરતાં દૂરતાં મગધદેશમાં રાજગૃહી નગરીમાં આવ્યા. તે નગરના મુખ્ય બજારમાં ધાન્યની શુણ્ણ ઉતારીને અનાજના બજારને તેઓ શોધવા લાગ્યા. ત્યાં પણ અનેક દેશોમાંથી પુષ્કળ અનાજ વેચાવા આવેલ હોવાથી ધાન્ય સોઘું થઈ ગયું છે, તેમ સાંભળીને તેઓ નિરાશ થઈ ગયા. ખરેખર ભાગ્યહીન આત્માઓને ધાર્યા કરતાં ઉલટું જ થાય છે; માટે જ કહેવાય છે કે,

अन्यद्विचिन्त्यते लोकैर्भवेदन्यदभाग्यतः ।

कर्णे घसति भूपायोत्कीर्णे दरिद्रिणां मलः ॥

‘ ભાગ્યહીન લોકો વિચારે છે બીજું, પણ નિર્ભાગ્યતાને કારણે થાય છે બીજું; શોભા માટે વાંધાવેલ કાન દરિદ્રને મેલ એકઠો કરવા માટે થાય છે.’

આ રીતે હતાશ એવા તે ધનહીન આદિ બાકીઓ બજારમાં ધાન્યને વેચવા બેઠા, પણ કામ્રતી સાથે ભાવની સરખાઇ આવી નહિ, તેથી તેમનો બધો માથ વેર-વિખેર બજારમાં પડી રહ્યો.

તેવામાં વિવિધ પ્રકારના વાજાંત્રો જેની આગળ વાગી રહ્યા છે, આસપાસ પાયદળ અને ઘોડેસ્વારો વીંટળાઈ વળેલા છે, બંદિજનો અનેક રીતે જેનો બિરૂદાવળી ખોલી રહ્યા છે, તેવી સ્થિતિમાં અશ્વ ઉપર બેસીને મહારાજ શ્રેણિકની રાજસભામાં જવાને માટે ધન્યકુમાર તે રસ્તે નીકળ્યા.

તે પ્રસંગે આગળ ચાલતા સુભટોએ રસ્તામાં આડી-અવળી પડેલી અનાજની ગૂણોને વ્યવસ્થિત કરવા ધનહતને આદેશ કર્યો. એટલે દીનવદને શોકાકુલ તે બધા ભાઈઓ રાજ્ય ભયથી ઉતાવળમાં પોતાના માલને ગોઠવવામાં રોકાઈ ગયા. ફરિશા પામેલા કંગાલ જેવા પોતાના ભાઈઓ તરફ તે અવસરે અચાનક ધન્યકુમારની દષ્ટિ પડી.

તેઓની આવી દશા જોઈને ‘આ શું?’ એમ સંભ્રમમાં પડીને ધન્યકુમાર વિચારવા લાગ્યા; ‘અરે! આ મારા બંધુઓને રાજ્ય, ધન, સુવર્ણ, રૂપું વગેરે નવે પ્રકારના પરિવ્રલ્લથી ભરેલા ધરો સાથે, પાંચસે ગામેના અધિપતિપણા સહિત, અનેક સામંતો સુભટો, ગજ, અશ્વ, પાયદળ વગેરેથી સેવાતા મૂકીને હું આવ્યો હતો. અરે! શું આટલા દિવસની અંદરજ તેઓની આવી સ્થિતિ થઈ ગઈ? આ કેમ સંભવે? અથવા તો કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે! દ્રઢ રસથી બાંધેલા પૂર્વે કરેલા કર્મનો ઉદય ફેડવાને કોઈ સમર્થ નથી, એવું શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતનું વચન કોઈ દિવસ અન્યથા થતું જ નથી.’

‘માટે લોકમાં પણ કહેવાય છે કે,’

કૃતકર્મક્ષયો નાસ્તિ, કલ્પકોટિશતૈરપિ ।

અવશ્યમેવ મોક્તવ્યં, કૃતં કર્મ શુભાશુભમ્ ॥

‘કોડો કહ્યો જાય તો પણ કરેલા કર્મનો ક્ષય થતો નથી. શુભ અથવા અશુભ જે કાંઈ કર્મ કર્યા હોય તે અવસ્ય ભોગવવાંજ પડે છે.’

‘ચક્રવર્તીદિકાએ પણ વિવિધ પ્રકારની દુર્દશા અનુભવી છે, તો આ મારા બાઇઓની શી વાત ?’

આમ ચિત્તમાં ચિંતવતાં ધન્યકુમારને ફરી વિચાર આવ્યો; ‘અરે ! હું આવા સાંસારિક સુખોથી પરિપૂર્ણ છું, અને મારા બંધુઓ તથા તેમની પત્નીઓ આવી દુર્દશા અનુભવે તે હું કેવી રીતે જોઈ શકું ?’

આમ અંતરમાં રહેલા વડિલ બંધુઓ પ્રત્યેના અપૂર્વ ભક્તિ-ભાવથી તેમણે પોતાના ‘સેવકોને કહ્યું : ‘આ પરદેશી બ્યાપારીઓને મારશો નહિ, તેઓને આપણાં ઘેર પ્રીતિપૂર્વક લઇ આવજો.’

તેમ કહીને ઘોડા ઉપર બેઠેલા ધન્યકુમાર પાછા વળ્યા, રાજસભામાં નહિ જતાં ઘર તરફ ચાલ્યા.

પાછળ રહેલા ધન્યના સેવકોએ ધનદત્ત આદિ બંધુઓને કહ્યું : ‘બાઇઓ ! અમારા સ્વામીના ઘેર ચાલો, અમારા સ્વામીએ આદેશ કર્યો છે કે તમને તેમને ઘેર લઈ જવા.’ તે સાંભળીને તેઓ બયબીત થયા, અને બોલવા લાગ્યા : ‘અરે ! આ વળી અમને ઘેર લઈ જઈને શું કરશે ?’

સેવકોએ તેમને કહ્યું : ‘અરે ! બય ધરશો નહિ. અમારા સ્વામી ઘેર આવેલાને કદિપણ દુઃખ આપતાંજ નથી, જિવંતું તેનું સર્વ પ્રકારે દુઃખ ફેડી નાંખે છે.’

આમ કહેવા છતાં પણ તેઓ શંકાયુક્ત જનીને વિહ્વળતા પૂર્વક ધન્યકુમારનાં ઘેર ગયા. સેવકો તેમને દીવાનખાનામાં લઇ ગયા, અને

તેઓએ વિનંતિ કરીને ધન્યને કહ્યું: ‘આપના આદેશ અનુસાર આ સર્વને અમે અહિં લાવ્યા છીએ. તે સર્વ આપને પ્રણામ કરે છે.’

ધન્યકુમારે તેમના તરફ જોઈને કહ્યું: ‘કેમ ભાઈઓ ! કયા દેશમાંથી તમે આવો છો ?’

તેઓએ કહ્યું: ‘સ્વામી અમે માલવ દેશમાં રહીએ છીએ. આજીવિકાની પ્રાપ્તિ માટે ધઉંની ગૂણો ભરી બળદો ઉપર તેને લાદીને અહીં આવ્યા છીએ, પરંતુ અહિં તો ધાન્ય સોંધું છે, તેથી લાભ થતો નથી, પણ ખોટો ખર્ચ છે.’

‘પ્રથમથીજ તમારો માલવદેશમાં વાસ છે, કે બીજા કોઈ દેશમાં રહેતા હતા.’

‘અમે મૂળ તો બીજા દેશના રહેવાસી છીએ, માત્ર ઉદ્વેગિતા માટેજ ત્યાં આવ્યા હતા.’

‘પહેલાં કયાં રહેતા હતા ?’

‘સ્વામી ! કર્મની ગતિની શી વાત કરીએ ? જ્યાં ઉદ્વેગિતા થાય તેજ સ્વદેશ ગણવો.’

‘તમારા માતાપિતા જીવે છે ?’

‘હા, તેઓ જીવે છે.’

‘તેઓ કયાં છે ?’

‘જે ગામમાં અમે રહીએ છીએ તે ગામમાં અમારા માઆપ તથા સ્ત્રીઓ પણ છે, અમારી સાથે નથી.’

ધન્યકુમારે વિચાર્યું: ‘અરે ! દારિદ્ર્યનાં દુઃખથી પીડાયેલા એવા આ ત્રણે બંધુઓ પ્રત્યક્ષ પાસે ઉભેલા એવા મને પણ આજીવિકા નથી, જલદી મારાથી ભય પામે છે.’

પછી ધન્યકુમાર ઉભા થયા, અને તે બધુઓને આગળ કરી પ્રણામ કરીને કહ્યું: ‘શુ’ મને ન ઝાળખ્યો? હું તમારો નાનો ભાઈ ધન્ય.’

તે પ્રમાણે કહીને તેમને ધન્યકુમાર સન્માનથી ઘરમાં લઈ ગયા. સેવકો દ્વારા તેમને અભ્યાંગ, સ્નાન મજ્જનાદિક કરાવ્યા, અતિ અદ્ભુત એવા વસ્ત્રાલંકાર પહેરાવ્યા, મોટા ભાઈઓને આગળ કરીને હર્ષપૂર્વક વિનય સહિત યથોચિત સ્થાને બેસી વિવિધ પ્રકારની અદ્ભુત રસોઈ સૌ સાથે જમ્યા.

પછી હાથ ધોઈને ઘરના અંદરના ભાગમાં જઈ ભવ્ય આસન ઉપર તેમને બેસાડી, પંચ ભુગધીયુક્ત તાંબુદાદિક આપી, અતિ સત્કારપૂર્વક હાથ જોડીને કૌશાંબી છોડી સારથી માલવદેશમાં આવ્યા સાંસુધીનું સર્વસ્વશ્ચ તેઓને પૂછ્યું.

૧૧ : હાર્યા ન માન્યા, તે વાર્યા માન્યા :

ધન્યકુમારના પૂછવાથી ધનદત્તે પોતાના ગામે, ધન, ઋદ્ધિ, ધર ઇત્યાદિનો જે વિનાશ થયો તે સર્વ હકીકત યથાસ્થિત કહી અતાવી, તે સાંભળીને ધન્યકુમારે તેઓને કહ્યું;

‘પ્રિયબંધુઓ ! હવે પૂર્વે અનુભવેલું દુઃખ સંભારશો નહિ, ચિત્તની પ્રસન્નતાથી અહિં સુખપૂર્વક રહો. આ લક્ષ્મી, આ ધર, આ અશ્વો, આ બળદો, આ રથો, આ વૈભવ બધું તમારું જ છે, હું પણ તમારો લઘુબંધુ છું, તેથી જે ઇચ્છા આવે તે ગ્રહણ કરો; કારણ કે જે લક્ષ્મી બંધુઓના ઉપભોગમાં ન આવે, તે લક્ષ્મી વખણાતી નથી. ભરતી વેળાએ ધણું જળ સમુદ્રમાં આવે છે, પણ કાંઠા ઉપર રહેલાને કશા ઉપયોગમાં આવતું નથી, તેવી રીતે ભાઇઓથી જે લક્ષ્મીનો ઉપભોગ લેવાતો નથી તે લક્ષ્મી નિરર્થક છે.’

‘બંધુઓ ! તમે અહીં રહો, અને આ લક્ષ્મી દાન તથા ભોગવડે ઇચ્છાનુસાર વાપરીને સદુપયોગ કરો. મારા હૃદયની આ ભાવનાને સમજીને તમે નિઃશંકપણે અહિં રહો !’

વિનય તથા ભક્તિગર્ભિત ધન્યની વાણી સાંભળીને માનદોષથી દોષિત થયેલા તથા ઇર્ષ્યાથી જ્વલિત અંતઃકરણવાળા તેઓએ જવાબમાં

જણાવ્યું; ‘ભાઈ! અમે લથુ ભાઈનાં ઘરમાં રહેવા ઈચ્છતા નથી, કારણ કે ન્હાના ભાઈનાં ઘરમાં રહેવાથી અમારી મોટાઈમાં ખામી આવે. શું સૂર્ય શુક્રના ઘરમાં વાસ કરે તો હલકા કહેવાતો નથી? તેથી બાપનું ધન વહેંચીને અમને આપો, એટલે અમે જુદું ઘર લઈને ત્યાં નિવાસ કરીએ.’

આવી તદ્દન ક્ષુદ્ર મનની અને અયોગ્ય વાત સાંભળવા છતાં પણ વિવેકી અને સરલ આશયવાળા ધન્યકુમાર પોતાના ઔચિત્ય, ઔદાર્ય, મંબીરતા, આદિ ગુણોને પ્રકટ કરતાં બોલ્યા; ‘જો તમારું અંતઃકરણ પ્રસન્ન રહેતું હોય તો તેમ કરો, હું તો તે રીતે પણ તમારા ચિત્તની પ્રસન્નતા માટે કરવા તૈયાર છું.’

આ પ્રમાણે કહીને ઉદાર દિલના સન્નન-શિરોમણિ ધન્યકુમારે પોતાના મુખ્ય ભંડારીને બોલાવીને આગ્રા કરી; ‘આ ત્રણે પૂજ્ય વડીલ બંધુઓને દરેકને ચોઈ-ચોઈ કોડ સુવર્ણ આપો!’

તે સાંભળીને તેણે કહ્યું; ‘બહુ સારું, સ્વામીની આગ્રા મારે પ્રમાણુ છે.’

તેમ કહીને તથા પ્રજ્ઞામ કરીને તે ત્રણેને ભંડારીએ કહ્યું; ‘આવો, પધારો, સ્વામીની આગ્રાનુમાર ચોઈ ચોઈ સુવર્ણકોટી તમને આપું.’

તેથી તેઓ ધન ગ્રહણ કરવા ભંડારીની સાથે ચાલ્યા.

તે સમયે જે સમાજનો, પરિજનો તથા અન્ય લોકો ત્યાં બેઠેલા હતા, તેઓ ધન્યના ગુણોથી તથા બંધુઓના દ્વેષથી ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યા, અને પરસ્પરે બોલવા લાગ્યા; ‘એક તરફ આ ત્રણે બંધુઓનું માત્સર્ય તથા નિર્ધનતા એ જન્મેની કક્ષા; તથા બીજી બાજુ ધન્યકુમારનો બંધુસ્નેહ તથા ઉદારતા એ જન્મેની કક્ષા, એનો વિચાર કરો! આ જગતમાં પોતાનું અગર પારકું ધન ગ્રહણ કરવાને તો સર્વ

હાથાં ન માન્યા તે વાથાં માન્યા :

૯૫ :

ધન્ય છે, તેવા તો ઘણા હોય છે, પરંતુ જેઓ પોતાની ભુજના બળથી ઉપાર્જન કરેલ કોડોની સંપત્તિને પોતાના અપકારી તથા ઇર્ષ્યાભાવમાં બળતા ભાઈઓને હિંદયના સદ્ભાવથી આપી દે છે, તેવા બહુ દુર્લભ હોય છે. ખરેખર ધન્યકુમાર ધન્ય છે, મહાપુણ્યશાલી છે.'

ધન્યની આજ્ઞાથી ભંડારીએ ત્રણે બંધુઓને પ્રત્યેકને ચૌદ ચૌદ કોડ સુવર્ણમહોરો આપી. તે લઇને તેઓ બહાર નીકળતા હતા, તેવામાં હાથમાં મુદ્દગર ધારણ કરનારા તે ધનના અધિષ્ઠાયક દેવોએ વીર સુભટો ચોરોને રોકે તેવી રીતે દ્વારમાં તરતજ તેમને રોક્યા, અને પ્રત્યક્ષ થઇને બોલ્યા;

‘અરે નિર્ભાગ્ય શેખરો ! અરે દુર્જનો ! અરે મૂર્ખાઓ ! પુણ્યવંત એવા ધન્યકુમારનું આ ધન તમે ભોગવવાને લાયક નથી. આ લક્ષ્મીનો ધન્ય અને ઉદાર દિલ ધન્યકુમારજ ઇચ્છાનુસાર ભોક્તા છે, જેવી રીતે સર્વ જલ તરંગોનો ભોક્તા સમુદ્રજ હોય તેવી રીતે આનો તે ભોક્તા છે, બીજો કોઈ નથી.’

‘શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે; ‘પ્રબળ પુણ્યવંત હોય તેનાથીજ લક્ષ્મી ભોગવાય છે, જો તમે તેની સેવામાં તત્પર થઈ તેના પુણ્યની છાયા નીચે રહેશો, તો ઇચ્છિત સુખ મેળવશો પણ “ધન લઇને જુદા ઘરમાં રહી સ્વેચ્છાએ ધન ભોગવીએ.” એવી તમારી ઇચ્છા થશે-તો તે સંપૂર્ણ થાય એવો દિવસ તો આવ્યો નથી, ને આવવાનો પણ નથી.’

‘અરે જડ બુદ્ધિ મૂર્ખાઓ ! ચાર-ચાર વખત અપાર ધન ત્યજી તમને આપી દઇને ધન્યકુમાર ચાલ્યા ગયા, પછી તે ધન કાણે ભોગવ્યું ? હજુ પણ તમને શિખામણ મળી નથી.’

જણાવ્યું; ‘ભાઈ! અમે લથુ ભાઈનાં ધરમાં રહેવા ઇચ્છતા નથી, કારણ કે ન્હાના ભાઈનાં ધરમાં રહેવાથી અમારી મોટાઈમાં ખામી આવે. શું સ્વર્ગ શુક્રના ધરમાં વાસ કરે તો હલકો કહેવાતો નથી? તેથી આપનું ધન વહેંચીને અમને આપો, એટલે અમે જુદું ધર લઈને ત્યાં નિવાસ કરીએ.’

આવી તદ્દન ક્ષુદ્ર મનની અને અયોગ્ય વાત સાંભળવા છતાં પણ વિવેકી અને સરલ આશયવાળા ધન્યકુમાર પોતાના ઔચિત્ય, ઔદાર્ય, ગંભીરતા, આદિ ગુણોને પ્રકટ કરતાં બોલ્યા; ‘જો તમારું અંતઃકરણ પ્રસન્ન રહેતું હોય તો તેમ કરો, હું તો તેરીતે પણ તમારા ચિત્તાની પ્રસન્નતા માટે કરવા તૈયાર છું.’

આ પ્રમાણે કહીને ઉદાર હિલના સજ્જન-શિરોમણિ ધન્યકુમારે પોતાના મુખ્ય ભંડારીને બોલાવીને આજ્ઞા કરી; ‘આ ત્રણે પૂજ્ય વડીલ બંધુઓને દરેકને ચોદ-ચોદ કોડ સુવર્ણ આપો.’

તે સાંભળીને તેણે કહ્યું; ‘બહુ સારું, સ્વામીની આજ્ઞા મારે પ્રમાણુ છે.’

તેમ કહીને તથા પ્રણામ કરીને તે ત્રણેને ભંડારીએ કહ્યું; ‘આવો, પધારો, સ્વામીની આજ્ઞાનુસાર ચોદ ચોદ સુવર્ણકાંડી તમને આપું.’

તેથી તેઓ ધન ગ્રહણ કરવા ભંડારીની સાથે ચાલ્યા.

તે સમયે જ સમાજનો, પરિજનો તથા અન્ય લોકો ત્યાં બેઠેલા હતા, તેઓ ધન્યના ગુણોથી તથા બંધુઓના દ્વેષથી ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યા, અને પરસ્પર બોલવા લાગ્યા; ‘એક તરફ આ ત્રણે બંધુઓનું માત્સર્ય તથા નિર્ધનતા એ બન્નેની કક્ષા; તથા બીજી બાજુ ધન્યકુમારનો બંધુસ્નેહ તથા ઉદારતા એ બન્નેની કક્ષા, એનો વિચાર કરો! આ જગતમાં પોતાનું અગર પારકું ધન ગ્રહણ કરવાને તો સર્વ

હાર્યા ન માન્યા તે વાર્યા માન્યા :

૯૫ :

ધૃષ્ટ છે, તેવા તો ધણા હોય છે, પરંતુ જેઓ પોતાની ભુજના બળથી ઉપાર્જન કરેલ કોડોની સંપત્તિને પોતાના અપકારી તથા ઇર્ષ્યાભાવમાં બળતા ભાઇઓને હાથના સદ્ભાવથી આપી દે છે, તેવા બહુ ફલભી હોય છે. ખરેખર ધન્યકુમાર ધન્ય છે, મહાપુણ્યશાલી છે.’

ધન્યની આજ્ઞાથી ભંડારીએ ત્રણે બંધુઓને પ્રત્યેકને ચૌદ ચૌદ કોડ સુવર્ણમહોરો આપી, તે લઇને તેઓ બહાર નીકળતા હતા, તેવામાં હાથમાં મુદ્ગર ધારણ કરનારા તે ધનના અધિષ્ઠાયક દેવોએ વીર સુભટો ચોરોને રોક તેવી રીતે દારમાં તરતજ તેમને રોક્યા, અને પ્રત્યક્ષ થઇને બોલ્યા;

‘અરે નિર્ભાગ્ય શેખરો! અરે દુર્જનો! અરે મૂર્ખાઓ! પુણ્યવંત એવા ધન્યકુમારનું આ ધન તમે ભોગવવાને લાયક નથી. આ લક્ષ્મીનો ધન્ય અને ઉદાર દિલ ધન્યકુમારજ ઇચ્છાનુસાર ભોક્તા છે, જેવી રીતે સર્વ જલ તરંગોનો ભોક્તા સમુદ્રજ હોય તેવી રીતે આનો તે ભોક્તા છે, ખીજો કોઈ નથી.’

‘શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે; ‘પ્રબળ પુન્યવંત હોય તેનાથીજ લક્ષ્મી ભોગવાય છે, જો તમે તેની સેવામાં તત્પર થઈ તેના પુણ્યની છાયા નીચે રહેશો, તો ઈચ્છિત સુખ મેળવશો પણ “ધન લઇને જુદા ઘરમાં રહી રવેચ્છાએ ધન ભોગવીએ.” એવી તમારી ઈચ્છા થશે-તો તે સંપૂર્ણ થાય એવો દિવસ તો આવ્યો નથી, ને આવવાનો પણ નથી.’

‘અરે જડ બુદ્ધિ મૂર્ખાઓ! ચાર-ચાર વખત અપાર ધન ત્યજી તમને આપી દઇને ધન્યકુમાર ચાલ્યા ગયા, પછી તે ધન કોણે ભોગવ્યું? હજુ પણ તમને શિખામણ મળી નથી.’

‘આ સંત પુરૂષોમાં શિખર સમાન ધન્યકુમાર તમે અપરાધ કયો છે છતાં પણ તેનું સૌજન્ય મૂકતા નથી, છતાં તમે કૃતક્રીઓમાં અમેસર અને નિર્લજ્જ છો કે ધન્યકુમારે કરેલા સેંકડો ઉપકારોને સર્વથા ભૂલી જાઓ છો. પણ જો તમારે સુખની ઈચ્છા હોય તો તેની પાસે રહી તેની સેવા કરો, તોજ તમારું શ્રેય થશે.’

ધન્યની સંપત્તિના અધિષ્ઠાયક દેવો કે જે ધન્યની પુણ્યાર્થી ખીંચાઈને વગર બોલાવ્યા તેમની સેવામાં રહે છે, તેમની રક્ષા કરે છે. તે દેવોનાં વચનો સાંભળીને તે વડિલ બંધુઓને હૃદયમાં કાંઈ અદ્ભુત પ્રભાવ પડ્યો, પ્રતિબોધ પામ્યા. અને તે ધન મૂકી દઇને પાછા ફરી તેઓ ઘરમાં ગયા, અને ધન્યકુમારને કહેવા લાગ્યા; ‘વત્સ ! તું જ ખરો ભાગ્યવંત છે, તું જ ખરો શુશ્રુનિધિ છે, અમે તો નિર્ભાગીમાં અમરણી છીએ, આજે દેવતાના મુખથી ઉપદેશ સાંભળી અમને પ્રતિબોધ થયો છે. અરે જગન્નિત્ર ! અત્યાર સુધી માત્સર્યથી ઘેરાયેલા અમેાએ અંધકારથી ઘેરાએલા ધ્રુવ પક્ષીઓ સૂર્યનો મહિમા ન જાણે તેમ તારો મહિમા જાણ્યો નહિ.’

• હે બંધુ ! શરદન્નતુના ચંદ્રબિંબની સાથે ખદોતના બધ્યાં જેમ ફરીફાર કરે તેમ નિર્ભાગી એવા અમે તારી સાથે નકામી રૂપથી ફરી. બુદ્ધિ, વિવેક તથા પુન્ય રહિત એવા અમેાએ અંતરમાં અભિમાન વધી જવાથી કુળના કલ્પવૃક્ષ જેવા તને ઝાળખ્યો નહિ. ચિંતામણિને કાચના કટકા તુલ્ય ગણ્યો, આ સર્વ અમારા અગ્નિના વિલાસની તું ક્ષમા આપ ! તું તો શુશ્રુષી રત્નનો સમુદ્ર છે, અમે તો ખાબોચીયા જેવા કુલ્લક છીએ. અત્યાર સુધી તારી સાથે અમે જે જે પ્રતિદૂળ વર્તન કર્યું, તે સાંભરતાં અમને બહુ શરમ આવે છે અને તારી પાસે મોઢું શું દેખાડીએ એમ થઇ જાય છે.’

વાર્યા ન માન્યા તે હાર્યા માન્યા :

૯૭ :

વડિલખંધુઓનાં શુદ્ધ હૃદયના પશ્ચાતાપપૂર્વકનાં વચનોને સાંભળીને ધન્યકુમારે વિનયપૂર્વક કહ્યું;

‘પૂજ્યો ! તમે મારા વડીલો છો, હું તો તમારો લઘુખંધુ તમારા સેવક જેવો છું, આટલા દિવસ સુધી મારાજ દુષ્કર્મનો ઉદય હતો, જેથી આપની કૃપા મારા ઉપર નહોતી. હવે મારા ઉપર આપની હૃદયપૂર્વકની પ્રસન્નતા થઇ, તેથી મારાં સર્વ મનોવાંછિત સફળ થયાં, હવે મારે કાંઇ પણ ઉલ્લુપ રહી નહિ. આ ધન, આ ધર, આ સંપત્તિ બધી તમારીજ છે, હું પણ આપની આજ્ઞાનું પાલન કરનાર છું, તેથી આ ધનનો ઇચ્છાનુસાર દાન, ભોગ, વિલાસાદિકમા ઉપયોગ કરો, અહીં કાંઈ પણ ન્યૂનતા નથી, તેથી તમારાં મનમાં જરા પણ શંકા લાવશો નહિ.’

આવાં વિનયપૂર્વકનાં મિષ્ટ વચનોવડે ધન્યકુમારે તે વડિલખંધુઓને સંતોષ્યા તેઓ પણ મત્સર રહિત થયાં, અને ચિત્તની પ્રસન્નતાથી દાન અને ભોગમાં ધનનો વિલાસ કરવા લાગ્યા.

ત્યાર પછી ધન્યકુમારે વડિલખંધુઓના અને પિતા ધનસારના વત્સદેશના નિવાસના ગામનું નામ—ઠામ પૂછીને પોતાના વિશ્વાસવાળા આત્મ પુરોષોને અનેક રથ, અશ્વ, પાયદળ વગેરે પરિવાર સહિત ત્યાં મોકલ્યા. તેઓ અતિ બહુમાનપૂર્વક ધન્યકુમારના માત-પિતા ધનસાર તથા શીલવતી તેમજ વડિલ ભોળાધુઓ ધનશ્રી ધનદેવી, તથા ધનચંદ્રાને રાજગૃહી લઈ આવ્યા.

રાજગૃહીનાં ઉપવનમાં તેઓ આવેલાં છે, તેવા સમાચાર મળતાં મોટા આડંબર સહિત ધન્યકુમાર પોતાના વડિલખંધુઓ સાથે માત-પિતાની સન્મુખ ગયા, અને માત-પિતાને નમસ્કાર કરીને દાન તથા

૭ માનપૂર્વક મહોત્સવ સહિત તેમનો નગરપ્રવેશ કરાવ્યો.

અતિ ભક્તિવડે તેઓને ઘેર લઈ જઈ ભવ્ય આસન ઉપર બેસાડીને ચારે બાજુઓએ ચાર પુરુષાર્થ જાણે એકઠા થયા હોય તેમ એકઠા થઈને માખાપને નમસ્કાર કર્યો.

તે સમયે વર્ષોથી કુટુંબકલહના કારણરૂપ ઈર્ષ્યાના પ્રબલ અગ્નિ જ્વળાનાં અંતરમાં સળગતો હતો, અને હમણાં જ્વળાને પ્રત્યક્ષ અમત્કાર જણાયા પછી, તે અગ્નિ શમી ગયો છે, એવા તે ધનદત્ત, ધનદેવ તથા ધનચંદ્રે પોતાના પિતાશ્રીને કહ્યું:

‘પિતાશ્રી ! આટલા દિવસ સુધી આપનાં હિતશિક્ષાનાં વચનો અમે અંગીયાર કર્યાં નથી, જલદું કુળમાં કલ્પતરુવધ નાના બધું ઉપર માત્સર્યભાવ ધારણ કર્યો છે, તેથી અમારા અતિશય દ્રેષના દોષથીજ અમને વારંવાર દુઃખ પ્રાપ્ત થયાં કહ્યું છે. છેવટે દેવોએ અમને પ્રતિબોધ આપ્યો, ત્યારેજ અમારાં હૃદયમાં રહેલા અમાન તથા ઈર્ષ્યાના દોષો નાશ પામ્યા છે. હવે તેનાજ ભાગ્યબળથી સુખસંપત્તિનો વિલાસ અમે કરીએ છીએ, આજ સુધી અમે આપની આજ્ઞાનાં ખંડનરૂપ મહાન અપરાધ કર્યો છે, તેની આપ ક્ષમા કરશો.’

ધન્યક્રમારે પણ બધું ધર, ધન, સંપત્તિ વગેરે પિતાને સ્વાધીન કરી દીધું; પોતે નિશ્ચિંત થઈને ઉપકારી માત-પિતાની ભક્તિ કરવા લાગ્યા. ઉદારતા અને ઉપકારી વડિયોની ભક્તિ તેજ સંસારમાં રહેલા સજ્જનોનું કુળવ્રત છે. સમગ્ર નગરમાં ધન્યક્રમારનાં ગુણનું વર્ણન થવા લાગ્યું તથા પ્રસંસા થવા લાગી.

મગધેશ્વર મહારાજ એણિકે પણ ત્રણે પુત્રો સદિત ધનસાર શોધીને બોલાવીને વચ્ચાજાણાદિકથી તેમનો સ્તુત્કાર કરી તેમને જહ્નુમાન આપ્યું. આ પ્રમાણે માતાપિતા અને બંધુઓ સદિત રાજના જમાઈ અને ગુણોના સમૂદર તથા સર્વે લોકોમાં માનનીય ધન્યક્રમાર સંપૂર્ણ સુખ ભોગવવા લાગ્યા.

વાર્યા ન માન્યા તે હાર્યા માન્યા :

૯૯ :

હૃદયમાં રહેલી નિર્મલ ધર્મશ્રદ્ધા, ઔદાર્ય તેમજ સૌજન્યવૃત્તિ ધન્યકુમારનાં જીવનમાં નિરંતર વૃદ્ધિ પામતી ધન, ધાન્ય, ઋદ્ધિ, સમૃદ્ધિ આદિની સ્પર્ધાથી વધતી હતી.

આમ કેટલોક કાળ આનંદમાં પસાર થયો.

એકાદ રાજગૃહી નગરીનાં ઉપવનમાં અજ્ઞાનના અધકારરૂપી ભાર જેમણે દૂર કર્યો છે એવા તથા સર્વ વિશ્વના પદાર્થોને પ્રકાશનાર સાક્ષાત્ સૂર્ય સમાન ધર્મધોષ આચાર્ય મહારાજ મોટા સાધુસમુદાયથી પરિવરણ પધાર્યા.

ગુરુમહારાજનાં આગમનના સમાચાર સાંભળીને ભક્તિવંત તેવા ધનસારાદિક પૌરજનો ધર્મભાવનાથી પ્રેરાઈને ગુરુમહારાજને નમસ્કાર કરવા આવ્યા. વિધિપૂર્વક ગુરુમહારાજને વાંદીને ધર્મ સાંભળવાની ઈચ્છાવાળા તેઓ પૂ. આચાર્ય મહારાજની સન્મુખ ઉચિત સ્થાને બેઠા.

ગુરુમહારાજે તેમને ધર્મદેશના સાંભળવાને તત્પર જોઈ ચારે ગતિના ક્લેશને નિવારનાર ચાર પ્રકારનો ધર્મ કહી સંભળાવ્યો.

તેઓશ્રીએ ફરમાવ્યું કે, ‘સર્વ સમીક્ષિત સંપદાને આપનાર દાનાદિક ધર્મના ચારે ભેદો વિધિપૂર્વક જે ભવ્યાત્માઓ આરાધે છે, તેઓને તે કલ્પદ્રુમની જેમ ફળે છે. તે ચારે ધર્મોમાં પણ દાનધર્મ સર્વથી પ્રથમ છે. જૈનધર્મનું મૂળ દયાજ કહેલ છે, તે તેમાં અભયદાન રૂપે છે. કહ્યું છે કે;

અમયં સુપત્તદાણં, ઘણુકંપા ઉચ્ચિય કિત્તિદાણં ચ ।

દોર્હિંપિ મુક્ત્વો મણિઓ, તિન્નિ વિ મોગાઈઆ દિન્તિ ॥૧॥

‘દાનના પાંચ પ્રકાર છે. અભયદાન, સુપાત્રદાન, અનુ-કંપાદાન, ઉચિતદાન અને કીર્તિદાન, તેમાં પ્રથમના બે દાન પુણ્યાનું અંધી પ્રખલ અંધ પડતાં સંસારમાં આત્માન ભોગાદિક આપી પરંપરાયે

અથવા સાક્ષાત્ મોક્ષ આપે છે, જ્યારે બીજા ત્રણ દાનો ભોગાદિ આપે છે.’

‘દાનના ગુણથી આલોકમાં અને પરલોકમાં જીવ જગતવલ્લભ થાય છે. દાની જે કાર્ધ ઇચ્છે તે સર્વ તેની સન્મુખ હાજર થાય છે. દાનીને ઇચ્છા માત્ર કરવાથી સર્વ સંપદા આવી મળે છે, તે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે દાનશીલ આત્માઓથી નગરી શામે છે તેમાં પણ સુપાત્ર-દાનથી વિશેષ પુણ્ય અને યશ મળે છે.’

માટે જ શાઓ દરમાવે છે કે,

પૃથિવ્યામરણં પુરુષઃ, પુરુષામરણં પ્રધાનતરા લક્ષ્મીઃ ।

લક્ષ્મ્યામરણં દાનં, દાનામરણં સુપાત્રં ચ ॥

‘પૃથ્વીનું આમરણુ પુરુષ છે, પુરુષનું આમરણુ ઉત્તમ લક્ષ્મી છે, લક્ષ્મીનું આમરણુ દાન છે, અને દાનનું આમરણુ સુપાત્ર છે.’

તેમજ દાન કોઇ પણ રથજે નિષ્ફળ જવું નથી, કારણ કે,

પાત્રે પુણ્યનિવંધનં તદિતરે પ્રોદ્યદ્વયાख्याપકં ।

મિત્રે પ્રીતિવિવર્ધકં રિપુજને વૈરઽપહારક્ષમ્ ॥

મૃત્યુ ભક્તિભરાવહં નરપતૌ સન્માનપૂજાપ્રદં ।

મદ્દાદૌ ચ યશસ્કરં વિતરણં ન ક્વાપ્યહો નિષ્ફલમ્ ॥

‘દાન પાત્રમાં અપાય તો પુણ્યનો બંધ કરાવે છે. તે સિવાય બીજામાં અપાય તો ‘હવાળપણા’નું બિરહ આપે છે. મિત્રને અપાય તો પ્રીતી વધારનાર થાય છે. દુસ્મનને અપાય તો વૈરનો નાશ કરનાર થાય છે, નોકરને અપાય તો ભક્તિની વૃદ્ધિ કરનાર થાય છે, રાજાને અપાય તો સન્માન અને પૂજા અપાવનાર થાય છે, ભાટ, ચારણ, વાચકાદિને અપાય તો યશ કરાવનાર થાય છે અહો ! દાન કોઈ રથજે નિષ્ફળ જવું નથી. માટે દાન પ્રત્યેક પ્રસંગે સફળ છે.’

વાર્તા ન માન્યા તે હાર્યા માન્યા :

૧૦૧ :

દાનને અંગે શાસ્ત્રોમાં આ વાત સુપ્રસિદ્ધ છે કે, ચિત્ત, વિત્ત અને પાત્ર તે ત્રણેની શુદ્ધિપૂર્વક જે દાન અપાય તેના ફળતું વર્ણન કરવાને તો કોઈ સમર્થ નથી. કહ્યું છે કે

ઉસદ્દેસરસમં પત્તં, નિરવજ્જં ઇક્ષુરસસમં દાણં ।

સેયંસસ મો ભાવો, હવિઙ્ગઈ પુણ્ણરેદ્દાણ ॥ ૧ ॥

મયવં રસેણ ભવનં, ધણેણ મુવણં ચસેણ પૂરિયં સયલં ।

અપ્પા નિરુવમસુક્કલેણ, સુપત્તદાણં મહ્ઘવિયં ॥ ૨ ॥

‘ભગવાન શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી જેવા સુપાત્ર, નિર્દોષ શેરડીના રસ જેવી વસ્તુતું દાન અને શ્રેયાંસકુમારના જેવો આત્માનો ભાવ તે તો મહાપુણ્યરેખા હોય તોજ એકત્ર થાય છે.’

‘ભગવાનને રસવડે, ગૃહને ધનવડે, ત્રણુ લુવનને યશવડે, તથા આત્માને નિરૂપમ સુખવડે ભરીને અવસર્પિણી કાલમાં ધર્મતીર્થની સ્થાપના પહેલાં ભગવાન શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીને એક વર્ષથી અધિક તપના પારણે શેરડીના રસતું નિર્દોષ અને અતિ ભક્તિભાવપૂર્વક દાન આપીને શ્રેયાંસકુમારે સુપાત્રદાનને મહામૂલ્યવાળું બનાવ્યું છે.’

‘વડના બીજથી મોટું વડ થાય છે, તેવી રીતે સુપાત્રદાન થોડું આપ્યું હોય તો પણ મહા ફળદાયી થાય છે, ધનદત્તે માત્ર એકવાર પૂર્વભવમાં સુપાત્રદાન આપ્યું હતું, તો તેને તે દાન સકળ સમૃદ્ધિ અપાવનાર થયું છે.’

પૂ. શુશ્મહારાજે આ પ્રમાણે કહ્યું; ‘એટલે ધનસારાદિ સમાજનોએ વિનયપૂર્વક પૂછ્યું; ‘ભગવન્ ! તે ધનદત્ત કોણ હતો ? અને તેણે કેવી રીતે દાન દીધું ? તે કૃપા કરીને ફરમાવો.’

પ્રત્યુત્તરમાં શુશ્મહારાજે ફરમાવ્યું;

અથવા સાક્ષાત્ મોક્ષ આપે છે, જ્યારે ખીન્ન તથા દાનો ભોગાદિક આપે છે.'

‘દાનના ગુણથી આલોકમાં અને પરલોકમાં જીવ જગતવલ્લભ થાય છે. દાની જે કાર્ધ ઇચ્છે તે સર્વ તેની સન્મુખ હાજર થાય છે. દાનીને ઇચ્છા માત્ર કરવાથી સર્વ સંપદા આવી મળે છે, તે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. દાનશીલ આત્માઓથી નગરી શાંતે છે તેમાં પણ સુપાત્ર-દાનથી વિશેષ પુણ્ય અને યશ મળે છે.’

માટે જ શાસ્ત્રો ફરમાવે છે કે,

પૃથિવ્યામરણં પુરુષઃ, પુરુષામરણં પ્રધાનતરા લક્ષ્મીઃ ।

લક્ષ્મ્યામરણં દાનં, દાનામરણં સુપાત્રં ચ ॥

‘પૃથ્વીનું’ આમરણ પુરુષ છે, પુરુષનું’ આમરણ ઉત્તમ લક્ષ્મી છે, લક્ષ્મીનું’ આમરણ દાન છે, અને દાનનું’ આમરણ સુપાત્ર છે.’

તેમજ દાન કોઈ પણ રથને નિષ્ફળ જતું નથી, કારણ કે,

પાત્રે પુણ્યનિર્વંધનં તદિતરે પ્રોઘદ્વદયાત્યાપકં ।

મિત્રે પ્રીતિવિવર્ધકં રિપુજને વૈરઽપહારક્ષમમ્ ॥

શ્રુત્યે ભક્તિભરાવદ્દં નરપતૌ સન્માનપૂજાપ્રદં ।

મદ્દાદૌ ચ યશસ્કરં વિતરણં ન ક્ષ્યાપ્યદ્દો નિષ્ફલમ્ ॥

‘દાન પાત્રમાં અપાય તો પુણ્યનો બંધ કરાવે છે. તે સિવાય ખીન્નમાં અપાય તો ‘દયાળુપણ’ નું નિશ્ચ આપે છે. મિત્રને અપાય તો પ્રીતી વધારનાર થાય છે, દુશ્મનને અપાય તો વૈરનો નાશ કરનાર થાય છે, નોકરને અપાય તો બક્તિની વૃદ્ધિ કરનાર થાય છે, રાજાને અપાય તો સન્માન અને પૂજા અપાવનાર થાય છે, બાટ, ચારણ, પાચકાદિકને અપાય તો યશ કરાવનાર થાય છે અહો ! દાન કોઈ રથને નિષ્ફળ જતું નથી. માટે દાન પ્રત્યેક પ્રસંગે સફળ છે.’

વાર્તા ન માન્યા તે હાર્યા માન્યા :

૧૦૧ :

દાનને અંગે શાસ્ત્રોમાં આ વાત સુપ્રસિદ્ધ છે કે, ચિત્ત, વિત્ત અને પાત્ર તે ત્રણેની શુદ્ધિપૂર્વક જે દાન અપાય તેના ફળતું વર્ણન કરવાને તો કોઈ સમર્થ નથી. કહ્યું છે કે

ઉસહેસરસમં પત્તં, નિરવજ્જં ઇક્ષુરસસમં દાણં ।

સેયંસસ મો ભાવો, હવિજ્જઈ પુણ્ણરેહાણ ॥ ૧ ॥

મયવં રસેણ ભવનં, ધણેણ મુવણં યસેણ પૂરિયં સયલં ।

અપ્પા નિરુવમસુક્ખેણ, સુપત્તદાણં મહ્ઘવિયં ॥ ૨ ॥

‘ભગવાન શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી જેવા સુપાત્ર, નિર્દોષ શેરડીના રસ જેવી વસ્તુતું દાન અને શ્રેયાંસકુમારના જેવો આત્માનો ભાવ તે તો મહાપુણ્યરેખા હોય તોજ એકત્ર થાય છે.’

‘ભગવાનને રસવડે, ગૃહને ધનવડે, ત્રણ લુવનને યશવડે, તથા આત્માને નિરૂપમ સુખવડે ભરીને અવસર્પિણી કાલમાં ધર્મતીર્થની સ્થાપના પહેલાં ભગવાન શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીને એક વર્ષથી અધિક તપના પારણે શેરડીના રસતું નિર્દોષ અને અતિ ભક્તિભાવપૂર્વક દાન આપીને શ્રેયાંસકુમારે સુપાત્રદાનને મહામૂલ્યવાળું બનાવ્યું છે.’

‘વડના ખીજથી મોટું વડ થાય છે, તેવી રીતે સુપાત્રદાન થોડું આપ્યું હોય તો પણ મહા ફળદાયી થાય છે, ધનદત્તે માત્ર એકવાર પૂર્વભવમાં સુપાત્રદાન આપ્યું હતું, તો તેને તે દાન સકળ સમૃદ્ધિ અપાવનાર થયું છે.’

પૂ. ગુરૂમહારાજે આ પ્રમાણે કહ્યું; ‘એટલે ધનસારાદિ સભાજનોએ વિનયપૂર્વક પૂછ્યું; ‘ભગવન્! તે ધનદત્ત કોણ હતો ? અને તેણે કેવી રીતે દાન દીધું ? તે કૃપા કરીને ફરમાવો.’

પ્રત્યુત્તરમાં ગુરૂમહારાજે ફરમાવ્યું;

અથવા સાક્ષાત્ મોક્ષ આપે છે, જ્યારે ખીજ તથા દાનો મોગાદિક આપે છે.'

‘દાનના ગુણથી આલોકમાં અને પરલોકમાં જીવ જગતવલ્લભ થાય છે. દાની જે કંઈ ઇચ્છે તે સર્વ તેની સન્મુખ હાજર થાય છે. દાનીને ઇચ્છા માત્ર કરવાથી સર્વ સંપદા આવી મળે છે, તે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. દાનશીલ આત્માઓથી નગરી શોભે છે તેમાં પણ સુપાત્ર-દાનથી વિશેષ પુણ્ય અને યશ મળે છે.’

માટે જ શાસ્ત્રો દર્શાવે છે કે,

પૃથિવ્યામરણં પુરુષઃ, પુરુષામરણં પ્રધાનતરા લક્ષ્મીઃ ।
લક્ષ્મ્યામરણં દાનં, દાનામરણં સુપાત્રં ચ ॥

‘પૃથ્વીનું’ આમરણ પુરુષ છે, પુરુષનું આમરણ ઉત્તમ લક્ષ્મી છે, લક્ષ્મીનું આમરણ દાન છે, અને દાનનું આમરણ સુપાત્ર છે.’

તેમજ દાન કોઈ પણ સ્થળે નિષ્ફળ જવું નથી, કારણ કે,

પાત્રે પુણ્યનિવંધનં તદિતરે પ્રોઘદ્દયાલ્યાપકં ।
મિત્રે પ્રીતિવિવર્ધકં રિપુજને વૈરઽપહારક્ષમમ્ ॥
મૃત્યૈ ભક્તિમરાયહં નરપતૌ સન્માનપૂજાપ્રદં ।
મદ્દાદૌ ચ યશસ્કરં વિતરણં ન ક્ષાપ્યહો નિષ્ફલમ્ ॥

‘દાન પાત્રમાં અપાય તો પુણ્યનો બંધ કરાવે છે. તે સિવાય ખીજમાં અપાય તો ‘હયાણુપણ્યા’નું બિરુદ આપે છે. મિત્રને અપાય તો પ્રીતી વધારનાર થાય છે, દુશ્મનને અપાય તો વૈરનો નાશ કરનાર થાય છે, નોકરને અપાય તો ભક્તિની વૃદ્ધિ કરનાર થાય છે, રાજાને અપાય તો સન્માન અને પૂજા અપાવનાર થાય છે, બાટ, ચારણ, પાચકાદિકને અપાય તો યશ કરાવનાર થાય છે અહો ! દાન કોઈ સ્થળે નિષ્ફળ જવું નથી. માટે દાન પ્રત્યેક પ્રસંગે સફળ છે.’

દાનને અંગે શાસ્ત્રોમાં આ વાત સુપ્રસિદ્ધ છે કે, ચિત્ત, વિત્ત અને પાત્ર તે ત્રણેની શુદ્ધિપૂર્વક જે દાન અપાય તેના ફળતું વર્ણન કરવાને તો કોઈ સમર્થ નથી. કહ્યું છે કે

ઉસહેસરસમં પત્તં, નિરવજ્જં ઇક્કુરસસમં દાણં ।

સેયંસસ મો ભાવો, હવિજ્ઞઈ પુણ્ણરેહ્વાણ ॥ ૧ ॥

ભયવં રસેણ ભવન્તં, ધણેણ ભુવણં યસેણ પૂરિયં સયલં ।

અપ્પા નિરુવમસુક્ખેણ, સુપત્તદાણં મહગ્ગધવિયં ॥ ૨ ॥

‘ભગવાન શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી જેવા સુપાત્ર, નિર્દોષ શેરડીના રસ જેવી વસ્તુનું દાન અને શ્રેયાંસકુમારના જેવો આત્માનો ભાવ તે તો મહાપુણ્યરેખા હોય તોજ એકત્ર થાય છે.’

‘ભગવાનને રસવડે, ગૃહને ધનવડે, ત્રણ લુપ્તને યજ્ઞવડે, તથા આત્માને નિરૂપમ સુખવડે ભરીને અવસર્પિણી કાલમાં ધર્મતીર્થની સ્થાપના પહેલાં ભગવાન શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીને એક વર્ષથી અધિક તપના પારણે શેરડીના રસનું નિર્દોષ અને અતિ ભક્તિભાવપૂર્વક દાન આપીને શ્રેયાંસકુમારે સુપાત્રદાનને મહામૂલ્યવાળું બનાવ્યું છે.’

‘વડના બીજથી મોટું વડ થાય છે, તેવી રીતે સુપાત્રદાન થોડું આપ્યું હોય તો પણ મહા ફળદાયી થાય છે, ધનદત્તે માત્ર એકવાર પૂર્વભવમાં સુપાત્રદાન આપ્યું હતું, તો તેને તે દાન સકળ સમૃદ્ધિ અપાવનાર થયું છે.’

પૂ. ગુરૂમહારાજે આ પ્રમાણે કહ્યું; ‘એટલે ધનસારાદિ સભાજનોએ વિનયપૂર્વક પૂછ્યું; ‘ભગવન્ ! તે ધનદત્ત કોણ હતો ? અને તેણે કેવી રીતે દાન દીધું ? તે કૃપા કરીને ફરમાવો.’

પ્રત્યક્તરમાં ગુરૂમહારાજે ફરમાવ્યું:

૧૨ . સંપત્તિ અને સત્તાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે :

પૂર્વકાલમાં આ ભરતત્રણેમાં પૃથ્વીભૂપણ નગરમાં ફેરવ
નામે એક રાજકુમાર હતો. તે એક દિવસ કીડાર્ય
વનમાં ગયો.

તે સમયે તેના મહાભાગ્યના ઉદયથી તે નગરનાં ઉપવનમાં
જગદ્ગુરુ શ્રી તીર્થંકરદેવ સુર અસુરારિક્ષી પરિવરેલા સમવસર્મા,
તેઓની પ્રાતિહાર્ય અને અતિથયાદિકની શોભા જોઈને હર્ષપૂર્વક તે
તેમને વાંદવા ગયો. પાંચ અભિગમ સાચવીને શ્રી જિનેશ્વરદેવને નમસ્કાર
કરીને તે ઉચિત સ્થાને જોડો. તે સમયે જગદ્ગુરુએ ભવ્ય શ્રવેના
ઉપકાર માટે અનાદિકાલીન આત્માના બવ ભ્રમણને નિવારનારી ધર્મ-
દેશના આપવી શરૂ કરી.

પ્રભુએ ફરમાવ્યું; ‘ચોરાશી લાખયોનિથી ગઢન એવા આ
સંસારમાં પ્રાણીઓને દશ દશાંતથી દુર્લભ મનુષ્ય જન્મ મળવો દુર્લભ
છે. મનુષ્ય જન્મ મળે તો પણ આર્થ ક્ષેત્ર, ઉત્તમ કુળ, પૂર્ણ આયુ,
ધર્મિયોની પરિપૂર્ણતા, નિરોગીપણ સદ્ગુરુનો સંયોગ, ધર્મશ્રવણની
ઈચ્છા, ધર્મનું શ્રવણ, કદાચહનો ત્યાગ દત્તાદિ ધર્મપ્રાપ્તિના સંયોગો
મળવાં બદ્ધ મુશ્કેલ છે. તેવા સંયોગો મળ્યા છતાં પણ આ શ્રવ
આનાદિ કાળના ચત્રુ એવા લોભ તથા કામને વશ થઈને નકામો

સંપત્તિ અને સત્તાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૩ :

કાળ ગૂમાવે છે. તેમાં પણ જે ધનાદિક અર્થનો તે લોભ કરે છે તે અર્થ તો સર્વ અનર્થનું મૂળજ છે.

કહ્યું છે કે,

અર્થાનામર્જને દુઃખ-મર્જિતાનાં ચ રક્ષણે ।

આયે દુઃખં વ્યયે દુઃખં, ધિગર્થ દુઃખસાધનમ્ ॥

‘ધન મેળવવામાં પણ દુઃખ છે, તેનાં રક્ષણમાં પણ દુઃખ છે, તેમજ પ્રાપ્ત થયેલ તે ધન અસંતોષના કારણે તથા પુણ્યાદિ ઓછી હોય તો ન સચવાય ઓટલે દુઃખ, તેમજ પુણ્યાદિ નષ્ટ થતાં તે ધનરૂપ અર્થ ઓછી જતાં પણ દુઃખ આવે છે, આ પ્રમાણે બંને રીતે દુઃખ છે. દુઃખનાંજ સાધનભૂત એવા અર્થને ધિક્કાર છે !’

‘ઓટલે રપટ છે કે, બહુ ક્લેશ તથા ધણા પાપોવડે કદાચ પૂર્વ પુણ્યના ઉદયથી ધન મળે તો પણ તેને સાચવવામાં ધણું દુઃખ છે, કારણ કે, ધનને ધણા ભય છે.’

જેમ કે, ‘ગોત્રીઓ તેની ઇચ્છા કરે છે, ચોરા ચોરી જાય છે, રાજાઓ છળ કરીને ગ્રહણ કરે છે, અગ્નિ ક્ષણમાં બસીભૂત કરે છે, પાણી પલાળીને નાશ કરે છે, ભૂમિમાં ગોપવીને રાખેલું વ્યંતરાદિ હરી જાય છે અને છોકરાઓ જે કુમાર્ગંગામી થાય છે, તો ધનની સાથે નામ, પ્રતિષ્ઠા વગેરેનો પણ નાશ કરે છે. અહો ! આવા બહુ જનોને આધીન ધનને ધિક્કાર છે !’

કોઈ વખતે પાપના ઉદયથી ધનનો નાશ થાય, તો લોકોમાં વ્યવહાર, આજીવિકા, દ્રવ્યથી મળતું સુખ-તે સર્વનો વિરહ થવાથી તે મનુષ્ય મહાવિષાદ તથા શોકને પામે છે. અનેક કુવિકલ્પોથી આકુળ-વ્યાકુળ થયેલ નિર્ધન માણસ આત્મ અને શૈર્ધ્યાન કરતાં કંઈ

૧૨ . સંપત્તિ અને સત્તાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે :

૫ પૂર્વકાલમાં આ ભરતત્રણેમાં પૃથ્વીભૂપણ નગરમાં કેરલ નામે એક રાજકુમાર હતો. તે એક દિવસ કીડાયે વનમાં ગયો.

તે સમયે તેના મહાભાગ્યના ઉદયથી તે નગરનાં ઉપવનમાં જગદ્ગુરુ શ્રી તીર્થંકરદેવ સુર અમુરાદિકથી પરિવરેલા સમવસર્માં, તેઓની પ્રાતિહાર્ય અને અતિશયાદિકની શોભા જોઈને હર્ષપૂર્વક તે તેમને વાંદવા ગયો. પાંચ અભિગમ સાચવીને શ્રી જિનેશ્વરદેવને નમસ્કાર કરીને તે ઉચિત સ્થાને બેઠો. તે સમયે જગદ્ગુરુએ ભવ્ય શ્રવેના ઉપકાર માટે અનાદિકાલીન આત્માના ભવ બ્રમણને નિવારનારી ધર્મ-દેશના આપવી શરૂ કરી.

પ્રભુએ કૃતમાવ્યુ; 'ચોરાશી લાખયોનિથી ગહન એવા આ સંસારમાં પ્રાણીઓને દશ દશાંતથી દુર્લભ મનુષ્ય જન્મ મળવો દુર્લભ છે. મનુષ્ય જન્મ મળે તો પણ આર્ય ક્ષેત્ર, ઉત્તમ કુળ, પૂર્ણ આયુ, ઇદ્રિયોની પરિપૂર્ણતા, નિરોગીપણું સદ્ગુરુનો સંયોગ, ધર્મશ્રવણની ઇચ્છા, ધર્મનું શ્રવણ, કદાચદનો ત્યાગ દત્ત્યાદિ ધર્મપ્રાપ્તિના સંયોગો મળવાં બહુ મુશ્કેલ છે. તેવા સંયોગો મળ્યા છતાં પણ આ શ્રવ આનાદિ કાળના શત્રુ એવા ક્ષોભ તથા કામને વશ થઈને નકામો

સંપન્તિ અને સન્તાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૩ :

કાળ ગૂમાવે છે. તેમાં પણ જે ધનાદિક અર્થનો તે લોભ કરે છે તે અર્થ તો સર્વ અનર્થનું મૂળજ છે.

કહ્યું છે કે,

અર્થાનામર્જને દુઃખ-મર્જિતાનાં ચ રક્ષણે ।

આયે દુઃખં વ્યયે દુઃખં, ધિગર્થ દુઃખસાધનમ્ ॥

‘ધન મેળવવામાં પણ દુઃખ છે, તેનાં રક્ષણમાં પણ દુઃખ છે, તેમજ પ્રાપ્ત થયેલ તે ધન અસંતોષના કારણે તથા પુણ્યાદિ ઓછી હોય તો ન સચવાય એટલે દુઃખ, તેમજ પુણ્યાદિ નષ્ટ થતાં તે ધનરૂપ અર્થ ચાલી જતાં પણ દુઃખ આવે છે, આ પ્રમાણે બંને રીતે દુઃખ છે. દુઃખનાંજ સાધનભૂત એવા અર્થને ધિક્કાર છે !’

‘એટલે સ્પષ્ટ છે કે, બહુ કલેશ તથા ધણા પાપોવડે કદાચ પૂર્વ પુણ્યના ઉદયથી ધન મળે તો પણ તેને સાચવવામાં ધણું દુઃખ છે, કારણ કે, ધનને ધણા ભય છે.’

જેમ કે, ‘ગોત્રીઓ તેની ઇચ્છા કરે છે, ચોરા ચોરી જાય છે, રાજાઓ છળ કરીને ગ્રહણ કરે છે, અગ્નિ ક્ષણમાં બસ્ત્રીભૂત કરે છે, પાણી પલાળીને નાશ કરે છે, ભૂમિમાં ગોપવીને રાખેલું વ્યંતરાદિ હરી જાય છે અને છોકરાઓ જો કુમાર્ગંગામી થાય છે, તો ધનની સાથે નામ, પ્રતિષ્ઠા વગેરેનો પણ નાશ કરે છે. અહો ! આવા બહુ જનોને આધીન ધનને ધિક્કાર છે !’

કોઈ વખતે પાપના ઉદયથી ધનનો નાશ થાય, તો લોકોમાં વ્યવહાર, આજીવિકા, દ્રવ્યથી મળતું સુખ-તે સર્વનો વિરહ થવાથી તે મનુષ્ય મહાવિષાદ તથા શોકને પામે છે. અનેક કુવિકલ્પોથી આકુળ-વ્યાકુળ થયેલ નિર્ધન માણસ આર્ત અને રોદ્રધ્યાન કરતાં કંઈ

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોચા ખાતો જમને મૂઢ આત્મા મરણ પશુ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કલામિત સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર ચમને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત શ્રવ કામભોગને માટે, વિવેચલાલસા તૃપ્ત કરવા માટે જ્યે કામની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં જમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇન્દ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પશુ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇન્દ્રિયોને વશ પડેલ શ્રવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો ઠંડ જોમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજવનારજ થાય છે, માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પશુ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થ'કરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે જિભા ચમને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરુ તીર્થ'કરે ભગવાનને પ્રનમ્યો; 'પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પશુ દસ્તી, અન્ન, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડે'વારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરુષો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કાણુ છોડી શકે છે-કોનાથી છોડાય છે ?'

સંપત્તિ અને સંત્તાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૫ :

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; ‘રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇદ્રિયસુખ ધણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરતું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેના કાંઈક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.’

‘આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; ‘આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.’ પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનબ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.’

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતી નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જમને મૂઠ આત્મા મરણ પશુ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોઠાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિવિધલોભસા તૃપ્ત કરવા માટે જ એ કાપતી બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્બ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો દુરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં ખડે છે.

વળી એકક ઇદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પશુ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજનનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પશુ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે દર્શાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે જિજ્ઞાસુ થઈને વિનયપૂર્વક એ હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરુ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછ્યો; ‘પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પશુ હરતી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેપારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરૂષો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કાણુ હોદી શકે છે—કાનાથી હોવાય છે ?’

સંપત્તિ અને સંતાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૫ :

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં કરમાવ્યું; ‘રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇન્દ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઈન્દ્રિયસુખ ધણું ઈષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરુષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરુષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરતું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરુષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક ઠંડ પથુ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ બચ દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.’

‘આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; ‘આજ મારો ખરો હિતકારી પુરુષ છે.’ પેલો ખલ પુરુષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પથુ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનવ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.’

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણુરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણુતા નથી, શીઘ્રને આચરતા નથી, શીઘ્રવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જમને મૂઠ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોઠાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિવિધલોભસા તૃપ્ત કરવા માટે જીએ કામની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકક ઇદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણુનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે જાળા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરુ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રંન પૂજ્યો; ‘પ્રણુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિજીતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેવારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, અતુર એવા ભોગી પુરુષો પાસે રહેનારી. સમસ્ત ઐહિક સુખના બંડાર જેવી લક્ષ્મી કાણુ છોડી શકે છે-કેનાથી છોડાય છે ?’

સંપત્તિ અને સંતાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૫ :

આવો પ્રથમ સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં કરેલાવ્યું; ‘રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઈદ્રિયસુખ ધણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરુષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે ક્રૂર પુરુષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરતું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરુષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, આડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.’

‘આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; ‘આજ મારો ખરો હિતકારી પુરુષ છે.’ પેલો ખલ પુરુષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનબ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.’

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીઘ્રને આચરતા નથી, શીઘ્રવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જમ્મને મૂઢ આત્મા મરણ પશુ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોહાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કલાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોભસા તૃપ્ત કરવા માટે જીએ કાપની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્બ્ધસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં બ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે બવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકક ઇદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પશુ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુબ્ધનો હંડ જન્મ પ્રાણીના પ્રાણુનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજ્જવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પશુ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઊભા થઇને વિનયપૂર્વક જે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરુ તીર્થકર ભગવાનને પ્રેમ પૂછ્યો; ‘પ્રશ્ન ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પશુ હરતી, અન્ન, રમ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ આસતા અનેક પદ્ધતિ તથા ઘોડેવારેના સમૃદ્ધથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરૂષો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના બંડાર જેવી લક્ષ્મી કાણ હોડી શકે છે-કાનાથી હોડાય છે ?’

પત્તિ અને સંત્તાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૫ :

આવેા પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; ‘રાજકુમાર ! દિ કાળના સહવાસથી ઇન્દ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇન્દ્રિયસુખ ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે રી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી ઈર્જન પુરુષની અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેની રીતે ઈષ્ટ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરતું આકર્ષણ કરીને, તેતું સર્વે લઈને તેને દુષ્ટુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી ઈર્જન પુરુષ રાજાદિકની પાસે જઈને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી દિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન લે છે.’

‘આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; રાજ મારો ખરો હિતકારી પુરુષ છે.’ પેલો ખલ પુરુષ તો તેને રીતે આકર્ષીને ધર વગેરે તેતું બધું લઈ લઈને તેને દરિદ્રી કરી છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, તે પેલો સ્થાનબ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.’

તેનીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ જીવુપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, ત્યા પછી મહાદુઃખથી તેતું રક્ષણ કરાય છે. ધનતું સંરક્ષણ તે રક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી પાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂદ આત્માઓ ભમ્યાદાને ગણતા નથી, શીઘ્રને આચરતા નથી, શીઘ્રવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોચા ખાતો જમને મૂઠ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોઠાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદ્ધયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોભસા તૃપ્ત કરવા માટે જીએ કામની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં બમણું કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકક ઇન્દ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇન્દ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારન થાય છે, માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે જામા થઇને વિનયપૂર્વક એ હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરુ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રાંન પૂજ્યો; 'પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હરતી, અન્વ, રથ વગેરે વિજીતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેવારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરૂષો પાસે રહેનારી. સમસ્ત ઐહિક સુખના મંડાર જેવી લક્ષ્મી કાણ હોડી શકે છે-કાનાથી હોડાય છે ?'

સંપત્તિ અને સંતાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૫ :

આવો પ્રથમ સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં કર્યાવ્યુ; ‘રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇન્દ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇન્દ્રિયસુખ ધણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરુષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરુષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરતું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બોધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરુષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.’

‘આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; ‘આજ મારો ખરો હિતકારી પુરુષ છે.’ પેલો ખલ પુરુષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ધર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનબ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.’

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણુતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જમ્મને મૂઠ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કલાચિત્ત સંકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત રિચર ચમને રહે છે, તો પાપાનુબધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને ગ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલાલસા તૃપ્ત કરવા માટે જ્યે કાવની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં બ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નગ્કાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇન્દ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇન્દ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શુ આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને ગ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુબ્યોના હંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિષળવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે કરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે જિભા ચમને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુર તીર્થંકર ભગવાનને પ્રંન પૂજ્યો; ‘પ્રણુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ દસ્તી, અન્ન, રથ વગેરે વિઝૂતિઓથી રમણીય, આગળ આસતા અનેક પદાતિ તથા પોડેવારોના સમુદયથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કાણ હોડી શકે છે-કોનાથી હોગય છે ?’

સંપત્તિ અને સંતાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૫ :

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; ‘રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇન્દ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઈન્દ્રિયસુખ ધણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરુષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે કુષ્ટ પુરુષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરનું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરુષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ બચ દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.’

‘આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; ‘આજ મારો ખરો હિતકારી પુરુષ છે.’ પેલો ખલ પુરુષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનબ્રથ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.’

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકૃષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જમને મૂઠ આત્મા મરણ પશુ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત રિચર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્તા જીવ કામભોગને માટે, વિવિધલોચસા તૃપ્ત કરવા માટે જીએ કામની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતા ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકક ઇન્દ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે, તો પછી પાંચે ઇન્દ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપળવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે દેરલ રાજકુમારે જીભા યમને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિગગદ્ગુરુ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રનમ્ય પૂછ્યો; ‘પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અર્ધ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેવારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કાણ હોડી શકે છે—કોનાથી હોડાય છે ?’

સંપત્તિ અને સંતાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૫ :

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; ‘રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇદ્રિયસુખ ધણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરતું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્ગુણિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, આડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માડી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક હંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.’

‘આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; ‘આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.’ પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.’

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીઘ્રને આચરતા નથી, શીઘ્રવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જમને મૂઢ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોઠાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુદૃત્યોના ઉદ્યથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાતુળધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને ટ્રેડે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોલસા તૃપ્ત કરવા માટે હાથે કામની બધું પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં જન્મણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નંદાવાસમાં પડે છે.

વળી એકક ઇદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને ટ્રેડનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણને હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજ્જવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન કર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે શ્રમભાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઊભા થઇને વિનયપૂર્વકે એ હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિગગદ્ગર તીર્થંકર ભગવાનને પ્રણામ પૂછ્યો; ‘પ્રણામ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિજ્રતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેવારોના સમૂદયથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરો પાસે રહેનારી. સમસ્ત ઐદિક સુખના જગર જેવી લક્ષ્મી કાણ હોડી શકે છે-કોનાથી હોડાય છે ?’

સંપત્તિ અને સંતાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૫ :

આવો પ્રથમ સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં કરમાવ્યું; ‘રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇન્દ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇન્દ્રિયસુખ ધણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરુષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરુષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરતું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્ચુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરુષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.’

‘આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; ‘આજ મારો ખરો હિતકારી પુરુષ છે.’ પેલો ખલ પુરુષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.’

તેનીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ્ત બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતી નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગાયા ખાતો જમને મૂઠ આત્મા મરણ પશુ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોઠાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કલાચિત્ત સુદૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાતુલ્યથી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોભસા તૃપ્ત કરવા માટે જાણે કાપતી બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં જન્મણુ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નગ્નકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો યજ્ઞી પાંચે ઇદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણુનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે જીભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરુ તીર્થકર ભગવાનને પ્રાંન પૂછ્યો; ‘પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિજીતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેવારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરુષો પાસે રહેનારી. સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કાણુ છોડી શકે છે-કોનાથી છોડાય છે ?’

સંપત્તિ અને સંતાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૫ :

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; ‘રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇન્દ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇન્દ્રિયસુખ ધણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ આંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરતું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માડી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.’

‘આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; ‘આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.’ પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ધર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.’

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગેથા ખાતો જમને મૂઠ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કહાયિત સુકૃત્યોના ઉદ્યથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે કુલ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાંનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલાલસા તૃપ્ત કરવા માટે જીએ કાપની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્બંસનો સેવે જી અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં બ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે બવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇન્દ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇન્દ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ કુલ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજ્જવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે જીભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરુ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રાંન પૂછ્યો; ‘પ્રણામ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અન્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેવારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરુષો પાસે રહેનારી. સમસ્ત ઔદિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કાણ હોડી શકે છે-કોનાથી હોડાય છે ?’

સંપત્તિ અને સંત્તાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૫ :

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; ‘રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇન્દ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇન્દ્રિયસુખ ધણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરુષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે ક્રૂર પુરુષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરંતુ આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્યુધ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરુષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.’

‘આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; ‘આજ મારો ખરો હિતકારી પુરુષ છે.’ પેલો ખલ પુરુષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષાને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સાસુ પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનવ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.’

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાજન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોચા ખાતો જમને મૂઠ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોઠાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદ્ભવથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોભસા તૃપ્ત કરવા માટે જ એ કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં જંમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકક ઇદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો ઢંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજવનારન થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે ફેરલ રાજકુમારે જિભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદગુરુ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રણામ પૂજ્યો; ‘પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિષ્ણુતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેવારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, અદ્વર એવા ભોગી પુરુષો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઔદિક સુખના જાગર જેવી લક્ષ્મી કોણે છોડી શકે છે-કોનાથી છોડાય છે ?’

સંપત્તિ અને સંત્તાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૫ :

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; ‘રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઈદ્રિયસુખ ધણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરુષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરુષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરતું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુષ્ટાદિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરુષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.’

‘આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; ‘આજ મારો ખરો હિતકારી પુરુષ છે.’ પેલો ખલ પુરુષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ધર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનબ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.’

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રોદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂદ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણુતા નથી, શીઘ્રને આચરતા નથી, શીઘ્રવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાચથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જમને મૂઢ આત્મા મરણ પશુ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોઠાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદ્યથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાતુલ્યથી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિવિધલોલસા તૃપ્ત કરવા માટે બ્રહ્મે કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇન્દ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પશુ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇન્દ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો કંડ જમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજનનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પશુ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે જીભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરુ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રજ્ઞ પૂછ્યો; ‘પ્રશ્ન ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પશુ હરતી, અન્ધ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેવારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા બેળી, પુરુષો ખસે રહેનારી, સમસ્ત એકિક સુખના અંતરે જેથી લક્ષ્મી કોણુ છોડી શકે છે-કોનાથી છોડાય છે ?’

સંપત્તિ અને સંતાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૫ :

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; ‘રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઈદ્રિયસુખ ધણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરંતુ આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુષ્ટાદિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેના કાંઈક હંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ બપો દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.’

‘આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; ‘આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.’ પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સાચું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનબ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.’

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીઘ્રને આચરતા નથી, શીઘ્રવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિક્લપોમાં ગોથા ખાતો જમને મૂઠ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોઠાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી ક્ષમાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદ્વયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત શુભ કામભોગને માટે, વિષયલોભસા તૃપ્ત કરવા માટે જો કામની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકક ઇદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇદ્રિયોને વશ પડેલ શુભ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણુનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે દર્શાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે જિભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુર તીર્થંકર ભગવાનને પ્રનમ્ય પૂછ્યો; ‘પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેવારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, અનુર એવા ભોગી પુરુષો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના મંડાર જેવી લક્ષ્મી કાણ છોડી શકે છે-કોનાથી છોડાય છે ?’

સંપત્તિ અને સંતાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૫ :

આવો પ્રથમ સાંભળી લગવંતે જવાખમાં ફરમાવ્યું; ‘રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇદ્રિયસુખ ધણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરુષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરુષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરતું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુષ્ટાદિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરુષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, આડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ બધા દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પ્રોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.’

‘આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; ‘આજ મારો ખરો હિતકારી પુરુષ છે.’ પેલો ખલ પુરુષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ધર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સાચું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનબ્રજ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.’

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાચથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જમને મૂઢ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત શુભ કામભોગને માટે, વિષયલોભસા તૃપ્ત કરવા માટે હઝી કાચની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં બ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકક ઇદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇદ્રિયોને વશ પડેલ શુભ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણુનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સફળ થઈ શકે. જોઈએ.’

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે જોખા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરૂ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રનમ્ય પૂછ્યો; ‘પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હરતી, અન્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેવારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરુષો પાસે રહેનારી. સમસ્ત ઐદિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કાણ છોડી શકે છે-કોનાથી છોડાય છે ?’

સંપત્તિ અને સંતાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૫ :

આવો પ્રથમ સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; ‘રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇન્દ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇન્દ્રિયસુખ ધણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરુષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરુષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરતું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરુષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેના કાંઈક હંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.’

‘આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; ‘આજ મારો ખરો હિતકારી પુરુષ છે.’ પેલો ખલ પુરુષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.’

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણુતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોચા પાતો જમને મૂઢ આત્મા મરણ પછી પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિવેચણાલસા તૃપ્ત કરવા માટે જીએ કાપતી બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં બ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે બવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકક ઇન્દ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પછી મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇન્દ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો ફંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજ્જવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પછી દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે દરમાબ્ધુ.

એટલે કેરલ રાજકુમારે જોમા થઇને વિનયપૂર્વક એ દાથ જોડી પ્રથામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરુ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રજ્ઞ પૂછ્યો; ‘પ્રશ્ન ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પછી દસ્તી, અર્જવ, રય વગેરે વિગતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા યોગેશ્વરોના સમૃદ્ધથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કોણ હોડી શકે છે-કોનાથી હોગય છે ?’

સંપત્તિ અને સંત્તાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૫ :

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં કરમાવ્યું; ‘રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇન્દ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇન્દ્રિયસુખ ધણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરુષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરુષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરતું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરુષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું અધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક હંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.’

‘આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; ‘આજ મારો ખરો હિતકારી પુરુષ છે.’ પેલો ખલ પુરુષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ધર વગેરે તેનું અધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનબ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.’

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણુતા નથી, શીઘ્રને આચરતા નથી, શીઘ્રવંતને બહુમાન્ય

ગણુતા નથી, વૃદ્ધ અગર વિદ્વાનની દરકાર કરતા નથી, શ્રુતને અનુસરતા નથી. ધર્મને ઈચ્છતા નથી, સદાચારની ચિંતા કરતા નથી જાતિ, કુળ, ધર્મ, દેશાદિકથી વિરુદ્ધ આચરણ કરતાં તેને લજ્જા થતી નથી, પોતાનાં અપવૃક્ષણને શોધતા નથી, પુષ્પમાળાદિકવડે તેમનાં આપ્તું હોય, આસેવના કરી હોય તો પણ કાંઈ માત્રમાં તેઓ વિકરી જાય છે. વિનયાદિ શુભોચી યુક્ત એવા ઉત્તમ પુરુષનો સંસગ કરતા નથી, મદિરાપાન કરનારની જેમ ઉન્મત્ત થઈને આમતેમ ભટકે છે, અનેક શુભોચી અલંકૃત હોય છતાં લક્ષ્મીની સંગતિ ચર્તાજ ઉત્તમ પ્રકૃતિવાળા મનુષ્યોની પ્રકૃતિમાં પણ વિકૃતિ થઈ જાય છે.

આવા ધનવાન પુરુષો જ્વર આવ્યા હોય તેવા માણસની જેમ ગમે તેવું બોલે છે, અતિશય આકુળવ્યાકુળ ચિત્તવાળા થઈને બોલે છે. વળી તેઓ પાણીથી કાદવ ધોવાય તેવી રીતે દાક્ષિણ્યતાને ધોઈ નાખે છે, કોઈનું મોટું-કોઈનું કહેણ સાચવતા નથી, કોઈને માનનીય ગણુતા નથી. તેમનું હૃદય મલિનતાથી ભરેલું રહે છે.

પંડિત પુરુષોએ કહ્યું છે કે,

મક્તે દ્વેષો જડે પ્રીતિ-પ્રવૃત્તિર્ગુરુલંબને ।

મુલે ચ કટુતા નિત્યં ધનિનાં ઝરિણામિવ ॥

‘જ્વરવાળા (તાવવાળા) પુરુષની અને લક્ષ્મીવંતની એક સરખી રીતિ હોય છે. તાવવાળાને બોજન ઉપર દ્વેષ થાય છે. ત્યારે ધનવંતને મક્ત એટલે સેવકા ઉપર દ્વેષ થાય છે. જળની ઉપર પ્રીતિ થાય છે, ત્યારે ધનવાનને મૂર્ખ (જડ) ઉપર પ્રીતિ થાય છે; તાવ જેને તપતો હોય તેને મોટું લાંબુ કરવું પડે છે-જૂથ્યા રહેવું પડે છે. ત્યારે ધનવાનને કિતેથી વડિલોનાં કિત વચ્ચેનાં અવગણવાનો સ્વભાવ થાય છે-મોટાઓની આરા હલ્લંધવાની ઈચ્છા થાય છે. જ્વરીને તાવ હોય

સંપત્તિ અને સત્તાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે : ૧૦૭ :

એટલે મુખ્ય કડવું રહે છે, ત્યારે ધનવાનનાં મુખમાં હંમેશા કટુશબ્દો, ક્રોધ, તોછડા શબ્દો હોય છે.'

માટે આવી પાપાનુબંધી પુણ્યાર્ધની લક્ષ્મી વિકાર કરનાર છે તેમાં પણ રાજ્યલક્ષ્મી તો વિશેષ વિકાર કરનાર ને વિકળતા આણનાર છે; કારણ કે રાજ્યલક્ષ્મીથી વ્યાપ્ત થયેલા પુરૂષો વિશાળ લોચનવાળા હોય છતાં પણ અંધ પુરૂષની માફક સન્મુખ આવેલા મનુષ્યને પણ દેખતા નથી, બીજા જણાવે ત્યારેજ જાણે છે. કાન સહિત હોય છતાં પાસે બોલાતું હોય તે પણ બહેરાની માફક સાંભળતા નથી. મુખ તથા સ્પષ્ટ જિહ્વાધ્રિય હોય છતાં પણ મુંગાની માફક સામો ઉત્તર દેતા નથી. વળી રાજ્યમાં રહેનારા મંત્રી વગેરે અધિકારીઓ પણ રાજની પાસે રહેવાથી ધૂર્ત અને બ્રહ્મ યુદ્ધિવાળા થઈ જાય છે; તેઓ અતિશય જૂઠાણાં, કપટ, માયા, ધસાદિ દુષ્કૃત્યોથી રાજ્યની સત્તાદારા અનેક લાભો ઉઠાવીને મધુલિપ્ત હસ્તમાં જેટલાં તલ ચોંટે તેટલી સંખ્યામાં ખોટા સોગન ખાય છે.

આવા આત્માઓ રાજને અનેક પ્રકારની દુર્બુદ્ધિ આપે છે આ પ્રમાણે રાજ્યમદમાં મસ્ત થયેલા ચિત્તવાળા નિરકુંશી જતો સકળ જતોને સંતાપીને તથા વિષયાંધ થઈને ધર્મનો રાગ દેખાડે, તથા ધર્મપ્રવૃત્તિને ક્ષાય આચરે છે, તો તે ઉપરનો ડોળ કરે છે. અર્થના લોભી એવા આ સત્તાસ્થાને રહેલા રાજપુરૂષોના આશ્રયે જેઓની આજીવિકા ચાલતી હોય તેવા સ્વાર્થી પુરૂષો અસત્ય વચનોવડે તે રાજપુરૂષોની ખોટી ખુશામત કરતાં રહે છે, આથી તેઓ દેવથી પણ અધિક પોતાની જાતને ગણે છે.

રાજ્ય સત્તાના મદથી જેનો વિવેક નાશ થઈ ગયેલો છે તેવા તે પુરૂષો દેવને નમતા નથી તથા પૂજતા નથી, મુનિવરને સેવતા નથી, શાસ્ત્રકથા સાંભળતા નથી, માતા પિતા અગર સજ્જન કે કુળવૃદ્ધાદિ પુરૂષની મર્યાદા સાચવતા નથી. વળી હલકું-ન શોભે તેવું પણ સ્વકથન

અતિ સુંદર ગણાવ્યા કરે છે—ગાઇ બતાવે છે. પોતે કરેલ ખેટાં કાર્યને
પણ સાચા તરીકે સ્થાપે છે. સારાં જીવાં પણ અન્યનાં કાર્યોને તથા
વચનોને તિરસ્કારે છે.

વળા જેઓ તેમની વાણીને 'તલ્લત્તિ' કહીને કબુલ રાખે છે
જેઓ સ્વાર્થને વશ થઈ તેઓની વાતમાં હા કહેનારા હોય છે, તથા
જેઓ તેઓને દેવની જેમ સ્તવે છે તથા જેઓ તેઓની લુગ્મના બળ
તથા પરાક્રમને અને ધનાદિકની ઉદ્ધારતાને અતિસયોક્તિપૂર્વક વર્ણવે
છે, તેવા ખુશામતખોરોનેજ તેઓ પાસે રાખે છે, તેતુંજ કહેલું
સાંભળે છે, નવા નવા પ્રકારની ખાન, પાન, વસ્ત્ર દ્રવ્યાદિક વસ્તુઓ
તેવા હાજીહાજીને આપવામાં આવે છે, તેઓનેજ પ્રિયમિત્રપણે,
સન્નજનપણે, શુભચિંતકપણે ગણવામાં આવે છે, તેવા ખુશામત કરના-
રાઓનું બહુમાન કરવામાં આવે છે, તેવાઓને આપત્તિમાં સહાય
કરવામાં આવે છે, વાતચિત પણ તેવા લોકો સાથેજ કરવામાં આવે
છે, હૃદયમાં રહેલી ગૂઢ વાત તેઓનેજ કહેવામાં આવે છે.

આવાં વર્તનવડેજ રાજ્યના સત્તાધીશોને વહાલા થઈ શકાય છે,
બાકી સસવાદીઓ અગર વચને વચને સાચીદિન સિખામણ આપનારા
તથા પરિણામે હિત કરનારા માણસો સત્તામાં અધે થયેલાઓને વહાલા
થઈ શકતા.

તેથી હે કુમાર ! આવી રાજ્યલક્ષ્મી કે જે બહુ વિકાર કરવાના સ્વ
ભાવવાળી છે, તેની પ્રત્યે પ્રાયઃ નિર્વિવેકી આત્માઓ જ આસક્તિ ભાવ રાખે
છે. પણ વિવેકી આગળ—પાછળના લાભાલાભ જોનારને આવી લક્ષ્મીમાં
વ્યામોહ યતો નથી. આ પ્રસંગના અનુસંધાનમાં એક કથા છે તે
દુ દુ હું તેને તમે સદુ એકચિત્તે સાંભળો !

૧૩ : શુચિદેવે ધમંડ કરીને શું મેળવ્યું ?

ભોગપુર નગરમાં શુચિદેવ અને શ્રીદેવ નામના બે વ્યાપારીઓ જુદી જુદી પોળમાં રહેતા હતા. તેઓ બંને પરંપરાથી વારસામાં આવેલી લક્ષ્મીને સુખેથી ભોગવતા ગૃહવાસ ચલાવતા હતા. તે બંનેમાં જે શુચિદેવ હતો, તેને સ્વચ્છતા પર-અતિશય ચોખ્ખાઇ પર બહુ અનુરાગ હતો. બાહ્યશુચિરૂપ ધર્માચારમાં તે અતિશય મૂઢ હતો. હમેશાં હાથમાં પાણીથી ભરેલ તાંબાનું વાસણ રાખીને તે ફરતો હતો. તે જ્યાં જ્યાં જતો ત્યાં ત્યાં પહેલા ભૂમિ અથવા આસનને પાણીની અંજળીથી છાંટી પવિત્ર કરીને પછી તે બેસતો. ગૃહકાર્યને માટે જે જે વસ્તુ લાવતો તે સર્વે જળવડે છાંટી શુદ્ધ કરીને પછીજ તે ઘરમાં મૂકતો.

એક દિવસે તેને ઘેર કાઈ ઢેઢ જાતિના માણસો કાર્યપ્રસંગે આવ્યા. તે વખતે તેની સ્ત્રી લક્ષ્મીવતીએ તેમને પૂછ્યું; ‘તમે કેમ આવ્યા છો ?’

તેઓએ કહ્યું; ‘ઘણા વર્ષ પહેલાં શુચિવાદ શેઠના પિતાએ અમને બ્યાળે સોનામહોરો દીધેલી હતી. ઘણો વખત તે વાતને યદ્ ગયો, હવે અમારી પાસે સંપત્તિ યદ્, અમને સોનામહોરો મળી, તેથી તેમનું ઋણ ચૂકવવાને માટે બ્યાળ સહિત હિસાબ ગણી તેટલી

સોનામહોરો સાથે લઇને અમે અહીં આપ્યા છીએ, તે આપવી છે, તે શેઠ ક્યાં ગયા છે ?’

‘હમણાં બપોરનો સમય છે, તથા તેઓ ઉપરના માળે સુષેથી સૂતેલા છે, હું તેમને ઉઠાડું છું.’

‘નિદ્રાનો છેદ કરવામાં મહા પાપ છે, કહ્યું કે, નિદ્રા છેદનાર તથા પંકિતભેદ કરનાર બંને સરખા પાપી છે. તથા આ સોનામહોરો તમેજ ગ્રહણ કરો, તેઓ જાગે ત્યારે તેમને આ હકીકત જણાવજો.’ એમ કહીને એક પાત્રમાં સોનામહોરોને મૂકીને તે ચંગાસો ગયા. બ્યારે સૂતેલો શુચિદેવ જાગ્યો, ત્યારે ઉપરના માળેથી તેનીએ આવ્યો, લક્ષ્મીવતીએ પોતાના પતિને માતંગોએ કહેલી બધી હકીકત કહી સંભળાવી.

શુચિદેવે પૂછ્યું : ‘તે સોનામહોરો ક્યાં છે ?’

આ પાત્રમાં મૂકેલી છે.’ શુચિદેવે સોનામહોરો જોઇને તેણે પૂછ્યું : ‘આ બધી સોનામહોરોને પાણીથી ધોષ કે નહિ ?’

‘લક્ષ્મી અને સરસ્વતીના સંયોગવડેજ સોનામહોરો પ્રાપ્ત બને છે, તથા એને ધોવાની શી જરૂર ?’

પોતાની સ્ત્રીનાં આ વચનોને સાંભળીને વાંકી બુકટી કરી, રાત્રી મુખ કરી, ક્રોધપૂર્વક તેણે કહ્યું :

આ સોનામહોરોનો બલે નાશ થઈ જાઓ, તેઓ ગુફામાં અથવા પર્વતોના ખીણમાં બલે પડે ! તારે ઘેર બલે શીય ન હોય ! પણ મારે પાવત્ર ધરે તેં આજે મોલન કર્યું છે.’

આમ કહીને તે શુચિદેવે ગંગા પગવડે સોનામહોરોનાં બાજ નને પાડુ મારીને તે દૂર ફેંકી દીધું.

તેનાં આ કૃત્યથી તેનાં ધરની સંપત્તિની અધિષ્ઠાયિકા લક્ષ્મીદેવીએ વિચાર્યું; ‘ શુચિદેવનો પાપોદય જાગ્યો છે, તેથી તે આવું અયોગ્ય આચરણ કરે છે. ઘેર આવેલી મને ડાળે પગે તરછોડે છે, તેથી આજથી મારે પણ તેનું ધર છોડી દેવું; અને હવે એવું કરવું કે જેથી તે ઉદરવૃત્તિ પણ કરવાને સમર્થ રહે નહિ, તેનું ધર દારિદ્ર્યથી પૂર્ણ કરી દેવું.’

આ પ્રમાણે વિચારીને તેની સંપત્તિની અધિષ્ઠાયિકા લક્ષ્મીએ શુચિદેવનું ધર છોડ્યું, આથી થોડા દિવસમાં તેનું સર્વ ધન ચાલી ગયું, કાંઈ પણ રહ્યું નહિ. આજીવિકાને માટે તે જે જે વ્યાપારાદિક કરે તે તે વિપરીત પડવા લાગ્યા. ધન જવાથી તે જેની સેવાદિક કરે તેમાં કાંઈ ઉપદ્રવ થાય, ફેરફાર થાય અને તેને નોકરીએ રાખનાર તેને કાઢી મૂકવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે સ્વજનવર્ગમાં અને અન્ય જનોમાં તે અત્યંત અનિષ્ટ થઈ ગયો. નિર્વાહ ચાલે તેટલું અન્ન પણ તેના ઘરમાં રહ્યું નહિ. ક્ષુધાથી કૃશ થયેલા પેટવાળો તે આમ તેમ ભટકવા લાગ્યો.

તેની પત્ની લક્ષ્મીવતી અન્ન પણ ફૂલંબ થઈ જવાથી પોતાના પિતાના ઘેર ચાલી ગઈ. શુચિદેવ દુઃખની પરંપરાશય અગ્નિથી જ્વલિત અંતઃકરણવાળો થઈને કોઈ રીતે નિર્વાહ કરવાને પણ સમર્થ રહ્યો નહિ. છેવટે શુચિદેવ પોતાનું ગામ ત્યજીને દેશાંતર ચાલી ગયો.

એક ગામથી બીજા ગામ ભટકતા જે જે સ્થળે તે વ્યાપારાદિક કરતો હતો, તે તે સ્થળે વિપરીત પરિણામ આવવાથી તે મહા-દુઃખને પામતો હતો. કોઈને ઘેર સેવા કરવા-નોકરી કરવા રહેતો તો ‘ચોર્યાદિકનું ક્ષત્રંક ચઢવું’, અને તેને રજા આપી દેતા. આ પ્રમાણે બહુ ગામ અને દેશોમાં બહુ કાળ સુધી તેણે ભ્રમણ કર્યું, પણ

સર્વત્ર વ્યાપારાદિકમાં અવળા પાસા પડવાથી નાશીપાસ થઈને આશા-
ભંગ થયેલો ફરીથી તે સ્વદેશ તરફ ખાછો વળ્યો.

એક દિવસ તે આખા દિવસનો જૂખ્યો કષ્ટથી માર્ગ કાપતો, ક્ષુધાથી
પીડિત થયેલો કોઈક મોટા નગરની નજીકના એક દેવકુળમાં મામમાં
પરિશ્રમથી ખિન્ન મનવાળો ચર્ચ બહુ ચાક લાગી જવાથી શોક વધતે તે
બેઠો છે.

તેટલામાં એક રૂદ્રદેવ નામનો ચંડાલ ત્યાં દેવકુળમાં આવ્યો.

તે મૂળમંડપમાં ગયો, અને યક્ષને પ્રણામ કરીને મંડપમાં બેઠો.
ત્યાં શુચિદેવ પણ ક્ષુધા અને તૃષ્ણાથી ખિન્ન શરીર અને મનવાળો
થઈને તે દેવાલયના એક ખૂણામાં પડ્યો હતો તેણે પેલા ચંડાલની
તરફ જોયું તેને કુતૂહલ થયું, કે, ‘આ ચંડાલ શું કરે છે? તે કું
જેઈ?’ શુચિદેવે તે તરફ ધ્યાન પૂર્વક જોવા માંડ્યું:

તો તે રૂદ્રદેવ ચંડાલ તે મંદિરના યક્ષને પ્રણામ કરીને આઠંબર
પૂર્વક પૂજા વિધાન કરવા લાગ્યો. તેણે એક મંડળને આળેખીને યક્ષિણીના
પૂજા ઉપચાર કર્યા અને મંત્રજાપ કરવા લાગ્યો. યોડીવાર ચર્ચ તેવામાં
તે યક્ષિણી પ્રગટ થઈ.

રૂદ્રદેવે તેને કહ્યું: ‘દેવ ! મારી ઇચ્છા પ્રમાણે મારે માટે એક
વિલાસગૃહ બનાવો.’

યક્ષિણીએ તે પ્રમાણે બવન અને ભોજનાદિ સામગ્રી દેવશક્તિથી
તત્કાળ બનાવી દીધી. ત્યારપછી દેવાંગનાના સમૂહે તે ચંડાલનું સુગંધી
તૈલાદિકથી અભ્યંગન કર્યું, સુંદર અને સુગંધી પીડી ચોળી, પુષ્પા-
દિકથી સુગંધિત કરેલા જળવડે તેને સ્નાન કરાવ્યું, સુક્રમળ એવા
સુગંધી વસ્ત્રવડે તેનું શરીર લુંછ્યું, શુદ્ધ એવા હીરાગળ વસ્ત્રો પહેરા-
વ્યાં, વિવિધ આશ્વાસુ વડે તેને અસંકૃત કર્યો.

ત્યારખાદ ઉત્તમ આસન ઉપર તેને ખેસાડ્યો, સુવર્ણ અને રત્નના ભોજનમાં વિવિધ પ્રકારે બનાવેલી દેવનિર્મિત રસોઈ પીરસીને જમાડી. આત્મમનાદિકથી તેનાં હાથની શુદ્ધિ કરાવી. પછી રત્ન જડેલા સોનાના પલંગ ઉપર સુકુમાર તથા કોમળ એવી શય્યા કરીને તેની ઉપર તેને ખેસાડ્યો અને અતિ સુગંધી દ્રવ્યોથી મિશ્રિત ઉત્તમ તાંબુળાદિક આપીને રૂદ્રહત્ત ચંડાલને પ્રસન્ન કર્યો.

આ રીતે સુરરમણીઓ સાથે ગીત તૃત્યાદિક વિલાસો ભોગવતો તે અદ્ભૂત મુખમાં નિમગ્ન થઇને ત્યાં રહ્યો. એક ઘડી રાત્રી પાછી રહી ત્યાં સુધી તે પ્રમાણે ભોગવિલાસ ભોગવી તૃપ્ત થઇને તેણે તે સર્વનું વિસર્જન કર્યું.

આ સમય વૃત્તાંત તે દેવાલયમાં રહેલા શુચિદેવે દીઠું; તે દેખીને તે વિચારવા લાગ્યો; ‘અહો ! આ માતાંગ વિધારતનોનો સમુદ્ર તથા અચિત્ય શક્તિવાળો દેખાય છે, માટે હું તેની સેવા કરું. અને સેવા કરીને તેને પ્રસન્ન કરી માફ દારિદ્ર્ય મૂળથી ઉખડી જાય તેમ કરું.’

આમ વિચારીને શુચિદેવ તે રૂદ્રહત્તની સેવા કરવા લાગ્યો. તે દિવસથી તે તેની પાછળ બમતો, તેને ખેસવાની ઇચ્છા થાય ત્યારે તેની સન્મુખ આવીને તેને આસન દેતો, તેની નજીકમાં તેની સેવા કરવામાં સાવધાન બન રાખીને પોતે ખેસતો, તેનાં મુખમાંથી વચન માત્ર નીકળતાંજ તે કાર્ય તેની પ્રસન્નતા રહે તે રીતે કરતો. આ રીતે રૂદ્રહત્તનું ચિત્ત પ્રસન્ન થાય તેવી રીતે વર્તતો હતો. તે ઉભો થાય ત્યારે તેના જોડા પગ પાસે ધરીને તે પહેરાવતો હતો, જ્યારે તે રસતે ચાલતો ત્યાર વિનયપૂર્વક સેવકની જેમ તેની પાછળ ચાલતો હતો. તેની પાસે જે સામાન હોય તે પોતે ઉપાડીને ચાલતો.

ઘણા કાળ સુધી આ રીતે સેવા કરવાથી રૂદ્રહત્તનું દિલ તેના તરફ આકર્ષાયું.

એક દિવસ તેણે શુચિદેવને કહ્યું; ‘હે ભદ્ર ! ક્યા કારણથી તું મારી આવી અનિર્વચનીય ભક્તિ કરે છે ?’ શુચિદેવે પ્રણામપૂર્વક બે હોય જોડીને કહ્યું; ‘સ્વામીન ! હું દારિદ્ર્યના દુઃખથી બહુ પીડાયેલો છું. અતિ દારિદ્ર્યથી પરાભવ પામીને હું ઘેરથી નીકળ્યો હતો; પણ દારિદ્ર્ય તો મારી પાછળ લાગેલું જ રહ્યું છે, કોઈ રીતે મારું સાનિધ્ય તે છોડતું નથી.’

‘અર્થનો અર્થો એવો હું સમગ્ર પૃથ્વીમંડળમાં બટક્યો, પણ કોઈ પણ સ્થળે મને દ્રવ્ય મળ્યું નહિ. ધન નહિ મળવાને લીધે જ આશાભંગ થવાથી હું દેશ તરફ પાછો જતો હતો, પણ પૂર્વ ભવમાં કરેલા શુભ કર્મના યોગથી તમારાં દર્શન થયા. મેં આપે વિદુર્વેલી બધી સંપત્તિ જોઈ, આપનું અતિ સામર્થ્ય જોઈને હું આપની સેવા કરવામાં પ્રવર્ત્યો, તેથી હવે જો આપનાં દર્શન અને સેવાવડે પણ મારું દારિદ્ર્ય દૂર નહિ જાય તો પછી મને કોણ દારિદ્ર્યસમુદ્રથી તારશે ! તેથી કૃપા કરીને મારું દારિદ્ર્ય દૂર કરા !’

શુચિદેવની વાતને સાંભળીને પ્રસન્ન થયેલા રૂદ્રદેવે કહ્યું; ‘હું તારા ઉપર ઘુષ્ટમાન થયો છું, તેથી યક્ષિણીની આરાધના કરવાની વિધા તું અહણુ કર.’

તે સાંભળીને શુચિદેવે તેને સ્નેહ પૂર્વક પ્રણામ કર્યા.

રૂદ્રદેવે પ્રસન્ન ચિત્તથી યક્ષિણીની સાધનાનો મંત્ર વિધિપૂર્વક તેને આપ્યો.

શુચિદેવે તે મંત્ર વિનયપૂર્વક અહણુ કર્યો.

રૂદ્રદેવે કહ્યું; ‘અહિં મારી સહાયથી જ આ મંત્ર તું સાધ, કે નથી નિર્વિઘ્નપણે તે મંત્રની તને સિદ્ધિ થાય’

શુચિદેવે ધમંડ કરીને શું મેળવ્યું ? :

૧૧૫. :

શુચિદેવે તેની સહાયથી આત્માને કૃતાર્થમાનીને તે મંત્રની સાધના કરી.

મંત્ર સિદ્ધ થયા પછી રૂદ્રદેવે કહ્યું ‘હવે તું ઘેર જા, ત્યાં જન્મને તારું ઇચ્છિત કરજે.’ આ પ્રમાણે કહીને રૂદ્રદેવે ચંડાળે શુચિદેવને ઘેર જવાની અનુમતિ આપી એટલે શુચિદેવ પણ તેને નમસ્કાર કરીને પોતાનાં ઘર તરફ ચાલ્યો.

માર્ગે ચાલતાં અનેક પ્રકારના મનોરથો કરતો કેટલાક દિવસે તે ઘેર પહોંચ્યો.

ઘેર આવીને પહેલાં તો તેણે યક્ષિણીની સાધના કરવાની સામગ્રી એકઠી કરી. એક સ્વચ્છ જમીન ઉપર મંડળ આલેખ્યું, તે આલેખીને યક્ષિણીનો પૂજા પ્રકાર શરૂ કર્યો, અને ત્યારબાદ તે મંત્ર સંભારવા લાગ્યો, પણ દુર્ભાગ્યના યોગથી તે મંત્રનું મુખ્ય પદ ભૂલી ગયો.

‘હવે મારે શી ચિંતા છે ?’ એવા અતિ હર્ષથી મન ભરાઇ જવાના કારણે સેંકડો મનોરથ કરવામાં ઉત્સાહવંત થયેલ તે શુચિદેવ ખરેખર મંત્રનું એક પદ ભૂલી ગયો.

ઘણી રીતે ઉઠાપોઠ કર્યો પણ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ઉદય થવાથી તેને તે પદ યાદ આવ્યું નહિ. તેમ થતાં કાળ ચૂકેલા વાંદરાની જેમ તે વિલખો થઈ ગયો.

ફરીથી પાછો તે ગ્રામ, નગર, ઉપવનોમાં ભટકતો રૂદ્રદેવે માતંગને શોધવા લાગ્યો. ઘણા દિવસે તેને તેનો પત્તો મળ્યો કે, ‘રૂદ્રદેવે અમુક સ્થાને રહે છે.’ ત્યાર પછી શુચિદેવ તેની પાસે ગયો.

જેવો હતો તેવો ને તેવો જ રૂદ્રદેવે તેને દેખીને તેને પાછા આવવાનું કારણ પૂછ્યું, એટલે એક મંત્રપદના વિસ્મરણની હકીકત તેણે કહી સંભળાવી.

તે સાંભળી કણ્ણા ઉત્પન્ન થવાથી રૂદ્રદત્તે કહ્યું; ‘ બદ્ધ ! તું તો મૂલી જવાના સ્વભાવવાળો દેખાય છે, અને એ વિદ્યા તો એકજવાર અપાય છે, બીજીવાર અપાતી નથી એવી ગુરૂની આજ્ઞા છે. જો મીજીવાર આપું તો મારી અને તારી જાનેની વિદ્યા નિષ્ફળ જાય; તેથી હવે તે વિદ્યા હું તને ફરીથી આપી શકીશ નહિ; પરંતુ તારું કૃપ્પ જોવાને હું સમર્થ નથી, તેથી વિદ્યાથી મંત્રીને સિદ્ધ કરેલ આ પદ લઈ જા, આ પદ સ્વતઃસિદ્ધ છે. ધૂપ દીપાદિક્ષી તેને પૂજીને તેની પાસે જો માગીશ તે તને આપશે, તેથી તે લઈને તું તારા ઘેર જા અને સુખી થા ’

રૂદ્રદત્તે આમ કહી તેને પોતાનો વિદ્યાસિદ્ધ પદ આપ્યો. તેણે પ્રણામપૂર્વક તે પદ ગ્રહણ કર્યો, અને તે વિદ્યાનિષ્ઠ માત્ર મની અતુલ લઈ પોતાના દેશ તરફ ચાલ્યો.

વિદ્યાસિદ્ધ પદ મળવાથી માર્જે ચાલતાં મનમાં તે વિચારવા લાગ્યો. ‘ હવે તો સર્વ મનોવાંછિત આપનાર આ પદ મને મળ્યો છે. પૂર્ણ વગેરે ફરીશ એટલે ઇચ્છિત તરતજ મળશે, હવે મારા સર્વ વાંછિત ફલશે. નગરમાં ફરીથી મારી મહત્તા થશે, હવે તો તાકીદે ઘેર જઈ ધારેલાં બધાં કાર્યો કરું. ’ આ પ્રમાણે મનોરથો કરતો અતિ ઉત્સુકતાથી તે કાષ્ઠ સારથીવાહની સાથે ચાલ્યો, પોતાના ગામથી એ દિવસનો રસ્તો અધૂરો રહ્યો, તેટલામા ચોરો મળ્યા, તેઓએ તે સારથી લૂંટ્યો, અને તેનો વિદ્યાસિદ્ધ પદ પણ તે લોભો ચોરી ગયા.

શુચિદેવ આથી વિલખો થઈને પાછો વળ્યો.

તે ફરી પાછો તે રૂદ્રદત્ત વિદ્યાગુરૂની પાસે મહાપરિશ્રમે પહોંચ્યો. તે તે રૂદ્રદત્તના ચરણોમા પડ્યો.

તેણે પૂછ્યું; ‘ ફરીથી ક્રમ આપ્યો ? ’

તેણે પદ ચોરાયાની હકીકત કહી સંભળાવી.

તેની દીનતા દેખીને તેને ક્ષણા આવી. આથી તેણે વિદ્યાથી મંત્રણે કામઘટ તેને આપ્યો અને તેની પૂજાની વિધિ કહી.

શુચિદેવ પણ પોતાના ઉપકારી તે વિદ્યાસિદ્ધને નમસ્કાર કરીને હર્ષપૂર્વક સ્વદેશ તરફ ચાલ્યો.

કેટલાક દિવસે તે ઘેર પહોંચ્યો. ત્યાં ચોખંડુ છાણનું મંડળ કરીને ધૂપ, દીપ, પુષ્પ, અક્ષત; ચંદનાદિકથી તે ઘટની પૂજા કરીને ઘટ પાસે પ્રાર્થના કરી. તેણે જે માગ્યું તે બધું ઘટે તેને આપ્યું.

શુચિદેવ આથી અતિ પ્રસન્ન થઈને વિચારવા લાગ્યો. ‘સ્વજ-દિકને ખોલાવીને હું ભોજન કરાવું, જેથી આખા નગરમાં મારી ખ્યાતિ થાય પછી ઘર તથા ભૂષણાદિકની માગણી કરીશ.’ આવો વિચાર કરીને તેણે ભોજન સામગ્રીની માગણી કરી.

દેવકૃપાથી સઘળી સામગ્રી તેની પાસે તરતજ પ્રકટ થઈ. પછી સ્વજન વર્ગને તેણે નિમંત્રણ આપી ભોજન કરાવ્યું.

તે લોકો આવી ઉત્તમ દિવ્ય રસવતી જમીને તે શુચિદેવની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.

તે અવસરે તે લોકોએ તેને સન્માન પૂર્વક પૂછ્યું; ‘આવી પ્રથમ કોઈ વખત નહિ ખાધેલી અપૂર્વ રસવતી તે કયાંથી મેળવી? આવી રસવતી આજ સુધી કોઈએ ખવરાવી નથી, અને ભવિષ્યમાં ખવરાવશે નહિ. મૃત્યુલોકદ્વં સુખ આપે તેવા સ્વાદવાળી રસવતી તેજ અમને ખવરાવી છે, તું ધન્ય છે, પણ કહે તો ખરો કે આવી તારી શક્તિ કેવી રીતે થઈ? આ કોનો મહિમા છે?’

તે સાંભળીને અહંકારના યોગે મનમાં ડુલાતો શુચિદેવ આવે-શથી મદમત થયેલો ઘરની અંદર જઈને વિદ્યાસિદ્ધે આપેલા તે

કામધટને પોતાના ખભાપર ઉપાડીને તે સ્વજન વર્ગની વચ્ચે નાચતો નાચતો કહેવા લાગ્યો;

‘આ કામધટના પ્રભાવે ખરેખર હું મોટા મહારાજા બનીશ. બોજન તો શું? પણ જે જોઈએ તે હું મેળવીશ; આ જગતમાં મારા જેવું કોણ છે?’

અતિ ઉન્માદે ચઢેલા અને બ્યાકુળ ચિત્તવાળા તેના ખભાપરથી તે કામધટ નીચે જમીનપર પડી ગયો, અને તેના સેંકડો કટકા થઈ ગયા. તેથી તે વિશ્વખો થઈ આસામંગ થઈ ગયો અને શોક કરવા લાગ્યો.

લોકો તેની સાચું જોઈને તેની હાંસી કરવા લાગ્યા. અને જ્યાં કોઈ મૂર્ખની વાત ચાલતી હોય ત્યાં લોકો તેવું દૃષ્ટાંત આપતા હતા.

આમ અણુધારી આપતિથી નિરાશ થયેલો તથા હૃદયમાં અતિ-શય બળતો તે શુચિદેવ ફરીથી પાછો નીકળ્યો અને તે વિદ્યાસિદ્ધ રૂદ્રદત્તની પાસે પહોંચ્યો. તેને બધી હકિકત કહી.

રૂદ્રદત્ત પણ તે સાંભળીને જરા હસી કપાળે હાથ દબાવે બોલ્યો; ‘ધિક્કાર છે તારી મૂર્ખાઈને! ઇચ્છિત આપવાવાલી વસ્તુ તારા જેવા મૂર્ખ વગર બીજો કોણ લોકોની વચ્ચે પ્રગટ કરી દેખાડે? મૂર્ખ! ત્રણ વખત તારા મનોરથો સિદ્ધ કરનારસ્વતઃ સિદ્ધ વિદ્યા તથા પદ, અને કામધટ આપ્યાં તો પણ તારું દારિદ્ર્ય ગયું નહિ. વળી ફરીથી પણ તું આગ્યો. હવે મારી પાસે બીજો કોઈ મંત્રાક્ષર નથી. જે વિદ્યા મારી પાસે હતી, તે બધી તને આપી દીધી હતી, હવે તું મારી પાસે આવીશ નહિ, અહિંથી જ્યાં સુખ હોય ત્યાં તું ગયો જા.’

આમ કહીને શુચિદેવને તે રૂદ્રદત્ત વિદ્યાસિદ્ધિ કાઢી મૂક્યો.

શુચિદેવે ધમંડ કરીને શું મેળવ્યું ? :

૧૧૯ :

તે પણ વિલક્ષવદનયુક્ત ઘેર આવ્યો. તેણે સમગ્ર દિવસ મહા-
દુઃખથી કાઢ્યો ને તે રાત્રે સૂતો. જ્યારે નિદ્રા કાંઈક આવી ત્યારે એક
મધ્યમ વયવાળી, શ્વેત વસ્ત્ર પહેરેલી, ઉત્તમ તરણીને ધરના મધ્યમાં
પોતાની સન્મુખ આવતી તેણે દીડી.

તેને જોતાંજ સંબ્રમથી તે ખેંઠો થયો, અને તેના ચરણમાં
નમસ્કાર કરીને તેણે પૂછ્યું; ‘રે દેવી ! તમે કાણ છો ? અહીં શા
કાર્ય માટે આવ્યા છો ?’

જવાબમાં તે સ્ત્રીએ કહ્યું; ‘તેં તારા ડાબા પગથી અપવિત્ર
કહીને જેની દુર્ગંધા કરી ફેંકી દીધી હતી, તે હું તારી સંપત્તિની
અધિષ્ઠાયિકા દેવી છું.’

આ સાંભળીને શુચિદેવે કહ્યું; ‘દેવી ! હમણાં તમે ક્યાં
રહો છો ?’

દેવીએ કહ્યું; ‘તારું પુણ્ય પલટાઈ ગયું, એટલે જ તને કુમતિ
સૂઝી, ને તેં મને લાત મારી, તું જેની દુર્ગંધા કરતો હતો તે ચંડાલના
ઘરમાં રહું છું.’

શુચિદેવે કહ્યું; ‘તે કયો ચંડાલ ?’

જેની સેવા કરીને તેં ઘણો કાલ વીતાવ્યો, ને જેની સાથે
રહીને જેના જોડા તેં ઉપાડ્યા, તેમજ જેની પાછળ તેં ખૂબજ પરિશ્રમ
કર્યો, તે વિદ્યાસિદ્ધ રૂદ્રદત્તાનાં ઘરમાં હું રહું છું.

‘અહીં કેમ આવ્યા છો ?’

‘તારો શૌચધર્મ જોવાને આવી છું કે તું કેવો શૌચધર્મ હજી
સાચવે છે ?’

આમ કહીને લક્ષ્મીદેવી અદશ્ય થઈ ગઈ.

શુચિદેવ લજ્જાથી માથું નીચું નમાવી અતિ ક્લેશથી પ્રાણુવૃત્તિ અસાવતો બધાં લોકોને હાંસીનું પાત્ર થયો.

તે જ્યાં જ્યાં જતો ત્યાં ત્યાં તેની મૂર્ખાઈ અને કમકુંભના નાશનું સ્વરૂપ વર્ણવીને લોકો તેની હાંસી કરતા હતા. તે સાંભળીને હૃદયમાં બળતો, પણ નિર્ધન હોવાથી તે દુઃખપૂર્વક કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો. તેથી સમગ્ર શકાય છે કે, અંતે આવું પરિણામ લાવનારી લક્ષ્મી અતિ સ્ત્રીય કરવાથી પણ સ્થિર રહેતી નથી.

૧૪ : ભોગદેવ સંચયશીલનાં ઘેર જાય છે :

ધર્મઘોષ આચાર્ય મહારાજે શુચિદેવની ઉપરોક્ત કથા કહીને કેરલરાજ કુમારને ફરમાવ્યું કે ‘ ભદ્ર ! લક્ષ્મી પૂર્વની પુણ્યાઈને આધીન છે, અતિશૌચ કરવાથી સ્થિર રહેતી નથી, તેમ લક્ષ્મી સેવા-પૂજા કરવાથી પણ સ્થિર રહેતી નથી.’

તે પ્રસંગમાં શ્રીદેવની કથા હું કહું છું તે સાંભજો !

ભોગપુરનગરમાં એ જ શુચિદેવનો શ્રીદેવ નામનો મિત્ર રહેતો હતો. તેણે અન્ય દેવ-દેવીની સેવા મૂકી દઇને લક્ષ્મી દેવીનીજ મૂર્તિ કરાવીને, ઘરમાં સુંદર તથા પવિત્ર સ્થાનમાં તેનું મંદિર કરાવ્યું હતું, અને મંત્ર, હવન, પૂજન, ઈત્યાદિ વિધિપૂર્વક તેની સ્થાપના કરી હતી.

હમેશાં ત્રણે કાળ ધૂપ, દીપ, પુષ્પાદિકથી તે શ્રીદેવ લક્ષ્મીદેવીની પૂજા કરતો હતો. પ્રતિક્ષણે લક્ષ્મીના મંત્રને તથા તેનાંજ ધ્યાનાદિકને કરતો, તેનું જ રટણ કરતો તે પોતાનો કાલ પૂર્ણ કરતો હતો.

એક દિવસે તે લક્ષ્મીદેવીનું હસતું મુખ જોઇને શ્રીદેવે પૂછ્યું :
‘ આપ આજે હસો છો તેનું શું કારણ ?’

લક્ષ્મીએ કહ્યું: ‘શ્રીદેવ ! તું પરમપદને સાધનાર, પરમ કુલુષાણી અમૃત રસથી ભરેલા કામકુંભ જેવા, સકળ ચરાચર જીવોનું દિત કરવામાં તત્પર, સર્વ સુર અને નરના અધિપતિઓ જેના ચરણકમળમાં નમે છે તેવા, સમસ્ત વાંછિત સુખને દેવાવાળા અને ત્રણ જગતમાં ઉત્તમ શ્રીજિનેશ્વરદેવને છોડી દઇને આ લોકમાંજ પુણ્યાર્થ હોય તો રહેનારી એવી મારી બહુ પ્રકારે પૂળ કરે છે, પણ હું તો પૂર્વજન્મમાં ઉપાજ્ઞ કરેલ પુણ્યના વશથીજ સ્થિરભાવ કરીને રહું છું. જ્યાં સુધી પ્રજાન પુણ્યનો ઉદય સ્થિર હોય ત્યાં સુધી રહી શકું છું. મારી પ્રસન્નતાથી હું રહી શક્તી નથી, તેથી જેની સેવનાથી કાચું ન થાય તેની સેવા કરવી નકામી છે. ‘લક્ષ્મી પુણ્યાધીન છે’ તે વાંત સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે. પુણ્ય તો શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ ધર્મ અને જ્ઞાન, શીલ તથા તપ ઇત્યાદિની આરાધનાથી બંધાય છે, તેથી તું મારી નકામી અત્યંત સેવા કરે છે, તે જોઈને હું તારી આ ચેષ્ટાને હસું છું.’

શ્રીદેવે તે સાંભળીને કહ્યું: ‘દેવી તારી પૂળમાં પરાયણ રહેનાર મારું જે યવાનું હોય તે યાઓ, હું તો તારી પૂળ પ્રાણીને પણ મૂકીશ નહિ.’

આ પ્રમાણે કહીને નિશ્ચળ ચિત્તવાળો તે હમેશાં લક્ષ્મીનું પૂજન કરતો.

આમ કેટલોક કાલ પસાર ચર્ચ ગયો.

એક દિવસે પૂળના અવસરે લક્ષ્મીનું શ્યામમુખ જોઈને શ્રીદેવે પૂછ્યું, ‘દેવી શા કારણથી આજે તમે અપ્રસન્ન છો ?’

લક્ષ્મીએ કહ્યું: ‘તારાં ઘેર હમણાં જે પુત્ર જન્મ્યો તે કુવક્ત્રો છે, પુણ્ય રહિત છે, પૂર્વજન્મમાં પાપ કરીને આવેલો છે, તેથી

હું હવે તારું ઘર તપ્પને ચાલી જવાની ઈચ્છાવાળી થઈ છું. હું જે કે અતિ ભક્તિવંત એવા તારી ઉપર અનુરક્ત છું, પણ હમણાં અહીંથી મારું ગમન તો જરૂર થશેજ; તેથી હું અપ્રસન્ન ચિત્તવાળી જાની છું. કારણ કે, પુણ્ય વિના લક્ષ્મી સ્થિર રહેતી નથી.'

‘શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે ‘જે કોઈ સારા લક્ષણવાળો પુત્ર, દાસ, પશુ કે પુત્રવધૂ ઘરમાં આવે તો તેનાં આગમન માગથીજ ચારે તરફથી વગર બોલાવેલી લક્ષ્મી સંકેતિત મનુષ્યની જેમ સ્વતઃ આવે છે, અને ચોડા જ કાળમાં ઘર સમૃદ્ધિથી ભરાઈ જાય છે. તે રીતે જે કોઈ કુલલક્ષણવાળો પૂર્વે કરેલા પાપના સમૂહવાળો પુત્ર, પુત્રી, સેવક કે પશુ આવે છે, તો તેના આવવાથીજ યત્નરૂઢે સાચવી રાખેલી લક્ષ્મીનો પણ નાશ થઈ જાય છે. કારણ કે, પુણ્ય અને પાપના ઉદ્યયી લક્ષ્મી અણુચિંતવી આવે છે અને અણુચિંતવી ચાલી જાય છે.’

કહ્યું છે કે,

પુણ્યોદયાદ્ ભવેલ્લક્ષ્મીઃ, નાલિકેરફલામ્બુવત્ ।

અન્નાતા હિ પુનર્યાતિ, ગજમુક્તકપિત્થવત્ ॥૧૥

‘પુણ્યના ઉદ્યયી નાળિયેરના પાણીની જેમ લક્ષ્મી આવે છે, અને હાથીએ ખાધેલ કપિત્થફળ (કોઈ)ની જેમ તે ખજાર ન પડે તેમ ચાલી જાય છે.’

આ સાંભળી શ્રીદેવે કહ્યું; ‘દેવી તમે અહિંથી હવે ક્યાં જશો ?’

લક્ષ્મીએ કહ્યું; ‘આજ નગરમાં પૂર્વ જન્મમાં પંચમહા વ્રતધારી સુપાત્ર મુનિ મહર્ષિને ભાવપૂર્વક જેણે દાન દીધું છે, પણ પૂર્વે કરેલ કર્મનો ઉદ્યયકાળ નહિ આવવાથી ઉત્તમ એવા મોગાદિકથી

લક્ષ્મીએ કહ્યું: ‘શ્રીદેવ! તું પરમપદને સાધનાર, પરમ કુણ્ડાલપી અમૃત રસથી ખરેલા કામકુંભ જેવા, સકળ ચરાચર જીવોનું હિત કરવામાં તત્પર, સર્વ સુર અને નરના અધિપતિઓ જેના ચરણકમળમાં નમે છે તેવા, સમસ્ત વાંछિત સુખને દેવાવાળા અને ત્રણ જગતમાં ઉત્તમ શ્રીજિનેશ્વરદેવને છોડી દધને આ લોકમાંજ પુણ્યાર્થ હોય તો રહેનારી એવી મારી બહુ પ્રકારે પૂજા કરે છે, પણ હું તો પૂર્વજન્મમાં ઉપાર્જન કરેલ પુણ્યના વશથી, જ સ્થિરભાવ કરીને રહું છું. જ્યાં સુધી પ્રમળ પુણ્યનો ઉદય સ્થિર હોય ત્યાં સુધી રહી શકું છું. મારી પ્રસન્નતાથી હું રહી ચકતી નથી, તેથી જેની સેવનાથી કાર્ય ન થાય તેની સેવા કરવી નકામી છે. ‘લક્ષ્મી પુણ્યાધીન છે’ તે વાંત સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે. ‘પુણ્ય તો શુદ્ધ દેવ, શુર, ધર્મ અને દાન, શીલ તથા તપ છત્યાદિની આરાધનાથી બંધાય છે, તેથી તું મારી નકામી અત્યંત સેવા કરે છે, તે જોઈને હું તારી આ એટલાને હસું છું.’

શ્રીદેવે તે સાંભળીને કહ્યું: ‘દેવી તારી પૂજામાં પરાયણ રહેનાર મારું જે થવાનું હોય તે થાઓ, હું તો તારી પૂજા પ્રાણીંતે પણ મૂકીશ નહિ.’

આ પ્રમાણે કહીને નિશ્ચળ ચિત્તવાળો તે હમેશાં લક્ષ્મીનું પૂજન કરતો.

આમ કુટલોક કાલ પસાર ચર્ચ ગયો.

એક દિવસે પૂજના અવસરે લક્ષ્મીનું સ્થામનુજ જોઈને શ્રીદેવે પૂછ્યું, ‘દેવી શા કારણથી આને તમે અપ્રમન્ય છો ?’

લક્ષ્મીએ કહ્યું: ‘તારાં ઘેર હમણાં જે પુત્ર જન્મ્યો તે કુલક્ષણો છે, પુણ્ય રહિત છે, પૂર્વજન્મમાં પાપ કરીને આવેલો છે, તેથી

આ પ્રમાણે ત્રણે વર્ગ સાધવામાં તાત્પર ભોગદેવ શ્રેષ્ઠી સુખ-પૂર્વક કાળ નિર્ગમન કરતો હતો.

તેને ભોગવતી નામે પત્ની હતી.

એક અવસરે ભોગદેવે તેને પ્રસંગ પામીને કહ્યું; ‘પ્રિયે? તું યથેચ્છ દાન આપ, તેમાં જરા પણ વિલંબ કે કૃપણતા કરીશ નહિ, વળી જેવાં ગમે તેવાં વસ્ત્રો અને આભરણો કરાવ, તેમાં મારી તરફની જરા પણ શંકા કરીશ નહિ, ઐહિક ભોગ અને વિલાસમાં જરાપણુ કૃપણતા કરીશ નહિ, વિશેષ શું કહું? જ્યાં સુધી પુણ્ય હોય ત્યાં સુધીજ લક્ષ્મી રહે છે. પુણ્ય પૂર્ણ થાય તો પછી ગમે-તેટલો યત્ન કરીએ તો પણ તે રહેતી નથી, તેથી લક્ષ્મી છે ત્યાં સુધી થાય તેટલું પુણ્ય અને દાન કરજો. ઉભય લોકના સાધન વડેજ લક્ષ્મી સફળ થાય છે, તેથી પ્રિયે! દાન તથા ભોગાદિકવડે મળેલી લક્ષ્મીનું ફળ મેળવજો, અને યોગ્ય સમયે પરલોકનું હિત થઇ શકે, તેટલા માટે આપણે ચારિત્ર ગ્રહણ કરીશું.’

‘હે પ્રિયે! હાથોના કાન જેવી લક્ષ્મી ચપળ છે, તેનો વિશ્વાસ કરવા જેવો નથી. જે દીધું, જે ભોગવ્યું અને જે પરોપકારનાં કાર્યમાં વાપર્યું તેજ ધન પોતાનું જાણવું, ખીજું બધું પારકાનું અને પાપહેતુ માટે એકદુન થયેલું ગણવું; કારણ કે પરભવમાં પણ તે લક્ષ્મી મેળવતાં બાંધેલ પાપથી સતત ચાલ્યા આવતા ખીજા પાપના ભાગીદાર થવું પડે છે. શ્રેણિબદ્ધ પાપ પછીના ભવમાં પણ ચાલ્યું આવે છે; તેથી અસ્પષ્ટિત રીતે દાન દેજો, અને સ્વેચ્છાનુરૂપ અનુકૂળ પડે તે રીતે વિવેક પૂર્વક ભોગ ભોગવજો.’

આ રીતે સ્વાભાવિક દાનમાં રસવાળી એવી ભોગવતીને ભોગ-દેવે અધિક દાન દેવામાં ઉત્સાહિત કરી; ત્યારથી તે વિશેષ રીતે

ને રહિત છે તેવો ભોગદેવ નામે એક સાર્થવાહ રહે છે. તેણે પૂર્વભવમાં ને ભોગકર્મ બાંધ્યું છે, તે પુણ્યકર્મનો ઉત્પ્લવ હવે પ્રાપ્ત થયો છે, તેથી 'ભોગદેવ' એવું તેનું નામ સાન્વર્થ કરવા માટે હું તેને ઘેર ગઘશ.'"

આમ કહીને તે દેવી અદસ્ય થઈ, ને ત્યાર બાદ શ્રીદેવનાં ઘેરથી ધારિધારે સંપત્તિ નાશ પામવા લાગી

ભોગદેવ સાર્થવાહનાં ઘેર પૂર્વના સુપાત્ર દાનના પ્રભાવે લક્ષ્મી આવતાં તેનાં ઘરમાં ધન, ધાન્ય, સુવર્ણ, રત્ન, મથિયુ, માણેક વગેરે સમૃદ્ધિ વૃદ્ધિ પામવા લાગી. જે જે રથજે તે વ્યાપાર કરતો, તે તે રથજેથી ધાર્યાં કરતાં અધિક લાભ તેને મળવા લાગ્યો. આરે તરફની સમૃદ્ધિથી તેનું ઘર ભરાઈ ગયું.

નગરમાં મોટા માણસોમાં તેની ગણતરી થવા લાગી. રાજકુલમાં પણ ભોગદેવનું સન્માન થવા લાગ્યું. તેના ઘર આંગણે અન્ન, પાલખી, ફાસફાસી, નોકર અને મુનિઓ આદિની વસતિ નિરંતર રહેતી. તેથી કોઈ અજ્ઞાનવાને તેનાં ઘરમાં પ્રવેશ કરવો પણ મુશ્કેલ થાય તેનું બનતું. સમગ્ર નગરમાં ભોગદેવના યશ અને પ્રતિષ્ઠા ધણી વધી ગયા.

લક્ષ્મી મળવાથી ભોગદેવ તો ચાચનારાઓને તેની ઈચ્છા કરતાં વધારે લાગ્યો. અને અનેક મનુષ્યો પર ઉપહાર કરવા લાગ્યો, તેથી જગતમાં તેની પ્રખ્યાતિ ધણી ચઢી ગઈ. ચોતે પણ દેવની માફક બહુ ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકારો પહેરીને અન્ન અગર સુખાસનાદિ વાહનમાં ખેસીને અનેક સુભટોથી પરવરેલો બજારમાં જવા લાગ્યો.

તે બજારમાં આવતો કે તરતજ સર્વે વ્યાપારીઓ ઉભા થઈ નીચા નમીને તેને પ્રણામ કરતા હતા.

આ પ્રમાણે ત્રણે વર્ગ સાધવામાં તાત્પર ભોગદેવ શ્રેષ્ઠી સુ પૂર્વક કાળ નિર્ગમન કરતો હતો.

તેને ભોગવતી નામે પત્ની હતી.

એક અવસરે ભોગદેવે તેને પ્રસંગ પામીને કહ્યું; 'પ્રિયે? યથેચ્છ દાન આપ, તેમાં જરા પણ વિલંબ કે કૃપણતા કરીશ નાં વળી જેવાં ગમે તેવાં વસ્ત્રો અને આભરણો કરાવ, તેમાં મા તરફની જરા પણ શંકા કરીશ નહિ, ઐહિક ભોગ અને વિલાસ જરાપણ કૃપણતા કરીશ નહિ, વિશેષ શું કહું? જ્યાં સુધી પુણ્ય હોય ત્યાં સુધીજ લક્ષ્મી રહે છે. પુણ્ય પૂર્ણ થાય તો પછી ગમે તેટલો યત્ન કરીએ તો પણ તે રહેતી નથી, તેથી લક્ષ્મી છે ત્ય સુધી થાય તેટલું પુણ્ય અને દાન કરજો. ઉભય લોકના સાધન વડેજ લક્ષ્મી સફળ થાય છે, તેથી પ્રિયે! દાન તથા ભોગાદિકવડે મળેલ લક્ષ્મીનું ફળ મેળવજો, અને યોગ્ય સમયે પરલોકનું હિત થઇ શકે તેટલા માટે આપણે ચારિત્ર મહણુ કરીશું.'

હે પ્રિયે! હાથોના કાન જેવી લક્ષ્મી ચપળ છે, તેનો વિશ્વાસ કરવા જેવો નથી. જે દીધું, જે ભોગવ્યું અને જે પરોપકારનાં કાર્યમાં વાપર્યું તેજ ધન પોતાનું જાણવું, બીજું બધું પારકાનું અને પાપહેતુ માટે એકઠું થયેલું ગણવું; કારણ કે પરભવમાં પણ તે લક્ષ્મી મેળવતાં બાંધેલ. પાપથી સતત ચાલ્યા આવતા બીજા પાપના ભાગીદાર થવું પડે છે. શ્રેણિબદ્ધ પાપ પછીના ભવમાં પણ ચાલ્યું આવે છે; તેથી અસ્ખલિત રીતે દાન દેજો, અને સ્વેચ્છાનુરૂપ અનુકૂળ પડે તે રીતે વિવેક પૂર્વક ભોગ ભોગવજો.'

આ રીતે સ્વાભાવિક દાનમાં રસવાળી એવી ભોગવતીને ભોગ-દેને અધિક દાન દેવામાં ઉત્સાહિત કરી; ત્યારથી તે વિશેષ રીતે

સુપાત્રદાનાદિક દાનધર્મ ઉત્સાહપૂર્વક કરવા લાગી. જે કોઈ માગે તેને આપતી હતી, કોઈને ના પાડતી નહોતી.

આ પ્રમાણે કેટલોક કાળ વ્યતીત થયો.

એક દિવસ ભોગપુરનગરનાં ઉષાનમાં લોકલોકના પદાર્થોને પ્રકાશ કરવામાં સૂર્યસમાન ભુવનપ્રકાશ નામના કેવળી ભગવંત પધાર્યા. તેમને વંદન કરવા માટે નગરના લોકો ગયા.

ભોગદેવ પણ કેવલી ભગવંતનું આગમન સાંભળીને ભોગવતીની સાથે તેઓનાં વંદનને માટે ગયો. કેવલી ભગવંતને જોતાં જ તેઓએ પાંચ અભિગમ સાચવવા પૂર્વક વંદના કરીને તથા સ્તવીને તેઓ યથોચિત સ્થાને બેઠા.

કેવળી ભગવંતે સંસાર હિપર વૈરાગ્ય હપજે એવી દેશના દીધી.

અવસર પામીને ભોગદેવે વિનંતિ કરી; ‘ભગવન્! દાનનું ફળ શું?’

‘હે દેવાનુંપ્રિય! તે જાણવા માટે વિશાલપુર નગર જઈ સંન્યસીશ્વ સાચવાહના દુર્ગતપતાકા નામના સેવકને તું પૂછજે. એટલે તને દાનનું ફળ જાણવા મળશે.’

ભોગદેવે ‘તહતિ’ કહીને કેવલી ભગવંતનું વચન પ્રમાણ કયું.

સમય થયો એટલે દેશના સમાપ્ત થઈ, તેથી લોકો નગર તરફ પાછા ફર્યા. ભુવનપ્રકાશ કેવલી ભગવંત ત્યાં કેટલાક નિવસ સુધી સ્થિરતાથી રહી ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધીને વિહાર કરી ખીજે પધાર્યા.

ભુવનપ્રકાશ કેવળીનાં વચનની સત્યતા સિદ્ધ કરવા માટે ભોગદેવ, ભોગવતી આદિ પરિવારની સાથે રથમાં બેસીને વિશાલપુર નગર તરફ ચાલ્યો.

લોગદેવ સંચયશીલનાં ઘેર જાય છે :

૧૨૭ :

તે નગરમાં પ્રવેશ કરતાં ભવિતવ્યતાના ચોગે દુર્ગતપતાકાની પત્ની દુર્ગિલાને કાઢ કામ માટે માર્ગમાં જતી તેણે દીડી.

ઐટલે તેને જોલાવીને લોગદેવે પૂછ્યું; 'તું સંચયશીલ સાર્થ-વાહનું ધર ક્યાં છે તે જાણે છે?'

તેણે કહ્યું; 'મારી પાછળ આવો, હું તેનું ધર દેખાડું.'

તેઓ તેની પાછળ ગયા, ઐટલે દુર્ગિલાએ સંચયશીલ સાર્થ-વાહનું ધર બતાવ્યું, તેનાં ગૃહકારની વેદિકામાં સંચયશીલ સાર્થવાહની પત્ની ધનસુંદરી બેઠી હતી.

તેને જોઈને લોગદેવે પૂછ્યું; 'સુભગે! આ સંચયશીલ સાર્થ-વાહનું ધર છે?'

ધનસુંદરીએ જવાબ આપ્યો; 'હા, આ તેમનું ધર છે.'

'ઐઠી ધરમાં છે?'

'ના, બજારમાં ગંધા છે.'

'તમારા ધરમાં દુર્ગતપતાકા નામનો કાષ્ઠ નોકર રહે છે?'

તેણે કહ્યું; 'હા, થોડા દિવસ પહેલાં હતો.'

લોગદેવે ફરી પૂછ્યું; 'હમણાં તે ક્યાં ગયો છે?'

'તે મૃત્યુ પામ્યો છે, તેને મર્યે આજે નવ મહિના થયા, પણ તમારે તેનું શું કામ પડ્યું છે?'

પછી લોગદેવે કેવળી ભગવંતે કહેલ વૃત્તાંત ધનસુંદરીને કહી બતાવ્યો. તે વખતે સંચયશીલ શેઠ પણ બજારમાંથી ત્યાં આવ્યા.

પરસ્પર શિષ્ટાચારપૂર્વક ઔચિત્ય સાચવીને બંને મળ્યા.

અને કશળ એમની વાર્તા પછી.

લોગદેવે મનમાં વિચાર્યું; ‘કેવળી ભગવંતનું વચન અન્યથા ચતુર્જ નથી, માટે હું અહિંજ થોડો સમય રહીશ, જ્યાં મારો સંદેહ ભાંગશે. નિષ્કારણ ઉપકારી કેવળી ભગવંતનાં વચનો સત્ય તથા ગુણકારીજ નીવડશે એ નિશ્ચિત છે.’

મનમાં આ મુજબ નક્કી કરીને સંચયશીલને તેણે કહ્યું; ‘શેઠ ! અમને એક સુંદર ઘર બાંડે લાઇ આપો.’ સંચયશીલે પણ પોતાના ઘરની પાસેનું જ પોતાનું એક મોટું ઘર જતાવ્યું. લોગદેવ શેઠ બાંકું ઠરાવીને ત્યાં રહેવા લાગ્યો.

એક દિવસે સંચયશીલની પત્ની ધનસુંદરી કે જે ગર્ભવતી હતી, તેણે નવ માસની ગર્ભસ્થિતિ પૂર્ણ થતાં એક પુત્રને જન્મ આપ્યો.

ઘરમાં રહેલા સર્વ સેવક પરિવાર ઉત્સાહવાળો બન્યો.

એથી તે વખતે બજારમાં ગયા હતા. ત્યાં તે વેળા શેઠનાં ઘરનું કામકાજ કરનારી ત્રિયંબકા દાસી મોટા લાભની આશાથી દોડતી ગઈ, અને દુકાને ખેઠેલા એથીને હર્ષપૂર્વક વધામણી દીધી.

કૃપણમાં અત્રેસર એવા એથીએ તે સાંભળીને કહ્યું; ‘સાહેબયુ’ પછી તેને કાંઈ પણ આપ્યા વિના વિસર્જન કરી.

તે સાંભળીને બજારમાં રહેલા અન્ય એથીઓ પરસ્પર વાત કરવા લાગ્યા કે, ‘અહો ! સંચયશીલ શેઠનું આ કેવું કૃપણપણું, ધૃષ્ટપણું અને નિર્લજ્જપણું ! તેર કોડ દ્રવ્યના સ્વામીની આટલી બધી કૃપણતા ! આવી વૃદ્ધાવસ્થામાં કુળક્રમને સાચવી રાખનાર પુત્ર થયો, પણ કાંઈ વધામણી પણ આપી નહિ, આનું હૃદય કેવું કઠણ હશે !’

પરસ્પર આ રીતે વાતો કરે છે, તેવામાં એક બહુ બોલકણા

લોગદેવ સંચયશીલનાં ઘેર જાય છે :

૧૨૯ :

વ્યાપારીએ તેનાથી ન રહેવાયું એટલે સંચયશીલને કહ્યું; ' શેઠ ! પુત્ર જન્મની વધામણીમાં શું આપ્યું ? '

‘ તેમાં શું આપવાતું હતું એમાં શું નવાઇ છે ? મનુષ્યની સ્ત્રી મનુષ્યને જન્મ આપેજ ને ! તેમાં શું આશ્ચર્ય ? શું એમાં કંઈ નવીન લાભ થયો ? ઊત્તરો સુવાવડનો સમય સાચવવા માટે અનેક કરિયાણા તથા ઘી, ગોળ વગેરેનો ખર્ચ થશે, ત્યાર પછી પુત્રના પાલનમાં પણ મોટો ખર્ચ થશે, આ દિકરાએ તો ધનખર્ચાતું દાર ઉઘાડ્યું. ’

સંચયશીલની આવી વાત સાંભળીને બજારમાં બેઠેલા સર્વે વ્યાપારીઓ હસવા લાગ્યા.

ઘેરથી આવેલી દાસી વિલક્ષવદનવાળી થઇ. તે આશાભંગ થયેલી ઘેર ગઇ અને તે સર્વ વૃત્તાંત શેઠાણી ધનસુંદરીને કહ્યો.

સાંજે શેઠ બ્યારે ઘેર આવ્યા, સારે ધરના બધાં માણસોએ એકઠા થઈને શેઠને કહ્યું; ‘ સ્વામીન ! તમે શું કયું ? તમારે પુત્ર નહોતો, આજે પ્રૌઢવયે પુત્રત્વ મુખ લેવા મલ્યું. છતાં તમને ઠેક ફકતે આવીને વધામણી આપનારને તમે કાંઈ જ ન આપ્યું ? ’

તે સાંભળીને તેઓને એવોજ પૂર્વના જેવો નિર્લજ્જ ઉત્તર આપીને શેઠ બહાર ચાલ્યા ગયા. એક કોડીનો પણ ખર્ચ કર્યો નહિ.

સુવાવડ પૂરી થયા પછી એક દિવસ ધનસુંદરી તથા કુળવૃદ્ધાએ પરસ્પર વિચાર કર્યો; શ્રોષ્ટી તો આવા અવસરે પણ કાંઈ ખર્ચ કરતા નથી. પથ્થરની જેવું કઠણુ હૃદય કરી નિર્લજ્જ થઈને બેઠા છે, પરંતુ આપણે જ્ઞાતિ તથા ગોત્રીઓને જમાડ્યા વગર મોટું કવી રીતે દેખાડી શકશું ? વળી ગયેલો અવસર પાછો આવતો નથી.

લોગદેવે મનમાં વિચાર્યું; ‘કેવળી ભગવંતનું વચન અન્યથા થતું જ નથી, માટે હું અહિંજ થોડો સમય રહીશ, જ્યાં મારો સંદેહ ભાંગશે. નિષ્કારણ ઉપકારી કેવળી ભગવંતનાં વચનો સાત્ય તથા શુશ્રુષાકારીજ નીવડશે એ નિશ્ચિત છે.’

મનમાં આ મુજબ નક્કી કરીને સંચયશીલને તેણે કહ્યું; ‘શેઠ ! અમને એક સુંદર ધર ભાડે લઇ આપો.’ સંચયશીલે પણ પોતાના ધરની પાસેતુંજ પોતાનું એક મોટું ધર બતાવ્યું. લોગદેવ શેઠ ભાઈ દરાવીને ત્યાં રહેવા લાગ્યો.

એક દિવસે સંચયશીલની પત્ની ધનસુંદરી કે જે ગર્ભવતી હતી, તેણે નવ માસની ગર્ભસ્થિતિ પૂર્ણ થતાં એક પુત્રને જન્મ આપ્યો.

ધરમાં રહેલા સર્વ સેવક પરિવાર ઉત્સાહવાળો બન્યો.

એથી તે વખતે બજારમાં ગયા હતા. ત્યાં તે વેળા શેઠનાં ધરનું કામકાજ કરનારી ત્રિયંબકા દાસી મોટા લાભની આશાથી દોડતી ગઈ, અને દુકાને ખેઠેલા એથીને હર્ષપૂર્વક વધામણી દીધી.

કૃપણમાં અગ્રેસર એવા એથીએ તે સાંભળીને કહ્યું; ‘સાફ થયું’ પછી તેને કાંઈ પણ આપ્યા વિના વિસર્જન કરી.

તે સાંભળીને બજારમાં રહેલા અન્ય એથીઓ પરસ્પર વાત કરવા લાગ્યા કે, ‘અહો ! સંચયશીલ શેઠનું આ કેતું કૃપણપણું, મૃષ્ટપણું અને નિર્લજ્જપણું ! તેર ક્રોડ દ્રવ્યના સ્વામીની આટલી બધી કૃપણતા ! આવી વૃદ્ધાવસ્થામાં કુળક્રમને સાચવી રાખનાર પુત્ર થયો, પણ કાંઈ વધામણી પણ આપી નહિ, આતું હૃદય કેતું કંઠણ હશે !’

પરસ્પર આ રીતે વાતો કરે છે, તેવામાં એક બહુ બોલકણા

લોગદેવ સંચયશીલનાં ઘેર જાય છે :

૧૨૯ :

બાપારીએ 'તેનાથી ન રહેવાયું' એટલે સંચયશીલને કહ્યું; 'શેઠ! પુત્ર જન્મની વધામણીમાં શું આપ્યું?'

'તેમાં શું આપવાનું હતું એમાં શું નવાઈ છે? મનુષ્યની સ્ત્રી મનુષ્યને જન્મ આપે જ ને! તેમાં શું આશ્ચર્ય? શું એમાં કાંઈ નવીન લાભ થયો? ઊંઘટો સુવાવડનો સમય સાચવવા માટે અનેક કરિયાણા તથા ઘી, ગોળ વગેરેનો ખર્ચ થશે, ત્યાર પછી પુત્રના પાલનમાં પણ મોટો ખર્ચ થશે, આ દિકરાએ તો ધનખર્ચાનું દાર ઉઘાડ્યું.'

સંચયશીલની આવી વાત સાંભળીને બજારમાં બેઠેલા સર્વે બાપારીઓ હસવા લાગ્યા.

ઘેરથી આવેલી દાસી વિલક્ષવદનવાળી થઈ. તે આશાભંગ થયેલી ઘેર ગઈ અને તે સર્વ વૃત્તાંત શેઠાણી ધનસુંદરીને કહ્યો.

સાંજે શેઠ જ્યારે ઘેર આવ્યા, ત્યારે ધરના બધાં માણસોએ એકઠા થઈને શેઠને કહ્યું; 'સ્વામીન! તમે શું ક્યું? તમારે પુત્ર નહોતો, આજે પ્રૌઢવયે પુત્રનું મુખ જોવા મળ્યું. છતાં તમને ઠેક ફકતે આવીને વધામણી આપનારને તમે કાંઈ જ ન આપ્યું?'

તે સાંભળીને તેઓને એવોજ પૂર્વના જેવો નિર્લજ્જ ઉત્તર આપીને શેઠ બહાર ચાલ્યા ગયા. એક કોડીનો પણ ખર્ચ કર્યો નહિ.

સુવાવડ પૂરી થયા પછી એક દિવસ ધનસુંદરી તથા કુળવૃદ્ધાએ પરસ્પર વિચાર કર્યો; શ્રેષ્ઠી તો આવા અવસરે પણ કાંઈ ખર્ચ કરતા નથી. પથ્થરની જેવું કઠણ હૃદય કરી નિર્લજ્જ થઈને બેઠા છે, પરંતુ આપણે જ્ઞાતિ તથા ગોત્રીઓને જમાડ્યા વગર મોટું કેવી રીતે દેખાડી શકશું? વળી ગયેલા અવસર પાછો આવતો નથી.

આમ વિચારીને ધનસુંદરીએ સંચયશીલને કહ્યું: ‘પ્રિય, અપુત્રીઆ એવા આપણને મહાભાગ્યના ઉદ્ભવથી પુત્ર મળ્યો છે, પણ તમે તો દાન તથા ભોગમાં કૃપણ છો, પ્રાપ્ત અવસરે પણ કાંઈ ખર્ચ કરતા નથી. આવી કૃપણતા કરીને આ ભારભૂત લક્ષ્મીથી તમે શું કરવા ઇચ્છો છો? આયુષ્ય પૂર્ણ થશે, એટલે આ બધું અહિંજ પડ્યું રહેશે, સાથે તો માત્ર દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરતાં એકકું કરેલ પાપ જ આવશે. અવસર આવે પણ દ્રવ્યનો વ્યય કરવામાં ન આવે તો પછી યાત્રિ તથા સ્વજન સંબંધીમાં કેવી રીતે રહી શકાય? માટે જો તમે કાંઈ ક્રિયિત ખર્ચ આ પુત્ર જન્મના પ્રસંગે નહિ જ કરો, તો હું મારા પોતાના ઠાગીના વગેરે વેચીને, પણ ખર્ચ કરીશ.’

આ રીતે ધનસુંદરીએ તથા ધરમા રહેતા અન્ય માણસોએ સંચયશીલ શેઠને ઠપકો દીધો. એટલે સર્વેનો ઠપકો સાંભળીને તે વ્યાકુળ થઈ ગયો અને મહા ચિંતામાં નિમગ્ન થઈ તે વિચારવા લાગ્યો; ‘અરે નેવી આ ગૃહિણી છે તેવો જ આખો પરિવાર પણ એકઠો થયેયો છે? તેઓ શું સમજે છે? શું પૈસા આકાશમાંથી પડે છે? અથવા શું ધાસની માફક તે ઉગે છે? અથવા શું તે ભૂમિમાંથી નીકળે છે? દ્રવ્ય તો મહા કલેશવડે પ્રાપ્ત થાય છે, તેને આ લોકો ક્યા જાણે છે? અરે આ લોકો મારા ધરનો પૈસો જો ખર્ચ નાખશે, આ સર્વ આટલો દ્રવ્યવ્યય કરી નાખશે તોહુ શું કરીશ? કાણુ મને સહાય કરશે? જેની આગળ કહીએ તે સર્વે તો તેમનો પક્ષ કરે છે, આ બધાપને તો ભોજન વહાવું છે, પારકાની લક્ષ્મી ખરચાવવામાં કાણુ તૈયાર ન હોય? પણ મારો પૈસો ખરચાઈ જશે તો મારે શું થશે? ફરી આ દ્રવ્ય મને ક્યારે મળશે?’

આવા પ્રકારના દુર્ધર્મના મૂંઝાઈ ગયેલો સંચય શેઠ દુઃખ પૂર્વક દિવસો પૂર્ણ કરી, સાંજે ભોજન કરી રાત્રે આજ ચિંતામાં સૂતો પણ તેને નિદ્રા આવી નહિ.

તેનું શરીર અસ્વસ્થ થયું. અને પરિણામે તેને વિસ્મયિકા (કાલેરા) થઈ. તે પીડામાં તે રાત્રે જ મૃત્યુ પામ્યો.

મરણ પામીને તેજ નગરમાં નાગિલા નામના જન્મદરિદ્રીનાં ઘેર તેની નાગિલા નામની ભાર્યાની કુક્ષિમાં પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો.

જન્મથી જ પિતા માતાને અનિષ્ટ હોવાથી તે ખેદ ઉપજાવનારો બન્યો. તેના આવવાથી ઘરમાં કોઈને આનંદ નહતો થતો. આમ અત્યંત કલેશથી તે દરિદ્રતા પોતાનો સમય વ્યતીત કરતો હતો.

આ બાળુ શંચયશીલના અચાનક મૃત્યુથી તેની સ્ત્રી ધનસુંદરી અત્યંત હ્રોગ પામી. તે વિચારવા લાગી; ‘રે ધિક્કાર હો, આ ધનના અત્યંત લોભને! ધનવ્યયની વાત માત્ર સાંભળવાથી મારા પતિનું મરણ થયું, અરે! તેમની કેવી ગતિ થઈ હશે? તેની ગતિ તે તો જાની જાણું. લોભ સર્વવિનાશી છે; એવું જિનેશ્વરદેવનું કથન સંપૂર્ણ સત્ય છે.’

ત્યાર બાદ સંચયશીલનો અગ્નિ સંસ્કાર આદિ મરણોત્તરકાર્ય કંડેંબીજનોએ કર્યું, ને ઉત્તમ દિવસે તેના પુત્રનું ધનદત્ત એવું શુભનામ મહોત્સવ પૂર્વક પાડ્યું.

કુળના આધારભૂત તે કુમાર બહુ પ્રયત્નવડે લાલનપાલન કરાતો સાત આઠ વરસનો થયો.

તે બાળકને એક ઘેરથી બીજા ઘેર ભ્રમતાં ઘરનો પરિવાર, અનેક પ્રકારનાં વસ્ત્ર, આભૂષણ, શયન સ્થાનાદિક જોઈને એમ થયું કે, ‘આવું મેં પૂર્વે કોઈ સમયે જોયું છે અને અનુભવ્યું છે.’

આ રીતે ઉઠાપોહ કરતાં મતિ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયાપશમથી તેને જનિરમરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તેથી પૂર્વભવમાં અનુભવેલું સર્વ પ્રત્યક્ષપણે તે જાણવા લાગ્યો.

તેથી પૂર્વ પુણ્યનો વિશ્વાસ સંભારીને પોતાની મતિથી બનાવે
એક દોષક છંદ ઉત્સાહ પૂર્વક તે બોલવા લાગ્યો;

દાણુ જો દિગ્ મુનિવરહ, અડિઓતં પત્તઃ તોડિ;
રંકસ્સવિ જહ સંપડિય, જં ધણુ તેરહ કોડિ.

આમ તે બાલક ધનસ્ત ન્યાં ત્યાં હમેશાં હાથ ઉઠ્યા કરી
બોલતો હતો, અને તે શેરીમાં બમતો બમતો એક દિવસ
તેના ઘરની પાસે રહેનારા ભોગદેવ સાર્યવાહનાં ઘેર ગયો, ત્યાં પધ
મોટા સ્વસ્થી તેજ દોષકવૃત્ત બોલતો નાચવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે દેખીને તથા સાંભળીને ભોગદેવે કહ્યું: 'ર ધનસ્ત
તું આ શું બોલે છે? અને તેનો અર્થ શું છે? તેનો જે ભાવાર્થ
હોય તે યથાર્થ કહે.'

ધનસ્તે કહ્યું: 'તાત ! મારાં પૂર્વ ભવનાં જીવનનો આમાં ભાવા
રહેતો છે, તે હું કહું છું. તેને તમે સાવધાન યર્ષ સાંભળો.'

૧૫ : બાળક ધનદત્ત પોતાનો પૂર્વભવ કહે છે :

આ જ વિશાલપુરનગરમાં દુર્ગતપતાકા નામે હું આજન્મ દરિદ્ર પિતાનો દરિદ્ર તથા દુઃખી પુત્ર હતો. બાલ્યકાલથી જ આ સંમયશીલ શેઠના ઘેર તેમના ધરતું કામકાજ કરવાને હું નોકર તરીકે રહેલો. તેમનાં ધરનાં હલકાં કામકાજ તથા બધાં ગૃહકાર્યો રાત્રિ દિવસ હું કરતો હતો. તે શેઠ એટલા કૃપણ હતા કે ધરમાં આજે જ મારી માતા છે, તે સંમયશીલ શેઠની સ્ત્રી ધનસુંદરી પણ ધરમાં ખાંડવું, દળવું વગેરે કામો કરતી હતી. આમ તેર કોડ દ્રવ્ય હોવા છતાં અતિકૃપણતાથી તેઓ નિર્વાહ કરતા હતા.

તે દુર્ગતપતાકા બીજા ઁષ્ઠીઓનાં ઘેર કાર્ધકાર્ધકાર્ય પ્રસંગે જતો હતો, ત્યાં ભિક્ષાને માટે આવતા સાધુઓને જોતો. તે ઁષ્ઠીઓ! હંમેશા મોટી ભક્તિથી અશનાદિ ચારે પ્રકારનો આહાર વહોરાવવા માટે સંયમી મહાવ્રતધારી સાધુઓને આમંત્રણ કરતા હતા અને વારંવાર આગ્રહ કરતા હતા. તેમ જ અનેક પ્રકારનાં વસ્ત્ર, પાત્ર, ઔષધ ઇત્યાદિ લેવા માટે વિવિધ પ્રકારનાં ભક્તિયુક્ત વચનો વડે તેઓ વિનંતિ કરતા હતા, પણ સાધુઓ જો નિર્દોષ અને યોગ્ય જાણુતા તોજ ગ્રહણ કરતા હતા, નહિ તો લેતા નહોતા.

સહેજ પણ અયોગ્ય લાગે તો પણ નિર્લોભવૃત્તિથી તે મહાત્માઓ તે ઁષ્ઠીઓનાં ઘેર જવા છતાં, અને તેઓની ભાવપૂર્વકની

તેથી પૂર્વ પુણ્યનો વિલાસ સંભારીને પોતાની મતિથી બનાવેલો
એક દોષક છંદ ઉત્સાહ પૂર્વક તે બોલવા લાગ્યો;

દાણુ જો દિનં મુનિવરહ, ચડિઓતં પત્તધ તોડિ;

રંકસ્સવિ જહ સંપડિય, જં ધણુ તોરહ કોડિ.

આમ તે બાલક ધનદત્ત જ્યાં ત્યાં હમેશાં હાથ ઉંચા કરીને
બોલતો હતો, અને તે શરીરમાં ભમતો ભમતો એક દિવસ
તેના ઘરની પાસે રહેનારા ભોગદેવ સાર્થવાહનનાં ઘેર ગયો, ત્યાં પશુ
મોટા સ્વરથી તેજ દોષકૃત બોલતો નાચવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે દેખીને તથા સાંભળીને ભોગદેવે કહ્યું; 'રે ધનદત્ત !
તું આ શું બોલે છે? અને તેનો અર્થ શું છે? તેનો જે ભાવાર્થ
હોય તે યથાર્થ કહે.'

ધનદત્તે કહ્યું; 'તાત ! મારાં પૂર્વ ભવનાં જીવનનો આમાં ભાવાર્થ
રહેતો છે, તે હું કહું છું. તેને તમે સાવધાન યર્ષ સાંભળો.'

૧૫ : બાળક ધનદત્ત પોતાનો પૂર્વભવ કહે છે :

આજ વિશાલપુરનગરમાં દુર્ગતપતાકા નામે હું આજન્મ દરિદ્ર પિતાનો દરિદ્ર તથા દુઃખી પુત્ર હતો. બાલ્યકાલથીજ આ સંઘ-યશીલ શેઠના ઘેર તેમના ધરતું કામકાજ કરવાને હું નોકર તરીકે રહેલો. તેમનાં ધરનાં હલકાં કામકાજ તથા બધાં ગૃહકાર્યો રાત્રિ દિવસ હું કરતો હતો. તે શેઠ એટલા કૃપણ હતા કે ધરમાં આજે જ મારી માતા છે, તે સંઘયશીલ શેઠની સ્ત્રી ધનસુંદરી પણ ધરમાં ખાંડવું, ફળવું વગેરે કામો કરતી હતી. આમ તેર કોડ દ્રવ્ય હોવા છતાં અતિકૃપણતાથી તેઓ નિર્વાહ કરતા હતા.

તે દુર્ગતપતાકા બીજા શ્રેષ્ઠીઓનાં ઘેર કાર્ધકાર્ધકાર્ય પ્રસંગે જતો હતો, ત્યાં ભિક્ષાને માટે આવતા સાધુઓને જોતો. તે શ્રેષ્ઠીઓ હંમેશા મોટી ભક્તિથી અશનાદિ ચારે પ્રકારનો આહાર વહોરાવવા માટે સંયમી મહાવ્રતધારી સાધુઓને આમંત્રણ કરતા હતા અને વારંવાર આગ્રહ કરતા હતા. તેમ જ અનેક પ્રકારનાં વસ્ત્ર, પાત્ર, ઔષધ ઇત્યાદિ લેવા માટે વિવિધ પ્રકારનાં ભક્તિયુક્ત વચનો વડે તેઓ વિનંતિ કરતા હતા, પણ સાધુઓ જો નિર્દોષ અને યોગ્ય જાણતા તોજ ગ્રહણ કરતા હતા, નહિ તો લેતા નહોતા.

સહેજ પણ અયોગ્ય લાગે તો પણ નિર્લોભવૃત્તિથી તે મહા-ત્માઓ તે શ્રેષ્ઠીઓનાં ઘેર જવા છતાં, અને તેઓની ભાવપૂર્વકની

તેથી પૂર્વ પુણ્યનો વિલાસ સંભારીને પોતાની મતિથી બનાવેલો
એક દોષક હદ ઉત્સાહ પૂર્વક તે બોલવા લાગ્યો;

દાણુ જો દિનં મુનિવરહ, ચડિઓતં પત્તઃ તોડિ;

રંકસ્સવિ જહ સંપંડિય, જં ધણુ તરહ કોડિ.

આમ તે બાલક ધનહત જ્યાં ત્યાં હમેશાં હાથ ઉંચા કરીને
બોલતો હતો, અને તે શેરીમાં બમતો બમતો એક દિવસ
તેના ધરની પાસે રહેનારા ભોગદેવ સાર્યવાહનાં ઘેર ગયો, ત્યાં પશુ
મોટા સ્વરથી તેજ દોષકટ્ટત બોલતો નાચવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે દેખીને તથા સાંભળીને ભોગદેવે કહ્યું; ‘ ૨ ધનહત !
તું આ શું બોલે છે? અને તેનો અર્થ શું છે? તેનો જે ભાવાર્થ
હોય તે યથાર્થ કહે.’

ધનહતે કહ્યું; ‘ તાત ! મારાં પૂર્વ ભવનાં જીવનનો આમાં ભાવાર્થ
રહેલો છે, તે હું કહું છું. તેને તમે સાવધાન થઈ સાંભળો.’

૧૫ : બાળક ધનદત્ત પોતાનો પૂર્વભવ કહે છે :

આજ વિશાલપુરનગરમાં દુર્ગતપતાકા નામે હું આજન્મ દરિદ્ર પિતાનો દરિદ્ર તથા દુઃખી પુત્ર હતો. બાલ્યકાલથીજ આ સંઘ-પશીલ શેઠના ઘેર તેમના ધરતું કામકાજ કરવાને હું નોકર તરીકે રહેલો. તેમનાં ધરનાં હલકાં કામકાજ તથા બધાં ગૃહકાર્યો રાત્રિ દિવસ હું કરતો હતો. તે શેઠ એટલા કૃપણ હતા કે ધરમાં આજે જ મારી માતા છે, તે સ્વયંશીલ શેઠની સ્ત્રી ધનસુંદરી પણ ધરમાં ખાંડવું, ફળવું વગેરે કામો કરતી હતી. આમ તેર કોડ દ્રવ્ય હોવા છતાં અતિકૃપણતાથી તેઓ નિર્વાહ કરતા હતા.

તે દુર્ગતપતાકા બીજા ઁઠીઓનાં ઘેર કોઈકોઈ કાર્ય પ્રસંગે જતો હતો, ત્યાં ભિક્ષાને માટે આવતા સાધુઓને જોતો. તે ઁઠીઓ હંમેશા મોટી ભક્તિથી અશનાદિ ચારે પ્રકારનો આહાર વહોરાવવા માટે સંયમી મહાવ્રતધારી સાધુઓને આમંત્રણ કરતા હતા અને વારંવાર આગ્રહ કરતા હતા. તેમ જ અનેક પ્રકારનાં વસ્ત્ર, પાત્ર, ઔષધ ઇત્યાદિ લેવા માટે વિવિધ પ્રકારનાં ભક્તિયુક્ત વચનો વડે તેઓ વિનંતિ કરતા હતા, પણ સાધુઓ જો નિર્દોષ અને યોગ્ય જાણતા તોજ ગ્રહણ કરતા હતા, નહિ તો લેતા નહોતા.

સહેજ પણ અયોગ્ય લાગે તો પણ નિર્લોભવૃત્તિથી તે મહા-ત્માઓ તે ઁઠીઓનાં ઘેર જવા છતાં, અને તેઓની ભાવપૂર્વકની

તેથી પૂર્વ પુણ્યનો વિશ્વાસ સંભારીને પોતાની મતિથી બનાવેશે
એક દોષક છંદ ઉત્સાહ પૂર્વક તે બોલવા લાગ્યો;

દાણુ ને દિનં મુનિવરહ, ચડિઓતં પત્તછ તોડિ;
રંકસ્સવિ જહ સંપડિય, જ' ધણુ તેરહ કાડિ.

આમ તે બાધક ધનદત્ત જ્યાં ત્યાં હમેશાં હાથ ઉંચા કરીને
બોલતો હતો, અને તે શેરીમાં ભ્રમતો ભ્રમતો એક દિવસ
તેના ધરની પાસે રહેનારા ભોગદેવ સાર્યવાહનાં ઘેર ગયો, ત્યાં પશ્ચ
મોટા સ્વરથી તેજ દોષકજ્વલત બોલતો નાચવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે દેખીને તથા સાંભળીને ભોગદેવે કહ્યું: 'ર ધનદત્ત !
તું આ શું બોલે છે? અને તેનો અર્થ શું છે? તેનો જે ભાવાર્થ
હોય તે યથાર્થ કહે.'

ધનદત્તે કહ્યું: 'તાત ! મારાં પૂર્વ જવનાં જીવનનો આમાં ભાવાર્થ
રહેશે છે, તે હું કહું છું. તેને તમે સાવધાન યર્ષ સાંભળો.'

૧૫ : બાળક ધનહત્ત પોતાનો પૂર્વભવ કહે છે :

આ જ વિશાલપુરનગરમાં દુર્ગતપતાકા નામે હું આજન્મ હરિદ્ર પિતાનો હરિદ્ર તથા દુઃખી પુત્ર હતો. આલ્યકાલથીજ આ સંમ-યશીલ શેઠના ઘેર તેમના ધરતું કામકાજ કરવાને હું નોકર તરીકે રહેલો. તેમનાં ધરનાં હલકાં કામકાજ તથા બધાં ગૃહકાર્યો રાત્રિ દિવસ હું કરતો હતો. તે શેઠ એટલા કૃપણ હતા કે ધરમાં આજે જ મારી માતા છે, તે સંમયશીલ શેઠની સ્ત્રી ધનસુંદરી પણ ધરમાં ખાંડવું, દળવું વગેરે કામો કરતી હતી. આમ તેર કોડ દ્રવ્ય હોવા છતાં અતિકૃપણતાથી તેઓ નિર્વાહ કરતા હતા.

તે દુર્ગતપતાકા બીજા ઁઘીઓનાં ઘેર કાઈકાઈ કાર્ય પ્રસંગે જતો હતો. ત્યાં ભિક્ષાને માટે આવતા સાધુઓને જોતો. તે ઁઘીઓ! હંમેશા મોટી ભક્તિથી અશનાદિ ચારે પ્રકારનો આહાર વહોરાવવા માટે સંયમી મહામતધારી સાધુઓને આમંત્રણ કરતા હતા અને વારંવાર આગ્રહ કરતા હતા. તેમ જ અનેક પ્રકારનાં વસ્ત્ર, પાત્ર, ઔષધ ઇત્યાદિ લેવા માટે વિવિધ પ્રકારનાં ભક્તિયુક્ત વચનો વડે તેઓ વિનંતિ કરતા હતા, પણ સાધુઓ જો નિર્દોષ અને યોગ્ય જાણતા તોજ ગ્રહણ કરતા હતા, નહિ તો લેતા નહોતા.

સહેજ પણ અયોગ્ય લાગે તો પણ નિર્લોભવૃત્તિથી તે મહા-ત્માઓ તે ઁઘીઓનાં ઘેર જવા છતાં, અને તેઓની ભાવપૂર્વકની

વિનંતિ હોવા છતાં લેતા નહોતા ગોચરી માટે જમણ કરતાં એવા તે મહાત્માઓને પોતાનાં ઘેર બિદ્યા લેવા સર્વે વિનંતિ કરતા હતા, માર્ગમાં આડા ઉભા રહીને આહારાદિક માટે નિમંત્રણ કરતા હતા, પરંતુ નિઃસ્પૃહી સાધુઓ કાંઈને ઘેર જતા અને કાંઈને ઘેર જતા પણ ન હતાં.

‘જેઓનાં ઘેર જઈને સાધુઓ’ આહાર ‘ગ્રહણ’ કરતા, તેઓ મનમાં અતિશય આનંદ પામતા અને નિધિના લાભથી પણ અધિક લાભ માનતા હતા. જેઓના ઘેરથી તે સંયમી સાધુઓ આહાર નહોતા ગ્રહણ કરતા, તેઓ અતિશય ખેદ કરતા અને આત્માને નિંદતા બોલતા હતા કે, ‘અહો અમે નિર્ભાગ્ય શિરોમણિ છીએ કે જેથી આવા સુપાત્ર મુનિવર અમારા ઘેર પધાર્યા નહિ, અને આવ્યા તો પણ અમે વહોરાવ્યું તે લીધું નહિ.’

આમ તેઓ પોતાના આત્માને નિંદતા હતા.

આ બધું દુર્ગતપતાકા જોતો અને વિચારતો; ‘અહો ! આ મહાપુરુષો પરમ નિઃસ્પૃહી છે, કારણ કે આવા મોટા શ્રીમંતો બહુમાનવડે આપે છે, તો પણ મહાસ્વાદિષ્ટ એવા મોદકો પણ ગ્રહણ કરતા નથી, અને અવસરે નિર્દોષ એવો લુખો તથા નિરસ આહાર સામાન્ય ગૃહસ્થનાં ઘેર હોય તો તેને વહોરે છે. તેમને અવતાર ધન્ય છે, અને આ દાન કરનારાં ગૃહસ્થોને પણ ધન્ય છે કે જેઓ પોતાને ખાવા યોગ્ય વસ્તુઓ વહોરાવીને આવા સુપાત્ર મુનિઓની ભક્તિ કરે છે. મેં તો પૂર્વ જન્મમાં કાંઈ આપ્યું નથી, તેથી મારે તો ઉદરપૂર્તિ કઠ્ઠી પણ દુષ્કર છે. હું મહાપાપી છું, એવો અવસર મને ક્યારે મળશે કે આવા મહાન પુરુષોને દાન આપી શકીશ ? આવા સુપાત્રને આપવા યોગ્ય આહાર મારી પાસે ક્યાંથી હોય ? મારાં ઘેર સાધુ મુનિરાજ ક્યાંથી પધારે ? નહી અને નૌકાનો સંયોગ ક્યાંથી

બાળક ધનદત્ત પોતાનો પૂર્વલવ કહે છે : ૧૩૫ :

થાય ? આહારાદિ સામગ્રીનો સંયોગ હોય ને સાધુઓ તે ગ્રહણ કરે નહિ, તો પણ મારા મનનો મનોરથ મનમાં જ રહે ! જો કોઈ મારા મહાભાગ્યના ઉદયથી આ મારો દાનનો મનોરથ સફળ થાય તો રાજ્યપ્રાપ્તિની જોડે જ હું આનંદ માનું; પણ એવું મારું ભાગ્ય ક્યાંથી ? હું પુન્યહીન છું, તેથી મારો આ મનોરથ અયોગ્ય છે.’

જ્યારે જ્યારે મોટા શ્રીમંતોનાં ઘેર સાંધુને જૂએ ત્યારે દુર્ગત આવા મનોરથો કરતો હતો, અને પોતાના આત્માને નિંદતો હતો.

આ રીતે કેટલોક કાળ ચાલ્યો ગયો.

એક અવસરે નગરમાં શ્રીમંતોનાં ઘેર વિવાહાદિક વિવિધ મહોત્સવો આવ્યા.

એવા એક પ્રસંગે દુર્ગત એક પરિચિત ગૃહસ્થના ઘર પાસે થઈને નીકળ્યો. ત્યારે તે ઘરના માલિક શ્રેષ્ઠીએ તેને બોલાવીને કહ્યું; ‘દુર્ગત ! હું તને ભોજન માટે નોતરું આપું છું, પણ તારો શેઠ મારા ઘરનું નોતરું તારા માટે માનશે નહિ, કારણ કે તે એમ માનતો લાગે છે કે, ‘જો આજે મારા નોકરને જમવા જવાની હું રજા આપીશ, તો મારે ઘેર અવસર આવશે ત્યારે તેના નોકરને પણ ભોજન માટે મારે બોલાવવો પડશે.’ એવા આશયથી તારો શેઠ મારે ઘેર જમવા મોકલશે નહિ. પરંતુ તારી સાથે મારે સંબંધ છે, તેથી આ ઉત્તમ સુખડી લે, અને ચિત્ત પ્રસન્નતાથી તે ઘેર જઈને ખાજે.’

આમ કહીને સ્નેહવડે તે શ્રેષ્ઠીએ સારી રીતે તૃપ્તિ થાય તેટલી ઉત્તમ સુખડી દુર્ગતને આપી. તે લઈને દુર્ગત તેમનાં ઘેરથી નીકળ્યો.

માર્ગમાં તે વિચારવા લાગ્યો; ‘અહો ! આજે મારો મનોરથ પૂર્ણ થાય તેવો અવસર છે, કારણ કે આ આહાર નિર્દોષ, પ્રશસ્ત

વિનંતિ હોવા છતાં લેતા નહોતા ગોચરી માટે ભ્રમણ કરતાં એવા તે મહાત્માઓને પોતાનાં ઘેર ભિક્ષા લેવા સર્વે વિનંતિ કરતા હતા, માર્ગમાં આડા ઉભા રહીને આહારાદિક માટે નિમંત્રણ કરતા હતા, પરંતુ નિઃસ્પૃહી સાધુઓ કામને ઘેર જતા અને કામને ઘેર જતા પણ ન હતાં.

જેઓનાં ઘેર જમને સાધુઓ આહાર અહણ કરતા, તેઓ મનમાં અતિશય આનંદ પામતા અને નિધિના લાભથી પણ અધિક લાભ માનતા હતા. જેઓના ઘેરથી તે સંયમી સાધુઓ આહાર નહોતા અહણ કરતા, તેઓ અતિશય ખેડ કરતા અને આત્માને નિંદતા બોલતા હતા કે, ‘અહો અમે નિર્ભાગ્ય સિરોમણિ છીએ કે જેથી આવા સુપાત્ર મુનિવર અમારા ઘેર પધાર્યા નહિ, અને આવ્યા તો પણ અમે વહોરાવ્યું તે લીધું નહિ.’

આમ તેઓ પોતાના આત્માને નિંદતા હતા.

આ બધું દુર્ગતપતાકા જોતો અને વિચારતો; ‘અહો! આ મહાપુરુષો પરમ નિઃસ્પૃહી છે, કારણ કે આવા મોટા શ્રીમંતો બહુમાનવડે આપે છે, તો પણ મહાસ્વાદિષ્ટ એવા મોઢકા પણ અહણ કરતા નથી, અને અવસરે નિર્દોષ એવો લુખો તથા નિરસ આહાર સામાન્ય ગૃહસ્થનાં ઘેર હોય તો તેને વહોરે છે. તેમનો અવતારે ધન્ય છે, અને આ દાન કરનારાં ગૃહસ્થોને પણ ધન્ય છે કે જેઓ પોતાને આવા યોગ્ય વસ્તુઓ વહોરાવીને આવા સપાત્ર મુનિઓની ભક્તિ કરે છે. મેં તો પૂર્વ જન્મમાં કાર્ષ આપ્યું નથી, તેથી મારે તો ઉદરપૂર્તિ કરવી પણ દુષ્કર છે. હું મહાપાપી છું, એવો અવસર મને ક્યારે મળે કે આવા મહાન પુરુષોને દાન આપી રાકીશ ? આવા સુપાત્રને આપવા યોગ્ય આહાર મારી પાસે ક્યાંથી હોય ? મારાં જે સાધુ મુનિગજ ક્યાંથી પધારે ? નદી અને નૌકાનો સંયોગ ક્યાંથી

બાળક ધનદત્ત પોતાનો પૂર્વલવ કહે છે :

૧૩૫ :

ચાય ? આહારાદિ સામગ્રીનો સંયોગ હોય ને સાધુઓ તે ગ્રહણ કરે નહિ, તો પણ મારા મનનો મનોગ્ધ મનમાંજ રહે ! જો કાંઈ મારા મહાભાગ્યના ઉદયથી આ મારો દાનનો મનોરથ સફળ થાય તો રાજ્યપ્રાપ્તિની જોડેજો જ હું આનંદ માનું; પણ એવું મારું ભાગ્ય ક્યાંથી ? હું પુન્યહીન છું, તેથી મારો આ મનોરથ અયોગ્ય છે.'

જ્યારે જ્યારે મોટા શ્રીમંતોનાં ઘેર સાંધુને જૂએ ત્યારે દુર્ગત આવા મનોરથો કરતો હતો, અને પોતાના આત્માને નિંદતો હતો.

આ રીતે કેટલોક કાળ ચાલ્યો ગયો.

એક અવસરે નગરમાં શ્રીમંતોનાં ઘેર વિવાહાદિક વિવિધ મહોત્સવો આવ્યા.

એવા એક પ્રસંગે દુર્ગત એક પરિચિત ગૃહસ્થના ઘર પાસે થઈને નીકળ્યો. ત્યારે તે ઘરના માલિક શ્રેષ્ઠીએ તેને બોલાવીને કહ્યું; 'દુર્ગત ! હું તને ભોજન માટે નોતરું આપું છું, પણ તારો શેઠ મારા ઘરનું નોતરું તારા માટે માનશે નહિ, કારણ કે તે એમ માનતો લાગે છે કે, 'જો આજે મારા નોકરને જમવા જવાની હું રજા આપીશ, તો મારે ઘેર અવસર આવશે ત્યારે તેના નોકરને પણ ભોજન માટે મારે બોલાવવો પડશે.' એવા આશયથી તારો શેઠ મારે ઘેર જમવા મોકલશે નહિ. પરંતુ તારી સાથે મારે સંબંધ છે, તેથી આ ઉત્તમ સુખડી લે, અને ચિત્ત પ્રસન્નતાથી તે ઘેર જઈને ખાળે.'

આમ કહીને સ્નેહવડે તે શ્રેષ્ઠીએ સારી રીતે તૃપ્તિ થાય તેટલી ઉત્તમ સુખડી દુર્ગતને આપી. તે લઈને દુર્ગત તેમનાં ઘેરથી નીકળ્યો.

માર્ગમાં તે વિચારવા લાગ્યો; 'અહો ! આજે મારો મનોરથ પૂર્ણ થાય તેવો અવસર છે, કારણ કે આ આહાર નિર્દોષ, પ્રશસ્ત

અને શુદ્ધ છે; પરંતુ એવું મારું ભાગ્ય ક્યાંથી હોય કે આ અવસરે સાધુમુનિરાજનો સંયોગ મને મળે ? જો સુપાત્ર મુનિવરનો યોગ થાય તો ભક્તિથી હું આ પકવાત્ર મુનિરાજને વહોરાવું, અને તે કૃપા કરીને આ વસ્તુને અહણુ કરે.’

આવા સુંદર વિચારો કરતો ને માર્ગમાં આમ તેમ જોતો દાન દેવાની તીવ્ર ઇચ્છાથી વ્યાકુળ થતો તે ચાલ્યો જતો હતો.

તેવામાં તેના પ્રબળ પુણ્યના યોગથી એક મહાતપસ્વી મુનિવરશ્રી દમઃત મહર્ષિ તપશ્ચર્યાના પારણે ગોચરી માટે નગરમાં ભ્રમતા તેનાં જોવામાં આવ્યા. ચંદ્રને જોઈને ચક્રોર રાજા થાય અને ચંદ્રેલા મેવને જોઈને મોર રાજા થાય, તેવી રીતે અતિશય હર્ષના સમૂહથી ભરાયેલા હૃદય પૂર્વક, ઉલ્લસાયમાન થયેલા રામાચવાળો તે દુર્ગત અતિશય ઉત્સાહથી તે તપસ્વી મુનિવરની સમીપે જઈ બે હાથ જોડીને વિનંતિ કરવા લાગ્યો;

‘કૃપાનિધાન ! આ ગરીબ સેવક ઉપર કૃપા કરીને આ શુદ્ધ આહાર આપ અહણુ કરો. શ્રદ્ધાદિક દોષથી રહિત હોવાને લીધે આ આહાર આપને અહણુ કરવા યોગ્ય છે, તેથી પાત્રને પ્રસારો, ને આહાર અહણુ કરો તથા મારો નિસ્તાર કરો.’

તેની આવી વિનંતિ સાંભળીને તે સાધુએ પણ નિર્દોષ કૃદ્ય તથા પ્રાસુક એવા આહારને જાણીને તથા તેના ઉત્તમ ભાવ દેખીને પાત્ર ધર્મ, ને દુર્ગતે પણ નિધાન મળ્યું હોય તેમ અતિશય હર્ષના ભારથી ભરેલા હૃદયવાળા થઈને તે બધી સુખડી એક સાથે જ વહોરાવી દીધી. આવો અનુપમ લાભ મળવાથી જોનો આત્મા પ્રસન્ન થયો છે, એવો તે દુર્ગત તે મહાતપસ્વી મહર્ષિના ચરણમાં મસ્તક નમાવીને બોલ્યો; ‘કૃપાનિધાન ! ધન્ય છો, આપનો અવતાર પણ ધન્ય છે, આપતું આ ચરિત્ર

પણ પ્રશંસનીય છે. આજે મારા જેવા ગરીબ ઉપર આપે મોટી કૃપા કરી છે, સંસારરૂપમાંથી મને આપે આજે તાર્યો છે, કારણ કે મુનિના દર્શનથીજ કરોડો ભવમાં કરેલાં પાપોનો નાશ થઇ ગય છે. વળી ફરીથી મારાપર કૃપા કરશો.'

આમ સુપાત્ર તપસ્વી મહર્ષિની સ્તવના કરતો તે દુર્ગત સંપૂર્ણ મનોરથવાળો થયો.

સાધુ મહારાજ પણ 'ધર્મલાભ' રૂપ આશિષ આપીને પાછા વળ્યા.

દુર્ગતપતાક પણ વારંવાર મુનિદાનને અનુમોદનો ઘેર આવ્યો. ત્યાં ગૃહકાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયો, પરંતુ પુલકિત હૃદયવાળો થઇને મુનિદાનને વારંવાર સંભારવા લાગ્યો, આશ્ચર્યથી ચકિત થયો હોય તેમ 'મનમાં વારંવાર તેનું ધ્યાન કરવા લાગ્યો.

સુપાત્ર દાનની વારંવાર અનુમોદના કરતાં તેણે ઘણું વિશેષ પુણ્ય આંધ્યું.

તે દિવસે સંચયશીલની ધનસુંદરીના પિયરીઆના સંબંધીને ઘેર વિવાહ ઉત્સવ હતો, ત્યાંથી જમવાનું નોતરું આવ્યું હતું; વળી સંચયશીલશેઠના કુટુંબમાં પણ લગ્ન હોવાથી તેનાં ઘેર જમવ જવાનું પણ આમંત્રણ હતું, તેથી ઐંઠી વગેરે પોતાના કુટુંબીનાં ઘરે જમવા જવા તૈયાર થયા.

ત્યારે ધનસુંદરીએ કહ્યું; 'હું તો મારા પિયરીઆના સંબંધીના ઘેર જઈશ, પણ તેનું ઘર બહુ દૂર છે, તેથી દુર્ગતપતાકને સાથે લઈને જઈશ.' તે સાંભળીને ઐંઠીએ તેને લઈ જવાની રજા આપી. તેથી ધનસુંદરી દુર્ગતપતાકને સાથે લઇને પોતાના પિયરપક્ષમાં

જમવા ગઈ. તે વખતે તે સાંબંધીઓએ ‘અહો ! ધણે દિવસે બહેન આવી’ એમ કહીને અતિ આદર અને ભક્તિવડે ભોજન માટે તેને બેસાડી.

દુર્ગતને સાથે આવેલો જાણી તેઓએ કહ્યું; ‘બહેન ! આ તારી સાથે આવેલા તારા નોકરને જમવા બેસવાની રજા આપ, તે તારી રજા હશે તોજ જમવા બેસશે, નહિ તો બેસશે નહિ. કેાઠ જાતની ન્યૂનતા નથી, હજારો જમે છે, દિવસ પણ ધણો ચઢી ગયો છે, તારી સાથે દરથી આવેલો છે, તેને જમ્યા જવા વિના દેવાય નહિ.’

તે સાંભળીને ધનસુંદરીએ વિચાર્યું; ‘જો તે ઘેર મૂખ્યો જાય, તો પછી મારી સાથે આવવાનું પ્રયોજન શું ?’

તેથી તેણે રજા આપી કે, ‘સુબેથી તેને થયેઅછ રીતે જમાડો.’ ત્યારે તેઓએ દુર્ગતપતાકને પણ જમવા બેસાડ્યો. દુર્ગતે પણ ધણાં દિવસે ધારણું ભવ્ય ભોજન મળવાથી ચિત્તની પ્રસન્નતાથી કંઈ સુધી ભોજન કર્યું.

ભોજન પછી તાંબુલાદિક ખાઈને શેઠાણી સાથે ઘેર આવ્યો અને તેમને ઘેર મૂકીને પોતાનાં મકાને ગયો. ત્યાં પણ રાત્રે પોતે આપેલ દાનની અનુમોદના કરવા લાગ્યો.

ભોજન અતિમાત્રાએ લીધેલું હોવાથી તે રાત્રીએ તેને અશ્વર્ય થયું અને રાત્રીનો પહોર ગયો, ત્યાં તો તેને વિશ્વચિકા થઈ.

તેની મહાવેદનાબડે પરાભવ પામેલો તે વિચારવા લાગ્યો; ‘આ પ્રાણને હરણ કરવાવાળી વેદના હપડી છે, તેથી તે જરૂર મારા પ્રાણ હરણ કરશે.’

બાળક ધનદત્ત પોતાનો પૂર્વજીવ કહે છે :

૧૩૯ :

આમ નિર્ણય થવાથી તે પોતાનાં સરળ હૃદયમાં બાવના બાવવા લાગ્યો; ‘આ ભવમાં મેં તો માત્ર પાસડી નોકરી કરી છે, અને તેનાં કાર્યો કરીને માત્ર પાપનો બંધ કર્યો છે. એવું કોઈ પણ સુકૃત કયું’ નથી, કે જે મારી સાથે આવે. માત્ર એકજવાર મહા-તપસ્વી મહાત્માને દાન આપ્યું છે, બીજું કંઈ પણ પુણ્ય ઉપાર્જન કયું’ નથી. તે શ્રેષ્ઠીઓને ધન્ય છે કે જેઓ હમેશાં મુનિદાનમાં પ્રવર્તે છે. મેં તો આ જન્મમાં એકજવાર દાન આપ્યું છે, તે મારું દાન સફળ થાઓ, મારે તો તે મુનિમહારાજનું જ શરણ છે.’

આ પ્રમાણે જીવનના અંતિમ સમય સુધી ઉત્તમ ધ્યાન ધરતો તે દુર્ગતપતાક મૃત્યુ પામ્યો અને મરીને તેજ ધનસુંદરી શેઠાણીની કુક્ષિમાં પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો.

જન્મ્યા પછી કુમારવય પ્રાપ્ત થતાં દુર્ગતના જીવ એવા મેં પૂર્વે અનુભવેલ આ ધર વસ્તુ, મનુષ્યાદિક જોઈને મને નતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તપસ્વી મુનિવરને દાન દેવાના ફળરૂપે હું આ ધરનો સ્વામી થયો છું.’

દુર્ગતના જીવ ધનદત્તે કહેલ આ સમગ્ર વૃત્તાંત સાંભળીને ચિત્તમાં ચમત્કાર પામી ભોગદેવ ચિંતવવા લાગ્યો; ‘અહો ભુવનપ્રકાશ કેવળી ભગવંતનું જ્ઞાન કેવું લોકોત્તર છે! કેવું અદ્ભુત છે! અહો! સંસારનું આ ન ચિંતવી શકાય તેવું આશ્ચર્યકારી કેવું સ્વરૂપ છે! અહો સંયયશીલ શ્રેષ્ઠીની મૂઢતા તથા કૃપણતા કેવી છે!’

આમ પોતાનાં મનમાં વિચારતા ભોગદેવને સર્વજ્ઞનાં વચનો પરનો શ્રદ્ધાભાવ વિશેષ સ્થિર થયો, અને તેને અતિશય આદરભાવ પ્રગટ્યો. ભોગદેવે આ અવસરે પોતાની સ્ત્રી ભોગવતીને કહ્યું;

‘સુભગે ! ખરેખર કેવળી ભગવંતનાં વચનની પ્રતીતિ થઈ. જો જગતની સ્થિતિ બદલાઈ જાય, તો પણ કેવળીનાં વચન અન્યથા થતાંજ નથી.’

એક દિવસ ગુણાકર નામના વિશિષ્ટ જ્ઞાની મુનિરાજ સંચયશીલ શ્રેષ્ઠીનાં ઘેર બિક્ષા માટે પધાર્યા. તેઓએ તે ધનહત કુમારને નામતો અને તે દોષકવૃત્તની ગાથા બોલતો દેખ્યો.

અતિશય જ્ઞાની એવા તે મુનિએ જ્ઞાનવડે તે સર્વવૃત્તાંત જાણીને કુમારને જણાવ્યું; ‘અરે કુમાર ! ઢપની ઉત્સુકતા એટલી બધી કરવી નહિ. કારણ કે,

વિપદિ ધૈર્યમથામ્યુદયે ક્ષમા, સદસિ વાક્પટુતા યુધિ વિક્રમઃ ।
યશસિ ચામિરુચિર્વ્યસનં શ્રુતૌ, પ્રકૃતિસિદ્ધમિદં હિ મહાત્મનામ્ ॥

‘વિપત્તિમાં ધૈર્ય, અભ્યુદયમાં ક્ષમા, સભામાં કુશલ વાણી, યુદ્ધમાં શૌર્ય’ યશની રૂચિ, અને શ્રુત-જ્ઞાનનું વ્યસન આ સજ્જન પુરૂષોના પ્રકૃતિસિદ્ધ સ્વાભાવિક ગુણો છે.

‘વળી તારા પિતા સંચયશીલે કાંઈ પણ જ્ઞાન આપ્યા વગર અને ધનના સમૂહને ભોગવ્યા વગર અનેક પાપો કરીને ધન એકઠું કર્યું’, અને ધનનાં સંરક્ષણમાંજ એકરૂપ થયેલ તે આત્મધ્યાનથી આયુર્કર્મની અપવર્તના કરીને મૃત્યુ પામી આજ વિશાલપુર નગરમાં નાગિલ નામના આજન્મ હરીદ્રીને ઘેર નિષ્કર્મ નામના પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયેલ છે. પુણ્ય નહિ કરેલ હોવાથી તે સ્થળે પણ તે મા બાપ બંનેને અનિષ્ટ થયો છે, ઉદરપૂર્તિ થાય તેટલું પણ અન્ન નહિ મળવાથી અતિ દુઃખવડે આજે કાલ વ્યતીત કરે છે.’

શાઓમાં કહ્યું છે કે;

બાળક ધનદત્ત પોતાનો પૂર્વભવ કહે છે :

‘ પૂર્વના પુણ્યોદયથી પ્રાપ્ત એવું ધન જેઓ સુપાત્ર ભક્તિ, અતુકંપા આદિ શુભ કાર્યોમાં ખર્ચતા નથી, પણ સંતાડીને ગોપવી રાખે છે, અને ભોગવતા પણ નથી, તેઓ આ ભવ અને પરભવ બંનેના સુખથી ઠગાય છે. ’

‘ તદુપરાંત શાઓમાં કહ્યું છે; કે, ’

‘ કર્માધીન આ સંસારમાં જે ધરતો તે આત્મા નોકર હોય છે, તે પોતાના સુકૃતથી તે ધરમાં તે સ્વામી બને છે, ને તે ધરનો સ્વામી પોતાનાં કુકૃતથી સેવક થાય છે ’

આ પ્રમાણે તે અતિશય જ્ઞાની ગુણ્યાકર મુનિરાજે બાળક ધનદત્તને હિતકારી શિખામણ આપી.

તે સાંભળીને ‘ પોતાનો પતિ પાપના ખાડામાં પડ્યો ’ તે હકીકતથી ધનસુંદરી બહુ ગાઢ સ્વરથી રૂઠન કરવા લાગી.

એટલે જ્ઞાની ગુરુમહારાજે ફરીથી ઉપદેશદ્વારા તેને શિખામણ આપી ‘ ભદ્રે ! શામાટે તારા આત્માને એક પમાડે છે ? સંસારનો સ્વભાવજ એવો છે. ભવાંતરમાં ગયેલી વસ્તુને પોતાની વસ્તુપણે વિચારવી તે કોઇને કામ આવતું જ નથી. અનેક દેવોથી સેવાતા એકવર્તીઓ પણ જ્યારે ભવાંતરમાં જાય છે, મૃત્યુ પામે છે, ત્યારે તેને ચક્રવર્તીઓ પણ ન્યારે ભવાંતરમાં જાય છે, મૃત્યુ પામે છે, ત્યારે તેને કોઇ પણ સંભારતું નથી. આ જીવ કોઇ વખત મનમાં વિચાર આવતાંજ કાર્ય સાધી શકાય તેવાં ઐશ્વર્યનો સ્વામી બને છે, ઘણા દેવોનું આધિપત્ય કરે છે, વળી ફરીથી તેજ જીવ જડરૂપ એકેન્દ્રિય-પણામાં અથવા તિર્યંચ યોનિમાં અશ્વ, ગર્દભાદિ રૂપે ઉત્પન્ન થઇને મહાદુઃખ પ્રાપ્ત કરે છે, તે વખતે કોઈ પણ દેવ તેને સહાય કરવા આવતો નથી. આરે ગતિમાં ભટકતા જીવો પરસ્પર એક ભવથી બીજા

ભવમાં દરેક જીવની સાથે અનેક પ્રકારનાં સંબંધોથી જોડાય છે, તેથી તેમાં કાંઈ વિસ્મય પામવા જેવું નથી. સર્વ જીવો સર્વ સંબંધવડે પોતાના થઈ ગયા હોય છે, પોતે પણ સર્વ સંબંધવડે તેનો થયો હોય છે, માટે સંસારનું એવું સ્વરૂપ જાણીને સંસારસમુદ્રમાંથી તારવાને સમર્થ એવા ધર્મમાંજ તત્પર રહેવું.’

‘વળી હે ભદ્રે! જે ધન પોતાનાં હાથેજ ધર્મ અને જ્ઞાનમાં વાપર્યું, તે ધન ભવાંતરમાં સાથે આવે છે, જન્મથી પણ સન્માર્ગે વાપરેલ દ્રવ્યનું દશ ગણું ફળ તો મળેજ. અતિ શુદ્ધ પરિણામથી ખર્ચેલ દ્રવ્ય તો હજારગણું, દશ હજાર ગણું, લાખગણું કે કોડગણું, અથવા તેથી પણ અધિક ફળ આપે છે. પાપમતિ પુરૂષોને કૃમાર્ગમાં વાપરેલું દ્રવ્ય પણ તેવીજ રીતે ફળ આપે છે. જેવી રીતે દહા, ઘી, માખણ વગેરેનું કારણ દૂધ છે, તેવીજ રીતે સર્વ સુખોનું સદૃશ કારણ ધર્મજ છે, અને તેનો આશ્રય કરનાર અવશ્ય સુખીજ થાય છે.’

આ રીતે આત્મહિતકર ધર્મનો સદુપદેશ આપીને ગુણાકર મહર્ષિ ત્યાંથી અન્યત્ર વિદાર કરી ગયા.

ત્યારપછી ધનસુંદરીએ સંત્યજશીલ જે પોતાનો પતિ, આ ભવમાં નિકર્મી નામથી જેના પુત્ર તરીકે જન્મ પામેલ છે, તે નાગિ-લને બોલાવીને કહ્યું: ‘નાગિલ! તારે હંમેશાં મારાં ઘેર રહી મારા ઘર સંબંધીનું કાર્ય હોય તે કરવું, હું તને આજીવિકા માટે થયેજી ધન આપીશ; પણ તારા પુત્રને તારે અહીં લાવવો નહિ. જ્યારે તે ઉમર લાપક યશે, ત્યારે મારાં ઘરનાં કાર્યો તારો પુત્રજ કરશે, પણ ત્યાં સુધી અમારાં ઘેર તારે કામ કરવું, અને આજીવિકા માટે ધન લઈ જવું. તેણે પણ ઉત્સાહથી તે સ્વીકાર્યું.’

આ પ્રમાણે કેટલોક કાળ વ્યતીત થયો.

૧૬ : વિશાલપુરથી આવીને ભોગદેવે શું કર્યું ?

એ

ક દિવસ સુખપૂર્વક રાત્રે સતેલ ભોગપુર નિવાસી ભોગદેવ જે હમણાં વિશાલપુરમાં આવીને રહ્યો છે, તેણે એ સ્ત્રીઓને પરસ્પર વાત કરતાં સાંભળી.

તે બન્નેમાંથી પહેલી સ્ત્રીએ બીજીને કહ્યું; ‘તું કાણ છે?’

બીજીએ કહ્યું; ‘હું ભોગદેવ સાર્થવાહની લક્ષ્મી છું’

પહેલીએ પૂછ્યું; ‘તને કુશળ ક્ષેત્ર છે?’

બીજીએ કહ્યું; ‘બહેન ! નવા નવા ભોગવિલાસનાં કાર્યોમાં, તેમ જ દાનપુણ્યમાં ભોગદેવ મને ઇચ્છાનુસાર વાપરે છે, અને હું સ્વામીની આજ્ઞાનુસાર વર્તનાર, ને તે કહે તે કામ કરનારી છું, તેથી મને કુશળક્ષેત્ર અને સુખ ક્યાંથી હોય ? પ્રત્યેક ક્ષણે દાસીની માફક તેણે ઇચ્છિત પૂર્ણ કરવામાં મારી રાત્રિ અને દિવસ ચાલ્યા જાય છે, મને ઘડી એકનો પણ વિસામો મળતો નથી, પણ બહેન ! તું કાણ છે?’

જવાબમાં પહેલીએ કહ્યું; કે ‘હું સંચયશીલ સાર્થવાહની ગૃહ-લક્ષ્મી છું.’

ભોગદેવની લક્ષ્મીદેવીએ પૂછ્યું; ‘તને તો ત્યાં રહેવામાં આનંદ

તેણે કહ્યું ‘ જાહેન ! નરકના અધારા કુવાની માફક મહા અધ-
કારના ખાડામાં શેઠે અને અત્યાર સુધી ગોપવી રાખી છે, બંદીની
જેમ સુધી અંદ્રના કિરણોનાં પશુ અને દર્શન ચતાં નથી. મહા અધ-
કારવાળા કારાગૃહમાં પૂરેલી અને સુખ કેવી રીતે હોય ! હમેશાં
બંદીખાનાનાં દુઃખથી દુઃખિત થયેલી હું તો દુઃખથી ત્યાં વસું છું.
વળી તું પણ દુઃખી છે, પણ મારા કરતાં તું સુખી છે; કારણ કે
તારા સ્વામીએ ઉત્સાહથી કરેલા દાન, ભોગ, ધત્તાદિમાં દ્રવ્યનો વ્યય
થતો જોઈને લોકો બોલે છે કે, ‘ ધન્ય છે આ ઝોંઘીને, ધન્ય છે
તેની લક્ષ્મીને, કે જેનાવડે અનેક જીવોનો દુઃખમાંથી ઉદ્ધાર થાય છે.’
આ પ્રમાણે સર્વ લોકો તારા વખાણ કરે છે. મારા સ્વામીની
ત્યાગ ભોગરહિત પ્રવૃત્તિ દેખીને લોકો બોલે છે, કે ‘ ધિક્કાર છે આ
ઝોંઘીને ! ધિક્કાર છે તેની લક્ષ્મીને ! આ લક્ષ્મીજ મલીન છે, કે જે
કાર્ધના ઉપયોગમાં આવતી નથી. આની લક્ષ્મી દુષ્ટ અને નિષ્ફળ
છે. તે મળી તે કરતાં ન મળી હોત તોજ ઉત્તમ હતું, કારણ કે તેનું
નામ લેવાથી પણ કાર્ધ અશુભ અનુભવવું પડશે.’ આમ ક્ષત ઉપર
ક્ષારની જેવાં વાક્યો સાંભળવા હું સમર્થ નથી, તારે તેવું દુઃખ
નથી, કાનને પ્રિય લાગે તેવી વાણી તને સાંભળવા મળે છે.’

તે બન્ને ગૃહલક્ષ્મી કે જે તે બન્નેની સંપત્તિની અધિષ્ઠાત્રિકા
દેવી છે, —તેઓની ઉપરાક્ત વાતો સાંભળીને ભોગદેવે વિચાર્યું; ‘ અહો !
આ બન્ને મહાદુઃખી છે. લક્ષ્મીનું જે અપળા ઝેવું નામ છે તે
સાર્થક છે, કારણ કે તેને સ્થિર કરે તેવો જગતમાં કાર્ધ ઉપાય નથી.
આ લક્ષ્મી અતિશયથી પણ સધાતી નથી, સીચ કરવાથી પણ તેનો
નાશ થઈ જાય છે. તેનીજ કેવલ સેવાપૂજા કરવાથી પણ તે સાધ્ય
નથી, તેમ કરતાં પણ તે ચાલી જાય છે. યત્ન પૂર્વક સંચય કરીને
રાખીએ તો પણ સ્થિર થઈને તે રહેતી નથી. માટેજ ધર્મશાસ્ત્રો
યથાર્થ કહે છે કે, લક્ષ્મી કેવલ પુણ્યાધીન છે.’

વિશાળપુરથી આવીને ભોગદેવે શું કર્યું ?

‘જ્યાં સુધી પુણ્ય પુરું ન થાય ત્યાં સુધી તેનો સુપાત્રમાં સદ્વ્યવહાર કરી તે ચાલી ન જાય તે પહેલાં તેનો ત્યાગ કરવો તેજ વિવેકી આત્માનું કર્તવ્ય છે, તેમાંજ શોભા છે.’

આ રીતે વિચારીને સવારે સકળ સામગ્રી લઇને ભોગવતીની સાથે રથમાં બેસી દાસ, નોકર વગેરેથી પરિવરણે ભોગદેવ વિશાળપુરથી નીકળી પોતાના નગર ભોગપુર તરફ પાછો ફર્યો.

કેટલાક દિવસે તેઓ પોતાનાં ઘેર પહોંચ્યા.

ઘેર જઈને તેણે ભોગવતીને કહ્યું: ‘સુભગે ! અમૂલ્ય મનુષ્યભવ પામીને પૂર્વ પુણ્યના ઉદ્ધયથી આપણને અપરિમિત ધન પ્રાપ્ત થયું છે, તેમાંથી યથાયોગ્ય સમયે ઇચ્છાનુસાર આપણે ખાઈું, પીધું, ભોગમ્યું, રવેચ્છાપૂર્વક આપ્યું, વિલાસાદિમાં વ્યય કર્યો. આપણી કોઈ પણ ઇચ્છા અપૂર્ણ નથી, સંસાર વૈભવમાં કાંઈ પણ ન્યૂનતા નથી, તેથી હવે પુણ્યનો ક્ષય થાય તે પહેલાંજ લક્ષ્મીને ત્યજી દઈને આપણે ચારિત્ર ગ્રહણ કરીએ, કે જ્યાં સંસારઅટવીમાં આપણે રખડવું ન પડે. પુણ્ય ક્ષીણ થતાંજ સેંકડો યત્નોથી રક્ષા કરીએ તો પણ લક્ષ્મી ચાલી જાય છે; તેથી તે જતી રહે તે પહેલાંજ આપણે તેને ત્યજી દેવી તે જાહેર ઉત્તમ છે.’

પોતાના સ્વામીનાં આવા વિવેકયુક્ત વચનોને સાંભળીને ભોગવતીએ જવાબમાં પ્રસન્નતાથી જણાવ્યું;

‘નાથ ! આપે જે કહ્યું તે મારે પ્રમાણ છે. હવે સંયમ ગ્રહણ કરવાનો અવસર પણ છે, અને તે અવસરોચિત કાર્ય કરવાથી આપણી ઉભય લોકની સિદ્ધિ થશે. તેથી આપે જે ચિંતવ્યું તે સકળ થાઓ. હું પણ આપની સાથેજ ચારિત્ર ગ્રહણ કરીશ. કુટુંબીન સ્ત્રીને પતિના કલ્યાણકર માર્ગે તેમની પાછળ પ્રયાણ કરવું તેજ યોગ્ય છે.’

આમ બન્નેએ ચારિત્ર ગ્રહણ કરવાનો શુભ સંકલ્પ કર્યો.

ત્યારબાદ તે નિમિત્તે નગરનાં સમસ્ત જિનાલયોમાં અટ્ટાષ્ઠ મહોત્સવો શરૂ કરાવ્યા. ભંબા, બેરી વગેરે વાજાંત્રોના ધ્વનિથી બધી દિશાઓ પૂરી દીધી.

આખી નગરીમાં અમારિપટલ વગડાવ્યો. સાતે ક્ષેત્રોમાં અપરિમિત ધન વાપર્યું. અનેક દીન, હીન, દુઃખિત જનોને પુષ્કળ ધનવૃંદાન આપીને તેઓવું દારિદ્ર્ય કાપી નાંખ્યું.

પછી સ્વજન, મિત્ર, સાતિવર્ગના માણસોને બોલાવીને ઉત્તમ ભોજન, તાંબુલ, વસ્ત્ર, આભરણાદિકવડે તેમને સંતોષી તેઓની સમક્ષ કુટુંબનો બાર પોતાના મોટા પુત્ર સુરદેવના શિરે સોંપીને કુટુંબના વડિલોની સમક્ષ ભોગદેવે કહ્યું; 'મારાં સ્થાને સુરદેવને હું બધું સોંપું છું. આપ તેને મારા જેવોજ ગણજો; જો કોઈ વખત તેની સ્ખલના જણાય તો એકાંતમાં તેને શિખામણ આપીને જણાવજો.'

આ રીતે સ્વજનાદિકને કહીને ભોગદેવે સુરદેવને કહ્યું, 'વત્સ ! આ બધા કુટુંબના વડિલો તારા હિતચિંતક છે, તેથી તેમની અનુકૂળતા પ્રમાણે હમેશાં વર્તજો, તેમનાથી પ્રતિકૂળપણે કદી વર્તશિ નહિ, હંમેશા ધર્મશીલ તેમજ પરાપકારપરાયણ રહેજો, વ્રત, નિયમાદિકથી આત્માને સાચવજો અને જ્યારે વૈરાગ્યભાવ જાગ્રત થાય ત્યારે, અને છેવટે અમારા જેટલી અવસ્થા થાય ત્યારે તુ પણુ આજ રીતે શ્રી ભાગવતી દીક્ષા ગ્રહણ કરજો.'

આ પ્રમાણે સર્વની સમક્ષ શિખામણ આપીને વધતા જતા શુભ પરિણામવાળા અને શુભ ધ્યાનથી ઉત્સ્વસિત હૃદયવાળા ભોગદેવ એથી શુભ મનોરથો કરવા લાગ્યા;

'હું આવતી કાલે સવારે જન્મ, જરા મરણાદિકના દુઃખોથી રહિત એવું, મુક્તિસ્થાન મેળવવાના અદિતીય કારણરૂપ અને સકળ

કલ્યાણના એક ભાજનરૂપ સંયમ ગ્રહણ કરીશ અને સંયમ ગ્રહણ કરીને વિવિધ પ્રકારના તપ, સંયમ, વિનયોદિ વડે ચારિત્રને આરાધી સંસારનો પાર પામીશ.’

આવી શુભ ભાવના ભાવતા તે શ્રેષ્ઠી શયનગૃહમાં રાત્રે સૂતા.

અર્ધ રાત્રિ વ્યતીત થતાં તેના ધરતી સંપત્તિની અધિષ્ઠાયિકા દેવી સ્ત્રીનું રૂપ ધારણ કરીને, સૂતેલા ભોગદેવ પાસે આવી, ને તેણે કહ્યું;

‘તમે મને ઈચ્છાનુસાર આપી, ભોગવી અને છૂટી મૂકી દીધી, વળી મારા ઉપર વિરક્ત મનવાળા થઈને સંયમમાં રસવંત થયા, તેથી તમે મને છેતરી છે. એ અનેક પુરુષોને છેતર્યા છે, પણ તમે મને છેતરી છે, કહો હવે હું તમારું શું કાર્ય કરું ?’

ભોગદેવે કહ્યું; ‘હવે મારું કાંઈ પણ કરવાનું નથી, તમારી ઈચ્છા હોય ત્યાં તમે સુખે જાઓ.’

તે સાંભળીને તે દેવી અદ્રશ્ય થઈ.

અદ્દાઈ મહોત્સવાદિ સંપૂર્ણ થતાં આડંબર પૂર્વક શિક્ષિકામાં બેસીને ભોગવતીની સાથે ભોગદેવ શમ-દમાદિ ગુણુગણુ શોભિત શ્રી ગુણુકર આચાર્યદેવશ્રીની સમીપે ગયા.

ગુરનાં દર્શન થયાં એટલે શિક્ષિકામાંથી નીચે ઉતરી બંને હાથ જોડીને ગુરની પાસે જઈ, વિધિપૂર્વક તેઓશ્રીને વંદન કરી તેમણે વિનંતિ કરી; ‘કૃપાસાગર અમે બંને; રાગ, દ્વેષ, પ્રમાદ વગેરેથી વિડંબિત થયેલા અને જન્મ, જરા, મરણ, શોકાદિક અશિયી બળતા લોકોને જોઈને સંસારના બયથી ઉદ્ધિગ્ન મનવાળા થયા છીએ, અને રત્નના કરંડીઆ જેવા આત્માને લઈને આપનાં શરણે આવ્યા છીએ, તેથી ચાર ગતિનું કુન્ન નાશ કરવામાં સમર્થ એવું ચારિત્રરત્ન અમને અર્પણ કરો.’

કરણા સાગર ગુર મહારાજે ફરમાવ્યું; ‘હે દેવાનુપ્રિય ! જેમ આત્માનું હિત યાવ તેમ કરો, તેમાં કાંઈ પણ પ્રતિબંધ કરશો નહિ.’

સાર પછી ઉત્તર તથા પૂર્વ દિશાની વચ્ચે અશોક વૃક્ષની નીચે જઈને આભરણ અલંકારાદિક મૂકી બેઠે રવયં પંચમુષ્ટિ સોચ કરવાના પ્હાને જાણે પાંચ પ્રમાદ અને શબ્દાદિ પાંચ વિષયને મૂળથી ઉખેડી નાખીને ફરીવાર ગુર મહારાજ પાસે આવ્યા.

પછી ગુરમહારાજે વિધિ અનુસાર પાંચે મહાવ્રતો ગ્રહણ કરાવ્યા. અને રાહિણીની કથા સંભળાવીને ચારિત્રમાર્ગમાં જન્મને દહા કર્યા.

લોગવતીને પણ સંયમ આપીને ‘આને સંયમમાર્ગમાં પ્રવીણ કરજો’ તેમ કહીને મહત્તર સાધ્વીને સોંપી દીધી.

લોગદેવ મુનિ વિવિધ પ્રકારના શ્રુત, સંયમ, અને તપ ધ્યાનાદિકના યોગથી નિરતિચારપણે ચારિત્ર પાળી અંતે અનશન કરીને સર્વાર્થસિદ્ધ નામના વિમાનમાં તેનીય સાગરોપમના આયુષ્યવાળા દેવ થયા.

ત્યાંથી અવધીને મહાવિદેહમાં મનુષ્ય થયા. રત્નકલ્પ તેમનું નામ હતું. ત્યાં પણ તે જન્મમાં યોગ્ય અવસરે સંયમ ગ્રહણ કરી, માતિકર્મનો ક્ષય કરી, કેવળજ્ઞાન પામીને અનેક જન્મ જીવેને પ્રતિબેધ કરી, અંતે અનશન કરીને પંચ કુસ્વાક્ષર માત્ર કાળમાં યોગનો નિરોધ કરી સકળ કર્મનો ક્ષય થવાથી સિદ્ધિપદને પામ્યા.

લોગવતી પણ તેવીજ રીતે સિદ્ધ થયા.

આ બાળુ; લક્ષ્મી રહિત થયેલો ઓદેવ હરિદ્રાવસ્થા પામીને દ્રવ્ય વિના વ્યાપારાદિક આજીવિકાના ઉપાયથી રહિત હોવાના કારણે હરવૃત્તિ કરવા માટે પારકાનાં ઘર એવક તરીકે ધરનાં કાર્યો કરવા લાગ્યો; છતાં પણ તે ત્રણે કાળ લક્ષ્મીની પૂજા કરતો હતો.

વિશાળપુરથી આવીને ભોગદેવે શું કયું ?

૫૪૬ :

લોકોએ શ્રીદેવતી શ્રીમંતાઈ તથા દરિદ્રતા બંને અવસ્થા બેઠને કહ્યું; ‘શ્રીદેવ ! તે’ ત્રણે કાળ અન્ય દેવોને ત્યજી દઈ ભક્તિના સમૂહથી જે લક્ષ્મીદેવીને પૂજી, અર્ચી તે તારી લક્ષ્મીદેવી ક્યાં ગઈ ? કેમ તે તને સહાય કરતી નથી ? પહેલાં તો તું ઉંચા હાથ કરીને બોલતો હતો કે, “મારે તો એક લક્ષ્મીદેવીજ પૂજનીય છે, બીજા કોઈ દેવોને હું નમસ્કાર પણ કરીશ નહિ.” તે લક્ષ્મીદેવી ક્યાં ગઈ ?

આ પ્રમાણે સહુ તેને હસવા લાગ્યા.

લોકોના ઉપહાસને સહન કરતો શ્રીદેવ નિર્ધનપણાથી કાંઈ પણ ઉત્તર દેવાંને શક્તિમાન નહોતો, પણ મનમાં મહા એક ધારણ કરતો હતો.

આમ દુઃખથી નિર્વાહ કરતાં તેને ઘણો કાળ ગયો.

એક અવસરે શ્રીદેવનાં ઘેર એક સુલક્ષણવાળો પુત્ર જન્મ્યો. તેના પુણ્યબળથી વ્યાપારાદિ થોડો થોડો કરતાં અને જમીનમાંથી નિધાન મળતાં તે લક્ષ્મીવાન બન્યો. લક્ષ્મી ધીમે ધીમે આવવા લાગી; તેથી પૂર્વની જેમ વ્યાપારાદિ કરવા લાગ્યો, અને તેજ પ્રમાણે લક્ષ્મીનું પૂજન કરવા લાગ્યો, વળી પાછું લક્ષ્મીના આગમનથી ફરી લોકોમાં તે માનનીય થયો.

લોકોની સમક્ષ શ્રીદેવ બોલતો; ‘જૂઓ, લક્ષ્મીદેવીની ભક્તિનું ફળ !’

આમ પુણ્યબળે ભોગવતા તેને વળી કેટલોક કાળ ગયો, પૈસો આવવાથી તેની ભોગલાલસા વધી, અને ભોગાસકત એવા શ્રીદેવે અન્ય સ્ત્રી સાથે પાણિગ્રહણ કર્યું.

ત્યારબાદ જે દિવસ પછી રાત્રિએ એક ઉત્તમ પલંગમાં જ્યારે શ્રીદેવ સૂતો હતો, ત્યારે એક ઉત્તમ તરણીને તેણે રાતી દીધી. શ્રીદેવે

તેની પાસે જઈને તેને પૂછ્યું; 'તું કાણ છે? તારે શું દુઃખ છે? શા કારણથી તું રૂઢ કરે છે?'

'હું તારી ગૃહલક્ષ્મી છું. મારી ઇચ્છા નહિ છતાં પણ મારે તારાથી વિયોગ થશે, તે મારાં રૂઢતું કારણ છે,' તે સ્ત્રીએ જવાબમાં કહ્યું.

'કેમ ?'

લક્ષ્મી બોલી; 'તું જે બીજી સ્ત્રી પરણી લાવ્યો છે, તે સ્ત્રી પુણ્યરહિત હોવાથી હવે હું તારાં ઘેર રહી સકીશ નહિ.

તેમ કહીને લક્ષ્મીદેવી અદ્રશ્ય થઈ ગઈ.

સારપછી વ્યાપારાદિમાં શ્રીદેવને પારાવાર નુકસાન આવ્યું, અને તે કારણે ઘર, દુકાન, અને ખીણું જહું ચાલ્યું ગયું. ફરીવાર પાછું દારિદ્ર્ય આવ્યું, પાછો પૂર્વની જેમ લોકોમાં હાંસીતું કારણ થયો. લોકોની દીનતાપૂર્વકની સેવારૂપ મહાસંકટમાં તે પડ્યો અને ઉદ્ધરપૂર્તિ પણ કષ્ટથી કરવા લાગ્યો.

આ રીતે લક્ષ્મીહીન, અને ધર્મવિમુખ તે શ્રીદેવ આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને ચારગતિરૂપ સંસારમાં અનંત દુઃખ પામ્યો.

૧૭ : કેરલ રાજ્યે કલ્યાણ સાધ્યું :

પશ્વીભૂષણ નગરના કેરલરાજકુમારને ઉદ્દેશીને શ્રી તીર્થ'કર ભગવંતે ફરમાવી રહ્યા છે; કે, 'લક્ષ્મીની સ્થિતિ તથા પુણ્યાઈની લીલા આવી છે, માટે વિવેકી આત્માએ પુણ્યાઈને ભોગવવામાં ખૂબ જ વિવેક રાખવો, અને વિરક્ત ભાવે લક્ષ્મી ભોગવવી, તેમ જ કોઈએ ભોગમાં પ્રતિબંધ કરવો નહિ; કારણકે ઇન્દ્રિયજન્ય સુખ પૂર્વકૃત કર્મના ઉદયથીજ મળે છે. કેરલ કર્મ ભોગવ્યા વગર છૂટતા નથી. આ આગમનું વાક્ય સંભારીને કોઈ પણ પ્રતિબંધ કરવો નહિ.'

‘જે કેવળ પોતાના શુભાશુભ કર્મની ઉદય વેળાએ મૂંઝાય છે, તે પોતાની મૂઢતા જ પ્રગટ કરે છે, ઉત્તમ પુરુષોએ બંધની ચિંતા કરવી, પણ ઉદયની ચિંતા કરવી નહિ, કારણકે તે તો પ્રથમથી બાંધેલ હોય તેજ ઉદયમાં આવે છે.’

‘વળી સત્પુરુષોએ પરપુરુષમાં આસક્તિ રાખવાના સ્વભાવવાળી લક્ષ્મી તથા યુવતિ ઉપર અતિશય મૂર્છા કદિ પણ કરવી નહિ. શૌચનો આગ્રહ રાખનાર શુચિદેવને પણ લક્ષ્મીએ રોપથી ત્યજી દીધો, અશુચિની ખાણ જોવા માતંગની સેવા તથા ઉપાસનાથી પણ તેનું દારિદ્ર્ય ગયું નહિ; જ્યો તે આ લોક તથા પરલોકમાં દુઃખી થયો. જ્યારે શ્રોત્રેવે ત્રણે યોગથી લક્ષ્મીને પૂજી, અર્ચ્યા, તોપણ તેને ત્યાગીને તે ચાલી ગઈ, લક્ષ્મીએ તેને પણ ઠગ્યો.’

‘ ને સંચયશીલે ? ’

‘ રાજકુમાર ! તેણે રાત-દિવસ સતત ચિંતા કરીને લક્ષ્મીનું મહાપ્રયત્ન રક્ષણ કયું, મહાયત્નથી લક્ષ્મીને સાચવી, તોપણ તે તેનાથી વિમુખ થઈ, અને તેને દુર્ગતિના કારણરૂપ થઈ. ભોગદેવે, દાન દીધું, પરોપકાર કર્યો, અને યથેચ્છ ઉપભોગ પણ કર્યો; તેની ઉપર પણ લક્ષ્મી પ્રસન્ન થઈ નહિ; પરંતુ તેની સેવાથી શ્રમિત થઈ ગયેલી તે ઉદાસીનતા દેખાડવા લાગી; તેથી લક્ષ્મી સ્વભાવથીજ ચપલ છે, તે કાંઈનો પણ પક્ષ કરતી નથી ’

‘ જ્યાં સુધી પૂર્વે કરેલ પુણ્યનો બધ હોય ત્યાં સુધીજ તે ટકે છે, પછી ટકતી નથી. જિનેશ્વર ભગવંતના સિદ્ધાંતના તત્ત્વો જેણે સાંભળ્યા નથી, તેવા આત્માઓને લક્ષ્મીનો મોહ અનેક પ્રકારનાં સંકટમાં નાંખે છે; જેવી રીતે શુચિદેવ, ઓદેવ તથા સંચયશીલ એ ત્રણે આત્માઓ મહાન સંસાર અટવીમાં પડ્યા, તથા દુઃખના સમુદ્રમાં ડૂબ્યા. ’

‘ સંસારમાં મોહમુદ સંસારી આત્માઓ પ્રત્યેક ક્ષણે લક્ષ્મીના માટે દોડાદોડી કરે છે. ‘આજ મળશે, કાલ મળશે, પરમદિવસે મળશે’ તે પ્રમાણે આશારૂપી પાશથી જકડાયેલા મુદ આત્માઓ લક્ષ્મીનો મોહ સજતા નથી, અને લક્ષ્મી તો પુણ્ય કરેલ હોય તે પુણ્ય વિના ખીળ કાંઈનો સંગ કરતી નથી; જેવી રીતે વેસ્થા ધનિક વિના અન્યને ઈચ્છતી નથી, તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનું પણ છે. ઉપરોક્ત પુણ્યોમાં ભોગદેવજ પ્રયંસાપાત્ર છે, કે જેણે પુણ્યાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત લક્ષ્મીનું વિવેકપૂર્વક વિરક્તભાવે ભોગ, વિજ્ઞાસ અને ત્યાગરૂપ રૂઢ લઈને, અંતે પુણ્યના બળથી મળેલી લક્ષ્મી વિધવાન દતી તો પણ તણુની માફક તેને સજી દીધી. જે લક્ષ્મીએ સર્વને હેતર્થો, તે લક્ષ્મીને તેણે હેતરી, તેથી તે પ્રયંસનીય છે. ’

ભુવનપ્રગાથ તીર્થંકરદેવ રાજકુમારને આમઉપદેશ આપી રહ્યા

છે, તેઓ વિશેષપણે ફરમાવી રહ્યા છે:-કે, 'કેરલકુમાર ! જે મૂઠ આત્મા ધન હોવા છતાં પણ તેનો નાશ થઈ જશે તેવા ભયથી તેને ભોગવતો નથી. આપતો નથી, ઉચિત સ્થાને ખર્ચતો નથી, ખીન્ન કોઈના ઉપકાર માટે અથવા ખ્યાતિના કાર્ય માટે પણ જે ખર્ચ કરતો નથી. તેને સંચયશીલના જેવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે.'

‘ભવ-ભવાંતરમાં તે દારિદ્ર્યાદિ દુઃખથી દુઃખિત થઈને રખડે છે.’

‘જે કોઈ આ લોકમાં સંચયશીલ જેવા દાન તથા ભોગાદિકથી રહિત-તેનાથી પરાક્રમુખ રહે છે, તેઓ હાથીના કાનની જેવી ચપળ લક્ષ્મીવડે છેતરાય છે, અને ચાર ગતિમાં પરિભ્રમણ કરી, અનંત દુઃખને અનુભવે છે.’

‘વળી જે વિવેકી આત્માઓ પુણ્ય પ્રાપ્તિને અનુકૂળ દાન તથા ભોગ કરે છે, અને પોતાનાં સુખની અપેક્ષા વગર જે પરોપકાર કરે છે, તેઓ ઉત્તમ કોટિના આત્માઓની ગણનામાં ગણાય છે, તથા માન, પ્રતિષ્ઠા, ગૌરવ અને મહત્વને આ લોકમાં તેઓ પ્રાપ્ત કરે છે, અને પરલોકમાં મહર્ષિક દેવપણે દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અને પછી અલ્પ સમયમાં સંસારનો અંત કરી અજન્મામર પડે તેઓ પામે છે.’

‘આ જગતમાં આવા આત્માઓ ચિરલ હોય છે કે જેઓ ભોગદેવની જેમ ચપળ લક્ષ્મીથી પણ છેતરાતા નથી. જેઓ સ્વાધીન-પણે ભોગ, વિલાસ, પરોપકાર, તથા ત્યાગ દ્વારા લક્ષ્મીનો લ્હાવો લઈ, તેને નિર્માલ્યની જેમ અંતે ત્યજ દે છે, તેઓના ગુણો દીર્ઘ કાળ પર્યંત ગવાયા કરે છે. માટે ભદ્ર કેરલ ! જ્યાં સુધી અનર્થમાં તત્પર એવી લક્ષ્મી પોતાને ત્યજે નહિ, ત્યાં સુધીમાં જેઓ તેને સત્વપૂર્વક ત્યજવામાં તત્પર રહે છે, તેઓ મહત્વ પામે છે; પણ જેઓને લક્ષ્મી પુણ્યાઈ પરવારતાં ત્યજ દે છે, તે પુરૂષો આ લોકમાં એવી લઘુતા પામે છે,

કે જે વર્ણવવી પણ મુશ્કેલ છે. તેથી જે નિરાબાધ સુખની ઇચ્છા હોય તો સર્વ અનર્થના મૂળમૂલ રાજ્યાદિક પરભાવવાળી વસ્તુ ઉપરની મૂર્છા ત્યજી દઇને સંયમમાર્ગમાં પ્રીતિ કરો !’

ભુવનપ્રકાશ તીર્થંકર ભગવંતની દેશના સાંભળીને તાત્કાલિક સંસારને ત્યજવાને અશક્ત હોવાથી આત્માને સર્વવિરતિ ભાવિત રાખવા માટે કેરલકુમારે આવકધર્મને અંગીકાર કર્યો. બાદ શ્રી સર્વંશ ભગવંતને નમસ્કાર કરી, કેરલકુમાર ઘેર ગયો. અને ધણી કાળ સુધી સમ્યક્ત્વ સહિત આવકધર્મની આરાધના કરી, ધર્મભાવનામાં ઓતપ્રોત તે રાજ્યનો સ્વામી બન્યો, બાદ વિરક્ત ભાવ પામી સંયમ સેવાને તે ઉજમાળ થયો.

એકદા પાછલી રત્નિએ ધર્મજગરણ કરતાં તે ચિંતવવા લાગ્યો; ‘પ્રથમ તો શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતે ઉપદેશદ્વારા મને જાગૃત કર્યો હતો, પણ સંયમ સેવાને અશક્ત એવા મેં તે સમયે ગૃહસ્થધર્મ અંગીકાર કર્યો હતો; તેવો તો યથાશક્તિ મેં આજ સુધી પાળ્યા, ઇન્દ્રિયસુખ પણ ઇચ્છાનુસાર ભોગવ્યું, હવે કોઈ જાતની ન્યૂનતા રહી નથી. હવે જે મારા પુણ્યાનુબંધી પુણ્યનો ઉદય વર્તતો હોય તો ગામ, આકર, નગર, ક્ષેત્ર વગેરેમાં વિચરતા જગતના ચક્ષુ એવા શ્રી ભુવનપ્રકાશ સર્વંશ ભગવંત અહીં પધારે, એટલે હું પૂર્ણ મનોરથવાળો થાઉં અને મહા-ભક્તિવડે શ્રી જિનેશ્વરને નમસ્કાર કરીને સંયમની પ્રાર્થના કરે. તે કંઈના અંકાર અને અવશ્ય તત્કાળ સંયમ આપશે પછી સંયમ પ્રાપ્ત થવાથી ઉલ્લાસપૂર્વક હું સંયમની આરાધના કરીશ કે જેથી ફરી ભવ-બ્રમણ કરવાનું રહે નહિ.’

આવી ઉત્તમ ભાવના ભાવતાં પ્રાતઃકાળ થયો.

ત્યારે રાત્રિમાંથી ઉઠીને પ્રભાતનાં કૃત્યો કરી કેરલરાજ રાજસભામાં આગ્યો.

કેરલ રાજાએ કહયાણુ સાધ્યું :

તેટલામાં પૂર્વદિશાના ઉદ્યાનપાલકે આવીને વધામણી આપી; 'રાજા ! સર્વે સુર, અસુર, મનુષ્ય, ખેયરાદિકના સમૂહે જેમનાં ચરણકમળ સેવ્યાં છે તેવા શ્રી તીર્થંકર ભગવંતે પોતાના ચરણ-કમળવડે પૂર્વ દિશાનું ઉદ્યાન અલંકૃત કર્યું છે, દેવતાઓએ કરેલ સમવસરણની શોભાવડે, અશોક વૃક્ષની શોભાવડે તથા ભામંડલની શોભાવડે ઉપમા રહિત એવા તે પ્રભુ ન વર્ણવી શકાય તેવી આશ્ચર્ય કારી ઋદ્ધિ સહિત વિરાજે છે. તેનું વર્ણન કરવાને કોઈ સમર્થ નથી. સમવસરણના મધ્યમાં સિંહાસન ઉપર બિરાજમાન થયેલા તે જગદ્ગુરુ શ્રી તીર્થંકર ભગવંતે અમૃત સમાન દેશના આપે છે, કે જેનાં શ્રવણ માત્રથીજ જે સુખ અનુભવાય છે, તેવું સુખ ભૂતકાળ અથવા ભવિષ્યકાળમાં મળે તેમ નથી.'

આ પ્રમાણે ઉદ્યાનપાળકનાં વચનોને સાંભળીને સૂર્યોદય થવાથી ચક્રવાકની જેમ હર્ષિત થઈને જન્મ પર્યંત આલે તેટલું તેને પ્રીતિદાન આપીને તે રાજા પોતાનાં મનોરથો તરતમાં જ સફળ થશે, તેમ ધારી આત્માને ધન્ય માનતો રામાંચિતયુક્ત સર્વ ઋદ્ધિ સહિત તે જિનેશ્વરદેવને વાંઘવા આલ્યો.

જિનેશ્વરદેવનાં દર્શન થતાંજ હથ અભિગમ સાચવીને તેણે જિનેશ્વરદેવને વાંધા. પછી

અચાઽભવત્ સફલતા નયનદ્વયસ્ય, દેવ ! ત્વદીયચરણામ્બુજવીક્ષણેન ।
અથ ત્રિલોકતિલક પ્રતિભાસતે મે, સંસારવારિધિરયં ચુલુકપ્રમાણઃ ॥

‘હે દેવ ! તમારાં ચરણકમળ દેખીને આજે મારી બંને આંખો સફળ થઈ અને મને હે ત્રિલોકતિલક ! આ સંસાર સમુદ્ર એક ખાખો ગિયા જેટલો જ છે તેમ હવે લાગે છે.’

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને યથોચિત સ્થાને તે બેઠો, અને અંજલિ બેઠીને દેશના સાંભળવા લાગ્યો.

પ્રભુએ મિથ્યાત્વરૂપી ઉમ્મ સર્પના વિષને ઉતારવામાં નાગદમની ઔષધી જેવી, કામરૂપ દાવાનળને શાંત કરવામાં મેઘવૃષ્ટિ જેવી, અનાદિ કાળનો ભવભય નિવારનારી અને સહજનંદનો પ્રકાશ આપનારી ધર્મદેશના આપી

રાજ્યએ પણ અતિ તૃપ્તિને અમૃત પીવા મળે ત્યારે જેમ કંઈ સુધી પીએ તેમ કર્ણપુટ ભરી ભરીને દેશનામૃત પીકું, તેથી તેની અનાદિકાળની કષાયની ક્લિષ્ટતા નાશ પામી અને અતિ અદ્ભુત એવો વૈરાગ્યરંગ પ્રગટ થયો. પછી શમ, સંવેગ, નિર્વેદ વગેરે ગુણોને ઉત્ત્વસાયમાન કરતો તે કેરલરાજ્ય આનંદપૂર્વક ઉડીને બે હાથ જોડીને શ્રી ત્રિલોકમધુ તીર્થંકરદેવને ઉદ્દેશીને બોલ્યો;

‘પ્રભો ! પ્રથમ આપે મહાનંદપુર પામવામાં અશ્વની ગતિ દ્વંપ શ્રાવકધર્મ અદ્ભુત કરાવ્યો છે. હવે આપની કૃપાથી સંસાર ઉપર મને વૈરાગ્ય આવ્યો છે, તેથી પવનની ગતિવાળા ચારિત્રરૂપી પ્રવહણમાં આરૂઢ થઈને હું મુક્તિપુરીમાં જવાને ઇચ્છું છું, તેથી દયા કરીને મને સંયમ આપો.’

તે સાંભળી પ્રભુએ કરમાવ્યું; ‘મહાતુભાવ ! જેમ સુખ ઉપજે તેમ તથા આનંદાનું દિત થાય તેમ કરો.’

પછી કેરલરાજ્ય શ્રી જિનેશ્વરદેવને નમસ્કાર કરીને નગરમાં ગયો.

પોતાના જ્યેષ્ઠ પુત્રને રાજ્ય આપીને તેમજ બીજી બધી રાજ્યવ્યવસ્થા કરીને, મોટા આડંબરપૂર્વક તીર્થંકરદેવની પાસે આવી તેમનાં ચરણારવિદને નમસ્કાર કરીને બહુ વીર્યોલ્લાસવડે રાજ્યએ ચારિત્ર અદ્ભુત કયું; ત્યારબાદ અદ્ભુતને આસેવના શિક્ષા અદ્ભુત કરીને ચારિત્રને આરાધીને ધનદાતિ ચારે કર્મોનો નાશ થતા તે રાજર્ષિને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. અનેક ભગ્ય જીવેને પ્રતિબોધ કરી અંતે અનશન સ્વીકારી સમસ્ત કર્મભણ દૂર કરીને તે દેવલ રાજર્ષિ મોક્ષના શાશ્વતસુખને પામ્યા.

આચાર્ય મહારાજ ધનસારાદિક મુખ્ય ઉપરોક્ત ઉપદેશ, (જેનું હલ થી જે ચાલુ છે) અને કેરલની કથા તેમ જ તેની અંતર્ગત શુચિદેવ, શ્રીદેવ, સંયમશીલ ભોગદેવની કથાઓ વર્ણવીને ઉપસંહાર કરતાં કરમાવે છે કે;

‘હે ભવ્ય જીવો ! પુણ્યથી જ અંધાધને રહેનારી, સંસાર અટવીમાં રખડાવવામાં કુશળ, ભવરૂપી સમુદ્રમાં કુબવા માટે શિક્ષા સમાન, અધિક તૃષ્ણા વધારવામાં જ એકતાન થયેલી રાજ, ચોર, અગ્નિ તથા જળાદિકના ભયથી ભરેલી, અદારે પાપસ્થાનક સેવરાવનારી, મહા આરંભ તથા દંભ વગેરે કરાવનારી, અવિરતિરૂપ દોષોની એક ખાણ તુલ્ય, દુર્જનની જેવાં ચરિત્ર તથા સ્વભાવ દર્શાવનારી અને બહુ કલેશથી જ પ્રાપ્ત થઈ શકે તેવી, તેમજ ગૂઢ રીતે આત્માનો ઘાત કરનારી લક્ષ્મી પામીને કોણુ બુદ્ધિશાળી માણસ હર્ષ પામે ?’

‘કારણ કે જીવો ઘણા પાપો વડે પરદેશ ગમન કરીને તથા ક્ષુધા તથા સહીને, પરસેવા કરીને, ઘણા કલેશો સહીને, અને ધર્મ અધર્મની વિચારણા ભૂલીને, મૂઢ બની લક્ષ્મીને મેળવવામાં ઉઘમી રહે છે, પરંતુ જે પૂર્વે કરેલાં પુણ્યનો ઉદ્ધત હોય તોજ તે મળે છે, નહિ તો ઉલટું મન, વચન, કાયાવડે બહુ ખેદ માત્ર જ તે મેળવે છે, કદાચિત્ પૂર્વ પુણ્યના ઉદ્ધતની સહાયવડે લક્ષ્મી મળે છે, તો પણ તેના સંરક્ષણાદિક માટે રૌદ્રધ્યાનમાં પ્રવૃત્તિ કરવી પડે છે, તેનાથી નરકના અંધારા કુવામાં પડવાનો જ સમય આવે છે. આમ મોહમૂઢ, સંસારી આત્મા કુટુંબના પોષણની ચિંતાથી ઘણું ધન મેળવવાનો પ્રયાસ કરી અંતે મરીને અધોગતિમાં ઉપજે છે; અને ત્યારપછી પુણ્યહીન એવા પુત્રાદિકના હાથમાંથી ઝોચિંતા કોઈ શત્રુઓ લક્ષ્મી લઈ લે છે. અને એ લક્ષ્મીવડે તે જે જે પાપ કર્યો આચરે છે તે પાપને આલોબ્યા વગર પર ભવમાં ગયેલા જીવને કડવું ફળ મળે છે, તેથી આલોક અને પરલોકમાં લક્ષ્મી દુઃખનાજ કારણભૂત છે, તેમજ તેમાં કોણુ આનંદ પામે ?’

પણ જો તે સદ્ગુરનાં વચનથી સાતે ક્ષેત્રમાં લક્ષ્મીને વાપરે, તો તે સંસ્કારિત કરેલા વિષની માફક સફળ, ઈચ્છિત અને દિતકારી કર્મ બંધ કરાવનાર થાય છે. જેવી રીતે રૂપું કે સોહું, જળમાં ફેંચે છે તે રૂપાતું કે સોખંડતું પાત્ર જળમાં તરે છે, તેવી રીતે લક્ષ્મી પણ પાત્ર પ્રમાણે પહોળી કરીને ખર્ચા હોય તો તે સંસાર સમુદ્ર તરવામાં નાવ સમાન થાય છે. લક્ષ્મી દાનાદિકમાં ખર્ચવાથી ઉપકાર અને પુણ્યના નિમિત્તમૂલ થાય છે, એવી શ્રીજિનેશ્વરદેવની આજ્ઞા છે. વીતરાગની સેવા કરતાં પણ વીતરાગની આજ્ઞાનું પાલન કરવું તે વધારે શ્રેષ્ઠ છે, કારણ કે સેવાતું ફળ સ્વર્ગ છે, અને આજ્ઞા પાલનતું ફળ તો અવશ્ય મુક્તિ જ છે; તેથી જિનેશ્વરની આજ્ઞા અનુસાર દાનાદિક ધર્મના પાલનમાં યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવો, તે ઉપદેશનું રહસ્ય છે.'

આમ કરમાવીને પૂ. આચાર્ય મહારાજ મૌન રહ્યા.

એટલે ધનસાર શ્રેષ્ઠી મસ્તક ઉપર અંજલિ જોડીને હૃદયમાં રહેલાં અનેક સંશયોતું નિરાકરણ કરવા ઉત્સુક બન્યા.

તેઓ પૂ. ધર્મધીપ આચાર્ય મહારાજને પૂછવા લાગ્યાં; 'ભગવન્ ! કયા કર્મથી મારો આ પુત્ર ધન્યકુમાર અદ્ભુત એવી સર્વ સંપદાનું એક સ્થાન થયો ? વળી મારા ધનદતાદિક ત્રણે પુત્રો વિદ્યાનુ છતાં પણ અને વારંવાર સંપદા પામ્યા છતાં પણ નિર્ધન કેમ થઈ ગયા ? ધન્યકુમારની સાથે તેમને સંયોગવિયોગ કેમ થયો ? વળી સોહને અગ્નિ સાથે સંયોગ વિયોગ થાય તેમ કર્મ પ્રમાણે તેઓને લક્ષ્મી કેમ મળી અને કેમ તેનો નાશ થઈ ગયો ? સતીઓમાં નામ ગણાવે તેવી આ શાલિભદ્રની બહેનને શક્તિ, આતપ વગેરે વેદના કેમ સહવી પડી ? વળી તેને માથે માટી કેમ વહેવી પડી ?' આ પ્રમાણે ધનસારે પ્રશ્નો પૂછ્યા, એટલે વિશુદ્ધ જ્ઞાનના સ્વામી પૂ. સરિમહારાજે સર્વજીવોનાં લાભનું કારણ બતાવિને કરમાવ્યું;

૧૮ : ધન્યકુમારે પૂર્વભવમાં શું કર્યું ?

‘મહાતુલાવો ! કર્મની ગતિ વિચિત્ર અને અનિર્વચનીય છે ! કર્મથી શું શું નથી થતું ? જીવેની ગતિ, કર્મની પરિણિતિ, પુદ્ગલ પર્યાયોનો આવિર્ભાવ તથા તિરોભાવ વગેરે જિનેશ્વરના આગમ વગર કોણ જાણવાને સમર્થ છે ? હું ધન્યકુમારના પૂર્વભવને કહું છું. તે તમે ધ્યાન દેખને સાંભળો :

‘આ ભરતક્ષેત્રમાં પ્રતિષ્ઠાનપુર નગરમાં વિશ્વના દારિદ્ર્યથી જ ધણેલી હોય તેવી એક અતિ દુઃખી દુર્ગતા વૃદ્ધા રહેતી હતી. પારકા ધરમાં ખાંડવું, દળવું, લીંપવું, પાણી ભરવું વગેરે કાર્યો કરી અતિ-દુઃખથી તે પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતી હતી. આ ડોશીને નિર્મળ આશ-યવાળો, વિનયી, ન્યાયવંત, દાન દેવાની રૂચિવાળો સુરૂચિ નામનો એક પુત્ર હતો. તે લોકોનાં વાછરડાઓને ચારીને આજીવિકા ચલાવતો હતો.’

આ પ્રમાણે અતિકષ્ટથી તેઓ બંને નિર્વાહ કરતાં હતાં. એકદા કોઈ પર્વના દિવસે વાછરડાને ચારીને તે બાળક ઘેર પાછો આવતો હતો, તે વખતે ક્રેટલાક ધરમાં ખીરવું ભોજન બનાવેલું ને તેને નાના બાળકો ખાતા હતા અને સ્પર્ધા કરતા હતા. એવું તેણે દીઠું.

પોતાના જ આંગણ પાસે રહેનાર એક બાળકને ખીર ખાતો દેખીને આ બાળકની દાદ ગળવા લાગી, મોઢામાંથી પાણી છૂટવા લાગ્યું. પોતપોતાનાં ઘેરથી બહાર નીકળેલા બાળકો પરસ્પર વાતો કરવા લાગ્યા;

‘અરે ! તે શું ખાધું ? એકે કહ્યું : ‘મેં ખીર ખાધી.’ બાળે બોલ્યો; ‘આને અમુક પર્વના દિવસ છે, તેથી ખીરજ ખાવી નેમ્મએ.’ ત્યાર પછી વળી એક જણાએ તે ડોરીના પુત્ર સુરચિને પૂછ્યું; તે શું ખાધું ?’

તેણે કહ્યું; ‘ધેંસ વગેરે મને મારી માએ ને આપ્યું તે ખાધું.’

ત્યારે તે બધા બાળકો હસતાં હસતાં કહેવા લાગ્યા; ‘આને ખીર વિના કેમ ચાલે ?’

સુરચિએ કહ્યું; ‘મને મારી માએ ને ખાવા આપ્યું તે મેં ખાધું.’

ત્યારે એકે કહ્યું; ‘તારી મા પાસે જા, અને તેને કહે કે આને પર્વના દિવસ છે, તેથી ખીરનું ભોજન આપે.’

આ પ્રમાણે તે બાળકોની વાતો સાંભળીને સુરચિને ખીર ખાવાની ઈચ્છા થવાથી તે ઘેર ગયો અને પોતાની માને તેણે કહ્યું; મા, ! ઘી તથા ખાંડ વગેરે સહિત ખીરનું ભોજન આને મને વા આપ.’

માતાએ કહ્યું; ‘અરે નિર્ધનને ખીર ક્યાંથી મળે ?’

તેણે કહ્યું; ‘ગમે તેમ કરીને પણ આને તો જરૂર દે.’

બાળકનું વચન સાંભળીને તે દુર્ગતા જદા વિચારવા લાગી; ‘બાળકને સાચા ખોટાનું જ્ઞાન હોતું નથી.’ કહ્યું છે કે:—

‘વતસ ! આપણાં ઘરમાં તો પેટ પૂરે ભરાય તેટલું ભોજન મળે તો તે ખીરજ છે. નિર્ધનનું વાંછિત ક્યાંથી સફળ થાય ?’ સુરચિ કહે છે; ‘આને પર્વના દિવસે ખીર વિના ખીણું કાંઈ ખાવાનું હોયજ નહિ, તેથી ગમે તેમ કરીને ખીર દે.’

જદાએ વિચાર્યું; ‘અહો ! આને મારા ખોટા પાપનો ઉદય થયો છે, આ બાળક કોઈ દિવસ કોઈ પણ ચીજ હઠથી માગતો નથી, તેને ને હું આપું છું તેજ ખાઈને જાય છે. આને કોઈ રથને દેખીને

અથવા સાંભળીને તેને તેની ઈચ્છા ઉત્પન્ન થઈ છે, તેથી મારી પાસે આવીને માગણી કરે છે, પરંતુ હું કેવી નિર્ભાગીમાં પણ શેખરતુલ્ય છું કે આંધળીની એક લાકડીની જેવા આ બાળકની ક્ષીર માત્રનાં ભોજનની ઈચ્છા પૂર્ણ કરવાને પણ સમર્થ નથી; ધિક્કાર છે મારા અવતારને ! ! '

આમ વિચાર કરીને રાંકની જેમ પુત્રની સામું જોઈને તે રોવા લાગી, કારણ કે અબળા અને બાળકોને ઈચ્છા પૂર્ણ ન થાય ત્યારે રૂઢ કરવું તેજ તેવું બળ છે. માતાને રોતી જોઈને બાળક પણ રોવા લાગ્યો.

તે બંનેને રોતાં સાંભળીને પાડોશીઓ ત્યાં આવ્યા.

તેઓએ પૂછ્યું; 'તમે બંને કેમ રવો છો ? તમારે દુઃખ શું છે તે કહો, જે તે દૂર થાય તેવું હશે તો અમે તમારું દુઃખ જરૂર દૂરી નાખશું.'

ત્યારે તે દુર્ગતાએ બાળકનો સમગ્ર વૃત્તાંત કહ્યો. અને કહ્યું કે 'મારા જેવી નિર્ભાગીની ઈચ્છા અપૂર્ણ રહે ત્યારે રોવું તેજ તેવું બલ છે.'

દુર્ગતાની આ દશા જાણીને તેના દુઃખથી દુઃખી થતાં તેઓએ કહ્યું; 'તમારા પુત્રને ક્ષીર માત્ર જોઈતી હોય તો તેની અપ્રાપ્તિનાં દુઃખથી તમે રાશો નહિ, તે તો અમારાથી સાધી શકાય તેવું કાર્ય છે.' પછી તેમાંથી એક બોલી; 'દુઃખ મારે ઘેર છે, તારે જોઈએ તેટલું લઈ જા.''

બીજી બોલી 'નિર્ભજ અખંડ એવા શાલીના ચોખા મારે ઘેર છે, તે હું આપીશ, તે લઈ બાળકની ઈચ્છા પૂર્ણ કર.' ત્રીજી બોલી; 'અતિ ચોખી ગંગા નદીના કિનારાની રેતી જેવી ખાંડ હું આપીશ, તે લે.'

ચોથી બોલી; ‘આજેજ લાવેલું સ્વચ્છ ઘી મારે ઘેર તૈયાર છે, તે હું આપીશ. તે લઈને આ બાળકની ઇચ્છા પૂર્ણ કર.’

આમ તે પાડોશી બાઈઓનાં વચન સાંભળીને પ્રસન્ન થયેલી દુર્ગતા કહેવા લાગી; ‘બહેનો ! કલ્પવૃક્ષતુલ્ય તમારી મારા ઉપર કૃપા થઈ, તેથી મારો મનોરથ સફળ થયો એમ હું માનું છું.’

તેઓએ કહ્યું; ‘હવે બધી સામગ્રી લઈ જાઓ, અને તાકીદે ખીર બનાવીને આ બાળકની ઇચ્છા પૂરી કરો કે જેથી તે બાળકનું મન પ્રસન્ન થાય.’

પછી તે જુદા તેઓની પાસેથી દુધ, ખાંડ, ઈત્યાદિ સામગ્રી લઈ આવી અને તેણે ખીર બનાવી. કારણ કે, ‘પુત્રનું હિત જોવા મા વત્સલ એવી માતા બાળકની ઇચ્છા પૂર્ણ કરવામાં વિહંબ કરતી નથી.’ પછી પોતાના પુત્ર સુરચિને બોલાવીને બોળન કરવા માટે તેને બેસાડ્યો અને ખીરથી થાળી ભરી દીધે બાળકની આગળ મૂકી. બાળક પથ્થુ તે દીર બહુ ગરમ છે તેમ જાણીને હાથ વતી પવન નાખીને તેને ઠંડી કરવા લાગ્યો. માએ વિચાર્યું;

‘આ મારો પુત્ર ઉજ્જવલ એવી દીર ખાય છે, તેથી મારો દષ્ટિદોષ તેને લાગે નહિ.’ આથી વાત્સલ્યભાવે તે પાડોશીને ઘેર માલી ગઈ.

બાળક જ્યારે તે ધૂમાડા નીકળતી ગરમ ખીરને શીતળ કરતો હતો, તેટલામાં તેના ધરની પડખે યઇને એક માસક્ષપણું પારલું કરવાની ઇચ્છાવાળા મહાશયનાસમુદ્ર ધર્મજૂષણ મુનિ બિદ્યા માટે નીકળ્યા. સુરચિ બાળકે તે મુનિ મહાત્માને ઘર પાસે યઇને જતા જોયા.

તપસ્વી મુનિનાં દર્શન યતાંજ તે બાળકને જ્ઞાન આપવાની રમિ પૂર્વની કોઈ તેવી આરાધનાના જાત્રા સંસ્કારથી ઉત્પન્ન થઈ, તેથી

તે વિચારવા લાગ્યો; ‘અહો ! આજે સમસ્ત પાપ તથા સંતાપનો નાશ કરવામાં સમર્થ એવા આ મહામુનિ મારા ધરનાં આંગણાની નજીક ચઢને નીકળ્યા છે. જો મારા ભાગ્ય જગ્યાં હોય તો મારા આમંત્રણ વડે તેઓ અહીં પધારે. સેંકડો વાર વિનંતિ કર્યા છતાં અને ભિક્ષા માટે અનેક શ્રેષ્ઠીઓ આમંત્રે છે, તે છતાં સાધુઓ તેમને ઘેર જતા નથી; જેનાં ભાગ્યનો ઉદય થયો હોય તેમને ઘેરજ તેઓ જાય છે. મારા આમંત્રણથી જો મારું ઘર પવિત્ર કરે તો તો બહુ ઉત્તમ થાય. જો મારા ભાગ્યવડે કાંઈ રીતે તેઓ અત્રે પધારે તો ધન્ય પુરુષોમાં પણ હું વિશેષ ધન્ય થાઉં.’

આમ બાળકપણમાં વર્તતા એવા તે સુરચિના આત્મામાં સ્વાભાવિક રીતે જ સુપાત્રભક્તિનો તેમજ બહુમાનપૂર્વક દાન દેવાનો ભાવ પ્રગટ થયો.

પછી હર્ષપૂર્વક તે મુનિની સન્મુખ જઈને અતિ ભક્તિથી તેમને અંજલિ જોડીને તે વિનંતિ કરવા લાગ્યો; ‘હે મહાત્મા ! મારાં ધરમાં શુદ્ધ અને નિર્દોષ આહાર છે, તેથી કૃપા કરીને આપનાં ચરણ વડે મારું ગૃહાંગણ પવિત્ર કરો.’

આ પ્રમાણે તે બાળકની અતિશય દાનભક્તિ જોઈને મુનિમહારાજે તેની વિનંતિ સ્વીકારી.

પછી તે બાળક મુનિમહારાજને પોતાનાં ઘેર લઈ ગયો, અને બહુ આનંદ તથા ભક્તિ વડે તેણે ખીરની ભરેલી થાળી ઉપાડીને મુનિએ ધરેલા પાત્રમાં એક ધારાથી બધી ખીર વહોરાવી દીધી. મુનિ પાછા વળ્યા એટલે આઠ પગલાં મુનિની પાછળ જઈને, ફરીથી તે મુનિને નમસ્કાર કરી તે અધિક સત્ત્વવંત બાળક પોતાના આત્માને કૃતકૃત્ય માનતો પાછો ફર્યો.

આનંદના સમૂહથી ઉભરાઈ જતા અંતઃકરણવાળા તે બાળકની

દાનના આનંદથી કુધા-નૃપા નાશ પામી ગઈ, એટલે તે ઘરમાં આવી યાળીના કાંઠા ઉપર ચોટેલી ખીર ચાટવા લાગ્યો, અને આપેલ દાનની તે બાળક અનુભવના કરવા લાગ્યો.

તેનાં પવિત્ર હૃદયમાં ભાવના પ્રગટી; ‘અહો ! આજે બહુ સારું થયું, આજે મારા મહાન ભાગ્યનો હૃદય થયો, નહિંતો મારા જેવા રંકનાં ઘેર મુનિને દેવા યોગ્ય ઉત્તમ ખીર ક્યાંથી હોય ? વળી બરાબર સમયે મુનિનું આગમન ક્યાંથી હોય ? કદાચ આ તરફ પધારે તો પણ આવા મહાન ક્રોધીએને છોડીને મારાં ઘેર તેઓ ક્યાંથી પધારે ? વળી મારા જેવાં બાળકનાં નિમંત્રણ માત્રથીજ મારી વિનંતિ સ્વીકારીને તેઓ પધાર્યા; આપું અસંભવનીય ક્યાંથી બને ? ખરેખર ! આજે કોઈ મારા મહા પુણ્યનો હૃદય થયો કે જેથી વાદળાં વગર વૃષ્ટિ થઈ.’

આ પ્રમાણે વારંવાર અનુભવ કરતાં તેણે મુનિદાનથી થયેલું પુણ્ય અનંતગણું વધાર્યું.

પછી અત્યંત પ્રભાવથી પાસે પડેલી યાળી તે ચાટતો હતો, તેવામાં પાડોશીને ઘેર ગયેલી તેની માતા આવી. તે યાળીને ચાટતા બાળકને જોઈને વિચારવા લાગી; ‘અહો ! મારો બાળક એક યાળી બરીને ખીર ખાઈ ગયો, તો પણ હજી સુધી તેને તૃપ્તિ થઈ નહિ’. હમેશાં મારો પુત્ર આટલી જૂજ સદન કરતો હશે ?’

આ પ્રમાણે તેને જૂખો જણીને ફરીથી તેણે ખીર પીરસી, પરંતુ તે બાળક તો ભોજન કરતાં જે દાન અપાયું હતું તેનેજ બહુ માનવા લાગ્યો. જેવી રીતે ધનવંત પુરુષ બ્યાપારમાં રોકાયેલ મૂડી કરતાં બાજે મૂકેલ ધનને વધારે માને છે, તેમ તે દાનને અધિક માનવા લાગ્યો. તે સુરશિ બાળકે અતિ બહુમાનપૂર્વક આપેલ દાન અને તેની અનુભવનાથી મોક્ષ પ્રાપ્તિને યોગ્ય તીવ્ર રસવાણું અને ભોગદેશ આપનારું કર્મ તેણે કિયાવ્યું.

કુમારે પૂર્વભવમાં શું કહ્યું ?

તે બાળકને અતિ માદક આહાર જમવાથી તે રાત્રેજ અજીર્ણ
અજીર્ણના દોષથી તેને તે રાત્રેજ વિસ્મયિકા ઉત્પન્ન થઈ; તે
ચિકાની પીડાથી મુનિદાનને સંભારતો તે બાળક મૃત્યુ પામીને આ
પુત્ર ધન્યકુમાર થયો છે.

મુનિદાનના પ્રભાવવડે તે યશ, મહાત્મ્ય તથા અદ્ભુત સંપદાનું
સ્થાન થયો છે. કહ્યું છે કે 'સારા ક્ષેત્રમાં વાવેલ ધાન્ય તો
ગણું થાય છે; પણ પાત્રમાં વાવેલું બીજ તો વડના બીજથી
વૃક્ષની જેમ અનંતગણું થાય છે.'

'ધન્યકુમારના ત્રણે બંધુઓએ કરેલા કર્મના પરિણામની વિચિ-
તા દેખાડનારો તેમના પૂર્વભવનો વૃતાંત હવે સાંભળો.'

આમ શ્રી ધર્મધોષ આચાર્ય મહારાજનાં વચન સાંભળીને ન
વર્ણવી શકાય તેવી વિચિત્રતાવાળા કર્મવિપાકથી ચિત્તમાં ચમત્કાર
પામી ધનસાર વગેરે શ્રોતાજનો 'તહતિ' કહીને બન્ને હાથ જોડી તેમનું
કથન સાંભળવા લાગ્યા.

સૂરિમહારાજે ફરમાવ્યું; 'સુગ્રામ નામના ગામમાં નજીક-નજીક
જેઓનાં ઘરો આવેલાં છે તેવા સંપત્તિરહિત થઇ ગયેલા ત્રણ કુળપુત્રો
રહેતા હતા, કે જેઓ પરસ્પરના મિત્રો હતા. તે ત્રણે ધનના અભા-
વથી અને અન્ય વ્યાપારાદિકમાં કાંઇ લાભ નહિ મળવાથી વગડામાં
જમીને લાંથી કાપના ભારા લાવી આજીવિકા ચલાવતા હતા.

એક દિવસે ત્રણે જણા કાપે લાવવાને માટે પોતપોતાનાં ઘેરથી
ભાતું લઇને કાંબળ ઝોદી વગડામાં ગયા. તે વખતે ત્રીજા પહોરનો
આરંભ થયો ત્યારે ગ્રીષ્મ ઋતુ ચાલતી હોવાથી ઘણો સખ્ત તાપ
પડતો હતો, તેથી ભૂમિ તપી ગઈ હતી અને ઉગ્ર ફિરણથી લોકો
આકુળવ્યાકુળ થઈ જતા હતા.

તે અવસરે કાષ્ઠ ક્ષમાના સાગર એવા ક્ષમાસાગર નામના તપસ્વી મુનિમહાત્મા સંસારતાપનું નિવારણ કરવા પોતે કરેલા માસકાપણનું પારણું કરવા માટે કાષ્ઠક ગામમાં જવા સાર તે વનનાં રસ્તે ચઢીને નીકળ્યા. તાપથી શોષિત થઈ ગયેલા અંગોપાંગવાળા, માત્ર હાડકા અને આમડીજ બાકી રહી છે તેવા અને ધર્મસ્વરૂપ એવા તે પરમ તપસ્વી મહર્ષિને જોઈ તેઓનાં હૃદયમાં નટનાં વૈરાગ્યની જોમ ઢાન આપવાની યુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઈ.

તેઓ પરસ્પર કહેવા લાગ્યા; ‘અહો ! આ મુનિ દૂરના વન-માંથી આવે છે. આવા સખ્ત તડકામાં મધ્યાહ્ન સમયે રેતી બધી તપી ગઈ છે, તેવે વખતે અતિ દૂર ગામમાં તેઓ કેવી રીતે જશે ! ત્યાં પશુ ઘેર ઘેર ભમતાં જો નિર્દોષ આહાર મળશે તો તે ગ્રહણ કરશે, નહિ તો ગ્રહણ કરશે નહિ; તેથી આપણી પાસે જે ખાતુ છે તે જો તેમને આપીએ તો બહુ ઉત્તમ થાય.’

આમ વિચારીને વિનયપૂર્વક મુનિને બોલાવી તે સર્વ ખાતુ તેઓએ મુનિને વહેરાવ્યું. મુનિએ પણ શુદ્ધ આહાર મળીને તે ગ્રહણ કર્યું અને ‘ધર્મલાભ’રૂપી આશિષ આપીને સ્વસ્થાને ચાલ્યા ગયા.

અને હવે તે ત્રણેને સાંજ સુધી લાકડા માટે શ્રમ કરવાથી સવારે ખાધેલું પચી ગયું, અને બહુ ભારે ક્ષુધાની વેદના થઈ એટલે તેઓ પરસ્પર પૂછવા લાગ્યા; ‘અરે ભાઈ ! કાંઈ ખાવાનું રહ્યું છે કે નહિ ?’ ત્યારે એક બોલ્યો; ‘મુનિને બધું આપી દીધું છે.’ પછી પેટમાં અત્યંત ક્ષુધા લાગેલી હતી છતાં તે સર્વે લાકડા ઉપાડીને પોતપોતાનાં ઘર તરફ ચાલ્યા. ત્યાં પણ નવો આહાર તૈયાર કર્યા વગર શું ખાય ! તેથી તે ત્રણે ક્ષુધાથી અત્યંત આકુળવ્યાકુળ થઈને બોલવા લાગ્યા; ‘અરે ! આપણને તો મુનિને આપેલ દાનનું આજે આ ફળ પ્રાપ્ત થયું, કારણ કે આજે હમણાંજ મુનિદાનના પ્રભાવથી ક્ષુધાવટે આપણે

મરણ પામીશું. હવે પછી શું થશે તે તો અમે જાણતા નથી ! હા ! હા ! આપણે તો આ સાધુથી નકામા હોતરાયા.'

‘તે વખતે આપણા ત્રણમાંથી એકને પણ એવી ખુદ્દિ ઉત્પન્ન ન થઈ કે બ્યારે પ્રજાળ ક્ષુધા લાગશે ત્યારે આપણે શું ખાઈશું ? આ મુનિ તો હંમેશા તપશ્ચર્યા કરવાના અભ્યાસી હોવાથી એકાદ દિવસ વધારે થયો હોત તો પણ સૂકાઈ જાત નહોતો. અને તપનો અભ્યાસ નહિ હોવાથી આપણને તો આજે મોટું દુઃખ ઉત્પન્ન થયું ! હાથે કરીને પેટ ચોળીને શૂળ ઉભું કર્યું. આપણા જેવા કે.ણ મૂખ હોય કે જે ધર બાળીને તીર્થ કરે ?’

‘આમ દાન આપ્યા પછી સત્ત્વ રહિત એવા તેઓએ ચાર વખત પશ્ચાત્તાપ કરવાવડે મુનિદાનવું ફળ અલ્પ કરી નાખ્યું. ભદ્ર જનસાર શ્રેષ્ઠી ! તે ત્રણે આયુષ્ય સમાપ્ત કરી મરણ પામીને તમારા પુત્રો થયા, અને ચાર વખત ધન તથા વૈભવાદિકથી રહિત થયા.’

દાન આપ્યા પછી પશ્ચાત્તાપાદિ દોષથી તેઓ દોષિત થયા હતા, તેથી અહીં વારંવાર લક્ષ્મી મળી, પણ પાછા નિર્ધન થઈ ગયા. સર્વ અર્થને સાધતો દાનધર્મને દૂષિત થાય તો પણ મૂળથી તેનો નાશ થતો નથી, તેથી ધન્યકુમારની સાથે તેઓ જોડાયા ત્યારે તેમની લક્ષ્મી સ્થિર થઈ.

જે પાડોશી સ્ત્રીઓએ ધન્યકુમારના પૂર્વભવની માતાને અખંડ એવા અનુકંપાના અધ્યવસાયથી બાળકનું દુઃખ મટાડવાને માટે કુધ, તાંકુલ, ખાંડ ને ઘી વગેરે આપ્યાં હતાં, તેઓ તે બાળકને સાધુને દાન આપતો દેખીને મનમાં આનંદ પામેલ હતા. અને “અહો ! આ બાળકની કેવી દાનરૂચિ છે ? કારણ કે અતિ મુશ્કેલીથી મળેલી ખીર પણ અખંડ ધારાએ તે મુનિમહારાજને વહોરાવી દે છે, તેથી આ બાળકને ધન્ય છે.”

આ પ્રમાણે અનુમોદના કરી હતી પણ બાળકની માતા પાસે તેઓએ તે વાત કરી નહોતી, તેથી તેઓ ધન્યકુમારની લક્ષ્મીની ભોગવનારી પત્નીઓ થઈ છે. વળી આગલા ભવમાં વૈભવના ગર્વમાં સુભદ્રાએ પોતાની પ્રિય સખીને રોપથી કહ્યું હતું: ‘અરે ! દાસી ! તારા માથે તો માટી જ ઉપાડવાની છે, તેથી તું માટી ઉપાડ.’ આ પ્રમાણે આકોશ કર્યો હતો. તે કર્મના વિપાકથી તે શાલિભદ્રની બહેન થઈ છતાં માટી વહન કરવાનું દુઃખ તેને ભોગવવું પડ્યું. કહ્યું છે કે, ‘ભોગવ્યા વગર કરેલાં કર્મ છૂટી શકતા નથી.’ અન્ય શાસ્ત્રોમાં પણ કહ્યું છે કે, ‘આ ભવથી એકાણુમા ભવમાં મેં મારી શક્તિથી એક પુરુષને હણ્યો હતો, તે કર્મના ઉદ્ધવથી હે ભિક્ષુઓ ! મારો પગ વીધાણો છે !’ એટલે કેાંઈ પણ ભવમાં કરેલું કર્મ જો નિકાચિત થયું હોય તો તે ભોગવવું પડે છે.’

આ પ્રમાણે શુશ્રમહારાજનાં વચનો સાંભળીને વૈરાગ્ય થવાથી ત્યાં કેટલાએક ભવ્ય છવોએ સંવેગથી ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું; કેટલાએ આવક ધર્મ સ્વીકાર્યો, કેટલાએ સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કર્યું, કેટલાકે રાત્રિભોજન, અભક્ષ્યવર્જન, બ્રહ્મચર્યાદિક સ્વીકાર્યાં. આમ ધર્મધોષ આચાર્ય ભગવંતની દેશના સફળ થઈ.

ન્યારે દ્વ મિથ્યાત્વવાસિત મનુષ્યો પાસે ધર્મદેશના વનમાં વિજ્ઞાપવુલ્ય ખાલી જાય છે. કહ્યું છે કે, ‘જેનો અર્થ સર્વો હોય તેને કહેવું, જે સાંભળીને ધારણ ન કરે અથવા સાંભળેજ નહિ તેને કહેવું, જેનું ચિત્ત ડોળાઈ ગયું હોય તેને કહેવું નિરર્થક છે.’ તેથી તેઓને ઉપદેશ આપવો નહિ. નિપુણ શ્રોતાઓનો સંયોગ મળે તો વક્તા તથા શ્રોતા બંનેનું ચિત્ત ઉત્થાસને પામે છે.

ધનસાર કોઈ દેશના સાંભળી કર્મના વિપાકને સમજીને સંસાર ઉપર વૈરાગ્યંભાવ આવવાથી શુશ્રિમહારાજને નમસ્કાર કરીને કહેવા

લાગ્યા; 'શુભના ભંડાર ! સંસારમાં અનાદિ ભવબ્રમણથી ઉદ્ધિગ થયેલો હું આપનાં શરણે આવ્યો છું, તેથી મારા ઉપર કૃપા કરીને મને ચારિત્રશી પ્રવહણુ આપો, કે જેથી તેના ઉપર બેસીને હું સંસાર-સમુદ્રનો પાર પામું; તેમ થવાથી આપને પણ મહાન યશ મળશે.'

શુરમહારાજે દરમાખું; 'દેવાનુપ્રિય ! જેમ સુખ ઉપજે તેમ કરે. ધર્મકૃત્યમાં પ્રતિબંધ ન કરે.' પછી સર્વ પરિચકતે ત્યજી દધને પોતાની પત્ની સહિત ધનસાર શેઠે તથા તેમના ત્રણ પુત્રો ધનદત્ત, ધનદેવ તથા ધનચંદ્રે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. પ્રિયાઓ સહિત ત્યાં આવેલા ધન્યકુમારે આચાર્ય મહારાજને તથા નૂતનદીક્ષિત માતા-પિતા, તથા ત્રણ બંધુઓ આદિને વંદન કરીને અશુભ કર્મોનો નાશ કરવાવાળો શ્રાદ્ધધર્મ અંગીકાર કર્યો. પછી ભક્તિથી મુનિઓને વારં-વાર નમીને તેઓ પોતાનાં ઘેર આવ્યા.

ત્યારબાદ તે ધન્યકુમાર શુર્યે કહેલા પૂર્વ જન્મના દાનધર્મને સંભારતો વિશેષ વિશેષ ધર્મપ્રવૃત્તિ કરવા લાગ્યો અને મુનિધર્મનો સ્વીકાર કરનાર પોતાના માતા-પિતા, તથા તપમાં રૂઝ થયેલા પોતાના ધનદત્ત આદિ વડિલ બંધુઓના શુણ્ણાનું સ્મરણ કરતા, સ્તવના કરતા, જ્યેષ્ઠ બાંધવોને સ્તવતાં, અને પુણ્યના વિપાકને ભોગવતાં કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યાં.

હે ભવ્ય જીવો ! મુનીશ્વરને આપેલ દાનનું ફળ જીવ્યો ! જે દાનના પ્રભાવથી ધન્યકુમાર જ્યાં ગયા ત્યાં આગળથીજ મૂકી રાખેલા હોય તેમ અઢળક ભોગવિલાસો તેમને પ્રાપ્ત થયા. વળી નહિ ખોલાવેલ જતાં પણ દેવતાઓએ ધન્યકુમારના મોટા ભાઈઓ પાસેથી ધન લઈ લીધું, ધન લઈને જતાં તેમને રોક્યા, શિખામણુ આપી, અનુકૂળ કર્યા, અને ન્યાયમાર્ગે પ્રવર્તાવ્યા. તેથી આ લોક અને પરલોકમાં સુખ ઈચ્છતા મનુષ્યોએ જિનેશ્વરના કહેલા દાનધર્મનાં આરાધનમાં ઉદ્ધમ કરવો, કે જેથી સકળ અર્થની સિદ્ધિ થાય.

૧૯ : નેપાળના વ્યાપારીઓ રત્નકંબજો લાવ્યા :

એ કદા રાજગૃહી નગરીમાં નેપાળ દેશથી કેટલાક વ્યાપારીઓ નેપાળ દેશમાં બનેલી સવાલાખ સોનામહોરોની કિંમતવાળી રત્નકંબજો લઇને વેચવા માટે આવ્યા.

‘ આ વસ્તુ રાજાને ભોગવવા લાયક છે ’ તેમ જાણીને તેઓ તે રત્નકંબજો લઇને શ્રેષ્ઠિક મહારાજા પાસે ગયા; તેમને નમસ્કાર કરીને તેઓએ તે કંબજો તેને દેખાડી અને વિચિત્ર કરી; ‘ સ્વામી ! આ રત્નકંબજો ત્રણે ઋતુઓમાં ઉપભોગના કાર્યમાં આવી શકે છે. વર્ષા-ઋતુમાં આ કામળીનાં તાણા-વાણાઓ પરસ્પર મળી જાય છે, તેથી વરસાદનું પાણી તેની ઉપર પડીને તરતજ ભૂમિ ઉપર પડી જાય છે, તેનાથી શરીરનો એક વાળ પણ ઊંજાતો નથી; વળી આ રત્નકંબજો કમળપત્રની માફક પાણીથી ઊંજાતો પણ રહેતો નથી-નિર્વેપ રહે છે.’

‘ શીતઋતુમાં તથા હેમંતઋતુમાં આ કંબજો ગરમી ધારણ કરે છે, એકજ વખત પહેરવાથી કાલુમાત્રમાં શરીર ઉપર પરસેવો થાય છે. વળી ઉન્હાણાની ઋતુમાં તે શીતજનપણાને પામે છે. જ્યારે શરીરે પરસેવો થાય છે, ત્યારે ચંદનના વિવેપનની જેમ શરીરમાં શીતજતા ઉત્પન્ન કરે છે. જ્યારે આ કામળીઓ મેલી થઇ જાય છે, ત્યારે સોનાની જેમ અમિમાં નાખવાથી ચોખ્ખી અને નિર્મળ થાય છે, તેથીજ વસ્ત્રોમાં આ રત્ન દ્રવ્ય છે તેવી તેની ખ્યાતિ થયેલી છે.’

શ્રેણિક રાજ્યે રત્નકંબજોની આ પ્રમાણેની હકીકત સાંભળીને પૂછ્યું; ‘આનું મૂલ્ય શું છે ?’

તેઓએ કહ્યું; ‘એકેકની કિંમત સવા લાખ સોનામહોરા છે.’

આ પ્રમાણે તે વ્યાપારીઓના મુખેથી તેની કિંમત સાંભળીને રાજાનાં મનમાં આશ્ચર્ય થયું.

તેથી તેણે જવાબમાં કહ્યું; ‘અરે પરદેશી વ્યાપારીઓ ! બહુ મૂલ્યવાળી આ કંબજો અમે ખરીદી શકીએ નહિ, કેવલ રત્નકંબજ ખાતર સવા લાખ સોનામહોરાનો વ્યય કરવો તે પ્રજાપાલક રાજા તરીકે રાજ્ય કે અમારી શોભા નહિ. બીજું; ન્યારે આ કામલી પહેરીએ ત્યારે ભરવાડ જેવો વેશ લાગે, તેથી ઉત્તમ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલાઓને આ રત્નકંબજો પહેરવી તે શોભા આપનારં નથી, તેના ગુણો તો જે જાણતા હોય તેજ જાણે, પણ તે પહેરવાથી બધા લોકો ટુચ્છ જાતિપણું તો કહેજ, તેથી તે કંબજો લેવાથી સચું’, આ ખરીદવાની અમારી ઇચ્છા નથી. વળી રાજ્યનાં રક્ષણ માટે લાખો સોનામહોરાથી અથ, હાથી અને નરરત્નાદિકનો જો સંગ્રહ કરીએ તો તે દ્વારા યુદ્ધાદિકમાં વિજય પ્રાપ્ત થાય, એ રીતે રાજ્યનું રક્ષણ થાય. આ કંબજોમાં રાજ્ય રક્ષણ કરવાનું શું સામર્થ્ય છે ? જેથી કેવલ અમારા ઉપભોગ માટે લાખો સુવર્ણ મુદ્રાઓનો નિરર્થક વ્યય કરીએ !’

શ્રેણિક મહારાજાનાં આ વચનોને સાંભળીને તે વ્યાપારીઓ વિલપ્યા થઇ ગયા, અને રાજાને નમસ્કાર કરીને ઉત્સાહ રહિત થયેલા તેઓ ઉઠ્યા; ત્યાંથી પોતાનાં ઉતારે જતાં પરસ્પર વ્યાપારની વાતો કરતાં શાલિભદ્રના મહેલની નીચે થઇને તેઓ નીકળ્યા.

તેઓ પરસ્પર બોલતા હતા; ‘ભાઈઓ ! આવા મોટા નગરમાં પણ આ કંબજો વેચાણી નહિ, તો પછી આનાથી મોટું નગર બીજું

ક્યું છે કે જ્યાં આ રત્નકંબળો વેચી શકાશે? મહારાજાધિરાજ શ્રેણિક જેવા પણ આ ખરીદવાને અશક્ત દેખાયા, તો પછી આ દેશમાં હવે કોણ ખરીદવાનું હતું ?

આ પ્રમાણે બોલતા તેઓ જતા હતા. આ અવસરે શાલિભદ્રની માતા ભદ્રા શેઠાણી દાસીના સમૂહથી પરવરેલા ગોખમાં બેઠા હતા, અને નગરચર્યા જોતા હતા.

આ વ્યાપારીઓનાં આવાં વચનો તેમણે સાંભળ્યાં કે તરત જ તેમણે પોતાની દાસીને કહ્યું : ‘ ૨ દાસી ! સત્વર જ અને આ પરદેશી વ્યાપારીઓ જાય છે, તે બધાને અહીં લઇ આવ.’

આમ ભદ્રા શેઠાણીની આજ્ઞા થવાથી તે દાસી દોડતી જઇને તે વ્યાપારીઓને કહેવા લાગી : ‘ મારા શેઠાણી તમને બોલાવે છે, તેથી તમે તેમની પાસે ચાલો.’

તે સાંભળી એક વાચાળ વ્યાપારી બોલ્યો : ‘ અમારું શુ કામ પડ્યું કે, તારી શેઠાણી અમને બોલાવે છે ? અમે ત્યાં આવીને શુ કરીએ ? અમારી વસ્તુઓ તમારા રાજા પણ ખરીદવાને શક્તિમાન થયા નહિ, તો તારી શેઠાણી શું ખરીદવાની હતી ?’

દાસીએ કહ્યું : ‘ તમારા જેવા ધણા વ્યાપારીઓ અમારા ભદ્રા શેઠાણીના મહેલમાં આવ્યા છે, અને આવે છે તે બધામે પોતપોતાનાં ભાગ્ય પ્રમાણે લાભ મેળવીને જાય છે, કોઈ ખાલી હાથે પાછા જતા નથી. તમે તો કોઈ નવી જાતના વ્યાપારી દેખાઓ છો; વ્યાપારની રીત પણ જાણુતા નથી. અનેકને દેખાડીએ, ત્યારે કોઈ એક ધરાક મળે, પણ માલ ન દેખાડીએ તો કોઈ ધરાક મળતુંજ નથી’ તે સાંભળીને તેમાંથી એક બીજો વ્યાપારી પેલા વ્યાપારી પ્રત્યે બોલ્યો : ‘ બાઈ ! આમ નિરર્થક શું બકબક કરે છે ? આપણે તો વ્યાપારી છીએ, વેચવા કાઢેલી ચીજો સેંકડો માણસો જુએ ત્યારેજ કોઈ ધરાક મળે, તેમાં શંક શી ?’

પછી તેણે ઘસીને કહ્યું; ‘ ખહેન ! આગળ ચાલ ! તારી શેઠાણીની પાસે આવીએ છીએ.’

આમ કહીને ઘસી સાથે તેઓ ભદ્રા શેઠાણીનાં ઘેર આવ્યા. તેઓ શેઠાણીના મહેલમાં પેઠા અને અહીંતહીં સુવર્ણ, રૂપું તથા રત્નાદિકના ગૃહને શોભાવનારા તોરણો તથા પુતળીઓ વગેરે જોઈને આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા.

તેઓ વિચારવા લાગ્યા; ‘ શું આ તે માનવોને રહેવાનો મહેલ છે કે શું આ દેવમંદિર છે ? ધરના પ્રવેશદ્વારમાંજ આવી ઋદ્ધિનો વિસ્તાર કરેલો છે, તો પછી ધરની અંદરના ભાગમાં કેવી શોભા હશે ? ખરેખર આ શેઠાણી રત્નકંબળો જરૂર ખરીદશે.’

આમ વિચારતાં તેઓ બીજે માળે ગયા. સ્થળે સ્થળે સૂર્યના તાપની જેમ રત્નથી શોભતું ધર જોતાં જોતાં તેઓ ભદ્રા માતા પાસે પહોંચ્યા.

ભદ્રાએ પણ આદરપૂર્વક શિષ્ટાચાર કરીને તેમને ખેસાડ્યા અને પૂછ્યું; ‘ તમે શું માલ લાવ્યા છો ?’

‘ રત્નકંબળો’

‘ તે કેવી છે ?’

એટલે તે વ્યાપારીઓએ પોતાના માણસોના ખબેથી ગાંસડીઓ ઉતારીને તે રત્નકંબલો ભદ્રા શેઠાણીને દેખાડી. તે જોઈ ભદ્રા માતાએ પૂછ્યું; ‘ આના કેવા ગુણો છે ?’

જવાબમાં વ્યાપારીઓએ પૂર્વની જેમ વિસ્તારથી રત્નકંબળીના ગુણો વર્ણવી બતાવ્યા.

ભદ્રાએ પૂછ્યું; ‘ આની કિંમત શું છે ?’

તેઓએ કહ્યું; ‘ એકેકની સવાલાખ સોનામહોર કિંમત છે.’

‘મારા પુત્રને બત્રીશ પત્નીઓ છે, તે દરેકને એકેક આપવા માટે મારે આવી બત્રીશ ભેષ્યો છીએ, અને તમે તો સોળજ લાવ્યા છો, તેથી શું કંઈ ? હવે તેને ફાડીને બે બે કકડા કરી આપો, તેથી મારી બધી વહુઓને એકેક આપીશ.’

ભદ્રા શેઠાણીનાં વચનને સાંભળીને નેપાળદેશના વ્યાપારીઓ વિરમય પામ્યા અને પરસ્પર કાનને ઘડીને તેઓ બોલવા લાગ્યા; ‘શું આ શેઠાણીને વાયુ થયું હશે કે ચિત્તભ્રમ થયો હશે ? મગધદેશના રાજા શ્રેણિક જેવા જ્યારે એક પણ રત્નકંબલ ખરીદવાને સમર્થ થયા નહિ, ત્યારે આ શેઠાણી તો કહે જી બત્રીશ કેમ ન લાવ્યા ? અને આ રત્નકંબલના બે દુકડા કરવાનું ઉપરથી કહે છે પણ આપણે આમ કેમ કરી શકીએ ? તે કદાચ આપણા માલ ન ખરીદે તો શું થાય ?

બીજા વ્યાપારીએ કહ્યું; ‘તેમાં ચિંતા શું કરો છો ? તેના કહેવા માત્રથીજ આપણે ક્યાં કકડા કરી નાંખીએ છીએ ? પ્રથમ તો પૈસા ક્યાં છે ? તેઓ જ્યારે આપણને મૂલ્ય જોટલા પૈસા અપશે; એટલે પછી જેમ તેઓ કહેશે તેમ આપણે કરીશું.’ આમ નક્કી કરીને તેઓએ ભદ્રા શેઠાણીને કહ્યું; ‘માતાજી ! અમે પરદેશી છીએ, ઘેર જવાને આતુર છીએ, તેથી ઉપારે વ્યાપાર કરતા નથી, રોકડે રૂપિયેજ વ્યાપાર કરીએ છીએ, તેથી અમને એનું મૂલ્ય આપો; પછી તમને જેમ અનુકૂળતા હશે તેમ કકડા કરી આપીશું.’ તે સાંભળીને વ્યાપારીઓની અધીરાઈ જાણી ભદ્રા શેઠાણી જરાક હસ્યા અને બંડારીને આદેશ કર્યો.

‘વ્યાપારીઓ પ્રસન્ન થાય તે પ્રમાણે આ સોળ રત્નકંબલોના વીશ લાખ સોનામહોરો તેમને આપો.’

આથી બંડારીએ તે વ્યાપારીઓને બોલાવ્યા, તેમને લઈને તેણે લક્ષ્મીગૃહમાં જઈને લક્ષ્મીગૃહનું દ્વાર ઉઘાડ્યું. વ્યાપારીઓ અંદર જઈને આસપાસ જોવા લાગ્યા.

તે વ્યાપારીઓએ ભદ્રા શેઠાણીના ધનભંડારમાં જોયું તો તેઓ અપાર આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગયા. તે ભંડારમાં એક તરફ રૂપિયાના અગણિત ઢગલા પડેલા હતા, બીજી બાજુ સોનામહોરોના ઢગલા હતા. ત્રીજી બાજુ રત્નોના ઢગલા આમ તેમ પડેલા હતા, વળી ઠેકાણે ઠેકાણે માણિક્યાદિકના અનેક ઢગલા પડેલા હતા, વળી એક બાજુ મોતીના કોઠારો ભરેલા હતા, બીજી બાજુ સોનાના, એક બાજુ નીલમ-માણિક્યાદિ રત્નોના તથા એક બાજુ વૈકુણ્ઠ, વિદુમ, પીરોજ તથા મરકત મણિના કોઠારો ભરેલા હતા. આ પ્રમાણે ચોરાશી જાતિનાં રત્નોની અગણિત સંખ્યા દેખીને વિસ્મય પામેલા તેઓ વિચારવા લાગ્યા; ‘શું આ તે સાચું છે કે સ્વપ્ન છે? ઇદ્રજળ છે કે દેવ માયા છે? આ શું છે? આ લક્ષ્મીનો જે સ્વામી હશે તે કેવો હશે? અહો! તેનું પુણ્ય કેટ-કેટલું પ્રબળ હશે? આ ધનનો સ્વામી જે વિચારે તે ફરી શકે તેમ છે આ રાજગૃહી નગરીને ધન્ય છે કે જ્યાં આવા ધનકુખેર ઐશ્વર્યો વસે છે. આ નગરનું ‘રાજગૃહ’ એવું નામ સાર્થક છે.’

પછી તેઓને સોળ રત્નકંબલોનું વીસ લાખ સુવર્ણમુદ્રા ધન ભંડારીએ આપ્યું. ધન લઇને તેઓ મનમાં વિચારવા લાગ્યા; ‘આપણે અજ્ઞાનતાથી નાણાની અધીરાઈ બતાવી તે સાચું કયું નહિ.’

આ પ્રમાણે મનમાં શરમાતા તેઓ ભદ્રામાતા પાસે ગયા. ભદ્રાએ પૂછ્યું; ‘તમને ઇચ્છિત દ્રવ્ય મળ્યું?’

તેઓએ કહ્યું; ‘તમારી કૃપાથી શું મળતું નથી?’ ભદ્રાએ ફરીથી કહ્યું; ‘એકેક રત્નકંબળના બખ્ખે સરખા ખંડ ફરી આપો, કારણ કે મારા પુત્રને બત્રીશ પત્નીઓ છે, અને રત્નકંબળ સોળ છે, તેથી તેઓ સર્વને કેવી રીતે થઈ રહે? તેથી હું તેના બખ્ખે ખંડ કરાવું છું’

તે સાંભળીને વ્યાપારીઓ ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યા અને વિચારવા લાગ્યા; ‘અહો આનું પુણ્યબળ કેવું છે! જે કોઈ મહા મહેનતે એક

રત્નકંબળ ખરીદે, તો જીવની માફક તેને સાચવી રાખે અને ઉત્સવ-
લિકના પ્રસંગે તે વાપરે. આ તો પહેલેથીજ દુકા કરાવી નાંખે છે,
તેમાં તેને કોઈ વિચાર પશુ થતો નથી ! ! અહો ! આ સંસારમાં
દ્રવ્યાર્જન કરનાર તથા દ્રવ્ય ભોગવનાર બન્ને વચ્ચે જે મોટું અંતર રહેલું
છે, તે યથાર્થ છે, તેમજ ‘બહુરતના વસુંધરા’ એ ઉક્તિ ખરેખર
સાચી છે.’

આમ વિચારી તે વ્યાપારીઓએ બધી રત્નકંબળોના બે બે ખંડ
કરી, હાથને ભદ્રા શેઠાણીને આપ્યા, ને તેઓ શાલિભદ્રનાં પુણ્યનું
વર્ણન કરતાં પોતાના આવાસરથાને ગયા.

ભદ્રાએ ન્હાવાના સમયે બગીચા રત્નકંબળનાં બગીચા ખડે
બગીચા વહુઓ માટે દાસીના હાથમાં આપ્યા. દાસી તે કટકાઓ લઈને
ન્હાવાના સ્થળે ગઈ. દરેક વહુને એકેક કટકો આપ્યો. તેઓએ પૂછયું;
‘આ શું છે ? આને અમે શું કરીએ ?’

દાસીએ કહ્યું; ‘આજે પરદેશી વ્યાપારીઓ સવા સવા લાખ
સોનામહેરોની કિંમતવાળા સોળ રત્નકંબળો લઈને માતાની પાસે આવ્યા
હતા. તેઓએ આ કંબળો માતાને દેખાડી; માતાએ પૂછયું; ‘બગીચા
લાવી આપો’ તેઓએ કહ્યું કે, ‘માતા ! આ કાંઈ બધાં ભાં બનતી
નથી. નેપાળ દેશમાં બળતા લાકડાઓમાં કોઈ વખત ઉપ્પ
ચેનિવાળા ઉદરો ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓની ફેવાટીઓ અલગ કરીને
આ બનાવાય છે. ત્રણે ત્રણોઓમાં તે સુખ આપે છે, માટે માતાજીએ
એકેકના સવાલાખ સોનેયા આપીને તે સોળ અલગ કરી છે, ને તેના
દુકા તમને મોકલાવેલ છે.’ આ વચનો સાંભળી તેઓએ કહ્યું; ‘આ
અમે પહેરી શકીશું નહિ’ કહીને દુકાઓથી પગ લેહી તે બધામને
નિર્માલ્યના કુવામાં ફેંકી દીધા.

ભદ્રાએ આ હકીકત બધી તારે કહ્યું; ‘દેવદાસ જેવા સુકો-
મલ વસોની પાસે આ કંબળો શા દિસાવમાં ?’

૨૦ : શાલિભદ્રને મગધેશ્વરનું આમંત્રણ

મગધનરેશ શ્રેષ્ઠિકરાજની ચિદ્રણા પદરાણીએ રત્નકંબળની વાત બ્યારે જાણી, સારે તેણે રીસપૂર્વક રાજને કહ્યું; ‘તમારો સ્નેહસંબંધ જોયો ? જે જે નવી વસ્તુ પરદેશથી તમારી પાસે આવે છે તે તમે જોઈને દ્રવ્ય ખર્ચવાના બીરૂપણથી બહારથીજ તેને પાછી મોકલી આપો છો, અહીં અંતઃપુરમાં તો જોવા માટે પણ મોકલતા નથી. આમ કરવાનું તાત્પર્ય હું જાણું છું. તમે એમ ધારો છો કે ‘જે અંતઃપુરમાં દેખાડીશ તો અંતઃપુરની સ્ત્રીઓ તે મગશે, સારે વળી ખર્ચ કરવો પડશે.’ આ પ્રમાણે કૃપાચુતાના દોષથી બહારથીજ તમે તેવી વસ્તુઓ પાછી મોકલાવી આપો છો; પણ સ્નેહની આ રીત નથી ! કારણ કે છએ ઋતુમાં સુખ આપનાર રત્નકંબળો વેચાવા આવી હતી, તે પણ તમેજ જોઈને પાછી મોકલાવી દીધી. તેમાંથી અમારે માટે એક પણ કંબલ વેચાતી લાંબી નહિ, તેથી તમારો મારા ઉપરનો સ્નેહ કૃત્રિમજ છે એમ જણાય છે.’

રાજાએ કહ્યું; ‘અરે ! એમાં કૃપાચુતા બિલકુલ નથી. મેં તો એમ વિચાર્યું કે ‘તે વસ્તુ નવી છે તે સાચું છે, પણ તેનો સ્પર્શ કર્કશ હોવાથી રાણીને પહેરવામાં અને ઉપભોગ લેવામાં તે કંબળ ચિત્તને પ્રસન્નકારી નહિ થાય તે હેતુથી મેં તે પાછી વાળી હતી, દ્રવ્યવ્યયના બીરૂપણથી પાછી મોકલી નહોતી.’

રાણીએ તે સાંભળીને કહ્યું : ' જો તમારાં અંતઃકરણમાં તેમજ હોય તો એક તો મંગાવીને મને આપો, તે નહિ આવે ત્યાં સુધી હું ભોજન કરીશ નહિ. '

આ પ્રમાણે પદરાણી ચિદ્રણા હઠથી આમલ ધરીને રીસાઇને બેઠી.

રાત્રીએ પણ તેનો અત્યામલ જણીને રાજસભામાં આવી અભયકુમારને કહ્યું : ' બાળક તથા સ્ત્રીની હઠ ફિર્વાય' હોય છે, તેથી ગમે તેમ કરીને એક રત્નકંબળ મંગાવી આપ. '

આ પ્રમાણે રાજાની આજ્ઞા થવાથી તેમણે એક વાક્યાવૃથવાળા પ્રતિહારીને તે વ્યાપારીઓ પાસે મોકલ્યો.

તે કંબળના વ્યાપારીઓ પાસે જઇને બોલ્યો : ' મહાનુભાવો ! મગધાધિપ સ્વમુખે આજ્ઞા કરે છે, કે 'સવા લાખ દ્રવ્ય લઇને એક રત્નકંબળ અમને આપો. હું શેઠ' મૂલ્ય લઇને જ લેવા આવ્યો છું. ' તે સાંભળીને સન્માનપૂર્વક વ્યાપારીઓએ ઉતર આવ્યો; ' અરે ભદ્ર ! રાજાને અમારા બહુમાનપૂર્વક પ્રણામ કરેલે અને વિનંતિપૂર્વક જણાવજો કે 'સ્વામીએ જે એક રત્નકંબળ મંગાવી તે અમારા ઉપર મોટી કૃપા કરી છે, પરંતુ અમે સ્વામીને નમન કરીને ઉતારે જતા હતા, ત્યારે શાલિભદ્ર શ્રેષ્ઠીના મહેલની નીચે થઇને જતાં ' અમે પરદેશી વ્યાપારીઓ છીએ ' તેમ જણીને શાલિભદ્રની માતાએ અમને બોલાવ્યા અને પૂછ્યું કે, ' તમે શું વસ્તુઓ વેચવા આવ્યા છો ? ' તેમના પૂછવાથી અમે તેમને રત્નકંબળો દેખાડી. તે શેઠાણીએ અમે માગ્યું તેટલું મૂલ્ય આપીને તે સર્વે ખરીદી લીધી છે. હવે અમારી પાસે એક પણ કામળ રહી નથી. તેથી શું આપીએ ? આ સેવકા તો પહેલેથીજ આજ્ઞા રાખીને આપનાં ચરણ પાસે આવ્યા હતા, તે વખતે આપે જરા પણ ધ્યાન દેખાડી નહિ, તેથી અમે તે કંબળો

તેમને વેચાતી આપી દીધી; પરંતુ આવા રાજની છત્રછાયાને પણ ધન્ય છે કે જ્યાં આવાં મોટા શ્રોષ્ઠીઓ વસે છે; કારણ કે એમાંના કક્ત એક શ્રોષ્ઠીએ પરદેશથી અમારી લાવેલી મહામૂલ્યવાન બધી રત્નકંબળો ખરીદી લઇને અમારો પ્રયાસ સફળ કર્યો. બીજી જે કાંઈ મહારાજ આગ્રા કરે તે અમે સ્વીકારવાને તૈયાર છીએ.’

આમ પ્રત્યુત્તર આપીને અને સન્માન કરીને તે પ્રતિહારીને તેઓએ વિસર્જન કર્યો.

પ્રતિહારીએ રાજ પાસે જઇને સાંભળેલી બધી હકીકત નિવેદન કરી. તે સાંભળીને શ્રેષ્ઠિક મહારાજ અને અભયકુમારે એક પ્રધાનને શાલિભદ્રની માતા પાસે મોકલ્યો.

દેવવિમાન જેવું શાલિભદ્રનું ભવન જેતો તે પ્રધાન ભદ્રાશેઠાણી પાસે ગયો. ભદ્રાએ અતિ આદર અને સન્માનપૂર્વક યોગ્ય આસન ઉપર તેને બેસાડ્યો અને આવવાનું કારણ પૂછ્યું.

તેણે કહ્યું, ‘તમે જે રત્નકંબળો ખરીદી છે, તેમાંથી એક કંબળ ‘જે દ્રવ્ય બેકું હોય તે લઇને આપો’ તેમ મહારાજે કહેવરાવ્યું છે. મહારાણી ચિદ્વલ્લાદેવીની ઇચ્છાને વશ થઇ મહારાજાએ તેમના માટે રત્નકંબળ મંગાવી છે.’

મહારાજા શ્રેષ્ઠિકના પ્રધાનની આ વાત સાંભળી ભદ્રાએ વિનય-પૂર્વક મધુરભાષામાં જણાવ્યું; કે ‘આ ધન, ધાન્ય, ગૃહાદિક બધું મહારાજાનું જ છે, તેથી મૂલ્યનું શું પ્રયોજન છે? મૂલ્ય માગવું તે પણ અતુંચિત છે. જે કોઇ પારકો હોત તો તે! મૂલ્ય કહેવાપણું રહે. જે મહારાજાના કામમાં અમારી કોઈ પણ વસ્તુ આવે તો અમારો મોટો ભાગ્યોદય કહેવાય. મહારાજાની આગ્રાને અતુકૂળ રહીનેજ જે સેવકો દાર્ય સાધે, તો તેનાં સર્વ કાર્યો સફળ થાય છે. આવી સેંકડો રત્નકંબળો મહારાજાને હુંછણું કરીને ફેંકી દેવાય. સેવકના ધરમાં

રહેલી કાઠ પથ્થુ વસ્તુ જે સ્વામીના ઉપયોગમાં આવે, તો તેથી વધારે સારું શું ? તે દિવસ ધન્ય છે કે જે દિવસે અમારી વસ્તુ સ્વામીનાં ચિત્તને પ્રસન્ન કરનારી થાય, પથ્થુ હું શું કરું ? આ રત્નકંબળોને મહારાજને ખપ પડશે એવું મેં પૂર્વે જાણ્યું નહોતું. તે સોળે રત્નકંબળોનાં ઢરેકનાં બળે ખંડ કરીને મેં શાલિભદ્રની બત્રીસ સ્ત્રીઓને આપી દીધા છે. તેઓએ પણ 'આ રત્નકંબળમાં શું શોભા છે ?' એમ જાણી તેનો અનાદર કરીને જ્યારે રનાન કરીને તેઓ ઉઘી ત્યારે તે કટકાઓવડે ખગ હુંછીને તેઓએ ફેંકી દીધા છે. આપ આવો અને જુઓ, નિર્માલ્ય કુદમાં તે હજુ પણ પડેલા છે. હજુ પણ જે તેને અગ્નિમાં તપાવીએ, તો તે મળ રહિત શુદ્ધ થાય તેમ છે, પરંતુ નિર્માલ્યપથ્થુને પામેલી-ભોગથી ઉતરેલી વસ્તુની હું મહારાજને ભેટ કેમ કરી શકું ? જે ઝીજ વાપરેલી ન હોય તેજ રાજ પાસે ધરાય, વાપરેલી વસ્તુ ધરવી તે યોગ્ય નથી; વળી પ્રણામપૂર્વક રાજ પાસે મેં કહેલી વિનયિતિ કરજો. અને ખીજ જે કાઠ વસ્તુનો મહારાજને ખપ હોય, તે ખુશીથી મંગાવે; બધી વસ્તુ મહારાજનેજ આધીન છે.'

ભદ્રા શેઠાણીનાં ઝુએથી પ્રસન્ન હોયની મધુર ભાષાની આ હકીકત સાંભળીને મંત્રી આનંદ પામ્યો. ત્યારબાદ ભદ્રાએ ઉત્તમ તાંબુજ પત્રાકિત્તવડે મંત્રીનું સન્માન કરી તથા શિષ્ટાચારપૂર્વક તેને પ્રસન્ન કરી વિસર્જન કર્યો.

પ્રધાને મહારાજ એથિક તથા મંત્રીશ્વર અભયકુમાર પાસે જઈને વિનયપૂર્વક બધી હકીકત નિવેદન કરી.

તે સાંભળીને રાજ અને અભયકુમાર વિસ્મિત થયા અને ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યા. એથિક રાજ પોતાનાં મનમાં વિચારવા લાગ્યા; 'અહો ! કેવી અનિર્વચનીય પુણ્યની ગતિ છે ! પુણ્યપુણ્યમાં પણ મોટું અંતર છે. હું સ્વામી રાજ છું, આ મારા સેવક છે, પણ મારા ને તેના પુણ્યમાં મોટું અંતર છે; કારણ કે આ સેવક યદને પણ એક

દિવસ માત્રમાં જ ભોગવી શકે છે, તે આખા વરસે પણ હું ભોગવવા સમર્થ નથી. મારે એક રત્નકંબળ લેતાં વિચાર થઇ પડતો હતો અને આ શ્રેણીએ સોળે રત્નકંબળો ખરીદીને જીર્ણુવસ્ત્રની જેમ તેનાં પગલું-છણાં કરીને તે ફેંકી પણ દીધાં; પરંતુ એક વાતે હું પણ ધન્ય છું, કૃતાર્થ છું કે મારા રાજ્યમાં આવા અનુપમ ભોગપુણ્યને ભોગવનારા ભાગ્ય-શાળીઓ રહે છે, અને સુખ વિલાસ કરે છે, તેથી મારું જીવન સફળ છે, આવું ભોગેશ્વરપણું તો પૂર્વ જન્મમાં કરેલી શ્રી જિનમાર્ગને અનુસરનારી શુદ્ધ તપશ્ચર્યા અને દાનાદિકના ફળરૂપ હોય છે, તેથી એવી આરાધના કરનારનાં હું દર્શન કરું, તે કેવા છે તેને જોઉં. અતિ-પુણ્યવંતનાં દર્શન કરવાથી પણ દિવસ સફળ થાય છે,’

આ પ્રમાણે વિચારીને મહારાજાએ અભયકુમારને કહ્યું: ‘હું ભદ્રામાતાનાં ઘેર જા, અને મિષ્ટ વચનો વડે લેને આનંદિત કરીને સન્માનપૂર્વક બહુ પ્રયત્ન વડે, તેના પુત્ર શાલિભદ્રને સુખ ઉપજો તેવા સુખાસનમાં બેસાડીને દિવ્ય વાજિંત્ર આગળ વાગતાં હોય તેમ આડંબરપૂર્વક અહીં તેડી લાવ, કે જેથી પુણ્યશાલી એવા તેના હું દર્શન કરું’ રાજાની આજ્ઞા થવાથી કુટલાક પરિવારને સાથે લઇને અભયકુમાર હર્ષપૂર્વક શાલિભદ્રનાં ઘેર ગયા.

સેવકોએ અભયકુમારનાં આવાગમનની હકીકત ભદ્રા શેઠાણીને જણાવી હતી. ભદ્રા પણ પોતાના આવાસની નજીકમાં તરત જ ધણી સખીઓ તથા દાસીઓથી પરવરેલા પોતાના ધરના આંગણાથી સો ડગલા સામા ગયા. ત્યાં જઇ અતિ આદરપૂર્વક લૂંછણા કરીને અભયકુમારને ઘરમાં તેડી ગયા.

પછી ભવ્ય આસન ઉપર બેસાડીને અદ્ભુત એવી જુદા જુદા દેશોમાં બનેલી વસ્તુઓ ભેટણામાં ધરી અને પુષ્પ, તાંબુલ, અત્તર વગેરેથી શિષ્ટાચાર દેખાડીને બે હાથ જોડી ભદ્રાએ કહ્યું: કે ‘આજે

અમારો મહાન પુણ્યનો ઉદય થયો છે, આજનો દિવસ સુંદર છે, આજે અમારા મનોરથો પૂર્ણ થયા છે, કાશ્યુ કે આપ મહામંત્રીશ્રવે પોતે પોતાના ચરણોના સ્પર્શથી અમારું ધર પાવન કર્યું છે. આપે આટલો શ્રમ શામાટે લીધો ? ત્યાં રાજદ્વારે રહીને જ આગા કેમ ન કરી ?

ભદ્રાના આવા વિનય, ઔચિત્ય તેમજ બક્તિભાવ ભર્યા કથનને સાંભળીને અમ્બકુમારે કહ્યું : 'તમે કહ્યું તે સાચું, હું જાણું છું કે તમારા જેવા કુલીન પ્રજાજનોની તેજ રીત છે, પરંતુ મારે પણ મહારાજનો આદેશ પ્રમાણુ કરવાનો છે. મહા પ્રસન્ન ચિત્તવાળા મહારાજએ મને કહ્યું છે કે, 'તું' પરિવાર સહિત શાલિભદ્રને ઘેર જા, ત્યાં જઈને કુશળ સમાચાર પૂછીને અતિ આદર તથા પ્રયત્નપૂર્વક તેને અહીં તેડી લાવ, કે જેથી હું પુણ્યવત એવા તે શાલિભદ્રનાં મુખને જોઉં.' આ પ્રમાણે રાજનો આદેશ મળવાથી શાલિભદ્રને તેડવા માટે હું આવ્યો છું. તો શાલિભદ્રને આપ મારી સાથે મોકલો, કે જેથી અતિ ઉત્સુક એવા મહારાજનો મનોરથ સફળ થાય. પ્રસન્ન થયેલા રાજ તેની મહત્તા વધારશે અને મોટી કૃપા દેખાડશે; વળી તેમ થવાથી સમગ્ર નગરમાં તમારાં ધરની કીર્તિ અને પ્રતિષ્ઠામાં ધણો વધારો થશે અને દુર્ગંતોનાં મુખ કાળાં થશે. હું અશ્વાહી સુખાસનમાં મારી સાથેજ તેને બેસાડીને લઈ જઈશ, અને રાજ તરફનું સન્માન અપાવોને હું જ અહીં લાવીશ, તેથી સત્વર મારી સાથે તેને મોકલો. બાળ ધણા દ્રવ્યનો વ્યય કરે છે, વારંવાર આવોને પાછા જાય છે, પણ રાજનાં ધ્યેન તેઓ મેળવી શકતા નથી. અમારા જેવાને વિચારિત કરે છે, તથાપિ કાંઈકને જ મેળાય થાય છે, અને કાંઈક નથી પણ થતો. પુણ્યવંત એવા તમારા પુત્રને મળવા માટે તો બિચડું મહારાજ અતિ આદર છે, તેથી તેમાં તમારે કાંઈ જાતની શંકા કરવા જેવું નથી.'

અમ્બકુમારે કહેલી આ વાત સાંભળીને ભદ્રાએ કહ્યું : 'આપે જે કહ્યું તે જરાખર સાચું જ છે. સંસારમાં રત્ન સમા મણિતા આપ

મંત્રીશ્વરનાં વચનમાં અત્રદ્ધા શાન્તી હોય ? કોણ મૂર્ખ તેમાં વિકલ્પ કરે ? હું પણ આપની કૃપાથી જાણું છું કે આ લોકમાં મહત્તા, પ્રતિષ્ઠા, માન, મોટાઇ, યશ, ખ્યાતિ, શોભા, સમૃદ્ધિ, સુખ, સૌભાગ્ય અને શત્રુનો જય તે સર્વમાં રાજનું સન્માન તે અવશ્ય મુખ્ય કારણરૂપ છે. રાજ્યદારમાં જવાથી સ્વભાવિક રીતે ધણા વિધોનો નાશ થઇ જાય છે. કહ્યું છે કે.

‘રાજસભામાં જવું, અને રાજ સન્માનિત લોકોને મળવું તેમના મેળાપથી દ્રવ્ય નિષ્પત્તિ કદાચ ન થાય, તોપણ અનર્થોનો નાશ તો જરૂર થાય જ છે.’

અને જ્યારે મહારાજ સ્વયં કૃપા કરીને ખોલાવે ત્યારે શું કહેવું ? તે તો પરમ પુણ્યના ઉદ્યમે સૂચવનાર અને સકળ ઇચ્છિત આપનાર થાય છે તે હું જાણું છું. પણ આ મારો શાલિભદ્ર રાજસભાનો વ્યવહાર જાણતો નથી. તે કોઇ દિવસ રાજસભામાં ગયો નથી. રાજ સભામાં છત્રીશ રાજકુળનાં માણસો હોય છે, તેમાં આ શાલિભદ્ર જાણતો નથી કે પહેલાં કોને નમવું ? પછી કોને નમવું ? વળી રાજસભામાં આમ ખોલાય, આમ ન ખોલાય, અહીં ન બેસાય, તેવું કાંઇ પણ તે જાણતો નથી. વળી ત્યાં ધણા ધનવંત ઋષીઓ, ધણા મંત્રીઓ ધણા ઉત્તમ કુળોવાળા ક્ષત્રિયો બેઠા હોય છે, તેમાં આગળ બેઠેલા કોણ ? પાછળ બેઠેલા કોણ ? દક્ષિણ દિશામાં બેઠેલા કોણ ? મોટા કોણ ? નાના કોણ ? તેમની વચ્ચે કેવી રીતે બેસવું ? આ સર્વનો અભ્યાસ નહિ હોવાથી મારો શાલિભદ્ર તેવું કાંઇ જાણતો નથી, તેથી ત્યાં આવીને તે પ્રશંસનીય કેવી રીતે થાય ? મહારાજની કૃપાથી આજ સુધીમાં એક ધડી માત્ર પણ પરતંત્રપણામાં તે રહેલો નથી. વળી રાજ્યદારે આવવામાં જ એક હજાર કોશ જવામાં થાય તેટલો તેને પરિશ્રમ થશે, તેથી જો અમારા ઉપર મહારાજની કૃપા હોય, તો સેવકની માનવૃદ્ધિ માટે તેઓ પોતેજ શ્રમ લઈને અહીં

પધારે અને પોતાનાં ચરણની રજ વડે અમારું ધર પવિત્ર કરે. તેમ થશે તો જ અમારા બધા મનોરથો સંપૂર્ણ થશે, અને આ સેવક સર્વ શ્રેણીઓમાં વિશેષ પ્રશંસનીન થશે. સ્વામીના માત્ર ચાર ધડીના શ્રમ માત્રથી જ અમને બહુ સુખ પ્રાપ્ત થશે અને તેના માનની વૃદ્ધિ થશે. આ મેં વિનંતિ કરી છે તે આપની કૃપા વડે જ પાર પડશે; નહિ તો પાર નહિ પડે; કારણ કે રાજાઓ તો મંત્રીને જ આધીન હોય છે. આપના જેવા પરદુઃખભંજન કૃપાળુ સજ્જનો તો પરની હિંમતાનુસાર જ વર્તે છે. આ મહાન નગરમાં સર્વ પુરુષો મધ્યે હાલ ખે જ પુરુષો હતામ છે, એક મારા જમાઇ અને આપના ભગીનીપતિ ધન્યકુમાર અને બીજા આપ, કે જેઓ પારકા મનોરથોને પૂર્ણ કરવામાં હલપવૃક્ષ જેવા હો તેથી જો આપ કૃપા કરીને ‘આ કરવા યોગ્ય જ છે’ એટલું હલ્દયમાં ધારણ કરશો, તોજ તે કાર્ય થશે, નહિ તો થશે નહિ. અમારા જેવાનાં ઘેર મહારાજનાં આગમનનો સંભવ ક્યાંથી હોય ! તેથી અમારા ધરની પ્રતિષ્ઠા પણ તમારે જ આધીન છે, પછી જેમ હીક પડે તેમ કરો.”

આ પ્રમાણે હૃદયનાં વચનો સાંભળીને અમલકુમારે કહ્યું : ‘તમે જે કહ્યું તે સત્ય છે. તમારો મનોરથ પૂર્ણ કરવામાં હું વિશ્વંસ કરીશ એવી તિલકુલ અશ્વકા કરશો નહિ; કારણ કે તમારી સાથે અમારે ધણે સંબંધ છે. પહેલાં તો આપણે બન્ને શ્રી જિનેશ્વરનાં ચરણના ઉપાસક છીએ. શાલિભદ્રની બહેન અને મારી બહેન એક જ ઘેર પરણેલ છે તે બીજો સંબંધ છે. વળી ત્રીજો સંબંધ એ છે કે મહારાજ ને ગોશ્વર શ્રેણી પરમાત્મિય મિત્ર હતા. તેથી તમારાં ધર ઉપર તો મહારાજની પ્રથમથીજ કૃપા છે, વળી તમારું કાર્ય તે હું મારું જ જાણું છું. તેમાં જરાપણ આંતરો હું ગણતો નથી; પરંતુ જો હું એકેએક જગતે ત્યાં વિમુક્તિ કરીશ તો સભામાં કેટલાક નાદાન લોકો પણ હોય છે તેઓ એમ બોલશે કે, ‘મંત્રીને કાઈ પ્રકાર

ભદ્રાએ વશ કર્યા જણાય છે, તેથી તેને ઘેર જવાની તે પ્રેરણા કરે છે, તેના ઘરનો કોઇ પ્રધાન માણસ તો કહેવા માટે પણ આવ્યો નથી. વળી કોઈ વાચાળ બોલશે કે, ‘ મહારાજની આજ્ઞાનું પાલન આવું થાય છે કે ? તેમની આજ્ઞા સાંભળીને તે તો ઈચ્છાપૂર્વક અહીં આવ્યા નહિ, પણ ઊલટું રાજાને ત્યાં બોલાવે છે ! જો રાજા પોતે ત્યાં જશે, તો પછી મહારાજની મહત્તા ક્યાં રહેશે ? ’ વળી કોઇ બોલશે કે ‘ જો મહારાજ થઇને વાણિયાને ઘેર જશે, તો પછી અમારાં જેવાનાં ઘેર તેઓ કેમ નહિ આવે ? અને પ્રત્યેકને ઘેર જવાથી રાજાની હલકાર્ધ દેખાશે. ’ આ પ્રમાણે જુદા જુદા લોકોનાં જુદા જુદા વાણી સાંભળવાથી જો કે રાજાની તમારી હિપર મોટી કૃપા છે તોપણ કોને ખબર પડે કે શું થશે ? રાજાઓનાં મન ક્ષણ-સ્થાયી અને અસ્થિર હોય છે, તેથી કદાચ તેમનાં મનમાં જુદો ખ્યાલ આવી જાય તો મારું કથન સિદ્ધ થાય અગર ન પણ થાય. તેથી જો ધાર્યા પ્રમાણે કરવાની ઈચ્છા હોય તો મારી સાથે સુખાસનમાં બેસીને તમેજ રાજા પાસે ચાલો. ત્યાં આવીને જેવી રીતે મારી પાસે વિશ્વપ્તિ કરી છે તેવીજ રીતે તેમની પાસે પણ કરજો. તે વખતે હું તમારાથી જુદો પડીને અવસર યોગ્ય કથનવડે તમારું કાર્ય કરી આપીશ. ધન્યકુમાર પણ ત્યાંજ બેઠેલા હશે, તે પણ તે કાર્યમાં પ્રેરણા કરનાર થશે. ત્યાં આવવાથી તમારું કાર્ય અવસ્ય સિદ્ધ થશે એમજ જાણજો.

૨૧ : મહારાજા ઐથિક શાલિભદ્રને ત્યાં :

મં.

ત્રીધર અભયકુમારનાં વચનો સાંભળીને, અતિ અદ્ભુત બેઠણ સાથે લઇને ભદ્રા સુખાસનમાં બેસી સાથે ધણી દાસ દાસીઓને લઇ અભયકુમારની સાથે રાજ્યદ્વારે ગયા.

જેવા સુખાસનમાંથી ઉતરીને સમામાં તે પ્રવેશ કરતા હતા તેટલામાં તો અભયકુમારે આગળ ચઇને મહારાજાને કહ્યું. ‘સ્વામિન! શાલિભદ્રની માતા વિરૂપિત કરવાને આવે છે. તે સ્વામીએ સ્વીકારવી.’

પછી ભદ્રા રાજા પાસે આવ્યા, અને બેઠણ ધરીને પ્રણામ કરી ઉભા રહ્યા.

રાજાએ આદરપૂર્વક હાથની સંજ્ઞાથી ભદ્રા શેઠાણીને બેસવા માટે ઉચિત સ્થાન દેખાડીને કહ્યું; “ભાગ્યવંત શેઠાણી! તમે બસે આવ્યા, લીલાપતિ એવે! તમારા પુત્ર ક્ષેત્રકુચળ છે ને ?

ભદ્રાએ કહ્યું; સ્વામીની કૃપા વડે જ સુખ અને ભોગેન્દ્રપણ મેળવી શકાય છે. જેના ઉપર આપ સ્વામીની મીઠી દૃષ્ટિ યાય તેનું અશુભ કરવાને કોણ સમર્થ છે ? વળી જેના ઉપર આપની સંપૂર્ણ કૃપા દૃષ્ટિ યાય તેને ઐદિક સુખવિલાસ પ્રાપ્ત થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય ! તેને કોણ વિદ્ય કઠાર થાય ?

દરીથી રાજ્યો પૂછ્યું; ‘ ભદ્રા ! તેડાવ્યા છતાં તમારો લીલા-

પતિ પુત્ર કેમ ન આવ્યો ?

ભદ્રાએ કહ્યું; ‘ મહારાજ ! જન્મથી આજ સુધી આપની કૃપાથી તેણે લીલાપતિપણું જ ક્યું છે. તે કીડા કરવાનું જ માત્ર જાણે છે, બીજું કાંઈ જાણતો નથી, તેનાં સ્વસ્થનું સર્વ રહસ્ય બુદ્ધિનિધાન અમ્બયકુમાર મંત્રીશ્વર પાસે મેં કહી દીધેલું છે. હવે સ્વામીની કૃપા તો અમારી ઉપર છે જ, પણ વિશેષ કૃપા કરીને આપ અમારાં ભવનમાં પધારો અને સેવકને પવિત્ર કરો. જ્યારે સ્વામીની સંપૂર્ણ કૃપા થાય છે, ત્યારે કાંઈ વિચારવાનું રહેતું જ નથી. આપના જેવા મહાન પુરુષો હોય છે તે પારકાના મનોરથ પૂર્ણ કરવા સિવાય બીજો કાંઈ વિચાર કરતા જ નથી. અમારા જેવા પરમાણુ તુલ્ય સેવકના મનોરથ પૂર્ણ થવાથી આપના જેવાની ગુરૂતામાં ઘણી વૃદ્ધિ થશે, કાંઈ પણ હાનિ થશે નહિ. ‘ અહો ! આનું કૃપાળુપણું ! અહો ! આની સરલતા ! અહો ! આનું પ્રજનનું લાલનપાલન ! ’ આ પ્રમાણે અનેક યુગ સુધી આપની કીર્તિ સ્થિર થશે; તેથી કૃપા કરીને મારી વિનંતિ સ્વીકારી આપનાં ચરણની સ્થાપનાવડે મારું ભવન આપને જેમ સુખ ઉપજે તેવી રીતે પાવન કરો. આપના અમારા ઘેર પધારવાથી આપના સેવક લીલાપતિને યથાર્થ ફળની પ્રાપ્તિ થશે. તેને અહો આવતાં હજારો કાશનો પંથ કરવાના શ્રમતુલ્ય શ્રમ થશે, પછી તો આપની ઇચ્છા પ્રમાણે છે. આપની આજ્ઞા કોણ માનવું નથી ? આપ જેમ સુખ ઉપજે તેમ કરો. અમારે તો આપની આજ્ઞા શિરોમાન્ય છે.’

આ પ્રમાણે ભદ્રાનાં વચનોને સાંભળીને રાજ્યો અમ્બયની સામે જોયું.

તે જોઈને અમ્બયકુમાર બોલ્યા; ‘ પ્રજાપાલનમાં તત્પર એવા આપના જેવાએ તેમનાં ઘેર જવું યુક્તાજ છે, તેમાં કાંઈ લક્ષ્યતા નથી.

૨૧ : મહારાજા શ્રેણિક શાલિભદ્રને ત્યાં :

મં. ત્રીશર અભયકુમારનાં વચનો સાંભળીને, અતિ અદ્ભુત બેટણું સાથે લઇને ભદ્રા સુખાસનમાં બેસી સાથે ધણી દાસ દાસીઓને લઇ અભયકુમારની સાથે રાજ્યહારે ગયા.

જેવા સુખાસનમાંથી ઉતરીને સભામાં તે પ્રવેશ કરતા હતા તેટલામાં તો અભયકુમારે આગળ થઇને મહારાજાને કહ્યું, ‘સ્વામિન! શાલિભદ્રની માતા વિશિષ્ટ કરવાને આવે છે. તે સ્વામીએ સ્વીકારવી.’

પછી ભદ્રા રાજા પાસે આવ્યા, અને બેટણું ધરીને પ્રણામ કરી ઉભા રહ્યા.

રાજાએ આદરપૂર્વક હાથની સંજ્ઞાથી ભદ્રા શેઠાણીને બેસવા માટે હોંચિત સ્થાન દેખાડીને કહ્યું: “ભાગ્યવંત શેઠાણી! તમે બસે આવ્યા, લીલાપતિ જીવે! તમારા પુત્ર ક્ષેત્રકુચળ છે ને ?

ભદ્રાએ કહ્યું: સ્વામીની કૃપા વડે જ સુખ અને ભોગેન્દ્રપણું મેળવી શકાય છે. જેના ઉપર આપ સ્વામીની મીઠી દષ્ટિ થાય તેવું અશુભ કરવાને કાણુ સમર્થ છે ? વળી જેના ઉપર આપની સંપૂર્ણ કૃપા દષ્ટિ થાય તેને ઐહિક સુખવિલાસ પ્રાપ્ત થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય ! તેને કાણુ વિદ્ય કળાર થાય ?

ફરીથી રાજ્યે પૂછ્યું; ‘ભદ્રા ! તેડાવ્યા છતાં તમારો લીલા-
પતિ પુત્ર કેમ ન આવ્યો ?

ભદ્રાએ કહ્યું; ‘મહારાજ ! જન્મથી આજ સુધી આપની
કૃપાથી તેણે લીલાપતિપણું જ ક્યું છે. તે ક્ષીડા કરવાનું જ માત્ર જાણે
છે, બીજું કંઈ જાણતો નથી, તેનાં સ્વરૂપનું સર્વ રહસ્ય બુદ્ધિનિધાન
અમ્ભયકુમાર મંત્રીશ્રીવરપાસે મેં કહી દીધેલું છે. હવે સ્વામીની કૃપા તો
અમારી ઉપર છે જ, પણ વિશેષ કૃપા કરીને આપ અમારાં ભવનમાં
પધારો અને સેવકને પવિત્ર કરો. જ્યારે સ્વામીની સંપૂર્ણ કૃપા થાય
છે, ત્યારે કંઈ વિચારવાનું રહેતું જ નથી. આપના જેવા મહાન પુરૂષો
હોય છે તે પારકાના મનોરથ પૂર્ણ કરવા સિવાય બીજો કંઈ વિચાર
કરતા જ નથી. અમારા જેવા પરમાણુ તુલ્ય સેવકના મનોરથ પૂર્ણ
થવાથી આપના જેવાની ગુરુતામાં ઘણી વૃદ્ધિ થશે, કંઈ પણ હાનિ
થશે નહિ. ‘અહો ! આનું કૃપાળુપણું ! અહો ! આની સરલતા !
અહો ! આનું પ્રજ્ઞનું લાલનપાલન !’ આ પ્રમાણે અનેક યુગ સુધી
આપની કીર્તિ સ્થિર થશે; તેથી કૃપા કરીને મારી વિનંતિ સ્વીકારી
આપનાં ચરણની સ્થાપનાવડે મારું ભવન આપને જેમ સુખ ઉપજે
તેવી રીતે પાવન કરો. આપના અમારાં ઘેર પધારવાથી આપના
સેવક લીલાપતિને યથાર્થ ફળની પ્રાપ્તિ થશે. તેને અહો આવતાં
હજારો કાશનો પંથ કરવાના શ્રમતુલ્ય શ્રમ થશે, પછી તો આપની
ધૃષ્ટા પ્રમાણે છે. આપની આજ્ઞા કોણ માનતું નથી ? આપ જેમ
સુખ ઉપજે તેમ કરો. અમારે તો આપની આજ્ઞા શિરોમાન્ય છે.’

આ પ્રમાણે ભદ્રાનાં વચ્ચનોને સાંભળીને રાજ્યે અમ્ભયની
સામે જોયું.

તે જોઈને અમ્ભયકુમાર બોલ્યા; ‘પ્રજ્ઞપાલનમાં તત્પર એવા
આપના જેવાએ તેમનાં ઘેર જવું સુકતાજ છે, તેમાં કંઈ લઘુતા નથી.

આપ ત્યાં પધારશે તો તેમના મનોરથ પૂર્ણ થશે, તેઓને અનિર્વાચનીય આનંદ થશે અને લોકોમાં પ્રજાવત્સલપણાની આપની કીર્તિનો ધણો પ્રભાવ ફેલાશે. પછી તો આપને જેમ રૂચે તેમ કરો.’

તે વખતે ધન્યકુમારે પણ અભયકુમારનાં વચનને ટેકો આપ્યો તે કહ્યું કે, ‘મહારાજ ! મંત્રીશ્વર જરાજર દહે છે. આપ ત્યાં જશો તો પ્રજાનું વાત્સલ્ય કરવાથી આપની કીર્તિમાં ઘણી વૃદ્ધિ થશે.’

આમ સાંભળીને મહારાજ શ્રેષ્ઠિક તે અવસરે ભદ્રાને કહ્યું : ‘ભદ્રા માતા ! તમે સુખેથી ઘેર જાઓ, અમે તમારાં બવનમાં આવીશું.’

આવાં મહારાજનાં વચનો સાંભળીને હર્ષપૂર્વક સુવર્ણ તથા રત્નો વડે રાજાનું કુંછલું કરી સુખાસનમાં બેસીને ભદ્રા ઘેર ગયા.

પોતાના મુખ્ય-મુખ્ય પુરોહિતે બોલાવીને ભદ્રાએ આજ્ઞા કરી : ‘આપણાં ઘરથી રાજ્યદ્વાર સુધીના માર્ગમાંથી કચરો સાફ કરાવી નાંખો, સુગંધી જળ છંટાવો, વિચિત્ર પુષ્પાદિક પથરાવીને રસ્તાઓ મનોહર કરો, ત્રિપથ, ચતુષ્પથ તથા મહામંડપને ધ્વજ, પતાકા ને તોરણાદિક વડે અતિ રમણીય બનાવો, માર્ગમાં રહેલી દુકાનની બેણીઓને સુવર્ણના કસબી વસ્ત્રોવડે અલંકૃત કરો ! રથને રથને કૃષ્ણાગર, મૃગમઢ, અંબર વગેરેથી ધૂપની બેણીઓ કરીને આખો રસ્તો મૃગધવાસિત કરો, વળી સ્થાને સ્થાને રાજરસ્તા પરની દુકાનો ઉપર ફલનાં લાંબાં તોરણો બંધાવો.’

ભદ્રા શેઠાણીનો ઉપગૃહીત આદેશ ચવાથી તેઓ તે પ્રમાણે કરવા પ્રવર્ત્યા, તેટલામાં તો પુત્રના મોહથી શાલિભદ્ર પર સદા મમત્વ રાખનાર ગોબરદાસે પોતાની દિવ્ય શક્તિથી જ જૂમિ ઉપર રહેલ રાજગૃહ નગરને સ્વર્ગના નગરવૃક્ષ એવું બનાવી દીધું કે બધા લોકો ઘણા દિવસ સુધી જુએ તોપણ વસિ પામે નહિ.

પછી રાજા એણે મંત્રી અભય અને અન્ય માનનીય પદાને

મહારાજા શ્રિક શાલિભદ્રને ત્યાં :

તથા રાજ્યના માનનીય સામંતો તેમજ મોટી સેનાથી પરિવરેલા, ગીત વાજાના નાદ તથા બંદિજનોની બિરદાવણી વગેરેના આડંબર સહિત રાજ્યદારથી નીકળ્યા, અને માર્ગમાં કરેલી નગરશોભા જોવા લાગ્યા.

એ શોભા જોઈને તેઓ ચિત્તમાં અતિશય ચમત્કાર પામ્યા અને સંપ્રમર્શક પાસે રહેલાને પૂછવા લાગ્યા; ‘અહો ! આપું અતિશય સુંદર નગર કાણે બનાવ્યું ?’

તે સાંભળીને પ્રતિહારી પુરૂષો બોલ્યા; ‘આપ સ્વામીને પોતાનાં ઘેર આવવાનું નિમંત્રણ કરેલું હોવાથી ભદ્રા શેઠાણીએ આ પ્રમાણે કરાવ્યું છે. આમાં કંઈ નવાઈ જેવું નથી. હજુ આગળ તો ન વર્ણવી શકાય તેવી રચના કરેલી છે, તે તો જુએ તેજ જાણે તેમ છે. મોઢેથી તેનું વર્ણન થઈ શકે તેમ નથી.’

રાજા શ્રેણિક આ સર્વે હકીકત સાંભળીને અતિશય વિસ્મય પામ્યા અને બોલ્યા; ‘આટલા ટુંક સમયમાં કાણ આ પ્રમાણે કરી શકે ? આ તો દૈવી શક્તિ જ દેખાય છે.’

પછી જેમ જેમ તેઓ આગળ ચાલવા લાગ્યા તેમ તેમ પૂર્વે નહિ જોયેલી, અનિર્વચનીય નગરની તેમજ નગરના રાજમાર્ગોની શોભા તેઓ જોવા લાગ્યા.

ક્ષણે ક્ષણે સૈન્યના લોકો અને પૌરજનો અતિ અદ્ભુત રચના દેખવાના કૌતુકથી ચિત્ત ખીંચાઈ જવાને લીધે આશ્ચર્યમાં નિમગ્ન થયેલા સ્તંભિત થયા હોય તેમ આગળ ચાલવાને સમર્થ થતા નહોતા.

બ્યારે કોઈ આવીને પ્રેરતું કે, ‘ચાલો, ચાલો, આગળ આથી પણ વિશેષ રમણિકતા છે.’ ત્યારે તેઓ આગળ ચાલતા હતા. આગળ ચાલતાં ચિત્તમાં અતિ ચમત્કાર ઉપજાવે તેવી રચના જોતા ત્યારે અનિમેષ દષ્ટિ ચઢ જવાથી તેઓ મનુષ્યો છતાં દેવતા જેવા લાગતા હતા.

હસ્તિના રક્ષ ઉપર બેઠેલ રાજા પશુ આમ તેમ જોતા હતા, અને સર્વ રથાને નિરૂપમ અને પૂર્વે નહિ જોયેલી કે નહિ સાંભળેલી રચના જોઈને ચિત્તમાં અત્યંત આશ્ચર્યને ધારણ કરતા આગળ ચાલતા હતા. વળી ત્યારે એક બાજુની રચના તેઓ જોતા, ત્યારે બીજી બાજુની જોયા વગર રહી જતી, ત્યારે પાસે રહેલ સેવક કહેતો કે, ‘મહારાજ ! આ બાજુ તો જુઓ, અહીં બહુ જોવા જેવું છે.’ તે સાંભળીને વાંકું મોઢું કરીને રાજા તે બાજુ જોતા, ત્યારે સેવક કહેતો;

“ મહારાજ ! આ આગળ રહેલું કોતુક તો જુઓ.”

ત્યારે વળી રાજા આમહથી દૃષ્ટિને સીધી કરીને આગળ જોતા હતા.

આ પ્રમાણે ક્ષણે ક્ષણે ગોબદ્રદેવે કરેલી શોભા જોતા, વારંવાર આશ્ચર્યમાં નિમગ્ન થતા અને હંથા ચક્ષુ કરીને આમ તેમ નિહાળતાં સર્વ વિભ્રમમાં પડી જતા હતા.

‘ આ કેવી રીતે બનાવ્યું હશે ? ’ તેની પગલે પગલે શંકા કરતા વળી આગળ નવું આશ્ચર્ય જોતા ત્યારે તે કરતાં પણ વિશેષ સ્તુતિ વાપરીને વિચાર કરતા, પણ તેઓ કાંઈ રહસ્ય મેળવી શકતા નહોતા. આ પ્રમાણેનો વૈભવ જોતાં રાજાને વિચાર આવતો કે, ‘ શું આ સત્ય છે કે શું આ સ્વપ્ન છે ? કે શું આ હ્રદયભ્રમ છે ? આવી આશ્ચર્યકારી વસ્તુઓ કાણે બનાવી હશે ? કેવી રીતે બનાવી હશે ? કેટલો દ્રવ્યવ્યય થયો હશે ? આશ્રય વિના તે રહી કેમ શકતી હશે ? અહો ! પુદ્ગળની વિચિત્રતા પણ કેવી છે ? જિનેશ્વર દેવનાં સિદ્ધાંત સિવાય અનુ રહસ્ય કાણુ જાણી શકે તેમ છે ? તેથી જિન વચન જ સત્ય છે. કારણ કે આગમમાં કહ્યું છે કે, ‘ જીવોની ગતિની વિચિત્રતા, પુદ્ગળના પર્વા-યોના આવિર્ભાવ તથા તિરોબાવ સંબંધી વિચિત્રતા. અને કર્મનાં બંધ તથા ઉદ્ધવની વિચિત્રતા; આ સર્વ વિચિત્રતાનું રહસ્ય જિનેશ્વર

અગર જિને'વરના આગમોજ જાણે છે, બીજું કોઈ જાણતું નથી, તેથી ખરેખર તેજ સત્ય છે.”

આ પ્રમાણે વિચારતા અને સ્થાને સ્થાને નવી નવી રચનાઓ, મંડપો, તથા પૂતળીઓથી કરાતાં નૃત્યાદિ મહા આશ્ચર્યો જોતા ‘શું આ સચેતન દેવીનું રૂપ છે કે અચેતન દેવીનું રૂપ છે ?’ તેમ વારં-વાર વિચારતા, વારંવાર જિનેશ્વરના માર્ગ અને જ્ઞાનને સત્યપણે સદૃક્ષતા મગધેશ્વર મહારાજ શ્રેણિક આનંદ પામતા હતા.

‘જો હું આ શ્રેષ્ઠને ઘેર ન આવ્યો હોત તો આવા વિચિત્ર અને કોઈ વખતે નહિ જોયેલા અને નહિ સાંભળેલા કૌતુકો ક્યાંથી જોવા મળત?’ આ પ્રમાણે અનંદપૂર્વક કલ્પના કરતાં પરિવાર સહિત શ્રેણિક મહારાજ ઉત્તમ દૈવી શોભાથી શોભતાં શાલિભદ્રનાં મહેત્તે પહોંચ્યા. ત્યાં પહેલા દ્વારમાં પ્રવેશ કરતાં લીલાં રતનનાં ઢળોથી શોભતા સુવર્ણકળ-શોથી કાંતિવાળા થયેલા, અનેક ઉત્તમ રત્નો જેમાં આંતરે આંતરે ટાંગ્યા હતાં તેવાં ત્રણ તોરણો રાજ્યે દીઠા.

મગધેશ્વર શાલિભદ્રના ‘ભવનમાં પ્રવેશ કરીને આગળ જતા હતા તે વખતે પાણીનો ભ્રમ કરાવતું સ્ફટિક રતનથી બનાવેલું ભૂમિતળ જોઈને કેટલાક ભોળા માણસો પાણીના ભ્રમથી વચ્ચે સંકોરવા લાગ્યા, સારે બુદ્ધિમાન અભયકુમારે પોતાની નિપુણતા દેખાડવા માટે તથા અજ્ઞાનતાનું હાસ્ય નિવારવા માટે હાથમાંથી સોપારી નાંચે નાખી, તે સોપારી ભૂમિ ઉપર પડી તેનો શબ્દ થતાંજ ‘આ સ્ફટિક રતનનું ભૂમિતળ છે’ તેમ ખાત્રી થવાથી તેઓ તેના ઉપર થઈને આગળ ચાલ્યા.

આગળ દિવ્ય એવા મણિનિર્મિત સ્તંભોવાળું અતિ સુંદર સ્થાન જોઈને રાજા ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યા, અને ત્યાં તેઓ બેસવા જાય છે તેવામાં તેમનો તેવો આશય ઇગિતાકારથી જાણીને પ્રણામ કરીને

હરિતના રક્ત ઉપર બેઠેલ રાજા પણ આમ તેમ જોતા હતા, અને સર્વ સ્થાને નિરૂપમ અને પૂર્વે નહિ જોયેલી કે નહિ સાંભળેલી રચના જોઈને ચિત્તમાં અત્યંત આશ્ચર્યને ધારણ કરતા આગળ ચાલતા હતા. વળી બ્યારે એક બાજુની રચના તેઓ જોતા, ત્યારે બીજી બાજુની જોયા વગર રહી જતી, ત્યારે પાસે રહેલ સેવક કહેતો કે, 'મહારાજ ! આ બાજુ તો જુઓ, અહીં બહુ જોવા જેવું છે.' તે સાંભળીને વાંકું મોઢું કરીને રાજા તે બાજુ જોતા, ત્યારે સેવક કહેતો;

“ મહારાજ ! આ આગળ રહેલું કૌતુક તો જુઓ.”

ત્યારે વળી રાજા આશ્ચર્ય દષ્ટિને સીધી કરીને આગળ જોતા હતા.

આ પ્રમાણે ક્ષણે ક્ષણે ગોબદ્દેવે કરેલી શોભા જોતા, વારંવાર આશ્ચર્યમાં નિમગ્ન થતા અને હંચા ચાલુ કરીને આમ તેમ નિહાળતાં સર્વ વિશ્વમમાં પડી જતા હતા.

‘ આ કેવી રીતે બનાવ્યું હશે ? ’ તેની પગલે પગલે શંકા કરતા વળી આમળ નવું આશ્ચર્ય જોતા ત્યારે તે કરતાં પણ વિશેષ કુદ્ધિ વાપરીને વિચાર કરતા. પણ તેઓ કાંઈ રહસ્ય મેળવી શકતા નહોતા. આ પ્રમાણેના વૈભવ જોતાં રાજાને વિચાર આવતો કે, ‘ શું આ સાત છે કે શું આ રવમ છે ? કે શું આ હિંદુમળ છે ? આવી આશ્ચર્યકારી વસ્તુઓ કાણે બનાવી હશે ? કેવી રીતે બનાવી હશે ? કેટલો દ્રવ્યવ્યય થયો હશે ? આશ્રય વિના તે રહી કેમ શકતી હશે ? અહો ! પુદ્ગળની વિચિત્રતા પણ કેવી છે ? જિનેશ્વર દેવનાં સિદ્ધાંત સિપ્પ આનું રહસ્ય કાણ જાણી શકે તેમ છે ? તેથી જિન વચનજ સાત્ય છે. કારણ કે આગમમાં કહ્યું છે કે, ‘ જીવોની ગતિની વિચિત્રતા, પુદ્ગળના પર્વા-ચોના આવિર્ભાવ તથા તિરોભાવ સંબંધી વિચિત્રતા. અને કર્મનાં બંધ તથા હિમ્મતી વિચિત્રતા; આ સર્વ વિચિત્રતાનું રહસ્ય જિનેશ્વર

અગર જિનેશ્વરના આગમોજ નાણે છે, ખીજું કોઈ નાણું નથી, તેથી ખરેખર તેજ સત્ય છે.”

આ પ્રમાણે વિચારતા અને સ્થાને સ્થાને નવી નવી રચનાઓ, મંડપો, તથા પૂતળાઓથી કરાતાં વૃત્તાદિ મહા આશ્ચર્યો જોતા “શું આ સચેતન દેવીનું રૂપ છે કે અચેતન દેવીનું રૂપ છે ?” તેમ વાર-વાર વિચારતા, વારંવાર જિનેશ્વરના માર્ગ અને જ્ઞાનને સત્યપણે સદહતા મગધેશ્વર મહારાજ શ્રેણિક આનંદ પામતા હતા.

‘જો હું આ શ્રેણીને ઘેર ન આવ્યો હોત તો આવા વિચિત્ર અને કોઈ વખતે નહિ જોયેલા અને નહિ સાંભળેલા કૌતુકો ક્યાંથી જોવા મળત ?’ આ પ્રમાણે અનંદપૂર્વક કલ્પના કરતાં પરિવાર સહિત શ્રેણિક મહારાજ ઉત્તમ દેવી શોભાથી શોભતાં શાલિભદ્રનાં મહેલે પહોંચ્યા. ત્યાં પહેલા દ્વારમાં પ્રવેશ કરતાં લીલાં રત્નનાં દળોથી શોભતા સુવર્ણકળ-શાથી કાંતિવાળા થયેલા, અનેક ઉત્તમ રત્નો જેમાં આંતરે આંતરે ટાંચ્યા હતાં તેવાં ત્રણ તોરણો રાજ્યે દીઠા.

મગધેશ્વર શાલિભદ્રના ‘ભવનુમાં પ્રવેશ કરીને આગળ જતા હતા તે વખતે પાણીનો ભ્રમ કરાવતું સ્ફટિક રત્નથી બનાવેલું ભૂમિતળ જોઈને કેટલાક બોળા માણસો પાણીના ભ્રમથી વસ્ત્ર સંકોરવા લાગ્યા, ત્યારે ભુદ્ધિમાન અભયકુમારે પોતાની નિપુણતા દેખાડવા માટે તથા અજ્ઞાનતાનું હાસ્ય નિવારવા માટે હાથમાંથી સોપારી નાંચે નાખી, તે સોપારી ભૂમિ ઉપર પડી તેનો શબ્દ ચતાંજ ‘આ સ્ફટિક રત્નનું ભૂમિતળ છે’ તેમ ખાત્રી થવાથી તેઓ તેના ઉપર ચઢીને આગળ ચાલ્યા.

આગળ દિવ્ય એવા મણિનિર્મિત સ્તંભોવાળું અતિ સુંદર સ્થાન જોઈને રાજ્ય ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યા, અને ત્યાં તેઓ બેસવા જાય છે તેવામાં તેમનો તેવો આશય ઇગિતાકારથી જાણીને પ્રણામ કરીને

ભદ્રા શેઠાણી કુળવધૂઓ સહિત મણિ તથા મુક્તાદિજથા તેમને વધાવી અને મહામૂલ્ય લક્ષ્યાધિક સુવર્ણ તથા રત્નોથી તેમનું હુંછણું કરીને વિરુપ્તિ કરવા લાગ્યા; ‘મહારાજ ! ઉપરનો માળ પવિત્ર કરો. આ સ્વામીને જેસવા લાયક સ્થળ નથી. આ તો દારપાળને જેમવાનું તથા પશુઓને ખાંધવાનું સ્થાન છે.’”

તે સાંભળીને રાજા વિચારવા લાગ્યા; ‘અહો ! પુણ્યપ્રકૃતિમાં કેવો ભેદ છે ? આનું સુંદર તો મારું ચપનાલંબ પથ્રુ નથી ! શુદ્ધ આશય તથા બહુમાન મુક્ત સત્પાત્ર દાનાદિ ધર્મ સેવવાનું આ દુળ છે. પાપપુણ્યના વિચિત્ર ભેદો જિનેશ્વરે કહેલા છે, તેથી તેમનું વચન જ સત્ય છે.’”

આ વિચારી શુદ્ધ ઉપયોગવાળા યજ્ઞને નિસરણીવડે રાજા ઉપરના માળે પરિવાર સહિત ચઢ્યા.

તે માળ વિવિધ પ્રકારના રત્નોથી જડેલા ગોખોવાળો, મોતીઓથી શુદ્ધેલી ભળીઓવાળો સ્થાને સ્થાને સુમધી ધૂપાદિકથી વાસિત, વિવિધ પ્રકારના વાજિંત્રોથી ગાજી રહેલો અને બહુ જોવા લાયક હતો.

ત્યાં આવ્યા એટલે ફરી ભદ્રાએ વિરુપ્તિ કરી; ‘આપ મહારાજાએ તો કૃપા કરીને હજુ ઉપરના માળે પધારવું, આ સ્થાન દાસી, દાસ, સિપાઇ, તલવાર, ખાલા વગેરે આયુધો રાખનારાઓ અને વાજિંત્રો વગાડનારાઓ ખાટે છે. આ સ્થાન સ્વામીને જેસવા લાયક નથી.’”

આથી મગધેશ્વર ચિત્તમાં અતિશય ચમત્કાર પામીને વિચારવા લાગ્યા; “અહો ! આનો પુણ્યવિલાસ તો જીવો ! મારા સ્થાનથી પથ્રુ અધિક સુંદર દાસી વગેરેને જેસવાનું સ્થાન છે. અહો ! આ બધો અતિ આદરપૂર્વક આપેલ સત્પાત્ર દાનાદિકનો જ ચમત્કાર છે.”

આમ વિચારતા મહારાજા ત્રીજો માળે પધાર્યા.

તે સ્થાનનું ભૂમિતળ જુદા જુદા દેશમાં બનેલ રેશમી વસ્ત્રો વગેરેથી ચંદ્રના ઉદય સમયે સંધ્યાના રંગની જેવું અતિ રમ્ય, મનોહર, રક્ષાટિક વગેરેના વિવિધ તેજથી શોભતું અતિ સુંદર અને ઘણું દેદીપ્યમાન હતું.

તે જોઈને રાજાને ત્યાં ખેસવાની ઇચ્છા થઈ, તે જાણીને ભદ્રાએ કહ્યું; “સ્વામિન! આપ ચોથે માળે પ્રધારો. આ સ્થાન સ્વામીને ખેસવા યોગ્ય નથી. આતો વ્યાપારીઓ, મુનિઓ, ગ્રાહકો તથા નોકરોને ખેસવાનું સ્થાન છે.”

તે સાંભળીને રાજા વિચારવા લાગ્યા; “અહો ! કેવું આનું પુણ્યબળ ? હું રાજા છું, આ મારી પ્રજા છે, પણ બંનેના પુણ્યમાં મોટું અંતર છે. આમાં કાંઈ આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી. પૂર્વે કરેલ વિશેષ ભાવયુક્ત દાનાદિકનું વિશેષ ફળ શ્રી જિનેશ્વરેએ અપૂર્વ કહેલું છે તે સત્યજ છે.”

આ પ્રમાણુ વિચારીને રાજા ચોથે માળે ચઢ્યા.

તે સ્થળ રત્નોથી બનાવેલ અતિ સુંદર સ્તંભોની શ્રેણીથી શોભતું, આસપાસની ભોંતો ઉપર જડેલ રત્નના સમૂહનું અરસપરસ પ્રતિબિંબ પડવાથી માર્ગની ભ્રાંતિ કરાવનાર, અને સ્થાને સ્થાને બાવનાચંદન, અગર, કસ્તૂરી અંબર વગેરેથી અતિશય સુગંધિત હોવાને કીધે ઘાણે-દ્રિયને પ્રસન્ન કરનાર હતું.

તે સ્થાન જોઈને સર્વે માણસો વારંવાર મસ્તક ધૂણાવવા લાગ્યા. વળી મંદારના પુષ્પોથી ગુંચેલી માળાઓવડે ત્યાં જાળીઓ પાડેલી હતી, તેને સ્પર્શીને આવતો મંદ મંદ પવન બહુ સુગંધી લાગતો હતો. ઉંચે છત ઉપર લગાડેલા ચંદ્રના ઉદય દૃશ્ય રત્નની વલ્લીના વલયવાળા રત્નમય પત્ર તથા પુષ્પોનું વર્ણન કોણ કરવા સમર્થ હતું ? વળી

હુમખામાં સટકતા મણિ અને મુક્તાફળ વગેરેના વિચિત્ર રંગો જોતી ચક્ષુ તે સ્થળેથી પાછીજ ફરતી નહોતી. સ્થાને સ્થાને અનેક પ્રકારની નવી નવી રચનાઓ હતી, તેમાં શું જોવું અને શું ન જોવું તેમ થતું હતું. જ્યાં જ્યાં જો જો જોતાં ત્યાં ત્યાં દૃષ્ટિ સ્થિર થઈ જતી હતી.

તે સુંદર, મનોહર, સ્થાનને જોઈને શ્રેષ્ઠિક મહારાજાએ કહ્યું: “અમે તો અહીંજ બેસીશું, અને અહીં સ્થિરતાથી બેસીને બધું જોઈશું.”

ત્યારે ભદ્રા શેઠાણીએ રાજાનો આશય જાણીને રત્નમય બબ્બ સિંહાસન મંભાવી ઉંચે સ્થાને તે મુકાબીને ઉત્તમ ગાલમસુરીઆ વગેરેથી તે શોભાવી રાજાને વિનંતિ કરી: “દેવ ! આ આસન ઉપર આપ વિરાજો.”

રાજાએ તે સિંહાસન દેખીને વિચાર્યું: “આ તે ઈંદ્રનું આસન છે કે ચંદ્રનું આસન છે ?”

આમ વિચારતાં તે સિંહાસન ઉપર બેસીને રાજાએ પૂછ્યું: “માતા ! તમારો ભાગ્યદાળી પુત્ર ક્યાં છે ? તેને અહીં બોલાવો, કે જેથી પુષ્પવંત એવા તેનું હું દર્શન કરું.”

રાજાનો આદેશ થવાથી ભદ્રાએ સાતમે માળે જઈને શાલિભદ્રને કહ્યું: “પુત્ર ! નીચે ચાલ અને આપણા ધરમાં આવેલા શ્રેષ્ઠિકને ઓળખ.”

આવાં માતાનાં વચન સાંભળીને શાલિભદ્રે કહ્યું: “માતા ! તેમાં મને શું કહેવા આવ્યા છે ? દેવા લાયક ધન આપીને શ્રેષ્ઠિકને તમે ખરીદી લ્યો. તમારાથી શું હું વધારે નિપુણ છું ?”

માતાએ તે સાંભળીને કહ્યું: “વત્સ ! તે કાંઈ પૃથ્વીપર વેચાતી મણે તેવી મૂલ્યવાન વસ્તુ નથી. તે તો અમૂલ્ય છે, ભાગ્યથીજ તે વસ્તુ તો મળે તેમ છે.”

શાલિભદ્રે કહ્યું; “ જો તેમ હોય તો મુખે માગે તેટલું ધન આપીને તે ખરીદા કે જેથી તે બીજાનાં હાથમાં જાય નહિ.”

આ પ્રમાણે તેની વાણીથી આખા જગતમાં અદ્ભુત એવી પુત્રની ઐશ્વર્ય લીલા જોઈને માતા વિચારવા લાગી, “ અહો ! આ મારા લીલાપતિ પુત્ર શું બોલે છે ? ”

આમ વિચારતી ભદ્રામાતા મનમાં બહુજ આનંદ પામવા લાગી.

વળી તેને વિચાર આવ્યો; “ આ પ્રમાણે એકલું અતિ ભદ્રક-પણું અને સરલતા શોભા આપનાર નથી. જો અવસરોચિત જાણે તેજ નિપુણ ગણાય છે; તેથી આને કાંઈક નીતિનાં વચનો સાંભળાવીને હું જાગૃત કરું.”

આથી ભદ્રાએ કહ્યું; ‘ વત્સ ! ઐશ્વિક તે કાંઈ કર્યાણું નથી, પણ તે તો આપણો સ્વામી છે, ને સમગ્ર દેશનો અધિપતિ છે. આપણા જેવા અનેક તેની સેવામાં હંમેશાં તત્પર રહે છે. અનેક માંડળિક રાજા, સામંતો, શ્રેષ્ઠી વગેરે આઠે પહોર જાગૃત રહીને તેની આજ્ઞા ઉઠાવવાને તત્પર રહે છે. તે શું બોલે છે તે સાંભળવાને તેની સેવામાં તત્પર એવા લોકો બે હાથ જોડીને ઉભા રહેલા દેખાય છે. તું પણ તેની કૃપા દષ્ટિવડેજ યથેચ્છ સુખવિલાસ કરી શકે છે. જો તેની દષ્ટિ ફરે તો કોઈ તારી છાયા નજીક પણ ઉભો રહે નહિ. તે વૃષ્ટમાન થાય તો સર્વે વૃષ્ટમાન થયેલા જાણવા અને તે જો કાપે તો કોઈ સ્વજન સંબંધી વાત સાંભળવાને પણ ઉત્સાહવંત રહે નહિ. તેથી તું પોતે નીચે આવીને વિનયપૂર્વક પ્રણામ કરી તેને પ્રસન્ન કર. તે અહિં આપણે ઘેર પધાર્યા, તેથી તારા ઘરની શોભા ધણી વૃદ્ધિ પામી છે, તેથી તું નીચે આવીને વિનયાદિ ગુણ દેખાડી તેમને નમીને તારી ઉન્નતિ કર. તેઓ પણ તારાં દર્શન

માટેજ ઉત્સુક છે; તારા આવાગમનથી તેમનું ચિત્ત બહુ પ્રસન્ન થશે. અને જગતને અનુકૂળ એવું તે તને બહુમાન આપશે માટે સત્વર ચાલ. ”

માતાનાં આવાં વચનો સાંભળીને શાલિભદ્ર હૃદયમાં બહુ એક પામ્યા, અને વિચારવા લાગ્યા; ‘ અહો ! મારે માથે પણ શું સ્વામી છે ? અહો ! હું તો આટલા દિવસથી અરિહંતનેજ સ્વામીપણે જાણું છું. તે વિના ખીજ કાઢતે હું સ્વામીપણે જાણતોજ નથી. તેમનું નામજ હમેશાં સવારે ઉઠીને હું ચઢણ કરું છું, અને ભક્તિ તથા સ્તુતિપૂર્વક હું તેમનેજ પ્રણામ કરું છું. જો માતાએ કહ્યું તેમ મારા જેવાજ હાથ પગવાળો છતાં મારાથી મોટો એવો મારે માથે સ્વામી હોય તો તેનું પુન્ય મારા પુણ્યથી ધણું વધારે ગણાય, અને મારું પુન્ય તેનાથી હીન ગણાય; તો પછી એવા પરાધીનપણામાં શું શુભ ? આ સંસારમાં પરાધીનપણા જેવું જીવું એકે દુઃખ નથી. મેં પૂર્વ જન્મમાં થોડું પુન્ય ઉપાજનું કર્યું, કે જેથી પરાધીનપણે અન્યને નમનાદિક કરવાનું મારે પ્રાપ્ત થયું. હવે મારે એવું કરવું કે જેથી કાંઈ પણ અંશે પરાધીનપણું પ્રાપ્ત નહ થાય. ’

આ પ્રમાણે વિચારીને ‘માતાની આજ્ઞા અનુલ્લંઘનીય છે’ તેવી કુળવાન પુરુષની રીતને અનુસરીને ‘માતાની ભક્તિમાં દાનિ ન થાઓ’ તેમ ધારી આસનથી ઉઠીને શાલિભદ્ર માતાની સાથે સાતમે માળથી નીચે ઉતરવા લાગ્યા.

તે સમયે શ્રેણિક મહારાજ, તથા મંત્રીશ્વર અમપકુમાર વગેરે ઉઘે મુખે જોવા લાગ્યા, અને વિચારવા લાગ્યા; ‘ અરે ! આ તે શું દ્રઢ છે ? કે દોગડુક દેવ છે ? કે મૂર્તિમાન પુન્યનો સમૂદય છે ? ’

એ વખતે દેહની કાંતિથી શૃદ્ધને ઉજ્જવળ કરતા, ચળાપમાન કુંડળાદિક આભરણોથી સેંકડો વિજળીના જેવું તેજ વિસ્તારતા અને

વાણી, તેજ તથા મનની ચપલતાને નિવારતા શાલિભદ્રે રાજા પાસે આવીને વિનયપૂર્વક લીલાવડે તેમને પ્રણામ કર્યા; કારણ કે ઉત્તમ પુરોનો તે કમજ છે.

શાલિભદ્રનું આગમન થતાંજ રાજાએ અતિ આદરપૂર્વક પરમ પ્રીતિવડે તેનો હસ્ત ઝાલીને પોતાની પાસે તેને સિંહાસન ઉપર બેસાડ્યો. શાલિભદ્રનું રૂપ, આભરણુ, સુકુમારતા, મધુર વાણી, હાથના અભિનય વગેરેથી તેનો ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યોદય જોઈને સૌ વિભ્રમમાં પડી ગયા, અને બધા ચિત્રમાં ચિત્રેલ હોય તે પ્રમાણે નિઃચેષ્ટ થઈ ગયા.

પરસ્પર વાતો કરવાને પણ શક્તિવંત ન રહ્યા. માથું હલાવવા જેટલીજ ક્રિયા કરતા તેઓ બધા શાંત બેસી રહ્યા.

રાજા પણ કેટલોક સમય તેને જોતાં સ્તંભિત થઈ ગયા.

પછી શિષ્ટાચાર પાળવા માટે ધીરજ ધરીને હૃદય દ્રઢ કરી પ્રીતિપૂર્વક શાલિભદ્રને કુશળસમાચાર પૂછવા લાગ્યા; ‘વત્સ ! તારે લીલાવિલાસ અવિચ્છિન્ન સુખરૂપ યથોપસત રીતે હંમેશાં વર્તે છે ?’

શાલિભદ્રે કહ્યું; “ શ્રી દેવગુરુની પ્રસન્નતાથી તથા આપ પૂજ્યપાદની કૃપાથી કેમ ન વર્તે ? ”

આ પ્રમાણે ચંદન જેવું શીતળ મધુર વાક્ય સાંભળીને ઉલ્લાસ-પૂર્વક રાજાએ કહ્યું; ‘વત્સ ! તારે અમારી કોઈ પણ જાતની શંકા રાખવી નહિ. યથેચ્છ તારાં મનને અનુકૂળતા ઉપજે તેવા વિલાસો ભોગવવા; કારણ કે તું અમને પ્રાણુથી પણ વધારે પ્રિય છે. તું નેત્રની જેમ રક્ષણ કરવા લાયક છે. માઈં રાજ્ય, માઈં નગર, અને મારા ઐશ્વર્યનો સાર માત્ર તુંજ છે. રંકના હાથમાં આવેલ રતનની માફક તું પ્રતિક્ષણે સ્મરવા લાયક છે; તેથી તું ધૃષ્ટિવિલાસ કરજે; કોઈ પણ જાતની અધીરતા રાખીશ નહિ. જો કંઈ કામ હોય તો મને

જણાવજે. જે એક ઘડીએ સધાય તેવું કાર્ય હશે તે એક ક્ષણ માત્રમાં ફું સાધી આપીશ. મારા ધરને તારા ધરની જેવુંજ ગણજે, કાંઈ પણ અંતર ગણીશ નહિ. તારા ઇચ્છિત વિલાસમાં જે કાંઈ વિધિ આવે તેા મને ઘણું દુઃખદાયી થશે, તેથી નિઃશંકપણે વિલાસ કરજે.’

આ રીતે સદ્ભાવ પ્રદર્શિત કરીને પોતે કહેલી વાતની પ્રતીતિ ઉપજાવવા માટે શાલિભદ્રની પીઠ ઉપર રાજાએ હાથ મૂક્યો.

રાજા જેના ઉપર મોટી કૃપા બતાવે છે, તેની પીઠ ચામડે છે તેવી રાજ્યનીતિ છે. રાજાના કકેશ હસ્તસ્પર્શથી કુંગરના નિર્ઝંશુની માફક શાલિભદ્રના શરીરમાંથી પરસેવાના બિંદુ ટપકવા લાગ્યા અને તેવું શરીર મુષ્ટિમાં રાખેલા ચતપત્રના પુષ્પની માફક ગ્લાનિ પામી ગયું.

તે દેખીને ભદ્રાએ રાજાને વિનંતિ કરી; ‘સ્વામિનૃ ! મારા શાલિભદ્ર અંકુશના કુલ જેવો સુકોમલ છે, માખણના પિંડ જેવો મૃદુ છે. સ્વામીના પ્રતાપરૂપી અગ્નિનો તાપ સહન કરવાને તે સમર્થ નથી, તેથી તેને અનુસા આપો; એટલે તે તેના વિલાસભવનમાં જાય.’

તે સાંભળીને રાજાએ હર્ષપૂર્વક બદ્ધમાન આપીને તેને અનુસા આપતાં કહ્યું; ‘વત્સ ! સુખેથી ઉપરના માળે જા !’

તે પ્રમાણે મગધેશ્વરનો આદેશ મળવાથી શાલિભદ્ર તે ક્ષણેજ મોટાથી છુટેલો બધ્યાત્મા લોકાંતમાં જાય તેવી રીતે સાતમે માળે આહ્વો ગયો; ત્યાં જઈને વૈરાગ્યના રંગથી લકડપને બગ્તો તે શય્યામાં સ્વરમતાથી બેઠો અને વૈરાગ્ય રંગથી ભાવિત થઈ. તે વિચારવા લાગ્યો.

ભદ્રાએ અંજળી નેડીને બદ્ધમાનપૂર્વક પરિવાર સહિત તાલમે જોગન માટે આમંત્રણ કર્યું.

રાજાએ પણ અતિ આદર અને ભક્તિ દેખીને આમંત્રણ સ્વીકાર્યું. પછી રાત, સહસ્ત્ર અને લક્ષ સંસ્કારોએ બનાવેલા તથા રાત, સહસ્ત્ર અને લક્ષ દ્રવ્યોના વ્યયથી નિર્માણ થયેલા રાતપાક, સહસ્ત્રપાક, અને લક્ષપાક તેલોવડે મજ્જનશાલામાં લઈ જઈને નિપુણ અભ્યંગ કરવાવાળાઓએ રાજાદિ સર્વને અભ્યંગ કર્યું.

સારપછી સુવાસિત ઉષ્ણ તીર્થજળ વડે રાજરનાનની વિધિવડે રાજાએ સ્નાન કર્યું.

ઢાતાં ઢાતાં રાજાના હાથમાંથી રીસાયેલી સ્ત્રીની માફક મણિ-મુદ્રિકા નિર્માણ કુષ્ઠમાં પડી ગઈ.

સ્નાન કરીને શુદ્ધ રક્ત વસ્ત્ર વડે અંગ લુંછી બાવનચંદનના રસવડે રાજાનાં શરીર ઉપર સેવકોએ વિલેપન કર્યું; પછી શૃંગાર કરવાના અવસરે આભૂષણ પહેરતાં રાજાએ આંગળી ઉપર મુદ્રિકા દેખી નહિ, ત્યારે તે શોષવા માટે આમ તેમ જોવા લાગ્યા.

વારંવાર હાથની આંગળી સામું જોતા હતા, અને વિચારતા હતા કે, ‘રાજ્યનાં સારભૂત મારું મુદ્રારત્ન ગુમ થઈ ગયું. હવે શું કરું? કોની આગળ વાત કરું? પારકાને ઘેર આવીને આજ આપવું યુક્ત નથી.’

આ પ્રમાણે તે વિચારતા હતા ત્યાં ભદ્રાએ નિપુણતાથી તે બાણી લીધું કે, ‘રાજાનું મુદ્રાદિક કાંઈ આભૂષણ ખોવાયું લાગે છે.’

તેથી ભૂકુટીની સંજ્ઞાવડે દાસીને કહ્યું; ‘બ જળયંત્રવડે કુષ્ઠમાંથી આભૂષણો બધા બહાર કાઢ, જેથી રાજાની મુદ્રિકા નીકળશે.’ દાસીએ તે પ્રમાણે કર્યું, એટલે મોટા નગરના શ્રીમંતો પાસે આવેલ નિર્ધન ગામડીઆની જેમ સર્વ જાંચા અલંકારોમાં રહેલા પોતાનાં નિર્માણ મુદ્રારત્નને જોઈને રાજાએ દાસીને પૂછ્યું કે, ‘આ બધા ઉત્તમ અલંકારો કોનાં છે?’

દાસીએ કહ્યું: “મહારાજ ! અમારા સ્વામી શાલિભદ્રનાં હમેશાં ત્યજી દીધેલા આ નિર્માલ્ય અલંકારો છે.”

તે સાંભળીને વિસ્મિત થયેલા રાજા ચિંતવવા લાગ્યા, “અહો ! પુન્યની ગતિ અનિર્વચનીય છે. અહો ! સ્વામી સેવકના પુન્યનું અંતર જીજ્ઞાસુ. પોતપોતાના વિચિત્ર અધ્યવસાયની પ્રબળતાથી કરેલી ધર્મકસ્ટીના વિચિત્ર રૂળ મળે છે, એવી જોન આગમની વાણી મિથ્યા થતી નથી.”

ત્યારબાદ પોતાની મુદ્રિકા અહણુ કરીને શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેરી પૂર્વે તૈયાર કરી રાખેલ ઉત્તમ આસનોવાળા રમણીય બોજનમંડપમાં શ્રેષ્ઠ મહારાજા ઉત્તમ આસન ઉપર બિરાજ્યા. તે અવસરે જાનકાદેવે આપેલ તથા વિવિધ વસ્તુઓવાળી હુશિયાર રસોઈયાઓએ બનાવેલી અદ્વાર બેદોવાળી નવી ભાતની અને દિવ્ય રસવતી પરિવાર સહિત રાજાને અન્નદાએ પીરસી; રાજાદિક સર્વે તે ઉત્તમ, નવીન પ્રકારની, સુસંસ્કારિત, વિવિધ રચનાવાળી નવીન રસોઈ આસ્વાદતાં હલ્લમાં બહુ વિસ્મત થયા.

અને ‘આ શું ? આ શું ?’ એમ વારંવાર રસોઈયાને પૂછવા લાગ્યા.

ખાતાં ખાતાં રસવતીના સ્વાદની પ્રશંસા કરતાં તેઓએ ઇચ્છાનુસાર ઉદરપૂર્તિ કરી. જમીને ઉઠ્યા, એટલે પાછા તેઓ બધા જ્યાં પ્રથમ બેઠા હતા ત્યાં આવીને બેઠા. પછી રત્ને જડેલી સુવર્ણની રહે-ખીમાં પાંચ સુગંધીવાળા તાંબુલનાં બીજાં તેમની પાસે મૂકવામાં આપ્યા તે તેઓએ લીધા.

પછી દિવ્ય અતરાદિકથી તેમને છાંટણા કરીને વિવિધ પ્રકારના વસ્ત્ર અને આભરણો વડે સર્વનો સત્કાર કરવામાં આવ્યો; વગ્ન રાજાને વિવિધ દેશોમાં ઉત્તમ થયેલાં ઉત્તમ વસ્ત્રો, રત્નોથી ખીઓખીય બરેલાં વિવિધ આભરણો, અને અનેક દિવ્ય રત્નોએ ભરેલાં યાત્રાની

બેઠ કરી. તથા એલચી, લવીંગ, નાયફળ વગેરે સ્વાદિમ પદાર્થો; દ્રાક્ષ, અખોડ, બદામ, પિસ્તા વગેરે ખાદિમ પદાર્થો તથા બીજી પૂર્વે નહિ જોયેલી અનેક વસ્તુઓનું ભેટણું કરીને ભદ્રાએ રાજને તૃપ્ત કર્યા.

રાજાએ પણ પ્રસન્ન ચિત્તથી ભદ્રાને કહ્યું; કે, ‘ ભદ્રે ! તમારા લીલાપતિ પુત્રનું બહુ યત્નથી રક્ષણ કરજો. મારા જેવું કોઈ કામ હોય તો સુખેથી કહેજો, જરાપણ અંતર ગણુશો નહિ. મારું રાજ-ભવન તે તમારું ઘર છે તેમજ ગણુજો. તમારી સાથે મારે સેવ્ય સેવકનો સંબંધ નથી. સમગ્ર રાજ્ય તમારું જ છે તેમ ગણુજો, કોઈ જાતની શંકા કરશો નહિ. શાલિભદ્ર તો મારા દેશ, નગર અને રાજ્યનું મંડન (આજીવણ) છે, તેથી તેમને પ્રાણુથી પણ અધિક વહાલો છે.’ આ પ્રમાણે કહી બહુમાન કરીને મગધેશ્વર પરિવાર સહિત રાજભવનમાં પાછા વળ્યા.

૨૨ : શાલિભદ્રને પ્રભુનાં દર્શન :

શાલિભદ્રે મહારાજ શ્રેષ્ઠિકને સ્વામી તરીકે જાણ્યા, સારથી તે સુખ નીચું રાખી ઉદાસ મનથી વિચાર કરતો થઈ ગયો કે; 'મેં પૂર્વ જન્મમાં પૂરું સુકૃત કર્યું નથી. શ્રી જિનેશ્વરની આજ્ઞા પૂર્ણ બાવથી આરાધી નથી, તેથી જ આ ભવમાં વિષમિશ્રિત મિષ્ટાન્નની જેમ પરાધીનપણા સહિત સુખ પ્રાપ્ત થયું છે. પરતંત્રતા સહિત જે સુખ તે દુઃખવૃત્ત્ય જ જાણવું. મેં તો સુકૃતના સ્થાનરૂપ શ્રી જિનેશ્વર વગર ખીજા કોઈને સ્વામી તરીકે જાણ્યા ન હતા, તે આજે જાણ્યું. આવું પરાધીન વૃત્તિથી જીવતું તે નિરર્થક છે; તેથી હવે હું મારા આત્માને સ્વાધીન કરીને, સ્વાધીન સુખની સિદ્ધિ માટે શ્રી જિનેશ્વરની આજ્ઞાને જ આગળ કરીને, ગુરૂનાં ચરણની ઉપાસનાપૂર્વક શ્રી સ્તવત્રયની પ્રાપ્તિ કરાવનાર ચારિત્રધર્મની જ આરાધના કરીશ. તે ચારિત્રની આરાધનાથી સ્વાધીન અને સ્વરૂપરમણ સુખ મેળવી શકાય છે. હવે તો મારે તેજ કરવું, તેને વિસરવું નહિ. આ બધું ઈદ્રિજગ વૃત્ત્ય છે, આ સાંસારિક સુખો તો સુખાભાસ છે. તેમાં મોહ કે મમતા કરવી ન જ જોઈએ.'

શાલિભદ્ર આ પ્રભાણે બાવના બાવે છે, તેવામાં તેણે દેવદંડ-ભિનો નાદ સાંભળ્યો.

તે સાંભળીને સેવકોને તેણે પૂછ્યું; 'આ દેવદંડભિ ક્યાં પાગે છે?'

તેઓએ કહ્યું; “સ્વામિન ! ભવ્ય જીવોના પ્રખળ ભાગ્યના ઉદયવડે વૈભારગિરિ ઉપર મોહતિમિરનો નાશ કરવામાં સૂર્યસમાન શ્રી ભદ્રાવીર સ્વામી સમવસર્યા છે; તેથી દેવો દુંદુભિ વગાડે છે.’

તે સાંભળીને પરમપવિત્ર શ્રીવીરપ્રભુનાં આગમન શ્રવણથી વર-સાદના ગર્જરવથી મયૂરની જૈમ શાલિભદ્ર બહુ આનંદ પામ્યા.

હર્ષપૂર્વક ભક્તિભાવથી ભરેલા અને સારા અલંકારોએ અલંકૃત શાલિભદ્ર પોતાના પરિવારને લઇને સુખાસનમાં બેસી શ્રી વીર જિનેશ્વરને વંદન કરવા માટે વૈભારગિરિ ઉપર ગયા.

શ્રીવીરભગવાનનું દૂરથી દર્શન થયું કે તરત જ સુખાસનમાંથી ઉતરીને પાંચ અભિગમ સાચવી ત્રણ પ્રદિક્ષણા દ્વય પંચાંગ નમસ્કાર કરીને યથોચિત સ્થાને દેશના સાંભળવા ઉત્સુક દિવે શાલિભદ્ર બેઠા. શ્રીવીર ભગવંતે સંસારવાસનાથી થયેલા કલેશનો નાશ કરનારી દેશના આપવાની શરૂઆત કરી. દેશનાનો પ્રારંભ કરતાં તેઓએ દરમાવ્યું;

‘સૂર્યના જવા આવવાથી-ઉદ્યાસ્તથી હમેશાં જીવિત ક્ષોણ થતું જાય છે, બહુ કાર્યથી ભારે થઇ ગયેલા વ્યાપારથી જતા સમયની ખચર પડતી નથી. જન્મ, જરા, વિપત્તિ તથા મરણનાં દુઃખ જોઈને ત્રાસ થતો નથી, અહો ! મોહ અને પ્રમાદરૂપી મહિરા પીને આખું જગત ઉન્મત બની ગયું છે.’

‘અનાદિ કાળના શત્રુભૂત પાંચ પ્રમાદને વશ પડેલો જીવ તત્ત્વઅતત્ત્વને કોઈ રીતે જાણતો નથી, જીદીજીદી ગતિમાંથી આવીને એક ધરમાં ઉપજેલાઓને અજ્ઞાનવશ પ્રાણી પોતાના માને છે, તે મારા છે, તે હિતકારી છે’ એવી રીતે આ જીવ તેઓને માને છે. તેમનાં પોષણ માટે અઢારે પાપસ્થાનકો સેવે છે. તેનાં દુઃખથી દુઃખી અને તેના રુખથી સુખી દેખાય છે.’

‘આ મારા પુત્ર, બાંધવાદિક બવિધમાં મને સુખ આપનાર થશે’ તેમ માનતો જીવ તેઓનું પોષણ કરવામાં કામ ગુમાવે છે, કર્મની લાંબી રિચિતિ બાંધે છે, પરંતુ સુખ-દુઃખની પ્રાપ્તિ તો પોતાના પૂર્વકૃત પુણ્ય-પાપના ઉદયના બળથી જ થાય છે. જે પુણ્યનો ઉદય હોય તો સર્વે અન્નપ્રયા, નદિ ઓળખીતા, જેની ઇચ્છા, તર્ક કે સંભાવના પણ ન કરીએ તેવા આવીને સેવા કરે છે, અને પાપનો ઉદય હોય તો ધણા સમયના પરિચિત, ધણા દિવસના પોષેલા અને પ્રાણુવ્યયથી જેને પાળેલા હોય તેવા પણ સુખ આપનારા થતા નથી, પરંતુ દુઃખ આપનારાં થાય છે.’

જેવી રીતે સુખમ ચક્રવર્તી પાપનો ઉદય થયો ત્યારે છ ખંડનો ભોક્તા, ચૌદ રત્નનો સ્વામી, નવ નિધાનનો અધિપતિ, જે હજાર યજ્ઞો જેની સેવા કરવામાં તત્પર હતા તેવો છતાં પણ સમુદ્રમાં ડુબી ગયો.

વળી જે સુખમ ચક્રવર્તીના એકેક હાથમાં ચાલીસ લાખ અષ્ટા-પદ પ્રાણી જેટલું બળ હતું, જે ચક્રવર્તી જેવી રીતે રથજા ઉપર તેવીજ રીતે જળ પર પગે વિહાર કરી શકે તેવો હતો, જે હાથમાં આવેલ જળના પણ બે ભાગ કરી શકતો હતો, પોતાની મેળે પક્ષીની માફક જે આકાશમાં ઉડી શકતો હતો, વળી ભૂમિમાં પેસીને ઇચ્છિત રથજે જે નીકળી શકતો હતો, મત્સ્યની માફક જળમાં ગતિ કરી શકતો હતો; વળી અનેક પ્રકારના વિવિધ મહિમાવાળા રત્નો-વધાદિક તથા મંત્ર, યંત્ર, તંત્રાદિક જેના ભંડારમાં રહેલા હતા, જેને દક્ષિણ અને ઉત્તર ઓણીની સ્વામિની ગૌરી, રોહિણી, પ્રગપ્તિ વગેરે મહાવિદ્યાઓ સિદ્ધ થયેલી હતી, જેનું વાહન ચલાવનારા દેવો સદા સેવકની માફક તેના આદેશ માત્રથીજ કાર્ય કરનારા હતા; જેની પાસે જળમાં ગતિ કરવામાં કુશળ અનેક ધોડા હતા તથા વહાણાદિક યાન-

પાત્રથી પણ અધિક સમુદ્રજળ તરવામાં સમર્થ ચર્મરત્ન હતું, જે હમેશાં ચૌદ રત્ન, નવનિધાન વગેરેના મળીને પચીસ હજાર દેવતાઓથી સેવાતો હતો.

આવી ઋદ્ધિવાળો તથા બળથી ગર્વિત થયેલો સુભૂમિ ચક્રવર્તી પાપનો ઉદય થયો ત્યારે સમુદ્રમાં પડીને ડુબી ગયો. તેનું જ જ્યારે પુન્યનું બળ હતું તે વખતે અતર્કિત રીતે, નહિ બોલાવેલ ચક્ર પણ ઉત્પન્ન થઇને તેના હાથમાં આવ્યું હતું અને તેનાવડે જેણે આપું ભરત જીત્યું હતું; તેનેજ જ્યારે પાપોદય થયો ત્યારે તે ચક્ર વિઘ્નમાન હતું તોપણ તેનું કાર્ય સાધવામાં તત્પર થયું નહિ.

કૃષ્ણ વાસુદેવના પ્રશ્નથી શ્રી નેમિનાથ પ્રભુએ કહ્યું હતું કે, “જરાકુમારના હરતથી તમારું મરણ છે.” તે સાંભળીને અતિ દુઃખા-યેલો જરાકુમાર ‘એવું અકાર્ય પોતાથી ન થાય તો ઠીક’ એવા વિચારથી રાજ્યસુખ ત્યજીને વનમાં ચાલ્યો ગયો હતો.

પરંતુ જ્યારે કૃષ્ણના પાપનો ઉદય થયો ત્યારે જરાકુમારનાજ બાળથી- કૃષ્ણ મરાયા; તેથી કુટુંબ ઉપર વાતસલ્યભાવ રાખનાર પણ કાંઈ કરી શકતો નથી.

અનાદિ કાળથી મોહરાજનો મોઢો બાધ કર્મપરિણામ રાજ્ય નટના હાથમાં રહેલ માંકડાની માફક જીવને નચાવે છે, એક ક્ષણ માત્ર પણ નિવૃત્તિ આપતો નથી. તેને સહાય કરનાર મોહ, મિથ્યાત્વ અગ્નાદિક વિવિધ પ્રકારના બંધ, ઉદય, ઉદીરણા ઇત્યાદિરૂપ પાંજરામાં નાંખીને સંસારી જીવોને દુઃખ આપે છે.’

કર્મ કલેશની વિચિત્રતાનો પૂર્ણ પ્રબંધ સર્વજ્ઞ શ્રી કેવળી ભગ-વંત જણે છે, પણ તે કહેવાને સમર્થ નથી. તેથી અનંત, અબ્યાપ્ત સુખની ઇચ્છાવાળાએ શ્રી જિનાગમનો અભ્યાસ કરીને કર્મના બંધ ઉદય ઇત્યાદિની વિચિત્રતાને સારી રીતે સમજવી. એક જ પુન્ય પાપના

ખંધરૂપ આશ્રવદ્વાર સેવતા વિચિત્ર પ્રકારનાં ફળો મળે છે. અધ્ય-
વસાયના બળવાનપણાથી, યોગસ્થાન તથા વીર્યસ્થાન અસંખ્યાત
હોવાથી સમ વિષમરૂપે વિચિત્ર કર્મવિપાક જીવને પ્રાપ્ત થાય છે.

સર્વ સંસારી જીવો જે સુખ-દુઃખ અનુભવે છે તેને આપનાર
કર્મ જ છે, બીજું કોઈ નથી. કર્મના સ્વરૂપને નહિ જાણનાર જે
જીવો બીજા કોઈને સુખ-દુઃખનાં આપનાર માને છે તે તેના મિથ્યાત્વ
અને અજ્ઞાનનાજ વિલાસરૂપ છે.

તેઓએ કર્મનાં સાચાં સ્વરૂપને ઓળખેલ નથી, તેમજ આવા
જીવો અનાદિ કાળથી બ્રમમાંજ પડેલા છે; તેથી કર્મદત્તની જેમ
પહેલાં કર્મનું સ્વરૂપ જાણીને પછી જેમ આત્માનું હિત થાય તેમ
વર્તવું જોઈએ !

શ્રી મહાવીર ભગવતે આ પ્રમાણે ફરમાવ્યું, એટલે સમાજનોએ
પૂછ્યું; 'સ્વામિનૃ! તે કર્મદત્ત કોણ હતો, જેણે કર્મદર્શના જાણીને
પોતાનું હિત આચર્યું ?'

શ્રોતા સમૂહનો આ પ્રશ્ન સાંભળીને ભગવતે ફરી ફરમાવ્યું; 'તે
કર્મદત્તની કથા હું તમને કહું છું તે ધ્યાનપૂર્વક તમે સાંભળો !

૨૩ : સુવર્ણ પુરુષ લૂંટાયો :

આ ભરતક્ષેત્રમાં કાસ્મીર નામનો દેશ છે. તેમાં અંદ્રપુર નામે નગર હતું.

તે નગરમાં ન્યાયમાં એકનિષ્ઠ યશોધવલ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો.

તેને યશોમતી નામની રાણી હતી. તેની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયેલ ધણી ગુણુવાજો અંદ્રધવળ નામે પુત્ર હતો.

તે સર્વ શાસ્ત્રમાં પ્રવીણ, સર્વ શાસ્ત્રનાં રહસ્યને જાણનાર અને સર્વે ધનુર્વેદાદિ કળામાં નિપુણ હતો અને ખાસ કરીને શુકનશાસ્ત્રમાં બહુ વિચક્ષણ હતો.

એક દિવસે રાત્રે પોતાના આવાસના ઉપરના માળે તે સુખ-નિદ્રાથી સૂતો હતો તે વખતે ખાછલી રાત્રીએ એક શિયાળણીનો શબ્દ તેણે સાંભળ્યો.

શગાલીના શબ્દો સમજવામાં તે કુશળ હોવાથી હૃદયમાં વિચાર કરતાં તેને એવું રહસ્ય પ્રાપ્ત થયું કે 'આ શગાલી કહે છે તે સુજળ મને મહાન લાભ થવાનો છે.'

આ પ્રમાણે હૃદયમાં વિચાર કરીને તે ઉભો થયો અને ખડ્ગ હાથમાં લઈને તેના શબ્દના અનુસારે તે સ્થાનમાં ગયો.

તે રથળે એક અગ્નિકુંડની વચ્ચે જળતા રાખથી હૃતપત્ર ચણેલો સુવર્ણપુરુષ તેણે જોયો. તેને દેખીને અવસર જાણનાર તે કુમારે પાસે રહેલા સરોવરમાંથી પાણી લાવીને, તે સુવર્ણપુરુષ ઉપર પાણી સોંપી અગ્નિકુંડમાંથી તેને બહાર કાઢ્યો, અને અન્ય રથળે ભૂમિમાં તેને ફાટીને તે રથળે નિશાની કરી, ઘેર આવીને સુખેથી સૂઈ ગયો.

પ્રભાત થયું એટલે વાજિત્રોના નાક તથા માટ-ચારણોના આશિર્વાચનથી તે જાગી ગયો. દેવગુરૂના રમરણપૂર્વક ઉઠીને પ્રાતઃકૃત્યો કરી તે રાજકુમાર રાજસભાને યોગ્ય વસ્ત્રો તથા અલંકારો પહેરીને સીપાર્ધઓની સાથે પિતાને નમવા માટે રાજસભામાં ગયો.

રાજસભાને યોગ્ય અભિગમ સાચવીને રાજાને તેણે નમસ્કાર કર્યા. પછી સર્વે સભ્યોએ પથ્ય યથાયોગ્ય વિનયપૂર્વક તેને નમસ્કાર કર્યો.

રાજા અતિ રેતહયુક્ત વાક્યોવડે સન્માન આપીને તેને પોતાની પાસેના આસન ઉપર બેસાડીને કુશળક્ષેમ પૂછવા લાગ્યા.

આ સમયે પ્રતિહારી સભામાં આવી બેઠાય જોડીને હોલો રહ્યો.

ત્યારે રાજાએ બૃકુટીની સંઘાવડે પૂછ્યું; ‘તું કેમ આવ્યો છે?’ પ્રતિહારીએ વિનયપૂર્વક વિરુદ્ધિ કરી, ‘સ્વામિન્! કાષ્ઠ ભવ્ય આકૃતિવાળો પુરુષ માથે રાખવાળો ટોપસો મૂળને બહુ ગાઢ સ્વર વડે ‘હું’ લૂંટાયો, હું’ લૂંટાયો’ એમ પોકાર કરતો આવ્યો છે બહુ વિહળ દેખાય છે, તેથી અહીં આવતાં મૂળદ્વાર પાસે મેં તેને અટકાવ્યો છે, તેથી હે સ્વામિન્! તેને માટે આપનો શું આદેશ છે?’

આ પ્રમાણે પ્રતિહારીનાં વચનો સાંભળીને રાજાએ વિચાર્યું;

‘દુર્બળ, અનાય, બાળ, વૃદ્ધ, તપસ્વી અને હુઆઓથી ઠગા.

એલા સર્વની ગતિ-સર્વનાં સ્થાન રાજા છે.’

આ કારણથી જે કોઈ અતિ દુઃખ કે સંકટમાં પડેલ હોય તે મારી પાસેજ આવે, બીજે ક્યાં જાય ?

આમ વિચારીને ભૂકુટીની સંજ્ઞાવડે પ્રતિદારીને તેને અંદર આવવા દેવાની સમ્મતિ આપી.

પ્રતિદારીને આગ્રા મળવાથી મૃગદાર પાસે ઉભેલા માણસને તેણે કહ્યું; ‘તમે અંદર જાઓ.’

તે પણ આદેશ મળવાથી રાજસભામાં આવીને નમસ્કારપૂર્વક પ્રથમની જેમજ પોકાર કરવા લાગ્યો.

ત્યારે રાજાએ કહ્યું; ‘ભદ્ર ! તું સ્વસ્થ થઈને તારું દુઃખ નિવેદન કર. શું તારું કાંઈ ગયું છે ? અથવા કોઈ દુષ્ટે તારો પરાભવ કર્યો છે ? અથવા ખાતર પાડીને લૂંટારાઓએ તારું સર્વસ્વ લૂટી લીધું છે ? અથવા રસ્તે આવતાં તારું દ્રવ્ય ચોરાએ ચોરી લીધું છે ? અથવા તારાં ઘરમાં રહેલા કોઈ ધરનાજ માણસે અતિ પ્રિય એવું તારું આજીવિકા દ્રવ્ય વિશ્વાસઘાત કરીને હરણુ કરી લીધું છે ? આ બધા દુઃખમાંથી તને શું દુઃખ આવી પડ્યું છે કે જેથી તું પોકાર કરે છે ? તે કહે.’

ચરોધવલ રાજાનાં આવાં વચનોથી તે કાંઈક શાંત્વન પામી, બોલ્યો; ‘દેવ ! આજે રાત્રે મારો સુવર્ણપુરૂષ ચોરાણો છે. હવે હું શું કરું ? કાણે હરી લીધો તે હું જાણતો નથી. હું કોની પાસે જાઉં ? તેથી પુન્યના નિધાન એવા મહારાજાની પાસે તે કહેવાને આવ્યો છું. કહ્યું છે કે; આ પૃથ્વીતળમાં કૃપાળુ રાજા પાંચમા લોકપાળ છે, દેવથી પરાભવ પામેલા એવા મને તમારું જ શરણુ છે.’

રાજાએ તે કૃશાંગ અને મલિન વસ્ત્રોવાળા પુરૂષની સામે ફરી દષ્ટિ નાંખીને કહ્યું; ‘અરે તું ખરેખર જોલ, તારો આવો આકાર

અને દરિદ્ર્યમૂર્તિરૂપ તને જોતાં સુવર્ણપુરુષને તું લાયક દેખાતો નથી. જેને સુવર્ણપુરુષ પ્રાપ્ત થયો હોય તેની આવી અવસ્થા ન હોય; કારણ કે મહાભાગ્યવંતને જ તેની પ્રાપ્તિ થાય છે. જેને સુવર્ણપુરુષ મળ્યો હોય તેનાં લક્ષણો તો ખાસ પ્રગટપણે જ દેખાય છે.' કહ્યું છે કે:

‘ખરાબ વસ્ત્રવાળો, દાંત ઉપર મેલ રાખનારો, નિષ્કુર વાક્ય બોલનારો, સૂર્યોદય પછી અને સૂર્યાસ્ત પહેલાં શયન કરનારો આવા લક્ષણવાળો ચક્રવર્તી હોય તોપણ લક્ષ્મી તેને ત્યજ દે છે.’ તેમ જ

‘દક્ષિણ સામે માથું રાખીને સૂતારો, પગવડે પગ ધોનારો; ઉભો ઉભો મૂતરનારો અને ચાર રસ્તા પર ચૂંકનારો તેને પણ લક્ષ્મી ત્યજ દે છે.’

‘આ પ્રમાણે હીન પુન્યવંતનાં ધણા લક્ષણો શાસ્ત્રમાં કહેલા છે. વળી જે પુરુષ બે હાથે શરીર ખજવાળે, દાંત અને મુઠ ચાબ્યા કરે, આવા દરિદ્રતા સૂચવનારા લક્ષણો જેનાં અંગ ઉપર દેખાય તેને મહા-લબ્ધિ અને સિદ્ધિ વગેરે મળે નહિ અને તેની પાસે બહુ ધન ન હોય.’

‘તારામાં તેવાં લક્ષણો સ્પષ્ટ દેખાય છે, તે ધન સૂચવનારા નથી, તેથી સાચું કહે. જે કાષ્ઠ બીણું સાચું દુઃખ હોય તે કહે, નકામી ખરાબ મારવાથી શું?’

તે સમયે સભ્યોએ કહ્યું: ‘મહારાજ ! આપે જે કહ્યું તે સાચું છે, પણ આને પ્રથમ પૂછવું જોઈએ કે ‘કેવા ઉપાયવડે તેને સુવર્ણ પુરુષ મળ્યો ? તેના ઉત્તરથી સર્વ જણાર્થ આવશે.’

આ પ્રમાણે સભ્યોનું કથન સાંભળીને રાજાએ તે દરિદ્રને પૂછ્યું: ‘બોલ ! કયા ઉપાયવડે અને કાંની સહાયથી તને સુવર્ણપુરુષ પ્રાપ્ત થયો તે કહે’

તે સાંભળી તે પુરૂષે કહ્યું: ‘મહારાજ ! સાંભળો ! આજ નગ-રમાં મીપતિ નામે ગ્રેજી રહેતો હતો. તેને ઘેર લક્ષ્મીનો વિલાસ હતો

લક્ષ્મીને તે આવાસ થવાથી લક્ષ્મીને 'કમળાવાસ' સૂઝાઈ ગયો હતો. તેને શ્રીમતી નામની પત્ની હતી. તેની સાથે શ્રીપતિ સુખેથી રહેતો હતો. એક દિવસ તે શ્રીમતી પોતાનાં ઘેર આવેલી પોતાની સખીને પોતાના પુત્રનાં લાલનપાલનમાં તત્પર દેખી પોતાનાં અપુત્રપણાનાં દુઃખથી તે શ્રીમતી દુઃખી થઈ.

ભોજનના સમયે શ્રેષ્ઠી ઘેર આગ્યા, સારે તેને દુઃખી જોઈ તેનાં દુઃખનું કારણ પૂછ્યું. તેણે ભોજન પછી દુઃખનું કારણ કહ્યું; તે સાંભળી શ્રીપતિ પણ દુઃખી થયો અને શ્રેષ્ઠી વિચારવા લાગ્યો;

‘જેના ઘરમાં ધૂળથી ભલીન થયેલા બે ત્રણ બાળકો ઉઠતા નથી, રડતા નથી તે ઘર રમણાનું તુલ્ય છે. વહાલી પત્નીનું મુખકમળ, ધૂલિથી ભલીન થયેલ શરીરવાળું બાળકનું મુખ, કોમળ અને સુપ્રસન્ન એવું સ્વામીનું મુખ આ ત્રણે પુન્યથી જ પ્રાપ્ત થાય છે.’

આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે કહ્યું; ‘પ્રિયા! વિષાદ કરીશ નહિ. પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે હું પ્રયાસ કરીશ.’

સાર પછી શ્રેષ્ઠી મંત્ર, તંત્ર, યંત્ર, દેવ-દેવી પૂજન વગેરે મિથ્યાત્વના કાર્યમાં પ્રવર્ત્યો, વિવેકહીન દુઃખી માણસો શું શું કરતા નથી ?

પણ ‘આ લોક સમંધી કાર્યમાં જોડેલો પ્રયાસ લોકો કરે છે, તેનો લક્ષ્યાંશ પ્રયાસ પણ જો પરલોકનાં સુખનું કારણ ધર્મ માટે કરે તો તે સર્વત્ર સુખી થાય.’

એક દિવસ તે શેઠના મિત્ર અને ધર્મભાવિત વિવેકી ધનમિત્રે તેને કહ્યું; ‘ભદ્ર! તું મિથ્યાત્વ આચરીશ નહિ. મિથ્યાત્વ આચરવાથી આપણે ભવરૂપી અંધારામાં પડીએ છીએ. વળી આપણી પછી આપણા પુત્રાદિક પણ આપણને અનુસરીને ગાઢ મિથ્યાત્વ સેવે છે, તેથી તેઓ પણ પરંપરાએ સંસારમાં ફૂંપે છે.’ કારણ કે,

અને દરિદ્ર્યમૂર્તિરૂપ તને જોતાં સુવર્ણપુરૂષને તું લાપક દેખાતો નથી. જેને સુવર્ણપુરૂષ પ્રાપ્ત થયો હોય તેની આવી અવસ્થા ન હોય; કારણ કે મહાભાગ્યવંતને જ તેની પ્રાપ્તિ થાય છે. જેને સુવર્ણપુરૂષ મળ્યો હોય તેનાં લક્ષણો તો બધા પ્રગટપણે જ દેખાય છે.' કહ્યું છે કે:

‘ખરાબ વસ્ત્રવાળો, હાંત ઉપર મેલ રાખનારો, નિષ્કુર વાક્ય બોલનારો, સર્વોદય પછી અને સૂર્યાસ્ત પહેલાં શયન કરનારો આવા લક્ષણવાળો ચક્રવર્તી હોય તોપણ લક્ષ્મી તેને ત્યજ દે છે.’ તેમ જ

‘દક્ષિણ સામે માથું રાખીને સ્નાને, પગવડે પગ ધોનારો; ઉભો ઉભો મૂતરનારો અને ચાર રસ્તા પર ચૂંકનારો તેને પણ લક્ષ્મી ત્યજ દે છે.’

‘આ પ્રમાણે હીન પુન્યવંતનાં ધણા લક્ષણો શાસ્ત્રમાં કહેલાં છે. વળી જે પુરૂષ બે હાથે શરીર ખંજવાળે, હાંત અને મુઠ્ઠા આબ્યા કરે, આવા દરિદ્રતા સૂચવનારાં લક્ષણો જેનાં અંગ ઉપર દેખાય તેને મહા-લઘ્વ અને સિદ્ધિ વગેરે મળે નહિ અને તેની પાસે બહુ ધન ન હોય.’

‘તારામાં તેવાં લક્ષણો સ્પષ્ટ દેખાય છે, તે ધન સૂચવનારા નથી, તેથી સાચું કહે. જે કાંઈ બીજું સાચું કુપ્પ હોય તે કહે, નકામો બ્રહ્મ મારવાથી શું ?’

તે સમયે સંયોગે કહ્યું: ‘મહારાજ ! આપે જે કહ્યું તે સાચું છે, પણ આને પ્રથમ પૂછવું જોઈએ કે ‘કેવા ઉપાયવડે તેને સુવર્ણ પુરૂષ મળ્યો ? તેના ઉત્તરથી સર્વ જણાર્થ આવશે.’

આ પ્રમાણે સંયોગે કંથન સાંભળીને રાજાએ તે દરિદ્રને પૂછ્યું: ‘બોલ ! કયા ઉપાયવડે અને કેાની સહાયથી તેને સુવર્ણપુરૂષ પ્રાપ્ત થયો તે કહે.’

તે સાંભળી તે પુરૂષે કહ્યું: ‘મહારાજ ! સાંભળો ! આજ નગ-રમાં મીપતિ નામે શ્રેષ્ઠ રહેતો હતો. તેને ઘેર લક્ષ્મીનો વિલાસ હતો

મદ્મીનો તે આવાસ થવાથી લક્ષ્મીનો ‘કમળાવાસ’ જૂલાઈ ગયો હતો. તેને શ્રીમતી નામની પત્ની હતી. તેની સાથે શ્રીપતિ સુખેથી રહેતો હતો. એક દિવસ તે શ્રીમતી પોતાનાં ઘેર આવેલી પોતાની સખીને પોતાના પુત્રનાં લાલનપાલનમાં તત્પર દેખી પોતાનાં અપુત્રપણાનાં દુઃખથી તે શ્રીમતી દુઃખી થઈ.

ભોજનના સમયે શ્રેષ્ઠી ઘેર આગ્યા, ત્યારે તેને દુઃખી જોઈ તેનાં દુઃખનું કારણ પૂછ્યું. તેણે ભોજન પછી દુઃખનું કારણ કહ્યું; તે સાંભળી શ્રીપતિ પણ દુઃખી થયો અને શ્રેષ્ઠી વિચારવા લાગ્યો;

‘જેના ઘરમાં ધૂળથી મલીન થયેલા ખેત્રણ બાળકો ઉઠતા નથી, રડતા નથી તે ઘર સ્મશાન તુલ્ય છે. વહાલી પત્નીનું સુખકમળ, ધૂલિથી મલીન થયેલ શરીરવાળું બાળકનું સુખ, કોમળ અને સુપ્રસન્ન એવું સ્વામીનું સુખ આ ત્રણે પુન્યથી જ પ્રાપ્ત થાય છે.’

આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે કહ્યું; ‘પ્રિયા ! વિષાદ કરીશ નહિ. પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે હું પ્રયાસ કરીશ.’

ત્યાર પછી શ્રેષ્ઠી મંત્ર, તંત્ર, યંત્ર, દેવ-દેવી પૂજન વગેરે મિથ્યાત્વના કાર્યમાં પ્રવર્ત્યો, વિવેકહીન દુઃખી માણસો શું શું કરતા નથી ?

પણ ‘આ લોક સમ્રાધી કાર્યમાં જોડેલો પ્રયાસ લોકો કરે છે, તેનો લક્ષ્યાંશ પ્રયાસ પણ જો પરલોકનાં સુખનું કારણ ધર્મ માટે કરે તો તે સર્વત્ર સુખી થાય.’

એક દિવસ તે શેઠના મિત્ર અને ધર્મભાવિત વિવેકી ધનમિત્રે તેને કહ્યું; ‘ભદ્ર ! તું મિથ્યાત્વ આચરીશ નહિ. મિથ્યાત્વ આચરવાથી આપણે ભવરૂપી અંધારામાં પડીએ છીએ. વળી આપણી પછી આપણા પુત્રાદિક પણ આપણને અનુસરીને ગાઢ મિથ્યાત્વ સેવે છે, તેથી તેઓ પણ પરંપરાએ સંસારમાં ફૂંપે છે.’ કારણ કે,

‘સમ્યક્ત્વને ઉચ્છેદીને જે પોતાનાં કુળમાં મિથ્યાત્વનું આરોપણ કરે છે, તેણે તેના આખો વંશ દુર્ગતિની સન્મુખ કર્યો એમ સમજવું.’

‘જે પુરુષે મિથ્યાત્વને ઉચ્છેદીને પોતાના કુળમાં સમ્યક્ત્વનું આરોપણ કર્યું, તેણે પોતાનાં સમગ્ર વંશને સિદ્ધિપુરીની સન્મુખ કર્યો એમ સમજવું.’

‘વળી જે કદી મિથ્યાત્વ આચરણથી પુત્ર થાય તોપણ દેવશર્મા બ્રાહ્મણની જેમ પરિણામે તે દુઃખી જ થાય છે. તેની કથા આ પ્રમાણે; છે, તેને તું સાંભળ !’

ભૂવલ્લય ગામમાં દેવશર્મા નામે બ્રાહ્મણે પુત્રપ્રાપ્તિ માટે પાદર-દેવતાની આરાધના કરી, અને તેને કહ્યું; કે, ‘દેવી ! જે મારે પુત્ર થશે તો તારા દેવકુળનાં ભવ્ય દ્વારે કરાવીશ, મંદિરની પાસે અનેક વૃક્ષોથી શોભતું તળાવ કરાવીશ, અને પ્રતિવર્ષ એક બોકડાનું બલિદાન આપીશ.’

આ પ્રમાણે યાચન અને નિયમ કર્યા પછી; ‘વસંયોગથી તેને પુત્ર થયો.

હર્ષથી ભરેલા હૃદયવડે તેણે મહેત્સવ કરીને તે પુત્રનું ‘દેવીદત્ત’ એવું નામ પાડ્યું. પછી દેવશર્માએ ભક્તિવડે દેવીનાં ભવનનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો. તેની નજીકમાં તળાવ કરાવ્યું, તેની ફરતી પાળ ઉપર વૃક્ષો રોપાવ્યા. અને બ્રાહ્મણોને બોલાવીને મોટી પૂજા કરાવી, દેવીની આગળ એક બોકડાનો વધ કર્યો અને બ્રાહ્મણોને જમાડ્યા.

આમ તે પ્રતિવર્ષ કરતો હતો.

અનુક્રમે તે પુત્ર યૌવન વય પામ્યો, એટલે તેને પરણાવ્યો.

અનુક્રમે આયુષ્યનો દાય થતાં ગૃહ અને પુત્રાદિની ચિંતામાં

આર્તધ્યાનથી મરીને તે દેવશર્મા તેજ નગરમાં બોકડો થયો. તેના પુત્રે વર્ષના અંતે તેજ બોકડાને દ્રવ્યથી ખરીદ્યો અને ઘેર આણ્યો. તે બોકડાને પોતાનું ઘર જોઈને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પૂર્વનું બધું સ્વરૂપ તેણે જાણ્યું.

પછી મનમાં ભયભીત થયેલા તે બોકડાને જ્યારે વધ કરવા દેવી પાસે લઈ જવા લાગ્યા ત્યારે તે ચાલતો નહોતો. તેનો પુત્ર બળાત્કારે ખેંચતો હતો, પણ તે ચાલતો નહોતો.

તે સમયે માર્ગે જતાં ધર્મનીધિનામના જૈન શ્રમણ તેનું સ્વરૂપ જાણી તે બોકડાને પ્રતિબોધવા એક ગાથા બોલ્યા;

ખડ ખણ્યાવિય તેં છગલ, તેં આરોવિય રૂખ્ખ;

પવતિઅ જનવહ, અહ કાં ખૂંખરં મુકક ॥ ૧ ॥

‘હે બોકડા ! તેં જ ખાડો ખણ્યાવ્યો, તેં જ વૃક્ષો આરોપણ કર્યા અને તેં જ બોકડાનો વધ પ્રવર્તાવ્યો. હવે તું ખૂંખારવ શા માટે કરે છે ?’

આ રીતનું મુનિનું વાક્ય સાંભળીને સાહસ ધારણ કરી તે બોકડો ચાલ્યો.

તે દેખીને સર્વે લોકો ચમત્કાર પામ્યા.

વિસ્મિત ચિત્તવાળા દેવીદત્તે મુનિમહારાજની પાસે જઈ તેમને પૂછ્યું; ‘મને બોકડાને ચલાવવાનો મંત્ર શીખવો.’

‘શા માટે ?’

‘આવા કાર્યમાં કોઈ વખત કામ આવે.’

‘જો ભદ્ર ! અજ્ઞાન વશ થઈને તું શું બોલે છે ?’

‘અજ્ઞાનવશ કુંમ ?’

‘આ બોકડો તારો પિતા છે, જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી પોતાનું મરણ જાણીને તે ચાલતો નહોતો. પૂર્વે આ બોકડાના છવે જ

મિથ્યાત્વની શ્રદ્ધાથી અનેક બોકડા હણ્યા છે. તે કર્મના ઉદ્ધયથી તે પણ બોકડો થયો છે; જે મારાં વચનમાં શંકા રહેતી હોય તો આ બોકડાને છૂટો મૂક, એટલે તારા પિતાએ જે વાત કહેલ નથી, તેથી જે દ્રવ્ય તે મેળવ્યું નથી તે આ બોકડો દેખાડશે. પછી આ વાત સાચી માનજે.

આ પ્રમાણે સાંભળીને દેવીકતો તે પ્રમાણે ક્યું એટલે તરતજ તે બોકડો દ્રવ્યનાં સ્થાન પાસે જઈને પોતનાં પગની ખરીવતી ખણવા લાગ્યો, અને દ્રવ્ય જતાવવા લાગ્યો. તે દેખીને દેવીકતને સાધુનાં વચનમાં વિશ્વાસ આગ્યો; પછી મિથ્યાત્વને ત્વજીને તે પરમ શ્રાવક થયો અને ધર્મની આરાધના કરવા લાગ્યો.

ધનમિત્ર કહે છે કે 'માટે શ્રીપતિ ! તુ પણ દેવશર્મા દિગ્ગતી જેમ મિથ્યાત્વ સેવવાથી મહા ઉંડા ભવકૂપમાં પડીને સંસારભ્રમણ કરીશ. "

આ પ્રમાણે ધનમિત્રની વાણી સાંભળીને શ્રીપતિએ મિથ્યાત્વ છોડી છંદે મિત્રને પૂછ્યું; 'મિત્ર ! હું શું ઉપાય કરું? તે તું કહે.' તેણે કહ્યું; 'વીતરાગ જેવો કાષ્ઠ દેવ નથી, જૈનધર્મ જેવો કાષ્ઠ ધર્મ નથી, કલ્પવૃક્ષ જેવું કાષ્ઠ વૃક્ષ નથી અને કામધેનુ જેવી કાષ્ઠ ગાય નથી. આ કારણથી તું જૈનધર્મને દ્રઢપણે આરાધ, જેથી તારાં વાંચ્છિત માત્ર પૂર્ણ થશે.'

મિત્રનાં વચનો સાંભળીને શ્રીપતિએ શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો.

તથા કાળ જિનેશ્વરદેવની તે પૂજા કરવા લાગ્યો. ઉભય કાળ પ્રતિક્રમણ તથા સામાયિક કરવા લાગ્યો. હમેશાં પંચપરમેષ્ઠી મહામંત્રનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો, સાતે ક્ષેત્રમાં ધન વ્યય કરવા લાગ્યો અને હીન તથા હીનનો ઉદ્ધાર કરવા લાગ્યો.

સુવર્ણ પુરુષ લૂંટાયો :

આમ કરતાં છ માસ વ્યતીત થયા એક દિવસે શાસનદેવી સૂતેલ શ્રીપતિ પાછળી રાત્રે જાગીને વિચારવા લાગ્યો; ‘અહો ! જૈનધર્મને સેવતાં પણ કાંઈ ફળ સિદ્ધિ દેખાઈ નહિ. શું આ ધર્મનું આરાધન પણ નિષ્ફળ જશે ?’

આમ તે વિચારતો હતો તેવામાં શાસનદેવીએ તેને કહ્યું; ‘અરે મૂઢ ! મેળવેલ ફળને હાર નહિ. ધર્મના ફળમાં શંકા ન કર. કહ્યું છે કે; “આરંભમાં દયા નથી. મહિલાના સંગથી બ્રહ્મચર્ય નાશ પામે છે, શંકા કરવાથી સમ્યક્ત્વ નાશ પામે છે અને ધન રાખવાથી વ્રતજ્ઞાનો નાશ થાય છે.” વળી “ધર્મ” સર્વોત્કૃષ્ટ મંગલ છે; તે મનુષ્યની અને દેવતાની લક્ષ્મી તથા ભોગવિલાસ અને મોક્ષસુખ આપે છે પિતાની જેમ પાલન કરે છે, વતસલપણાથી માતાની જેમ પોષે છે, ગુરૂની માફક સદ્ગુણનો સંગ્રહ કરાવે છે, સ્વામીની જેમ રાજ્ય આપે છે, બંધુની જેમ સ્નેહ દેખાડે છે અને કલ્પવૃક્ષની જેમ વાંછિત માત્રને આપે છે.”

‘તેથી હે વિચારમૂઢ ! દીન હીનનો ઉદ્ધાર કરવા રૂપ લૌકિક ધર્મ પણ જો નિષ્ફળ જતો નથી, તો પછી અગણ્ય પુણ્ય હોય તોજ પ્રાપ્ત થાય તેવો સર્વાનુમાપિત લોકોત્તર ધર્મ આરાધ્યો હોયતે નિષ્ફળ કેમ જાય ? કદિ પણ જાયજ નહિ. તારે એક ગુણવાન પુત્ર થશે, પરંતુ ધર્મમાં શંકા કરવાથી તું પુત્રનું સુખ જોઈશ નહિ, તેથી હવે ધર્મમાં સ્થિર બુદ્ધિ કર.’

આમ કહીને શાસનદેવી અદૃશ્ય થઈ.

૨૪ : ધર્મદત્ત જુગારીઓની સોખતમાં

શ્રી પતિ શ્રેષ્ઠી તે સાંભળીને હૃદયમાં દર્ષ પામ્યો, અને વિચારવા લાગ્યો; ‘જો પુત્ર થશે તો જ્યારે તે મોટો થશે ત્યારે સુખ-દુઃખનો આપનાર થશે તે જોઈ લઈશું, પણ તે પહેલાં તો જન્મોત્સવ, લાલનપાલન, તેનાં કાલાં કાલાં વાકયોતું શ્રવણ, વિવિધ પ્રકારનાં આજીવણ વસ્ત્રાદિક તેને પહેરાવવાના મનોરથનું સુખ-તે તો હું અનુભવીશ.’

‘વળી હું ‘વાંઝિયો છું’ તેવી ગાળ તો ઉતરશે. ઉત્તમ ગૃહમાં વિવાહાદિક કરવાથી પરસ્પર દેવું-દેવું વગેરે ઉત્સવોમાં મારા મનોરથો તો સફળ થશે, અવિચ્છિન્ન સંતાનની પરપરા પણ વધશે, સુખ કે દુઃખ દેવાની વાર્તા તો ત્યારપછી ચીવન વય પ્રાપ્ત થશે ત્યારે જણાશે, પ્રથમનું ફળ તો હાથમાં આવશે.’

આમ વિચારતાં બાકીની રાત્રી પૂરી થઈ.

સવારે ઉઠી શ્રી જિનેશ્વરદેવનાં નામગ્રહણપૂર્વક ચૈત્યવંદનાદિક કરીને તથા પચ્ચક્ષણીય ધારીને તે ધરમાં નીચે ગયો.

તે સમયે ઓમતીએ આવીને પ્રજ્ઞામપૂર્વક કહ્યું; ‘સ્વામિન્ ! આજે રાત્રે હું સુખનિદ્રાએ સતી હતી તે વખતે સ્વપ્નમાં પૃથ્વી ભરેલા દળશને મારા મુખમાં પેસતા મેં દીઠો છે.’

ઐઠીએ તે સાંભળીને કહ્યું: ' ગુણથી પૂર્ણ એવો તારે પુત્ર થશે. મને પણ આજે શાસનદેવતાએ તેજ અર્થને સૂચવનારી હકીકત કહી છે, તેથી કોઈ ઉત્તમ જીવ તારી કુક્ષિમાં અવતરેલ છે.'

આ પ્રમાણે ઐઠીનાં વચન સાંભળીને તે હર્ષપૂર્વક ગર્ભને ધારણ કરવા લાગી.

પૂરા દિવસ યતાં એક પુત્રને તેણે જન્મ આપ્યો. ઐઠીએ ખાર દિવસનો મહોત્સવ કરીને સ્વજન કુટુંબીઓને જમાડી સર્વની સમક્ષ 'ધર્મદત્ત' એવું તેનું નામ પાડ્યું.

અનુક્રમે ખીજના ચંદ્રની માફક તે વધવા લાગ્યો, અને સાત આઠ વરસની ઉમરનો થયો, ત્યારે પિતાએ લેખશાળામાં ભણવા મોકલ્યો.

તેણે સ્વકુળને ઉચિત સર્વ કળા શીખી લીધી.

ધર્મકળામાં કુશળ થાય તેવા હેતુથી તેના પિતાએ સાધુઓની પાસે તેને ભણવા માટે રાખ્યો. કારણ કે, બહોંતેર કળામાં કુશળ એવા પંડિત પુરૂષો સર્વ કળામાં કુશળ હોય પણ જો તેઓ ધર્મકળાને ભણતા નથી તો તેઓ મૂર્ખજ છે..

ધર્મદત્ત અનુક્રમે યૌવન વય પામ્યો. પિતાએ શ્રીદેવી નામની ઐઠીપુત્રી સાથે તેને પરણાવ્યો; પરંતુ શાસ્ત્રમાં ધણો કુશળ અને શાસ્ત્રસમાં અત્યંત મસ્ત થયેલો હોવાથી તે એક ક્ષણ પણ પુસ્તક હાથમાંથી મૂકતો નહોતો.

નવાં નવાં શાસ્ત્રનાં વિનોદમાં જતા કાળને પણ તે ભણતો નહોતો. કોઈ દિવસ ઐવિલાસ તથા ઉપબોગાદિ તેના સ્મરણમાં પણ આવતા નહિ.

સ્વપ્નામાં પણ સ્ત્રીનું નામ તે સંભારતો નહીં. સ્ત્રી ઉપર તેની દેવપ્રુદ્ધિ નહોતી, પણ શાસ્ત્રરસના આસ્વાદમાં તે અતિ મગ્ન થઇ જવાથી તેની સ્ત્રી તેને સંભરતી નહોતી.

આ પ્રમાણે કેટલોક કાળ વ્યતીત થયો; એટલે તેની માતાએ તે સર્વ જાણ્યું. પછી એકાંતમાં તેને બોલાવીને કહ્યું; ‘આપણું ઘર મોડું છે, તેમ જાણીને તારા સસરાએ પોતાની પુત્રીનો સાંસારિક સુખ મેળવવા માટે તારી સાથે વિવાહ કર્યો છે, આપણે પારકી પુત્રી લાવ્યા છીએ; છતાં તું તો તેની સંભાળ પણ લેતો નથી. સ્ત્રીને તો સર્વ સુખમાં સ્વામીનું માન તેજ પરમ સુખ છે; તે સુખ વિનાનાં ખીજા બધાં સુખ તે બાકુલી સુખ જેવા માને છે.’

આ પ્રમાણે બહુ રીતે વિનવ્યો પરંતુ મૌન ધારણ કરી સર્વ સાંભળીને ‘સાર’, ‘સાર’, કહીને તે તો પાછો વાંચવાના ઉદ્યમમાં જ લાગી ગયો.

તેથી સ્ત્રીમતીએ તે બધી હકીકત પોતાના સ્વામી શ્રીપતિ શેઠને નિવેદન કરી અને કહ્યું; ‘આ તમારો પુત્ર સર્વ શાસ્ત્રમાં કુશળ છે, પણ ગૃહવ્યવહારમાં મૂખ હોવાથી મૂખ જેવો દેખાય છે.’ કારણ કે,

“કાવ્ય કરે, અગર સંસ્કૃત બોલે, અને જોટલી છે તે સર્વ કળા શીખે, પણ જો યથાયોગ્ય લોકવ્યવહાર જે જાણતો નથી, તે સર્વ મૂખના સમૂહમાં ચક્રવર્તી છે.” આ કારણથી આ બહેનો મૂખ સાંક્ષાત્ રીતે અને પૂંછ વગરનો પશુજ છે. જેવી રીતે લોકમાં વેદ, વૈદક, વ્યાકરણ, પ્રમાણ, લક્ષણ અને જ્યોતિષ શાસ્ત્રના અભ્યાસી બહેનામૂખ તરીકે ઓળખાય છે, તેના જેવો આ તમારો પુત્ર છે; તેથી જો તમારા પુત્રને મનુષ્યની ગણનામાં લાવવાની ઇચ્છા હોય તો તેને ઘુમ્મરીઓને સોંપો, જેથી પોડા દિવસમાં તેને તેઓ નિપુણ કરશે, નહિ તો તે હાથમાંથી ગયો તેમ જાણજો.’

શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું; ‘પ્રિયા આવી બુદ્ધિ સારી નથી. કારણ કે, ‘કાકમાં શુચિપણું, દૂતકારમાં સત્યવક્તાપણું, સર્પમાં ક્ષમા, સ્ત્રીમાં કામાગ્નિની શાંતિ, નપુંસકમાં ધૈર્ય, મધ પીનારમાં તત્ત્વની વિચારણા અને રાજામાં મિત્રતા કોઈએ દેખી કે સાંભળી છે?’ આ પ્રમાણે જુગારીઓમાં અનેક દોષો કહેલા છે.’

‘કારણ કે તે દુષ્ટા પાપી અને કુમાર્ગે જવાવાળા હોય છે. આપણા સ્વચ્છ જળ જેવા સ્વભાવવાળા પુત્રને તેની સોબત કરાવવી તે યોગ્ય નથી. જેવા નિમિત્તમાં જોડી દેશું તેવો તે થશે; પણ પછી આપણે સંતાપ કરવો પડશે, હમણાં આ શુણ્ણવાન છે, પછી આ દોષના સમૂહરૂપ અને આપણાં ધરને વગોવનાર થશે.’

‘જેવો સંસર્ગ હોય છે, તેવો જ આત્મા શુણ્ણ-દોષવાળો થાય છે માટે આપણો સન્માર્ગગામી પુત્ર કુમાર્ગગામી થશે, અને ચારખાદ કુસંગતિથી ઉત્પન્ન થયેલા દોષોને દૂર કરવાને કોઈપણ સમર્થ થઈ શકશે નહિ.’

પરંતુ સ્ત્રીની તુચ્છ મતિ હોવાથી તથા તેવી જ બવિતબ્ધતાના યોગેથી સ્ત્રીમતીએ તે માન્યું નહિ. તે વારંવાર તેની તેજ પ્રેરણા કરવા લાગી.

તેના બહુ આગ્રહથી શેઠનું ચિત્ત પણ આખરે બરમાયું. કહ્યું છે કે;

જેઓ ગૌરવવાળા છે, ગંભીર, સ્થિર, મોટા અને મરડવાળા હોય છે. તેઓને પણ હાથમાં રાખેલી ઘંટીની માફક સ્ત્રીઓ બમાડે છે.’ એક સ્ત્રીના હાથથી ફરતી રેંટ અવાજ કરતી હતી, તેને જોઈને મુંજે કહ્યું હતું કે, ‘અરે યંત્ર ! તું રૂઠન કર નહિ. માત્ર આંખના

પ્રક્ષેપમાત્રથી પણ સ્ત્રીઓએ કાને કાને બમાડેલા નથી? તો પછી હાથથી ખીચાય તો તેમાં શું કહેવું?'

શેઠાણીના અતિ આગ્રહથી શેઠે ગામના જુગારીઓને બોલાવીને કહ્યું:

આ મારો પુત્ર મુનિરાજની મોગતથી માત્ર ધર્મશાસ્ત્રનું શ્રવણ, પઠન, પરાવર્તનાદિકમાં જ કાળ ગુમાવે છે, પરંતુ ખાનપાન, કૌતુક જોવા, સ્ત્રી સાથે વિલાસ ભોગવવા, વસ્ત્રાભૂષણ પહેરવા, વન-ઉપવનમાં જવું, ઉત્તમ રાગવાળા ગાયનો સાંભળવા વગેરે સાંસારિક સુખ લેશ-માત્ર પણ જાણતો નથી. આઓ દ્વિવસ્ત્રાશાસ્ત્રનો અભ્યાસ જ કર્યા કરે છે; પરંતુ ગૃહસ્થને કાંઈ એક ધર્મવર્ગ સાધવાથી ગૃહસ્થ ધર્મનો નિર્વાહ થઈ શકતો નથી. માટે તમે નિપુણ છો, શાસ્ત્ર અભ્યાસના બહાનાથી તમે તેની પાસે રહો; પછી યોગ્ય અવસરે અનુકૂળ વાર્તાઓ વગેરે કહીને તેનું ચિત્ત આકર્ષી વન-ઉપવનમાં લઈ જવામાં રાગરંગાદિ સાંભળવામાં તેને રસિક બનાવો. તેને સર્વ શાસ્ત્રનો બહુ સારી રીતે પરિચય છે, તેથી જે જે રથને તેને લઈ જશો, ત્યાં ત્યાં તેનું ચિત્ત હાર્દ મહાશ્વ કરીને નિપુણ હોવાથી આનંદ અનુભવશે. વળી તમે તમારી કળામાં ધણા કુશળ છો. આજથી ધર્મદત્તને તમારા હાથમાં સોપું છું. કાષ્ઠપણ પ્રકારથી તેને ભોગરસિક કરજો. દ્રવ્યના ખર્ચની ચિંતા ન કરવી. તે બધો ખર્ચ હું આપીશ."

આ પ્રમાણેનાં ઝેઠીનાં વચન સાંભળીને તે લોગદત આદિ યુવાન આનંદ પામ્યા. 'ભાવતું હતું ને વેઢે કીધું' તે ન્યાયથી તેઓને હર્ષિત મળ્યું.

પછી તેઓ પરસ્પર વિચાર કરવા લાગ્યા; "આપણે આ ઝેઠી પુત્રને સમસ્ત કળાઓમાં પ્રવીણ એવી વેશ્યાના ઘરમાં લઈ જઈએ; તે આને ઝેઠીપુત્ર જાણીને તેના ચિત્તનું રંજન કરવા માટે પોતાની

કળા દેખાડશે. તે વખતે આપણને પણ પારકા દ્રવ્યવડે અપૂર્વ કૌ
જેવાનો પ્રસંગ મળશે. દ્રવ્યવ્યય તો શ્રેષ્ઠીનો થશે. આપણે
પારકે પૈસે પરમાનંદ કરીશું વળી આપણા ખાનપાનાદિક
આપણાં ચિત્તને અનુકૂળ આવે તેવો પ્રબંધ તે શ્રેષ્ઠી પાસે ક
વીશું. મહાભંડાર આપણા હાથમાં આવ્યો છે. તેમાં કાંઈ શંકા ક
જેવું નથી.’

આમ પરસ્પર વિચાર કરીને શ્રેષ્ઠીનો આદેશ મેળવી ઉ
વસ્ત્રાદિકની શોભા કરીને તેઓ ધર્મદત્ત-કુમારની પાસે ગયા.

અને પ્રણામાદિ કરીને તેઓ બેઠા.

તે બધાયમાંથી ભોગદત્તે કહ્યું; ‘તમારી શાસ્ત્રમાં અતિ નિપુ
તાની ખ્યાતિ સ્થાને સ્થાને સાંભળીને અમને મનોરથ થયો કે ‘અમે કુમ
રની પાસે જઈએ, અને કાંઈક અભ્યાસ કરીને શાસ્ત્રભોષ પામીએ
તેથી કણું પવિત્ર કરવા માટે તમારી પાસે આવ્યા છીએ, માટે આ
કૃપા કરીને અમારાં કણોને પવિત્ર કરો.’

આ પ્રમાણે કહીને વિનયપૂર્વક કુમાર પાસે બેઠા.

કુમારે પણ શાસ્ત્રભ્યાસના અર્થી દેખીને તેમનો બહુ આદર
કર્યો, અને કહ્યું કે, ‘હમેશાં સુખેથી આવજો.’ પછીતે સર્વ ઘૂતકારે
હમેશાં કુમાર પાસે જઈને બેસવા લાગ્યા અને કુમાર જે જે કહે તે
તે વિરમયતાપૂર્વક માથું ધૂણાવીને સાંભળવા લાગ્યા. તેમજ તેની
પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે કરતાં કેટલાક દિવસે તેઓએ કુમા
રનું ચિત્ત તેમના તરફ આકર્ષ્યું.

એક દિવસે સંગીતશાસ્ત્રની વાત નીકળતાં ભોગદત્તે કહ્યું, ‘કુમાર !
આ શાસ્ત્રમાં એક અદ્વિતીય કુશળ માણસ અહિં આવેલ છે. અમે
તેનું સંગીત સાંભળીને બહુ આનંદ પામ્યા હતાં, પરંતુ અમે તેનું

પ્રસેપમાત્રથી પણ સ્ત્રીઓએ કાને કાને જમાડેલા નથી? તો પછી હાથથી ખીચાય તો તેમાં શું કહેવું?'

શેઠાણીના અતિ આચ્છથી શેઠે ગામના જુગારીઓને બોલાવીને કહ્યું;

આ મારો પુત્ર મુનિરાજની ઝોજતથી માત્ર ધર્મશાસ્ત્રનું શ્રવણ, પઠન, પરાવર્તનાદિકમાં જ કાળ ગુમાવે છે, પરંતુ ખાનપાન, કૌતુક જોવા, સ્ત્રી સાથે વિલાસ ભોગવવા, વસ્ત્રાભૂષણ પહેરવા, વન-ઉપવનમાં જવું, ઉત્તમ રાગવાળા ગાયનો સાંભળવા વગેરે સાંસારિક સુખ લેશ-માત્ર પણ જાણતો નથી. આખો દિવસ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ જ કર્યા કરે છે; પરંતુ ગૃહસ્થને કાંઈ એક ધર્મવર્ગ સાધવાથી ગૃહસ્થ ધર્મનો નિર્વાહ થઈ શકતો નથી, માટે તમે નિપુણ છો, શાસ્ત્ર અભ્યાસના બહાનાથી તમે તેની પાસે રહો; પછી યોગ્ય અવસરે અનુકૂળ વાર્તાઓ વગેરે કહીને તેનું ચિત્ત આકર્ષી વન-ઉપવનમાં લઈ જવામાં રાગરંગાદિ સાંભળવામાં તેને રસિક બનાવો. તેને સર્વ શાસ્ત્રનો બહુ સારી રીતે પરિચય છે, તેથી જે જે રથજે તેને લઈ જશે, ત્યાં ત્યાં તેનું ચિત્ત હાઈ ચડેલું કરીને નિપુણ હોવાથી આનંદ અનુભવશે. વળી તમે તમારી કળામાં ધણા કુશળ છો. આજથી ધર્મદત્તને તમારા હાથમાં સોપું છું. કાષ્ઠપણ પ્રકારથી તેને ભોગરસિક કરજો. દ્રવ્યના ખર્ચની ચિંતા ન કરવી. તે બધો ખર્ચ હું આપીશ."

આ પ્રમાણેનાં જોઈનાં વચન સાંભળીને તે ભોગદત્ત આદિ યુવાન આનંદ પામ્યા. 'ભાવતું હતું ને વેધે કીધું' તે ન્યાયથી તેઓને ઈન્દ્રિય મળ્યું.

પછી તેઓ પરસ્પર વિચાર કરવા લાગ્યા; "આપણે આ જોઈ પુત્રને સમસ્ત કળાઓમાં પ્રવીણ એવી વેશ્યાના ઘરમાં લઈ જઈએ; તે આને જોઈપુત્ર જાણીને તેના ચિત્તનું રંજન કરવા માટે પોતાની

કળા દેખાડશે. તે વખતે આપણને પણ પારકા દ્રવ્યવડે અપૂર્વ કૌતુકો જોવાનો પ્રસંગ મળશે. દ્રવ્યવ્યય તો શ્રેષ્ઠીનો થશે. આપણે તો પારકે પૈસે પરમાનંદ કરીશું વળી આપણા ખાનપાનાદિક તો આપણા ચિત્તને અતુક્રૂણ આવે તેવો પ્રબંધ તે શ્રેષ્ઠી પાસે કરાવીશું. મહાભંડાર આપણા હાથમાં આવ્યો છે. તેમાં કાંઈ શંકા કરવા જેવું નથી.’

આમ પરસ્પર વિચાર કરીને શ્રેષ્ઠીનો આદેશ મેળવી ઉત્તમ વસ્ત્રાદિકની શોભા કરીને તેઓ ધર્મદત્ત-કુમારની પાસે ગયા.

અને પ્રભુમાદિ કરીને તેઓ બેઠા.

તે બધાયમાંથી ભોગદત્તે કહ્યું; ‘તમારી શાસ્ત્રમાં અતિ નિપુણતાની ખ્યાતિ સ્થાને સ્થાને સાંભળીને અમને મનોરથ થયો કે ‘અમે કુમારની પાસે જઈએ, અને કાંઈક અભ્યાસ કરીને શાસ્ત્રભોષ પામીએ.’ તેથી કહ્યું પવિત્ર કરવા માટે તમારી પાસે આવ્યા છીએ, માટે આપ કૃપા કરીને અમારાં કર્ણોને પવિત્ર કરો.’

આ પ્રમાણે કહીને વિનયપૂર્વક કુમાર પાસે બેઠા.

કુમારે પણ શાસ્ત્રભ્યાસના અર્થી દેખીને તેમનો બહુ આદર કર્યો, અને કહ્યું કે, ‘હમેશાં સુખેથી આવજો.’ પછીતે સર્વ ઘટકારો હમેશાં કુમાર પાસે જઈને બેસવા લાગ્યા અને કુમાર જે જે કહે તે તે વિસ્મયતાપૂર્વક માથું ધૂણાવીને સાંભળવા લાગ્યા. તેમજ તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે કરતાં કેટલાક દિવસે તેઓએ કુમારનું ચિત્ત તેમના તરફ આકર્ષ્યું.

એક દિવસે સંગીતશાસ્ત્રની વાત નીકળતાં ભોગદત્તે કહ્યું, ‘કુમાર ! આ શાસ્ત્રમાં એક અદ્વિતીય કુશળ માણસ અહિં આવેલ છે. અમે તેનું સંગીત સાંભળીને બહુ આનંદ પામ્યા હતા, પરંતુ અમે તેનું

પ્રક્ષેપમાત્રથી પણ સ્ત્રીઓએ કોને કોને ભમાડેલા નથી ? તો પછી હાથથી ખોચાય તો તેમાં શું કહેવું ?'

શેઠાણીના અતિ આગ્રહથી શેઠે ગામના જુગારીઓને ખેલાવીને કહ્યું :

આ મારો પુત્ર મુનિરાજની સોળતથી માત્ર ધર્મશાસ્ત્રનું શ્રવણ, પઠન, પરાવર્તનાદિકમાં જ કાળ ગુમાવે છે, પરંતુ ખાનપાન, કૌતુક જોવા, સ્ત્રી સાથે વિલાસ ભોગવવા, વસ્ત્રાભૂષણ પહેરવા, વન-ઉપવનમાં જવું, ઉત્તમ રાગવાળા ગાયનેા સાંભળવા વગેરે સાંસારિક સુખ લેશ-માત્ર પણ જાણતો નથી. આખો દિવસ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ જ કર્યા કરે છે; પરંતુ ગૃહસ્થને કાંઈ એક ધર્મવર્ગ સાધવાથી ગૃહસ્થ ધર્મને નિર્વાહ થઈ શકતો નથી, માટે તમે નિપુણ છો, શાસ્ત્ર અભ્યાસના બહાનાથી તમે તેની પાસે રહો; પછી યોગ્ય અવસરે અનુકૂળ વાર્તાઓ વગેરે કહીને તેનું ચિત્ત આકર્ષી વન-ઉપવનમાં લઈ જવામાં રાગરંગાદિ સાંભળવામાં તેને રસિક બનાવો. તેને સર્વ શાસ્ત્રનો બહુ સારી રીતે પરિચય છે, તેથી જે જે રથણે તેને લઈ જશો, ત્યાં ત્યાં તેનું ચિત્ત હાઈ ચડી જશે કરીને નિપુણ હોવાથી આનંદ અનુભવશે. વળી તમે તમારી કળામાં ધણા કુશળ છો. આજથી ધર્મદત્તને તમારા હાથમાં સોપું છું. કાષ્ઠપણ પ્રકારથી તેને ભોગરસિક કરજો. દ્રવ્યના ખર્ચની ચિંતા ન કરવી, તે બધો ખર્ચ હું આપીશ."

આ પ્રભાણેનાં બેઠીનાં વચન સાંભળીને તે લોગદત્ત આદિ યુવાન આનંદ પામ્યા. 'ભાવતું હતું ને વેઢે કાઢું' તે ન્યાયથી તેઓને ઈચ્છિત મળ્યું.

પછી તેઓ પરસ્પર વિચાર કરવા લાગ્યા: "આપણે આ શેઠી પુત્રને સમસ્ત કળાઓમાં પ્રવીણ એવી વેસ્થાના ધરમાં લઈ જઈએ; તે આને શેઠીપુત્ર જાણીને તેના ચિત્તનું રંજન કરવા માટે પોતાની

દત્ત જીગારીઓના સાંભળનારો.

દેખાડશે. તે વખતે આપણને પણ પારકા દ્રવ્યવડે અપૂર્વ કૌતુકો
ના પ્રસંગ મળશે. દ્રવ્યવ્યય તો શ્રેષ્ઠીનો થશે. આપણે તો
કે પૈસે પરમાનંદ કરીશું વળી આપણા આનંદનાદિક તો
પણાં ચિત્તને અતુલ્ય આવે તેવો પ્રયત્ન તે શ્રેષ્ઠી પાસે કરા-
વું. મહાભંડાર આપણા હાથમાં આવ્યો છે. તેમાં કાંઈ શંકા કરવા
નથી.'

આમ પરસ્પર વિચાર કરીને શ્રેષ્ઠીનો આદેશ મેળવી ઉત્તમ
શ્રદ્ધિકની શોભા કરીને તેઓ ધર્મદત્ત-કુમારની પાસે ગયા.

અને પ્રણામો કરીને તેઓ બેઠા.

તે બધાયમાંથી ભોગદત્તે કહ્યું; 'તમારી શાસ્ત્રમાં અતિ નિપુણ-
ની ખ્યાતિ સ્થાને સ્થાને સાંભળીને અમને મનોરથ થયો કે 'અમે કુમા-
રની પાસે જઈએ, અને કાંઈક અભ્યાસ કરીને શાસ્ત્રમોક્ષ પામીએ.'
પણ કહ્યું પવિત્ર કરવા માટે તમારી પાસે આવ્યા છીએ, માટે આપ
પા કરીને અમારાં કર્ણોને પવિત્ર કરો.'

આ પ્રમાણે કહીને વિનયપૂર્વક કુમાર પાસે બેઠા.

કુમારે પણ શાસ્ત્રભ્યાસના અર્થી દેખીને તેમનો બહુ આદર
કર્યો, અને કહ્યું કે, 'હમેશાં સુખેથી આવજો.' પછી તે સર્વ ઘૂતકારો
હમેશાં કુમાર પાસે જઈને બેસવા લાગ્યા અને કુમાર જે જે કહે તે
તે વિસ્મયતાપૂર્વક માથું ધૂણાવીને સાંભળવા લાગ્યા. તેમજ તેની
પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે કરતાં કેટલાક દિવસે તેઓએ કુમા-
રનું ચિત્ત તેમના તરફ આકર્ષ્યું.

એક દિવસે સંગીતશાસ્ત્રની વાત નીકળતાં ભોગદત્તે કહ્યું, 'કુમાર !
આ શાસ્ત્રમાં એક અદ્વિતીય કુશળ માણસ અહિં આવેલ છે. અમે
તેનું સંગીત સાંભળીને બહુ આનંદ પામ્યા હતાં, પરંતુ અમે તેનું

પ્રક્ષેપમાનથી પણ સ્ત્રીઓએ કાને કાને બમાડેલા નથી? તો પછી હાથથી ખીંચાય તો તેમાં શું કહેવું?’

શેઠાણીના અતિ આગ્રહથી શેઠે ગામના જુગારીઓને બોલાવીને કહ્યું:

આ મારો પુત્ર મુનિરાજની સોજતથી માત્ર ધર્મશાસ્ત્રનું શ્રવણ પહેત, પરાવર્તનાદિકમાં જ કાળ ગુમાવે છે, પરંતુ ખાનપાન, કૌતુક જોવા, સ્ત્રી સાથે વિલાસ ભોગવવા, વસ્ત્રાભૂષણ પહેરવા, વન-ઉપવનમાં જવું, ઉત્તમ રાગવાળા ગાયનો સાંભળવા વગેરે સાંસારિક સુખ લેશ-માત્ર પણ જાણતો નથી. આખો દિવસ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ જ કર્યા કરે છે; પરંતુ ગૃહસ્થને હાંધે એક ધર્મવર્ગ સાધવાથી ગૃહસ્થ ધર્મને નિર્વાહ થઈ શકતો નથી, માટે તમે નિપુણ છો, શાસ્ત્ર અભ્યાસના બહાનાથી તમે તેની પાસે રહો; પછી યોગ્ય અવસરે અનુકૂળ વાર્તાઓ વગેરે કહીને તેનું ચિત્ત આકર્ષી વન-ઉપવનમાં લઈ જવામાં રાગરંગાદિ સાંભળવામાં તેને રસિક બનાવો. તેને સર્વ શાસ્ત્રનો બહુ સારી રીતે પરિચય છે, તેથી જે જે રથને તેને લઈ જશો, ત્યાં ત્યાં તેનું ચિત્ત હાઈ મઠણ કરીને નિપુણ હોવાથી આનંદ અનુભવશે. વળી તમે તમારી કળામાં ધણી કુશળ છો. આજથી ધર્મદત્તને તમારા હાથમાં સોપું છું. કાષ્ઠપણ પ્રકારથી તેને બોગરસિક કરજો. દ્રવ્યના ખર્ચની ચિંતા ન કરવી. તે બધો ખર્ચ હું આપીશ.”

આ પ્રમાણેનાં ઝેંઢીનાં વચન સાંભળીને તે ભોગદત્ત આદિ યુવાન આનંદ પામ્યા. ‘ભાવતું હતું ને વૈધે કીધું’ તે ન્યાયથી તેઓને ઈન્ધિત મળ્યું.

પછી તેઓ પરસ્પર વિચાર કરવા લાગ્યા; “આપણે આ ઝેંઢી પુત્રને સમસ્ત કળાઓમાં પ્રવીણ એવી વેસ્થાના ધરમાં લઈ જઈએ; તે આને ઝેંઢીપુત્ર જાણીને તેના ચિત્તનું રંજન કરવા માટે પોતાની

કળા દેખાડશે. તે વખતે આપણને પણ પારકા દ્રવ્યવડે અપૂર્વ કૌતુકો જોવાનો પ્રસંગ મળશે. દ્રવ્યવ્યય તો શ્રેષ્ઠીનો થશે. આપણે તો પારકે પૈસે પરમાનંદ કરીશું વળી આપણા ખાનપાનાદિક તો આપણાં ચિત્તને અનુકૂળ આવે તેવો પ્રબંધ તે શ્રેષ્ઠી પાસે કરાવીશું. મહાભંડાર આપણા હાથમાં આવ્યો છે. તેમાં કાંઈ શંકા કરવા જેવું નથી.’

આમ પરસ્પર વિચાર કરીને શ્રેષ્ઠીનો આદેશ મેળવી ઉત્તમ વસ્ત્રાદિકની શોભા કરીને તેઓ ધર્મદત્ત-કુમારની પાસે ગયા.

અને પ્રણામાદિ કરીને તેઓ બેઠા.

તે બધાયમાંથી ભોગદત્તે કહ્યું; ‘તમારી શાસ્ત્રમાં અતિ નિપુણતાની ખ્યાતિ સ્થાને સ્થાને સાંભળીને અમને મનોરથ થયો કે ‘અમે કુમારની પાસે જઈએ, અને કાંઈક અભ્યાસ કરીને શાસ્ત્રમોક્ષ પામીએ.’ તેથી કહ્યું પવિત્ર કરવા માટે તમારી પાસે આવ્યા છીએ, માટે આપ કૃપા કરીને અમારાં કર્ણોને પવિત્ર કરો.’

આ પ્રમાણે કહીને વિનયપૂર્વક કુમાર પાસે બેઠા.

કુમારે પણ શાસ્ત્રઅ્યાસના અર્થી દેખીને તેમનો બહુ આદર કર્યો, અને કહ્યું કે, ‘હમેશાં સુખેથી આવજો.’ પછીતે સર્વ ઘૂતકારો હમેશાં કુમાર પાસે જઈને બેસવા લાગ્યા અને કુમાર જે જે કહે તે તે વિસ્મયતાપૂર્વક માથું ધૂણાવીને સાંભળવા લાગ્યા. તેમજ તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે કરતાં કેટલાક દિવસે તેઓએ કુમારનું ચિત્ત તેમના તરફ આકર્ષ્યું.

એક દિવસે સંગીતશાસ્ત્રની વાત નીકળતાં ભોગદત્તે કહ્યું, ‘કુમાર ! આ શાસ્ત્રમાં એક અદ્વિતીય કુશળ માણસ અહિં આવેલ છે. અમે તેનું સંગીત સાંભળીને બહુ આનંદ પામ્યા હતાં, પરંતુ અમે તેનું

રહસ્ય જાણવાને કે કહેવાને સમર્થ નથી. તે સંગીત શાસ્ત્રમાં કુશળ કલાકારે અમને પૂછ્યું કે, ‘આ નગરમાં આ શાસ્ત્રનાં મર્મને જાણનાર કોણ છે, કે જે મેં કહેલ લાઈને ગ્રહણ કરીને ઉત્તર આપે ?’ અમે કહ્યું: ‘હા છે.’ તેણે કહ્યું: ‘તો તમે અને તેનો મેળાપ કરાવો.’

‘તેથી જો આપની ઇચ્છા હોય તો આવતી કાલે ત્યાં પધારો. તમે તો સર્વ શાસ્ત્રના અર્થનો પાર પામેલા છો, તે પણ મહાન સજ્જન છે, મનુષ્યને ઝોળખનાર છે, ગુણગ્રાહી છે, ઉત્તમ મનુષ્ય છે, તમને જોઈને તે બહુ પ્રસન્ન થશે, આપ પણ તેને જોશો ત્યારે જાણશો કે તે નિપુણ પુરુષોમાં અગ્રેસર છે.’

તે સાંભળીને શાસ્ત્રવિનાયકમાં રસિક કુમારે પૂછ્યું: ‘તે ક્યાં રહે છે ?’ ભોગલ્લે કહ્યું: ‘નગરમાં છે. તેનું સ્થાન નજીક છે.’ કુમારે કહ્યું: ‘આવતી કાલે આપણે તેની પાસે જઈશું.’

તે સાંભળીને તેઓ આનંદ પામ્યા.

પછી શ્રેષ્ઠી પાસે જઈને તેઓએ કહ્યું: ‘શ્રેષ્ઠિનૃ! અમે તને કાંઈક અનુકૂળ કર્યો છે. સવારે તેને અમે સાથે લઈ જઈશું, તેથી દ્રવ્યનો આદેશ કરો. દ્રવ્ય વગર રસના રંગની વાર્તા થઈ શકતી નથી.’

શ્રેષ્ઠીએ પોતાના ભાંડારિકને બોલાવીને કહ્યું કે, ‘તેઓ જે માંગે તે આપજો.’

પછી તેઓ ફેટલુંક ધન લઈને એક રાજમાન્ય ગૃહેષો સંગીત-શાસ્ત્રમાં કુશળ હતો, તેની સમીપે જઈ કાંઈક ઉત્તમ બેટ તેની પાસે મૂકીને બોલ્યા: ‘આવતી કાલે અમુક સ્થાને તમે આવજો. અમે તે સ્થળે નગરના મુખ્ય શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર કે જે સંગીતશાસ્ત્રમાં કુશળ અને પંડિતેને પ્રિય છે તેને સાથે લઈને તમારી પાસે આવીશું. તમારે

તેનાં ચિત્તનું રંજન કરવું; તે રંજીત થશે તો બહુ દ્રવ્ય આપશે. તેની પાસે અપરિમિત ધન છે .

તેણે કહ્યું; ‘બહુ સારું, જરૂર લાવજો.’

પછી હોગદત્ત આદિ રસિક યુવાનો સવારે ધર્મદત્તની પાસે આવ્યા. ત્યાં વિનય-વાર્તાદિકથી કુમારને રાજી કરીને, અવસર મેળવી આગલે દિવસે કરેલો સંકેત યાદ આપ્યો. કુમારે કહ્યું; ‘ચાલો જઈએ’ સેવકોએ રથ તૈયાર કરીને હાજર કર્યો.

તે રથમાં આ બધાયની સાથે ખેસીને અનેક સેવકોથી પરિવરેલો કુમાર નગરચર્યા જોતો જોતો સંગીતકારનાં ઘેર આવ્યો. તેણે પણ બહુ આદરસત્કાર આપી અતિ રમણીય એવા ઘરની પાછળના લાગમાં ઉઘાનમાં લઈ જઈ ઉત્તમ આસન ઉપર બેસાડીને પુષ્પ અને તાંબુળાદિક આગળ ધરી પરિવાર સહિત તેનું બહુ સન્માન કર્યું.

બાદ વિવિધ પ્રકારના તાલ, તાન, માન, લય, ગ્રહ, માત્રા, મૂર્ચના વગેરે બેદોથી ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારનું અનેક રસો અને અલંકારોવાળું ગીતગાન કરવામાં તે પ્રવર્ત્યો. કુમાર પણ સુંદર આસન ઉપર બેસીને તે સાંભળવા લાગ્યો. વચ્ચે વચ્ચે ગીત, ગાન તથા અલંકાર અને નાયક નયિકાના ભેદ તથા રચાયિ, સાત્વિક વગેરે રસ ઉત્પન્ન કરનારા વિભાવ તથા અનુભાવ ઇત્યાદિ બેદો પ્રગટ કરીને તે સંગીતકાર ધર્મદત્તને રસ વધે તે રીતે કહેવા લાગ્યો, અને તેનું રહસ્ય કુમારને પૂછવા લાગ્યો.

કુમાર પણ સંગીત શાસ્ત્રના દૃઢ અભ્યાસથી તેનું સ્વરૂપ કહી બતાવતો, તે વખતે તે સંગીત કરનાર ઉભો થઈ પ્રણામ કરીને તેના વખાણ કરતો અને કહેતો કે, “ અહો ! આપની બુદ્ધિનું કીશલ્ય કેવું છે ? ”

રહસ્ય જાણવાને કે કહેવાને સમર્થ નથી. તે સંગીત શાસ્ત્રમાં કુશળ કલાકારે અમને પૂછ્યું કે, ‘આ નગરમાં આ શાસ્ત્રનાં મર્મને જાણનાર કોણ છે, કે જે મેં કહેલ હાઈને મદલ્ય કરીને ઉતાર આપે ?’ અમે કહ્યું: “હા છે.” તેણે કહ્યું: ‘તો તમે મને તેનો મેળાપ કરાવો.’

‘તથા જે આપની ઇચ્છા હોય તો આવતી કાલે ત્યાં પધારો. તમે તો સર્વ શાસ્ત્રના અર્થનો પાર પામેલા છો, તે પણ મહાન સંજ્ઞન છે, મનુષ્યને ઝોળખનાર છે, શુભગ્રાહી છે. ઉત્તમ મનુષ્ય છે, તમને જોધને તે બહુ પ્રસન્ન થશે, આપ પણ તેને જોશો ત્યારે જાણશો કે તે નિપુણ પુરોષોમાં અગ્રેસર છે.’

તે સાંભળીને શાસ્ત્રવિનોદમાં રસિક કુમારે પૂછ્યું: ‘તે ક્યાં રહે છે ?’ બોગદત્તે કહ્યું: ‘નગરમાં છે. તેનું સ્થાન નજીક છે.’ કુમારે કહ્યું: ‘આવતી કાલે આપણે તેની પાસે જઈશું.’

તે સાંભળીને તેઓ આનંદ પામ્યા.

પછી ઓઠી પાસે જઈને તેઓએ કહ્યું: ‘ઓઠી! અમે તેને કાંઈક અનુકૂળ કર્યો છે. સવાર તેને અમે સાથે લઈ જઈશું, તથા દ્રવ્યનો આદેશ કરો. દ્રવ્ય વગર રસના રંગની વાર્તા થઈ શકતી નથી.’

ઓઠીએ પોતાના ભાંગારિકને બોલાવીને કહ્યું કે, “તેઓ જે માંગે તે આપજો.”

પછી તેઓ ફટકું ધન લઈને એક રાજમાન્ય ગવૈયો સંગીત-શાસ્ત્રમાં કુશળ હતો, તેની સમીપે જઈ કાંઈક ઉત્તમ બેટ તેની પાસે મૂકીને બોલ્યા: ‘આવતી કાલે અમુક સ્થાને તમે આવજો. અમે તે સ્થળે નગરના મુખ્ય ઓઠીનો પુત્ર કે જે સંગીતશાસ્ત્રમાં કુશળ અને પંડિતોને પ્રિય છે તેને સાથે લઈને તમારી પાસે આવીશું. તમારે

ધર્મદત્ત જુગારીઓની સોબતમાં :

તેનાં ચિત્તનું રંજન કરવું; તે રંજીત થશે તો બહુ દ્રવ્ય તેની પાસે અપરિમિત ધન છે .

તેણે કહ્યું; ‘બહુ સારું, જરૂર લાવજો.’

પછી જોગદત્ત આદિ રસિક યુવાનો સવારે ધર્મદત્ત આવ્યા. ત્યાં વિનય-વાર્તાદિકથી કુમારને રાજી કરીને, અવસર આગલે દિવસે કરેલો સંકેત યાદ આપ્યો. કુમારે કહ્યું; ‘આલો સેવકોએ રથ તૈયાર કરીને હાજર કર્યો.’

તે રથમાં આ બધાયની સાથે બેસીને અનેક સેવકોથી કુમાર નગરચર્યા જોતો જોતો સંગીતકારનાં ઘેર આવ્યો. બહુ આદરસત્કાર આપી અતિ રમણીય એવા ધરની પાછળના ઉદ્યાનમાં લઇ જઈ ઉત્તમ આસન ઉપર બેસાડીને પુષ્પ અને દિક આગળ ધરી પરિવાર સહિત તેનું બહુ સન્માન કર્યું.

આદ વિવિધ પ્રકારના તાલ, તાન, માન, લય, ગ્રહ, મૂર્ચના વગેરે બેદોથી ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારનું અનેક રસો અને કારોવાળું ગીતગાન કરવામાં તે પ્રવર્ત્યો. કુમાર પણ સુંદર ઉપર બેસીને તે સાંભળવા લાગ્યો. વચ્ચે વચ્ચે ગીત, ગા અલંકાર અને નાયક નયિકાના ભેદ તથા રચાયિ, સાત્વિક વગે ઉત્પન્ન કરનારા વિભાવ તથા અનુભાવ ઇત્યાદિ બેદો પ્રગટ કર સંગીતકાર ધર્મદત્તને રસ વધે તે રીતે કહેવા લાગ્યો, અને તેનું કુમારને પૂછવા લાગ્યો.

કુમાર પણ સંગીત શાસ્ત્રના દૃઢ અભ્યાસથી તેનું સ્વરૂપ અતાવતો, તે વખતે તે સંગીત કરનાર ઉભો થઇ પ્રશ્ન કરીને વખાણ કરતો અને કહેતો કે, “આહો ! આપની બુદ્ધિનું કેવું છે ?”

આ પ્રમાણે વારંવાર કુમારની કુશળતાને વખાણીને કુમારના ચિત્તનું તેણે રંજન કર્યું. કુમાર કાન-દર્ધને એકતાનથી હર્ષપૂર્વક સાંભળવા લાગ્યો.

આમ બે પ્રહર સુધી તેણે તેની કલા દેખાડી. કુમાર ધર્મસ્ત પશુ પ્રસન્ન થયો. પછી ભોગદ-તે કુમારના કાન પાસે જઈને કહ્યું કે “આને કાંઈક આપવું જોઈએ.”

કુમારે કહ્યું; ‘બહુ સારું, કાનની તો પ્રથમજ જરૂર છે.’

પછી તે ધૂતકારાએ ગ્રેષ્ઠીનાં ઘેરથી કુમારનું નામ આપીને ધન લાવી તેની પાસે ધર્મ. આત્મ્યપ્રિય કુમાર પશુ ઉદારતા ગુણ પુક્ત હોવાથી બધું તેને આપીને ‘ફરીથી આવીશું’ તેમ કહી લાંથી ઉઠ્યો. અને તે વાડી તેણે ફરીને જોઈ લીધી તે આનંદ પામ્યો.

પછી ઘેર આવીને ભોજનાદિક કરી કુમાર સ્વસ્થાને બેઠો. ધૂતકારાએ સંગીતની વાતો કાઢી, કુમારે તેની કલાનાં વખાણુ કર્યાં.

ભોગદ-તે કહ્યું; ‘કુમાર! એક ઉત્તમ સ્ત્રી છે, તે પશુ સંગીત-નાટક વગેરેમાં અતિશય કુશળ છે, ખાસ જોવા લાયક છે.’

કુમારે કહ્યું; ‘કાંઈ દિવસ તેનાં ઘેર આપણે જઈશું.’

આ પ્રમાણે સાંજ સુધી કુમારની પાસે રહીને સાંજે કુમારની રત્ન લઈ શેઠાણી પાસે જઈને બધી હકીકત શેઠાણીને કહી સંભળાવી. તે પશુ હકીકત સાંભળીને આનંદ પામી અને તેઓને ધણું ધન આપીને બોલી; ‘યથેચ્છ દ્રવ્ય વ્યય કરજો. કાંઈ જાનની સંકા રાખશો નહિ, બધું ધન હું આપીશ, પરંતુ મારા પુત્રને ભોગરસિક કરજો.’

તેઓએ કહ્યું; ‘તમારા પુણ્યજળથી થોડાજ કાળમાં તમારી

ધમ્જાનુસાર થઇ જશે, તારે અમારી મહેનતને સફળ કરજો ' આ પ્રમાણે કહીને તેઓ પોતપોતાનાં ઘેર ગયા.

કુમાર પણ સુખશય્યામાં સૂતો સૂતો દિવસે જોયેલ સંભારીને આનંદિત ચિત્તથી સંગીતના ગ્રંથોમાં રહેલા, ઉત્તમ ભાવવાળા ઉલ્લેખોને પોતાના ક્ષયોપશમની પ્રયત્નતાથી વિચારવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે આખી રાત્રી પૂર્ણ કરીને, સવારે પ્રાતઃકર્માદિક્કરી પોતાના બેસવાના સ્થળે તે આવ્યો, તે વખતે ઘૂતકારો પણ એકઠા થઈને ત્યાં આવ્યા.

પછી કુમારને પ્રેરણા કરીને ખીજવાર સંગીતકારને ઘેર લઇ ગયા, અને ત્રણ ચાર ઘડી સુધી ત્યાં રહીને કુમારને પ્રેરણા કરી ત્યાંથી ઉઠાડ્યો, અને કહ્યું: 'સ્વામિન્! આજે અમુક પર્વને દિવસ છે, અમુક સ્થળે મેળો છે, ત્યાં મોટાં આશ્ચર્યો જોવા લાયક છે, ચાલો ત્યાં જઇએ.'

સંગીતકારે પણ કુમારને ઉત્સાહિત કર્યો. એટલે ઘૂતકાર ભોગદત્ત આદિ સંગીતકારને સાથે લઇને નદીનાં કિનારે લૌકિક દેવાલયોમાં અનેક મનુષ્યોના ટોળાંને જોતા, કોઈ કોઈ સ્થળે હાસ્યરસ ક્રિપ્ત કરનાર વાર્તા-વિનોદ સાંભળતા, કોઈ કોઈ સ્થળે વિવિધ વેષવાળા નાટકો જોતા, કોઈ કોઈ સ્થળે વિવિધ પ્રકારના વાજાંત્રના નાદ સાથે સ્ત્રીઓનો સમૂહ નાચતો હતો તેના હાવભાવાદિ જોતા, કોઈ ઠેકાણે નટ નટીની ક્રીડા જોતા, નદીના પ્રવાહમાં નૌકા ઉપર તેઓ સર્વ બેઠા.

કુમારને ઉચ્ચ સ્થાન ઉપર બેસાડ્યા આસપાસ ઘૂતકારો વિનયપૂર્વક બેઠા. પછી આગળ સંગીતકારે તાલ, તંત્રી, મૃદંગ, વીણા વગેરે વગાડવાપૂર્વક સંગીતનો આરંભ કર્યો; કાંઠે રહેલા લોકો ચારે તરફથી જોવા લાગ્યા. નદીના પ્રવાહમાં નૌકા આમ તેમ ડોલતી બ્રમજી કરતી હતી.

તે સમયે એક તરફ વસંતઋતુમાં ખીલેલા વૃક્ષોની શોભા જોતાં એક તરફ રસ રંગ ક્લિપ્ત કરતા કોયલ જેવા મધુર શબ્દો સાંભળતાં કુમારનું હૃદય બહુ આનંદિત થયું.

આમ અદ્ભુત રસનો આસ્વાદ અનુભવતાં કુમારને ભોજન સમયે ઘૂતકારોએ કહ્યું: 'સ્વામિન! આજ તો બહુ આનંદરસનું નિષ્પત્તિનો દિવસ છે. જો તમારી આજ્ઞા હોય તો ભોજનની સામર્થ્ય અત્રેજ કરાવીએ.'

કુમારે કહ્યું: 'બહુ સારું, તાકીદે તૈયારી કરાવો.' પછી તેઓએ હર્ષપૂર્વક વિવિધ પ્રકારની રસોઈ રસોયા પાસે તૈયાર કરાવી, અને ઉત્તમ રાજદ્રવ્યો તેમાં મેળવીને તેમજ ઉત્તમ રસો ભેગવીને રસોઈ બહુ સ્વાદિષ્ટ બનાવી.

જમવાનો વખત પણ પૂર્ણ ભરાઈ ગયો. મધ્યાહ્ન પછી બે ઘડી દિવસ અઢયો ત્યારે કુમારોઈ સર્વને બૂખ પણ બહુ લાગી. ત્યારે કુમારે પૂછ્યું: રસોઈ તૈયાર થઈ ગઈ છે કે નહિ? મને તો બહુ શુધા લાગી છે.'

તેઓએ કહ્યું કે, "સ્વામીના આદેશથી તરત જ તૈયાર થઈ ગઈ છે."

પછી કુમાર બેઠો થયો, અને તે સર્વેની સાથે વિવિધ રસવાળી રસોઈ તેઓ જમ્યા.

૨ સોઠ જમ્યા પછી નંદનવનની ઉપમા લાયક ઉદ્યાનમાં જઈને ઉત્તમ સ્થાને ખેસી તાંબુળાદિકથી મુખશુદ્ધિ કરીને ફરીથી ગીતાદિકનો તેઓએ આરંભ કર્યો.

આ અવસરે એક વૃલકળામાં કુશળ ચંદ્રણ્યા નામની નાચ કરનારી લાં આવી. લોકોના સમૂહે તથા ઘતકારોએ પ્રેરેલી તે નર્તકી લાં આવી કુમારને પ્રણામ કરી તેની પાસે ઉભી રહી, અને વૃલ કરવા લાગી. વિવિધ પ્રકારના હાવભાવ, વિભ્રમ, કટાક્ષ, અંગવિક્ષેપાદિકથી અતિ અદ્ભુત એવા સ્વર, ગ્રામ, તથા મૂર્ચનાવડે તેણે કુમારનાં મનને બહુ 'રંજિત કર્યું'. કુમાર પણ અનિમેષ દૃષ્ટિથી તેના તરફ જોવા લાગ્યો.

આમ એક મૂર્હત માત્ર દિવસ બાકી રહ્યો લાં સુધી તેણે વૃલ કર્યું.

લોકોએ તેની બહુ પ્રશંસા કરી, અને ખોલ્યા; 'આવું ભવ્ય નાટક ઝેઠીપુત્ર વગર અમને કોણ બતાવત ?'

આ પ્રમાણે લોકોની પ્રશંસા સાંભળીને આનંદિત ચિત્તવાળા થઈને કુમારે તેને બહુ ધન આપી વિસર્જન કરી. અને વાહનપર સવારી કરીને ઘેર આવવા ચાલ્યા.

માર્ગમાં તેઓ કહેવા લાગ્યા; “સ્વામિન! આજે અમારું ચિત્ત આપની કૃપાથી બહુ આનંદ પામ્યું, પરંતુ તમારું ચિત્તમાં સારું લાગ્યું કે ન લાગ્યું ?”

ધર્મદત્ત કુમારે કહ્યું કે, “આવું ત્યજ હૃદયને આલ્લાહ કેમ ન કરે ? વળી ફરીથી કોઈ વખત જોની પાસે ત્યજ કરાવીશું.” તે સાંભળીને ભોગદત્ત બોલ્યો; ‘આ નર્તકીએ ત્યજ તો સારું કર્યું, પરંતુ કામરૂપતાકા મણિકાના ત્યજ આગળ તો આ એક આની પણ નહિ.’

કુમારે પૂછ્યું; ‘તે ક્યાં રહે છે ?’

“આપણા નગરમાં રાજમંદિર જેવા મોટા મહેલમાં રહે છે. સ્ત્રીમાં જે ગુણો હોય તે સર્વે તેના અંગમાં ખાસ કરીને રહેલા છે. તેનાં દર્શન માત્રથીજ દેવાંગનાનો ભ્રમ ચિત્તમાં થાય છે. તે પણ આપના જેવા ગુણવંતની આગળજ પોતાની કળા દેખાડે છે, જેને તેને દેખાડતી નથી. તેનું બહુ વર્ણન શું કરું ? તમારા જેવા જોનારાઓ પાસે જ્યારે તે ત્યજ કરે છે, ત્યારે જે રસ હૃદયમાં થાય છે તેનું વર્ણન કરવાને કોણ સમર્થ છે ? જો તેનો સંગ કોણમાત્ર પણ કરશે તો આપને પણ તે વાતની ખાતરી થશે.”

‘પહેલા તમે તેનું નાટક કોઈ વખત જોયું છે ?’

‘અમારા જેવા મંદ ભાવ્યવાળાને તે જોવાનો વખત ક્યાંથી આવે ? પરંતુ એક વખતે બે વરસ પહેલાં રાજ્યએ અતિ આદર પૂર્વક તેનું ત્યજ કરાવ્યું હતું, તે વખતે આપના જેવા પુન્યવંતની પાછળ પાછળ જમને અમે જોયું હતું. તે હજી પણ ભૂલી ગયા નથી. હવે આપનાં ચરણની સેવાની પ્રસાદીથી ધણી દિવસના અમારા અભિલાષ અને મનોરથ પૂર્ણ થશે એવી આશા છે, આપ સ્વામી અમારો આ મનોરથ પૂરો કરો. તે પણ આપની ચતુરાઈ અને વિદ્વતા જોધને ધણી પ્રસન્ન થશે જો આપની ઇચ્છા હોય તો આવતી કાલે

તેને ઘેર આપણે જઈએ. આપના જેવાને જવા લાયક રચળ છે, પછી જેમ ઇચ્છામાં આવે તેમ કરો.”

ભોગદત્તની ચાલાકીભરી આ વાતને સાંભળીને ધર્મદત્તે કહ્યું; “જરૂર કાલે આપણે ત્યાં જઈશું”

“બહુ સારું, મોટી કૃપા કરી. અમારા જેવાનાં મનોરથો પૂર્ણ થશે.”

આ પ્રમાણે વાતચિત કરતાં તેઓ ઘેર ગયા. રાત્રે પણ કુમારની પાસે બેસીને તેનું જ રૂપ, સૌંદર્ય, ચાતુર્ય, ગીતગાનમાં કુશળતા વગેરેનું વર્ણન કર્યું અને કુમારનું ચિત્ત તેને મળવામાં વિશેષ તત્પર કર્યું. “સવારે અવશ્ય આપણે જઈશું” તે પ્રમાણે નિશ્ચય કરીને તેઓ સૂઈ ગયા.

સવાર થઈ એટલે પ્રાતઃકાર્યો કરીને કુમારેજ સ્વયં કહ્યું; “રથ તૈયાર કરાવો.”

કુમારની વિહ્વળતા જોઈને ભોગદ-તે ઘરમાં જઈ શેઠને તે વાત કહી, ને કહ્યું કે, “આપ અમારા પરિશ્રમનું પરિણામ જુઓ ! જે ભોગનું નામ પણ લેતો નહોતો, તે થોડા દિવસમાં તો તમે મેળવેલાં આખી સંપદાને સફળ કરશે. તે જોઈને આપની ઇચ્છા પૂર્ણ થશે, તે સમયે અમારી મહેનતને જોજો, ને યોગ્ય બદલો આપજો !”

તે સાંભળીને શેઠ-શેઠાણી હર્ષ પામ્યા.

ભોગદત્તે આગળ જઈને કામપતાકા ગણિકાને જણાવ્યું કે, “આજે નગરશેઠના પુત્રને તારે ઘેર અમે લાવીશું; તારે તેની પાસે તારું પૂર્ણ કળાકૌશલ્ય દેખાડીને તેનાં ચિત્તને આકર્ષવું, કુમાર જેવો તેવો નથી; સર્વ કળામાં કુશળ છે, સર્વ શાસ્ત્રનાં હાર્દને જાણનાર છે, તેથી બરાબર ધ્યાન દઈને સર્વ કળા બતાવજો. જો પ્રસન્ન થશે તો એ જંગમ કલ્પવૃક્ષ છે. ઇચ્છિત કરતાં પણ અધિક આપે તેવો છે.”

“ તાકીદે લાવો, પછી બધું જણાશે. મુનિમાર્ગમાં રહેલા. મુક્તિપુરમાં પ્રવેશ કરવાને લાયક થયેલા એવા પુરોતે પશુ વેશ્યાઓએ સવ ત્વજ્યું છે, અને કામભોગમાં એકતાન કર્યા છે, તો તેની પાસે આ કાણુમાત્ર છે ! આ તો વશિક્રપુત્ર છે, બધું સારું થશે.”

આમ કહીને તેને રત્ન આપી.

પછી કુમાર પશુ રથમાં બેસીને તે સર્વની સાથે કામપતાકાના આવાસે આવ્યો.

કુમારનું આગમન સાંભળતાં જ તે ઉડી. સુવર્ણ, રત્ન, મોતી વગેરેથી બને હાથો ભરીને ખારણા સુધી આવી કુમારને તેણે વધાવ્યા અને “ અહીં આપનાં ચરણ ધરો, આપ બસે પધાર્યા, આપનાં ચરણોવડે મારા આ રંકશૂદ્ધને પવિત્ર કરો. આપની આજે મારા ઉપર મોટી કૃપા થઇ, આજે મારાં આંગણે વાહાણાં વગર અમૃતમેધની વૃદ્ધિ થઇ, આજે મારાં આંગણે કલ્પવૃક્ષ ફળ્યો, વગર બોલાવેલી સ્વર્ગમંગા આજે મારે ઘેર ઉતરી, કારણ કે નગરકોઈના કુળદીપક કુમારે મારું ઘર આજે અલ્પ કૃત કર્યું.”

આ પ્રમાણે વચનામૃતથી તેને સંતોષીને “ખમા ખમા” એમ બોલતી કુમારને ધરના અંદરના ભાગમાં તે લઇ ગઇ.

ત્યાં પશુ ફરીયા મધુર વચનોવડે તેને સંતોષીને ઉપરના માળે ચિત્રશાળામાં દેવતાના શયન જોવા પશ્યંક ઉપર બહુમાનપૂર્વક તેને બેસાડ્યો.

કુમાર જ્યાં જ્યાં જોતો હતો ત્યાં ત્યાં કાચ વગેરેની શોભાથી સાક્ષાત્ વિમાન હોય તેવી પ્રાપ્તિ થતી હતી. પછી પ્રથમ તો કામપતાકાની માતા કામસેનાએ કરતુરી, ચંદન, અત્તર વગેરે બહુ મૂલ્યવાન પદાર્થોથી કુમારનું સરીર સુગંધિત કર્યું, મુલાબજાળ વગેરે

સુગંધી જળનાં છાંટણાં કર્યાં; પછી નારંગી, આંબા, દાડિમ, અંજીર વગેરે તાજાં પાકેલાં, મધુર સ્વાદવાળાં ફળો તેની પાસે ધર્યાં.

દ્રાક્ષ, અખોડ, બહામ વગેરે વિવિધ દેશમાંથી આવેલા મેવા તેની પાસે મૂક્યા. માદક પદાર્થો જેમાં આવેલા છે એવા જયફળ, અગર, કસ્તુરી, અબરખ, કેશર, સિતોપલાદિકથી બનાવેલ કામ વૃદ્ધિ કરનાર કંઢેલ દુધનો કંટોરો ભરીને તેની પાસે મૂક્યો.

પુષ્પ, તાંબુલ વગેરે પાંચ સુગંધીવાળા પાનના ખીડા તૈયાર કર્યા, અને વચ્ચે વચ્ચે મીઠા અને પ્રીતિ વધારનાર કામોદીપક વચનો ખોલતી, સોળે શંગાર સજ્જલ હોવાથી સુંદર લાગતી અને હાવભાવ પ્રગટ દેખાડતી તે વેશ્યાએ તે ખીડાં તેની પાસે ધર્યાં.

તે કુમારની આગળ આવીને ઉભી રહી. કુમાર પણ તેના હાવ-ભાવ, સેવા તથા ચતુરાઈથી મુગ્ધ થઈ ગયો.

તે અતિ મિષ્ટ, લલિત, સુકોમળ, કાકિલાની જેવા મધુર વચનો-વડે કહેવા લાગી; ‘સ્વામિન્ ! આ ગ્રહણ કરો, આ સુંદર છે, આ તેજ કરનાર છે, આ બળવૃદ્ધિ કરનાર છે, આ બુદ્ધિ વધારનાર છે, આ મંગળ છે, આ પ્રથમ સમાગમમાં શુકનરૂપ છે, આ ખાવા લાયક છે.”

આ પ્રમાણે મિષ્ટ વચનોથી તૃપ્ત થતા કુમારે યથાર્થિ તે આરોગ્યું. પછી સ્વસ્થ થયા. એટલે તેણે નાટારંભ શરૂ કર્યો. અનેક રાગ, તાન અને નવા નવા કામે દીપક હાવભાવોવડે કુમારને તેણે તેના રસમાં મગ્ન કરી દીધો.

તે સમયે કુમારને પ્રથમના યૌવનમાં ઉપજેલા વિકારોથી, અતિ માદક દ્રવ્યથી બનાવેલા પાકાદિકના ભક્ષણથી તથા અંતર્મર્મને ભેદનારા કટાક્ષ બાણોથી કામ પ્રબલિત થયો.

કામપતાકાએ તે સમજી જઈને જુકુટીની સંજ્ઞાથી લોભાવ

આદિ કુમારનાં મિત્રોને લાંથી રબ આપી, તેઓ પણ કાંઈતે કાંઈ
બઢાનાં કરીને ચિત્રશાળાની બહાર નીકળી ગયા.

એકાંત યેવાથી તે વેશ્યાએ આલિંગનાદિ સ્પર્શ સુખવડે કુમારને
અતિશય વિહવળ કર્યો. પછી કુમારે સ્ત્રીસમાગમનું સુખ પહેલીજવાર
ત્યાં અનુભવ્યું.

કામરસ અનુભવવાથી કુમારનું ચિત્ત તે વેશ્યામાં જ એકરસ
થઈ ગયું; તેથી કુમાર તેને ત્યાંથી ક્ષણમાત્ર પણ ઉઠવા દેતો નહિ,
તેનેજ એકને જોતો હતો. વળી તે વેશ્યાએ અવસર જોઈને જુદા
જુદા પ્રકારની વિચિત્ર એવી દિવ્ય ભોજનસામગ્રી તૈયાર કરાવી.

વળી પાછા તે ઘૂતકાર મિત્રો એકઠા થયા, પરંતુ તેઓ કુમારના
ચિત્તમાં તો અંતરાય કરનારા હોય તેવાજ લાગ્યા. તે સર્વે પણ
સમજી ગયા કે, “કુમારનું ચિત્ત હવે વેશ્યાના પાશમાં પડ્યું છે,
હવે આપણી સાથે પ્રસન્નતાથી તે વાત પણ કરતો નથી. આપણે જ
માટે ઉદયમ કર્યો હતો તે સફળ થયો. સાંજે કુમાર તો અદિંજ રહેશે.
આપણે શેઠની પાસે જઈને વધામણી આપી ધણું દ્રવ્ય ગ્રહણ કરીએ.”

આ પ્રમાણે તેઓ પરસ્પર એકાંતમાં વિચાર કરતા હતા, તે
અવસરે વેશ્યાના સેવકોએ આવીને કહ્યું: “રસોઈ તૈયાર થઈ ગઈ છે.”

પછી કુમારને સ્નાનમંડપમાં લઈ જઈને, શતપાકાદિ તેજવડે
અભયંગ કરાવી, સુગંધી ઉષ્ણ જળવડે વેશ્યાએ તેને સ્નાન કરાવ્યું,
અને ચંદનાદિકવડે તેને વિલેપન કરીને ભવ્ય વસ્ત્ર અને અલંકારોવડે
ગોઠાવી ભોજન માટે બેસાડ્યો.

લોગદત આદિ ઘૂતકારો પણ જરા દૂર જમવા બેઠા; વેશ્યા
પણ કુમારની સામે બેઠી; પછી કુમારે જુદા જુદા સંસ્કારવાળા વિવિધ
રસ અને સ્વાદવાળા રસોઈ વેશ્યાની સાથે આનંદથી આરોગી, ફરીથી
તેઓ ચિત્રશાળામાં આવીને બેઠા, તે સર્વે પણ સાથે આવ્યા.

વેશ્યાએ વિવિધ પ્રકારના માછ દ્રવ્યોથી ભરેલા તાંબુલના ખીડા યથા-
યોગ્ય તે સર્વને આપ્યા, તે સમયે સંધ્યા વ્યતીત થઇ.

ભોગદત્તે ધર્મદત્ત કુમારનાં ચિન્તની પરીક્ષા કરવા માટે કહ્યું;
‘સ્વામિન! દિવસનો અંત આવ્યો છે, સાંજ પડી છે.’

આ વચનો કુમારના કર્ણુમાં તપાવેલ સીસું રેડે તેવા લાગ્યાં.

કુમારે તે સાંભળીને ઉઠાસ મુખ કર્યું, અને કાંઇ ઉત્તર દીધો
નહિ, તેઓએ જણ્યું; ‘આપણે જે કહ્યું તે કુમારને પ્રતિકૂળ લાગ્યું
છે, તેથી હમણાં તેને અહીં રાખીને જ આપણે જઇએ.’

પછી તેઓએ કામપતાકાને કહ્યું; ‘કુમારનું ચિત્ત તો તેં એકજ
દિવસમાં વશ કર્યું. હવે તું વિચારીને તેને વિગ્રહિત કરીને અહીં જ
રાખજે, અમે જઇએ છીએ.’

તેઓ ફરીથી પણ કુમારને ધીર જવાનો અવસર થવાનું જણા-
વવા લાગ્યા.

તે સમયે તે વેશ્યાએ ત્યાં આવીને આક્રોશપૂર્વક કહ્યું; ‘કુમાર
તે અહીં જ રહેશે, શું તમે મને મારી નાખવાને તક પર થયા છો ?
હવે તો મારે કુમાર વિના એક ક્ષણ માત્ર પણ ચાલશે નહિ,
તેથી તમે બધા ચાલ્યા જાઓ. આ તો મારા પ્રાણાધાર છે, કુમાર
કદાપિ તમારા કહેવાથી તમારી સાથે આવવાનું મન કરે, પરંતુ હું
કેમ જવા હઉં ?’

ભોગદત્તે ત્યારબાદ કુમારને કહ્યું; ‘કુમાર! આ વેશ્યા
અતિશય આગ્રહ કરે છે, તો આજે રાત્રિ અહીં જ રહો, તમારા
વિયોગથી દુઃખી થતી આને દુઃખ દેવું યોગ્ય નથી. સવારે પાછા
અમે આવીશું.’

કુમારે કહ્યું; ‘બલે ! તમે જાઓ, હું અહીં જ રહીશ.’

પછી તે બધા કુમારને પ્રણામ કરીને ઝેળીનાં ઘેર ગયા, અને તે દંપતીને વધામણી આપી કે, ‘સ્વામિન ! આપનું કાર્ય થયું છે. આપનો પુત્ર સ્વેચ્છાથીજ કામપતાકાનાં ઘેર રહ્યો છે. તેને કામભોગની અતિ તીવ્ર વાસના થઇ છે, તેથી કૃતલાક દ્વિસ સુધી ત્યાંજ રાખજો.’

તે સાંભળીને શેઠે તેમને ધણું દ્રવ્ય આપીને વિસર્જન કર્યા.

સુખમાં હીન થયેલ ધર્મદત્ત કુમાર વેસ્થાને ઘેરજ રહ્યો.

રાત્રે વેસ્થા અને કુમારે વિવિધ પ્રકારનાં ભોગ ભોગવ્યા; અને વિષય ભોગમાં આખી રાત્રીનું જગરણ કર્યું; પાછલી રાત્રે નિદ્રાવશ થયા. પ્રભાતની નિદ્રા અતિશય મીઠી લાગે છે; તેથી આર ધડી દ્વિસ ચઢ્યો ત્યારે તે જાગે ઉઠવામાંથી ઉઠ્યા.

કુમાર દેહચિંતાદિ કાર્યો કરીને આજસથી બરેલા શરીરવડે ગોખમા બેઠો હતો, અને આવાસની આસપાસ રહેલ બાડીમાંના પુષ્પાદિક જોતો હતો. તેટલામાં તે વેસ્થા સુંદર ઝારીમાં શુદ્ધ પાણી અને ફળધાવન લાવી, અને કુમારની પાસે આવીને બોલી; ‘સ્વામિન ! મુખશુદ્ધિ કરો.’

તે પ્રમાણે સ્નિતપૂર્વક બોલીને તે આગળ ઉભી રહી. તે અવસરે કુમારની માનાએ ધરના નોકરને તેની તપાસ કરવા મોકલ્યો.

તેણે ત્યાં આવીને ખુશી સમાચાર પૂછ્યા અને કહ્યું; ‘જો કાંઈ દ્રવ્યાદિકને ખપ હોય તો લાવી આપો.’

કુમારે કહ્યું; ‘જ્યાં સુધી હું અહીં રહું ત્યાં સુધી તારે હમેશાં મો સોનામહોર આપી જવી.’ મેવકે જાહેર તે વાત માતાને જણાવી.

તેણે ખુશી થઈને મો સોનામહોર મોકલી.

ત્યારબાદ જોગદત્ત આદિ ધૂતકારો પણ ત્યાં આવ્યા. તે વખતે કુમાર વેસ્થાની સાથે પાસા ખેલતો હતો, તેણે તેઓને દીઠા, તો પણ

રમવામાં બહુ રંગ આવેલો હોવાથી મર્યાદા છોડીને તેણે તે ક્ષીણ ચાલુજ રાખી. તેઓ પણ તે દેખીને થોડો વખત ત્યાં ઉભા રહીને પોતાનાં ઘેર પાછા ગયાં.

આ પ્રમાણે તેઓ હમેશાં આવતા હતા અને ચાલ્યા જતા હતા. કેટલાક દિવસ પછી કામપતાકાએ હૂતકારોને આવતા બંધ કર્યા.

કુમારના માબાપ હમેશાં સો સોનામહોરો નિયમિત રીતે મોકલતા હતા.

આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ ગયા એટલે શેઠે શેઠાણીને કહ્યું : 'હવે કુમારને ઘેર બોલાવીએ, કે જોઈ ઘેર રહીને સુખ ભોગવે. તેની વહુ પણ તેથી પ્રસન્ન થશે. આપણે પણ ધણાં દિવસથી તેને જોયો નથી તે આપણે જોઈએ.'

આમ કહીને શેઠે ગૃહવ્યાપારના મોટા અધિકારી મુનિમને તેને તેડવા મોકલ્યો, ને તે ત્યાં ગયો, ને તેણે બહુમાનપૂર્વક ઘેર આવવાનું આમંત્રણ કર્યું અને કહ્યું : 'આપના પિતા આપનાં દર્શન માટે બહુ આતુર છે, અને આપને મળવાની ઇચ્છા કરે છે. આપની માતા પણ આપનાં દર્શન માટે ઉત્કંઠિત થઈ છે, અને પ્રતિક્ષણે તમારું નામ જપે છે. તમારા આવાગમનથી ઘરની શોભામાં બહુ વૃદ્ધિ થશે. મારા જેવા સેવકો પણ આપની રાહ જુએ છે કે ક્યારે આપણા સ્વામી ભદ્રાસનને શોભાવશે. નાની શેઠાણી પણ સ્વામીના આગમનની ઇચ્છા કરે છે. તેથી આપને ઘેર આવવું સારું છે. પછી જેમ ઇચ્છા આવે તેમ કરો.'

તે સાંભળીને કુમારે ક્રોધપૂર્વક વક્ર દ્રષ્ટિ કરીને કહ્યું : 'બહુ સારું', હમણાં તું ચાલ્યો જા, કોણ ત્યાં આવે છે ? અહીં મને રહ્યાને હજુ કેટલા બધા દિવસો થઈ ગયા કે તમે યુક્તિપ્રયુક્તિવડે ઘેર આવવાની મને પ્રેરણા કરો છો ? અત્યારે તમે જાવ, જ્યારે મારી આવવાની

છમ્મા થશે ત્યારે આપીશ.' તેમ કહીને તે મુનીમને રત્ન આપી. તે નિરાશ થઇને પાછો આવ્યો.

તે જુદા મુનિએ શેઠ-શેઠાણીને કહ્યું કે, 'હાલ તો કુમારનું દિલ દરેક રીતે વેશ્યામાંજ લુપ્ત થઇ ગયું છે. હમણાં તો તે આવે તેમ જણાતું નથી.'

તે સાંભળીને શ્રેષ્ઠી દુઃખ પામ્યા અને શેઠાણીને કહેવા લાગ્યા, 'જે મેં પહેલાં કીધું હતું તે આગળ આવ્યું. મને તેવો નિપુણ પુરુષ હોય, તોપણ જો તે વેશ્યાસક્ત થાય તો તેના બધા ગુણો હરાઇ જાય છે તથા દુર્બુદ્ધિ અને દુષ્કર્મનેજ તે એકઠું કરે છે.'

શેઠાણીએ પુત્રના મોહથી કહ્યું; 'અહો! આમાં શું થઇ ગયું! નવો શીખાઉ છે. તાજે રંગ લાગેલો છે. થોડાં દિવસોમાં તે એની મેજે આવશે, માર્ગે આવ્યો છે તો સર્વ સારું થશે. દ્રવ્યના વ્યયમાં બીકણુ તમે બચથી બાકુળ થાઓ નહિ, ધારણ કે તે દ્રવ્ય તો જોને માટે એકઠું થયું છે તેજ તેનો વિલાસ કરે છે, તેમાં શું હાનિ થઇ? આ પ્રમાણે શ્રીમતીનાં શબ્દો સાંભળીને શેઠે મૌન ધારણ કર્યું અને ગૃહકાર્યમાં પ્રવર્ત્યા.

તેઓ હમેશાં કુમારને માટે વેશ્યાને ત્યાં દ્રવ્ય મોકલતા હતા,

કુમાર ઘેર આવવાનું નામ પણ સેતો નહોતો. વળી કેટલોક કાળ ગયો એટલે હિતમ્ન પુરુષોને તેને બોલાવવા મોકલ્યા, પરંતુ પહેલાનીજ માફક મને તેણે જવાબો આપીને તેણે તેમને પાછા વાળ્યા.

આ પ્રમાણે ઘણીવાર તેણે મોકલ્યા તોપણ કુમાર પાછો આવ્યો નહિ. ત્યારે શ્રીપતિ તથા શ્રીમતી જને નિરાશ થયા. તેના વિયોગ-દુઃખથી દુઃખિત થયેલા તેઓ દુઃખપૂર્વક દિવસો વ્યતીત કરવા લાગ્યા, પણ પુત્રમોહથી હમેશાં ધન મોકલ્યા કરતા હતા.

એક દિવસે શેઠને દેવીનું વચન યાદ આવ્યું ત્યારે તેણે શેઠાણીને કહ્યું; ‘પ્રિયે! દેવવચન કદિ મિથ્યા થતું નથી, હવે પુત્રની ઘેર આવવાની આશાજ કરીશ નહિ. હવે તો આત્મચિંતા કર, કે જ્યાં સદ્ગતિ થાય.’

આ પ્રમાણે વિચારીને દંપતી ધર્મકાર્યમાં તત્પર થયા.

ત્યાર બાદ તેઓ દાનાદિ ચારે પ્રકારનો ધર્મ યથાશક્તિ આરાધવા લાગ્યા, સાતે ક્ષેત્રમાં હર્ષપૂર્વક ધન વાપરવા લાગ્યા. ધરબાર સોંપવા માટે પ્રધાનપુરુષોને કુમારને તેડવા મોકલ્યા, તોપણ તે આવ્યો નહિ. પછી ધર્મ આરાધીને પુત્રવિયોગથી શલ્ય સહિત તે દંપતી મૃત્યુ પામ્યા.

શ્રી પતિ શેઠ તથા શ્રીમતીના મૃત્યુ બાદ, તેઓનું મૃતકાર્મ કરવા માટે નગના લોકો એકઠા થયા, પણ ધર્મહત આભો નહિ. ઘેર એકલી ધર્મહતની પત્નીજ રહી.

તે પણ સુકુળમાં જન્મેલી હોવાથી કેટલાક દિવસ સુધી તો ધન મોકલતી હતી. 'શોકડું' દ્રવ્ય પૂરું થઈ ગયું, ત્યાર પછી સાસરા અને પિયરના અલંકારો મોકલતી હતી તે પણ મોકલાઈ ગયા.

એટલે રૂપાના તથા પિત્તળના બાજનો તેણે મોકલ્યા, કારણ કે કુળવંતી આઝો પતિ તરફની પ્રીતિનો ત્યાગ કદિ પણ કરતી નથી. હજી છે કે,

“પણ, અધ, કુખજ, કુછી, બાધિયા પીકાયેલ, ધન રહિત અને આપદામાં આવી પડેલ પતિને પણ મદાસતી ત્યજતી નથી.”

કામપતાકાની માતા કામસેના અકાએ વાસથ્યુદિ દેખીને જાણ્યું કે; ‘આના ધરમાંથી હવે ધન ખાલી થઈ ગયું’ દેખાય છે, તેથી હવે આને કાઢી મૂકવો.’ તેમ વિચારીને તેણે હાસીને શીખવી રાખ્યું કે, ‘આ હવે નિર્ધન થઈ ગયો છે, તેથી તેના માથા ઉપર ધૂળ નાખવાના ખઢાનાથી તેને કાઢી મૂકવો.’

દાસીએ પણ ધરતો કચરો વાળવાને સમયે ધર્મદત્તને કહ્યું કે,
' તમે બહાર બેસો, ધરમાં વાસીદું કાઢવું છે.'

તે સાંભળીને તે બહાર બેઠો. દાસીએ પણ શયનગૃહ પ્રમાણને તેની ધૂળ કુમારના માથા ઉપર નાખી.

ત્યારે કુમારે કોપપૂર્વક દાસીને કહ્યું; ' રે કુટિલ ! હું અહીં બેઠો છું તે તું દેખતી નથી ? શું છતી આંખે આંધળી થઈ ગઈ છે ? દેખાતું નથી ? '

દાસીએ કહ્યું; ' મારી આંખમાં અંધાપો નથી, પણ તમારા હૃદયમાં અંધાપો આવી ગયો દેખાય છે, કારણ કે જે નિર્ધન પુરુષ વેશ્યાને ઘેર વિલાસને છુટ્ટે તે હૃદયાંધળ સમજવો. ગઈ કાલે તમારે ઘેરથી ભાજનાદિક આવ્યા તે તમે દીઠા હતા કે નહિ ? હવે અહીં રહેવાની આશા કરવી તે બ્યર્થ છે, ગમે ત્યાં જવ, હવે આ ધરમાં તમને કોઈ રહેવા દેવાનું નથી.'

કહ્યું છે કે; ' વૃક્ષ ઉપરથી ફળ ઓછાં થઈ જાય ત્યારે પશુઓ તેને લજી દે છે. પાણી રહિત સરોવરને સારસ લજી દે છે, નિર્દ્રવ્ય પુરુષને ગણિકા, મૃષ્ટ નૃપને મંત્રીઓ, સુસાધ ગયેલા પુરુષને ભ્રમરાઓ તથા બળેલ વનને મૃગલાઓ ત્યજી દે છે. બધા કોટો કાર્યવશ એક બીજની સાથે રહે છે તેમાં કાણુ કોને વલ્લભ છે ? '

'આમ સમજીને અહિંથી બીજે સ્થળે ચાલ્યા જાયો.' તે સાંભળીને ધર્મદત્ત વિલખો થઈ ગયો.

તે ત્યાંથી નીકળીને વિચારવા લાગ્યો; ' અહો ! વેશ્યાના સ્નેહને ધિક્કાર છે ! '

' ખરેખર જે વેશ્યાઓનું મુખ અને જઘન ધોખીના શિલાતલ જેવું એટલે સર્વ કોઈ વાપરે તેવું છે, તેવી વેશ્યાઓ કે જેને નટવિટ પુરુષો પણ તુચ્છકારે છે તેની ઉપર શો કોપ અને શી પ્રીતિ ? '

આ પ્રમાણે વિચારતો તે પોતાની જાતને જ વારંવાર નિંદવા લાગ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે, ‘હું શાએનો અભ્યાસી છતાં પણ મૂર્ખ જેડની માફક આનાથી કાગ્યો. આ પાપિણીને માટે વૃદ્ધ, સેવવા લાયક માતા પિતાની સેવા પણ ન કરી, નિર્ભંજ યજ્ઞને વ્યવહાર પણ છોડી દીધો, કેવળ હું અપવશનો જ બાજન થયો, હવે કેવી રીતે શ્રેષ્ઠજનોની વચ્ચે હું મોહું દેખાડીશ ?’

આ પ્રમાણે પોતાનું અશાન વારંવાર યાદ કરતો, પશ્ચાતાપથી દ્રવિત તે સાંધી નીકળીને આગળ ચાલ્યો.
તે ઘેર આવ્યો.

ધર શિથિલ થઇ ગયેલું અને પડી ગયેલું દેખાડું, અને પાડોશી પાસેથી માખાપનાં મૃત્યુ પામ્યાનાં ખબર સાંભળ્યાં તે સાંભળીને તે અત્યંત ખેં પામ્યો અને ઉદાસીન મનવાળો થઇને ઘરમાં ગયો.

ત્યાં આગળ એક ખુણામાં માંચી ઉપર બેઠેલી પોતાની પત્નીને સુતર કાંતતી તેણે જોઇ; કારણ કે પ્રિય પતિથી ત્યજાયેલી અમળા-ઓની તેના ઉપગ્રહ આજીવિકા હોય છે.

ધર્મહત્તાનાં સુશીલ સ્ત્રી શ્રીદેવીએ પોતાના પતિને જોઇને બધાં વર્ષો આકૃંષ્ટ, વેશ ઇત્યાદિમાં પરિવર્તન થયેલું છતાં ઝોળખ્યા.

તેણે ખડુમાનથી બેસવા ભદ્રાસન આપ્યું. ધર્મહત્તા ત્યાં બેઠો. ધરની બધી સ્થિતિ પૂછી. શ્રીદેવીએ પણ જેવું બન્યું હતું તેવું બધું વર્ણન તેની આગળ કરી સંભળાવ્યું તેથી દુઃખો થઇને તે વિચારવા લાગ્યો.

સૌરમ્યાય મવન્ત્યેકે, નન્દના ચંદના દિવ ।

મૂલોચ્છિત્યૈ કુલસ્યાડન્યે, વાલકા વાલકા દિવ ॥૧॥

‘કેટલાક પુત્રો ચંદનના જેમ કુટુંબને શોભા આપનાર થાય છે, ત્યારે બીજા વળી વાલકાની જેમ કુળનું મુળથી છેદન કરનાર થાય છે.’

સ एव रम्यः पुत्रो यः, कुलमेव न केवलम् ।

पितुः कीर्तिं च धर्मं च, गुरुणां चाऽपि वर्धयेत् ॥२॥

‘તેજ ખરો સુંદર પુત્ર છે કે જે કેવળ કુળનેજ નહિ પણ આપની કીર્તિને, ગુરુને તથા ધર્મને પણ વધારે છે.’

આ પ્રમાણે ખેદ કરતા તેને જોઇને તેની પત્નીએ કહ્યું: “સ્વામિન! હવે શોક કરવાથી શું લાભ છે?” માટે પ્રિય! હજી પણ જો તમે સાવધાન થશો, તો સર્વ સારું થશે.’

ધર્મદત્તે કહ્યું; ‘પ્રિયે! દ્રવ્ય વિના સાવધાન થઇને પણ હું શું કરીશ?’ કહ્યું છે કે— ‘ધનથી દુષ્કલીન હોય તે કુલીન થાય છે, ધનવડે માણસો આપણ તરી જાય છે, ધન જેવો બીજો કોઈ બાંધવ આ લોકમાં નથી, તેથી ધન ઉપાર્જન કરો. ધન ઉપાર્જન કરો.’

‘સ્વામિન! સ્નાન બોજનાદિ તો કરો, પછી તેનો ઉપાય હું બતાવીશ.’

તેણે વિચાર્યું કે, “આ કાંઈ નિધાનાદિ મને બતાવશે.”

પછી તેણે સ્નાન કરીને બોજન કર્યું અને બેઠો.

ચોડીવાર વિચાર કરીને કહ્યું; ‘પ્રિયે! હવે ઉપાય બતાવ.’ તે વખતે શ્રીદેવીએ પોતાના લક્ષ્મણનાં આભરણોની મધ્યમાંથી પચાસ હજારના આભરણો તેને અર્પણ કર્યા; તે દેખીને તે આનંદ પામ્યો અને વિચારવા લાગ્યો; ‘કુળવંત સ્ત્રીઓની કસોટી વિપત્તિ સમયેજ થાય છે. કારણ કે,

જાનીયાત્ પ્રેવણે મૃત્યાન્, ચાન્ધવાન્ વ્યસન્નાગમે ।
આપત્કાલેષુ મિત્રાણિ, માર્યાં ચ વિમવક્ષયે ॥૧૧॥

‘કામ પડ્યે નોકરોની, દુઃખ આવ્યે બાંધવોની, આપત્તિમાં મિત્રની અને વૈભવનો ક્ષય થાય ત્યારે પત્નીની ખચર પડે છે,’

‘અહો ! આનો રનેહ સંબંધ કેવો હૃદય છે ?’

પછી તે દ્રવ્ય વડે ધર્મદત્ત વ્યાપાર કરવા લાગ્યો, પણ કોટિ-
ધ્વજનો પુત્ર હોવાથી થોડા દ્રવ્યવડે વ્યાપાર કરવાથી લોકોનાં આર્વાં
વચનો તેને સાંભળવાં પડતાં કે; ‘અરે આ ધર્મદત્ત આટલો થોડો
વ્યાપાર કેમ કરે છે ? પણ દ્રવ્યનો નાશ થાય ત્યારે શું કરે ? પહેલાં
આના બાપના વખતમાં તો એક સાથે કરોડોની કિંમતના ક્રિયાશ્રાની
લેવડદેવડ ચાલતી હતી, હાલ તો અવસરને અનુકૂળ વ્યાપાર કરે છે.’

આ પ્રમાણે લોકોની વાતો સાંભળીને તે મનમાં લજવાતો અને
બોલતો કે, ‘હું પિતા કરતાં અતિશય પુણ્યહીન દેખાઉં છું. તે મારા
દોષથીજ થયો છું.’

એક સ્વિસ ઉદાસ યર્ધ ઘેર જઈને તેણે પોતાની પત્નીને કહ્યું;
‘પ્રિયે ! હું વ્યાપાર કરવા માટે સમુદ્ર રસ્તે જવા ઇચ્છુ છું.’ કહ્યું છું
કે, ‘શેરડીનું ક્ષેત્ર, સમુદ્ર, જાતિવંત પાપાશુ તથા રાજાની કૃપા તે
દારિદ્ર્યનો સિદ્ધતાથી નાશ કરે છે.’

તેણે જવાબ આપ્યો; ‘સ્વામિન્ ! સમુદ્ર ગમન અતિ દુષ્કર છે
અને દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ તો સર્વ સ્થળે પુન્યાનુસારેજ થાય છે; સમુદ્રમાં
સમુદ્ર જોટલુ, સરોવરમાં સરોવર જોટલું, અને ધડામાં ધડા જોટલુંજ
પાણી સમાય છે.’

આ પ્રમાણે પત્નીનાં વચનો સાંભળીને ધર્મદત્તે કહ્યું;
વિદ્યા ચિત્તં ચ સત્ત્વં ચ, તાવન્નાપ્નોતિ માનવઃ ।
યાવદ્ ભ્રમતિ નો મૂર્ખો, દેશાદ્ દેશાન્તર મૃશમ્ ॥૧૨॥

કામચેનાએ અંતે દગો દીધો :

‘જ્યાં સુધી એક દેશથી બીજા દેશમાં, તેમજ જુદી જુદી ભૂમિમાં માણસ ભ્રમતો નથી, ત્યાં સુધી વિદ્યા, ધન, તથા બળ તે મેળવી શકતો નથી.’

‘તેથી સમુદ્ર તરીને હું અન્ય દેશમાં જઈશ. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, તથા ભાવથી બંધાયેલ કર્મ તે તો તેવું તેજ રહે છે. પણ અન્ય દ્રવ્યાદિનો સંયોગ ચતાં ભાગ્ય ફળે છે, નહિ તો ફળવું નથી; તેથી તે ક્ષેત્રમાં જે પ્રાપ્ત થવાનું હોય તે અહીં કેવી રીતે મળે?’

આ પ્રમાણે તેણે પ્રિયાને ઉત્તર આપ્યો.

અને સ્વર્ગનાદિકને ધર સાચવવાનું કહીને તે તે દેશને લાયક કરિયાણા લઈ એક વહાણ તૈયાર કરાવીને ધર્મક્રમે સમુદ્ર માર્ગે પ્રયાણ કર્યું.

પ્રથમ કુર્કોટક દ્વીપ તરફ વહાણ ચલાવ્યું. સુખે સુખે તેઓ જતા હતા, તેવામાં એક દિવસે પ્રતિકૂળ પવનના યોગથી વહાણ ભાંગી ગયું, પરંતુ ધર્મદત્તાનાં હાથમાં એક પાટિયું આવી ગયું, તેના આધારથી સમુદ્રને ઓળંગીને પત્નીની શિખામણ સંભારતો કેટલાક દિવસે તે કિનારે આવ્યો; પછી બહાર નીકળીને ભયંકર સમુદ્રને જોતો તૃપ્ત થયેલો તે બોલ્યો;

વેલોલ્લાલિતકલ્લોલ !, ધિક્ તે સાગર ! ગર્જિતમ્ ।

યસ્ય તીરે તૃષાક્રાન્તઃ, પાન્થઃ પૃચ્છતિ કૂપિકામ્ ॥૧॥

‘ભરતીની છોળોથી કલ્લોલોને ઉછાળતા હે સાગર ! તને ધિક્કાર છે, કે જેના કિનારે ઉભા રહેલા તૃષાતુર મુસાફરને કુવો શોધવો પડે છે.’

આ પ્રમાણે કહીને તે પાણી માટે કાંઠા ઉપર વનમાં ભટકતાં એક જળથી ભરેલ તળાવ જોઈને આનંદ પામ્યો. અને વિચારવા લાગ્યો કે,

જાનીયાત્ પ્રેવંણે મૃત્યાન્, બાન્ધવાન્ વ્યસનાગમે ।
આપત્કાલેષુ મિત્રાણિ, માર્યાં ચ વિમવક્ષ્યે ॥૧॥

‘કામ.પડ્યે નોકરોની, હુ.ખ આવ્યે બાંધવોની, આપત્તિમાં મિત્રની અને વૈભવનો ક્ષય થાય ત્યારે પત્નીની, અગર, પડે છે,’

‘અહો ! આનો સ્નેહ સંબંધ કેવો ઉચ્ચ છે ?’

પછી તે દ્રવ્ય વડે ધર્મહત વ્યાપાર કરવા લાગ્યો, પણ કોટિ-ધ્વજનો પુત્ર હોવાથી થોડા દ્રવ્યવડે વ્યાપાર કરવાથી લોકોનાં આવાં વચનો તેને સાંભળવાં પડતાં કે; ‘અરે આ ધર્મહત આટલો થોડો વ્યાપાર કેમ કરે છે ? પણ દ્રવ્યનો નાશ થાય ત્યારે શું કરે ? પહેલાં આના બાપના વખતમાં તો એક સાથે કરોડોની કિંમતના કરિયાણાની લેવડદેવડ ચાલતી હતી, હાલ તો અવસરને અનુકૂળ વ્યાપાર કરે છે.’

આ પ્રમાણે લોકોની વાતો સાંભળીને તે મનમાં લજવાતો અને બોલતો કે, ‘હું પિતા કરતાં અતિશય પુણ્યહીન દેખાઉં છું. તે મારા દોષથીજ થયો છું.’

એક ક્વિસ ઉદાસ થઈ ઘેર જામને તેણે પોતાની પત્નીને કહ્યું; ‘પ્રિયે ! હું વ્યાપાર કરવા માટે સમુદ્ર રસ્તે જવા ઈચ્છું છું.’ કહ્યું છે કે, ‘શેરડીનું ક્ષેત્ર, સમુદ્ર, જાતિવંત પાષાણ તથા રાજાની કૃપા તે હારિદ્ર્યનો શિક્ષતાથી નાશ કરે છે.’

તેણે જવાબ આપ્યો; ‘સ્વામિન ! સમુદ્ર ગમન અતિ દુષ્કર છે અને દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ તો સર્વ સ્થળે પુન્યાનુસારેજ થાય છે; સમુદ્રમાં સમુદ્ર જોટલું, સરોવરમાં સરોવર જોટલું, અને ઘડામાં ઘડા જોટલું જ પાણી સમાય છે.’

આ પ્રમાણે પત્નીનાં વચનો સાંભળીને ધર્મહતે કહ્યું;

વિદ્યા ચિત્તં ચ સત્ત્વં ચ, તાવન્નાપ્નોતિ માનવઃ ।

યાવદ્ ધ્રમતિ નો મૂર્ધો, દેશાદ્ દેશાન્તરં મૃશમ્ ॥૨॥

કામસેનાએ અતે દગો દીધો :

‘ જ્યાં સુધી એક દેશથી બીજા દેશમાં, તેમજ જુદી જુદી ભૂમિમાં માણસ ભ્રમતો નથી, ત્યાં સુધી વિદ્યા, ધન, તથા બળ તે મેળવી શકતો નથી.’

‘ તેથી સમુદ્ર તરીકે હું અન્ય દેશમાં જઈશ. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, તથા ભાવથી બંધાયેલ કર્મ તે તો તેનું તેજ રહે છે. પણ અન્ય દ્રવ્યાદિનો સંયોગ ચતાં ભાગ્ય ફળે છે, નહિ તો ફળવું નથી; તેથી તે ક્ષેત્રમાં જે પ્રાપ્ત થવાનું હોય તે અહીં ફરી રીતે મળે ?’

આ પ્રમાણે તેણે પ્રિયાને ઉત્તર આપ્યો.

અને સ્વર્ગનાદિકને ઘર સાચવવાનું કહીને તે તે દેશને લાયક કરિયાણા લઈ એક વહાણ તૈયાર કરાવીને ધર્મરક્તે સમુદ્ર માર્ગે પ્રયાણ કર્યું.

પ્રથમ કુર્કોટક દ્વીપ તરફ વહાણ ચલાવ્યું. સુખે સુખે તેઓ જતા હતા, તેવામાં એક દિવસે પ્રતિકૂળ પવનના યોગથી વહાણ ભાંગી ગયું, પરંતુ ધર્મદત્તાનાં હાથમાં એક પાટિયું આવી ગયું, તેના આધારથી સમુદ્રને ઓળંગીને પત્નીની શિખામણ સંભારતો કેટલાક દિવસે તે કિનારે આવ્યો; પછી બહાર નીકળીને ભયંકર સમુદ્રને જોતો તૃપ્ત થયેલો તે બોલ્યો;

વેલોલ્લાલિતકલ્લોલ !, ધિક્ તે સાગર ! ગર્જિતમ્ ।

યસ્ય તીરે તૃષાક્રાન્તઃ, પાન્થઃ પૃચ્છતિ કૂપિકામ્ ॥૧॥

‘ ભરતીની ઓળાથી કલ્લોલોને ઉછાળતા હે સાગર ! તને ધિક્કાર છે, કે જેના કિનારે ઉભા રહેલા તૃષાતુર મુસાફરને કુવો શોષવો પડે છે.’

આ પ્રમાણે કહીને તે પાણી માટે કાંઠા ઉપર વનમાં ભટકતાં એક જળથી ભરેલ તળાવ જોઈને આનંદ પામ્યો. અને વિચારવા લાગ્યો કે,

પૃથિવ્યાં ત્રીણિ રત્નાનિ, જલમશ્રં સુમાપિતમ્ ।

મૂઢૈઃ પાપાણસ્વંદેષુ, રત્નસંજ્ઞા વિધીયતે ॥ ૧ ॥

‘પૃથ્વીમાં તથુ રત્નોજ ખરા છે, જળ, અજ અને સુમાપિત, બાકી પાપાણના દુઃકમાં રત્નની સંજ્ઞા તો મૂઢ લોકોજ કરે છે.’

પછી વચ્ચવડે ગળીને તેણે માહું જળ પીધું અને તેના કાંઠા ઉપરના વૃક્ષોની છાયા નીચે સમુદ્ર ઉલ્લંઘનથી લાગેલ અમથી ચિંતા કરતો તે બેઠો.

નિદ્રાથી તેનાં નેત્ર મળી ગયા, તે ઉઘી ગયો. તેવામાં કાષ્ઠએ તેને ઉપાશ્વો. તે જાગી ગયો, અને પોતાને ઉપાડેલ જાણીને તે તેવા લાગ્યો, ત્યારે એક મોટા શરીરવાળા બચકર રાક્ષસને જોઈને તે બપ પામ્યો. અને આંખો મીચીને તે વિચારવા લાગ્યો; ‘અહો ! કર્મની વિચિત્ર અને દુર્નિવાર્થ ગતિ છે. કહ્યું છે કે—

‘કૂટ રચનાવાળા પાસને છેદીને, બળથી જળને તોડીને મૃગલો ભાગ્યો, અગ્નિશિખાથી બચકર વનમાં તે આગ્યો, ત્યાંથી પશુ ભાગ્યો, તેવામાં પારધીએ બાણ માર્યું’, તેમાંથી પશુ અતિ ઉતાવળથી દોડીને છૂટી ગયો, તો તે કુવામાં પડ્યો. જ્યારે દેવ વાંકું થયું હોય ત્યારે ઉઘમ શું કરી શકે ?’

‘માયામાં જેને ખાલ (તાલ) પડી છે તેવો કાઈ એક પુરુષ સૂર્યના તાપથી સંતપ્ત થયેલો તે છાયામાં જવાની ઇચ્છાથી વિધિયોગે એક તાલવૃક્ષની નીચે ગયો, તો ત્યાં એક મોટું તાડનું ફળ તેના માથા ઉપર પડ્યું અને મોટા અવાજ કરીને તેનું માથું ભાંગી નાંખ્યું. ધણું કરીને ભાગ્ય રહિત પુરુષ જ્યાં જાય છે ત્યાં તે આપત્તિનું જ ભાજન થાય છે !’

‘તે પ્રભાણે જ્યારે કું સમુદ્રમાંથી નીકળ્યો ત્યારે રાક્ષસના પંજમાં પડ્યો, તેથી હવે કું શું કરે ? હવે જે થવાનું હોય તે થાઓ.

ખીવાથી શું? કહ્યું છે કે, જ્યાં સુધી ભય ન આવ્યો હોય ત્યાં સુધીજ તેનાથી ખીવું, ભયને આવેલો જોઈને ખીવું નહિ પણ નિર્ભય થઈને ભયને દૂર કરવાનો જ પ્રયત્ન કરવો; કારણ કે જિનેશ્વર-કવણી ભગવંતે જે દીકું હોય છે તેજ બને છે.’

આમ દ્રઢ ચિત્તવાળો થઈને ધર્મદત્ત વિચાર કરતો હતો, એટલામાં તો કોઈ સ્થળે પોતાને મૂક્યો છે, તેમ જાણીને આંખો ઉઘાડીને તે આમતેમ જોવા લાગ્યો તો તેણે રાક્ષસને દીઠો નહિ; પરંતુ વૃક્ષની છાયા નીચે બેઠેલી એક દિવ્ય રૂપવાળી કન્યા તેણે જોઈ; તેને જોઈને તે વિસ્મિત થઈ વિચારવા લાગ્યો કે, “શું રાક્ષસ કન્યારૂપ થઈ ગયો? અથવા આ કોઈ ખીજી કન્યા છે? આ શું પાતાળકુમારી છે? ખેચરી છે? અથવા દેવી છે?”

આ પ્રમાણે વિચારીને સાદસ ધારણ કરી તે બોલ્યો; ‘અરે બાળા! તું કોણ છો?’

તેણે પૂછ્યું; ‘તમે કોણ છો?’

‘હું માણસ છું.’

‘હું પણ માણસ છું.’ તે બાળાએ કહ્યું.

ધર્મદત્તે પૂછ્યું; ‘શા માટે આ વિષમ વનમાં તું એકલી રહે છે?’ તે બાળાએ જવાબ આપ્યો; ‘દૈવની ગતિ વિચિત્ર છે.’

‘વિધિ અઘટિત ઘટના ઘટાવે છે, સુઘટિત ઘટનાને જર્જરીભૂત કરી નાંખે છે; જે ઘટનાનો પુરૂષ વિચાર પણ કરી શકતો નથી તેવી ઘટનાઓ વિધિ ઘટાવે છે.’

‘તે કેવી રીતે બન્યું?’ એમ. કુમાર મારે ફરીથી પૂછ્યું.

૨૭ :

ધનવતીની સાથે પાણિગ્રહણ :

ધર્મજ્ઞતા પૂછવાથી તે બાળાએ જવાબમાં પોતાની આપવીતી કહેવી શરૂ કરી.

‘સાંભળો ! સિંહલદ્વીપમાં કમળપુર નામે નગર છે. ત્યાં યથાર્થ નામવાળો ધનસાગર ઓછો રહેતો હતો. તેને ધનથી નામે પ્રિય હતી, તેની કું ધનવતી નામે પુત્રી હતું. માળાપને પ્રાણ્ણથી પણ વધારે વહાલી હતી. કું અનુક્રમે મોટી થઈ અને યૌવનવય પામી.

તે અવસરે પિતાએ વિચાર્યું; ‘આને અનુરૂપ ઓછીપુત્ર શોધવો; વળી આ મારી પુત્રી તેનેજ આપવી કે જેની જન્મપત્રિકા આ પુત્રીની જન્મપત્રિકા સાથે રાશી, મળ, વર્ગ, નાદી, સ્વામી વગેરેથી સરખી હોય તથા જે ભાગ્યવાળો હોય, તેની સાથે આ પુત્રીને જોડવી-પરણ્યાવવી.’

આ પ્રમાણે વિચારીને ધણા ઓછીપુત્રોની જન્મપત્રિકા તેઓએ જોઈ; પણ કાંઈ સાથે નવે સ્થાનકનો મેળ મળ્યો નહિ.

એક દિવસે ચંદ્રપુરથી એક જ્યોતિર્વિદ્ ગણિતશાસ્ત્રી આવ્યો; તેને મારા પિતા સાથે મેળાપ થયો.

તેને જ્યોતિષી જણીને પાસે ઉભેલ મને ઉદ્દેશીને મારા પિતાએ પૂછ્યું કે; ‘આ મારી પુત્રી છે, તેની જન્મપત્રિકા સાથે ધણીની

જન્મપત્રિકા મેળવતાં બધામાં વિરોધી ગ્રહો દેખાય છે; આને અનુકૂળ ગ્રહોવાળી કોઈની જન્મપત્રિકા જણાતી નથી. તો આપના ધ્યાનમાં કોઈ આને અનુકૂળ ગ્રહોવાળી જન્મપત્રિકાવાળો વર છે? હોય તો કહો.’

ત્યારે તે જ્યોતિષીએ તેની જન્મપત્રિકા જોઈને કહ્યું કે, ‘શ્રેષ્ઠિન્ ! ચંદ્રપુરમાં શ્રીપતિ શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર ધર્મદત્ત નામે છે, તેની જન્મપત્રિકા મેં કરેલી છે, તેના જન્માક્ષરોની સાથે આ જન્માક્ષર બધી રીતે મળતા આવે છે.’

પછી ભોજપત્ર ઉપર તેની જન્મપત્રિકા લખીને દેખાડી. મારા પિતા પણ તે જોઈને બહુ પ્રસન્ન થયા; પરંતુ તેના ભાગ્યેદ્યનો નાશ થયેલો દેખીને તે ખિન્ન થયા.

તે જોઈને તે જ્યોતિષી બોલ્યો; ‘આ ધર્મદત્ત સોળ કોટી સુવર્ણનો સ્વામી થશે, તેમાં જરાપણ સંદેહ નથી.’

તે સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું; ‘તેની સાથે આ મારી પુત્રીને પરણાવવા ધારે છું.’

પછી તે જ્યોતિષીએ લગ્ન જોયું અને નિર્ણય કરીને કહ્યું કે, ‘આ વર્ષમાં શુદ્ધ અને અઢારે દોષોથી રહિત એવો એકજ લગ્નનો સમય છે, તે માહ શુદ્ધ પંચમીના દિવસે બે પહોર ઝાઝરો દિવસ ચંદે તે વખતે છે.”

શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું; ‘તે લગ્નને તો બહુ યોગ દિવસ આગ છે. તેને આમંત્રણ કરીએ, તે સ્વીકારે ને અહીં આવે તેટલો પણ સમય નથી, પરંતુ આવું સારું લગ્ન જવા દેવું નહિ, તથા પુત્રીને લઈને હું જ ત્યાં જાઉં.’

આમ કહીને તે જ્યોતિષીને પ્રીતિપૂર્વક ઘણું દાન આપીને

ધર્મજ્ઞાના પૂજવાથી તે બાળાએ જવાબમાં પોતાની આપવીતી ઠહેવી ચર કરી.

‘સાંભળો ! સિંહલદ્વીપમાં કમળપુર નામે નગર છે. ત્યાં મથાથ’ નામવાળો ધનસાગર ઓછી રહેતો હતો. તેને ધનથી નામે પ્રિયા હતી, તેની હું ધનવતી નામે પુત્રી છું. માળાપને પ્રાણુથી પથ્ય વધારે વહાલી હતી. હું અનુક્રમે મોટી થઈ અને યૌવનવય પામી.

તે અવસરે પિતાએ વિચાર્યું; ‘આને અનુરૂપ ઓછીપુત્ર શોધવો; વળી આ મારી પુત્રી તેનેજ આપવી કે નેની જન્મપત્રિકા આ પુત્રીની જન્મપત્રિકા સાથે રાશી, મણ્ય, વર્ગ, નાડી, સ્વામી વગેરેથી સરખી હોય તથા જે બાળ્યવાળો હોય, તેની સાથે આ પુત્રીને જોડવી-પરણ્યાવવી.’

આ પ્રમાણે વિચારીને ધણા ઓછીપુત્રોની જન્મપત્રિકા તેઓએ જોઈ; પણ કોઈ સાથે નવે સ્થાનકનો મેળ મળ્યો નહિ.

એક દિવસે ચંદ્રપુરથી એક જ્યોતિર્વિદ્ ગણિતશાસ્ત્રી આવ્યો; તેના મારા પિતા સાથે મેળાપ થયો.

તેને જ્યોતિષી જાણીને પાસે ઉભેલ મને ઉદ્દેશીને મારા પિતાએ પૂછ્યું કે; ‘આ મારી પુત્રી છે, તેની જન્મપત્રિકા સાથે ધણાની

જન્મપત્રિકા મેળવતાં બધામાં વિરોધી ગ્રહો દેખાય છે; આને અનુકૂળ ગ્રહોવાળી કોઇની જન્મપત્રિકા જણાતી નથી. તો આપના ધ્યાનમાં કોઈ આને અનુકૂળ ગ્રહોવાળી જન્મપત્રિકાવાળો વર છે? હોય તો કહો.’

ત્યારે તે જ્યોતિષીએ તેની જન્મપત્રિકા જોઇને કહ્યું કે, ‘શ્રેષ્ઠિન ! ચંદ્રપુરમાં શ્રીપતિ શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર ધર્મદત્ત નામે છે, તેની જન્મપત્રિકા મેં કરેલી છે, તેના જન્માક્ષરોની સાથે આ જન્માક્ષર બધી રીતે મળતા આવે છે.’

પછી ભોજપત્ર ઉપર તેની જન્મપત્રિકા લખીને દેખાડી. મારા પિતા પણ તે જોઇને બહુ પ્રસન્ન થયા; પરંતુ તેના ભાગ્યોદયનો નાશ થયેલો દેખીને તે ખિન્ન થયા.

તે જોઇને તે જ્યોતિષી બોલ્યો; ‘આ ધર્મદત્ત સોળ કોટી સુવર્ણનો સ્વામી થશે, તેમાં જરાપણ સંદેહ નથી.’

તે સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું; ‘તેની સાથે આ મારી પુત્રીને પરણાવવા ધારું છું.’

પછી તે જ્યોતિષીએ લગ્ન જોયું અને નિર્ણય કરીને કહ્યું કે, ‘આ વર્ષમાં શુદ્ધ અને અઢારે દોષોથી રહિત એવો એકજ લગ્નનો સમય છે, તે માહ શુદ્ધ પંચમીના દિવસે બે પહોર ઝાઝેરા દિવસ અઢે તે વખતે છે.”

શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું; ‘તે લગ્નને તો બહુ થોડા દિવસ આડા છે. તેને આમંત્રણ કરીએ, તે સ્વીકારે ને અહીં આવે તેટલો પણ સમય નથી, પરંતુ આવું સારું લગ્ન જવા દેવું નહિ, તેથી પુત્રીને લઇને હું જ ત્યાં જાઉં.’

આમ કહીને તે જ્યોતિષીને પ્રીતિપૂર્વક ઘણું દાન આપીને

વિસર્જન કર્યો; પછી વહાણ તૈયાર કરાવી પોતાની સ્ત્રી તથા મને-પુત્રીને સાથે લઇને તે વહાણમાં બેઠો.

પ્રવહણ પણ પવનથી પ્રેરાયેલું શીઘ્ર ગતિથી ચાલવા લાગ્યું. અતુકમે અર્ધે રસ્તે ગયા, તેવામાં દૈવયોગથી પ્રતિકૂળ પવનને લઇને વહાણ ખડક સાથે અથડાવાથી ભાંગી ગયું. આયુધ્ય બલવાન હોવાથી મને પાટિયું હાથમા આવી ગયું, તેના અપ્પારથી તરીને સાતમે દિવસે હું કાંઠે આવી. વનના મધ્ય ભાગમાં સરોવરનું જળ પીને શ્રમથી ખિન્ન થયેલી વૃક્ષની નીચે હું સૂતી હતી, તેવામાં રાક્ષસે ઉપાડીને મને અહીં મૂકી.

પછી મને બધાથી કંપતી દેખીને રાક્ષસે કહ્યું; કે. “ તું ખીશ નહિ. સાત દિવસથી હું જૂપ્યો છું, તો પણ મને તને જોઇને દયા આવી છે, તેથી જ્યાં સુધી બીજું બક્ષ્ય મળી જશે ત્યાં સુધી તને હું ખાઇશ નહિ.”

આમ કહીને તે ચાલ્યો ગયો.

તે તમને પકડીને લાવ્યો. માટે હે સત્ પુરુષ ! તમને જોઇને હું વિચારતી હતી કે, ‘ અરે વિધાતા ! મને કેવી ભાગ્યદીન કરી છે ! પ્રથમ પિતાદિકનો વિયોગ જોયો; હવે આ પુરુષના વિનાશનો સમય જોવા માટે મને અહિં લાવીને જીવતી રાખી.’

આમ કહીને ફરીથી તેણે પૂછ્યું; ‘ હે સત્પુરુષ ! તમે ક્યાંથી આવો છો ? સાચું કહેજો.’

આ પ્રમાણે તેનાં વચન સાંભળીને ચર્મહત્ત હસીને બોલ્યો; ‘ ભદ્રે ! જેને તું પરણવાની હતી તેજ હું છું. મારું નામ, સ્થાન વગેરે તેજ કહેલું છે; તેથી હું શું કહું ? ’

તે સાંભળીને સ્ત્રી સંભ્રાંત થઇ, તેવામાં તેની વામ શુભ્ર દગ્ગા, તેથી રાજી થઇને વિચારવા લાગી; ‘ આ શુભ ઉદય સૂચવનાર ચિન્હ

છે, તેથી આ ઇષ્ટનો સંયોગ પણ કુશળપણુંજ સૂચવે છે; પરંતુ તેનું રહસ્ય તો કેવળી ભગવંતજ જાણી શકે છે.’

આ પ્રભાણે વિચારીને તે ધીરજ પામી અને ‘આ મારા ધારેલા પતિ ધર્મદત્તને શુભ ક્રમે’ અને મેળવી આપ્યો.’ તેમ નિશ્ચય કરીને તે લજ્જા પામી.

ધર્મદત્તે કહ્યું; ‘ભદ્રે ! જો કે આપણો યોગ હૈવે કોઈ પણ રીતે મેળવ્યો છે, પરંતુ વિચારીને કહે કે લગ્નનો દિવસ કયા વખતે કહેલો છે ?’

તેણે પણ યાદ લાવી વ્યતીત દિવસોનો નિર્ણય કરીને કહ્યું કે; ‘તે દિવસ તો આજનો જ છે. સમય પણ અત્યારનો જ છે.’

‘તો પછી કલ્યાણનો સમય કાણ ચૂકે ?’

‘તેમજ થાઓ.’ તેણે કહ્યું, એટલે પછી ધર્મદત્ત તેને સારા યોગમાં પરણ્યો.

‘પ્રાણેશ ! મારું પાણિગ્રહણ તો આપે કર્યું’. ધણી દિવસનું ધારેલ કાર્ય સિદ્ધ થયું, પરંતુ રાક્ષસની ખીક તો હજુ જેવી ને તેવીજ ઉભી છે.’

ધનવતીએ કહ્યું :

‘તે રાક્ષસ ક્યાં છે ?’

‘તે સરોવરમાં સ્નાન કરીને ખડ્ગ બાજુમાં મૂકી દેવાચા કરતો કોઈ દેવની સ્તવના કરે છે. તે દેવસેવા પૂર્ણ થતાં સુધી મરણાંતે પણ સેવા છોડતો નથી.’

ત્યારે ધર્મદત્તે કહ્યું; ‘હું ત્યાં જઈને રાક્ષસને હણી નાખું.’

‘જો એટલું ધૈર્ય હોય તો તે માટે આજ સમય યોગ્ય છે.’

એ સાંભળીને ધર્મદત્ત ઉઠ્યો અને ચાલ્યો.

પાછળ ધનવતી પણ ધીમે ધીમે ચાલી.

ધર્મદત્તે દ્વરથીજ સેવા કરતા તે રાક્ષસને દોઠો; એટલે તે ન દેખે તેવી રીતે ધીમે ધીમે પગ મૂકતો તેની પાછળ ગયો અને અચાનક તેનું ખડ્ગ ઉપાડી લઇને, પૈયઃ ધારણ કરી તેની સન્મુખ આવીને તેણે હાક મારી; “અરે પાપીષ્ઠ! અરે બહુ જીવધાતક! આજે તારા પાપનો ઉલ્લેખ થયો છે, તને હવે છોડીશ નહિ, મારીજ નાખીશ, માટે સાવધાન થઇ જા.”

તે સાંભળીને રાક્ષસ કેાપાકાંત યઇને ઉઠવા જતો હતો, તેવામાં તેજ ખુદ્ગવડે ધર્મદત્તે તેને મારી નાખ્યો.

તે દેખીને અમત્કાર પામેલી ધનવતીએ તેના હાર્યની પુષ્પોવડે પૂજા કરી; પછી ત્યાંથી તે જાને જણ્યા નિઃશંકપણે વનમાં ફરવા લાગ્યા અને તેમાં ઉત્પન્ન થયેલા કદલી, પ્રાક્ષ, જાંબુ વગેરે ફળોનો આહાર કરતાં યુગલીઆની જેમ સુખેથી તે જાને ત્યાં રહેવા લાગ્યા.

એક દિવસ ધનવતીએ કહ્યું; પ્રાણેશ! ધર્મ વિના આપણો જન્મ નિરર્થક ચાલ્યો જાય છે. ‘માટે હે સ્વામિ! આપણી નિવાસભૂમિમાં જઇએ તો ઉત્તમ થાય; ત્યાં જઇએ તો દેવ ગુરુ વગેરેનાં દર્શન થાય અને ધર્મ પણ થઈ શકે.’

પછી તે જાને તે સ્થાનેથી ચાલ્યા.

અનુક્રમે કાશ્મીર દેશમાં અંદ્રપુર નગરની પાસેના વનમાં આવ્યા. સંધ્યાકાળ થવા આવેલો હોવાથી વનના મધ્ય ભાગમાં ચાકી ગયેલા તેઓ સના અને નિદ્રાવશ થયા.

ધર્મદત્ત પાછલી રાત્રે સૂર્યોદયની પહેલાં જાગી ગયો અને લીલાયા પ્રિયાને જગાડતાં બોલવા લાગ્યો.

“કમલની આવળીનો પરિમલ આસપાસ ફેલાવા માંજો છે, વૃક્ષો

ઉપર કુકડાઓ બોલવા માંડ્યા છે, સૂર્ય મેરૂ પર્વતના શિખરને પવિત્ર કરે છે; તેથી હે સુનયને ! હવે ઉઠ, રાત્રી પૂર્ણ થઈ ગઈ છે.’

આ પ્રમાણે બોલાવી પછી તે બોલી નહીં; વળી થોડીવાર રાહ જોઈને તે બોલ્યો; ‘આ હરિણો તૃણ ભક્ષણ કરવા જાય છે, પક્ષીઓ પછી ચારો કરવા માટે જાય છે, વળી માર્ગ પછી સુખેથી ચત્રાય તેવા અને શીતલ થયો છે, તેથી હે પ્રિયે ! તું ઉઠ, રાત્રી પૂર્ણ થઈ ગઈ છે.’ આમ કહ્યું તો પછી ધનવતી બોલી નહિ, તેથી તેની સન્મુખ થઈને તે તેની સામું જોવા લાગ્યો.

સાં તેને સુતેલી દીઠી નહિ, એટલે થોડીવાર રાહ જોઈને તે બોલ્યો; ‘હે પ્રિયે ! આવ આવ !’ પછી કોઈ આવ્યું નહિ; પછી ઉઠીને આસપાસ જોયું, તો કોઈ સ્થળે તેને દીઠી નહિ.

તેનાં પગલાં પછી પડેલાં જોયાં નહિ; તેથી તેનાં મનમાં ચિંતા થવા લાગી. વનમાં ભટકી ભટકીને તે ચાક્યો પરંતુ કોઈ સ્થળે તેનો પત્તો લાગ્યો નહિ. ત્યારે પ્રિયાના વિયોગથી મૂઢ થયેલ તે આમતેમ ભટકતો હતો અને વિચારતો હતો કે, ‘જે સેંકડો મનોરથોને પછી અગોચર છે, જેને કવિની વાણી પછી સ્પર્શી શકતી નથી, જે સ્વપ્નમાં પછી દુર્લભ છે, તેવાં કાર્યો પછી વિધિ લીલામાત્રમાં જનાર છે. પુન્યવાન અથવા પાપી પ્રાણી દેશ દેશાંતરમાં ગમે ત્યાં જાય, પરંતુ સંપત્તિ અને વિપત્તિ તો તેની પહેલાંજ ત્યાં પહોંચી જાય છે.’

આમ વિચારીને ‘હું હવે ઘેર જઈ’ એમ નક્કી કરીને ધર્મ-કર્ત અંદ્રપુર તરફ ચાલ્યો.

પુરહારમાં તે પ્રવેશ કરતો હતો, તેવામાં ફરીથી તેનાં મનમાં ચિંતા થઈ; ‘અરે મૂઢમુદ્ધિ ધર્મકર્ત ! તું શું કરે છે? ક્યાં જાય છે? પહેલાં તો ભોગમાં લંપટ થઈને તેં જાપના ધનને ગુમાવ્યું. અહો ! તારી મૂઢતા કેવી છે ! માજાપના મરણને પછી તેં જાણ્યું નહિ. ત્યારપછી

ધર્મદત્તે દૂરથીજ સેવા કરતા તે રાક્ષસને દીઠાં; એટલે તે ન દેખે તેવી રીતે ધીમે ધીમે પગ મૂકતો તેની પાછળ ગયો અને અચાનક તેણે અડૂગ હપાડી લઇને, ધૈર્ય ધારણ કરી તેની સન્મુખ આવીને તેણે હાક મારી; “અરે પાપીષ્ઠ! અરે બહુ જીવધાતક! આજે તારા પાપનો ઉદ્ધવ થયો છે, તને હવે છોડીશ નહિ, મારીજ નાખીશ, માટે સાવધાન થઈ જા.”

તે સાંભળીને રાક્ષસ કોપાક્રાંત થઇને ઉઠવા જતો હતો, તેવામાં તેજ ખુદ્ગવડે ધર્મદત્તે તેને મારી નાખ્યો.

તે દેખીને અમત્કાર પામેલી ધનવતીએ તેના હાથની પુખ્તોવડે પૂજા કરી; પછી ત્યાંથી તે જાને જણા નિઃશંકપણે વનમાં ફરવા લાગ્યા અને તેમાં ઉત્પન્ન થયેલા કદલી, દ્રાક્ષ, જાંબુ વગેરે ફળોનો આહાર કરતાં યુગલ્લીઆની જેમ સુખેથી તે જાને ત્યાં રહેવા લાગ્યા.

એક દિવસ ધનવતીએ કહ્યું; પ્રાણેશ! ધર્મ વિના આપણો જન્મ નિરર્થક ગાથો જાય છે. ‘માટે હે સ્વામિ! આપણી નિવાસભૂમિમાં જઈએ તો ઉત્તમ થાય; ત્યાં જઈએ તો દેવ શુરુ વગેરેનાં દર્શન થાય અને ધર્મ પણ મળી શકે.’

પછી તે જાને તે સ્થાનેથી ગાથા.

અનુક્રમે કાશ્મીર દેશમાં ચંદ્રપુર નગરની પાસેના વનમાં ગાથા. સંધ્યાકાળ થવા આવેલો હોવાથી વનના મધ્ય ભાગમાં થાકી ગયેલા તેઓ સતા અને નિદ્રાવશ થયા.

ધર્મદત્ત પાછલા રાત્રે સૂર્યોદયની પહેલાં જાગી ગયો અને લીલાયા ત્રિપાને જગાડતાં બોલવા લાગ્યો.

“કમલની આવળીનો પરિમલ આસપાસ ફેલાવા માંડ્યો છે, શ્વેત

ઉપર કુકડાઓ બોલવા માંડ્યા છે, સૂર્ય મેર પર્વતના શિખરને પવિત્ર કરે છે; તેથી હે સુનયને! હવે ઉઠ, રાત્રી પૂર્ણ થઈ ગઈ છે.’

આ પ્રમાણે બોલાવી પણ તે બોલી નહીં; વળી થોડીવાર રાહ જોઈને તે બોલ્યો; ‘આ હરિણો તુલુ ભક્ષણ કરવા જાય છે, પક્ષીઓ પણ ચારે કરવા માટે જાય છે, વળી માર્ગ પણ સુખેથી ચલાય તેવો અને શીતલ થયો છે, તેથી હે પ્રિયે! તું ઉઠ, રાત્રી પૂર્ણ થઈ ગઈ છે.’ આમ કહ્યું તો પણ ધનવતી બોલી નહિ, તેથી તેની સન્મુખ થઈને તે તેની સામું જોવા લાગ્યો.

ત્યાં તેને સુતેલી દીડી નહિ, એટલે થોડીવાર રાહ જોઈને તે બોલ્યો; ‘હે પ્રિયે! આવ આવ!’ પણ કોઈ આવ્યું નહિ; પછી ઉઠીને આસપાસ જોયું, તો કોઈ સ્થળે તેને દીડી નહિ.

તેનાં પગલાં પણ પડેલાં જોયાં નહિ; તેથી તેનાં મનમાં ચિંતા થવા લાગી. વનમાં ભટકી ભટકીને તે ચાક્યો પરંતુ કોઈ સ્થળે તેનો પત્તો લાગ્યો નહિ. ત્યારે પ્રિયાના વિયોગથી મૂઠ થયેલ તે આમતેમ ભટકતો હતો અને વિચારતો હતો કે, ‘જે સેંકડો મનોરથોને પણ અગોચર છે, જેને કવિની વાણી પણ સ્પર્શી શકતી નથી, જે સ્વપ્નમાં પણ દુર્લભ છે, તેવાં કાર્યો પણ વિધિ લીલામાત્રમાં જનાર છે. પુન્યવાન અથવા પાપી પ્રાણી દેશ દેશાંતરમાં ગમે ત્યાં જાય, પરંતુ સંપત્તિ અને વિપત્તિ તો તેની પહેલાંજ ત્યાં પહોંચી જાય છે.’

આમ વિચારીને ‘હું હવે ઘેર જાઉં’ એમ નક્કી કરીને ધર્મ-હત ચંદ્રપુર તરફ ચાલ્યો.

પુરહારમાં તે પ્રવેશ કરતો હતો, તેવામાં ફરીથી તેનાં મનમાં ચિંતા થઈ; ‘અરે મૂઠમુંદિ ધર્મહત! તું શું કરે છે? ક્યાં જાય છે? પહેલાં તો ભોગમાં લંપટ થઈને તેં જાપના ધનને ગુમાવ્યું. અહો! તારી મૂઠતા કેવી છે? માજાપના મરણને પણ તેં જાણ્યું નહિ. ત્યારપછી

એક નિર્લજ્જ નિઃસ્નેહ સ્વભાવવાળી સાધારણ સ્ત્રીએ (વેશ્યાએ) અપમાન કરીને તને કાઢી મૂક્યો, તારે તું ઘેર આવ્યો. તારી કુલ-વંતી પત્નીએ પચાસ હજાર દ્રવ્ય તને આપ્યું, તે પણ્ય પોતાની કુબુદ્ધિથી તેં ગ્રામ્યું. ૧) હવે વળી ઘેર જઈને તું તારું મુખ શું દેખાડીશ ? જો નિર્લજ્જ થઈને ધરમાં જઈશ તો સ્વર્ગનો અને પર-જનો નિર્ધન. ભાગ્યહીન તથા મુખના શેખર એવા તને હસશે. તેનાં વચનો તું કેવી રીતે સહન કરી શકીશ ?' .

‘તેથી હમણાં તો વનમાં રહેવું તેજ ઉત્તમ છે.’

આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી પાછો વળીને તે વનમાં ગયો. પછી રૂઝ તથા જળના આહારથી તે પ્રાણુદત્તિ કરવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે વનમાં રહેતાં એક દિવસ એક વિદ્યાસિદ્ધ યોગીએ તેને દોઢો. તેને સુવર્ણપુરણ ત્રણીને તે યોગી બોલ્યો; ‘ભદ્ર ! ચિંતાગુર કેમ દેખાય છે ?’

તેણે કહ્યું; ‘નિર્ધનને નિશ્ચિંતપણું ક્યાંથી હોય ?’

આ પ્રમાણે સાંભળીને તે યોગી બોલ્યો; ‘અહો ! હું હારિદ્ર્ય કંદકશાલ એવું બિઝ ધારણ કરું છું, તથા હું તને આમ પૂછું છું.’

તે સાંભળીને ધર્મહત આનંદ પામ્યો અને કહેવા લાગ્યો; ‘કહો તમે કેવી રીતે હારિદ્ર્યનો મૂળથી નાશ કરશો ?’

યોગીએ કહ્યું; ‘સુવર્ણપુરણની હું સાધના કરીશ અને તેનાથી સર્વનાં હારિદ્ર્યનો નાશ કરીશ.’

ધર્મહતે વિચાર્યું; ‘શ્રવદિંસા વગર સુવર્ણપુરણની સિદ્ધિ થતી હોય તો તો સારું, નહિતો મારે તેની જરૂર નથી.’

આમ વિચારીને તે બોલ્યો; ‘યોગીંદ્ર ! મેં પહેલાં સાંભળ્યું હતું કે સુવર્ણપુરણ તો શ્રવણથી નિષ્પન્ન થાય છે, તે સાચું કે ખોટું ?’

આ પ્રમાણે તેનાં વચન સાંભળીને યોગી ‘હા ધિક્ક! હા ધિક્ક!’ તેમ ચબ્દો બોલતો અને થૂ થૂ કરતો બોલ્યો.

‘તે શાસ્ત્ર પાતાળમાં જાયો, તે ચતુરાષ્ઠ લય પામે અને તે ગુણો અગ્નિમાં પડે, કે જેમાં જીવલયા હોય નહિ.’

‘દાન આપો, મૌન ધારણ કરો, અથવા વેદાદિને ભણો, દેવાદિકની હમેશાં પૂજા કરો, પણ જે જીવલયા ન હોય તો તે અધુરું નિષ્કળ છે.’

આવાં વચનોથી ધર્મદત્ત રાજી થયો અને યોગીને કહેવા લાગ્યો ‘ત્યારે સુવર્ણપુરુષ કવી રીતે નીપજે છે?’

યોગીએ કહ્યું; ‘રાતા ચંદનના લાકડાનું પુરુષપ્રમાણ એક પુતળું કરવું, મંત્રના પ્રભાવથી સરસવવડે તેને છાંટી છાંટીને પછી તેને કુંડમાં નાખવું, પછી શીત અને ઉષ્ણ પાણીથી તેના ઉપર છંટકાવ કરવો, એટલે સુવર્ણપુરુષ સિદ્ધ થાય; તેમાં જરા પણ સંદેહ નથી.’

ધર્મદત્તે કહ્યું; ‘તો પછી તેને માટે તૈયાર થઈને ઉઘમ કરો, કરણ કે ‘સત્પુરુષની વિભૂતિ પરાપકાર માટેજ હોય છે. હે યોગીન્દ્ર! આપ સુવર્ણપુરુષ બનાવો કે જેથી તમારી કૃપાથી માઈ દારિદ્ર્ય પણ નાશ પામે અને અન્યનો પણ ઉદ્ધાર થાય.’

યોગીએ કહ્યું; ‘ભાઈ! અમે તો યોગી છીએ, સુવર્ણપુરુષનું અમારે શું કામ છે? ગુરૂની કૃપાથી અમારે તેવી કશાની ઇચ્છા કરવી પડે તેમ નથી. માત્ર તાઈ દારિદ્ર્ય દેખીને મને કર્ણા ઉત્પન્ન થઈ છે, તેથી તારા માટેજ આ ઉઘમ હું કરીશ.’

આ પ્રમાણે તેનાં વચન સાંભળીને ધર્મદત્તે કહ્યું; ‘તમે સાચું કહ્યો છો. આપના જેવા તો પરાપકારમાંજ સદા તત્પર હોય છે. સજ્જન પુરુષો તો કર્પાસની માફક પોતાને શરીરે દુઃખ સેવીને પણ પાતકા ઉપર ઉપકાર કરે છે.’

યોગીએ કહ્યું; ‘બદ્ધ પહેલાં તો ‘સપાદ લક્ષ’ પર્વતમાંથી શીતોષ્ણ પાણી લાવવાની જરૂર છે.’

આમ કહીને તે જાને તે લેવા માટે ત્યાંથી ચાલ્યા; અને ત્યાં જઈને શીત તથા ઉષ્ણ કુંડમાંથી પાણી લાવ્યા.

પછી રક્તચંદનના લાકડામાંથી એક પુરુષપ્રમાણુ પુતળું તે યોગીએ બનાવ્યું; અને આકૃતિ આપવાના સર્વ સાધનો એકઠા કર્યા. પછી કાળી ઓશ્યની રાત્રે બને રમદાનમાં ગયા. ત્યાં અગ્નિકુંડ બનાવીને અગ્નિ સળગાવ્યો. યોગીએ લોહરક્ષાના ખડાનાથી પોતાની પાસે એક ખડ્ગ રાખ્યું, અને ધર્મદત્તને તેણે કહ્યું; ‘તારી પાસે લોહરક્ષા છે ?’

તેણે કહ્યું; ‘હોછક છે, પણ તમારી કૃપા છે, તો પછી મારે રક્ષાની શું જરૂર છે ?’

આ પ્રમાણે કહીને ‘આગળપ્રુદ્ધિ વાણીઓ’ તે કથનાનુસાર કાંઈક હૃદયમાં ચિંતણીને તેણે શુભ રીતે સ્વરક્ષા માટે એક ખડ્ગ પાસે રાખી લીધું.

પછી તે યોગીએ ધર્મદત્તને પોતાની પાસે આવળા મુખે બેમાઝો અને કહ્યું કે, ‘તારે પાછળ જોવું નહિ.’

પછી તેની વચ્ચે સતચંદનનું પુતળું મૂક્યું અને યોગીએ પૂર્વની બધી દિવાઓ કરી; પછી યોગીએ પોતાના હસ્થિત ફળની સિદ્ધિ માટે સરસવના દાણા મંત્રીને ધર્મદત્તની પીઠ ઉપર નાખવા માંડ્યા. આ પ્રમાણે દાણા છાંટતાં દેટલોડ વખત વીતી ગયો.

તે અવસરે ધર્મદત્તાનાં મનમાં વિચાર થયો; ‘આ યોગીએ પહેલાં મને કહ્યું હતું કે, ‘રક્તચંદનના ઘડેલા પુરુષને મંત્રીને દાણા છાંટવાયા તેનો સુવર્ણપુરુષ બનશે અને હમણાં તો તે કાષ્ટપુરુષને મૂકી દધને મારી પીઠ ઉપરજ દાણા નાંખે છે, તેથી શું સમજવું? મારા મરણ માટેજ કદાચ આ પ્રવૃત્તિ તે કેમ કરતો નહિ હોય? આનું કથન જો સાચું હોય તો જોનો સુવર્ણપુરુષ બનાવવો હોય તેના ઉપરજ—તે લાકડાના પુરુષ ઉપરજ દાણા છાંટવા જોઈએ; પરંતુ આ તો મારા ઉપર દાણા નાંખે છે, તેથી એના વિચાર સારા દેખાતા નથી.’

આ પ્રમાણે વિચારીને સર્વ આપત્તિનું નિવારણ કરવામાં સમર્થ, સકળ શ્રુતના સારરૂપ એવા નમસ્કાર મહામંત્રનું તેણે સ્મરણ કર્યું, તેમજ વજ્ર પંજર સ્તોત્ર ગણીને તેનાવડે તેણે પોતાની આત્મરક્ષા કરી, પોતાના સર્વે અંગોને વજ્રપંજર સ્તોત્રમાં આવેલા અંગન્યાસ વડે અબેધ બનાવીને પછી તેનુંજ ધ્યાન કરતો તે શાંત થઈને બેઠો. યોગી પણ એકસો આઠ વખત દાણા નાખવાની વિધિ પૂર્ણ કરીને ખડ્ગ તૈયાર કરવા લાગ્યો.

ધર્મદત્તે વક્ષ દષ્ટિથી તેને ખડ્ગ તૈયાર કરતો જોયો. એટલે તેણે વિચાર્યું કે, ‘આ મારા વધને માટેજ ખડ્ગ તૈયાર કરે છે, માટે હવે કાંઈ વિલાંબ કરવા જોવું નથી.’

આ પ્રમાણે વિચારીને ધર્મદત્ત તાત્કાલિક બુદ્ધિ હત્પન્ન થવાથી તરતજ પોતાની પાસે ગુપ્ત રાખેલ ખડ્ગ ઉપાડીને યોગીની સામે જઈ ખડ્ગવડે તેને હણીને કુંડમાં નાખ્યો; એટલે મંત્રક્રિયાના પ્રભાવથી યોગીનું શરીર સુવર્ણપુરુષરૂપ થઈ ગયું, કારણ કે 'જે નિરપરાધી એવા પરની ઉપર દુષ્ટતા ચિંતવે છે, તે પોતેજ દુઃખમાં પડે છે, તેમાં જરા પણ સંદેહ નથી.'

ધર્મદત્તે વિચાર કર્યો: 'આ પાપીએ પહેલેથીજ કપટકળાવડે ધર્મમાર્ગની વચનરચનાથી મને હગ્યો છે; પરંતુ અતિ પાપ પ્રવૃત્તિ કરવાથી તેનું જ શસ્ત્ર તેના ધાત માટે ચમું છે. માટે તેવા લોભને ધિક્કાર છે.

'આ જીવ લોભવશ થઈને પોતાના ઈષ્ટની સિદ્ધિ માટે મદ્દા પાપો કરે છે, પરંતુ પુરુષોદય વિના પોતાની ઇચ્છાથી વિપરીત ફળજ મળે છે. ધર્મ વગર આવતું દુઃખ અટકાવવાને કાર્ક સમર્થ નથી. આ સુવર્ણપુરુષ અચિન્ત્ય વિધિથી બનેલ છે, હવે તેને શીતોષ્ણ પાણીવડે દું સિંચું.'

તે પ્રમાણે વિચારીને પ્રથમ સાવી રાખેલ શીતોષ્ણ જળ સેવા માટે જે રથજે તે રાખ્યું હતું ત્યાં તે ગયો.

તે જળ સાવીને તે કુંડ સમીપે આગ્યો, ત્યાં સુવર્ણપુરુષને તેણે હાડો નહિ.

તેના વિયોગથી મૂર્છિત થઈને તે જૂઠિ ઉપર પડી ગયો.

પછી પવનવડે સ્ત્રેત થયો એટલે તે વિચારવા લાગ્યો;

'અહો મેં મદ્દાપાપ કર્યું પરંતુ ફળ તો મળ્યું નહિ. નહિ જવાને સાધક તેવા ચંડાળના પાડામાં ગયો, પરંતુ પોતાના ઉદરપૂર્તિ નેટકું પણ મળ્યું નહિ. અરે દેવ! પંચામૃતથી ભરેલું પાત્ર કુધિતનાં

હાયમાં આપીને, બ્યારે તે ક્ષુધાતુર તેને મુખમાં નાખવા પ્રવર્ત્યો, ત્યારે તરતજ તે પાત્ર તેં પાછું ખેંચી લીધું.’

આ પ્રમાણે વિલાપ કરતાં ધર્મદત્તે બાકીની રાત્રિ મહાદુઃખથી સમાપ્ત કરી.

સવારેં તેણે વિચાર્યું; ‘આ ઉત્પન્ન થયેલ સુવર્ણપુરુષ આજ વનમાં રહેનાર કાંઈ ચોરી ગયું હશે, તેથી હું રાજા પાસે જઈને પોંકાર કરું.’ કહ્યું છે કે, ‘દુર્બળ, અનાથ, સગાસંબંધીઓથી પીડાયેલ, વૈરીઓથી હણાયેલ સર્વને રાજાજ શરણભૂત થાય છે’

તેથી હે નરાધિપ ! (પેજ ૨૦૭-૮ નો અર્ધિં સંબંધ છે) તે હું શ્રીપતિ શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર ધર્મદત્ત અર્ધિનો રહેવાસી છું. મેં તમારી પાસે સુવર્ણપુરુષની સિદ્ધિ વગેરેનો મારો સમગ્ર વૃત્તાંત કહ્યો છે. આપના જેવા ઉત્તમ રાજાઓનાં રાજ્યમાં માખાપ તો કેવળ જન્મ દેનારાજ છે, પરંતુ સમગ્ર જીવન અને સર્વ સુખસામગ્રી તો ઉત્તમ રાજા પાસેથીજ મળે છે. હું તેમ વિચારીનેજ તમારી પાસે આગ્યો છું, હવે જે તમને ઠીક લાગે તે કરો, હું ખીજા કાંઈની પાસે જવાનો નથી; કારણકે રાજાથી ખીજો વધારે કાણુ હોય ?’

કહ્યું છે કે, શકેને દમવો; સજ્જનવું પાલન કરવું અને આશ્રિતવું. ભરણપોષણ કરવું તેજ ખરા રાજમચિન્હો છે; તે સિવાય તો શુભડા ઉપર પાટો બાંધીએ તેવો જ રાજ્યાભિષેકનો પટખંધ સમજવો.’

‘હે સ્વામિન ! હું અતિ દુઃખસમુદ્રમાં પડેલો છું, તેથી દુઃખથી વિહ્વળ થયેલા હૃદયવાળો હું જે કાંઈ યોગ્યાયોગ્ય બોલું તે આપે મનમાં લાવવું નહિ; કારણ કે, ‘અતિ દુઃખથી પીડાયેલની ખુદ્ધિ જાડી થઈ જાય છે, દુઃખિત મનવાળાને સર્વ અસહ્ય લાગે છે, તેવું નીતિવાક્ય છે. દુઃખસમુદ્રમાં પડેલા મને તમારું શરણ છે, તમેજ મારા

આધાર છે, મારે તમારેજ આસંજન છે, તેથી આપ કૃપા કરીને મને દુઃખમાંથી મારો ઉધ્ધાર કરો.’

આ પ્રમાણે ધર્મદત્તની વિરૂપિ સંભળીને સર્વ સમાજને રાજની સામું જોવા લાગ્યા.

અને પરસ્પર બોલવા લાગ્યા; ‘અહો ! શ્રીપતિ રોકના પુત્રની આવી અવસ્થા થઈ ગઈ? અહો ! કાઈએ ધનાદિકનો ગર્વ કરવો નહિ.’

તે અવસરે રાજ ધર્મદત્તની સામું જોઈને બોલ્યો ‘‘ અરે ! મહાસિદ્ધિરૂપ તે સુવર્ણપુરુષનું કાંઈ સિદ્ધિ પુરુષે, મંધવે, વિદ્યાધરે અથવા તો બ્યંતરે દરજી કયું કરે, તે અલ્પ પુણ્યવંત એવા તારા હાથમાં કેવી રીતે આવશે? વળી એવો કાણુ ભાગ્યશાળી દેવ-તવાળો-બળવાળો સાહસિક શિરોમણિ પુરુષ હોય, કે જે બળવંત એવા પરનાં હસ્તમાં ગયેલ તે પુરુષને લાવીને તને આપે? તારું દુઃખ જોવાને અમે અસમર્થ છીએ, તેથી લક્ષ. અથવા કરોડ રવેન્ધ્રાપૂર્વક તુ દ્રવ્ય માગ, તેટલું દ્રવ્ય મારા ભંડારમાંથી તને અપાવું, તે લઈને તુ સુખી થા.’’

ધર્મદત્ત તે સંભળીને બોલ્યો; ‘હે દેવ ! તે સુવર્ણપુરુષ પ્રાપ્ત થયે ત્યારેજ મને નિર્જીતિ થશે; હું બીજાનું આપેલ સુવર્ણ મહત્ત્વ કરીશ નહિ, હું કાંઈ બિખારી નથી, કે જેથી ‘બીજા સોનું મહત્ત્વ કર’ તેવું કૃપા કરીને મને ફરીવાર કહેશે નહિ. મારી જીભથી ઉપાર્જન કરેલ સુવર્ણપુરુષ પરદુઃખ ભંજનમાંજ સર્વદા તત્પર એવા આપનાં ચરણનાં શરણે આવ્યા પછી પણ જો મને ન મળે તો બીજું સુવર્ણ મહત્ત્વ કરવાથી શુ ફળ ?’

‘તમારા પિતા કરતાં પણ અધિક રીતે તમે પ્રજાના પાળનારા બિરાજો છો; જો મને દુઃખાગ્નિમાંથી પાર ઉતારવા માટે બુદ્ધિબળથી

અથવા કાંઈ છળકપટથી મારા સુવર્ણપુરુષને પ્રગટ કરી કાઢ મને દેખાડશે તો! આપનાં ચરણ પાસે રહીને હું તમારી સેવા કરીશ, નહિ તો પછી તમારું કલ્યાણ થાઓ, હું પાછો દેશાંતરમાં જઈશ.’

આ પ્રમાણે ધર્મદત્તાનાં વચન સાંભળીને રાજા વિચારવા લાગ્યો; ‘અહો! આ મારી નગરીનોજ રહેવાસી દુઃખથી સંતપ્ત થઈને મારી પાસે આવ્યો છે. જો આનું દુઃખ હું નહિ ભાંડું, તો પછી તેણે મારી આગળ પોકાર કર્યો નકામો જશે. હવે હું શું કરું? જો આ સર્વ સમાસદોમાંથી કાઢ પણ મારું કાર્ય સાધી આપે તો તેમાં પણ મારીજ મહત્તા છે.’

આમ વિચારીને પોતાનાં હાથમાં બીડું ઉપાડીને આખી સભા સમક્ષ રાજાએ કહ્યું; ‘છે એવો કાઢ મારી સભામાં કે જે આનો સુવર્ણપુરુષ શોધી લાવીને પોતાની, મારી અને આ સભાની લાજનું રક્ષણ કરે? તે કાર્ય કરવા માટે કાંઈ આ બીડું ગ્રહણ કરે છે?’

આ પ્રમાણે બોલી રાજાએ તે બીડું સર્વને દેખાડ્યું, પરંતુ કાર્ય દુઃસાધ્ય હોવાથી કાઢએ હાથ લાંબો કર્યો નહિ. તે અવસરે ચંદ્રધવળ રાજકુમારે વિચાર્યું; ‘સુવર્ણપુરુષ તો મારા કબજામાંજ છે, અને પિતાએ આપેલ બીડું કાઢ ગ્રહણ કરવું નથી, તેથી મારેજ તે ગ્રહણ કરવું યોગ્ય છે, કે નેથી પિતાનાં મહત્ત્વની હાનિ ન થાય, અને આનું દુઃખ ભાંગે. પિતાનું મહત્ત્વ અખંડ રહે તેમાં મારાજ મહત્ત્વની વૃદ્ધિ છે. પિતાની અપકીર્તિનો નાશ થવાથી સુપુત્રપણામાટે મારી ખ્યાતિ થશે.’

આ પ્રમાણે વિચારીને કુમારે પ્રણામપૂર્વક તે બીડું ગ્રહણ કર્યું.

તે દેખીને રાજા અને લોકો ચમત્કાર પામ્યા અને પરસ્પર કહેવા લાગ્યા કે; ‘આ રાજકુમાર દેવાદિકે કરેલા છળથી જેની હકીકત

આધાર છો. મારે તમારું જ આલંબન છે, તેથી આપ કૃપા કરીને મને દુઃખમાંથી મારો ઉધ્ધાર કરો.'

આ પ્રમાણે ધર્મદત્તની વિચિત્ર સંભળીને સર્વ સમાજને રાજાની સામું જોવા લાગ્યા.

અને પરસ્પર જોલવા લાગ્યા; 'અહો ! શ્રીપતિ રોકના પુત્રની આવી અવસ્થા થઈ ગઈ? અહો ! કાઈએ ધનાદિકનો ગર્વ કરવો નહિ.'

તે અવસરે રાજા ધર્મદત્તની સામું જોઈને જોલ્યો " અરે ! મહાસિદ્ધિરૂપ તે સુવર્ણપુરુષનું કાંઈ સિદ્ધ પુરુષે, મંધવે, વિદ્યાધરે અથવા તો બ્યંતરે હરણુ કયું કરે, તે અરૂપ પુરુષવંત એવા તારા હાથમાં કેવી રીતે આવશે? વળી એવો કાણુ જ્ઞાનશાળી દેવ-તવાળો—બળવાળો સાહસિક શિરોમણિ પુરુષ હોય, કે જે બળવંત એવા પરનાં હસ્તમાં ગમેલ તે પુરુષને લાવીને તને આપે? તારું દુઃખ જોવાને અમે અસમર્થ છીએ, તેથી લક્ષ અથવા કરોડ સ્વેચ્છાપૂર્વક તુ દ્રવ્ય માગ, તેટલું દ્રવ્ય મારા બંડારમાંથી તને અપાવું, તે લઈને તુ સુખી થા."

ધર્મદત્ત તે સંભળીને જોલ્યો; 'હે દેવ ! તે સુવર્ણપુરુષ પ્રાપ્ત થશે ત્યારે જ મને નિર્વૃત્તિ થશે; હું બીજાનું આપેલ સુવર્ણ મહણુ કરીશ નહિ, હું કાંઈ બિખારી નથી, કે જેથી 'બીજાનું સોનું મહણુ કર' તેનું કૃપા કરીને મને ફરીવાર કહેશે નહિ. મારી જીભથી ઉપાર્જન કરેલ સુવર્ણપુરુષ પરદુઃખ બંજનમાં જ સર્વદા તત્પર એવા આપનાં ચરણનાં શરણે આવ્યા પછી પણ જો મને ન મળે તો બીજું સુવર્ણ મહણુ કરવાથી શુ ફળ ?'

'તમારા પિતા કરતાં પણ અધિક રીતે તમે પ્રજાના પાળનારા બિરાજો છો; જો મને દુઃખાબ્ધિમાંથી પાર ઉતારવા માટે મુદ્ધિબળથી

અથવા કાંઈ છળકપટથી મારા સુવર્ણપુરુષને પ્રગટ કરી કાઢ મને દેખાડશે તો! આપનાં ચરણ પાસે રહીને હું તમારી સેવા કરીશ, નહિ તો પછી તમારું કલ્યાણ થાઓ, હું પાછો દેશાંતરમાં જઈશ.’

આ પ્રમાણે ધર્મદત્તાનાં વચન સાંભળીને રાજા વિચારવા લાગ્યો; ‘અહો! આ મારી નગરીનોજ રહેવાસી દુઃખથી સંતપ્ત થઈને મારી પાસે આવ્યો છે. જો આનું દુઃખ હું નહિ ભાંગું, તો પછી તેણે મારી આગળ પોકાર કર્યો નકામો જશે. હવે હું શું કરું? જો આ સર્વ સમાસદોમાંથી કાઢ પણ મારું કાર્ય સાધી આપે તો તેમાં પણ મારીજ મહત્તા છે.’

આમ વિચારીને પોતાનાં હાથમાં બીડું ઉપાડીને આખી સભા સમક્ષ રાજાએ કહ્યું; ‘છે એવો કાઢ મારી સભામાં કે જે આનો સુવર્ણપુરુષ શોધી લાવીને પોતાની, મારી અને આ સભાની લાજનું રક્ષણ કરે? તે કાર્ય કરવા માટે કાંઈ આ બીડું ગ્રહણ કરે છે?’

આ પ્રમાણે બોલી રાજાએ તે બીડું સર્વને દેખાડ્યું, પરંતુ કાર્ય દુઃસાધ્ય હોવાથી કાઢએ હાથ લાંબો કર્યો નહિ. તે અવસરે અંદ્રધવળ રાજકુમારે વિચાર્યું; ‘સુવર્ણપુરુષ તો મારા કબજામાંજ છે, અને પિતાએ આપેલ બીડું કાઢ ગ્રહણ કરવું નથી, તેથી મારેજ તે ગ્રહણ કરવું યોગ્ય છે, કે જેથી પિતાનાં મહત્ત્વની હાનિ ન થાય, અને આનું દુઃખ ભાંગે. પિતાનું મહત્ત્વ અખંડ રહે તેમાં મારાજ મહત્ત્વની વૃદ્ધિ છે. પિતાની અપકીર્તિનો નાશ થવાથી સુપુત્રપણામાટે મારી ખ્યાતિ થશે.’

આ પ્રમાણે વિચારીને કુમારે પ્રણામપૂર્વક તે બીડું ગ્રહણ કર્યું.

તે દેખીને રાજા અને લોકો ચમત્કાર પામ્યા અને પરસ્પર કહેવા લાગ્યા કે; ‘આ રાજકુમાર દેવાદિત્યે કરેલા છળથી જેની હકીકત

અચાત છે, તથા જેનાં સ્થાનનો નિર્ણય જણાતો નથી તેવા સુવર્ણ-
પુરુષને ક્યા ઉપાયવડે અથવા કોની સહાયથી પાછો વાળી લાવશે ?
કેવી રીતે પોતાની પ્રતિષ્ઠાનો નિર્વાહ કરશે ?

આ પ્રમાણે મહા આશ્ચર્યથી તથા કાર્યના દુઃસાધ્યપણાથી અનેક
રીતે તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા.

રાજકુમાર ખીડું ગ્રહણ કરીને ધર્મદત્તની સાથે સમામાંથી નીકળ્યો.
કુમારે વિચાર્યું; ‘જે આને હમણાંજ સુવર્ણપુરુષ આપીશ,
તો આનાં મનમાં કેટલીક શંકા ઉત્પન્ન થશે, અને કાર્યનું દુઃસાધ્યપણું
દેખાશે નહિ. વળી વિચિત્ર વાતો કરનારા ભોડો પણ અસદ્ભૂત વાતો
ઉપજાવીને ખોટાં આજો આપશે. આ પણ મારા ઉપકારના પ્રૌઢપણાની
અદ્ધા કરશે નહિ, વળી આ ભોટા યજ્ઞપ્રાપ્તિવાળા સ્થળમાં અસ્પ યજ્ઞ
મળશે, તેથી જેવું કાર્ય હોય તેને અનુરૂપ આડંબર પણ કરવો જોઈએ,
તેથી આની કાર્યસિદ્ધિ કરી આપવામાં વિલંબ કરવો તેજ યુક્ત છે.’

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને રાજકુમારે ધર્મદત્તને કહ્યું; ‘તે
સુવર્ણપુરુષ ક્યા સ્થાને નીપજાવ્યો હતો તે સ્થળ મને જતાવ.’

પછી ધર્મદત્તે તે સ્થાનાદિ દેખાડ્યું.

રાજકુમાર પણ માથું ધૂણાવતો કહેવા લાગ્યો; ‘અરે ભદ્ર !
કોઈ પ્રખળ શક્તિવાળા દેવ, હાનવ અગર વિદ્વાધરે તારો સુવર્ણપુરુષ
લક્ષ લીધો જણાય છે, સામાન્ય શક્તિવાળા દેવાદિકે લીધો જણાતો નથી,
તેથી આજે રાત્રે જો અહીં રહીએ તો કોઈ રીતે તેનું સ્વરૂપ સમજી
શકાય.’

ધર્મદત્તે કહ્યું; ‘જેવી આચા, હું તો તમારો અનુચર છું.’
કુમારે કહ્યું; ‘તારા સુવર્ણપુરુષની પ્રાપ્તિ થયા વગર હું નગરમાં પ્રવેશ
કરીશ નહિ, તેથી તું અધૈય ધરીશ નહિ.’

આ પ્રમાણે વાતચિત કરતાં તેઓએ ચોતરફ ભ્રમતાં ભ્રમતાં
દિવસ પૂર્ણ થયો, અને રાત્રે કોઈ સારા સ્થળમાં તેઓ સૂતા.

અંદ્રધવલે ખીડું ઝડપ્યું :

પ્રથમ પહોર ગયો એટલે ધર્મદત્ત તો નિદ્રાવશ થઈ ગયો. કુમાર નગતો હતો, ત્યાં તેણે દિવ્ય ગાયનનો નાદ સાંભળ્યો; તેથી કૌતુકથી ચિત્ત મેંચાવાથી અંદ્રધવલ કુમાર ધર્મદત્તને ઉંધતો મૂકીને, ખડ્ગ હાથમાં ધરી, માર્ગમાં નિશાનીઓ કરતો આગળ ચાલ્યો. સ્વરને અનુસરીને ચાલતાં અંદ્ર વનની અંદરના ભાગમાં એક મોટું વૃક્ષનું મંદિર તેણે દેખ્યું. તે ભવનમાં વાજાનના નાદ સાથે નાટક થતું જાણીને કુમાર સાહસ કરી તેની નજીક ગયો; પરંતુ તે દેવગૃહનાં દાર ખંધ કરેલા દેખીને વિસ્મય પામી બહાર ઉભો રહ્યો.

જરા થોભીને આમ તેમ જોતાં તે દારમાં એક છિદ્ર તેણે દોઢું. તે છિદ્ર દ્વારા અંદર જોતાં એકસો આઠ દેવીઓના સમૂહનો તેણે નાચ થતો દોઢો. તેઓની વચ્ચે એક દેવીને રૂપ લાવણ્યમાં સૌથી અધિક જોઈને તે વિસ્મિત થયો, પરંતુ લક્ષણોથી તેને માનુષી સ્ત્રી તરીકે નિર્ધારીને ચિન્તમાં ચમત્કાર પામી તે વિચારવા લાગ્યો; ‘આ માનુષી સ્ત્રી દેવીઓ સાથે કેમ રહેતી હશે? અહો! વિધિની રચના જુઓ, માનુષી છે, છતાં રૂપાદિકથી દેવીવૃંદને પણ હઠાવે તેવી છે.’

આ પ્રમાણે વિચારીને ફરીથી ધ્યાનપૂર્વક જોતાં તે માનુષી સ્ત્રી જ છે’ એમ નિર્ણય કરીને તે એક ઘડી સુધી ત્યાં ઉભો રહ્યો. તેટલામાં તેને ધર્મદત્ત સાંભર્યો.

તે વિચારવા લાગ્યો; ‘મેં ત્યાં નિદ્રા લેતા ધર્મદત્તને મૂકીને અહીં આગમન કર્યું’ છે, પરંતુ કોઈ હિંસક પશુ ભટકતાં ભટકતાં ત્યાં આવશે તો ઉંધતા એવા તેની શી ગતિ થશે? આવાં કૌતુકો તો નગતમાં બહુ હોય છે, તેથી હું તાકીદે ત્યાં પાછો જાઉં.’

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને અંદ્રધવલ રાજકુમાર નિશાનીઓ મૂકેલી હતી તદ્દનુસાર તે ધર્મદત્તની પાસે ગયો. તે પણ તેજ વખતે જાગ્યો.

કુમારે તેને પૂછ્યું; કે, અરે ભદ્ર ! તેં કાંઈ સાંભળ્યું કે નહિ ?

તેણે કહ્યું; ‘આ ચિયાળીઆ ચપ્પ કરે છે, અને બૌરવી કલકલ કરે છે તે સંભળાય છે, બીજું કાંઈ સંભળાવું નથી.’

આ પ્રમાણે ધર્મદત્તની ઉક્તિ સાંભળીને કુમાર જરા હસીને બોલ્યો; ‘ભદ્ર ! તેં તો ભરનિદ્રામાં રાત્રી પસાર કરી અને મેં તો જીવતાં સુધી ન જુલાય તેવું કૌતુક દીધું.’

ધર્મદત્તે પૂછ્યું; ‘તેવું શું કૌતુક દીધું ?’

કુમારે કહ્યું; ‘આજે એક પહોર રાત્રી ગયા પછી વાનિંત્ર તથા ગીતનાં મેં અવાજ સાંભળ્યા. તે અનુસારે હું ત્યાં ગયો તો એક દેવમંદિર બંધ કરેલા બારણાવાળું મેં ત્યાં દીધું. તે બારણાના છિદ્રમાંથી મેં જોયું તો અંદર એકસો ને આઠ દેવકન્યાઓને મેં નાચ કરતાં જોઈ; અને તેઓની વચ્ચે દેવકન્યાઓને પણ જીતે તેવી રૂપવતી એક મનુષ્યની સ્ત્રીને નાચતી જોઈ. ઘડી માત્ર ત્યાં હોવા રહીને વું એકસો હતો, તેથી તારી ચિંતા થવાથી હું અત્રે પાછો આવ્યો, પરંતુ તે નાટક હજી પણ હું જુલો શકતો નથી.’

૨ રાજકુમાર ચંદ્રધવલે ઢહેલી ઉપરોક્ત હકીકત સાંભળીને ધર્મદત્ત બોલ્યો; ‘સ્વામિન ! તમે જે માનવી સ્ત્રી જોઈ તે મારી પ્રિયાજ હશે. આ વનમાં મારી પત્ની કોઈ હરણુ કરીને લઈ ગયું છે; તેથી આપ તાકીદે ચાલો, ત્યાં જઈને હું તેને જોઉં.’

પછી તે બંને જણા ત્યાંથી સત્વર ચાલ્યા.

ન્યારે તેઓ ચક્ષુભવન પાસે પહોંચ્યા ત્યારે નાટક વિસર્જન થયું હતું; ત્યાં કોઈ નહોતું. તેથી ધર્મદત્ત હાથ ધસતો રાજકુમારને વારંવાર પૂછવા લાગ્યો; કે, ‘તે સ્ત્રી કેટલી ઉંમરવાળી હતી ? તેના વર્ણ કેવો હતો ? મુખાદિકની આકૃતિ કેવી હતી ?

કુમારે જેવું સ્વરૂપ દીઠું હતું તેવું કહી દેખાડ્યું.

તે સાંભળીને ધર્મદત્તે કહ્યું; કે, ‘સ્વામિન ! મારે સુવર્ણપુરુષનું કામ નથી, તેનાથી સંયુક્ત’, પરંતુ મારી પ્રિયાને આપ પાછી વાળી આપો.’

રાજકુમારે કહ્યું; ‘તું ચિંતા કરીશ નહિ, હું તને તેને મેળવી આપીશ.’

પ્રભાત થયું ઝોટલે પૂનરીએ આવીને તે ભવનનું દાર ઉઘાડ્યું.

તે સમયે તે બંને તે મંદિરમાં ગયા. અને ચક્ષુને નમસ્કાર કરીને ત્યાં બેઠા.

કુમારે તે વખતે વિચાર્યું; ‘મેં આની પ્રિયાને પાછી લાવી આપવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે, તે દેવસહાય વિના સફળ થશે નહિ, તેથી હું આ યક્ષનીજ આરાધના કરું. જો આ યક્ષ પ્રસન્ન થશે તો ઈચ્છતાર્થની પ્રાપ્તિ સત્વર થશે.’ પછી તે આશય ધર્મહત્તને જણાવીને પાસે ઈર્ષાકુરનો સંચારો કરીને ‘જ્યાં સુધી ઈષ્ટસિદ્ધિ ન થાય ત્યાંસુધી તમારું જ શરણુ છે.’ તેમ નિશ્ચય કરી એકાગ્ર ચિત્તવાળો થઈને તેજ ‘યક્ષ’ ધ્યાન તેણે કરવા માડ્યું.

ત્રીજે દિવસે રાત્રિએ સિંહ, વાઘ, સપ્ત વગેરેના બમંકર રૂપોથી કુમારને હોભ પમાડવાનો પ્રયત્ન થયો, પરંતુ કુમાર ધ્યાનથી ચળ્યો નહિ. પછી તેનું અતિ અદ્ભુત સાહસિકપણું જોઈને યક્ષે પ્રત્યક્ષ થઈને કહ્યું; કે, ‘હું તારાં ઈર્ષ્યાથી વૃષ્ટમાન થયો છું, તારે શી ઈચ્છા છે, જે ઈચ્છા હોય તે માગ.’

ત્યારે કુમારે કહ્યું; ‘દેવ ! મારા મિત્ર ધર્મહત્તની પત્ની અપાવો; યક્ષે કહ્યું; તે બાબતમા મારો અધિકાર નથી. તેને મેં મારી પ્રિયાને આપી છે; તેથી હું તમને આપી શકીશ નહિ.’

કુમારે કહ્યું; ‘તે હકીકત કેવી રીતે બની ?’

‘તે કેવી રીતે બની તે હું કહું છું, તે તુ સાંભળ !’ આમ બોલીને યક્ષે કહ્યું.

‘એક દિવસ હું મારી પત્ની સહિત એક વનમાં ગયો હતો, ત્યાં સ્વેચ્છાનુસાર પરિભ્રમણ કરતાં મેં દિવ્ય રૂપવાળી, મેનકાથી પણ અતિ સુંદર એવી એક સ્ત્રીને સંતોષી દીઠી. મેં વિચાર્યું કે ‘અહો ! માનવી સ્ત્રી આવી કાંઈ દ્રષ્ટિપથમાં આવી નથી; ને મહા આશ્ચર્ય કરનારી આ સ્ત્રીને જો હું મારી પત્નીને આપું તો તે તેને જોઈને પ્રસન્ન ચિત્તવાળી થશે.’ આ પ્રમાણે વિચારીને મેં તેનું હરણુ કર્યું, અને મારી સ્ત્રી પાસે તેને મૂકી તે તેને જોઈને બહુ પ્રસન્ન થઈ, ત્યારથી

ફરી સુવર્ણપુરુષ પ્રાપ્ત થામ છે :

૨૬૫ :

અતિ યત્નપૂર્વક તે તેની રક્ષા કરે છે. એક ક્ષણ પણ તેને છોડતી નથી, માટે તે મારે સ્વાધીન નથી.'

‘હે યક્ષરાજ ! મેં તો તે જીને માટે જ તમારું આરાધન કર્યું છે, તેથી ગમે તે રીતે તે જી મને પાછી સોંપો.’

‘તેને તો મેં મારી પ્રિયાને આપી દીધી છે, તેથી તેમાં મારું કાંઈ ચાલે નહિ. બીજું જે કાંઈ તું માગ, તે તને હું આપું, પરંતુ તે જીને આપીશ નહિ.’

આ પ્રમાણે કહીને યક્ષ અદ્રશ્ય થઈ ગયો.

કુમાર પણ યક્ષનાં વચન સાંભળીને હર્ષ, વિષાદ, આશ્ચર્યાદિના મિશ્રભાવથી વિચાર કરતો ચિંતવવા લાગ્યો; ધિક ! ધિક ! દેવો પણ જીને આધીન થઈ ગયેલા દેખાય છે, અથવા તો મોહનીય કર્મ કોને મુંઝવતું નથી ? જે કાંઈ જીવો જિનેશ્વરનાં આગમનું તાત્પર્ય જાણતા નથી, તેઓ કર્મને આધીન જ વર્તે છે. તેમાં જરા પણ વિરમય પામવા જેવું નથી; પરંતુ હવે મારે કરેલી પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે શા ઉપાય કરવો ?

આ પ્રમાણે એક ક્ષણવાર વિચારીને તેણે નિર્ણય કર્યો; ‘તપ કર્યા વિના બીજા કાંઈ ઉપાય નથી, કારણ કે હુઃસાધ્ય તેવું કાર્ય પણ તપથી સિદ્ધ થાય છે.

આ પ્રમાણે વિચારીને તે યક્ષિણીને હૃદયેશીને નિશ્ચળ ચિત્તથી તેણે છ ઉપવાસ કર્યા.

પૂર્વની માફક ધીરજ અને બળથી યક્ષિણીનું આસન કંપાય-માન થતાં પ્રત્યક્ષ થઈને તે બોલી: ‘વત્સ ! આ સાહસ શા માટે કરે છે ?’

‘માતાજી ! ધર્મહતની પ્રિયાને આપો.’

‘તેને તો કહ્યાંતે પણ હું આપું તેમ નહોતું, પરંતુ તારા ઉત્કૃષ્ટ સાદસ આગળ હું અચકત છું, તેથી આપ્યા વિના મારા છૂટકા નથી !’

આમ તેને કહીને છુટા નહોતી તો પણ વચ્ચાબરણોથી સત્કારીને ધનવતીને તેને સોંપી.

કુમારે પણ ધર્મદત્તને બોલાવીને કહ્યું; ‘આ તારી પ્રિયા ખરી કે નહિ ?’

તે પણ દિવ્યાબરણથી ભૂષિત યયેલી રેશમી વસ્ત્રોથી શાભતી પોતાની પત્નીને જોઈને અત્યંત હર્ષ પામ્યો; અને કુમારને કહેવા લાગ્યો; ‘આપની કૃપાથી મારું ઇચ્છિત સિદ્ધ થયું.’

પછી કુમારે કહ્યું; ‘આગળ ત્યાં, તારા સુવર્ણપુરુષ પણ તને આપું.’ આમ કહીને પ્રિયા સહિત ધર્મદત્તને સાથેસાથ તે રમયાનમાં ગયો.

પછી નિશાની વડે ઝોળખીને એક વૃક્ષ પાસેની ભૂમિ તેણે ધર્મદત્તને દેખાડી અને કહ્યું; ‘હે ભદ્ર ! અહીં ખોદ.’ તેનાં વચનથી તેણે તે જમીનને ખોદી, એટલે ત્યાં દોઢો દેહીખમાન સુવર્ણપુરુષ નીકળ્યો. ધર્મદત્તે વિચાર્યું; ‘અહો, આ પ્રભાણે નિષ્કારણ ઉપકાર કરનાર આ કુમાર સમાન બીજું કોઈ જણાતું નથી. હવે હું તેના ઉપર સેંકડો ઉપકાર કરું, તોપણ તેના પ્રત્યુપકાર થાય તેમ નથી; પરંતુ યથાશક્તિ તેની સેવામાં હું પ્રવર્તીશ, હમેશાં તેને અનુકૂળ વર્તન હું કરીશ, અને વારંવાર મારા મુખથી તેની સ્તુતિ કરીશ.’

આમ વિચારીને તે બોલ્યો; ‘કુમાર ! તમે તો મારા ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે, તેવું વર્ણન મારા એક મુખેથી હજાર વરસો સુધી કરવાને પણ હું અચકત છું. હવે હું આપની પાસે શું માગું ?’

કુમારે કહ્યું; કે, ‘મારી પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહ થવાથી મારાં ચિન્તમાં બહુ જ આનંદ થયો છે. પુરુષ પોતાનું વચન પાળે છે ત્યારે જ તેનું પુરુષત્વ વખાણાય છે, તારા મનોરથની પૂર્તિ થઈ તેથી મને બહુ મળ્યું છે.’

આમ કહીને કુમાર ખોલતો બંધ થયો, ઐટલે ધર્મદત્તે કહ્યું; ‘સ્વામિન ! આ સુવર્ણપુરુષ તો આપ જ ગ્રહણ કરો. મને મારી પ્રિયા મળી ઐટલે સેંકડો સુવર્ણપુરુષો મળ્યા છે.’

કુમારે કહ્યું; ‘શું તારું ચિન્ત ખસી ગયું છે ? કે વાયુ થઈ ગયું છે ? કે શું તને તારી પ્રિયાનાં દર્શનથી મતિનો ભ્રમ થઈ ગયો છે ? કે જેથી બહુ પ્રયત્નથી સાધ્ય અને દુર્પ્રાપ્ય એવા સુવર્ણપુરુષને તું ગ્રહણ કરતો નથી ? અને મને આપી દેવા ધારે છે.’

તે સાંભળીને ધર્મદત્તે કહ્યું; ‘સ્વામિન ! હું વશિકૃત છું, તેથી આ સુવર્ણપુરુષ મારા ઘરમાં શોભે નહિ, તેથી આપજ ગ્રહણ કરો, મારે તો તમારી કૃપાથી સર્વ સાદું થશે. આ તમારેજ યોગ્ય છે.’

કુમારે તે સાંભળીને કહ્યું; ‘એવું કોઈ સ્થળે સાંભળ્યું છે કે કષ્ટ

કોષ્ટ કરે અને તેનું ફળ અન્ય ભોગવે ? તું તેને માટે વનમાં ભટક્યો છે, તેં જ આતપાદિ મહાન કષ્ટો સહન કર્યા છે અને મરણાંત ઉપસર્ગાદિ અતિ ક્લેશવડે આ સુવર્ણપુરુષ તેં પ્રાપ્ત કર્યો છે, તે મારાથી કેમ ગ્રહણ થાય ? તે મેળવેલું તું જ ગ્રહણ કર.’

‘હે સ્વામિન ! આ સુવર્ણપુરુષ ગ્રહણ કરવા જેટલું મારું ભાગ્ય નથી. મેં મારી ભાગ્યની પ્રથમથી જ પરીક્ષા કરેલી છે. જો એ મારા નસીબમાં હોત તો એક ક્ષણવારમાં તે કેમ આવ્યો જાત ? તે ગયેલાને તમે તમારા પુરુષાર્થથી અને પુન્યબળવડે ફરી પ્રગટ કરેલ છે, હું કાંઈ તમને આપતો નથી. તમે પ્રકટ કર્યું તે તમેજ ગ્રહણ કરો, મારે

તો તે લેવામાં આપનાં ચરણના સપથ છે, મેં તો આ તમને બેટ કરેલ છે.’

આ પ્રમાણે તેણે અતિ આગ્રહ કર્યો, ઝોટલે કુમારે તેનું વચન માન્ય રાખ્યું, અને કહ્યું; ‘બદ્ધ ! તેમાંથી ઇચ્છાનુસાર સોનું તું ગ્રહણ કર, જેથી તને વ્યાપાર કરવામાં ઉપયોગમાં આવે, તું સુવર્ણ ગ્રહણ કરીશ, તો મારું ચિત્ત ધણુ જ આનંદિત થશે.’

તે સાંભળીને ધર્મદત્તે તે સુવર્ણ પુરૂષના બે પગ અને બે હાથ ઢાપીને તેટલું સોનું ગ્રહણ કર્યું, અને કુમારને કહ્યું કે, ‘આપની કૃપાથી મેં વ્યાપાર માટે જોઈતું સુવર્ણ ગ્રહણ કર્યું છે, હવે બાકીનું તમે ગ્રહણ કરો અને નગરને શોભાવો.’

પછી કુમાર તેના આત્માગ્રહથી સુવર્ણપુરૂષના બાકી રહેલ ભાગ કાઢી રથને ઢૂપાવીને નગર તરફ ચાલ્યો; અને રાત્રીને મથ્યો, રાત્રીએ પૂછ્યું; ‘તે દુઃખિતનું ઇચ્છિત સિદ્ધ થયું ?’

કુમારે કહ્યું; ‘આપની કૃપાથી તેનું ઇચ્છિત કાર્ય સિદ્ધ થયું છે.’

રાત્રીએ કહ્યું; ‘જલ્દુ સાફ થયું.’

રાત્રી નિર્દોષી સ્વભાવવાળો હોવાથી તથા ધન સમૃદ્ધ્યાદિકવડે ભરપૂર હોવાથી બાંધુ કાંઈ પણ તેણે પૂછ્યું નહિ.

કુમારે પણ પોતે ગર્વિત દેખાય તેવા બધથી કાંઈ પણ વિસ્તારથી કહ્યું નહિ. પછી રાત્રી અને કુમાર પોતપોતાનાં કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયા.

ધર્મદત્ત કાંઈ નજીકના ગામમાં જઈને ક્વતમ પર ખરીદી ત્યાં રહ્યો. ત્યાં રહીને તે સુવર્ણવડે વ્યાપાર કરવા લાગ્યો. અનેક માણ, શેઠ, બજારો, મહેસા આદિ કરિયાણાથી ભરીને તેણે દેશાંતરમાં મોકલ્યા.

ત્યાં તેના પુન્યસમૃદ્ધના ઉત્સવથી વીસગણે નેકે તે વેચાયા; વળી

તે સ્થળે રહેલા કરિયાણા પોતાનાં ગામ તેલાવ્યો, ત્યાં પણ દશગણા મૂલ્યથી તે વેચાયા. આ પ્રમાણે ગમનાગમન કરતાં તેણે થોડા જ કાળમાં સોળ કરોડ ધન એકઠું કર્યું.

એક દિવસ ધર્મદત્તે વિચાર્યું; ‘સોળ કરોડ ધન મળ્યું, હવે અહીં રહેવું યોગ્ય નથી, હવે તો મારા ગામ તરફ જાઉં, અને ત્યાં જન્મને મારા બાપનું નામ ઉઘોતિત કરું. તેમજ પ્રથમની ભાર્યાનાં મનોરથો પૂર્ણ કરું. સ્વજનાદિકને સંતોષુ. વળી સુપાત્ર દાન અને પૂજા પ્રભાવના વગેરે કરીને પ્રાપ્ત થયેલ નરભવને સફળ કરું.’

આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે તે સ્થળનો વ્યપાર બંધ કરી મોટા સાર્થ સાથે લઘ પત્નીને સુખાસનમાં બેસાડી પોતે અશ્વ સ્થાદિ વાહન ઉપર ધ્યાનપુરે બેસી સેંકડો સુભટોથી પરિવરેલો તે પોતાના ગામ તરફ ચાલ્યો.

થોડા દિવસમાં તે પોતાના નગર પાસે આવી પહોંચ્યો.

પોતાનાં ઘેર વધામણી મોકલી, ‘ધર્મદત્ત એહી ધણું ધન ઉપાજીને મોટી સમૃદ્ધિ સહિત આવે છે.’

તે સાંભળીને પ્રથમની પત્નીએ વધામણી લાવનારને વસ્ત્ર, ધન આભૂષણ વગેરે આપ્યાં; પછી સ્વજનો વિવિધ પ્રકારના સુખાસન, રથ તથા ગાડીઓમાં બેસીને સુંદર વસ્ત્રાલંકારો પહેરીને, વિવિધ પ્રકારનાં વાજાંત્રો વગડાવતાં, એક યોજન સુધી સામે લેવા ગયા.

ધર્મદત્ત સ્વજનાદિકને પ્રણામ કરવા પૂર્વક માઢ આલિંગન દબને મળ્યો. પરસ્પર કુશળક્ષેમની વાર્તા પૂછવા લાગ્યા. પછી કુળવૃદ્ધો તથા અતિપરિચિત સંબંધીઓને સન્માનપૂર્વક પોતાના રથમાં બેસાડ્યા, બીજાઓને પણ યથાયોગ્ય વાહન, અશ્વ વગેરે ઉપર બેસાડીને, બહુ પ્રકારના આડંબર સહિત, હજારો સોકોથી પરિવરેલો, અનેક વાજાંત્રોના નાદથી સ્વાગત કરાતો, સઘવા કુળવધૂઓના ધવળમંગળોથી

ગવાતો, ધણા ઉસાહપૂર્વક ચાચક લોકોને ઢાન આપતો, ત્રિપથ, ચતુ-
ષ્પથ તથા રાત્ર્યપથમાં પગલે પગલે નગરના રહેવાસી ગ્રોહીઓ સાથે
જુદાર કરતો ધર્મદત્ત પોતાનાં ઘેર આવ્યો.

પૂર્વની પત્ની શ્રીમતી અક્ષય પુષ્પાદિકથી વધાવીને તેને ધરમાં
લઈ ગઈ. પછી બેસવાના સ્થાનમાં સૌ બેઠા. તે વખતે સ્વજનોએ
તથા બીજા પરિચિત અને અપરિચિત લોકોએ આવીને વસ્ત્ર, આભ-
રણ, સુવર્ણ, રૂપું, રાકડનાણું, રૂપિયા ઇત્યાદિ બેટ કર્યા.

ધર્મદત્તે ધરની મર્યાદા પ્રમાણે લેવા લાયક હતી તેની બેટ
સ્વીકારી, પછી ધર્મદત્તે વિવિધ દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા વસ્ત્રાદિકથી
મથાથોગ્ય રીતે તે સર્વનો સત્કાર કર્યો.

ધનવતી પણ સુખાસનથી ઉતરીને બહુ પ્રકારના વસ્ત્ર દ્રવ્યાદિ
આપવા પૂર્વક પોતાની વડિલ બહેનનાં પગમા પડી. તેણે પણ આશિ-
ર્વાદ આપીને તેને ગાઢ આલિંગન કર્યું. પરસ્પર કુશળક્ષેમની વાતો
પૂછવા લાગી. નગરમાં પૂર્વના આશ્રિત લોકો હતા તેઓ પણ
મળવાને આવી ગયા.

ધર્મદત્તે મધુર શબ્દથી તેઓને પણ સન્માનીત તૃપ્ત કર્યા.
સમગ્ર નગરમાં ઘણો યશ વિસ્તરી ગયો.

સર્વે લોકો બોલ્યા લાગ્યા; ‘જુઓ શ્રીપતિગ્રોહીનો પુત્ર કેવો
થયો ! પિતાનું નામ કેવું વધાર્યું ! પૂર્વે તે ક્ષીણ થઈ ગયો હતો,
પરંતુ પોતાની જીજ્ઞાસથી ઘણું ધન હપાજીને તે આવ્યો અને કુળને
હીપાવ્યું. જે સુપુત્ર ચાચ તે જ કુળને અજવાળે છે.’

આ પ્રમાણે દરેક ધરમાં દરેકને મુખે તેનો યશ બોલાવા લાગ્યો.

બીજા દિવસે સ્વજન, મિત્ર, યાત્રિજનોને નિમંત્રીને અતિ સુંદર
સુખડી સહિત રસવતીથી તેમને બોજન કરાવી પુષ્પ તાંબુળાદિ આપી
તેઓનું વસ્ત્રાભરણથી સન્માન કર્યું.

પછી પૂર્વની પત્ની સમક્ષ વહાણમાં બેઠા ત્યારથી ઘેર પાછા આવ્યા ત્યાં સુધીનો ખર્ચો વૃત્તાંત કહ્યો. તે પણ આંખમાં આંસુ લાવીને બોલી; ‘સ્વામિનૂ ! પૂર્વજનોના ધર્મપસાયથી જ આપનાં દર્શન થયા છે. આટલા દિવસો મેં મહાદુઃખમાં પસાર કર્યા છે; તે દુઃખ મારું મન જ ભણે છે, અથવા જિનેશ્વર ભણે છે. આવું દુઃખ શત્રુને પણ ન હોજો; પરંતુ આપનાં દર્શનથી તે સર્વ દુઃખ વિસરાઈ ગયું છે. હવે તો ભાગ્યવંતી સ્ત્રીઓમાં હું અગ્રેસર થઈ છું, અને સર્વ સ્વજનોને હર્ષ અને સંતોષ થયો છે.’

ત્યારપછી ધર્મદત્ત તેના પિતાની માફક વ્યાપાર કરવામાં પ્રવર્ત્યો.

યશોધવલ રાજ્યએ એકદા માથું સાફ કરાવતાં તેમાં પળીયાં આવેલાં દેખીને અદ્ભુત વૈરાગ્યોદય થવાથી ચંદ્રધવળને રાજ્ય આપીને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. અને દુસ્તર તપ તપી, ઘાતી કર્મ ખપાવી કેવળ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી, પૃથ્વી ઉપર વિચરી ઘણા ભવ્યશૃંગે પ્રતિબોધી, અંતે એક માસની સંલેખના કરી, અધાતી કર્મોને પણ યોગતું રૂંધન કરવા વડે ખપાવી દઇ મહાનંદ પદને પ્રાપ્ત કર્યું.

ચંદ્રધવળને રાજ્ય મળ્યા પછી તે ન્યાયપૂર્વક રાજ્ય ચલાવવા લાગ્યો. તેણે સુકિતથી પૂજેલા પેલા સુવર્ણપુરુષના હાથ, પગ છેદા દતા છતાં તે નવા ઉત્પન્ન થયા આ પ્રમાણે પ્રતિદિવસ થવાથી સુવર્ણવડે તેનો ભંડાર અક્ષય થઇ ગયો.

ગવાતો, ધણા ઉત્સાહપૂર્વક ચાચક લોકોને દાન આપતો, ત્રિપથ, ચતુષ્પથ તથા રાજ્યપથમાં પગલે પગલે નગરના રહેવાસી કોઠીઓ સામુદાયર કરતો ધર્મદત્ત પોતાનાં ઘેર આંવ્યો.

પૂર્વની પત્ની કીમતી અક્ષય પુષ્પાદિકૃતી વધાવીને તેને ધરમ લઈ ગાઢ. પછી બેસવાના સ્થાનમાં સૌ બેઠા. તે વખતે સ્વજનોએ તથા બાળ પરિચિત અને અપરિચિત લોકોએ આવીને વસ્ત્ર, આભરણ, સુવર્ણ, રૂપું, રોકડનાણું, રૂપિયા ઇત્યાદિ બેટ કર્યાં.

ધર્મદત્તે ધરની મર્યાદા પ્રમાણે લેવા લાયક હતી તેની ભેટ સ્વીકારી, પછી ધર્મદત્તે વિવિધ દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા વસ્ત્રાદિકૃત વધાયોગ્ય રીતે તે સર્વનો સત્કાર કર્યો.

ધનવતી પણ સુખાસનથી ઉતરીને બહુ પ્રકારના વસ્ત્ર દ્રવ્યાદિક આપવા પૂર્વક પોતાની વડિલ બહેનનાં પગમાં પડી. તેણે પણ આશિર્વાદ આપીને તેને ગાઢ આલિંગન કર્યું. પરસ્પર કુશળક્ષેમની વાતો પૂછવા લાગી. નગરમાં પૂર્વના આગ્રિત લોકો હતા તેઓ પણ મળવાને આવી ગયા.

ધર્મદત્તે મધુર શબ્દથી તેઓને પણ સન્માનીને તૃપ્ત કર્યાં. સમગ્ર નગરમાં ધણો ધણ વિસ્તરી ગયો.

સર્વે લોકો બોલ્યા લાભ્યાઃ ‘જુઓ કીપતિકોઠીનો પુત્ર દેવો થયો ! પિતાતું નામ કેવું વધારું ? પૂર્વે તે ક્ષીણ થઈ ગયો હતો, પરંતુ પોતાની જીજ્ઞાસાથી ધણું ધન ઉપાજીને તે આવ્યો અને કુળને દીપાવ્યું. જે સુપુત્ર માય તે જ કુળને અજવાળે છે.’

આ પ્રમાણે દરેક ઘરમાં દરેકને મુખે તેનો ધણ બોલાવા લાગ્યો.

બીજા દિવસે સ્વજન, મિત્ર, યાત્રિજનોને નિમંત્રીને અતિ સુંદર સુખડી સહિત રસવતીથી તેમને બોજન કરાવી પુષ્પ તાંબુલાદિ આપી તેઓનું વસ્ત્રાભરણેથી સન્માન કર્યું.

પછી પૂર્વની પત્ની સમક્ષ વહાણમાં બેઠા ત્યારથી ઘેર પાછા આવ્યા ત્યાં સુધીનો ખર્ચો વૃત્તાંત કહ્યો. તે પણ આંખમાં આંસુ લાવીને બોલી; ‘સ્વામિન્ ! પૂર્વજોના ધર્મપસાયથી જ આપનાં દર્શન થયા છે. આટલા દિવસો મેં મહાદુઃખમાં પસાર કર્યા છે; તે દુઃખ મારું મન જ જાણે છે, અથવા જિનેશ્વર જાણે છે. આવું દુઃખ શત્રુને પણ ન હોજો; પરંતુ આપનાં દર્શનથી તે સર્વ દુઃખ વિસરાર્હ ગયું છે. હવે તો ભાગ્યવંતી સ્ત્રીઓમાં હું અગ્રેસર થઈ છું, અને સર્વ સ્વજનોને હર્ષ અને સંતોષ થયો છે.’

ત્યારપછી ધર્મદત્ત તેના પિતાની માફક વ્યાપાર કરવામાં પ્રવર્ત્યો.

ચંદ્રધવલ રાજાએ એકલા માથું સાફ કરાવતાં તેમાં પળીયાં આવેલાં દેખીને અદ્ભુત વૈરાગ્યોદય થવાથી ચંદ્રધવળને રાજ્ય આપીને દીક્ષા અહણુ કરી, અને દુસ્તર તપ તપી, ધાતી કર્મ ખપાવી કેવળ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી, પૃથ્વી ઉપર વિચરી ઘણા ભવ્યશૃંગે પ્રતિબોધી, અંતે એક માસની સંલેખના કરી, અધાતી કર્મોને પણ યોગતું રૂંધન કરવા વડે ખપાવી દષ્ટ મહાનંદ પદને પ્રાપ્ત કર્યું.

ચંદ્રધવળને રાજ્ય મળ્યા પછી તે ન્યાયપૂર્વક રાજ્ય ચલાવવા લાગ્યો. તેણે યુક્તિથી પૂજેલા પેલા સુવર્ણપુરૂષના હાથ, પગ છેદ્યા હતા છતાં તે નવા ઉત્પન્ન થયા આ પ્રમાણે પ્રતિદિવસ થવાથી સુવર્ણવડે તેના ભંડાર અક્ષય થઈ ગયો.

એ

ક દિવસ હારિદ્ર્યપીડિત લોકોને દેખીને કૃષ્ણ આવવાથી ચંદ્રધવળ રાજાએ તે સુવર્ણપુરુષમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ સુવર્ણવડે આખા વિશ્વને હારિદ્ર્ય રહિત કરીને આખી પૃથ્વીને અવૃણી કરી અને પોતાનો ચંદ્ર નામનો સંવત્સર પ્રવર્તાવ્યો.

તે રાજાને એક દિવસ પાછલી રાત્રે જાગ્યા પછી રાજ્યચિંતા કરતાં ધર્મદત્ત સાંભર્યો; ‘અહો ! પ્રમાદની બહોળતાથી તથા રાજ્યકાર્યમાં મમ થવાથી પરમોપકારી, કૃતકાર્યને જાણવામાં શિરામશ્ત્રિ એવા મારા પરમમિત્ર ધર્મદત્તને મેં કાંઈ દિવસ સંભાર્યો પણ નથી, તેથી આજે સવારે જ તેની તપાસ કરાવીને તેને સમામાં બોલાવી, અતિ આદર-પૂર્વક સન્માન આપું અને પ્રીતિલતાની વૃદ્ધિ કરું.’

આ પ્રમાણે વિચારતા પ્રભાત થયું. રાજાએ શય્યામાંથી ઉઠી પ્રભાતનાં કૃત્યો કરીને, રાજસભામાં આવી, નગરમાં રહેનારા લોકોને પૂછ્યું કે, ‘શ્રીપતિએકીનો પુત્ર ધર્મદત્ત અહીં છે કે દેશાંતરે ગયેલ છે ?’

તેઓએ કહ્યું; ‘સ્વામિન્ ! તેણે દેશાંતરમાં જઈને ધણું દબ્ય ઉપાજી, ઘેર આવીને તેના પિતાનું નામ ઉન્નવલિત કર્યું છે. હાલ તો નગરમાં તેના જેવો બીજો કાંઈ એકી નથી, સમગ્ર નગરમાં તેજ મુખ્ય છે.’

તે સાંભળીને હર્ષિત થઇ મુખ્ય મંત્રીને મોકલીને બહુમાનપૂર્વક અંદ્રધવલ રાજ્યે તેને બોલાવ્યો. ધર્મદત્ત પણ અદ્ભુત ભેટણું લઈને મંત્રીની સાથે રથમાં બેસીને રાજસભામાં આવ્યો અને રાજ્યને નમસ્કાર કરીને ભેટણું આગળ ધર્યું.

રાજ્યે પણ તેને બહુમાન આપીને પોતાની પાસેનાં આસનમાં બેસાડ્યો અને કુશળક્ષેમના સમાચાર પૂછ્યા.

રાજ્યે કહ્યું; 'તે' મને જે સુવર્ણપુરુષ આપ્યો તેનાવડે સમસ્ત પૃથ્વીના લોકોને અનુણી કર્યાં છે. અને મારો યશ સર્વત્ર ફેલાયેલ છે, તે સર્વ તારો જ ઉપકાર છે.'

ધર્મદત્તે કહ્યું; 'સ્વામિન ! શા માટે મને ચઢાવો છો ? સુવર્ણપુરુષ તો તમે જ પ્રકટ કરેલ છે. જો મારા ભાગ્યમાં તે હોત તો શા માટે એક ક્ષણમાં મારા હાથમાંથી તે ચાલ્યો જત ? વળી આપે તો મારું વિયોગ દુઃખ દૂર કર્યું', અને સુવર્ણ આપીને મારાં દારિદ્ર્યને વિનાશ કર્યો. મનુષ્યની પંક્તિમાં તમે જ મને મૂક્યો છે.'

આ પ્રમાણે બંને જણાએ સજ્જનસ્વભાવથી પરસ્પરના શુભ અહણ કર્યાં.

રાજ્યે ધર્મદત્તને નગરશેઠની પદવી આપી અને પદ્મધર્મ પૂર્ણ વસ્ત્રાભરણાદિ આપીને રાજ્યના સામંતો અને સર્વ શ્રેષ્ઠીઓ સાથે મોટી વિભૂતિપૂર્વક, ગીત, બંદીજનની બિરદાવણી વગેરે મોટા ઉત્સવ સહિત તેને ઘેર મોકલ્યો.

ધર્મદત્તે પણ યથાયોગ્ય રીતે તાંબુળ, વસ્ત્રાદિક આપીને તે સર્વને વિસર્જન કર્યાં. પછી હમેશાં તે રાજસભામાં જવા લાગ્યો અને રાજ્ય પણ તેનાં માનની વૃદ્ધિ કરવા લાગ્યો.

એક દિવસ ધર્મદત્તને રાજાએ પૂછ્યું; ' તારી પાસે કેટલું ધન છે ?

ધર્મદત્તે કહ્યું; 'સ્વામિન ! આપની કૃપાથી સોળ કરોડ દ્રવ્ય પરંતુ એક મોડું કૌતુક છે, તે સંભળો પૂર્વે વનની અંદર આપ આદેશથી સુવર્ણપુરુષ મધ્યેથી ધણી સોનું ઇચ્છાપૂર્વક મેં મૂક્યું હતું પછી આપનાથી જુદા પડીને તે સુવર્ણવડે વ્યવસાય કરતા મેં સે કોડ દ્રવ્ય ઉપાજ્યું. પછી હું અહીં આવ્યો અહીં પણ જળમા અને સ્થળમાર્ગે વ્યવહાર કર્યો, પરંતુ ચોમાસાને અતે લાભ શોધ માટે નામું મેળવતા તેટલા ને તેટલા જ સોળ કરોડ જ દેખાય કાંઈ પણ અધિક ચતુ નથી. વધારે ખર્ચ કરે તો પણ તેટલા જ છે. તેની વૃદ્ધિ માટે બહુ પ્રયત્ન નિયુક્તિથી વ્યાપાર કર્યો, બીજા લોકો મારો વ્યાપાર દેખીને પોતપોતાના અત કરણમા ધારતા હતા કે માર્ગે તો અવશ્ય ચાર-પાંચ કરોડ ધનની વૃદ્ધિ થશે, પરંતુ મેં લેખ કરી નામું મેળવતું તો તેટલું જ દ્રવ્ય રહ્યું વળી ફરીથી અતિ સક્રિય રીતે ખર્ચ કરીને વ્યાપાર કર્યો, ત્યારે પણ તેટલું જ દ્રવ્ય રહ્યું, વળી ધણી ખર્ચ કર્યો ત્યારે પણ તેટલી જ મુડી રહી, તેથી હવે ઉત્સાહ મન થયેગો હું યથાયોગ્ય સામાન્ય વ્યવહારજ કરું છું વધારે કરતું નથી આ પ્રમાણે દેખીને મારા ચિત્તમાં મોડું કૌતુક થયું છે પરંતુ અતિશય જ્ઞાની વગર તેનો ખુલાસો કરવા કોણ સમર્થ છે ?

આ પ્રમાણે રાજાની આગળ તે દંબ વગર વાતો કરે છે

તેટલામા પ્રતિદારીની સાથે વનપાળકે આવીને પ્રજ્ઞામપૂર્વક વિનયિત કરી, 'સ્વામિન ! આજે વસંતવિલાસ નામના ઉદ્યાનમાં ધણી મુનિઓ સાથે શ્રી ધનસાગર સરિમહારાજ પધાર્યા છે પોતાના અતિશય જ્ઞાનથી ભવ્ય જીવો ઉપર ઉપકાર કરતા તેઓ સર્વત્ર વિદ્યા રહે છે ને આપણા પુણ્યોદયથી તેઓશ્રી અત્રે પધાર્યા છે '

તેનું કથન સાંભળીને રાજા અને ધર્મદત્ત બંને પર્ષદાની સાથે ગુરુને વાંદવા માટે વનમાં ગયા.

ગુરુ દષ્ટિપથમાં આવ્યા કે તરત જ પાંચ અભિગમપૂર્વક રાજાએ અને ધર્મદત્તે ગુરુમહારાજને વંદન કર્યું.

ગુરુમહારાજે ઉપદેશ આપતાં ફરમાવ્યું: ‘દુર્લભ મનુષ્ય જન્મ પામીને ગરીબ માણસ રોહણાયળને પામીને રતનને ગ્રહણ કરે તેવી રીતે ખુદ્ધિવંત પ્રાણીએ ધર્મરતનને ગ્રહણ કરી લેવું. જિનેશ્વર તથા ગુરુની ભક્તિ, યાત્રા, પ્રભાવના, સાતે ક્ષેત્રમાં દ્રવ્યનો વ્યય, સમ્યક્ત્વ, છ આવશ્યક છે, આ પ્રમાણે આરાધેલો ધર્મ સુખના હેતુભૂત થાય છે.’

આ ધર્મદેશના સાંભળીને અવસર મળ્યો ત્યારે રાજાએ પૂછ્યું; ‘પ્રભુ ! આ ધર્મદત્ત શ્રેષ્ઠીએ મહાઉધમ કરીને તથા ધણું કષ્ટ સહન કરીને સુવર્ણપુરૂષ મેળવ્યો. તે સુવર્ણપુરૂષ અવિચ્છિન્ન એવો મારાં ઘેર આવ્યો. વળી તે ધણો વ્યાપાર કરે છે. પણ સોળ કરોડ જ દ્રવ્ય રહે છે, અધિક વધતું નથી. તેનું શું કારણ ? કૃપા કરીને તે જણાવો.’

આ પ્રમાણે રાજાએ પ્રશ્ન કર્યો એટલે તેનો ઉત્તર ગુરુમહારાજ આપતા હતા.

તેવામાં એક વાંદરી વૃક્ષ ઉપરથી ઉતરીને ગુરુને વાંદી આસપાસ ચારંવાર ભમતી નૃત્ય કરવા લાગી.

તે દેખીને રાજાએ કહ્યું; ‘પ્રભો ! પૂર્વે પૂછેલ પ્રશ્નનો ઉત્તર પછી કહેશો, પરંતુ આ વાંદરી નૃત્ય કેમ કરે છે ? એનું કારણ પ્રથમ કહો.’

પછી ગુરુમહારાજે ફરમાવ્યું; ‘રાજન ! જગતમાં મોહનીય કર્મની વિષમ ગતિ છે. ભવિતવ્યતા અવર્ણનીય છે. આ પાસે એટલ

ધર્મદત્ત મારો જમાઈ છે, હું તેનો સસરો છું, આ વાંદરી મારી પત્નીનો જીવ છે. ધર્મદત્તની સ્ત્રી ધનવતી તે અમારી પુત્રી છે, આ તેની માતા છે.’

આ પ્રમાણે ગુરૂ મહારાજ કહેતા હતા તે કોઈ ધર્મદત્તની પાસે બેઠેલા મનુષ્યે સાંભળ્યું, એટલે તે ઉઠીને દોડતો નગરમાં ધર્મદત્તનાં ઘેર જઈને તેની પત્ની ધનવતીને કહેવા લાગ્યો: ‘તમારા પિતા ધન-સાગર મુનિવેષ ગ્રહણ કરી આચાર્યપદ પ્રાપ્ત કરીને અહીં આવેલા છે, પરમ અતિશય જ્ઞાનવંત થયેલા છે, અને સર્વ લોકોનાં સંદેહનું નિવારણ કરે છે.’

ધનવતી પોતાના પિતાને આચાર્ય મ્હા, અતિશય જ્ઞાની થઈ આવેલા જાણીને તરત જ ત્યાં આવી.

તે સમયે આચાર્ય મહારાજ પુત્રીના વિવાહ માટે વહાણ ઉપર ચઢ્યાની હકીકત કહેતા હતા. પિતાનાં દર્શનથી આંસુ પાડતાં વંદના કરીને ધનવતીએ પૂછ્યું: ‘શુરૂદેવ ! આ બધી હકીકતનું ખરું સ્વરૂપ શું છે ? અને આ બધું કેમ થયું ?’

ગુરૂ મહારાજે કહ્યું: ‘હું તેજ કહું છું તું તે સાંભળ ! ન્યારે વહાણ ભાંગ્યું તે વખતે મારા હાથમાં એક પાટીયું આવી ગયું. તેના આધારથી તરીને નવમા દિવસે હું કઠિ આવ્યો, પાટીઆને છોડી દઈને કઠિ ઉતરી હું આગળ ચાલ્યો, તે સમયે દૂરથી એક નગર દેખીને તે તરફ હું ચાલ્યો.’

આ વખતે માર્ગમાં એક આજ્ઞાળ મળ્યો. તેણે મને કહ્યું: ‘અહો ધનસાગર શેઠ ! આવો, આવો, મારાં ઘેર પધારો.’

મેં પૂછ્યું: ‘તું કાણ છે ? અને મને ક્યાંથી ઓળખે છે ?’

તેણે કહ્યું: ‘મારાં ઘેર આવો, ત્યાં બધી હકીકત હું કહીશ.’ એમ કહીને આગ્રહપૂર્વક તે મને તેનાં ઘેર લઈ ગયો. પછી તેણે તંત્રાદિ-

વડે અબ્યંગ કરીને ગરમ પાણીથી સ્નાન કરાવી મારો માર્ગનો શ્રમ ઉતારાવ્યો; પછી વિવિધ પ્રકારના સ્વાદવાળી રસોઇ બનાવડાવીને ખૂબ ભક્તિથી તેણે મને જમાડ્યો. આચમન કરીને શુદ્ધ થયા પછી તાંબુ-ળાદિકથી મુખશુદ્ધિ કરીને ધરના ઉપરના માળે અમે બંને બેઠા, એટલે મેં તેને પૂછ્યું કે, 'હો દિગ્ગજ ! નહિ ઓળખાણવાળા એવા મારી શા માટે તમે બહુ ભક્તિ કરો છો ? હું તમને બિલકુલ ઓળખતો નથી.'

તેણે કહ્યું; 'તે વાત વિસ્મયકારી છે અને હું તમને કહું છું તે સાંભળો ! આ શંખપુર નામે નગર છે. અહિં હું જિનધર્મમાં દ્વિચિત્તવાળો થઈને રહું છું. જિનશર્મા મારું નામ છે. શ્રીમદ્ જિનેશ્વરની આજ્ઞાનુસાર યથાશક્તિ હું ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરું છું. સદ્ગુરુ અને સુસા-ધુજનોની સેવાથી શાસ્ત્રમાં રહેલા ઘણાં રહસ્યો મેં પ્રાપ્ત કર્યાં છે, મારે આજીવિકા પણ સુલભ છે. અન્યદા કુલવૃદ્ધિ કરનાર એક પુત્ર મારે ન હોવાથી તે માટે મેં કુળદેવતાની આરાધના કરી, તેથી સેવા-વડે પ્રત્યક્ષ થઈને તે બોલી; 'મને શા માટે આરાધી છે ?'

મેં કહ્યું; 'મને પુત્ર આપો.'

'વત્સ ! તારા અંતરાય કર્મનો નિકાચિન ઉદય છે, તેથી પુત્ર થશે નહિ.'

મેં કહ્યું; 'અપુત્રીઆની શુભ ગતિ થતી નથી, તેવી શ્રદ્ધા તો સદ્ગુરુની કૃપાથી મને નથી, સદ્ગતિ તો શુદ્ધ અધ્યવસાયથી જ થાય છે, અન્યથા થતી નથી; પરંતુ મેં અનેક ઉત્તમ મહાપુરુષોની સેવાવડે તેમનું ચિત્ત પ્રસન્ન કરીને ઘણી ચમત્કારો ઉપજાવે તેવી વિદ્યાઓ પ્રાપ્ત કરી છે. તેનો મારા મૃત્યુ બાદ નાશ થશે, તે કારણથી મને બહુ ખેદ થાય છે.'

તે સાંભળીને તે શાસનદેવીએ કહ્યું; 'કમલપુરનો રહેવાસી ધનસા-ગર શ્રેષ્ઠી વહાણ ભાંગવાથી આજથી નવમા દિવસે અહિંના સમુદ્રના

કાંઠે નીકળશે. તેને તારે ઘેર લાવવો. અને નિઃશંક રીતે તારે બધી વિદ્યાઓ તેને આપવી. તે તેને માટે લાયક છે, જે વાત કે શબ્દ એકવાર સાંભળશે તે તરત જ સમજી જશે એવી તેની બુદ્ધિ છે, તેને તારી વિદ્યાઓ આપવાથી તું અનૃણી થઈશ; પછી તારે તારી પુત્રી સાથે તેનું પાણિમહથ્થુ કરાવવું.’

આ પ્રમાણે કહીને દેવી અદ્રશ્ય થઈ ગઈ.

‘તે દેવીએ કહેલી બધી હકીકત આજે મળી, તેથી હું તમારી ભક્તિ કરું છું. હે સજ્જન ! હવે તમામ સંકલ્પ વિકલ્પો ત્યજી દઈને પોતાના ધરની જેમ જ તમે સુખેથી મારા ધરમા રહો, વહાણુ ભાગવાથી થયેલ હાનિની ચિંતા છોડી દો. જ્ઞાનીએ જે દેખ્યું હોય છે તેજ થાય છે. શુદ્ધ અદ્વાઈત જેનાને ઉદ્યની ચિંતા બહુ પ્રબળ હોતી નથી; કારણ કે ઉદ્યમાં આપણું સ્વાધીનપણું નથી, ત્યારે તેની ચિંતા કરવાથી શું ફળ મેળવે તેમ છતાં આત્મધ્યાનને વશ થવાથી જીવે પાપ-કર્મ જ બાધે છે, ભવ્ય પુરુષોએ પ્રતિદાણે હેય અને ઉપાદેયવડે સારી રીતે કર્મનાબંધની ચિંતા કરવી, કારણ કે કર્મનો બંધ કરવો તે તો સ્વાધીન છે, હેયોપાદેયના જ્ઞાનથી પ્રાપ્ત પાપકર્મનો બંધ થતો નથી અને પુન્ય કર્મનો બંધ થાય છે, વળી શુભ ઉપયોગથી પૂરે કરેલા અશુભ કર્મનો રસબંધ મંદસ્થિતિવાળો થાય છે અને સ્વલ્પ રસવાળા કર્મોની નિર્જરા થાય છે, તેથી શુભોપયોગવડે જ કાલક્રેપ કરવો એવી જિનેશ્વરની આજ્ઞા છે. વળી તમે તો આગમવાસિત અંતઃકરણવાળા છો, તેથી તમારે ખેદ હોય જ નહિ.’

‘આ પ્રમાણે આત્માસન આપીને તેણે પોતાના ધરમા મને રાખ્યો, હું પણ જિનેશ્વરની આજ્ઞાને ધારણ કરીને કર્મના ઉદ્યની ચિંતા ત્યજી દઈ તે જિનશર્માના ઘેર રહ્યો. પછી તેણે સારા દિવસે મને શુદ્ધ રથે બેસાડી પોતાના ઉદ્યમા રહેલી બધી વિદ્યાઓ ચિત્તની પ્રમત્તાથી મને

આપી, મેં પણ વિધિપૂર્વક તે ગહણ કરી; પછી સારા મુહુર્તે પોતાની શક્તિ અનુસાર મહોત્સવ કરીને તેની પુત્રી સુંદરીને મને પરણાવી; પછી ગૃહભાર બધો મને સોંપીને પોતે નિશ્ચિંત થઈ ધરમાં જ રહીને ધર્મારાધન કરતાં તે કાળ નિર્ગમવા લાગ્યો.

એક દિવસ પોતાની આયુષ્ય સ્થિતિ સંપૂર્ણ થયેલી જાણીને સમાધિવડે વિધિપૂર્વક આરાધના કરી તે મૃત્યુ પામ્યો. હું પણ તેનાં મૃત્યુકાર્યો કરીને ધર્મ, અર્થ અને કામ ત્રણે વર્ગની સાધના કરવામાં તત્પર થઈને તો ત્યાં રહેવા લાગ્યો. મારી સાથે સાંસારિક સુખ ભોગવતાં સુંદરીએ ગર્ભ ધારણ કર્યો. સમય થયો ત્યારે તેણે પુત્રને જન્મ આપ્યો, તેનું ધનદત્ત એવું નામ પાડ્યું. પ્રતિપાલન કરાતો તે પુત્ર આઠ વર્ષનો થયો. પછી તેને વિદ્યા શિખવવા માંડી ક્રમશઃ ઘણી વિદ્યાઓ તે ભણ્યો.

એ પ્રમાણે કેટલોક કાળ ગયા પછી તે નગરમાં શ્રી અન્જિતસિંહ સૂરિ પધાર્યા. લોકોના મુખેથી તે હકીકત સાંભળીને પુત્ર સહિત અમે દંપતી વંદન કરવા માટે ગયા. પાંચ અભિગમ સાચવીને તેમને વાંદી સમીપે બેઠા. તેમણે દેશના આપી. અમૃતના રસને ઝરતી તેમની દેશના સાંભળીને વૈરાગ્યરંગથી રંગાયેલા અમારાં અંતઃકરણ પીગળી જવાથી અમે યુઝ્યા એટલે ગૃહસ્થપણ છોડી દઈને તે સૂરિની પાસે પુત્ર સહિત અમે વ્રત ગ્રહણ કર્યું.

ગ્રહણ, આસેવનારૂપ શિક્ષા હું શીખ્યો અને ગુરૂની કૃપાથી યથામતિ અનેક શાસ્ત્રોનાં તાત્પર્ય મેં પ્રાપ્ત કર્યાં. ગુરૂ પાસે રહીને તપ ક્રિયા કરતાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમવડે મને અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. પછી ગુરૂએ કૃપા કરીને મને સૂરિપદ આપ્યું, અને અનેક સાધુનો સમુદાય મને સોંપ્યો. હું પૃથ્વી ઉપર વિહાર કરતો આજે અહીં આવ્યો છું.

(સામે બેઠેલી વાંદરીની સામે જોઇને ધનવતીને હૃદયેશીને) આ તારી માતા વહાણુ ભાંગવાથી જળમાં ડૂબી ગઈ. આત્મધ્યાનથી મરીને તે માછલી યજ્ઞ અને ફરીવાર મૃત્યુ પામીને તે આ વાંદરી યજ્ઞ છે,

આત્મધ્યાનથી તિર્થંચની ગતિ, રૌદ્રધ્યાનથી નરકગતિ, ધર્મ-ધ્યાનથી દેવગતિ અને શુક્રધ્યાનથી મોક્ષગતિ મળે છે. શુભ તથા અશુભધ્યાનના મધ્યમ પરિણામથી જીવો મનુષ્ય ગતિમાં જાય છે.

જ્યારે અહીં હું આવ્યો ત્યારે તે મને દેખીને પૂર્વભવના સ્નેહના ઉદયથી અહીં ભમે છે અને નાચે છે.

આ પ્રમાણે ગુરૂનાં વચનોને સાંભળીને ધનવતી વાંદરીને જોઇને વારંવાર રૌવા લાગી, અને 'હા ! માતા ! તને શું યમું ?' આ પ્રમાણે વારંવાર બોલતી આંખોમાંથી આંસુ પાડવા લાગી.

તે અવસરે ગુરૂ મહારાજે ફરમાવ્યું, ' વતસ ! કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે અને સંસાર સમુદ્ર તરવો કઠીન છે, વહી સંસારવતી જીવે એવી કોઈ જાતિ નથી, યોગિ નથી, સ્થાન નથી-ને કુળ નથી, કે જ્યાં જન્મ ન લીધો હોય, તેમજ મરણ પામેલ ન હોય '

'સંસાર'ના દુઃખથી તરવાને એક ધર્મ જ સમર્થ છે, બીજું કોઈ સમર્થ નથી. તેથી દુર્લભ મનુષ્ય ભવ પામીને જે ત્રિકરણ શુદ્ધિથી જિનધર્મને આરાધે છે, તે તરત જ જન્મમરણાદિ સાંસારિક દુઃખને ત્યજી દધને-કેપેડી નાખીને સિદ્ધિગતિમાં ચિદાનંદ પદ અનુભવે છે.'

પછી તે વાંદરીને વારંવાર ધનવતીની સામે જોતાં અને ગુરૂનું કથન સાંભળતાં તેમજ પૂર્વે આચરેલ ધર્મકર્માદિકની પ્રવૃત્તિ ધનવતીના તથા ગુરૂના મુખેથી સાંભળતાં જાતિરમરણુ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, એટલે ધનવતી તરફ તથા પોતાના પતિ ગુરૂ તરફ વારંવાર જોતી તે આત્મંત વિપાદ કરવા લાગી.

ગુરૂએ તેને પ્રતિજ્ઞા આપ્યો કે, ‘ભદ્રે ! હવે નકામો વિષાદ કરવાથી શું ? મોહની ગતિ આવી જ છે. તેં મૃત્યુ સમયે પતિ તથા પુત્રીની ચિંતાવડે આત્મધ્યાન ક્યું’ તેથી તારી તિર્યચ્ચગતિ થઇ. પોતાના દોષથી જ જીવો દુર્ગતિમાં જાય છે. સર્વ જીવો પોતાના કરેલા કર્મના અનુસારે જ જીવું કર્મ બાંધ્યું હોય તેવું ફળ અનુભવે છે. પૂર્વનાં કર્મો ભોગવ્યા વગર અગર ઉચ્ચ તપશ્ચર્યા કર્યા વગર કોઈ ખપાવવા સમર્થ થતું નથી. જે સંસારનું સ્વરૂપ જાણીને તેનાથી ત્રાસ પામી મુક્તિને માટે જ એકાંતે તૈયાર થાય છે, તે નવાં કર્મો બાંધતો નથી; પરંતુ પૂર્વ બાંધેલા કર્મો તો તે પણ ભોગવીને તથા ઉચ્ચ તપ કરીને ખપાવે છે. તું પણ પંચેન્દ્રિય છો, પાંચમા ગુણુસ્થાનક ને પામવા યોગ્ય છે, તેથી યથાશક્તિ તપ અંગીકાર કર અને નમસ્કારમંત્રનું અવિચ્છિન્ન ધ્યાન કર, તેથી તારો દુર્ગતિમાંથી છુટકારો થશે અને તે બીજાવડે પરંપરાએ તું સિદ્ધિસુખને પણ પ્રાપ્ત કરી શકીશ. આ તારી પુત્રી તારી પ્રતિપાલના કરશે અને તને સહાય આપશે.’

આ પ્રમાણે ગુરૂ મહારાજ ધનસાગરસૂરિવરનાં શીતળ વચ્ચેનાં સાંભળીને તે ધનવતીની માતા વાંદરીએ એકાંતર ઉપવાસનો નિયમ ગુરૂસાક્ષીએ ગ્રહણ કર્યો. ગુરૂએ પણ તે બધું ધનવતીને જણાવ્યું અને કહ્યું; ‘તારે આ વાંદરીને ઘેર રાખીને તેને સહાય કરવી. આ તારી માતા છે, તેનો પ્રત્યુપકાર કરવાને તું કરોડો ભવે પણ શક્તિમાન થાત નહિ, માત્ર નો પ્રત્યુપકાર કરવાનો આ એક જ માર્ગ છે કે તે ધર્મથી ભ્રષ્ટ થયેલ હોય તો તેને ફરીથી ધર્મમાં જોડવી; તેમ કરવાથી તમારો માતા પુત્રીનો સંબંધ સફળ થશે.’

ધનવતીએ ગુરૂનાં વચ્ચેનાં અંગીકાર કર્યા અને વાંદરીને પોતાની પાસે રાખી.

રાત્રીએ ફરીથી પૂછ્યું; સ્વામિન! સોળ કરોડ જ દ્રવ્ય ધર્મદત્તને મળ્યું, વધારે મળ્યું નહિ, તેનું તાત્પર્ય આપ કહેવા જતા હતા, તેવામાં નાચતી વાંદરીની વચ્ચે વાત આવી જવાથી અટકી ગયેલ કૃપા કરીને હવે તે કહો.'

ત્યારે ગુરુમહારાજે કહ્યું; 'તમારા પૂર્વજવનો વૃત્તાંત તમે સાવધાન થઈને સાંભળો.'

ૐ લિંગ દેશમાં કાંચનપુર નામે નગર છે. ત્યાં લક્ષ્મીસાગર નામે વ્યાપારી રહેતો હતો. તેને લક્ષ્મીવતી નામે પત્ની હતી. તેનાં ધરમાં લક્ષ્મી નહોતી, તથાપિ પરંપરાથી જિનધર્મવાસિત કુળ હોવાથી સક્રિયથી તે જિનેશ્વરે કહેલ ધર્મ આચરતો હતો. તેની પત્ની પણ તે પ્રમાણે ધર્મસાધનમાં તત્પર હતી.

ઋષ્ટી બંને સંધ્યા વખતે પ્રતિક્રમણ કરતો, વળી સમય મળે સામાયિક પણ કરતો હતો.

પર્વનાં દિવસોમાં પૌષધ કરતો હતો, પારણાને દિવસે અતિથિ-સંવિભાગ કરતો હતો, અને વ્રતને છોડતો નહોતો.

એ પ્રમાણે તે નિરંતર ધર્મ કરતો હતો.

પરંતુ અતિથિ સંવિભાગ વ્રતને અતિચાર સહિત આચરતો હતો. કોઈ વખત સચિત વસ્તુ ઉપર પડેલી હોય તો પણ ‘આ નિર્દોષ આહાર છે’ તેમ કહીને તે સાધુઓને વહોરાવતો હતો, કોઈ વખત દેવાની ઇચ્છા ન હોય ત્યારે અચિત વસ્તુને પણ કુટિલતાથી સચિત વસ્તુ ઉપર મૂકી દેતો હતો; કોઈ વખત કાળ વીતી ગયા પછી સાધુને આમંત્રણ કરતો હતો, વળી ગોચરી ગયેલા સાધુઓ પોતાના નિર્વાહને યોગ્ય આહાર મેળવીને ઉપાશ્રય તરફ પાછા જતા હોય

સારે ઘેરથી બહાર નીકળીને બહુ મોટા સ્વરથી બહુ માન દેખાડતો વિવિધ રીતે આમંત્રણ કરતો હતો.

તે સાંભળીને લોકો જાણતા ‘અહો ! આની દાનશયિ કેવી સરસ છે ! સાધુઓને તો નિર્વાહયોગ્ય મળ્યું’ એટલે તેઓ વધારે સેતા નથી તેઓ તો નિઃસ્પૃહી છે’

કોઈ વખત માધુને પોતે આહાર કર્યા પછી આમંત્રણ કરવા જતો હતો. કોઈ વખતે આપવાની ઇચ્છા ન હોય સારે બોલતો કે, ‘આ આહાર કરવા લાયક શુદ્ધ વસ્તુ છે, પરંતુ પારકી છે. તે ધણી દાનની શયિવાળો છે તેથી ‘અપાયેલ છે.’ તેમ સાંભળીને ખુશી થશે, તેથી જો આપને કંઈપણ હોય તો સુખેથી મહણ કરો’

તેમ સાંભળીને જિતેન્દ્રિય સાધુઓ બોલતા કે, ‘એ અમારે કંઈપણ નથી.’ ત્યારે તે કહેતો કે, ‘તમને આપ્યા વગર હું કેવી રીતે તે વસ્તુ ખાઈશ અને તે આવશે એટલે આગ્રહપૂર્વક તે મને ખાવાનું’ કહેશે, તેને ના પાડવાને હું સમર્થ નથી, તે વખતે શું વ્યવસ્થા થશે ?’

ત્યારે સાધુઓ કહેતા કે ‘તેમ થાય તો તમને યથાશયિ ખાવાની છુટ છે.’ સારે તે વસ્તુ ખાતો હતો. કોઈ વખતે ‘અમુક પુરૂષ આપે છે, શુ હું તેનાથી હીન છું ?’ તે પ્રભાણે અભિમાન તથા માત્સર્યથી પારકાની ઇર્ષ્યા કરતો હતો; અથવા ‘નહિ ઇચ્છતાં છતાં સાધુઓ આવ્યા, જે વસ્તુની સાધુઓ યાચના કરવા નીકળ્યા છે. તે વસ્તુ મુખ નજીક જ પડેલી છે, તેઓ દેખેની વસ્તુ માગે, પછી તે વહોરાવ્યા વિના કેમ ચાલે ? માટે તેમની દ્રષ્ટિએ ના પડવા દેવી તેજ સારું, સાધુઓ દેખે તો તરત જ યાચના કરે છે, તેથી વસ્તુ દેખાડવી જ નહિ.’ આમ બોલતો હતો.

આ પ્રભાણે કોઈ કોઈ વખત કૃપણતાના દોષથી તથા માત્સ-

યૈથી અતિયાર સહિત અતિથિસંવિભાગ વ્રત તે આચરતો હતો. આમ ધર્મને આચરતા તેના ઘણા દિવસો વ્યતીત થયા.

એક દિવસ તે ગામમાંથી કોઇ સાર્થ વસંતપુર તરફ જવાને તૈયાર થયો, સર્વ લોકો રસ્તાની સામગ્રી તૈયાર કરવા લાગ્યા. તે વખતે વસુદેવ નામના તેના મિત્રે લક્ષ્મીસાગરને કહ્યું; ‘મિત્ર ! હું વસંતપુર જવાનો છું, તેથી તું પણ વસંતપુર આવવા તૈયાર થા.’

લક્ષ્મીસાગરે કહ્યું; ‘મિત્ર ! ગાડું બળદ વગેરે મારે નથી; તેથી હું કેવી રીતે તૈયાર થાઉં?’ વસુદેવે કહ્યું; ‘બળદ વગેરેનો જોગ હું કરી આપીશ, તારાથી બીજી જે કાંઈ તૈયારી થાય તે કરજે.’

આ પ્રમાણે મિત્રે ઉત્સાહિત કર્યો એટલે તે પણ તૈયાર થઈ ગયો. સાર્થેશ આહ્યો, પછવાડે તે બંને પણ ગાડું બરીને બળદ વગેરે સહિત આહ્યા. તેઓ કોઈ જળ તથા ધાસવાળા પ્રદેશમાં સાર્થની સાથે રાતવાસો રહ્યા. લક્ષ્મીસાગર પણ સાર્થ સ્થળ જોઈને ઉતર્યો. રાત્રે નિદ્રાનો અવસર થયો ત્યારે તે સૂઈ ગયો.

પાછલી રાત્રે ઉઠીને નિદ્રા ત્યજીને સામાયિક લઈને તે પરમેષ્ઠીનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો; તેટલામાં રાત્રિનો સમય જુજ બાકી રહેતો જાણીને તેઓ પગે ચાલનારા હતા તેઓએ સાર્થેશને વિનંતિ કરી કે ‘કોષ્ઠિનું ! આ ઉન્હાળાનો સમય છે, દિવસ ચંદશે તો તડકામાં અમે ફાંખી થઈશું; તેથી શીતળ સમયમાં પંથ કાપવો સારો છે.’

તે સાંભળીને સાર્થેશ સેવકોને આદેશ કર્યો; ‘તાટ્ટે સાર્થને માર્ગે વહેતો કરો.’

તેથી સેવકોએ પોકાર કર્યો; ‘અરે સાર્થ લોકો ! સાર્થ ચાલે છે, સર્વ તૈયાર થઈ જાઓ.

ત્યારે બધા પોતપોતાનાં ગાડાં જોડવા લાગ્યા, તે વખતે લક્ષ્મીસાગરે પોતાનો નિયમ જાણાવવાને માટે અને વિલંબ કરવા માટે

બે ત્રણવાર ફૂં ફૂં એમ કહ્યું, ઉત્તરસ ખાધી; તો પછી એ બધા તો ચાલ્યા, ત્યારે તેણે વચનથી કહ્યું; 'અરે મેં સામાયિક લીવેલ છે.'

તે સાબળીને સ્વાર્થપ્રિય ફેટલાક લોકો બોલવા લાગ્યા કે, 'શેઠની નિપુણતા જુઓ, સામાયિક માટે કેવો વખત પસંદ કર્યો છે. ફર પ્રપાણ કરવું છે. અરુણોદય થયે તડકો યશે, લોકો અને બળદો તડકામાં પીડા પામશે પરંતુઓ બાર વહેતા શૂંપ્યા થશે તો પછી હિતારો કરીશું સારેજ આદાર મળશે, છતાં આ તો પોતાનું ધર્મ-રસિકપણ જણાવવા માટે સામાયિક લઈને બેઠેલ છે.' તે પ્રમાણે બોલતા ગાડા જોડીને તેઓ ચાલવા લાગ્યા.

કોષ ધ્રુવે દાક્ષિણ્યતા દેખાડતા 'અરે શ્રેષ્ઠી !' અમે જતા નથી, ગાડાં જોડીને માર્ગે ઉભા રાખીએ છીએ, તમે તાકાદે આવજો, વિલંબ કરશો નહિ.' તેમ કહીને આગળ ચાલ્યા.

લક્ષ્મી સાગરના ગાડા અને બળદો ત્યાજ રહ્યા. ખીલું કોષ રહ્યું નહિ તે વખતે તેણે વિચાર્યું; કે 'આવા પાપપુર્ણવાળાની મિત્રતાને ધિક્કાર છે, મર્વે એકલા સ્વાર્થમાજ તરફ છે. મારે તો ધર્મજ ખરો સદાચરૂત છે. તે કાર્ષ ગયો નથી. હવે પછી આવાની સાથે મિત્રતા કરવી નહિ.'

'મારે 'પુન્યોદયજ મર્વજ મદાયક છે. એ લોકોકિતજ માનવી.' પછી સામાયિક પૂર્ણ થયે લક્ષ્મીસાગરે પાકું. અને બધો મરસામાન તૈયાર કરીને તે ચાલવાની તૈયારી કરતો હતો, તેવામાં પુન્યારવ થયો. થોડો આગળ તે ચાલ્યો, તેટલામાં આગળ ગયેલા સાર્યના લોકોને વચ્ચેરહિત પ્રાપ્તે નમ્ર રિયનિમાં મામે દોડીને આવતા તેણે દોડા.

તે દેખાને વિરિમત થઈ તેણે પૂછ્યું; કે 'તમારી આવી અવરણ કેમ થઈ ?'

તેઓએ કહ્યું; ‘તું ધન્ય છે, તારા ધર્મને ધન્ય છે, તારી આસ્થાને ધન્ય છે ! જેવી તારી ધર્મમાં સ્થિરતા છે તેવું જ તારું પુન્ય તને પ્રત્યક્ષ રીતે ફળેલું દેખાય છે. અમે ઉતાવળા થઈને આગળ આપ્યા, અર્ધો ગાઉ ગયા, તેવામાં ઝાડીમાંથી ધાડ પડી, ચોરોએ અમારું બધું લૂંટી લઈ આવા કરીને અમને છોડ્યા. આખા સાર્થને તેઓએ લૂંટી લીધો છે, કોઈને છોડ્યા નથી. ’

એ સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ તેઓને વસ્ત્રાદિ આપ્યા, તેથી તેના યશની વૃદ્ધિ થઈ.

શેઠે વિચાર્યું; ‘હવે આગળ જવું યુક્ત નથી, હું પુન્યથી ઉગર્યો છું, સર્વત્ર પુન્યબળનો પ્રભાવજ જાગૃત છે. જો પુન્યબળ હોય તો ઘેર ખેઠાજ લાભ થાય છે. આજથી હવે બળદાદિવડે દેશાંતર જઈને ખરકમાદિ વ્યાપાર કરવો મને યોગ્ય નથી, કારણકે શાસ્ત્રમાં તેનું મોટું પ્રાયશ્ચિત્ત કહ્યું છે. આજથી એવા વ્યાપારનો હું માવજીવ ત્યાગ કરું છું. ’

આ પ્રમાણે નિયમ કરીને પાછો વળી તે ઘેર આવ્યો, તે વખતે તેનાં પુન્યબળથી કાંચનપુરમાંથી વસંતપુર જઈને વેચવા માટે જે કરિયાણું તેણે લીધું હતું, તેની કાંચનપુરમાંજ કિંમત વધી ગઈ, શ્રેષ્ઠીએ તે વેચીને વસંતપુરમાં મળત તે કરતાં અધિક લાભ મેળવ્યો. એ રીતે શેઠને લાભ, યશ અને ધર્મ ત્રણેયની વૃદ્ધિ થઈ.

લોકો પ્રશંસા કરવા લાગ્યા; ‘આ શેઠને ધન્ય છે ! જેવી તેની ધર્મમાં દૃઢતા છે, તેવીજ ધરમાં રહેલા તેનાં ધનની વૃદ્ધિ થઈ છે. ’

પછી તે ધનવડે ધીમે ધીમે તે ઘણો વ્યાપાર કરવા લાગ્યો, અને પુન્યબળથી ધીમે ધીમે તેની લક્ષ્મી પણ વધવા લાગી. અતુલને તે મોટો શ્રેષ્ઠી થયો અને સર્વત્ર તેની ખ્યાતિ થઈ.

કાળૂલ સુધી સર્વત્ર “લહાણી” કરી. ઉ. પાઠ શ્રીજય સોમજી પાસે ૧૧ અંગો શ્રીચંદ્રની સાથે બીકાનેરમાં શ્રવણ કર્યા, શ્રુતજ્ઞાનની ભક્તિ નિમિત્તે સિધ્ધાન્તો લખાવવામાં ઘણું ઘણું દ્રવ્ય ખર્ચ્યું.

એકવાર બીકાનેરમાં મંત્રીશ્વરે સૂરિજી પાસે “ભગવતી સૂત્ર” શ્રવણ કર્યું, અને ભગવાન મહાવીરને ગણધર ગૌતમ સ્વામીએ કરેલ પ્રત્યેક પ્રશ્ન પર મોતી ચઢાવ્યાં, આ આગમમાં ૩૬૦૦૦ પ્રશ્ન હોવાથી મોતીની સંખ્યા પણ ૩૬૦૦૦ ની થઈ, જેમાં ૧૬૭૦૦ મોતી ચન્દ્રવામ ૧૯૦૦ પૃષ્ઠિયામાં, અને બાકીના કવણી, પૂઠા, કવલી, સાજ, વીટાંગણા આદિમાં લગાવ્યા.*

+ શ્રીચંદ્રની કાઈ વિશેષ લક્ષીકત ગણવા નથી મળી છતાં અનુમાનથી સંભવ છે કે મંત્રીશ્વરજીના કાઈ સંબંધી હોય.

× ક્ષમાકલ્યાણોપાધ્યાય કૃત ભગવતી સૂત્ર સંજ્ઞામાં :-

“બીકાનેર તળો વલી મંત્રી, કર્મચન્દ્ર ઇળ નામ,

તિળ ગૌતમ ગુરુના નામ પૂજ્યા, મુક્તાફલ અમિરામ ॥ ૧૩ ॥

પં. દીપવિજય કૃત ભગવતીસૂત્રની ગહુંલીમાં :-

“કર્મચન્દ્ર મોતીઢે વધાઈ, ધીન ભગત ગુરુ સેવા ।

ભગવતીસૂત્ર સુળોં વહુ માવે, ચાલો અમૃત મેવા ॥ ૬ ॥”

• શ્રીજિનકૃપાચન્દ્રમૂર્તિ-જ્ઞાનભંડારની એક ખ્યાતમાં લખ્યું છે :-

“દિવે રાજા રાયસિંહજીરે વારે મુંદતે કરમચન્દ્રે શહર ડયેલીને વમાયો, જાત આપ આપરી બાસ(ગુલાહ)મે વસાયા × × × × રાયસિંહજી પાતસારે પગે લાગા અર મુંદતે કરમચન્દ્રને લેકર ગુજરાત ચડયા, ઉઠે રાહ જીત્યા. પછે પાતસાહમું મુંદતે કરમચન્દ્રે મુજરો બિયો, તરે પાતસ્યા વઘ્યો ‘માંગ કર્મચન્દ્ર ! મેં તૂઠા’ પછે પાતસ્યામું અરજ કર ૫૨ પરગના રાજા રાયસિંહને દરાયા × × × × ઉપાસરો મહાત્મા નીચે દેસકે આપરી ઘોડારી ઘુડમાલરી જાગા ઉપાસરો કરાયો । દેહરો ૧ ચૌવીસટૈરો, ૨ વાસુપૂજરી,

મંત્રીએ શત્રુજય, ગીરનાર પર નવા જિનાલય નિર્માણ કરવા વાંચ્યો મોહ્યું. રાજા રાયસિહની આજ્ઞાથી સમસ્ત રાજ્યમાં ચોપવી (અદમ્ય ચૌદસ પૂનેમ અમાવાસ્યા) અને ચાતુર્માસમાં કુંભાર, તેલી આદિને એમનો હિંસાત્મક કુલ વ્યાપાર ત્યાગ કરાવ્યો. સમગ્ર મરુઝાંડમાં ખેંચડી આદિ વૃક્ષ કાપવાનું બંધ કરાવ્યું. સિંધ દેશનું સ્વામીત્વ મેળવી, સતલજ ડેક, રાવી આદિ નદીઓમાં માછલીઓની હિસા બંધ કરાવી. ચતુર્વિધ સૌન્યની સહાય વડે હરખાના બાકી રહેલા શક્તિશાળી બહુચિયોને હરાવી કુલીન બંદીવાનોને છોડાવ્યા, અને પોતાને ઘેર લાવી સત્કાર્યા. મંત્રીશ્રવર હરહંમેશ જિનાલયોમાં સ્નાત્ર પૂજા કરાવતા. ફલવર્ધિધ (ફલોધી)માં દાદાસાહેબ શ્રીજિનદત્ત-સૂરિજી અને શ્રીજિનકુશલસૂરિજીના સ્તૂપ બનાવ્યા.

મંત્રીશ્રવર કર્મચન્દ્રને અબલબદ્ધે, જીવાદે અને કપૂરદે, નામે ત્રણ સ્ત્રીઓ હતી. એમાંની જીવાદે, અબલબદ્ધે આ બે સ્ત્રીઓથી બે પુત્રરત્ન થયા. (સં. સોળસો) પાંત્રીસના દુષ્કાળમાં અનાથોની રક્ષા અને મરૂ દેશમાં વૃક્ષ છેદન નિષેધ કરવાથી એના પુણ્યની ખૂબ વૃદ્ધિ થઈ, જેનાં ફળસ્વરૂપે કુલદીપક એવા પુત્રદ્વયની

૩. નમીનાથજીરો, ઇમંતીન દેહરા પંચારે ચાલ્યા. પછે શ્રીપુજ્યજી પાસે મગવતીજી સુણ્યા, પુરણ હુવાં ૩૬૦૦૦ મોતી ચઢાયા, તરૈ શ્રીપુજ્યજી કહ્યો માહરે કાંઈ કામ નહીં અર જ્ઞાન કામમેં લગાવો. તરે ૧૬૭૦૦ મોતીરો ચંદરવો કરાયો, ૧૧૯૦૦ મોતીકો પુઠીયો કરાયો વાકીરા પુઠા, ઠવળી સાજ વીંટાંગણારે લગાયા, ઘણો દ્રવ્ય ચરચ્યો ”

ઉપરોક્ત વાતમાં જરાય અતિશયોક્તિ જણાતી નથી. કેમ કે મોતીનો ચંદરવો, પ્રકિયો ૮-૧૦ વર્ષ પૂર્વે બીકાનેરના મોટા ઉપાધ્યયમાં વિદ્યમાન હતા, કિંતુ દુર્ભાગ્યે ગમે તે કારણે હાલ નથી!!!

કાળૂલ સુધી સર્વત્ર “લડાણી” કરી. ઉ. પાઠ શ્રીજય સોમણ પાસે ૧૧ અંગેા શ્રીચંદ્રની+ સાથે બીકાનેરમાં શ્રવણ કર્યા, શ્રુતજ્ઞાનની ભક્તિ નિમિત્તે સિદ્ધાન્તો લખાવવામાં થયું થયું દ્રવ્ય ખચ્ચું.

એકવાર બીકાનેરમાં મંત્રીશ્વરે સૂરિજી પાસે “ભગવતી સૂત્ર” શ્રવણ કર્યું, અને ભગવાન મહાવીરને ગણધર ગૌતમ સ્વામીએ કરેલ પ્રત્યેક પ્રશ્ન પર મોતી ચઢાવ્યાંx, આ આગમમાં ૩૬૦૦૦ પ્રશ્ન હોવાથી મોતીની સંખ્યા પણ ૩૬૦૦૦ ની થઈ, જેમાં ૧૬૭૦૦ મોતી ચન્દ્રવામ ૧૯૦૦ પૂઠિયામાં, અને બાકીના ઠવણી, પૂઠા, કવલી, સાજ, વીટાંગણા આદિમાં લગાવ્યા.*

+ શ્રીચંદ્રની કાઈ વિશેષ દહીકત બાણવા નથી મળી હતાં અનુમાનથી સંભવ છે કે મંત્રીશ્વરજીના કાઈ સંબંધી હોય.

x હામાકર્યાણોપાધ્યાય કૃત ભગવતી સૂત્ર સંખ્યામાં:-

“મીકાનેર તળે વલી મંત્રી, કર્મચન્દ્ર ફળ નામ,

ત્રિણ ગૌતમ ગુરુના નામ પૂજ્યા, મુક્તાફલ અમિરામ ॥ ૧૩ ॥

પં. દીપવિજય કૃત ભગવતીસૂત્રની ગણતરીમાં:-

“વર્મચન્દ્ર મોતીડે વધાઈ, કીન ભગત ગુરુ સેવા ।

ભગવતીસૂત્ર સુળોં બહુ ભાવે, ચાલો અમૃત મેવા ॥ ૬ ॥”

• શ્રીજનકૃપાચન્દ્રસરિ-જ્ઞાનભંડારની એક ખ્યાતમાં લખ્યું છે :-

“હિવે રાજા રાયસિંહજીરે વારે મુંદતે કરમચન્દ્રે શહર ઉઘેલીને

વસાયો, જાત આવ આપરી વાસ(ગુવાહ)મેં વસાયા x x x x રાયસિંહજી

પાતસારે પગે લાગા અર મુંદતે કરમચન્દ્રને લેઠર ગુજરાત ચઢયા, ઉઠે રાઢ

જીત્યા. પછે પાતસાહમું મુંદતે કરમચન્દ્રે મુજરો વિચો, તરે પાતસ્યા વહ્યો

‘માંગ વર્મચન્દ્ર । મેં તૂઠા’ પછે પાતસ્યાસું અરજ કર ૫૨ પરગના રાજા

રાયસિંહને દરાયા x x x x ઉપાસરો મહાત્મા નીચે દેશકે આપરી ઘોઢારી

ગુહમાલરી જાગા ઉપાસરો કરાયો । દેહરો ૧ ચૌવીસટૈરો, ૨ વાસુપૂજનીરો,

મંત્રીઓ શત્રુબંધ, ગીરનાર પર નવા જિનાલય નિર્માણ કરવા દ્રવ્ય મોકલ્યું. રાજા રાયસિંહની આજ્ઞાથી સમગ્ર રાજ્યમાં ચોપવી (અટમ ચૌદસ પૂનમ અમાવાસ્યા) રાત્રી આતુર્ભાસમાં કુંભાર, તેલી આદિને એમનો હિંસાત્મક વ્યાપાર ત્યાગ કરાવ્યો. સમગ્ર મરુમંડલમાં ખેજડી આદિ કાપવાનું બંધ કરાવ્યું. સિંધ દેશનું સ્વામીત્વ મેળવી, સતલુડેક, રાવી આદિ નદીઓમાં માછલીઓની હિંસા બંધ કરાવ્યું. ચતુર્વિધ સૌન્યની સહાય વડે હુરખાના બાકી રહેલા શક્તિશાળી બહુચિયોને હુરાવી કુલીન બંદીવાનોને છોડાવ્યા, અને પોતાના ઘેર લાવી સત્કાર્યા. મંત્રીપ્રવર હરહંમેશ જિનાલયોમાં સ્નાન પૂજા કરાવતા. ફલવર્ધિ (ફલોધી)માં દાદાસાહેબ શ્રીજિનદન સૂરિજી અને શ્રીજિનકુશલસૂરિજીના સ્તૂપ બનાવ્યા.

મંત્રીશ્વર કર્મચન્દ્રને અબ્બયબદે, જીવાદે અને કપૂરદે, નાત્રણ સ્ત્રીઓ હતી. એમાંની જીવાદે, અબ્બયબદે આ બે સ્ત્રીઓથી બે પુત્રરત્ન થયા. (સં. સોળસો) પાંત્રીસના દુષ્કાળમાં અનાથાંગ રક્ષા અને મરૂ દેશમાં વૃક્ષ છેદન નિષેધ કરવાથી એના પુણ્યના ખૂબ વૃદ્ધિ થઈ, જેનાં ફળસ્વરૂપે કુલદીપક એવા પુત્રદ્વયનું

૩. નમીનાથજીરો, દમ્ ત્રીન દેહરા પંચારે સોલે ઘાત્યા । પછે શ્રીપુજ્યજી પાંચ મગવતીજી કુળ્યા, પુરણ હુવાં ૩૬૦૦૦ મોતી ચઢાયા, તરૈ શ્રીપુજ્યજી કહ્યો માહરે કાંઈ કામ નહીં અર જ્ઞાન કામમેં લગાવો. તરે ૧૬૦૦૦ મોતીરે ચંદરવો કરાયો, ૧૧૯૦૦ મોતીકો પુઠીયો કરાયો વાકીરા પુઠા, ઠવર્ણ સાજ વીંટાંગણારે લગાયા, ઘણો દ્રવ્ય સ્વરચ્યો ”

ઉપરોક્ત વાતમાં જરાય આતશયોક્તિ જણાતી નથી. કેમ કે મોતીને ચંદરવો, પ્રક્રિયા ૮-૧૦ વર્ષ પૂર્વે બીકાનેરના મોટા ઉપાધ્યયમાં વિદ્યમાન હતા, કિંતુ દુર્ભાગ્યે ગમે તે કારણે હાલ નથી!!!

પ્રાપ્તી થઈ આ મંગલ પ્રસંગ પર મંત્રીશ્વરે સમ્રાટને વિવિધ પ્રકારની ભેટ ધરી. સમ્રાટે વધાઈ દેતાં, એમનાં નામ “લાખ્યચન્દ્ર” અને “લક્ષ્મીચન્દ્ર” રાખ્યા. +

મંત્રીશ્વર કર્મચન્દ્રના ઉદ્યોગથી ખીકાનેર નરેશ રાયસિંહ પાંચ હજારી પદને પામ્યા, ને ‘રાજ’ પદ વડે વિભૂષિત થયા. ‘રાજપુતાને કે જૈન વીર’ નામક ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે જયપુરના રાજા અભયસિંહે જ્યારે ખીકાનેર પર આક્રમણ કર્યું ત્યારે મંત્રીશ્વરેજ પોતાની પ્રખર બુદ્ધિથી શત્રુ સાથે સંધિ કરી રાજ્યની રક્ષા કરી હતી. દૂકમાં એટલુંજ કહેવું બસ થશે કે મંત્રીશ્વરે ખીકાનેર રાજ્યની સેવા અને સ્વામી ભક્તિમાં કાંઈ કસર નથી રાખી. ‘ખીકાનેર રાજ્ય કે ઇતિહાસ’ માં લખ્યું છે કે સં. ૧૬૪૫માં ખીકાનેરનો અત્યારનો કિલ્લો બનાવવાનું તેમણેજ શરૂ કરેલું.

દીર્ઘદર્શી મંત્રીશ્વરે કે. ઇ. ૧૬૪૬ રાજા રાયસિંહના મનદેરને x સમજી લઈ લાવિના શુભ સંકેતથી એમનો આદેશ લઈ

+ ‘કર્મચન્દ્ર મત્રિ વંશ પ્રગથ’ ના આ વર્ણનથી સં. ૧૬૩૫ થી ૧૬૪૦ અને પુત્રોનો જન્મ થવો નિર્ધારિત થાય છે.

x કર્મચન્દ્ર મંત્રી વંશ પ્રગથ (૨. સં. ૧૬૫૦) વૃત્તિમા :—
 ‘અથ’ અનન્તરં ‘અન્યદા’ અન્યસ્મિન્ કાલે ‘દૈવ’ શુભાશુભં કર્મ,
 ‘દૈવયોગાદ્’ વિધિવશાત્ કલિમાલસ્ય ‘વિજૃમ્ભિત’ કિલસિતં ‘નિજેશસ્ય’
 આત્મીયપ્રમોઃ શ્રીરાયમિહરય ‘વૈમનસ્ય’ ચિત્તકાલ્પ્યં નિજે ચિત્તે જ્ઞાત્વા રાજાઃ
 શ્રીરાયમિહરય ‘આદા’ આદેશં ‘સમાસાદ્ય’ પ્રાપ્ય ‘નિજં જનં’ સ્વજનવર્ગ
 ‘સમાદાય’ શૂદ્રાદા ‘મેદિનીતટ’ મેઢતાપુરેત્યાહ્વયયા રયાતં ‘અધ્યાસ્ત’
 અધ્યા નિષ્ટાં તિઅત્તીથયન્. વિમ્ભૂતો મંત્રી? દગમી(ધર્મ) (૧) એવ ધન, તેન-
 ‘અધિક’ અતિશાયિ (સ્વામી)ધર્મધનાધિકઃ ॥ ૩૩૫-૩૬ ॥

मंत्रीधर श्रीमान् कर्मचंद्र वरदावत

विद्यक्षाणु अने शुद्धिमान कर्मचन्द्र स्वयंन परिवार सहित मेड-
तामां आवी रहेवा लाग्या, त्यां तेथो प्राचीन तीर्थ इलवद्धि
पार्थनाथ अने जिनदत्त सूरिणी लक्षित सहित पूजा करता होता।

श. जिनचन्द्रसूरि अकबर प्रतिषेध रास (सं. १६५८ रचित) मां :-

पिडुन तणे पगफेर, मूकी वीकानेर।

लाहोर जइययि उच्छाहि, सेव्यो श्रीपतिसाहि ॥ ३२ ॥

वच्छावतोनी पद्य-प्राचीन वंशावलीमां :-

“जाणी न वात हुइ जि वांय, रायसिंह करमचन्द पडी राय।

यह कंमो गयो पतिसाह पास, विश्रियइ राय लियइ आस वास ॥ १२ ॥

हवे आ विषयमां आधुनिक इतिहासकारोना मत जणुवीये छीये :-

(१) “भीकानेर राजवडे इतिहास” मां लख्युं छे :-

निदान अकबरने रायसिंहजीकी स्वावलपताको अधिक स्फूर्ति पाते देख फौरन
भेदनीतिका प्रयोग क्रिया, यानी राजाजीके ज्येष्ठपुत्र दलपतसिंह, भाइ रामसिंह
और दिवान कर्मचन्द्रको फौड कर राज्यमें दो दल कर दिये। जब राजा
रायसिंहको यह भेद ज्ञात हुआ, तो उन्होंने (बाध) रामसिंहको तो
विष प्रयोग द्वारा शान्त कर दिया और दीवान कर्मचन्द्र वच्छावतको पदच्युत
करके रियासतसे निकाल दिया। वह सपरिवार दिल्ली जा कर बादशाहकी
सेवा करने लगा।

(२) “भारत के प्राचीन राजवंश” मां वैमनस्यनुं कारणु राय-
सिंहने भारी कुमार दलपतसिंहने गादी पर ऐसाउवानी आकांक्षा लपेस
छे. रेडुल ओम पणु लपे छे के सं. १६५२ मां कर्मचन्द्र लागीने अकबर
पासे गयो.

(३) कर्नल पापसेटे “भीकानेर गेजेटियर” मां लख्युं छे के जे
समये बादशाह कर्मचन्द्र साथे सतरंज भेलता होता, तयारे कर्मचन्द्र
तो भेडा रहेता, परंतु भीकानेर नरेश छेला रहेता, आ पणु ओमनी
नाराजनुं ओक कारणु हतुं.

મંત્રીશ્વરનો બીકાનેર છોડવાનો સમય સં. ૧૬૪૬-૪૭ ની વચ્ચેનો છે, કેમકે ગુણવિનયજીએ સં. ૧૬૪૬ માં “રઘુવંશ વૃત્તિ” બીકાનેરમાં રચી હતી, એની પ્રશસ્તિમાં એ સમયે

(૪) “રાજપુતાને કે જૈન વીર”માં શ્રીગેયનાયજીએ લખેલ છે કે :-

“એક વાર શકર માટકો રાજા રાયપિંહને એક કરોડકા દાન देनेके लिये मंत्राश्वरको आज्ञा दी; उनकी इस आज्ञाकी मंत्रीश्व ने अनुचित समझा × × × × कर्मचन्द्रने बीकानेरके घरानेसे भक्ति और प्रेमके कारण अपव्ययी राजाको सचेत करनेका फिर उद्योग किया, परन्तु उसका परिणाम बहुत भीषण हुआ ”

ગોયસીયજીએ ટાંક સાહેબનો અભિપાય આપતાં ઉપરોક્ત દાખાસિદ્ધની આખતમાં કર્મચન્દ્રને પડ્યંત્રના દોષથી સાચજા વિમુક્ત હોવાનો ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે કર્યો છે—“गरज यहकि कर्मचंद्र पद्यत्रके दोषसे बिल्कुल विमुक्त था, उसने सत्य और न्यायके कार्योंके लिये अपने प्राण निछावर कर दिये, वह किसी पद्यत्रका रचयिता नहीं था, (फिर भी) वह स्वयं पद्यत्रका शिकार हो गया, उसकी बुद्धिमानी और कर्त्तव्य तत्परताही, जिससे उसने राज्यको सम्भाल रखा था, उसके नाशका कारण हुई, जो राजाको अपव्यय और दुराचारमें फसा देखना चाहते थे, उनका जोर बढ़ता गया और कर्मचन्द्रके तरफसे राजाके कान भग्ने शुरू कर दिये और पद्यत्र रचनेका दोष लगाया ”

મુંગી દેવીપ્રસાદજીએ રાયસિંહજીની નારાજીનું એક અન્યજ કારણ બતાવ્યું છે, પરંતુ અમે આધુનિક દંતિકાસકારોએ દર્શાવેલ એક પણ કારણ સાથે સંમત નથી, મંત્રીશ્વરનું પવિત્ર હૃદય, એમની સ્વાર્થભક્તિ અને રાજ્યમયાઓ જોડે રાજ્યવિદ્રોહી આદિ હોવાનો દોષ કેવળ કપોલ-કદાના અને મનમાની દંતકથાજ શાસે છે.

અમારા આ કથનનાં મુખ્ય કારણો આ છે :-

મંત્રીશ્વર સં. ૧૬૪૭ ની સાલમાં લાહોર પહોંચી ગયા હતા.

કર્મચન્દ્રણ ત્યાંજ મંત્રીશ્વર પદ પર હોવાનો ઉદ્દેશ આ પ્રમાણે છે :—

“શ્રીરાયસિંહભૂજિ, નિજભુજવલનિર્જિતારિનૃપરાજ્યે ।
“સન્ધ્યાદિગુણવિચક્ષણ—મન્ત્રીશ્વરકર્મચન્દ્રવરે ॥”

સં. ૧૧૪૮ માં સમ્રાટ અકબરે આ ચરિત્ર નાયક સૂરિણને આમંત્ર્યા એ સમયે મંત્રીશ્વર પણ ત્યાં હતા. આથી રેઉછતું “સં. ૧૬૫૨ મેં કર્મચન્દ્ર ભાગ કર દિલ્લી ગયા” લખાણ તદ્દન ખીન પાયાદાર છે. સં. ૧૬૫૦ માં “કર્મચન્દ્ર મંત્રીવંશ પ્રબંધ” લાહોરમાં રચવામાં આવેલ. એમાં મંત્રીશ્વરતું રાજા નાયસિંહના આદેશથી મેડના જવું અને ત્યાંથી સમ્રાટની પાસે એમનીજ આજ્ઞાથી આવવું, સ્પષ્ટતથા લખેલું છે એટલુંજ નહીં પરંતુ સમ્રાટના સન્માનપાત્ર હોઈ, લાહોરમાં રહીનેય મંત્રીશ્વરે શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિણનો “યુગપ્રધાન-પદ” મહોત્સવ પણ રાજા રાયસિંહજીની આજ્ઞા મેળવીને કર્યો હતો. જેમ કે :—

તતજ્ઞ સચિવઃ સ્વામી-ધર્મધૌરેયતાધરઃ ।

શ્રીરાયસિંહભૂપાલ-પાદશાહં સમાગમત્ ॥ ૪૪૯ ।

સર્વવૃત્તાન્તમાખ્યાય, સાહેયં (?) સાહસાગ્રણી ।

પ્રાપ્યં સૈહં મહાદેશં, સિંહઃ પ્રક્ષરિતોઽભવત્ ॥ ૪૫૦ ॥

(કર્મં મંં વંં પ્રંં)

આમ, આ ઘટનાથી ચાર છ માસ પછીજ લખાએલ ઐતિહાસિક પ્રમાણો કરતાં દંતકથાને અધિક મહત્ત્વ આપવું બહુ મોટી ભૂલ ગણાય. ઉક્ત “વંશ પ્રબંધ” પરથી જાણીયજી જે કર્મચન્દ્રને નિર્દોષ અને છેવટ સુધી સ્વામીભક્તિ પરાયણ ગણાવે છે, એજ વાત પ્રમાણ અને સુક્તિ પુરસ્કર સિદ્ધ થાય છે, સંભવ છે કે કોઈ યુગલીએરે કર્મચન્દ્રનો ઉત્કર્ષ ન સહી શકવાને કારણે એની વિરુદ્ધ અસત્ય અને વ્યર્થ આક્ષેપ લગાવી રાજાસાહેબની અપ્રસન્નતા ઉત્પન્ન કરાવી હોય ! “શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ અકબર પ્રતિબોધ રાસ” તું “વિજુન તણે પગ ફેર” આ વાક્ય પણ અમારા

અને ગુણવિનયશ્રેષ્ઠ સં. ૧૬૪૭ માં મેડતામાં "દમયંતી ચંપૂવૃત્તિ" ની રચના કરી, 'એની પ્રશસ્તિમાં પણ મંત્રીશ્વરનું નામ છે. એટલે તે સમયે તેઓ મેડતામાં આવી ગયા હતા.

જ્યારે મંત્રીશ્વર મેડતામાં હતા, ત્યારે એમને બોલાવવાના રાણા માનસિંહ આદિ કેટલાય નૃપતિઓના આમંત્રણ આબ્યા. પરંતુ તેઓ ચંચળ ન થતાં ધીરતાપૂર્વક, કેટલાક માસ સુધી ત્યાંજ રહ્યા. કારણ કે સાધારણ નૃપતિઓની સેવા કરવાનું એમને અનુચિત લાગ્યું.

સમ્રાટ અકબર એમના ગુણસમૂહથી બરાબર પરિચિત હતા કેમકે રાજા રાયસિંહની સાથે મંત્રીશ્વર અનેકવાર સમ્રાટને મળી ચૂકેલ હતા. સમ્રાટે એનાં વાંક્યાતુર્ય, યુદ્ધ કૌશલ, અને પરમ રાજનીતિજ્ઞતા આદિ સદ્ગુણોની પ્રશંસા રાયસિંહના મોઢે સાંભળેલી, તેમજ પોતે સ્વયંપણ અનુભવેલી. આ પ્રસંગ પર સમ્રાટે મંત્રીશ્વરને પોતાની પાસે લાહોર મોકલવાનું રાજા રાયસિંહને ફરમાનપત્ર મોકલ્યું, ત્યારે રાયસિંહજીએ સમ્રાટના ફરમાનની સાથોસાથ પોતાની તરફથી અદ્ભુત કૃપાસૂચક વાક્યોથી ભરપૂર આદેશપાત્રસમ્રાટ પાસે જવાને

ક્યનતેજ પ્રકિ આપે છે. સારાંશ એ કે કર્મચન્દ્રજી રાજ્યનિરોધી નહોતા

નં. ૩, અને ૪ ના કચ્છ: પણ મહત્વના કે વિશ્વસનીય નથી જણાતા, કારણ કે તમામ આધુનિક લેખકો, સમ્રાટ અકબરની સેવામાં મંત્રીશ્વરનું દિલ્લી જવાનું લખે છે, પરંતુ એ સમયે સમ્રાટ લાહોરમાંજ રહેતા હતા, અને તે પંચીય ધણાં વર્ષો સુધી લાહોર રહેલા. એટલે એમનું આ લખાણ અયુક્ત અને ભ્રમપૂર્ણ છે, નથી સમજાવું કે કઈ રીતે આધુનિક ઇતિહાસકારોએ (૧) ભળ્યું, વાત લખી નાખી છે.

આદેશપત્ર મોકલ્યોઃ

મંત્રીશ્વર પોતાના સ્વામી રાયસિંહની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરી હાથી, ઘોડા, પાયદળ સેના અને મહાન ઋદ્ધિની સાથે * ત્યાંથી સ્વામીના ચર્ચ અજમેર પહોંચ્યા. ત્યાં દાદા શ્રીજિનદત્તસૂરિજીની સ્વર્ગ ભૂમિની સ્પર્શના અને ચરણપાદુકાના દર્શન પૂજન કરી લાહોર પહોંચ્યા. પોતાના પ્રગળ ભાગ્યોદયને કારણે કોઈપણ ઉમરાવ આદિના પ્રયાસ, સહાય કે સેવા વિના સ્વયં સમ્રાટને જઈ મળ્યા, ને કિંમતી લેટો ધરી, તેમજ પ્રસ્તાવ-ઉચિત અને ચુક્તિ પ્રચુક્તિભર્યાં મધુર વચનો વડે સમ્રાટના દિલને જીતી લીધું. સમ્રાટે એમના પ્રત્યે સહાનુભૂતિ અને કૃપા પ્રકટ કરી કહ્યું, “તમે કોઈજ જાતિની ચિંતા ન કરશો. જેમ વર્ષા વનસ્પતિન અંકુરને વધારે છે, તેમજ હું પણ તમોને તમામ રાજાઓથી વધારે સન્માનિત થવાનું ગૌરવ આપીશ.” સમ્રાટ ફક્ત એટલું

* પ્રસાદાત્પાર્શ્વનાથસ્ય, ગુરોશ્ચ કુશલપ્રભોઃ ।

સાહેર્જલાલદીનસ્ય, શ્રુતદષ્ટગુણાવલેઃ ॥ ૩૪૦ ॥

મહારાજાધિરાજશ્રી-રાજસિંહનિજપ્રભોઃ ।

પ્રેષિતાપ્તજનાકૃષ્ટો, ફુરમાનસમન્વિતમ્ ॥ ૩૪૧ ॥

સમાજગામ સપ્રેમ-પ્રસાદવંચનાદ્મત્મ્ ।

ફુરમાનં ત્વયાડઽન્ના-ગન્તવ્યમેવેતિવચનિવત્ ॥૩૪૨॥ (વિશેષકમ્

[કર્મચન્દ મન્ત્રિવંશ પ્રબંધ-સં. ૧૬૫૦

* એમનો પુત્રાદિ પરિવાર મેડતામાંજ રહ્યો. “અકબર પ્રતિબોધરાસ” પરથી જાણવા મળે છે કે લાહોર જતાં સૂંછિ જપારે મેડતા પધર્યા, ત્યારે મંત્રીપુત્રોએ એમનો પ્રવેશોત્સવ ખૂબ હાથથી કર્યો હતો. આ વાતનો ઉલ્લેખ આ ગ્રંથના છઠ્ઠા પ્રકરણના અંતિમ ભાગમાં અમે કરી રહ્યા છીએ.

બોલીનેજ બેસી ન રહ્યા, પણ તે સમયેજ એમણે મંત્રીશ્વરને પોતાની પરિવહના સામાજિક લોકોના અધ્યક્ષ બનાવ્યા, અને ખુદ પોતાનો હાથી અને સોનાનાં આભૂષણોથી સુસજ્જિત શિકારી ઘોડો આર્પણ કર્યો, એટલુંજ નહીં, પરંતુ થોડાજ દિવસોમાં તેઓ સમ્રાટના એટલા બધા વિશ્વાસપાત્ર બની ગયા કે સમ્રાટે મંત્રીશ્વરને પોતાના બળનાના અધિકારી (બળનચી) અને તોસામપુર નગરના શબ્દપાલ નીમ્યા.

એ પછી મંત્રીશ્વરનું સમ્રાટપુત્ર સંઘીમના મૂળ નક્ષત્રમાં ઉત્પન્ન પુત્રીના જન્મદોષની શાંતિ નિમિત્તે અબ્દોત્તરી સ્નાત્ર કરાવવું, વા. મહિમરાજજી અને પછી સૂરિજીને સમ્રાટના વિનીત આમંત્રણથી લાહોર બોલાવવું, કાશ્મીર યાત્રામાં સમ્રાટની સાથે મહિમરાજજીનું જવું, જિનસિંહ સૂરિજીની પદ સ્થાપના સમયે સવા કરોડનું દાન દેવું આદિ અનેક કાર્યોમાં વિપુલ ખર્ચ કરી શાસન શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કર્યાનું વિસ્તૃત વર્ણન આ પુસ્તકના ૬-૭ અને ૮ મા પ્રકરણમાં અમો લખી ચૂક્યા છીએ, એટલે અહીં એની પુનરુક્તિ કરવી આવશ્યક નથી. ‘અકબર પ્રતિબોધ રાસ’ થી જાણવા મળે છે કે એમનો પ્રભાવ સર્વવ્યાપી હતો. તમામ દેશના રાજાઓ, અમીર ઉમરાવ, મીર, મલિક, ખોજા અને ખાન બધાએ એમનું બહુમાન કરતા. અને સમ્રાટ અકબર સાથે તો એમની ગાઢ પ્રાતિ બંધાઈ ગઈ હતી. આ બાબતમાં એ. જ. કા. સં પૃ. ૯૧ જુઓ.

મંત્રીશ્વર ખરતરગચ્છના અનન્ય ભક્ત હતા. તપાગચ્છીય ગુપ્તસિદ્ધ વિદ્વાન સિદ્ધિચન્દ્રજીએ “ ભાનુચન્દ્ર ચરિત્ર ” માં મંત્રીશ્વરને “ ખરતરગચ્છ શ્રાદ્ધમુખ્ય ” અને “ ભૂભુજમાન્ય ”

લખ્યા છે. એમણે ક્ષોધિ તોસામપુર[×] લાહોર સાંગાનેર આદિ અનેક સ્થાનોમાં શ્રીજિનકુશલ સૂરિજીના સ્તૂપ બનાવી એમની ચરણપાદુકાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. બુચો, ઉપાધ્યાય વિનયસાગર સંપાદિત ‘પ્રતિષ્ઠા લેખ સંગ્રહ’ લેખાંક ૧૦૭૦ ।

વાચક ગુણવિનયજીએ “કર્મચન્દ્રવંશ પ્રબંધ” ની વૃત્તિ એમના આગ્રહથીજ રચી હતી. +

શ્રીજિનકૃપાચન્દ્ર સૂરિ જ્ઞાનભંડારસ્થ પટ્ટાવલીમાં સં. ૧૬૫૩ ના દુષ્કાળમાં મંત્રીશ્વરે દાનશાળા ખોલી અનાથોની રક્ષા કર્યાનો ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે છે:—

મંત્રો કરમચન્દઈ પઢંત્રીસઈ નઈ* ત્રિપન્નઈ ગામિ ગામિ સત્રકાર (દાનશાળા) મંડાવી પૃથ્વી ફલતી રાચી, પતિસાહં

× “શ્રીતોસામપુરે, વરવાંછિતદાનપ્રધાનસુરવૃક્ષે ।

શ્રીમંત્રિરાજકારિત-જિનકુશલસ્તૂપકૃતરક્ષે ॥ ૬ ॥”

(કર્મચન્દ્ર વંશ પ્રબંધ)

+ “શ્રીકર્મચન્દ્રાજા-ગ્રહેણ સદનુગ્રહેણ કુશલગુરોઃ ।”

(કર્મચન્દ્ર મંં વંં પ્રબંધ વૃત્તિ)

* કવિવર સમયસુંદરજી સ્વકૃત કલ્પલતા વૃત્તિની અંતિમ પ્રશસ્તિમાં લખે છે કે—

“યદ્વારે કિલ્ કર્મચન્દ્રસચિવઃ, શ્રાદ્ધોડમવહીપ્તિમાન્ ।

ચેન શ્રીગુરુરાજનન્દિમહસિ, દ્રવ્યવ્યયો નિર્મમે ॥

કોટઃ પાદ્યુજઃ શરાગ્નિ(૩૫)સમયે, દુર્મિલ્લવેલાકુલે ।

સત્રાકારવિધાનતો વહુજનાઃ સંજીવિતા યેન ચ ॥ ૯૦ ॥

અને અકબર પ્રતિબોધ રાસ, જિનરાજસૂરિ રાસ, જિનસાગરસૂરિ રાસ તેમજ ઘણી ગહુંલિયોમાં મંત્રીશ્વરના સુકૃત્યોનું વર્ણન છે. “એનેહ ચિંક જૈન પ્રત્ય મંગલ” માં આ ગસાઓ છે

ખોલીનેજ એસી ન રહ્યા, પણ તે સમયેજ એમણે મંત્રીશ્વરને પોતાની પરિપક્વતા સામાજિક લોકોના અધ્યક્ષ બનાવ્યા, અને ખુદ પોતાનો હાથી અને સોનાનાં આભૂષણોથી સુસજ્જિત શિકારી ઘોડો અર્પણ કર્યો, એટલુંજ નહીં, પરંતુ થોડાજ દિવસોમાં તેઓ સમ્રાટના એટલા બધા વિશ્વાસપાત્ર બની ગયા કે સમ્રાટે મંત્રીશ્વરને પોતાના ખજાનાના અધિકારી (ખજાનચી) અને તોસામપુર નગરના રાજ્યપાલ નીમ્યા.

એ પછી મંત્રીશ્વરનું સમ્રાટપુત્ર સત્રીમના મૂળ નક્ષત્રમાં ઉત્પન્ન પુત્રીના જન્મદોષની શાંતિ નિમિત્તે અષ્ટોત્તરી સ્નાત્ર કરાવવું, વા. મહિમરાજજી અને પછી સૂરિજીને સમ્રાટના વિનીત આમંત્રણથી લાહોર ખોલાવવું, કાશ્મીર યાત્રામાં સમ્રાટની સાથે મહિમરાજજીનું જવું, જિનસિંહ સૂરિજીની પદ સ્થાપના સમયે સવા કરોડનું દાન દેવું આદિ અનેક કાર્યોમાં વિપુલ ખર્ચ કરી શાસન શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કર્યાનું વિસ્તૃત વર્ણન આ પુસ્તકના ૬-૭ અને ૮ મા પ્રકરણમાં અમો લખી ચૂક્યા છીએ, એટલે અહીં એની પુનરુક્તિ કરવી આવશ્યક નથી. ‘અકબર પ્રતિબોધ રાસ’ થી જાણવા મળે છે કે એમનો પ્રભાવ સર્વવ્યાપી હતો. તમામ દેશના રાજાઓ, અમીર ઉમરાવ, મીર, મલિક, ખોજા અને ખાન બધાએ એમનું બહુમાન કરતા. અને સમ્રાટ અકબર સાથે તો એમની ગાઢ પ્રાતિ બંધાઈ ગઈ હતી. આ બાબતમાં ઐ. જ્ઞ. કા. સં પૃ. ૯૧ જુઓ.

મંત્રીશ્વર ખરતરગચ્છના અનન્ય ભક્ત હતા. તપાગચ્છીય સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન સિદ્ધિચન્દ્રજીએ “ ભાનુચન્દ્ર ચરિત્ર ” માં મંત્રીશ્વરને “ ખરતરગચ્છ શ્રાદ્ધમુખ્ય ” અને “ ભૂભુજમાન્ય ”

લખ્યા છે. એમણે ક્લેદાધિ તોસામપુર * લાહોર સાંગાનેર આદિ
અનેક સ્થાનોમાં શ્રીજિનકુશલ સૂરિજીના સ્તૂપ બનાવી એમની
ચરણપાદુકાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. જુઓ, ઉપાધ્યાય
વિનયસાગર સંપાદિત ‘પ્રતિષ્ઠા લેખ સંગ્રહ’ લેખાંક ૧૦૭૦ ।

વાચક ગુણવિનયજીએ “કર્મચન્દ્રવંશ પ્રબંધ” ની વૃત્તિ
એમના આગ્રહથીજ રચી હતી. +

શ્રીજિનકૃપાચન્દ્ર સૂરિ જ્ઞાનભંડારસ્થ પટ્ટાવલીમાં સં.
૧૬૫૩ ના દુષ્કાળમાં મંત્રીશ્વરે દાનશાળા ખોલી અનાથોની
રક્ષા કર્યાનો ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે છે:—

મંત્રો કરમચન્દઈ પદંત્રીસઈ નઈ * ત્રિપન્નઈ ગામિ ગામિ
સત્રકાર (દાનશાળા) મંડાવી પૃથ્વી હલતી રાખી, પતિસાહ

* “શ્રીતોસામપુરે, વરવોચિતદાનપ્રધાનસુરવૃક્ષે ।

શ્રોમંત્રિરાજકારિત-જિનકુશલસ્તૂપકૃતરક્ષે ॥ ૬ ॥”

(કર્મચન્દ્ર વંશ પ્રબંધ)

+ “શ્રીકર્મચન્દ્રગા-ગ્રહેણ સદનુગ્રહેણ કુશલગુરોઃ ।”

(કર્મચન્દ્ર મં. ૦ વં. ૦ પ્રબંધ વૃત્તિ)

* કવિવર સમયસુંદરજી સ્વકૃત કલ્પલતા વૃત્તિની અંતિમ પ્રશસ્તિમાં
લખે છે કે—

“યદ્વારે કિલ કર્મચન્દ્રસચિવઃ, શ્રાદ્ધોઽભવદ્દીપ્તિમાન્ ।

યેન શ્રીગુરુરાજનન્દિમહસિ, દ્રવ્યવ્યયો નિર્મમે ॥

કોટઃ પાદ્મયુજઃ શરાગ્નિ(૩૫)સમયે, દુર્મિલ્કલેલાકુલે ।

સત્રાકારવિધાનતો વહુજનાઃ સંજીવિતા યેન ચ ॥ ૧૦ ॥

અને અકબર પ્રતિબોધ રાસ, જિનરાજસૂરિ રાસ, જિનસાગરસૂરિ
રાસ તેમજ ઘણી ગર્હલિયોમાં મંત્રીશ્વરના સ્મૃત્યોનું વર્ણન છે. “અનંદ મિલ્ક
જૈન કાવ્ય સંગ્રહ” માં આ રાસાઓ છે.

પાસથી પીતલમય પ્રતિમા ઘણી છોડાવી. ચલિ જિણ નગરી મુહત્તર ગયો તિણ નગરી રૂપડ્યા વિની લાહણ કીધી ॥

આ પ્રમાણે અનેકાનેક લોકોપકાર અને ધર્મપ્રભાવના દ્વારા પોતાની પ્રશસ્ત કીર્તિને દિગન્તવ્યાપી અને અમર બનાવી; મંત્રીશ્વર સં. ૧૬૫૬ માં અમદાવાદ ખાતે સ્વર્ગે સીધાવ્યા. જેનો ઉલ્લેખ આ ગ્રંથના દશમા પ્રકરણમાં અમોચે કર્યો છે.

આધુનિક લગભગ બધાજ ઇતિહાસકારો અને લેખકો મંત્રીશ્વર કર્મચન્દ્રનું મૃત્યુ સમ્રાટ અકળરતા દેહાંત પછી કેટલાક સમયે (સં. ૧૬૬૨-૬૪) દિલ્હીમાં થયાનું લખે છે અને તેઓ એમ પણ લખે છે, કે એ સમયે મહારાજ રાયસિંહજી પણ બાદશાહ જહાંગીરને મળવા ત્યાં ગયા હતા. તેમણે મંત્રીશ્વરની અત્ય અવસ્થામાં એમની હવેલીએ જઈ શોક પ્રકટ કરેલ. મહારાજના નેત્રોમાંથી નીર વહેવા લાગ્યા, જ્યારે તેઓ ચાલ્યા ગયા ત્યારે કર્મચન્દ્રના પુત્રોએ મહારાજના ગ્રેમની બહુ પ્રશંસા કરી, પરંતુ મંત્રીશ્વરે કહ્યું, “પુત્રો! તમે ભૂલ કરો છો. આ આંસૂ ગ્રેમના નહોતા. એ તો એ વાતના હતા કે હું સુખ અને સુયશથી સ્વર્ગે જઈ રહ્યો છું, અને રાજાજી જીવતાંય મારો બદલો ન લઈ શક્યા એટલે તમે એમનાં આંસુઓ જોઈ

* ઠાઈ ખાસ નિમિત્તને જળ્યા વગર માત્ર વિહારપત્ર નિર્દિષ્ટ ‘અત્ર’ શબ્દથીજ મંત્રીશ્વરનું સ્વર્ગસ્થળ અમદાવાદ છે. એમ સ્વીકારવાને હુકમ તૈયાર નથી થતું. કારણકે (‘અત્ર’) શબ્દનો અર્થ માત્ર ‘અહિં’ એજ નથી થતું, દિતુ ‘આ સમયે’ એમ પણ થાય છે, માટે વિહાર પત્ર નિર્દિષ્ટ ‘અત્ર’ શબ્દનો અર્થ ‘આ સમયે’ એમ લેવાજ વધારે બંધ બેસતો છે. (ગુ. સં. ના સંપાદક)

ખિકાનેર જવાની ભૂલ કદાપિ ન કરતા". તે પછી તરતજ કર્મચન્દ્રજી સ્વર્ગવાસ પામ્યા; પરંતુ પ્રતિકારપરાયણ મહારાજ રાયસિંહે પોતાની અંતિમ અવસ્થામાં પોતાના વધુ પ્રેમભાજન પુત્ર કુમાર સૂરસિંહને વચ્છાવત પુત્રોનો ગદલો લેવાની ઇચ્છા પ્રકટ કરી. તે પછી રાજ્ય સિંહાસનારૂઠ બની સૂરસિંહ દિલ્હી ગયા અને કર્મચન્દ્રના પુત્રોને અત્યંત વિશ્વાસમાં લઈ ખિકાનેર લઈ આવ્યા. મહારાજએ એમને સન્માન પૂર્વ મંત્રીપદે નિયુક્ત કર્યા, કેટલાંક (૨-૪-૬) માસ તો ખૂબ કૃપા બતાવી. એક વખત મહારાજ સ્વયં એમની હુવેલીપર પધાર્યા, વચ્છાવત ભાઈઓએ એક લાખ રૂપિયાનો ચાતરો કરી એમને સન્માન્યા. એ પછી એક દિવસ રાત્રિને સમયે સૂરસિંહજીના ૩૦૦૦ સિપાહીઓએ એમનું મકાન ઘેરી લીધું. તેઓ બંને ભાઈઓ ભારે વીર બહાદુર હતા, એટલે પોતાના પાંચસો સૈનિકો સાથે સામનો કર્યો, પરંતુ રાજ્યની વિશાળ શક્તિની સામે ટકી રહેવું મુશ્કેલ જણાતાં પોતાના તમામ પરિવારને મારી પોતે જોહુર કરી વીરગતિને પામ્યા. એમનાં કુટુંબની એક ગર્ભવતી સ્ત્રીએ રઘુનાથ સેવકને સાથે લઈ ભાગીને શ્રીકરણી માતાના મંદિરમાં જઈ આશરો લીધો, ત્યાં રાજ્યના નિયમાનુસાર એને રક્ષા મળી અને ત્યાંથીએ પોતાના પિયર ઉદયપુર આવી ગઈ. એનાં પુત્ર “ભાણુ” થી વંશપરંપરા આવી જે આજેય ઉદયપુરમાં આબાદ છે.

“મહાજન વંશ સુકતાવલીમાં” મહોં રામલાલજી ગણિ લખે છે કે એમનો રગતિયો નામનો નોકર આ યુદ્ધમાં

પાસથી પીતલમય પ્રતિમા ઘણી છોડાવી. ઘલિ જિણ નગરી
મુદતતઝ ગયો તિણ નગરી રૂપદયા વિની લાદણ કીધી ॥

આ પ્રમાણે અનેકાનેક લોકોપકાર અને ધર્મપ્રભાવના
દ્વારા પોતાની પ્રશસ્ત કીર્તિને દિગંતવ્યાપી અને અમર બનાવી;
મંત્રીપર સં. ૧૬૫૬ માં અમદાવાદ ખાતે સ્વર્ગે સીધાવ્યા.
જેનો ઉલ્લેખ આ ગ્રંથના દશમા પ્રકરણમાં અમોચે કર્યો છે.

આધુનિક લગભગ બધાજ ઇતિહાસકારો અને લેખકો
મંત્રીશ્વર કર્મચન્દ્રનું મૃત્યુ સમ્રાટ અકબરના હેઠાં પછી
કેટલાક સમયે (સં. ૧૬૬૨-૬૪) દિલ્લીમાં થયાનું લખે છે
અને તેઓ એમ પણ લખે છે. કે એ સમયે મહારાજા રાયસિંહજી
પણ બાદશાહ જહાંગીરને મળવા ત્યાં ગયા હતા. તેમણે મંત્રી-
શ્વરની અત્યંત અવસ્થામાં એમની હવેલીએ જઈ શોક પ્રકટ કરેલ.
મહારાજાના નેત્રોમાંથી નીર વહેવા લાગ્યા, જ્યારે તેઓ ચાલ્યા
ગયા ત્યારે કર્મચન્દ્રના પુત્રોએ મહારાજાના પ્રેમની બહુ પ્રશંસા
કરી, પરંતુ મંત્રીશ્વરે કહ્યું, “પુત્રો! તમો ભૂલ કરો છો. આ
આંસુ પ્રેમના નહોતા. એ તો એ વાતના હતા કે હું સુખ
અને સુચશથી સ્વર્ગે જઈ રહ્યો છું, અને રાજાજી જીવતાંય
મારો ખદલો ન લઈ શક્યા એટલે તમો એમનાં આંસુઓ જોઈ

* કોઈ ખાસ નિમિત્તને જણ્યા પછર માત્ર વિહારપત્ર નિર્દિષ્ટ ‘અત્ર’
શબ્દથીજ મંત્રીશ્વરનું સ્વર્ગસ્થળ અમદાવાદ છે. એમ સ્વીકારવાને હ.ય
તૈયાર નથી થતું. કારણકે (‘અત્ર’) શબ્દનો અર્થ માત્ર ‘અહિં’ એજ
નથી થતું, કિંતુ ‘આ સમયે’ એમ પણ થાય છે, માટે વિહાર પત્ર
નિર્દિષ્ટ ‘અત્ર’ શબ્દનો અર્થ ‘આ સમયે’ એમ લેવાજ પધારે બંધ
બેસતો છે. (શુ. સં. ના સંપાદક)

ખિકાનેર જવાની ભૂલ કદાપિ ન કરતા". તે પછી તરતજ કર્મચન્દ્રજી સ્વર્ગવાસ પામ્યા; પરંતુ પ્રતિકારપરાયણ મહારાજા રાયસિંહે પોતાની અતિમ અવસ્થામાં પોતાના વધુ પ્રેમલાજન પુત્ર કુમાર સૂરસિંહને વચ્છાવત પુત્રોનો બદલો લેવાની ઇચ્છા પ્રકટ કરી. તે પછી રાજ્ય સિંહાસનારૂઢ બની સૂરસિંહ દિલ્હી ગયા અને કર્મચન્દ્રના પુત્રોને અત્યંત વિશ્વાસમાં લઈ ખિકાનેર લઈ આવ્યા. મહારાજાએ એમને સન્માન પૂર્વ મંત્રીપદે નિયુક્ત કર્યા, કેટલાંક (૨-૪-૬) માસ તો ખૂબ કૃપા બતાવી. એક વખત મહારાજા સ્વયં એમની હવેલીપર પધાર્યા, વચ્છાવત લાઇઓએ એક લાખ રૂપિયાનો ચોતરો કરી એમને સન્માન્યા. એ પછી એક દિવસ રાત્રિને સમયે સૂરસિંહજીના ૩૦૦૦ સિપાહીઓએ એમનું મકાન ઘેરી લીધું. તેઓ બંને લાઇઓ ભારે વીર બહાદુર હતા, એટલે પોતાના પાંચસો સૈનિકો સાથે સામનો કર્યો, પરંતુ રાજ્યની વિશાળ શક્તિની સામે ટકી રહેવું મુશ્કેલ જણાતાં પોતાના તમામ પરિવારને મારી પોતે જોડુર કરી બીરગતિને પામ્યા. એમના કુટુંબની એક ગર્ભવતી સ્ત્રીએ રઘુનાથ સેવકને સાથે લઈ ભાગીને શ્રીકરણી માતાના મંદિરમાં જઈ આશરો લીધો, ત્યાં રાજ્યના નિયમાનુસાર એને રક્ષા મળી અને ત્યાંથીએ પોતાના પિયર ઉદયપુર આવી ગઈ. એનાં પુત્ર “લાણુ” શ્રી વંશપરંપરા આવી જે આજેય ઉદયપુરમાં આબાદ છે.

“મહાજન વંશ મુક્તાવલીમાં” મહોં રામલાલજી ગણિ લખે છે કે એમનો રગતિયો નામનો નોકર આ યુદ્ધમાં મારી મરણી થઈ ગયો. તે આજેય “વિજયપુર”

નામે (પ્રસિદ્ધ ક્ષેત્રપાલ) લોકોથી પૂજાય છે. અત્યારનો “રાંગડી ચોક” પહેલાં “માણકચોક” હતો. પરંતુ ત્યાં આ યુદ્ધમાં ઘણાં રાંગડ (રજપુત) માર્યા જવાથી ઉક્ત સ્થાન “રાંગડી” નામથી પ્રસિદ્ધ થયું. ઉક્ત પુસ્તકમાં ભાટ-મથેરણોની વંશાવલિ (વહી)યો કર્મચન્દ્રજીદ્વારા કૂવામાં નંખાયાની, રાજા સૂરસિંહે એના પુત્ર ખીવરાજ (?) ને જોલાવી “ખિયાસર” ગામ, અને કારખાનામાં વચ્છાવતોને હાજર રહેવાનું સન્માન દેવાની આદિ ઘણી વાતો લખેલી છે.

અમે ઉપરોક્ત કથનો સાથે પૂરા સહમત નથી, અમારી નવી ઐતિહાસિક શોધખોળમાં જે સમસ્યાઓનાં તથ્ય નિર્ધારિત થયા છે, તે આ છે :—

(૧) મંત્રીશ્વર કર્મચન્દ્રજી મૃત્યુ સં. ૧૬૫૬માં અમદાવાદમાં થયું હતું, એ વાત તે સમયે લખાયેલ “વિહાર પત્ર” થી સિદ્ધ થાય છે. આથી અકબરના મૃત્યુ પછી એમનું અવસાન દિલ્હીમાં થયાની વાત મિથ્યા સાબિત થાય છે. “વિહારપત્ર” થી એમ પણ જાણવા મળે છે કે સમ્રાટ અકબર એ સમયે (દક્ષિણ ભૂતવા) પુરહાનપુર ગયા હતા. પં. દશરથજી શર્મા એમ. એ. ના કથનાનુસાર ખીકાનેર સ્ટેટના શાહી ફરમાનોમાં એ સમયે મહારાજા રાયસિંહને યુદ્ધમાં સહાયતા કરવા નિમિત્તે દક્ષિણમાં જોલાવ્યાનું પણ એક ફરમાન ઉપલબ્ધ છે. સંભવ છે કે માર્ગમાં રાયસિંહજી મંત્રીશ્વરના અંતિમ સમયે અમદાવાદમાં મળ્યા હોય.

(૨) સંવત ૧૬૮૧ માં રચિત “જિનસાગરસૂરિ રાસ” થી જાણવા મળે છે કે સં. ૧૬૭૬ લગભગ બ્યાસે શ્રીજિનસાગર

સૂરિજી બીકાનેર પધાર્યા હતા, ત્યારે ત્યાં એમના પ્રવેશોત્સવમાં મંત્રીશ્વર ભાગ્યચંદ્રના પુત્ર મનોહરદાસ પણ સંમિલિત થયા હતા. એનું અવતરણ આ પ્રમાણે છે:—

બીકાનયર વંદીઈ પહુંચઈ, શ્રીજિનસાગરસુરિ ।
 પાસાણિય કયુર્ પદસારડ, રંગઈ વહુત પહ્લરિ ॥ ૭૯ ॥
 પાસાણી વહુ ચિત્ત વાવઈ, પદસારઈ સામ્હા આવઈ ।
 સોલહ ઝૂંગારે સારી, શ્રીકલશ ધરી વહુ નારી ॥ ૮૦ ॥
 શ્રીભાગચન્દ્ર સુત આવઈ, મનોહરદાસ નિજ દાવઈ ॥
 વલિ સંઘ સહગુઠ વંદઈ, શ્રીશ્વરતરગચ્છ ચિરનંદઈ ॥ ૮૧ ॥

ઉપરોક્ત પ્રમાણથી બીકાનેર ગયા પછી ભાગ્યચંદ્ર અને લક્ષ્મીચંદ્ર કેટલાક મહિના નહીં, બદકે કેટલાંયે વર્ષો સુધી બીકાનેરમાં સુખપૂર્વક રહેલ, એ સિદ્ધ થાય છે.

(૩) ભાગ્યચન્દ્ર, લક્ષ્મીચન્દ્રના મૃત્યુ સંબંધમાં અમને ૧૮મી શતાબ્દીના પૂર્વાર્ધમાં લખાએલ વચ્છાવત વંશાવલીની* એ પ્રતિઓ મળી છે, જે પરથી સં. ૧૬૭૬ ના કાગણ માસમાં સૂરસિંહજી કેપિત થવાની અને મંત્રીશ્વરના પુત્રો માર્યા ગયાની વાત સિદ્ધ થાય છે. વંશાવલીને આવશ્યક સાર આ પ્રમાણે છે:—

* મુંહતા વછાવતાંરી વંશાવલી લિખીયૈ છે, દેવડા ગોત્ર રજપૂત ચૌવાળ સાંવતસીરો । સગરારો વોહિત્થ । દેવલવાહરો ઉપનો વોહિત્થ શ્રાવક હુવૌ । અમયદેવસુરિ પ્રતિબોધ દીયો, શ્રાવક કીયો, પ્ર૦ સગર-૧ વોહિત્થ, ૨ રાંગો ૩ સમધર, ૪ તેજપાલ, ૫ વિજયરાજ, ૬ કઢવો, ૭ મેરો, ૮ માંડળ, ૯ ઝૂદો, ૧૦ નાગદે, ૧૧ જોસલ, ૧૨ વછો । વછાસું સિરદાર હુઆ, વછઈસું વછાવત કહાણા । વચ્છાવતરો પ્ર૦ (પરિવાર), પુત્ર ૪—કરમસી ૧, વરસિંહ, ૨, નરસિંહ, ૩. રતો, ૪, કરમસી નિપટ સરદાર હુઓ । કરમસીહ વચ્છાવતાંરી પ્ર૦ વેટા ૨, રાજસી ૧, સુજો ૨, મૂહતોજી રાજસી । સુજો

નામે (પ્રસિદ્ધ ક્ષેત્રપાલ) લોકોથી પૂજાય છે. અત્યારનો “રાંગડી ચોક” પહેલાં “ માણકચોક ” હતો. પરંતુ ત્યાં આ યુદ્ધમાં ઘણાં રાંગડ (રજપુત) માર્યા જવાથી ઉક્ત સ્થાન “ રાંગડી ” નામથી પ્રસિદ્ધ થયું. ઉક્ત પુસ્તકમાં ભાટ-મથેરણોની વંશાવલિ (વહી)યો કર્મચન્દ્રદ્વારા કૂવામાં નંખાયાની, રાજા સૂરસિંહે એના પુત્ર ખીવરાજ (?) ને જોડાવી “ ખિયાસર ” ગામ, અને કારખાનામાં વચ્છાવતોને હાજર રહેવાનું સન્માન દેવાની આદિ ઘણી વાતો લખેલી છે.

અમે ઉપરોક્ત કથનો સાથે પૂરા સહમત નથી, અમારી નવી ઐતિહાસિક શોધખોળમાં જે સમસ્યાઓનાં તથ્ય નિર્ધારિત થયા છે, તે આ છે :—

(૧) મંત્રીશ્વર કર્મચન્દ્રનું મૃત્યુ સં. ૧૬૫૬માં અમદાવાદમાં થયું હતું, એ વાત તે સમયે લખાયેલ “ વિહાર પત્ર ” થી સિદ્ધ થાય છે. આથી અકબરના મૃત્યુ પછી એમનું અવસાન દિલ્હીમાં થયાની વાત મિથ્યા સાબિત થાય છે. “ વિહારપત્ર ” થી એમ પણ જાણવા મળે છે કે સમ્રાટ અકબર એ સમયે (દક્ષિણ જીતવા) યુરહાનપુર ગયા હતા. પં. દશરથજી શર્મા એમ. એ. ના કથનાનુસાર ખીકાનેર સ્ટેટના થાહી ફરમાનોમાં એ સમયે મહારાજા રાયસિંહને યુદ્ધમાં સહાયતા કરવા નિમિત્તે દક્ષિણમાં જોડાવ્યાનું પણ એક ફરમાન ઉપલબ્ધ છે. સંભવ છે કે માર્ગમાં રાયસિંહજી મંત્રીશ્વરના અંતિમ સમયે અમદાવાદમાં મળ્યા હોય.

(૨) સંવત ૧૬૮૨ માં રચિત “જિનસાગરસૂરિ રાસ” થી જાણવા મળે છે કે સં. ૧૬૭૬ લગભગ જ્યારે શ્રીજિનસાગર-

સૂરિજી બીકાનેર પધાર્યા હતા, ત્યારે ત્યાં એમના પ્રવેશોત્સવમાં મંત્રીશ્વર લાખ્યચંદ્રના પુત્ર મનોહરદાસ પણ સંમિલિત થયા હતા. એનું અવતરણ આ પ્રમાણે છે:—

બીકાનયર વંદીઈ પહુંચઈ, શ્રીજિનસાગરસુરિ ।
 પાસાણિય કયુરું પઢસારડ, રંગઈ વહુત પહુરિ ॥ ૭૯ ॥
 પાસાણી વહુ ચિત્ત વાવઈ, પઢસારઈ સામ્ઘા આવઈ ।
 સોલહ ગંગારે સારી, શ્રીકલશ ધરી વહુ નારી ॥ ૮૦ ॥
 શ્રીભાગચન્દ્ર સુત આવઈ, મનોહરદાસ નિજ દાવઈ ॥
 વલિ સંઘ સહગુઠ વંદઈ, શ્રીશ્વરતરગચ્છ ચિરનંદઈ ॥ ૮૧ ॥

ઉપરોક્ત પ્રમાણથી બીકાનેર ગયા પછી લાખ્યચંદ્ર અને લક્ષ્મીચંદ્ર કેટલાક મહિના નહીં, બદકે કેટલાંયે વર્ષો સુધી બીકાનેરમાં સુખપૂર્વક રહેલ, એ સિદ્ધ થાય છે.

(૩) લાખ્યચન્દ્ર, લક્ષ્મીચન્દ્રના મૃત્યુ સંબંધમાં અમને ૧૮મી શતાબ્દીના પૂર્વાર્ધમાં લખાએલ વચ્છાવત વંશાવલીની* એ પ્રતિઓ મળી છે, જે પરથી સં. ૧૬૭૬ ના કાગળ માસમાં સૂરસિંહજી કેપિત થવાની અને મંત્રીશ્વરના પુત્રો માર્યા ગયાની વાત સિદ્ધ થાય છે. વંશાવલીનો આવશ્યક સાર આ પ્રમાણે છે:—

* મુંહતા વછાવતાંરી વંશાવલી લિખીયૈ છે, દેવડા ગોત્ર રજપૂત ચૌવાળ સાંવતસીરો । સગરારો વોહિત્થ । દેવલવાડફરો ઉપનો વોહિત્થ શ્રાવક હુવૌ । અમયદેવસુરિ પ્રતિવોધ દીયો, શ્રાવક કીયો, પ્ર૦ સગર—૧ વોહિત્થ, ૨ રાંણો ૩ સમધર, ૪ તેજપાલ, ૫ વિજયરાજ, ૬ કઢવો, ૭ મેરો, ૮ માંડળ, ૯ ઝંદો, ૧૦ નાગદે, ૧૧ જેસલ, ૧૨ વછો । વછાસું સિરદાર હુઆ, વછઈસું વછાવત કહાણા । વચ્છાવતરો પ્ર૦ (પરિવાર), પુત્ર ૪—કરમસી ૧, વરસિંહ, ૨, નરસિંહ, ૩. રતો, ૪, કરમસી નિપટ સરદાર હુઓ । કરમસીહ વચ્છાવતાંરી પ્ર૦ વેટા ૨, રાજસી ૧, સુજો ૨, મૂહતોજી રાજસી । સુજો

“મંત્રીશ્વર કર્મચન્દ્રને લાખ્યચંદ્ર અને લક્ષ્મીચંદ્ર નામે બે પુત્રો હતા, જેમાંના લાખ્યચંદ્રને મનોહરદાસ નામે પુત્ર હતો. રાજા સૂરસિંહે કોપાયમાન થઈ એના ઘરને ૧૦૦૦ સૈનિકો સાથે ઘેરો ઘાલ્યો. એ સમયે લાખ્યચંદ્ર સૂતા હતા, લક્ષ્મીચંદ્ર અને મનોહરદાસ દરબારમાં ગયા હતા. લાખ્યચંદ્ર જી જાળ્યા ત્યારે વહૂ મેવાડીજીએ એમની ઉપર દ્રોણ ચઢી આંબ્યાની ખખર આપી, અને એ પણ કહ્યું કે આપની આજ્ઞા હોય તો હું પણ પુરુષવેશ પરિધાન કરી રાજ્યસેનાને હાથ બતાવું. લાખ્યચન્દ્રે ના કહી. ત્યારપછી (૧) પોતાની માતા, (૨) મનોહરદાસની માતા (૩) પુત્રવધુ (મનોહરદાસની વહૂ) ને મારી પોતે યુદ્ધ કરતાં કરતાં ખતમ થયા.”

“આ પ્રસંગે મુંતા રાજસીનો ખવાસ ખૂબ વીરતા દાખવી યુદ્ધમાં ખપી ગયો. લક્ષ્મીચન્દ્રને બે પુત્ર હતા. (૧) રામચં

રાવ સ્થળકર્ણ આગે ઢોસીરી બેઠ (હ?) મંદિ કામ આયા । વરસિંધ વઢાવતરો પ્રવાર બેટા. ૬, નગો ૧, અમરો ૨, મેંધો ૩, ઢુંગરસી ૪, મોજ ૫, ૬ હરો । નગૈ (ને) ટીકો ઘીયો । અમરો સિરદાર હુબો । ટીકાયત નગો, । નગો વરસિંધ, તળરો પરવાર । સાંગો ૧, દેવો ૨, રાણો ૩, સાંગો ટીકાયલ, સાંગા નગાવત રો. પ્ર૦ બેટા ૨-મું. શ્રીકરમચંદજી ૧, જસવંત ૨, જસવંતનું કુંવર મીંકરાજ ચૂક કરનદ મારીયો ।

કરમચંદ સાંગાવત રો. પ્ર. બેટા ૨. ભાગચંદ ૧, લક્ષ્મીચંદ ૨, ભાગચન્દરો બેટા ૧. મનોહરદાસ ૧. રાજા સૂરજસિંધ સુહતા ઉપરી કોપીયો તિવારૈ પોજ વિદા કીધી, માંણસ ૧૦૦૦ મૈલી સાથ ઘર દોલો ફિરીયો, ભાગચન્દ પૌટીયાયા, લલમોચન્દ અને મનોહરદાસ દરવાર ગયાયા, ભાગચન્દજી સૂતા જાગિયા તિવારૈ વહૂ મેવાડીજી માલિમ કીયો-રાજ ઉપરી પોજ આઈ । વહૂ વઢો-રાજરો હુકમ્મ હુવે તો મરદી વાગોં કરિનૈ હાથ

(૨) રૂઘનાથ, એનો પરિવાર ઉદયપુરમાં છે. રામચંદ્રને કેસરીસિંહ, સખલસિંહ અને પીથા નામે ત્રણ પુત્ર હતા. રૂઘનાથ નિઃસંતાન રહ્યા.”

સં. ૧૬૭૯ શ્રાવણ સુદમાં આ ભયાનક ઘટના બની હતી. કેાઈ કવિએ માર્મિક શબ્દોમાં કહ્યું છે:—

મરિચ્યઈ અશત ઘણા મહિ ઉપરિ, શત સાહસ રિણ સમધરીયડ ।
ભાગચન્દ મિહંતઈ ભારથ, મુંવડ નહીં જગિ ઉધરિયડ ॥ ૧ ॥
લાલા જમહરિ ક્રિયડ લોહ વલિ, રીસાણઈ મારાવઈ રાય ।
સાંગાહરઈ ક્રિયડ દમ સમહર, જુગ જાસી પિણ નામ ન જાઈ ॥૨॥
કાન્હડ (દે) વીરમદે કલિ હૂંતી, શાકડ જ્યૂં જાલોર કીયડ ।
વચ્છાહરઈ વીકાળઈ વિઢતઈ, દો મજ દુજને મરણ દીયડ ॥૩॥
પરમાણંદ તે અંધલા, હીમ થૂન (!) આલા જોહ ।

અર્ધ કહઈ ન દુજ્ઞઈ, સવ કુળ દર્યઈ તોહ ॥ ૧ ॥

જોવાડાં, ભાગચંદજી વહૂજીનું મનહિ કીધો । આપ જુહર કીધો, વાયર ૩
મારી, માતા ૧ મનોહરદાસરી માનું મારી ૨ વેટારી વહૂ મારી ૩ આપ,
આદમી ૪ કામિ આયા । જવાસ ૧ મું. રાજસીરો વડો જુહર કીધો । સં.
૧૬૭૯ હુકમ્મ હુવો ફાગૂન સુદી માંહે ૧ લિખમીચંદ કરમચંદવંતરો પ્ર૦
વેટા ૨ રામચંદ ૧, રૂઘનાથ ૨, પ્રવાર ઉદયપુર છે । રામચંદ લિખમીચંદ
વંતરો પ્ર૦ કેસરીસિંહ ૧ સવલસિંહ ૨ પીથો ૩, રૂઘનાથરો કોઈ નહીં, પ્રવાર ૧
એક, કરમચંદ સાંગાવતરો પ્ર૦ વંસ । જસવંત સાંગાવતરો પ્ર૦ વેટા ૨.
આસકરણ ૧, અઘૈરાજ ૨, આસકરણ જસવંતરો પ્ર. નરસિંહદાસ ૧,
અઘૈરાજ જસવંતરો પ્ર૦ વેટા ૧ દુરગદાસ ૧, દુરગદાસ અઘૈરાજવતરો પ્ર૦
સુંદરદાસ ૧ વલ્યાણદાસ ૨ પ્ર. ૨ જસવંત સાંગાવતરી વિગતિ રૂંતરો પ્ર૦
અથ નગાવતમાંહે પ્ર૦ ૨ માઈરો, ૨ મું. દેવો નાગાવતરો પ્ર૦ ...ઇત્યાદિ
(આ પછી નગાવત પરિવારની વિસ્તૃત પરંપરા લખેલી છે.)

આ વંશાવલીથી મંત્રીશ્રી મર્યાદના ભાઈ જસવંતના મત્ય

સીસાળર્થ સૂરિજસિંઘ મહારિણ, હંતિલ જિનલહ વાહિયા દાય ।
 કીયડ ન કો ઘલે હમ કરિસ્યહ, ભાગચંદ સારિયડ ભારાય ॥૧॥
 આવે પ્રહટ નિહટ ડચહે ઘણા, ઘાઘરટ પાચરાં ઘેર ।
 જમહર સમહર તહ કીયડ, સાંગાહરાં ગૃહે સમસેર ॥ ૨ ॥
 નલ છાહી પહિરિ નહિ બેહી, પરનાલે થયડ રગત પ્રવાહ ।
 કરતહ ફલિહ ભાગચન્દ કીયડ, સાંગાલા મહુતા ઘડ(?) સાહ ॥૩॥
 અરરહિચે ધોથરા મહારિણ, તહ કીયડ કરમેત તણા ।
 સાકડ ધીકાનયર તણહ સિર, ઘણું સરિહસ્યહ દીહ ઘણા ॥૪॥

(અમારા સંગ્રહમાના એક વિદ્વાર્ણ પત્રમાંથી)

એમના વંશની પ્રશંસામાં દ્રાઈ કવિએ કહ્યું છે કે—

પ્રથમ રાજ પૃથ્વીરાજ, ધુરા સાંમર સિરસધર ।

દુવો રિણથંભ હમીર. વિભે રાજેન્દ્ર નરેસર ।

જન્મતીય જાલોર, કુમર ધીરમ કદાણો ।

ચૌથે ગઢ ગાગરણ, થલિ અચલેશ ચક્ષાણ ।

કરમચંદ તણો ચહુઆણ ફુલ, ધિર-સનામ પંચેથિયો ।

તેમજ સંતતિ પરંપરાની બાબતમાં પણ નવુંજ બાણુચા મળે છે કે જે આજ સુધી બાણુવામાંજ નહોતું.

મંત્રીશ્વરના પુત્રોની તો વાતજ શું? પરંતુ ભાગ્યચન્દ્રજીની વીરાંગના પત્નીના હિંદુઆરો પણ રોમાંચ ખડા કરીદે તેવા છે. તેઓમાં સાચા જૈનત્વ અને ક્ષત્રિયત્વનો પૂર્ણ ઓળસ હતો. જેનો આ જ્વલં દાખલો છે.

આ વંશાવલીમાં “બોહીત્ય” ને પ્રતિબોધ દેનાર તરીકે શ્રીઅભય-દેવસૂરિજ બાણુવેલ છે, જ્યારે ‘વંશ-પ્રબંધ’ માં જિનેશ્વરસૂરિજનું નામ છે. ઘટનાની પ્રાચીનતાને કારણે આવા પાઠાંતર અને વિસંવાદિતા થઈ ગય છે, પરંતુ અમને તો ‘વંશ-પ્રબંધ’નું કથનજ વિશ્વસનીય લાગે છે.

માગચંદ્ર ઉદ્ધો પૃથ્વીરાજ મિહ, જિણ કલિ ઉપર સાકો કિયો?*

ઉપરની હુકીક્રતથી સમજી શકાય છે કે (૧) આ ઘટના રાતના નહીં પણ દિવસનીજ ણની હોય, કેમકે એ સમયે લક્ષ્મીચંદ્ર અને મનોહરદાસ દરબારમાં ગયા હોવાનું લખેલ છે એથી (૨) લક્ષ્મીચંદ્ર અને મનોહરદાસ દરબારમાંજ વીરગતિને પામ્યા હોય, કેમકે તેઓ દરબારમાંજ હતા, અને ઘરે માર્યા ગયાની નામાવલિમાં એમનું નામ નથી. (૩) એમનાં માર્યા જવાનું કારણ કરમચંદ્ર પર મહારાજ રાયસિંહની અવકૃપા નહીં, પરંતુ કોઈ અજ્ઞાત કારણથી ભાગ્યચંદ્ર, લક્ષ્મીચંદ્ર પર મહારાજ સૂરસિંહજી કોપિત થયા હોય.

અમારા આ અનુમાનમ એ કારણો છે:-એક તો એ કે વચ્છાવત + ભાઈઓ ઘણા મહિનાઓ સુધી નહીં, બદકે વર્ષો સુધી બીકાનેરમાં રહ્યા હતા, એ સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે. એટલે જો પહેલાંનુંજ વેર હોત, તો તો ત્યાં ઘણાં વર્ષો સુધી

* વચ્છાવત વંશનો આદિમ કુળ ચૌહાણ છે, એટલે કવિએ તે કુળમાં થઈ ગએલા નરરત્નોની પ્રશંસાપૂર્ણ આ કવિતા રચી છે. આ કવિતામાં લખેલા પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ અને હમીર તો સુપ્રસિદ્ધ છે. જલોરના કાન્હડ વીરમાદેનું નામ કર્મચંદ્રવંશ પ્રબંધમાં આવે છે, એમનો વિશેષ પરિચય સાપ્તાહિક જૈનના રૌબ્ય મહોત્સવાંકના પૃ. ૫૪ પર આપેલ છે.

+ ભાગ્યચંદ્રને માટે લખેલી “પૃથ્વીરાજ રાસો” ની ગુટકાકાર ત્રિતી બીકાનેર સ્ટેટ લાયબ્રેરીમાં વિદ્યમાન છે, જેની અંત્ય પ્રશસ્તિ આ છે:-

મંત્રીશ્વર મંડલ તિલક, વચ્છા વંશ (વ)લાળ ।

કરમચંદ્ર સુત કરમ વડ, માગચંદ્ર સવ (?) જાળ ॥ ૧ ॥

તસુ કારણ લિખીયો સહી, પૃથ્વીરાજ ચરિત્ર ।

પદ્ધતાં સુખ સંપાત્તિ સકલ, સમ સુખ હોવે મિત્ર । ૨ ॥

સુખશાંતિમાં રહી શકવું ઓછું સંભવિત છે. ખીલું કારણ એ કે વંશાવલીમાં “રાજા સૂરસિંહ મુંહતા ઉપર કોપીયો” લખેલું છે. આ વાક્ય પણ મહત્ત્વનું લાગે છે.

(૪) કર્મચંદ્રજ્ઞનો વંશ, આ ઘટના સ્થળેથી ચાલી ગયેલી ગર્ભવતી સ્ત્રી * થી નહીં, પરંતુ પહેલેથીજ ઉદયપુરમાં રહેતા લક્ષ્મીચંદના પુત્ર રામચંદ્ર અને રઘુનાથથી ચાલ્યો હતો. કેમકે સં. ૧૬૮૦-૮૧ માં જ્યારે શ્રીજિનસાગરસૂરિ ઉદયપુર પધાર્યા ત્યારે તેમને વંદનાર્થે રામચંદ્ર અને રઘુનાથ પોતાની ઠાઠી

* ગોપલીયજી લખે છે: આ મહિલા ઉદયપુરના ભામાશાહની પુત્રી હતી. ઓઝાજી પણ લાલુને ભામાશાહની પુત્રીનો પુત્ર હોવાનું લખે છે. મહેતાઓની તવારીખમાં “લાલુ” ને ભોજરાજનો પુત્ર લખેલ છે, પરંતુ અનુમાન છે કે મંત્રીશ્વર કર્મચંદ્રજ્ઞનો વિવાહ ભામાશાહની પુત્રી જોડે થયો હોય, અને એનું નામ અજયબદે હોય, અને એ ઉપરોક્ત દાશજી ઘટના સમયે પોતાની પુત્રવધુ અને ઉલય પૌત્રોની સાથે પોતાને પીયર ઉદયપુર આવી હોય. અમને મળેલ વંશાવલીમાં ભોજરાજનો દર્શાવ ઉલ્લેખ નથી.

કર્મચંદ્રજ્ઞના પ્રભાવથી રામસિંહજીને પાંચહજારી પદ મળ્યાનો આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે: -

અક્ષરજલાલદીન-પ્રસાદતોડનેકકોદૃશલકલિત: ।

મંત્રિવૃત્તમંત્રયોગાત્, પંચસદસીગનિર્જ્ઞે ॥ ૩૪ ॥

વ્યાख्या - શ્રીરાજવિદ્ અક્ષરજલાલદીનસ્ય સાહે. પ્રસાદતોડનુમહાત્ ‘અનેકે’ ચઢવો ચે ‘કોટા’ દુર્ગાણિ (ત;) ‘ચલેન’ ચ સેન્યેન ‘કલિત:’ સહિત અનેકકોદૃશલકલિત:, ‘મંત્રિજ્ઞ:’ કર્મચંદ્રસ્ય ચો ‘મન્ત્ર:’ આલોચસ્તસ્ય ‘યોગાત્’ સયોગાત્, મન્ત્રપ્રભાવાદિત્યર્થ:, પદ્યાનાં સદસ્યાનાં અશ્વત્થારસમ્યન્ધીના સમાહાર: પદ્યમદસી, તત્ત્યા: ‘વનિ:’ સ્વામી ‘જજ્ઞે’ ચમૃવ, પંચદ્વારિતિ સ્વાર્તિ પ્રાપ્ત દત્ત્યર્થ: ॥ ૩૪ ॥ (કર્મ. મં. વં. પ્રબંધ વૃત્તિ)

અબ્જયળદે સાથે આવ્યા હતા, જેનો ઉલ્લેખ સં. ૧૬૮૧ માં
રચાએલ શ્રીજિનસાગરસૂરિ રાસમાં આ પ્રમાણે છે:—

“કુમ્ભલસેરઈ જિન થુણિ ણ, મેવાડઈ ગુણ ગાન ।

ઉદયપુરાનડ રાજિયડ ણ રાણડ “કરણ” દ્યહ માન ॥૧૪॥”

“લક્ષ્મીચંદ સુત પરગડા ણ, રામચન્દ રઘુનાથ ।

ચિત્ત ધરિ વંદહ પ્રહસમહ ણ, અજાયબદે સુત સાથ ॥ ૧૫ ॥”

આ અવતરણુથી સં. ૧૬૮૦ માં રામચંદ્ર રઘુનાથની
અવસ્થા ઓછામાં ઓછી હોય તો પણ ૧૦-૧૨ વર્ષની તો
હોવીજ નેહંએ, એથી ગર્ભવતી સ્ત્રી ભાગી ગઈ અને એના
વડે વંશ આલ્યાની વાત તદ્દન કલ્પિત અને અર્થ વગરની છે.

(૫) અમને જ્યાં સુધીની વંશાવત્તી મળી છે, એમાં
“ભાણુ”નો કોઈ ઉલ્લેખ નથી. મંત્રીશ્વર કર્મચંદ્રના જીવન-
ચરિત્ર પરથી એમના અનેક સદ્ગુણો અને અસાધારણ બુદ્ધિ-
વૈભવનો પરિચય મળે છે. એમના વંશજો હાલમાંય ઉદયપુર
રાજ્યના ઉચ્ચ પદાધિકારી અને પ્રતિષ્ઠાસંપન્ન છે, એમને વિષે
વધુ જાણવા માટે ‘એસવાલ જાતિકા ઇતિહાસ’ જેવો જોઈએ.

હવે સૂરિજીના શ્રાવકરત્ન સંઘવી “સોમજી શિવા” નો
સંક્ષિપ્ત પરિચય આપીએ છીએ:—

સંઘપાત સોમજી-શિવા

જગત્પ્રસિદ્ધ પ્રાખ્યાટ જ્ઞાતીય મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલના નિર્મલ વંશમાં * સંઘપાત જોગીદાસની ભાર્યા જસમાદેની કુક્ષિથી આ બન્ને ભાઈઓનો જન્મ થયોદ. ઉ. ક્ષમાકલ્યાણજી પોતે રચેલ ‘ખરતર પટ્ટાવલી’ માં લખે છે કે અમદાવાદમાં આ બન્ને ભાઈઓ ચિલ્ડી (ચીલડા) નો વ્યાપાર કરતા હતા. સૂરિજીએ એમને પ્રતિજ્ઞા આપી જૈન ધર્મમાં દૃઢ બનાવ્યા એમણે તીર્થયાત્રા, નવા જિનગિરિઓનાં નિર્માણ, જિજ્ઞાસુદાર અને સ્વધર્મી વાત્સલ્ય આદિ શુભકાર્યોમાં લાખો રૂપિયા ખર્ચી જૈનશાસનની મહાન સેવા અને પ્રભાવના કરેલ.

સં. ૧૬૬૪ માં જોગીશાહ અને સોમજીએ શત્રુજયનો મોટો સંઘ ઠાઠી સૂરિજીની સાથે શત્રુજય ગિરિરાજની યાત્રા

* શીશવિજયજી કૃત તીર્થયાત્રામાં ઉલ્લેખ છે કે—

વસ્તુપાલ મંત્રીશ્વર વંશ, શિવા સોમજી કુલ અવતંત ।

શત્રુજય ઉપર ચૌમુલ કિયલ, માનવ મલ લાહો તિળ લિયલ ॥

મુંબઈથી પ્રકટ થયેલ “શ્રીજિનયંદ્રસુરિ જીવનચરિત્ર” માં એમના ચતુર્થાન થવા બાબતની એક દંતકથા લખી છે કે:—

આ બન્ને ભાઈઓ ચિલડાનો વેપાર કરતા હતા, એમનો ભાગ્યોદય જાણી સૂરિજીએ પ્રતિજ્ઞા દીધી. લાલ જાણી સૂરીશ્વરે એમના નવીન વસ્ત્રો પર સપ્રભાવ વાસણ નાંખ્યો. ધણું તરખૂચ ખરીદ કરી આ ભાઈઓએ ફોર પર એ વસ્ત્ર દાંડી વેપાર કરવા લાગ્યા, તે ઉનાળાના સમયમાં ઘાઈ નગરને લૂંટીને ચાલી ફાજ આવેલી ત્યારે તેઓને અમદાવાદમાં એમને ત્યાંથીજ ચીમડા-તરખૂચો એક એક સોનામહોર આપીને ખરીદવા પડેલ, કેમકે અન્યત્ર ક્યાંય ખરખૂજ આવ્યા ન ગળ્યા. આ વેપારમાં સોમજી-શિવાએ અમણિત દ્રવ્ય ઉપાર્જિત કર્યું.

કરી હતી, જેનો ઉદ્દેશ આ ગ્રંથમાં પ્રકરણ ૫ માંના અંતિમ ભાગમાં કરવામાં આવેલ છે.

સં. ૧૬૫૩ અમદાવાદમાં આદિનાથના નવનિર્મિત જિનાલયની સૂરિજીના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. એમણે રાણકપુર, ગિરનાર, આબૂ, ગોંડી પાર્શ્વનાથ અને શત્રુંજય પર મોટા મોટા સંઘ કાઢી યાત્રાઓ કરી, દરેક સ્થળે લહાણીઓ કરી, કરોડો રૂપિયાનો ખર્ચ કર્યો, જેનો ઉલ્લેખ કવિવર સમયસુંદરજી ‘કલ્પલતા’ માં આ પ્રમાણે કરે છે:—

यद्वारे पुनरत्र सोमजिशिवाश्राद्धौ जगद्विश्रुतौ ,
याभ्यां राणपुरस्य रैवतगिरेः श्रीअर्बुदस्य स्फुटम् ।
गौडीश्रीविमलाचलस्य च महान् , संघोऽनघः कारितो,
गच्छे लम्भनिका कृता प्रतिपुरं, रुक्माद्विमेकं पुनः ॥९॥
अथ पट्टावलीभां लभ्युं छेः—

सं. सौमजी शिवइ शत्रुंजयनी पहली यात्रा करी, ३६०००
रुपइया खरच्या, वली बडी प्रतिष्ठायइ ३६००० रुपिया खरच्या,
गिरनार आवूना संघ कराव्या अनेक देहरा कराव्या बिम्ब
भराव्या, खरतरगच्छमां लहाण कीची.”

અમદાવાદની દસાપોરવાડ જાતિમાં એમણે કેટલાંક સારા રીતરિવાજો પ્રચલિત કરેલા એટલે હજુય વિવાહપતના લેખમાં શિવા સોમજીની રીતિ પ્રમાણે લેવા દેવાની મર્યાદા લખાય છે. એમના નિવાસસ્થાન ધના સુતારની પોળમાં, જિનાલયનો વાર્ષિક દિવસ હોય કે અન્ય પ્રસંગ પર જ્યારે જમણવાર થાય છે, ત્યારે નિમંત્રણ પણ 'શિવા સોમજી' નાં નામથી દેવાય છે.

એમણે અમદાવાદમાં ત્રણ જિનાલયો બનાવ્યાં. (૧) ધના

સંઘર્ષાત સોમજી-શિવા

જગત્પ્રસિદ્ધ પ્રાગ્વાટ જ્ઞાતીય મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલના નિર્મલ વંશમાં * સંઘર્ષાત જોગીદાસની ભાર્યા જસમાદેની કુક્ષિથી આ બન્ને ભાઈઓનો જન્મ થયો. ઉ. ક્ષમાકલ્યાણજી પોતે રચેલ ‘ખરતર પટ્ટાવલી’ માં લખે છે કે અમદાવાદમાં આ બન્ને ભાઈઓ ચિર્લટી (ચીલડા) નો વ્યાપાર કરતા હતા. સૂરિજીએ એમને પ્રતિજ્ઞા આપી જૈન ધર્મમાં દૃઢ બનાવ્યા એમણે તીર્થયાત્રા, નવા જિનગિરિઓનાં નિર્માણ, જિજ્ઞાસુઓ અને સ્વધર્મી વાત્સલ્ય આદિ શુભકાર્યોમાં લાગેલો રૂપિયા ખર્ચો જૈનશાસનની મહાન સેવા અને પ્રભાવના કરેલ.

સં. ૧૬૬૪ માં જોગીશાહ અને સોમજીએ શત્રુજયનો મોટો સંઘ ઠાઠી સૂરિજીની સાથે શત્રુજય ગિરિરાજની યાત્રા

* શીલવિજયજી કૃત તીર્થયાત્રામાં ઉલ્લેખ છે કે—

વસ્તુપાલ મંત્રીશ્વર વંશ, શિવા સોમજી મુલ અવતંત ।

શત્રુજય ઉપર ચૌમુગ કિયલ, માનવ મલ લાહો તિજ લિયલ ॥

મુખર્ધી પ્રકટ થયેલ “શ્રીજિનયંદ્રસૂરિ જીવનચરિત્ર” માં એમના ધનવાન થવા બાબતની એક દંતકથા લખી છે કે:—

આ બન્ને ભાઈઓ ચિત્રાણનો વેપાર કરતા હતા, એમનો સાગ્યોદય જાગી શુરિજીએ પ્રતિજ્ઞા દીધી. લાલ જાણી સૂરીશ્વરે એમના નવીન વસ્ત્રો પર સપ્રભાવ વાસણે નાખ્યો. ધણી તરખૂચ ખરીદ કરી આ ભાઈઓએ રૂનો પર એ વસ્ત્ર દાંડી વેપાર કરવા લાગ્યા, તે ઉનાળાના સમયમાં ઠાઈ નગરને લૂંટીને શાદી ફેંજ આવેલી ત્યારે તેઓને અમદાવાદમાં એમને ત્યાંથી ત્રીસ-તરખૂચો એક એક સોનામટાર આપીને ખરીદવા પડેલ, કેમકે અન્યત્ર ક્યાંય ખરખૂલ આવ્યા ન મળ્યા. આ વેપારમાં સોમજી-શિવાએ અગણિત રૂબ ઉપાર્જિત કર્યું.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કેઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી લાઈની વિપત્તિનો અહુલવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મી લાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો “તમારા નામે અમારું એક પૈસાનુંય લેણું નથી” એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્કસી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂરજીના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનલકિતનો ખડું મોટો લાલ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ”માં આ પ્રમાણે છે:—“સં. ૧૬૫૨ માં ખત્તર જનચન્દ્રસુરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનલંકાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન “સવા સોમા” નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકગદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા’ એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ ‘સવા’ ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને લિખ લિખ વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા લાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને લાઈઓએ આ સંકલ્પ કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજીનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઈ હુકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજી પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર “ ખરતર વસહી ” માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો x

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજીનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત ઠાઈ અભણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુડી કરી નાંખી. ત્યારે હુડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ શુભાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુડી દરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ જો હુડીને

x મીરાં, તે અડંબદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦૦ રૂપિયા ખર્ચ થયો, દરે કે ૮૪૦૦૦ રૂપિયાની તો કેવળ રસરી-પેરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને મુદરતા જોના જરાય સંદેહ નથી આવતો.

ખરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશુભિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો “તમારા નામે અમારું એક પૈસાનુંય લેણું નથી” એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્કસ ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂચિના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનલકિતનો ખડુ મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ”માં આ પ્રમાણે છે:—“સં. ૧૬૫૨ માં ખન્નર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનલંકાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન “સવા સોમા” નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકર્ણદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા’ એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ ‘સવા’ ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ ખન્ને લિખ્ત લિખ્ત વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવ-પ્રોમજી ખન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ ખન્ને ભાઈઓએ આ રૂઢિચુસ્ત કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનયંત્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઈ હકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાબ પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર “ખરતર વસહી” માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો.

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજ્ઞાણે આ સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુડી કરી નાંખી. ત્યારે હુડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ શુભાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ શુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુડીને

× મીરાં, તે અહંમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦ રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦ રૂપિયાની તો કેવળ રસી-રોશિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિચાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

ખરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અહુલવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક ધિસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો “તમારા નામે અમારું એક પૈસાનુંય લેણું નથી” એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂચિના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનલક્ષિતનો બહુ મોટો લાલ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ”માં આ પ્રમાણે છે:—“સં. ૧૬૫૨ માં ખન્તર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનલંકાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન “સવા સોમા” નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા’ એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ ‘સવા’ ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને લિખ્ત લિખ્ત વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-પ્રોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સંકલ્પ કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનયંત્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમ શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦મ ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઈ હકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજી પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિ નાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર “ ખરતર વસહી ” માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો. x

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૯૭૫ માં શ્રીજિન-રાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુડી કરી નાંખી. ત્યારે હુડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ શુભાન્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ જીવિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ જો હુડીને

---

x મીરાંતે અઢંમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦ રૂપિયા ખર્ચ થયો, કદે કે ૮૪૦૦૦ રૂપિયાની તો કેવળ રસરી-પ્રેરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોનાં - ૭૧૫ સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અતુલવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો “તમારા નામે અમારું એક પૈસાનુંય લેણું નથી” એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્કસ ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂચિના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનલકિતનો ખડું મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ”માં આ પ્રમાણે છે:—“સં. ૧૯૫૨ માં ખ. ૨ જનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનલંકાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન “સવા સોમા” નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા’ એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ ‘સવા’ ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની દૂંડ પણ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવ:-સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સંકલ્પ કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનયંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનલાલના ગિતા મગનસાઈ હુકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજી પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર “ ખરતર વસહી ” માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો. x

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાતસલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુડી કરી નાંખી. ત્યારે હુડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ શુભાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા ભેઈ નાંખ્યા, પણ હુડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ શુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુડીને

x ગીરાં, તે અહંમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦ રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦ રૂપિયાની તો કેવળ ૨૨૨૨-૨૨૨૨ના લાગેલી. મંદિરની વિદ્યાળતા અને મુદરતા બેતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

ખરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુજિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અહુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો “તમારા નામે અમારું એક પૈસાનુંય લેણું નથી” એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂચિના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભક્તિનો ખડું મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ”માં આ પ્રમાણે છે:—“સં. ૧૬૫૨ માં ખન્નર જિનચન્દ્રસુત્રિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન “સવા સોમા” નામક ટ્રૅકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકર્ણદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા’ એમણે આ ટ્રૅકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ ‘સવા’ ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની દ્રંક પણ બન્ને લિખિત વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવ:-પ્રોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સંકૃત્ય કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનયંત્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના ગિતા મગનભાઈ હકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાલ પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર “ખરતર વસહી” માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો. x

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજ્ઞાનણ સ્વધર્મી ખંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુડી કરી નાંખી. ત્યારે હુડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ શુભાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલંબ જીવિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુડીને

x ગીરાં, તે અહંમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦ રૂપિયા ખર્ચ થયો, કદે કે ૮૪૦૦૦ રૂપિયાની તો કેવળ રસમી-પ્રશિયોજ દાગેરી. મંદિરની વિચાળતા અને મુદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુજિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કેઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અહુલવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો “તમારા નામે અમારું એક પૈસાનુંય લેણું નથી” એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂચિના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભકિતનો ખડું મોટો લાલ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ”માં આ પ્રમાણે છે:—“સં. ૧૬૫૨ માં ખન્નર જનચન્દ્રસુર્જિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન “સવા સોમા” નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકર્ણદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા’ એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ ‘સવા’ ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની દ્વંદ્વ પણ બન્ને લિખ્ત લિખ્ત વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સંકલ્પ કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનયંત્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) અવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં અવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઈ હકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજી પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર “ ખરતર વસહી ” માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો. x

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુડી કરી નાંખી. ત્યારે હુડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ શુભાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુડીને

x મોરાર્જીએ અહમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦ રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦ રૂપિયાની તો કેવળ રસ્સી-ડોરિયોજી લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને મુંદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુખિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કેઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો “તમારા નામે અમારું એક પૈસાનુંય લેણું નથી” એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્કસી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂચિના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભકિતનો ખડું મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉદ્દેશ “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ”માં આ પ્રમાણે છે:—“સં. ૧૬૫૨ માં ખન્નર જનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન “સવા સોમા” નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકર્ણદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા’ એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ ‘સવા’ ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની દ્વંદ્વ પણ બન્ને લિખ્ત લિખ્ત વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉદ્દેશ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવ:-સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સંકલ્પ કરેલ છે.

માં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ
 ાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં
 શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં
 રેરી શ્રી મોહનલાલ મગનલાઈના ગિતા મગનભાઈ હકમચંદે
 ાવ્યો હતો. (૩) હાજી પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિ-
 થજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર “ ખરતર વસહી ” માં
 ામુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા
 ચર્ચ થયો. ✽

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ
 ાઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિન-
 રાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાતસહ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય
 અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે.
 એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે
 એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુડી કરી નાંખી. ત્યારે
 હુડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ
 ગુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા,
 પણ હુડી દરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ
 બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુડીને

✽ મીરાંતે અઢંમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં
 ૫૮૦૦૦૦૦ રૂપિયા ખર્ચ થયો, કદે કે ૮૪૦૦૦ રૂપિયાની તો કેવળ
 રૂપીયો-ગરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોઈ
 જવા સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અહુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો “તમારા નામે અમારું એક પૈસાનુંય લેણું નથી” એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂચિના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનલક્ષિતનો ખડુ મોટો લાલ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ”માં આ પ્રમાણે છે:—“સં. ૧૬૫૨ માં ખન્તર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનલંકાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન “સવા સોમા” નામક ટ્રૅકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકર્ણદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા’ એમણે આ ટ્રૅકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ ‘સવા’ ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને લિખ્ત લિખ્ત વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવ:-પ્રોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ રકૂત કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૬૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઈ હકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજી પટેલની પોળના યુષ્મામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર “ ખરતર વસહી ” માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો. x

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાતસહ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી ખંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુડી કરી નાંખી. જ્યારે ‘હુડી’ વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ શુભાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ જો હુડીને

x મીરાં, તે અહંમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦ રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦ રૂપિયાની તો કેવળ રસમી-ઝોરિયોજી લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

ખરાખર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુખિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અહુલવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો “તમારા નામે અમારું એક પૈસાનુંય લેણું નથી” એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂચિના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભકિતનો ખડું મોટો લાલ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ”માં આ પ્રમાણે છે:—“સં. ૧૬૫૨ માં ખન્નર જિનચન્દ્રસૂત્રિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન “સવા સોમા” નામક ટ્રૅકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકર્ણદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા’ એમણે આ ટ્રૅકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ ‘સવા’ ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની દ્વંદ્વ પણ બન્ને લિખ્ત લિખ્ત વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-પ્રોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સંકુલ કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૬૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઈ હુકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજી પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર “ ખરતર વસહી ” માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો. x

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુડી કરી નાંખી. ત્યારે હુડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ શુભાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુડીને

x મીરાં, તે અહંમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦ રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦ રૂપિયાની તો કેવળ રસ્સી-ડારિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

ઘરાઘર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુખિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અહુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો “તમારા નામે અમારું એક પૈસાનુંય લેણું નથી” એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂચિના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનલક્ષિતનો ખડું મોટો લાલ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉદ્દેશ “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ”માં આ પ્રમાણે છે:—“સં. ૧૬૫૨ માં ખન્નર જનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનલંકાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન “સવા સોમા” નામક ટ્રૅકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકર્ણદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા’ એમણે આ ટ્રૅકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ ‘સવા’ ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને લિખ્ત લિખ્ત વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવ-પ્રોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સંકલ્પ કરેલ છે.

૧) પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ
પેત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમ
શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦મ
રી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના ગિતા મગનભાઈ હકમચં
બેા હતો. (૩) હાજી પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિ
જીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પરં “ ખરતર વસહી ” મ
મુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા
ચં થયો. x

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ
જ વાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિન-
જીસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય
મને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે.
એક વખત કોઈ અન્નદયા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે
એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુડી કરી નાંખી. જ્યારે
હુડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ
ગુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા,
પણ હુડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ
બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુડીને

x મીરાંતે અડમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં
૫૮૦૦૦૦૦ રૂપિયા ખર્ચ થયો, કદે કે ૮૪૦૦૦ રૂપિયાની તો કેવળ
૨૨૨૨-૨૨૨૨૨ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને મુરતતા જોનાં
જવાબ સંદેહ નથી આવતો.

ખરાખર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુખિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અહુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દ્વિસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો “તમારા નામે અમારું એક પૈસાનુંય લેણું નથી” એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂચિના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભકિતનો ખડું મોટો લાલ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉદ્દેશ “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ”માં આ પ્રમાણે છે:—“સં. ૧૬૫૨ માં ખન્તર જનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન “સવા સોમા” નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકર્ણદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા’ એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ ‘સવા’ ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની દૂંક પણ બન્ને લિખિત વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવ-પ્રોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સંકલ્પ કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનયંત્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનલાઈના પિતા મગનભાઈ હકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજ પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર “ ખરતર વસહી ” માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો x

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનયંત્રસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાતસલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુડી કરી નાંખી. ત્યારે હુડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ શુભાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુડી કરવાવાળાનું ક્યાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુડીને

જ મીરાં, તે અહંમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦ રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦ રૂપિયાની તો કેવળ રસ્તી-પેરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

ખરાખર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુજિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કેઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો “તમારા નામે અમારું એક પૈસાનુંય લેણું નથી” એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્કસ ના પાડી લીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂચિના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનલકિતનો ખડું મોટો લાલ લીઘો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ”માં આ પ્રમાણે છે:—“સં. ૧૬૫૨ માં ખન્નર જિનચન્દ્રસૂત્રિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનલંકાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન “સવા સોમા” નામક ટ્રેક્ટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકર્ણદાસ દ્વારકાંદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા’ એમણે આ ટ્રેક્ટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ ‘સવા’ ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની દૂંક પણ બન્ને લિખ લિખ વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ રકૂત કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનયંત્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનલાલના ગિતા મગનશાઈ હુકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજી પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર “ ખરતર વસહી ” માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો x

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના ઠરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાતસલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુડી કરી નાંખી. જ્યારે હુડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ શુભાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુડીને

x મીરાં, તે અહંમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦ રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦ રૂપિયાની તો કેવળ રસ્સી-ડોરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

ઘરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુખિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી લાઈની વિપત્તિનો અહુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક ઢિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીલાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો “તમારા નામે અમારું એક પૈસાનુંય લેણું નથી” એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી લીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂચિના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનલક્ષિતનો ખડુ મોટો લાલ લીઘો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ”માં આ પ્રમાણે છે—“સં. ૧૬૫૨ માં ખન્તર જિનચન્દ્રસૂનિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનલંકાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન “સવા સોમા” નામક ટ્રૈકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકર્ણદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા’ એમણે આ ટ્રૈકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ ‘સવા’ ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને લિખ્ત લિખ્ત વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા લાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને લાઈઓએ આ રકૂત કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પો શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૨ ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઈ હુકમ કરાવ્યો હતો. (૩) હાલ પટેલની ચોળના ખુણામાં શ્રીશ નાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર “ ખરતર વસહી ” ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂા ખર્ચ થયો x

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગીય ઘઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીગિ રાજસૂરિજીના કરકમણે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસ અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સ એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુડી કરી નાંખી. જા હુડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનુ શુભાર્ત્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા ભેઈ નાંખતુ હુડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલાસુદિત્યાજી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ જો હુડી

x મીરાં, તે અડમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવ ૫૮૦૦૦૦૦ રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦ રૂપિયાની તો કે રચી-ગરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને મુદરતા જે જરા સંદેહ નથી આવતો.

ખરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુગિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી લાઈની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક નિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીલાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો “તમારા નામે અમારું એક પૈસાનુંય દેણું નથી” એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં એાછાં છે.

સૂચિના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનલક્ષિતનો ખડું મોટો લાલ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉદ્દેશ “જેન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ”માં આ પ્રમાણે છે — “સં. ૧૬૫૨ માં ખન્નર જિનચન્દ્રસૂચિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન “સવા સોમા” નામક ટ્રૅકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકગદાસ દારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા’ એમણે આ ટ્રૅકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ ‘સવા’ ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને લિપ્ત લિપ્ત વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-પોમજી બન્ને સગા લાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને લાઈઓએ આ રકૂત કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનયંત્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનલાલના ગિતા મગનલાલ હકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાબ પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર “ ખરતર વસહી ” માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો x

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુડી કરી નાંખી. ત્યારે હુડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ શુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુડીને

x મીરાં,તે અહંમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦ રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦ રૂપિયાની તો કેવળ રસ્સી-ડોરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

ઘરાણર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુખિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી લાઈની વિપત્તિનો અશ્રુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીલાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો “તમારા નામે અમારું એક પૈસાનુંય લેણું નથી” એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી લીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં એાછાં છે.

સૂચિના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનલક્ષિતનો બહુ મોટો લાલ લીઘો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉદ્દેશ “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ”માં આ પ્રમાણે છે:—“સં. ૧૬૫૨ માં ખન્નર જિનચન્દ્રસુન્નિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન “સવા સોમા” નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકર્ણદાસ દારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા’ એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ ‘સવા’ ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને લિખ્ત લિખ્ત વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવ-સોમજી બન્ને સગા લાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને લાઈઓએ આ સંકલ્પ કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનયંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) અવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં અવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના ગિતા મગનભાઈ હકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાલ પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર “ખરતર વસહી” માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો. x

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાતસહ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કેઈ અજ્ઞાણે સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હાથર રૂપિયાની હુડી કરી નાંખી. ત્યારે હુડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ શુભાન્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુડી ઠરાવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ જો હુડીને

x મીરાં, તે અહંમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦ રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦ રૂપિયાની તો કેવળ રસી-ડોરિયોજી સાગેડી, મંદિરની વિચાળતા અને મુદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુજિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી લાઈની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મી લાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો “તમારા નામે અમારું એક પૈસાનુંય દોહું નથી” એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્કસી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂચિના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનલક્ષિતનો ખડું મોટો લાલ લીલો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ”માં આ પ્રમાણે છે:—“સં. ૧૬૫૨ માં ખન્નર જિનચન્દ્રસૂચિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનલંકાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન “સવા સોમા” નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકર્ણદાસ દારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા’ એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ ‘સવા’ ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને લિખિત સિદ્ધ વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા લાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને લાઈઓએ આ સંકલ્પ કરેલ છે.

સિદ્ધાંતની પ્રત લખાવી તે પૈકી રાજપ્રશ્નનીય ટીકાની પ્રત
ગુ. નં. ૧૬૨૭ મળે છે.”

સં. ૧૬૬૩ ચૈત્ર સુદિ ૯ મીએ રચેલ ઉ. ગુણવિનયજી
કૃત ઋષિદત્તા ચૌ. થી જાણવા મળે છે કે ખંભાનમાં પણ
એમણે ઘણું દ્રવ્ય ખરચી જિનર્ણિઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.
શ્રીલિંગાયત થંભણ પાસ, ઘરણ પડમ પરતિય જસુ પાસ ॥૬૬॥
શ્રીપરતરગચ્છ ગગન નમોમણિ, અમયદેવસૂરિ પ્રગટિત સુરમણિ ।
ઘન ચરવી વહુ ધિય મરાવિયા, સાહ શિવા સોમજી કરાવિયા ॥૬૭॥
અચરજકારી પૂતલી જસુ ऊपरि, શરણાઈ વડ (૧૨) મેરી વિવિહ પરિ
પાસ મગતિવસ જિહાં વજાવદ્, ગુરુ પ્રસાદ રહ્યા શુભ મૌઘદ્ ॥૬૮॥

એમની વંશપરંપરાના ઝવેરી ખાલાભાઈ ચકલદાસ
લગભગ ૪-૫ વર્ષ પૂર્વે (અમદાવાદથી) ખીકાનેર આવ્યા
હતા. એમણે પોતાની પરંપરાનો ઘણોખરો ઇતિહાસ પોતા
પાસે હોવાની વાત કરી હતી, પરંતુ ત્યારપછી થોડાજ માસમાં
એમનો સ્વર્ગવાસ થયો, એટલે એ ઇતિહાસ અપ્રકટ
અવસ્થામાંજ રહી ગયો. એમણે “ખરતરવસહી” સંગ્રહી
ઝઘડા સમયે “ખરતરવસહી અને શેઠ આણંદજી દલ્યાજીજી
વચ્ચે ઝઘડો” નામક વિજ્ઞાપન + પ્રકટ કરેલ, એમાં પણ
શિવા સોમજી ખાખતમાં જાણવાજોગ ઇતિહાસ લવિધ્યમાં
પ્રકટ કરવાનો વિચાર દર્શાવેલ પરંતુ કમલાગ્યે, પોતાના
પૂર્વજોનો ઇતિહાસ પ્રકટ કરવાનો એમને મોકો ન મળ્યો.

એમના સિવાય સૂરિજીના લકત શ્રાવકોમાં અમદાવાદના
મંત્રી સારંગધર સત્યવદી, ખંભાતના ભંડારી વીરજી, રાંકા

+ આ વિજ્ઞાપનના આધારે અમોએ પણ કેટલીક વાતો “સોમજી
શિવા” ના પરિચયમાં લખી છે.

મિત્રાન, નાગજી, વચ્છા, પદમજી, દેવજી, જૈતશાહ, ભાણજી,
ખા, હીરજી, માંડણ, જાવડ, મનુઆ, સહજિયા, અમિયા શાહ;
ભલિ નગરના સા. મૂલા, સામીદાસ, પૂર, પદ્મ, વસ્તૂ
ગૂ, નાથુ, ધરમૂ, લખૂ, આગરાના શાહ શ્રીવચ્છ અને
મીદાસ, સિદ્ધપુરના શાહ વજા, રોહિઠના શાહ થિરા એરા,
લાડાના સં. જૂઠાં કટારિયા, રિણીના મંત્રી રાજસિંહ
ને સાંકરસુત વીરદાસ, લાહોરના ઝવેરી પર્વતશાહ, સિંધના

વંશજ શાહ નાનિગના પુત્ર શાહ રાજપાલ,
સવમેરના ભણસાંલી થાહરૂ શાહ*, નાગૌરના મંત્રી એહા,
મીકાનેરના મંત્રી દસૂ બોથરાની સંતતિ, મહેવાના કાંકરિયા
શાહ કરમા, મેડતાના શાહ આસકરણ + ચોપડા આદિના નામ
વશેષ ઉલ્લેખનીય છે. શ્રાવિકાઓમાં પણ ઘણી ધર્મપરાયણા
વ્રતધારિણીઓ હતી, જેમાં નયણા, વીંજ, ગેલી, ફેડાં,
ખાના વ્રત ગ્રહણનો ઉલ્લેખ આગળના પ્રકરણોમાં આવી
ગયેલ છે.

÷ કૃપાચન્દ્રસૂરિ જ્ઞાનભંડારની પદાવલિમાં લખ્યું છે કે,

“શ્રીશત્રુંજે ઉપરિ સં. જુઠઈ કટારિયઈ સંઘ કરાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી.”

* એમનો પરિચય “ઐ. જૈ. કા. સંગ્રહ” માં આપેલ છે.

+ એમનો વિશેષ પરિચય “ઐ. જૈ. કા. સંગ્રહમાં” આપેલ છે.

પ્રકરણ ૧૬ મું

ચમત્કારિક જીવન અને કેટલીક ઘટનાઓ

ગલા પ્રકરણોમાં સૂરિજીના જીવન ચરિત્ર સંબંધી પ્રાય તમામ વિષયો પર યથાશક્ય પૂરતું લખાયું છે, તે છતાં કેટલીક ઐતિહાસિક અને કેટલીક જનતામાં પ્રચલિત એવી વાતો રહી જવાથી “જીવન ચરિત્ર” અપૂર્ણ લાગેલું, એટલે આ પ્રકરણમાં એ તમામ વાતોને સંક્ષિપ્તમાં રજૂ કરીએ છીએ.

જ્યારે સૂરિજી મહારાજ ખંભાત હતા, ત્યારે માલકોટથી હર્ષનન્દન રત્નલાલ, મુનિ વધર્ધમાન, મેઘા, રેખા આદિએ સંસ્કૃતમાં એક વિસ્તૃત સાંવત્સરિક પત્ર લખેલ* એમાં સૂરિજીના શુભગુણમાં આગલા પ્રકરણોમાં લખેલી જીવનની મુખ્યમુખ્ય ઘટનાઓનું વર્ણન કરતાં “દિલ્લીપુર્વ્યા પુનર્યોગિની-સાધકાઃ સૂરિમંત્રસ્ફુટામ્નાયસંસાધકા.” લખેલ છે. એથી લાગે છે કે સૂરિજીએ સં. ૧૬૨૬ માં જ્યારે ફરતકમાં ચાતુર્માસ કરેલ, ત્યાંથી દિલ્હી નજીક હોવાથી દિલ્હી જઈ ૬૪ યોગિનીઓને પોતાના સૂરિમંત્રના પ્રલાવથી સાધી હશે.

* ૧ સં. ૧૬૫૮ અથવા સં. ૧૬૬૬ માં આ પત્ર સૂરિજીને આપવામાં આવેલ. એ સમયે સૂરિજીની સાથે ઉ. રત્નનિધાન, ઉ. જયપ્રમોદ શ્રીમંદર, રત્નસુંદર, ધર્મસિંધુર, હર્ષવલ્લભ, સાધુવલ્લભ, પુણ્યપ્રધાન, સ્વર્ણલાલ, જીવર્ષિ અને બીમમુનિ આદિ મુનિઓ હતા. આ પત્ર અસાધારણ પારિત્યપૂર્ણ અને અતિપ્રૌઢ સંસ્કૃતમાં લખેલ છે. આ પત્રની પૂર્ણ નકલ આ ગ્રંથના પરિશિષ્ટ (ધ) માં આપેલ છે.

એમની આજ્ઞાથી ઘણા વિદ્વાનોએ અનેક ગ્રંથો રચ્યા હતા, જેનો ઉલ્લેખ તે તે વિદ્વાનોના પરિચયમાં કર્યો છે. ગ્રંથ રચના ઉપરાંત એમના આદેશથી ઘણી જગ્યાએ પ્રતિષ્ઠાઓ પણ થઈ હતી. જેમાં સં. ૧૬૫૦ અષાઠ સુદિ ૯ ના રોજ મહોપાધ્યાય શ્રીપુણ્યસાગરજી પ્રતિષ્ઠિત શ્રીજિનકૃશલસૂરિજીની પાદુકાનો લેખ જૈન લેખ સંગ્રહ ભા. ૩ ના લેખાંક ૨૪૯૪ માં છપાઈ ચૂકેલ છે. અને સં. ૧૬૬૯ વૈ. સુ. ૧૩ “સમદાનગર” માં પં. રાજપ્રમોદના શિ. પં. નંદિજયે પ્રતિષ્ઠા કરેલ મહાવીર ચૈત્યનો લેખ “ચતીન્દ્ર વિહાર દિવ્દર્શન” ભાગ-૧ માં છપાએલ છે.

સં. ૧૬૬૧ અક્ષય તૃતિયાએ જ્યારે સૂરિમહારાજ, જિનસિંહ સૂરિજી, ઉ. સમયરાજ, ઉ. રત્નનિધાન, પં. પુણ્યવધાન આદિ શિષ્યો સાથે નાગોર પધાર્યા, ત્યારે ત્યાંના નિવાસી કાતેલા ગોત્રીય સં. સહસા, સં. સુરતાન સંકરે પોતાના પુત્ર તેજસી, જોધા, ડુંગરસી, કપૂરચંદે, પૂરણમલ આદિ સપરિવારે સાંગૈકાદશાંગ આગમ પુસ્તકો વહોરાવેલ, તે પુસ્તકો-માંથી સ્થાનાંગ સૂત્ર વૃત્તિ પત્ર ૩૭૧ + શ્રીજિનકૃપાચન્દ્રસૂરિ × જ્ઞાન ભંડાર, ખીકાનેરમાં થોડા સમય પહેલાં વિદ્યમાન હતી.

+ આ પ્રતિ સૂરિજીએ પોતાના વિદ્વાન શિષ્ય વા. સુમતિકલ્લોલ ગણિને આપી અને તેમણે પોતાના શિષ્ય વિદ્યાસાગરને માટે સંશોધિત કરી હતી.

× ભારે ખેદ છે કે જિનકૃપાચન્દ્રસૂરિજીનો આ જ્ઞાન ભંડાર-આખો ય વેચાઈ ચૂક્યો છે.

સં. ૧૬૫૫ કાર્તિક સુદિ ૧૩ ના ત્યારે આપ ઉપરોક્ત શિષ્યમંડળ સાથે ખંભાતમાં હતા, ત્યારે હાયાણુક ગામના સંઘે “જ્યોતિષ્કરંડ વૃત્તિ” નામે ગ્રંથ વહોરાવ્યો. સૂરિજીએ એ ગ્રંથની સ્થાપના સ્તંભતીર્થના જ્ઞાન ભંડારમાં કરી, આ ગ્રંથ પણ (પત્ર ૧૨૦) ઉપરોક્ત (કૃપાં સૂં) જ્ઞાન ભંડારમાં છે.

આ ઉપરાંત પણ સેંકડો ગ્રંથ * લકત શ્રાવકોએ વહોરાવી જ્ઞાનમક્ષિત અને ગુરુભક્તિનો લાભ ઉઠાવેલ. સૂરિજીએ એ બધાને ખંભાત અને ખીકાનેરના જ્ઞાનભંડારમાં સુરક્ષિત કર્યાં. જેમાંથી ખીકાનેરના જ્ઞાનભંડારોમાં હજૂંય બહુ વિસ્તૃત * પ્રશસ્તિયોવાળાં ઘણાં ગ્રંથો મૌજૂદ છે. વિસ્તાર ભયથી એ સઘળાંનો ઉલ્લેખ અમોએ અહિં નથી કરેલ.

સૂરિમહારાજના કરકમલવડે પ્રતિષ્ઠિત થયેલ ઘણાં ઘણાં

* ખંભાતનો ભંડાર જેવાથી, સંભવ છે કે કાંઈ નવું પણ જાણુવા મળે. ખંભાતમાં પ્રાગ્વાટ જ્ઞાતિવાળાઓએ લખાવેલ સં. ૧૬૫૬ વૈ. સુ. ૫ મહાનિશીથી સૂત્રની પ્રતિ પત્ર ૨૧ (નં. ૨૧૬૬) બાબુ પુરુષોત્તમચંદ્રજી નાહરના સંગ્રહમાં છે.

સૂરિજીએ લખાવેલ પ્રતિઓ ઠેક ઠેકાણે વધુ પ્રમાણમાં મળી આવે છે. ‘જેસલમેર ભાંડાગારીય ગ્રંથાનાં સૂચિ’ માં સં. ૧૬૩૫ અપાદ સુદિ — ના લખેલ પ્રતિની પ્રશસ્તિ ઉક્ત ગ્રંથના પરિશિષ્ટ પૃ. ૫ માં જૂઓ. ખીકાનેર રટેટ લાયબ્રેરી ગ્રંથાંક ૪૮૩૨ ની પ્રશસ્તિ આ પ્રમાણે છે.

“શ્રીશાહિપ્રતિષેષમારકશ્રીજિનચંદ્રસૂરિ યુગપ્રધાનાનાં પ્રતિરિયે લિખિતા સંવત ૧૬૫૬ વર્ષે ઘન્ય ત્રયોદશ્યાં ।

(સૂરિ મંત્રાદિ સામાન્ય કલ્પ પત્ર ૧૧)

* એમાંથી એક પ્રશસ્તિ (યોગશાસ્ત્ર વૃત્તિ) ની નકલ પરિશિષ્ટ (૫) માં આપેલ છે.

જિનજિ'ઓ પણ અહીં તહીં મળી આવે છે, જેનાં કેટલાંક લેખો અમો આગળ આપી ચૂક્યા હીએ. બાકીના સં. ૧૬૧૬ અને ૧૬૬૭ ના લેખોની નકલ નીચે આપીએ છીએ.

(૧) “સંવત્ ૧૬૧૬ વર્ષે વશાસ્ત્ર વદિ ૬ ને ઓસવાલ જ્ઞાતીય રાજેચાગોત્રે મં. હીરા માર્યા હાંસુ માં હીરાદે પુત્ર દેવદત્ત માં દેવલદે સુત ઉદયસિંઘ રાયસિંઘ કુટુંબચુતેન મં. દેવદત્તેન શ્રીવાસુપૂજ્ય ચતુર્વિંશતિ પદ્મ કારાપિતં શ્રી-ચરતરગચ્છે શ્રીજિનચંદ્રસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતં ॥શ્રી॥

(શ્રીગૌડી પાર્શ્વનાથ મંદિર—ખીકાનેર)

(૨) સં. ૧૬૧૬ વર્ષે શ્રીપાર્શ્વનાથવિસ્વં પ્રતિષ્ઠિતં શ્રી-જિનચંદ્રસૂરિભિઃ ।

(શ્રીમહાવીરનું મંદિર—આસાનિયોનો ચોક, ખીકાનેર)

શ્રીશત્રુંજય તીર્થપર પ્રતિષ્ઠિત—

સં. ૧૬૬૭ વર્ષે ફાલ્ગુન સુદિ પંચમ્યાં ગુરૌ સં. રત્ના પુત્ર સં. જુગકેન કાં શ્રીચંદ્રપ્રભવિંબં પ્ર. શ્રીવૃહત્ચરતર-ગચ્છેશાઽકવર સાહિ પ્રતિવોધક યુગપ્રધાન શ્રીજિનચંદ્રસૂરિભિઃ બાં જિનસિંહસૂરિયુતૈઃ વાં પુણ્યપ્રધાન વાં રાજસુદ્ર (૧૫) સ્યાં (?) વ્યલેખિ પ્રતિષ્ઠાપયા(માસ) મૌલિવિસ્વસેત્ *

સં. ૧૬૬૭ વર્ષે ફાલ્ગુન શુકલ પંચમી ગુરૌ શ્રીવિક્રમ નગર વાસ્તવ્ય શ્રીઓસવાલજ્ઞાતીય હસલા ગોત્રીય સાં હીરા । તત્પુત્ર સાં મોકલ । તત્પુત્ર અજ્ઞા । તત્પુત્ર દત્ત

* આ લેખ અમને આ પ્રકારે લખતી વખતેજ પાલીતાણાથી પ્રવર્તક મુનિવર્ધ શ્રીસુખસાગરજી મહારાજ પાસેથી મળ્યો. એ સંવતના ખીજ કેટલાક લેખો અમને મોકલવાની તેઓશ્રીએ કૃપા કરી છે. પરંતુ એ બધાં અપૂર્ણ હોવાથી અત્રે નથી આપેલ.

પુત્ર સાં અમીપાલ માર્યા અમોલકદે પુત્રરત્નેન સાં
 ગકેન । માર્યા લક્ષ્મણદે લાલ્લલદે પુત્ર સાં ચન્દ્રસેન
 સી સાં પદમસી પ્રમુલ્લ પુત્ર પૌત્રાદિ પરિવાર સહિતેન શ્રી-
 વધિશ્વં અષ્ટદલ કમલ સપુટસહિતં કારિતં, પ્રતિષ્ઠિતં
 શત્રુંજયમહાતીર્થે શ્રીવૃહત્ચરતરગણાધીશ શ્રીજિનમાણિક્ય-
 ર પટ્ટાલંકારક, શ્રીપાતિસાહપ્રતિવોધક યુગપ્રધાન શ્રી-
 ચન્દ્રસૂરિભિઃ ॥ પૂજ્યમાનં ચિરં નંદતુ । આચન્દ્રાર્કં ॥

(અષ્ટદલકમલ પર શ્રીમહાવીરજીના (વેદોના) મંદિરમાં, ખીકાનેર)

શ્રીશત્રુંજય મહાતીર્થની એમણે કેટલીય વાર યાત્રાઓ
 । હતી, અને ત્યાં એમના ઉપદેશથી ખરતરગચ્છના સ ધે
 ડાં નવા મન્દિરો બંધાવ્યાં હતાં. * ઉપરાંત ખીજા પણ
 રીપુર, હસ્તિનાપુર, ગિરનાર, આખૂ, આનાસન, રાણકપુર,
 કાણા, શંખેશ્વર આદિ ઘણા તીર્થ સ્થળે યાત્રાઓ કરી
 ણી, જેને ઉદ્દેશ પાં રતનનિધાનકૃત ગીત અને અપૂર્ણમોટી
 હુંલીમાં છે. + સ્વર્ગીય શુરુદેવ શ્રીનિજદત્ત સૂરિજી અને
 નકુશલ સૂરિજી શાસન સેવામાં આપને પૂરે સાથ આપતાં,
 હંમેશાં હાજરાહજૂર રહેતાં.

સૂરિજીએ રચેલાં કેટલાંક સ્તવનો પણ અમોને મળેલ છે.
 સૂરિજી અત્યંત ઉચ્ચ ચારિત્રવાળા અને પરમ નિઃસ્પૃહી હતા.
 મને કેાઈ પ્રકારનો અનુચિત પ્રતિબંધ નહોતો. કહેવાય છે

એક દિવસ ખીકાનેરમાં જ્યારે તેઓ ભગવતીસૂત્ર વાંચતા-
 તા. ત્યારે એક દિવસ વ્યાખ્યાન સમયે સંજોગવશાત કર્મ-
 નંદ્રજી હાજર ન થઈ શક્યા. સૂરિજીએ વ્યાખ્યાન વાંચવું

* પરિશિષ્ટ (ધ) માંની પ્રચરિત જૂઓ.

+ આ બંને ગીતો "ઐ. જૈ. કા. સંગ્રહ"માં છપાયેલ છે.

શરૂ કર્યું. કર્મચન્દ્રની માતુઃશ્રી એ નિવેદન કર્યું કે “ભગવન! મારો પુત્ર આપનો પરમ ભક્ત અને આગમ શ્રવણનો અભિલાષી છે. એટલે એના આલ્યા પછી વ્યખ્યાન શરૂ કર્યું” હોત તો ઠીક થાત” સૂરિજીએ આ ઉપરથી પોતાના ઉચ્ચ ચારિત્રનો આ શબ્દોમાં પરિચય આપ્યો : “એ પ્રમાણે હું કોઈ પણ વ્યક્તિનો પ્રતિબંધ ન રાખી શકું. હું મારા વિચારો માં કોઈનેય કે બીજાનીય ભેદ નથી. સભામાં હાજર રહેલાં બધાંજ મારે મન કર્મચન્દ્રજ છે; એક વ્યક્તિને કારણે વ્યાખ્યાનનો સમય આગળ પાછળ કરવો સાધુઓને માટે યોગ્ય નથી.” સૂરિજીનું આવું સ્પષ્ટવક્તવ્ય સાંભળી કર્મચન્દ્રની માએ રોષની દૃષ્ટિથી ચારે બાજુ જોયું ! તો એને સર્વત્ર કર્મચન્દ્ર કર્મચન્દ્રજ બેઠા દેખાયા. બસ ત્યારથી એને સમજાયું કે અમારી જે ભક્તિ છે એ આપણા પોતાના આત્મ કલ્યાણ નિમિત્તજ હોવી જોઈએ, સૂરિજીનો નિઃસ્પંડ છે. હાજર રહેલી જનતાપર સૂરિજીનો આ સ્પષ્ટ ઉત્તરનો ભારે પ્રભાવ પડ્યો. *

“ ગણધર સાર્દશતક ભાષાંતર ” + માં લખ્યું છે કે એક વાર સૂરિજી કોઈ નગરમાં પધાર્યા. ત્યાં એક ધર્મદ્વેષી કાપાલિક યોગી લોકોને ડરાવવા નિમિત્તે કાળા સાપનું રૂપ ધારણ કરી ઉપાશ્રયમાં આવી બેઠો. આ ઉપદ્રવના નિવારણાર્થે

* આ પ્રવાદ સંક્ષેપમાં (મુખ્યત્વે પ્રકાશિત) જિનચંદ્રસૂરિ ચરિત્રમાં પણ લખેલ છે.

+ આ ગ્રંથ ઈશ્વરના “ શ્રીજિનકૃપાયદ્રસૂરિજ્ઞાન ભંડાર ” તરફથી છપાઈ ગયેલ છે.

। સૂરિજીને વિનાંતિ કરી, સૂરિજીએ શેષ નાગને આકર્ષી દ્રવ દૂર કર્યો

કાપાલિકે સૂરિજી માટે ધ્યાં ધારણ કરીને પોતાની મંત્ર ક્રેતથી ગર્વાન્વિત બની સૂરિજીને છેતરવાના અનેક પ્રયત્નો પા અને કરામાત (માંત્રિક ચમત્કાર) બતાવવા સૂરિજી સામે કાર કર્યો. સૂરિજીએ મૃદુ વચનોથી શાંતિપૂર્વક સમજાવવાની બહુ કોશીષ કરી, અને એમ પણ કહ્યું, “અહો ગીરાજ ! આવા મિથ્યા પ્રયત્નોમાં છે શું ? આ બધું છોડી રમાત્માનું ભજન કરો કે જેથી આત્માનું કલ્યાણ થાય.” રતું આ યોગીરાજ સીધી વાત માને એવા નહોતા, એમણે । ઉદ્દુ’ અધિકાધિક ઉપદ્રવ કરવો શરૂ કર્યો, એટલુંજ નહિ રતું કાંઈક ચમત્કાર બતાવી લોકોને ધાર્મિક શ્રદ્ધાથી ચલિત રવાનું પણ દુઃસાહસ કર્યું. ઘણાં ઘણાં આડંબર રચ્યા, ત્યારે સૂરિજીએ શાસન પ્રભાવનાના હેતુથી સૂરિમંત્રના પ્રભાવથી એના તમામ ઉપદ્રવોનો વિનાશ કરી એનાથીયે અધિક ચમત્કારિક વસ્તુઓ બતાવી શ્રાવકોને ધર્મમાં દૃઢ કર્યા. આથી કાપાલિક પણ સૂરિજીની અસાધારણ પ્રતિભા જોઈ એમનો મક્કત બની ગયો.

એકવાર સૂરિજી અને કોઈ યોગીને મંત્રવિદ્ય સંબંધી વાર્તા લાપ થતાં કોઈ અપૂર્વ કાર્ય કરી બતાવવાનું નક્કી થયું, એને પરિણામે સૂરિજીએ વડનગરથી જૈનમંદિરને આકાશ માર્ગે ઉડાવી રતલામથી ૧૦ માઈલ પર આવેલ સેમલિયા નગરમાં સ્થાપિત કર્યું, શાંતિનાથજીનું આ મંદિર આજે પણ માલવદેશનું એક તીર્થસ્થળ મનાય છે, આ મંદિરમાં સૂરિજીની

ચરણપાદુકા પણ છે. ત્યાં દર વરસે ભાદરવાસુદિ ૨ ના રોજ મંદિરમાં દૂધની વર્ષા થાય છે, એ પ્રત્યક્ષ ચમત્કાર છે. યોગીએ લાવેલ મહાદેવજીનું મંદિર પણ અરણોદ પાસે વિઘ્નમાન હોવાનું સંભળાય છે. *

એકવાર સૂરિજી ગોઠવાલ (ખાડમેર આસપાસના) પ્રદેશમાં પધાર્યા, ત્યાંના શ્રાવકોને ધાર્મિક તત્વોથી અનસિદ્ધ અને વિવેક હીન જોઈ ધર્મબોધ આપ્યો, અને શૌચ પ્રવૃત્તિથી રહિત એવા તે પ્રદેશના બધા શ્રાવક સમાજને શૌચવૃત્તિમાં યોજિત કર્યા, એટલે આ પ્રસંગની એક કહેવત તે પ્રદેશમાં પ્રસિદ્ધ થઈ ગઈ જે આજેય પ્રસિદ્ધ છે:—‘ જિનચન્દ્રસૂરિ બાબો ભલેજ આવિયો, સાઠે વરસે હાથમેં પાણી કિરાવિયો.’

એકવાર સૂરિજી સેત્રાવા નામના ગામે પધાર્યા, ત્યાંના સંઘે એમનું ભારે સ્વાગત કર્યું, એ નગરમાં મહુર્ધિધક ચોપડા ગોત્રીય ધન્નાશા નામના શેઠ રહેતા હતા, સંતાન ન હોવાથી તેઓ સદા ઉદાસીન રહેતા હતા. સૂરિજીના સામર્થ્યને જાણી એમણે પોતાનું દુઃખ સૂરિજી મઠને કહી બતાવ્યું. સૂરિજીએ કહ્યું કે ધર્મજ ઇચ્છિત વસ્તુને આપવાવાળો છે, માટે નિઃશંક બની અધિકાધિક ધર્મારાધના કરો, કે જેથી આલોક અને પરલોક બન્નેનાં કાર્ય સિદ્ધ થાય. સૂરિજીના ઉપદેશથી તેઓ વિશેષરૂપે એકચિત્તે ધર્મધ્યાન કરવા લાગ્યા. કેમશઃ એમને સાત પુત્રો થયા. એક

* આવીજ ચમત્કારિક દંતકથા નાડોલના મંદિર સંબંધે જાણીતી છે, એ બાબતમાં વડવા જૈન મિત્રમંડળના સમેતશિખર સ્પેશ્યલ ટ્રેન ‘સ્મરણાંક’, અને કોનકરસ-હેરલડના ‘ઇતિહાસ સાહિત્ય’

વાર સૂરિજી વિહારકમથી ફરી સેત્રાવા પધાર્યા, ત્યારે એમના પુત્ર ચોલાજી અને લોલાજીએ સૂરિજી પાસે દીક્ષા લીધી કેટલાંક વર્ષો બાદ એમણે સૂરિજીની આજ્ઞાથી સેત્રાવામાં ચોમાસું કર્યું. એ સમયે મહામારીનો રોગ ફેલાયો ત્યારે તેમ ઉપદ્રવ શાંત કરી લોકોને ચમત્કૃત કર્યા. ત્યાર પછી પોતે સમાધિ મરણથી એ જાનને દેવગત થયા, સંઘે એમના સ્તૂત્ત જનાવ્યા, એ સ્તૂત્તે આજે પણ મૌજૂદ છે, અને ચમત્કારી છે.

આ ચમત્કારી વાતો અમે ખૂલ સંક્ષેપમાં કહી કે વિસ્તારથી જાણવા માટે ઉપરોક્ત ગ્રંથ (જાણુધર સાં ૨૦ શ' ભાષાંતર) જોઈ લેવો.

વસ્તુતઃ મહાપુરુષોના જીવનજ ચમત્કા મય હોય છે, એમનું પવિત્ર આચાર અને અમોઘ વાણી જનસમુદાયને મંત્રમુગ્ધ કરી દે છે, અને ભક્તોનાં કાંઈ આપો બાપ સફળ થાય છે સૂરિજી જ્યાં વિચરતા ત્યાં દુષ્કાળમાં પણ વર્ષા થતી, સુકાળ થઈ જતો, મહામારી આદિ રોગ ઉપશમી જત આવી આવી અનેક વાતો પટ્ટાવલીમાં છે.

“મહાજન વંશ સુક્તાવલી”માં લખ્યું છે કે સૂરિજીને ૧૮ ગોત્રોને પ્રતિબોધ આપી જૈન જનાવ્યા, અને એમ પા લખ્યું છે કે જૈનભગવદના કિશનગઢના સઠોડ મોહનસિંહ અં પોચીસિંહને પ્રતિબોધ આપી વ્રતધારી શ્રાવક જનાવ્ય એમનાથી ‘મુહુર્ણાત’ અને ‘પીંચા’ ગોત્ર પ્રસિદ્ધ થયા.

પટ્ટાવલિમાં લખ્યું છે કે એમણે પ્રતિભોત્યાપક લુપ્ત મતનો ઉચ્છેદ કરી શ્રાવકોને શુદ્ધ શ્રદ્ધામય જનાવ્યા.

૫. ૧૦ ના કાર્ડમાં લખે છે કે “અમદાવાદમાં ઓસવાલ જાતિમાં એક ‘કડિયા’ નામે ગોત્ર છે આ ગોત્રવાળાઓને શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિજી મહારાજે પ્રતિબોધી સુખી બનાવ્યા. શ્રીયુત્તમનલાલજી * કડીઆ. ઠિ. શેખનોપાડો, અમદાવાદ, એ સરનામે પત્ર લખવાથી વિશેષ માહિતી અવશ્ય મળશે. આ લોહોએ બનાવેલ મંદિર અમદાવાદમાં છે. પાલીતાણામાં ધર્મશાળા છે, જે મોતી કડિયા ધર્મશાળાના નામથી જાણીતી છે.

સૂરિજીનું આદર્શ અને પુનીત જીવન આપણને સાચે રાહે જવામાં સહાયભૂત થાઓ, એજ એક અલિલાષા સાથે કવિવર સમયસુંદરજી રચિત સ્તુત્યષ્ટક તથા સુગુરૂ મહિમા છંદદ્વારા સૂરિજીનાં વિમલ યશોગાન ગાઈ આ ચરિત્ર સમાપ્ત કરીએ છીએ.

નોટ:-અમદારી ઘટનાઓ અને ગોત્ર પ્રતિબોધ બાબતમાં પ્રમાણના અભાવે અમે કંઈ કહી શકતા નથી. ઓસવાલ જાતિના ઇતિહાસમાં ‘મુહુરોત’ ગોત્ર સં. ૧૩૫૧ નાં કાર્તિક સુદિ ૧૩ ના રોજ ખેડનગરમાં મોહનજીના પ્રતિબોધ પામ્યાથી પ્રસિદ્ધ થયાનું લખ્યું છે.

* ગણાધીશજીના લખ્યા પ્રમાણે અમોએ એમને ‘રિપ્લાઈ કાર્ડ’ લખી મોકલેલ, પરંતુ એનો કશોજ ઉત્તર મળ્યો નથી.:

કવિવર શ્રીમત્સમયસુંદરોપાધ્યાય રચિત યુગપ્રધાન શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ
સ્તુત્યષ્ટક. (સવૈયા)

एजी संतनके मुख वाणी सुणी, ‘जिणचंद’ मुणिंद महंत जति,
तप जप करे गुरु गुज्जरमें, प्रतिबोधतहै भविकुं सुमति ।

तबहीचित चाहन चूँप भई, 'समयसुंदर' के प्रभु^१ गच्छति,
 पठइ^२ पातशाहि अज्जब^३ की छाप, बोलाये गुरु गजराज गति । १॥
 पजी गुजरतैं गुरुराज चले, बिचमें चोमास जालोर रहे;
 'मेदिनीतट' मंत्री मंडाण कियो, गुरु 'नागोर' आदरमान लहे ।
 मारवाट 'रिणो' गुरु घंदनको, तरसे 'सरसे'^४ बिच वेग लहे;
 हरखो संध 'लाहोर' आये गुरु, पातशाह 'अकबर' पांव गहे ॥ २॥
 पजी शाह 'अकबर' बखरके, गुरु सूरति देखतही हरखे;
 हम योगी जति सिद्ध साधु वती. सगही पटदर्शनके निरखे;
 तप जप दया धर्म धारणको, जग कोई नहीं इनके सरखे,
 'समयसुंदर' के प्रभु धन्य गुरु, पातशाह 'अकबर' जो परखे ॥ ३॥
 पजी अमृतवाणी सुणी सुलतान, ऐसा पातिशाह हुकम किया,
 सब आलममाहि अमारि पलाइ, बोलाय गुरु फरमाण दिया ।
 जग जीवदया धर्म दाखणतैं, जिनशासनमें जु सोभाग लिया;
 'समयसुंदर' कहे गुणवंत गुरु दृग देखी हरषित होत दिया^५ ॥ ४॥
 पजी श्रीजी गुरु धर्मगोठ^६ मिले, सुलताण 'सलेम' अरज्ज करी
 गुरु जीवदया नित चाहत है, चित अंतर प्रीति प्रतीति धरी ।
 'कर्मचंद' बुलाय दियो फुरमाण, छुडाइ खंभाइतकी मछरी;
 'समयसुंदर' कहे सब लोकनमें, जु 'खरतर' गच्छकी ख्याति खरी ॥
 पजी 'श्रीजिनदत्त' चरित्र सुणी, पातशाह भयो गुरुराजीय रे;
 उमराव सबे करजोडी खडे, पमणे अपने मुख हाजीय रे ।
 युगप्रधान^७ कियो गुरुकुं, गिगिडदूं धुंधुं घाजीय रे;
 'समयसुंदर' तूही जगतगुरु, पातशाह 'अकबर' गाजीय रे ॥ ५॥
 पजी ज्ञान विज्ञान कला सकला, गुण देख मेरा मन रीझीये जी,

पातशहरे अने अमुक शब्देना अर्थ

१ गुरु पा० २ भोक्त्वा ३ आदेशाह अकबरनी ४ वर्ये ५ "दोपी
 धरा अमावस चन्द उदय, अज (अकरी) तीन बताय कला परखे" पा०
 ६ ६६५ ७ धर्मगोष्ठी ८ चामर छत्र मुरानव मेर ।

માયુ' કો નંદન પમ અલે, 'માનસિંહ' પટોધર કીજીયે જી ।
 તેશાહ હજૂરી થપ્યો 'સિંહસૂરી,' મંડાળ મંત્રીશ્વર વીંજીયેજી,
 નચંદ' અને 'જિનસિંહસૂરિ' ચન્દ-સૂરજ જ્યૂં પ્રતપીજીયેજી ॥૭॥
 ની 'રીહડ' વંશ વિભૂષણ હંસ, 'ચરતર' ગચ્છ સમુદ્ર સસી,
 તપ્યો 'જિનમાણિકસૂરિ' કે પાડ, પ્રભાકર જ્યૂં પ્રણમો ડલસી;
 ન સુદ્ધ 'અકવર' માનતે હૈ, જગ જાગત હૈ પરતીતિ હસી;
 જનચંદ' મુનિંદ ચિરં પ્રતપો, 'સમયસુન્દર' દેત આશીસ હસી ॥૮॥

॥ સુગુર મહિમા છંદ ॥

અવલિયો અકવર તાસ અંગજ, સબલ શાહિ સલેમ ।
 શેખ અબુલ આજમ શાનશાના, માનસિંહસું પ્રેમ ॥
 રાયસિંહ રાજા ભીમ રાડલ, સૂર નય સુરતાન ।
 બડા બડા મહિપતી વયળ માનઈ, દિયઈ આદરમાન ॥૧॥
 ગચ્છપતિ ગાઈયે જુ, જિનચંદસૂરિ મુનિમહિરાણ
 અકવર થાપિયોજી, યુગપ્રધાન ગુણ જાણ ॥આં॥
 કાશ્મીર, કાબુલ, સિંધ, સોરઠ, મારવાડ (મેવાડ) ।
 ગુજરાત પૂરવ ગોંડ દક્ષિણ, સમુદ્રતટ પય લાડ ॥
 પુર નગર દેશ પ્રદેશ સગલે, મમઈ જેતિ માણ (માન)
 આપાઢ માલ અમીય વર્ષે, સુગુર પુણ્ય પ્રમાણ ॥૨॥(ગચ્છ)
 પંચ નંદી પાંચે: પીર સાધ્યા, ચોડિયા ક્ષેત્રપાલ ।
 જલ વહૈ જેથ અગાધ પ્રવહણ, થાંભીયા તત્કાલ ॥
 ... .. કિતા કિતા કહું વચાણ ।
 પરસિંધ અતિશય કલા પૂરણ, રીઝવણ રાયાણ ॥૩॥(ગચ્છ)
 ગચ્છરાજ ગિરુયો ગુણે ગાઠો, ગોયમા અવતાર ।
 વડ વચતવંત બૃહત્ચરતર, ગચ્છકો સિણગાર ॥
 ચિરંજીવો ચતુર્વિધ સંઘ સાંનિધ, કરડ કોડિ કલ્યાણ ।
 ગણિ 'સમયસુન્દર' સુગુર મેટયા, સફલ આજ વિહાણ ॥૪॥(ગચ્છ)
 ॥ ધતિ પરમપ્રભાવક યુગપ્રધાન સુગુર મહિમા છંદ સંપૂર્ણ ॥

પરિશિષ્ટ (ક)

વિહાર પત્ર-નં. ૧

॥ યુગપ્રધાન (જિન) ચંદ્રસૂરિકૃત નાંદિ અનુક્રમેણુ (લિખ) ઈ છઈ ॥

૧ ચંદ્ર સં. ૧૫૬૫ ચૈત્ર વદિ ૧૨ જન્મ, નામ
 ‘સુરતાણુ’ સં. ૧૬ (૦૪) દીક્ષા,
 ‘સુમતિધીર’ નામ, સં. ૧૬૧૨ લાદ્રવા
 સુદિ ૯ શુરૌ પદસ્થાપના,
 ‘શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ’ નામ
 x સૂરિપદ્ધી ચોમાસાઓની સંખ્યા.

૨ મંડણુ

૩ વિલાસ

૪ મેરૂ

સં. ૧૬૧૨ જેસલમેરૂ ચઉમાસ

x ૧, સૂરિપદ રાઉલ ‘માલદે’ દિવરાબ્દી.

૫ વિમલ

,, ૧૩ ખીકાનેર ચઉમાસ ૨

૬ કમલ

,, ૧૪ ખીકાનયરિ ચઉ. ૩, પરિશ્રદ્ધ
 ત્યાગ વિક્રમપુરે

૭ કુશલ

,, ૧૫ મહેવઈ (સંપ્રતિ નાકોડા
 તીર્થ યા એના નાકોડા અન્ય
 કોઈ સ્થળ) ચઉમાસ ૪

૮ વિનય

,, ૧૬ જેસલમેરૂ ,, ૫

૯ હેમ

,, ૧૭ પાટણિ ,, ૬ ઋ. ચર્યાગ્ય,
 અભયદે. સૂરિ

૧૦ રાજ

,, ૧૮ ખંભાઈત ,, ૭

૧૧ આનંદ

,, ૧૯ પાટણિ ,, ૮

૧૨ નિધાન

,, ૨૦ વીસલનગરિ ,, ૯

૧૩ રત્ન	સાં. ૨૧	ખીકાનેર ચઉમાચ	૧૦
૧૪ વિજય	" ૨૨	જેસલમેર	૧૧
૧૫ તિલક	" ૨૩	ખીકાનેર	૧૨
૧૬ સિંદુર	" ૨૪	નડુલાઈ	૧૩
૧૭ હુબે	" ૨૫	ખાપડાઉ	૧૪
૧૮ પ્રમોદ	" ૨૬	ખીકાનેર	૧૫
૧૯ વિશાલ	" ૨૭	મહિમ	૧૬, શાં કું. અ. મ. થ ચંદ્ર. મુ. સ્થૂ નેમિચૈત્ય વિચી સૌરીપુર યાત્રા, ચંદ્રવાડિ હથિણાઉરિ આવ્યા.

૨૦ સુંદર	" ૨૮	આગમ	૧૭
	" ૨૯	નારનડી	૧૮
૨૧ નન્દિ	" ૩૦	રુસ્તકિ	૧૯
૨૨ સિંધુર	" ૩૧	ખીકાનેર	૨૦
૨૩ મંદિર	" ૩૨	ખીકાનેર	૨૧ ખીકાનેરથી જેસલમેર આવતાં ફલવર્ધી ચૈત્ય તાલા ઉઘાડ્યા.

૨૪ કલ્લોડ	" ૩૩	જેસલમેર	૨૨
૨૫ ધરમ	" ૩૪	દેરાઉર	૨૩
૨૬ વલ્લભ	" ૩૫	જેસલમેર	૨૪
૨૭ નંદન	" ૩૬	ખીકાનેર	૨૫
૨૮ પ્રધાન	" ૩૭	ચેડાણા	૨૬
૨૯ લાલ	" ૩૮	ખીકાનેર	૨૭
૩૦ વર્ધન	" ૩૯	જેસલમેર	૨૮

૩૧ જ્ય	સં. ૪૦ આસાણિકોટિ ચઉમાસ ૨૯
૩૨ પ્રભ	„ ૪૧ જાલોર ઋષિમતિ ચર્યા જ્ય „ ૩૦
૩૩ સાગર	„ ૪૨ પાટણ „ ૩૧
૩૪ સમુદ્ર	„ ૪૩ અહમદા(વા)દિ „ ૩૨
૩૫ કુંજર	„ ૪૪ ખંભાઈત „ ૩૩, સંઘ આશ્રિ અમદાવાદ આવી શ્રીશત્રુજ્યયાત્રા.
૩૬ ઈત	„ ૪૫ સૂરતિ (સુન્ત) „ ૩૪
૩૭ પતિ	„ ૪૬ અમદાવાદ „ ૩૫
૩૮ કદ્યાણ	„ ૪૭ પાટણ „ ૩૬, તિહાં ચઉમાસ કરી અમદાવાદ આવી સંઘ વંદાવી ખંભાઈતિઆવ્યા, તત્ર શ્રીજના + તેડા આવ્યા, અસાહસુદિ ૮ પ્રસ્થાન દ આલ્યા, ફાગણ સદિ ૧૨ દિનિ (લાહોર) પહુંતા.
૩૯ શેખર	„ ૪૮ જાલોર „ ૩૭
૪૦ કીર્તિ	„ ૪૯ લાહોરી „ ૩૮
૪૧ મેરુ	„ ૫૦ હાપાણુઈ „ ૩૯, રા-ઈ ચોર પઈઠા, પુસ્તકે મર્વ લઈ ગયા પર અંધ થયા, પુસ્તક આવ્ય ૧૭.
૪૨ સેન	„ ૫૧ લાહોરી „ ૪૦

+ 'શ્રીજી' આ ચળદ બાદશાહનું સંકેતવાચક છે, સમ્રાટ અકબર
જ્યે તે પછી સમ્રાટ જહાંગીરને માટે આ સંકેત લખેલ છે.

૪૩ સિંહ

સં. પર હાપાણુઈ ચઉમાસ ૪૧, ઋષિમતી
કૃત કુમતિકુદાલ ગ્રંથ (ખા)૮
શ્રીજી હુબૂર કીધઉ, કુરમાણુ (કાઢયા)

૪૪ કલશ

ધતિ નંદી

} ,, ૫૩ જેસલમેર ,, ૪૨
,, ૫૪ અહમદાવાદી ,, ૪૩, માહુ સુદિ
૧૦ જડી પ્રતિષ્ઠા સોમજી
,, ૫૫ ખંભાઈત ,, ૪૪, શ્રીરાજજી.
તેડા....
,, ૫૬ અહમદાવાદી ,, ૪૫, તત્ર ખા
હાનપુરિ શ્રીજીયે ચિતાર્યા, પ્રદે
ઈડર પ્રમુખ ગામે થઈ ઘણા લા
લેઈ રાજનગરિ આવ્યા, અત્ર +
કમચન્દ્ર મંત્રી પરોક્ષ થયા.
,, ૫૭ પાટણી ,, ૪૬
,, ૫૮ ખંભાઈત ,, ૪૭.
,, ૫૯ અહમદાવાદી ,, ૪૮
,, ૬૦ પાટણી ,, ૪૯

* “ઋષિમતી” શબ્દ તપાગચીયોનો સંકેતવાચક છે.

શ્રીમાન્ મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈએ ‘યુગ પ્રવાન નિર્વાણ રાસ’
ના સારમાં ઋષિમતીથી લુંકા મતનો નિર્દેશ કર્યો છે, પરંતુ ખરતા
ગચ્છીય ગ્રંથોમાં અનેક જગાએ “ઋષિમતી” વિશેષણ તપાગચીયોનાં
આટોજ પ્રયુક્ત કર્યો છે.

+ ‘અત્ર’ એટલે આ સમયે. નહીં કે અહિં અમદાવાદમાં

સં. ૬૧ મહેવઈ અઉમાસ , ૫૦, કાં. કમ્મઈ
પ્રતિષ્ઠ કરાવી.

„ ૬૨ ખીકાનેર „ ૫૧, તત્ર પ્રતિષ્ઠા

„ ૬૩ ખીકાનેર „ ૫૨, તત્ર પ્રતિષ્ઠા

„ ૬૪ લવેરઈ „ ૫૩, રાજા + 'સૂરિ'
વાંદિવા આબ્યે બેધપુર ચક્રી.

„ ૬૫ મેડતઈ „ ૫૪, અહમદાળા(૬)
સંઘરઈ તેડઈ રાજનગરિ આબ્યા

„ ૬૬ ખંભાઈત „ ૫૫

„ ૬૭ અહમદાળાદિ „ ૫૬

„ ૬૮ પાટણિ „ ૫૭, જિનશાસનને
કામૈ આગરૈ શ્રીજી કન્હઈ પધાર્યા,
પછૈ ધદ્દઈન મુગતા કરાબ્યા.

„ ૬૯ આગરઈ „ ૫૮

„ ૭૦ ખીલાડૈ „ ૫૯, સ્વર્ગ

આ પછી જિનદત્તસૂરિજી સંખંધી ફેટલીયે વાતો લખી
છે, પરંતુ અપ્રાસંગિક હોવાથી એની નકલ નથી આપી
ને એનો ખ્લોક પણ નથી બનાવ્યો.

(પત્ર ૧ અમાસ સંગ્રહમાં તે કાળનો લખેલ)

સં. ૬૧ મહેવઈ અઉમાસ , ૫૦, કાં. કમ
પ્રતિષ્ઠ કરાવી.

„ ૬૨ ખીકાનેર „ ૫૧, તત્ર પ્રતિષ્ઠા

„ ૬૩ ખીકાનેર „ ૫૨, તત્ર પ્રતિષ્ઠા

„ ૬૪ લવેરઈ „ ૫૩, રાજા + 'સૂરિ
વાંદિવા આંચેા જોધપુર ચક્રી.

„ ૬૫ મેડતઇ „ ૫૪, અહમદાબાદ
સંઘરઈ તેડઈ રાજનગરિ આંચ

„ ૬૬ ખાંબાઈત „ ૫૫

„ ૬૭ અહમદાબાદિ „ ૫૬

„ ૬૮ પાટણિ „ ૫૭, જિનશાસનને
કામ આગરૈ શ્રીજી કન્હઈ પધાર્યા,
પછે મદદથન મુગતા કરાવ્યા.

„ ૬૯ આગરઈ „ ૫૮

„ ૭૦ ખીલાડૈ „ ૫૯, સ્વર્ગ

આ પછી જિનહત્તસૂરિજી સંબંધી કેટલીયે વાતો લખી
છે, પરંતુ અપ્રાસંગિક હોવાથી એની નકલ નથી આપી
ને જોનો ખસોક પણ નથી બનાવ્યો.

(પત્ર ૧ અમારા સંગ્રહમાં તે કાળનો લખેલ)

વિહાર પત્ર નં. ૨

સંવત્ ૫૧૨૪ (૬૫ વૈશાખ) વદિ ૧૨ જન્મ, જન્મ નામ
'સુરતાણુ' દીધા.

સંવત્ ૧૬૦ (૪) ૨ (?) દીધા દીધી "સુમતિધીર" નામ દીધું,

સંવત્ સોલસમી જારોતરધ લાદવા સુદિ ૯ શુક્રવારધ પદ દીધું

સંવત્ જારોતરધ શ્રીજેસલમેરૂ ચક્રમાસ સૂરિપદારોહણ

સંવત્ તેરોતરધ ખીકાનેર ચક્રમાસ

સંવત્ ૧૪ (ચક્રોત્તરધ) ખીકાનેર ચક્રમાસ, પરિશ્રુ ત્યાગ
મંં સાંગધ મહોચ્છવ કીધું.

સંવત્ ૫૧૨૪ સરિવધ ચક્રમાસ; તિહાં છમ્માસી તપ

સંવત્ સોલોતરધ જેસલમેરૂ ચક્રમાસ; વીદા(?)

સંવત્ સત્તરોતરધ પાટણ ચ. ઋ. ચર્ચા જય; અલયદેવસૂરિ:

સંવત્ ૧૮ ખંભાધત ચક્રમાસ; સાં કમ્મનધ આશ્રુ ચક્ર.

સંવત્ ઉંગાણીસોતરધ પાટણી ચક્રમાસ

વીસોતરધ ખીકાનેર

છક્રીસોતરધ ખીકાનેર; સાંગા આશ્રુ

ખાવીસોતરધ જેસલમેર; વિચિ નાગોર હસન કુલીખાન જમ-
લાલ પધસારક

તેવીસોતરધ ખીકાનેર.

૫૭વીસોતરધ નાડુલાર; લક્ષ્મરનક લય કાતિ. સુદિ ૧૦ નિવર્ત્ય

વિહાર પત્ર નં. ૨

સંવત્ પનરધ હપ વૈશા(ળ) વદિ ૧૨ જન્મ, જન્મ નામ
'સુરતાણુ' દીધા.

સંવત્ ૧૬૦ (૪) ૨ (૧) દીક્ષા લીધી "સુમતિધીર" નામ દીધઉ,

સંવત્ સોલઠસધ બારોતરધ ભાદવા સુદિ ૯ ગુરુવારધ પદ દીધઉ

સંવત્ બારોતરધ શ્રીજેસલમેરૂ ચઉમાસ સૂરિપદારોહણુ

સંવત્ તેરોતરધ બીકાનેર ચઉમાસ

સંવત્ ૧૪ (ચઉદોત્તરધ) બીકાનેર ચઉમાસ, પરિગ્રહ ત્યાગ
મંં સાંગધ મહોચ્છવ કીધઉ.

સંવત્ પનરધ સરિવધ ચઉમાસ; તિહાં છમ્માસી તપ

સંવત્ સોલોતરધ જેસલમેરૂ ચઉમાસ; વીદા(?)

સંવત્ અત્તરોત્તરધ પાટણુ ચ. ક. ચર્ચા જય; અભયદેવસૂરિ:

સંવત્ ૧૮ ખંભાધત ચઉમાસ; સાં કમ્મનધ આગ્રહ ચઉ.

સંવત્ ઉગણીસોત્તરધ પાટણી ચઉમાસ

વીસોત્તરધ બીકાનેર

ઈકવીસોત્તરધ બીકાનેર; સાંગા આગ્રહ

બાવીસોત્તરધ જેસલમેર; વિચિ નાગોર હસન કુલીખાન જમ-
લાલ પધસારઉ

તેવીસોત્તરધ બીકાનેર.

ચઉવીસોત્તરધ નાહુલાઈ; લક્ષ્મરનઉ ભય કાતિ. સુદિ ૧૦ નિવર્ત્યઉ.

અગાવીસોત્તરધ બીકાનેર

છાવીસોત્તરઠ ળીકાનેર.

સતાવીસોત્તરઠ મહિમ, શાંં કુંં અં મં થુંભ, ચન્દ્રં મું
સ્થૂં નેમિ ચૈત્ય જિયિ સોરીપુર યાત્રા, ચન્દ્ર
૧૩ હથણાઉર પછધ આંચા

અઠાવીસોત્તરઠ આગરઠ

છિગણવીસઠ નારનઉલ.

વીસઠ રૂસ્તક ચઉમાસ

ઈચ્છીસઠ ળીકાનેર

જત્તીસઠ ળીકાનેર

સેતીસઠ જેસલમેર

ચઢીતીસઠ દેશઉર

પઘંતીસઠ જેસલમેર

છત્તીસઠ ળીકાનેર

મઘંતીસઠ સેરૂણધ

અડતીસ ળીકાનેર

બૂણતાલઠ જેસલમેર

ચાલઠ આસણીક્રોટ

ઈકિતાલઠ લલોર ચઉમાસ; ચચાંજ્ય

જયાલઠ પાટણ ગઉમાસ; ચાચાંજ્ય

* ૧ વિકારપત્રમાં સ્પરિશ્તનો વિજય લખ્યો છે. આજ વાત વિસ્તા-
રપૂર્વક કુંલચંદ્રકૃત “શુવિકિત પરંપરા” નામના ગ્રંથની પ્રશસ્તિમાં
આ પ્રમાણે વર્ણવેલ છે.

દ્વિતે વસ્તમે ન રાજનગરે, વિદ્યસમર્થ પુત્રઃ,

જન્માષ્ટાદશવાસરાણિ મત્તરં, યાચય વાદે મુશમ્ ।

ત્રયાલ્લર્ અમદાવાદ

અમ્માલર્ ખાંભાઈત

પઈતાલ્લર્ સૂરત અઉમાસ

છયાલ્લર્ અહમ્મદાબાદ

સઈતાલ્લર્ પાટણ, શ્રીજીના તેડા આવ્યા. આસાડ સુ. ૮ ચાલ

અડતાલ્લર્ જાલોર અઉમાસ

શુણુપચાસઈ લાહોર અઉમાસ.

પચાસઈ હાપાણઈ, અઉમાસ.

ઈકાવનઈ લાહોર

ળાવનઈ હાપાણઈ, ચોર આંધા થયા પોશા લાધા

તિપનઈ જેસલમેર

અઉપનઈ અહમ્મદાબાદ, તત્ર શ્રીજીના ગરહાણુ શ્રીજી ચીતાર

પંચાવનઈ ખાંભાઈત.

છપનઈ અહમ્મદાબાદ

સતાવનઈ પાટણ અઉમાસ.

અઠાવનઈ ખાંભાઈત.

શુણુસઠઈ અહમ્મદાબાદ

સાઠઈ પાટણ અઉમાસ

પૂજ્યશ્રીજિવ્વચંદ્રસૂરિગુરુના, મૂકી કૃતા યેન ચ

કિંચિત્જ્ઞત્વમદોદ્ધતા વિજ્યદુક્ષેનાદિપાલંડિન : ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ :-પાટણ અને રાજનગરમાં જિનચંદ્રસૂરિજીએ ૧૮ દિવસ સુધે

વિદ્વાનો સમક્ષ શાસ્ત્રાર્થ કરી વિજયસેનસૂરિ આદિને પરાજિત કર્યો

‘વિજય પ્રશરિત’ કાવ્યથી જાણુવા મળે છે કે આ શાસ્ત્રાર્થ ધર્મ

સાગર કૃત ‘પ્રવચન પરીક્ષા’ સંગ્રહે થયો હતો. એમાં વિજયસેનસૂરિની

વિજય લખ્યો છે. સંભવ છે કે પોતપોતાના ગચ્છમાન્યતન

ઇગસઠઈ મહેવઈ, કાંકરિયઈ કમ્મજ પ્રતિષ્ઠા દશવી
 બાસઠઈ બીકાનેર, તત્ર પ્રતિષ્ઠા.
 તેસઠઈ પિણુ બીકાનેર પ્રતિષ્ઠા.
 ચઉસઠઈ લવેરઈ ચક્રમાન, શ્રીરામજી વંદણુ આયો બેધપુરથી
 પઈસઠઈ મેડતઈ ચ. અહમદાબાદરા તેડા આયા,
 છાસઠઈ જાંબાઈત.
 સડસઠઈ અહમદાબાદ
 અડસઠઈ પાટણુ ચઉમાન.
 ગુણહત્તરઈ આગઈ ચૌમાન.
 સત્તરઈ બીલાડઈ ચઉમાસ—
 (પત્ર ૧ અમારા સંગ્રહમાં ૧૮મી શતાબ્દીના પૂર્વાર્ધમાં દલિ રાજ
 લાલે લખેલ)

૧ વિદારપત્ર આદિની પ્રતિઓમાં 'બ'ને સ્થાને 'વ' લખ્યું છે,
 જોગે યથાપ્રસંગ 'વ' ને યથાને 'બ' કહેવ છે.

પરિશિષ્ટ (ખ)

॥ ક્રિયા ઉદ્ધાર નિયમ પત્ર ॥

॥ ૬૦ ॥ (તમઃ) શ્રીપ્રવચનવચનરચનાયૈ ॥ ૐ સિદ્ધિઃ ॥

શ્રીમદ્વિક્રમદુર્ગસ્થૈસ્તત્ર ભવદ્ભિઃ શ્રીમદ્ગિજનચન્દ્રાસુરિસુરીશ્વરૈ-
ર્વિવિધદુર્ગિ વિચારણવારણકેશરિકિશોરવરં સુમતિસુવિદિત-
યતિનંતતિરતુકંચદ્ભિઃ સંપ્ર(ક્ષય)ણ્ય(?) પ્રેક્ષયા મુખ્યયામિજગણ-
સૂચનાં સંસૂચિતા સમ્મતસંમતિસંગત્યાડદ્ભાડડમોદવિનોદ-
કોવિદર્પિગણૈત્રસૂરીકૃતા વિગતાંતેન શ્રીમત્સુવિચિતંતેન તથેતિ
કરણપૂર્વકમુત્તમાંગે નિવેશિતા, સા સૈપા-

(૧) ચઉમાસિ માંહે એકઈ ક્ષેત્રિ એક સામગ્રી *
રહઈ. વલી કોઈ બીજી તપ પ્રમુખનઈ કા(જિ)યૈ રહઈ, તઉ
મુખ વિહારીરા + કથન માંહિ રહઈ ૧

(૨) જીયઈ ક્ષેત્રઈ જે સામગ્રી રહિવા આવઈ તિયઈ
ક્ષેત્રઈ વસ્ત્ર કંઠલાદિક વિહરઈ. સાધુનઈ પ્રત્યેકિ વેસ ૩ વિહરિવા,
સાધવીનઈ વેસ ૨, કદાચિતિ તિહાં ન મિલઈ તઉ જિહાં સામગ્રી
ન રહી હુઈ તિહાં વિહરઈ આસ્તા પૂર્વક ૨

(૩) પાંચે તિથ્યે વિગઈ નિપેધ સર્વદા, બાલ ગ્લાનાદિક
વિના, વિશેષ તપરા કરણહાર યથાશક્તિ રહઈ ૩

(૪) અષ્ટમી ચતુર્દશી સમર્થ સાધુ ઉપવાસ કરઈ.
કદાચિ ન કરઈ તઉ આશ્નિલ નીવી કરઈ ૪

(૫) લઘુ શિષ્ય વૃદ્ધ ગ્લાનરા કાર્ય ટાલિ, બીજઈ ટંકિ
ન વિહરણા આહાર. ઉત્તર વારણા, પારણા, મારગ મોકલા ૫

(૬) જિણિ ક્ષેત્રિ નવઉ શિષ્યાદિક મિલઈ, તેહ નઈ
પદીક * દીક્ષા દિયઈ, પરં ગણીશ + દીક્ષા ન દીયઈ.

નવીન ગિધ્યનઈ ૧૨૫ કે.શ માંહિ* પદીક ન હુવઈ તઉ ગણિ
પિણુ વેષ પહિરાવઈ ૬

(૭) ગણીશ તપ પ્રમુખ નાંદિ ન કરઈ ૭

(૮) એકલ ઠાણુઈ વિહાર ન કરઈ । એકલકે ક્ષેત્રિ પિણુ
ન રહઈ । સ્વચ્છન્દ પણુઈ એકલકે રહઈ તે માંડલિ બાહર ૮

(૯) વાણારીસ ઉપાધ્યાય પદીકે જે શિષ્ય દીખ્યો હુવઈ
તે પાળી ચોમાસઈ પર્યુપણા દિને વાંદતાં પહિલકે દીખ્યકે તે
ગઠકે, પછઈ દીખાણુકે તે લઘુ । પછઈજિ શ્રીપૂજ્યાં તીરઈ બડી
દીખ્યા લિયઈ, તિકાં થકી ગઠ લહુડાઈ ત્રનપર્યાય ગિણુણુકે
નામ પિણુ બડી દીક્ષાયઈ શ્રીપૂજ્ય દિયઈ । માંડલિરા તપ
પહિલા વહઈ, ગિંહું ઉપધાનાતાંઈ અર્ગલા નહીં । વહિ
સકઈ તે વહઈ ૯

(૧૦) શ્રીપૂજ્ય જિણિ દેસિ હુવઈ તિયઈ દેસમાંહે જે
શિષ્ય હુવઈ સાધુનઈ, તે પૂજ્ય પૂજાવી ચારિત્ર દિયઈ । કેશ
૪૦ માંહિ પૂજાવિવા । ઉપરાંત હુવઈ તઉ દીક્ષા દેતાં પૂજાવણુરા
વિશેષ કેા નહિ । શ્રીપૂજ્યે દ્વયા દેઈજ મેદ્યા છઈ, શ્રી.
બીકાનચરરા દેસ માંહિ પૂજ્ય હુવઈ તઉ રિણી પ્રમુખ બીકાનેરર
દેશ માંહિલા સાધુ શ્રીપૂજ્ય પૂજાવી લીખઈ ॥ ૧૦ ॥

(૧૧) જિણા જિયઈ તીરઈ દિક્ષા લીધી હુવઈ અનઈ
શુરના કથનમાંહિ ન ચાલઈ અનઈ સંઘાડા બાહિર નીસરઈ,
તેહનઈ બીજા ગચ્છવાસી સાધુ શ્રીપૂજ્યરા આદેશ પાખઈ

* વાયક ઉપાધ્યાય આદિ પદો વડે વિંભૂપિત

નચ્છદ્યર્થથી ગણુ-ઈસ = સમુદાય-(સંઘાડા)ના અધિપતિ, તે વસ્તુતઃ
જે ભગવતી જે ગોદ્રહનપૂર્વક ગણિ* પદ લીધેલ હોય તે સમજવા

કેઈ રાખિવા ન લહઈ ૧૧

(૧૨) તથા અહોરાત્રિ માંહે ૫-૭ શત સજ્જાય કરણા,
લણિવડ ગુણિવડ તેહૂ સજ્જાય ૧૨

(૧૩) માં બેટક સ્ત્રી પુરૂષ અનર્થ એકલી સ્ત્રી લાઇ
ગહિનિએ શ્રીપૂજ્ય પૂજાવીઇજ ચારિત્ર લિયઈ. ૧૩

(૧૪) (દિવસના) પ્રહર ઉપરાન્તિ ઉપાશ્રયમાંહિ એકલી
શ્રાવિકા એકલી સાધ્વી નાવઈ, કાંઈ પૂછિવા કિ વાંદિવા આવઈ
તકે ૪૫ મિલી નઈ આવઈ. ૧૪

(૧૫) પાડિહેરુ વસ્ત્ર કંમ્બલાદિક સરતઈ * વરતઈ ન
લઈણા, કારણિ મોકલા. ૧૫

(૧૬) ઉત્કૃષ્ટ મધ્યમ જઘન્ય ભાંગઇ ડાળાડ વડ ઓઠિવા,
નવા પુરાના પાતલા બડા વિચારી નઈ

“તિન્નિ કિસિણે જહન્ને, પંચદ્વદ્વ હુવ્વલાઈ મિન્હે(જ્ઞા)વા (?)”

સત્ત ય પરિજુન્નાઈ, ઇયં ઉક્કોસગં મહણં ॥ ૧ ॥

॥ ઇતિ શ્રીવૃહત્કલ્પવચનાત્ ૧૬

(૧૭) વાણિયા, ગ્રાહણુ બતિરે ભેગ દીક્ષા દેણી. ૧૫ :
વર્ષ માંહિલા ગ્રાહણુ દીખિવા. જીયઈ ગ્રાહણુરઈ કુલિ મધ
માંસ ન વાપરઈ, તે દીખણા પરીક્ષા કરિ. ૧૭

(૧૮) વિષમ+ માર્ગિ સાધુ સંઘાત નિશ્રાઈ આગલિ:
પાછલિ જિમ સંજ્મ નિર્વાહઈ, તિમ વિહાર કરણા-
સાધુ સાધ્વીએ. ૧૮

* એના નિના પણુ બે ચાલતું હેય તે.

+ એર બનવરાદિકના ભયયુક્ત અટવી આદિના માર્ગમાં. નદી કે
નિભઈ માર્ગમાં. તે પણુ બહોળા સમુદાય સાથે, નદિ કે એકલી
એકલીયા દેવાતેનાની ગાંઠે

(૧૯) શ્રેષ્ઠ કાલિ એકર્ષ નગરી એકર્ષ ઉપાશ્રયિ કદાચિ રહિવાસ યોગ ન હુવર્ષ, તઉ પ્રભાતિ સઙ્ગાય એકદા કચ્છા જૂએ જૂએ ઉપાહરર્ષ ઉપાશ્રયે નઉ. ૧૯

(૨૦) પડિકમણુઉ વલિ માંડલિ મગદ્દે જતિયે એકંડઉ કચ્છઉ, એકણિ ઉપામરર્ષ રહતાં જૂયઉ પડિકમણુઉ જકો કરર્ષ, વિમુખ વિહારી, પદીકરા આદેશ લિયર્ષ કાચ્છિ. ૨૦

(૨૧) પોસાલ-વાલા માહુતમાઁ મોકલા તેહમઉ પગિયા (પરિચય) ન કરણા । માહુતમા દ્રવ્ય લિંગીયાનર્ષ ભણાવણા ન કચ્છા । કોર્ષ સુવિહિત માહુતમા રૂડા જાણિ ભાગુનર્ષ તઉ ભણાવઉ । ઋષીશ્વર આપ માહુતમા તીરર્ષ ભણર્ષ તઉ સઘની અનુમતિ ભણર્ષ ભણાવર્ષ. ૨૧

(૨૨) સાધ્વી એકર્ષ ખેત્રિ એક વરમ ઉપગાંત ન રહર્ષ, જિણર્ષ ઉપાશ્રયિ ચક્રમાત્રી કીધી હુવર્ષ તિહાં અઉમામિનર્ષ પાચ્છર્ષ જિ માસકરુપ ખીજર્ષ યાનકિ રહર્ષ, પદ્મ મૂલગર્ષ ઉપાશ્રયિ રહર્ષ, જિકા મામત્રી રહર્ષ તે માધ્વીની વસ પાત્રની ચિના કર્ષ, અનર્ષ માધ્વી પિણિ તેહના કથનમાંહે ચાલર્ષ ૨૨

(૨૩) શ્રેષ્ઠ કાલ હુતી અઉમાત્રીમાંદિ માધુ સઘનીએ વિશેષ તપ કચ્છા. ૨૩

(૨૪) માઠી પુસ્તકાફિક માધુ નર્ષ પૃષ્ઠા (છી ?) વહિન્ધ. ૨૪

(૨૫) યતિયર્ષ આપણુર્ષ કાજિ કીત પાત્રાદિક ન કરણા ૨૫

(૨૬) જકો વિશેષ વર્ધરાગિ આપણુર્ષ ભાવિ આદિત્ર લિયર્ષ મ જિહાં તેહના મન હુવર્ષ તે તિહાં ચારિત્ર લિયર્ષ ।

૪ મધ્યમગદ્દે નેમને દિવા ઉદ્ધાર સમયે ગિયિલાની રહેવાના કારણે માધુ મગદ્દેની કાલી નૃત્તામાં આજ્યાં હતાં.

સામાન્ય વર્તમાન જે જાણુ છીએ તે પ્રતિજ્ઞા દ્વારા હુવર્ત તે તિયર્ત જાનિ દીક્ષા લિયર્ત, જઉ હામિ હામિ મુખ ધાતર્ત તઉ ન દીખણા.

(૨૭) જેહના મઘિત્ર (માતા-પિતા) કાંઈ વંછા કરર્ત તે લઘુ છાત્રરાઈ સંઘનર્ત દિક્ષિ દીક્ષા દેણી. સંઘર્ત યથાયોગી ઉદ્યમ કરણા. ચતિયર્ત જિમ ઉડ્ડા હુવર્ત તિમ ન કરણા. ૨૭

(૨૮) સાધુ સાધ્વીનર્ત જે પુસ્તક પાના જોઈયર્ત તે ભિન્ન ભિન્ન શ્રાવનર્ત ન કહણા, યથાયોગ્ય તે સંઘનર્ત કહણા, શ્ર.સંઘર્ત યથાયોગ્ય ચિંતા કરણી. ૨૮

(૨૯) ગચ્છમાંડી ઋષીશ્વરે માંહેા માંહિ પઠન પાઠનરા ઉદ્યમ કરણા. ભણુણહારે પિણિ વિનયપૂર્વક ભણિવા. ૨૯

(૩૦) કોઈ વર્તમાની નવઉ આવર્ત તેહની પરીક્ષા કરર્ત માસ ૨ સીમ. ૨ માસે ભલઉ જાણુઈ તઉ દીખઈ ૩૦

તથા ઋષીશ્વરાંરા -સંઘાડા જિઠર્ત પોંસાલમાંહિ છઈ, તિયઈ જકે ચેલા ડીધા છઈ, જિયાંરી જાતી પાંતિ જાણિયઈ, જિયઈ ગામમાંહિ વસતા રહના, તિયાંરી સાળિ ભરઈ, સગઉ સાણીજઉ અલગઉ દૂકડઉ (નિકટ વર્તી) દેખાડઈ સુ ઋષીશ્વરાંમાંહિ મન માનઈ તઉ, શ્રીપૂજ્યર્ત આદેશિ આણીજઈ તથા પોસાલ માંહિલા માહતમા જે ક્રિયા ઉદ્ધર્ત તે સંઘાડાળધ ઘાલણા પરં જે ચેલા કે ડઈ રાખઈ, તિયાંનર્ત ન ઘાલણા, વાંસઈ અધોવારિ ન રાખણી. વલિ જિપૂરઈ સંઘાડઈ આવઈ તિ ણિ વરસ રૂડા રહઈ સંઘરા મન મનાવિ શ્રીપૂજ્યાં તીર્ત આવઈ શ્રીપૂજ્યાંર્ત મનિ માન્ય, ઋષીશ્વરાંરી માંડલિ માંહિ આવઈ, તથા જિયઈ ઋષીશ્વરે ચેલા ૧. ૨ પોસાલ માંહિલા યોગ્ય જાણી સંગ્રહા, તીયઈ વલતા પછઈ

બધે સંઘાડા પોસલમાંહિલા આવઈ, તઉઈજ લઈણા
 શ્રીપૂજ્યાંગ મન મનાવિનઈ। પરં વસિ ૧૧૨ અધૂગઈ
 મન વઈણા ચોખ્ય પહઈજ લઈણા, શ્રીપૂજ્યરમ આદેશ।
 તથા સાધુ શાવક ઘણા માંહિ બધસીનઈ ગીત રાગ ન ગાવઈ,
 સલા માંડિનઈ। જહ કોઈમણુતા હોય તે પ્રતિ હાલ સીખાવન॥

(પ્રત્ર ૧ અમારા સંગ્રહમાં, તત્કાલીન (લિખિત))

શ્રીજિનયન્દ્રસૂરિ કૃત સમાચારી

એતલા જોલ દોદલા હુંતા સુ શ્રીજિનયન્દ્રસૂરિ બીજે
ઉપાધ્યાયે વચનાચાર્યેએ ગીતાર્યે એકદા મિલીનધ શ્રી
બીકાનેર મધ્યે થાખ્યા।

૧ શ્રીસ્થાપનાચાર્ય પડિલેહી જિણિ થાનિ માંડિએ તે
ઠામ પહિલા દર્શિતું જોઇ પૂજી માંડિયઇ, જઇ તિહાં કોઇ
જીવ જન્તુ હું, તઉ રૂડા પરંવીઈ ધરિયાવહિ પડિક મીયઇ,
અન્યથા ધરિયાવહી પડિકમણ વિશેષ કોઈ નહીં।

૨ પાણી પારીયઈ તેહની વિગતી જઈ-અવડૂરા પચખાણુ
કીધા હુઈ તઉ સાંઝરી પડિલેહણુ પછઈ પારીયઈ। બીજા
પોરસિ પ્રમુખ પચખાણુ કીધા હુઈ તો પહિલા પારીયઈ।

(૩) સ્થાપનાચાર્ય વિધિ પૂજ્યા હુઈ અનઇ સામાયકાદિક
ક્રિયા કીજઈ તઉ વાર। કહાવ્ય ન પૂજ્યા હુઈ અનઇ કો એક
આપ નીચઈ ભૂમિકા પૂજી કાજઈ ઉધરઇ સામાયકાદિક ક્રિયા
કરઇ પારઇ, તઉ પિણિ અસૂઝવઉ કોઇ નહીં।

(૪) પછિણ પડિલેહણની ગુરે મુહપતિ પડિલેહી પછઈ,
ઉપધાન નંદિ પોસહ ક્રિયા ન સૂઝઈ।

(૫) પેઢિલી આડી હુઈ અનઇ ગુર સ્થાપનાચાર્ય આગલિ
ક્રિયા કરઇ તઉ ચોળ્ય ભૂમિકાઇ રહ્યાં અસૂઝવઉ કોઇ નહીં।

૬) જન્ન મૃત્યુ હુએ વચ્ચા મનુષ્ય ૨૨ દિન દેવપૂજા
ન કરઇ, પડિકમણનાં વિશેષ કોઈ નહીં। મૃતક સુઅઈ સૂતકે
૧૩ દિન પૂજા ટાલઈ. મૂત કાંધિયા હુઈ તે, બીજા ઘરરા દિન
૩ દેવપૂજા પડિકનના (બાળુવવા) ટાલઈ, વચ્ચા મૂત કાંધિયા હુઈ
તે ૨ દિન દેવપૂજા કરઈ। પડિકમણ ભણાવવા ૨૪ પહર નં

જઘ્ઘ સંઘાડા પોસલમાંહિલા આવઈ, તઉઈજ લઈણા
 શ્રીપૂજ્યાંન મન મનાવિનઈ । પરં વલિ ૧૧૨ અધૂનઈ
 મન વઈણા ચોખ્ય પજુઈજ લઈણા, શ્રીપૂજ્યરંધ આદેશ ।
 તથા સાધુ શ્રાવક ઘણા માંહિ જમસીનઈ ગીત રાગ ન ગાવઈ,
 સલા માંડિનઈ । જહ કોષમણતા હોય તે પ્રતિ હાલ સીખાવઈ ॥

(પ્રત્ર ૧ અમારા સંગ્રહમાં, વત્સાલીન (લિખિત)

શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ કૃત સમાચારી

એતલા જોલ દોહલા હુંતા સુ શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ બીજે ઉપાધ્યાયે વચનાચાર્યેએ ગીતાર્યે એકઠા મલીનઈ શ્રી બીકાનેર મધ્યે થાખ્યા।

૧ શ્રીસ્થાપનાચાર્ય પડિલેહી જિણિ થાનિ માંડિએ તે કામ પહિલા દષ્ટિસું જોઈ પૂજી માંડિયઈ, જઈ તિહાં કોઈ જીવ જન્તુ હું, તઉ રૂડા પરકવીઈ ધરિયાવહિ પડિક મીયઈ, અન્યથા ધરિયાવહી પડિકમણુ વિશેષ કોઈ નહીં।

૨ પાણી પાનીયઈ તેહની વિગતી જઈ-અવડૂઠરા પચખાણુ કીધા હુઈ તઉ સાંઝરી પડિલેહણુ પછઈ પારીયઈ। બીજા પોરસિ પ્રમુખ પચખાણુ કીધા હુઈ તો પહિલા પારીયઈ।

(૩) સ્થાપનાચાર્ય નિધિ પૂજ્યા હુઈ અનઈ સામાયકાદિક ક્રિયા કીજઈ તઉ વાર। કહાચિ ન પૂજ્યા હુઈ અનઈ કે। એક આપ નીચઈ ભૂમકા પૂજી કાજઈ ઉધરઈ સામાયકાદિક ક્રિયા કરઈ પારઈ, તઉ પિણિ અસૂઝિવઉ કોઈ નહીં।

(૪) પછિણ પડિલેહણુની ગુરે મુહપનિ પડિલેહી પછઈ, ઉપધાન નંદિ પોસહ ક્રિયા ન સૂઝઈ।

(૫) પેઢિલી આડી હુઈ અનઈ ગુરુ સ્થાપનાચાર્ય આગલિ ક્રિયા કરઈ તઉ ચોગ્ય ભૂમિકાઈ ન્યાં અસૂઝિવઉ કોઈ નહીં।

૬) જન્મ અતઃ હુએ ઘન્ય મનુષ્ય ૨ દિન દેવપૂજા ન કરઈ, પડિમણનાં વિશેષ કોઈ નહીં। મૃતક સુઅઈ સૂતકે ૧૩ દિન પૂજા ટાલઈ મૂત કાંધિયા હુઈ ન, બીજા ઘરરા દિન ૩ દેવપૂજા પડિન ના (ન ગુ વવા) ટાલઈ, ઘરરા મૂત કાંધિયા હુઈ તે ૨ દિન દે। પૂજઈ। પડિમણના ભાગવવા ૩૭ મંત્ર ન

સૂઝઈ. મૃતક ભીટયાં † ન હુઈ, કાંધીયા પીણુ ભીટયાં ન હુઈ, વેસ પાલટયાં હુઈ તઉ ૮ પહર દેવપૂજા ટાલઈ, જઉ કાંધીયા આલડઈ તઉ પહર ૧૨॥

(૭) શ્રાવક ક્રિયા કરતઉ ચઉકતથ (૧) કરઈ વિધિ વાંદઈ, આગિલી છેહડા ઉંચા કરઈ એ પરમાર્થ.

(૮) સ્થાપના ગુરૂ પ્રતિમા પાદુકા સંઘાઉ મુકડિ કેસર પ્રમુખ દ્રવ્યે કરિ પૂજાએ.

(૯) પાખીરઈ પડિકમણઈ શ્રાવક પાખીસૂત્ર વંદિ-તુ ગુણુતાં “તં નિંદે તં ચ ગરિહામિ” એતલા સીમ ગુણુઈ “અખલુર્કૃત્યોમિ આરાહણાએ” એ ચૂલિકા ન ગુણુઈ.

(૧૦) જીરા વાંટયા કપડ-છાન્યા કાસૂ હોઈ. જીરા લૂણ અગ્નિ આદિક સંયોગ વિના કાસૂ (પ્રાસુક) ન ગિણીયઈ, વ્યવહારઈ જીરા કરંભા છાછ માંહે ઘાલ્યા હુંતા રાત્રિ નઈ આંતરઈ કાસૂ ગિણીયઈ.

(૧૧) સચિત્ત પરિહારી દ્રાખ લેઈ (ખીજ કાઢલા) કાલા ?

(૧૨) સકડિ કેસરરી પૂજા સાંઝરી કાલવેલા ઉપરાંતિ ન સૂઝઈ

(૧૩) ભાગવંતનઈ ધૂપ ધૂપણઉ જે ગાઠઉ અપૂર્વ હુઈ સખરા, તે સૂઝઈ.

(૧૪) કંટાલા કાષ્ઠરી પ્રતિમા, થાપનાચાર્ય, નવકરવાલી ન સૂઝઈ, અપર સૂઝઈ.

(૧૫) છાસ રાવડ (રાખડી) કાંજીરા ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્ય, ધોલવડા દહીરો નિવીતઉ કહીયઈ.

(૧૬) ચતીની નવકરવાલી શ્રાવક નવકાર ગુણુઈ તઉ અસૂઝિ-વઉઉ દોઈ નહીં, પરં અતિ પ્રવૃત્તિ ન ઘાલિવી.

(૧૭) ધનાગરા માંહિ દાણા સૂંઠ હરડઈ દાળ ખારક એ સહુ એક દ્રવ્ય. પરં દ્રવ્ય પચખાણુના ધણી જૂદા જૂદા ન ખાઈ, એકઠા કરી ખાઈ તઉ એક દ્રવ્ય.

(૧૮) ફૂલરિ ધીરતે નિતીતઉ કહીજઈ.

(૧૯) કાળ વિદલ ફલ કાણુ (? પાન) એ વિદલ ગણિવા, કાળ વિદલ ન ગણિવઉ.

(૨૦) ઉપાશ્રય નીકલતાં ખૂલઉ શ્રાવક આવસ્સહી ન કરઈ. પોસહુતતે સામયિક ધર કહઈ. દેહરઈ નિકલતાં આવસ્સઈ કહણુ પ્રયોજન કે નહીં.

(૨૧) સંધ્યારઈ પરિકમણુ તવન કહ્યાં પછઈ ઇચ્છામિ ખમાં એ પૂરી ખમાસમણુ દેઈ (૧) શ્રીઆચાર્ય મિશ્ર કહઈ, (૨) બીજઈ ખમાસમણુ ઉપાધ્યાય મિશ્ર વાંદઈ (૩) ત્રીજી ખમાસમણુ સર્વસાધુ વાંદઈ, (૪) ચૌથી ખમાસમણુ પૂરી દેઈ, દેસી પાયચ્છિત વિશુદ્ધિ કરેમિ કાઉસગ કરઈ.

(૨૨) ત્રીકાલરી દેવપૂજા અવિરતી શ્રાવક જે પરિકમણુ નહીં કરતઉ છઈ, તે કરઈ. પહિલતે શ્રીજિન પ્રતિમાં પૂજઈ ખય કરઈ. અનઈ જે વિરતી પરિકમણુના કરણુદાર કરઈ છઈ તે પહેલો પરિકમણુ કરી પડિલેહણુ પહિલા સામાયક પારી પાઈ દેવપૂજા કરઈ.

(૨૩) પોસહુ માંહિ દેહરઈ પૂછણુ ઉટાસણુ (અરવલો) લેખઈ, કહાર્ય દેહરા અલગા હુઈ કારણુઈ બઈસઈ પૂજનઈ. તિણુ કારણુ તીરઈ હુઈ તઉ વાડ. દેહરા દૂંકડા હુઈ તઉ ન લેખઈ, તઉ અસૂઝિવતે પણ કે નહિ.

(૨૪) ચલવલાં કાંઈ સગલ અજયણા વિચિ હાટ અથવા ચૈયગૃહ જાણુઈ તઉ પૂજિવા મણી લેખઈ. ચલવલા વિના

અન્યથાં ન દલધં તઉ લેખધં ।

(૨૫) શ્રાવક દેવ ગુરુ પ્રતિમા પાદુકા જેતલઉ દોવણઉ દોવધં તે ન ખાધ ।

(૨૬) રોટી રોટલ ફેણા ગાટી પ્રમુખના જુદાજુદા દ્રવ્ય ગિણીજધ, એક પિંડ આટાનાં જે રોટી વેલણાદિક કરધ તે એક દ્રવ્ય ।

(૨૭) અણુ પડિલેહીઉ ઠેપાડઉ પછણાં માહિં જાંધધ તે તે અપડિલેહી દુપડીલેહી દોષ લાગધ ॥ ૨૭ ॥

॥ ઇતિ સત્તાવીસ અરથા જોલ સમાપ્તા ॥

परिशिष्ट (७)

शाही इरमाणू सूफा मुगलान

(सरस्वती भासिक पत्रिका सन् १९१२ जून पृ. २६३ थी उद्धृत)

फरमान जलालुद्दीन मोहम्मद अकबर बादशाह गाजी ।

हुक्माम किराम व जागीरदारान् व करोरियान् व सायर मुत्स-
दियान् मुहिस्मात सुवे मुलतानविदानंद ।

कि चूं हमगी तवज्जोह खातिर खैरंदेश हर आसूदगी जमहूर
अनाम बल काफफए जाँदार मशरूफ व मातू फस्त कि तक्कात
आलम दरमहाद अमन वूदा वफरागे बाल बइवादत हजरत
एजिद मुत आल इश्तगाल नुमायंद । व कन्ले अजीं मुरताज खैर
अंदेश जै(जिन)चंद सू(रि)र खरतरगच्छ कि वफैजे मुलाजिमत
हजरते माशरफ इखति सास याफता हकीकत व खुदा तलबी
ओ व जहूर पैय(व ?) स्तावूद । ओरा मशगूल मराहिम शाहंशाही
फरमूदैम् । मुशारन ईले है इलतिमास नबू (मू ?) द कि पेश
अजीं हीरविजयसूरि सागर शरफ मुलाजिमत दर्याफता वूद । दर
हरसाल दोबाजदह रोज इस्तदुवा नमूदा वूद कि दरां अय्याम
दर मुमालिके महरसा तसलीख जाँदारे न शबद । व अहदे
पैरामून मूर्ग व माही व अमसाले आँ न गर्दद । व अजरुय
मेहरवानी व जाँ परवरी मुल्तमसे ऊदरजे कबूल याफत । अक्तू
(नू ?) उम्मेदवारम् कि यक हफ्तै दीगर ईं दुवागोयू मिसले आँ
हुक्मे आली शरफ सुदूर यावद् । बीनावर उमूमग (रा ?) फत
हुक्म फरमूदैम् कि अज तारीखै नौमि ता पूरनमासि अज शुक्र
पछ असाढ दर हरसाल तसलीख जाँदारे न शबद् । व अहदे
दम काम आजार, जाँदार.....मोरे नागर्दद । व अस्ल व खुद
आँनस्त कि चूं अज बराए आदमी चंदीं इन्थामतहाय गुनांगू
मुहय्या करदा अस्त । दर हेच वक्त दर आजार जानवर व
शबद् । व शिकमे खुदरा गोर हैवानात न साजद । लेकिन वजे-
हत बाजे मसालह दानायान पेश तजबीज नमूदा अंद । दर्रीविला

આચાર્ય જિનસિંહસૂરિ ઈર્ષ માનસિંહ વ અરજ અશરફ અકદસ
રસાનીદ કિ કલ્લ અર્જી વશરહ સદર અજ સુદૂર યાપતા વૂદ ગુમ-
શુદા । વિના વરોં મુતાવિક મજમૂન હુમા ફરમાન મુજહૂદ ફરમાન
મરહમત ફરમુદૈમ્ । મે વાયદ્ કિ હસ્તુલ મસ્તૂલ (૨?) અમલ
નમદા વ તકદીમ રસાનંદ । વ અજ ફરમુદહ તલ્લુફ વ
હનહિરાફ નવરજંદ । દરોં વાય નિહાયત ઇત્તહમામ વ કદગન્
અજીમ લાજીમ દાનિસ્તા તગદ્યુર વ તયહુલ વકવાયદ ઑ
રાહ ન દિહંદ । તહરીરન્ ફીરોજ રોજ્ સી વ યકુમ માહ શુરદાદ્
હલાહી સન્ ૪૯ ।

(૧) “વ રિસાલળ મુફરંચુલ હજરત સ્સુલતાની દૌલતખાં દર
ચૌકી (ઉમદે ઉમરા)”

(૨) “જુવદ તુલ આયાન રાય મનોહર દર નૌવત વાકયા ।
નવીસી યાજા લાલચંદ” ।

લેધપુર (રાજસ્થાન) નિવાસી મુન્શી દેવીપ્રસાદશર્મા કરેલ

હીંદી અનુવાદ પરથી ગુજરાતી અનુવાદ

ફરમાન અકબર બાદશાહ ગાહનો.

સૂબા મુળતાનના મોટા મોટા હાકેમો ભગીરદારો, કરોડીઓ અને બધા
મુત્સદ્દીઓ (રાજકર્મ ચારિઓ) ને માલુમ થાય કે અમારી માનસિક
ધ્વિષ્ટા એજ છે કે-તમામ મનુષ્યો અને જીવ-જંતુઓને મુખ મળે. જેથી બધા
લોકો અમન ચેનમાં રહીને પરમાત્માની આરાધનામાં લાગ્યા રહે. આથી
પદેશાં શુભચિંતક તપસ્વી જય(?) જિન) ચંદ સૂરિ ખરતર (ગચ્છ)
અમારી સેવા(સમા)માં રહેતા હતા, જ્યારે તે(મ)ની પ્રમુખકિત પ્રગટ થઈ
ત્યારે અમોએ તે(મ)ને પોતાની મોટી બાદશાહી મહેરવાનીઓમાં મિત્રાર્થ
લીધા. તે(મ)ને આર્થના કરી કે-આથી પદેશાં હીરવિજય સૂરિએ સેવામાં
ઉપસ્થિત થવાનો ગૌરવ પ્રાપ્ત કર્યો હતો, અને દર વર્ષના માટે બાર દિવસ
(એવા) માંમ્યા હતા. જેમાં બાદશાહી મુદ્દોમાં કોઈ પણ જીવ મારવામાં
ન આવે અને કોઈ પણ માણસ બીજા કોઈ પણ મનુ-પક્ષી યા માછલી

(જિનચંદ્રસૂરિ) પણ આશા રાખું છું કે એક સપ્તાહ (અઠવાડીયા) નો તેવોજ હુકમ આ શુભચિંતક માટે થઈ જાય, એટલે અમોએ પોતાની આમ (જાહેર) દયાથી હુકમ ફરમાવી દીધો છે કે આષાઠ શુકલ પક્ષની નવમીથી તે પૂનેમ સુધી (દર) વર્ષે કોઈ પણ જીવ મારવામાં ન આવે અને ન કોઈ માણસ કોઈપણ જીવને સતાવે (તકલીફ આપે). ખાસ વાત તો આ છે કે જ્યારે પરમેશ્વરે માણસો માટે જાતજાતના પદાર્થો નિપજાવ્યા છે ત્યારે તેણે (માણસે) ક્યારેય કોઈ પણ જીવને દુઃખ ન દેવું અને પોતાના પેટને પશુઓનો મરઘટ (કબરસ્તાન) ન બનાવવો. પણ કંઈક કારણોના અંગે આગળના બુદ્ધિશાળીઓએ તેવી તજવીજ (પ્રવૃત્તિ) કરી દીધી છે. હમાણાં આચાર્ય 'જિનસિંહસૂરિ' ઉર્ફે માનસિંહે અર્જ કરાવી કે-પહેલાં જે ઉપર લખ્યા મુજબનો હુકમ થયો હતો તે (ફુરમાન પત્ર) ખોવાઈ ગયો છે. એટલા માટે અમોએ તે ફરમાનના અનુસારે નવો ફરમાન ધનાયત (પ્રદાન) કર્યો છે. એથી આ ફરમાનમાં જે લખ્યું છે તેમજ રાજ આજ્ઞાનું પાલન થવું જોઈએ, આ બાબતમાં બહુ ભારે કોશેશ અને તાકીદ સમજીને આ (આજ્ઞા) ના નિયમોમાં કંઈ પણ હેરફેર થવા ન દેવું. તા: ૩૧ ખુરદાદ ઇલાહી સન્ ૪૯૮.

હજરત-આદશાહની પાસે રહેનાર દૌલતખાંને સમાચાર પહોંચાડતાં ઉમદા અમીર અને સહકારી રાય મનોહરની ચૌકી અને ખાજા લાલચંદના વાકિયા (સમાચાર) લખવાની બારીમાં (આ ફરમાન) લખાયું. ૧

ફરમાન સૂવા ડહીસા

અલ્લાહ અકબર

નકલ પ્રતિભાશાલી (ચમકદાર) ફરમાન, જિસપર મુહર 'અલ્લાહ અકબર' લગી હુર્ફે હૈ.

તારીખ શહરયૂર ૪ માહ મહર, આલહી સન્ ૩૭. ચૂંક્રિ ઉમદ-તૂલ મુલ્ક રુકનૂસ સલ્તનત ડલ કાહેરાત ઉજદૂદ દૌલા નિજામુ-

૧ આ ફરમાન લખનઉમાં ખરતર ગચ્છના લંડારમાં છે. એની નકલ 'ફૂપારસ કોશ' પૃ. ૩૨ માં પણ છપાઈ ગયેલ છે. મૂળ ફરમાન પારસી ભાષા અને લિપીમાં છે. તે પર આદશાહી મોહર લાગેલ છે.

हीन सद्दुखों जो बादशाहका कृपापात्र है, मालूम हो-चूं कि मेरा (बादशाहका) पूर्ण हृदय तमाम जनता य(त)था सारे जानदारों (जीवधारियों) के शांतिके लिये लगा है कि समस्त संसारके निवासी शांति और सुखके पालनमें रहें। इन दिनोंमें ईश्वरभक्त व ईश्वरके विषय मनन कर(ते)ने जिनचंद्रसूरि खरतर भट्टारकको मेरे मिलनेका सौभाग्य प्राप्त हुआ, उसकी ईश्वरभक्ति प्रगट हुई, मैंने उसको बादशाही मिहरवानीयोंसे पूर्ण कर दिया, उसने प्रार्थना की कि-इससे पहले ईश्वर-भक्त हीरविजयसूरि तपसाने (हजूरके) मिलनेका सौभाग्य प्राप्त किया था, उसने प्रार्थना की थी कि-हरसाल चारह दिन साम्राज्यमें जीववध न हो और किसी चिड़िया या मच्छीके पास न जाय (न सतावे)। उसकी प्रार्थना कृपाकी दृष्टिसे व जीव वचानेकी दृष्टिसे स्वीकार हुई थी, अब मैं भी आशा करता हूं कि-मेरे लिये (भी एक) सताह भरके लिये उसी तरहसे (बादशाहका) हुक्म हो जाय। इस लिये हमने पूर्ण दयासे हुक्म किया कि-आपाद मासके शुक्ल पक्षमें सात दिन जीव वध न हो और न सतानेवाले (गेरमूजी) पशुओंको कोइ न (?) सतावे, उसकी तफ्सील यह है-नवमी दसमी एकादशी द्वादशी त्रयोदशी चतुर्दशी और पूर्णमासी। वास्तवमें बात यह है कि-चूं कि आदमीके लिए ईश्वरने भिन्न भिन्न अच्छे पदार्थ दिए हैं, अतः उसे पशुओंको न सताना चाहिये और अपने पेटको पशुओंकी फत्र न बनाए। कुछ हेतुवश प्राचीन समयके कुछ बुद्धिमान लोगोंने इस प्रथाको चला दिया था। चाहिए कि जैसा उपर लिखा गया है उस पर अमल करे, इसमें कमी न हो, और इसे (हुक्मको) कार्यरूपमें परिणत करनेमें बहुत सहनशीलतासे काम लें।

उपर लिखी तारीखको लिखा गया।

अमुलफजल व याकयानरीस इम्रादिमवेग।

(૧) ઉડીસા ઔર ઉડીસાકી સવ સરકારેં (પ્રાંત)

જિહંતાવાદ
મારો (માદો) હા
તારીકાવાદ
ગોરીયા
કફદા
કીચર
વલાદ (ટાંડા)
તાજપુર
હસનગાંવ

ઁલિલજીયાવાદ
સરીકાવાદ
સાસા ગાંવ
સારકામ
સલીમાવાદ
સ(સિ)લસલ
ફતેહાવાદ
ભૂરાઘાટ
મહમૂદાવાદ
મદારક

(૨) ફરમાન વયાજી વ મોહર 'અલ્લાહ અકબર' અસકરાર ૪,
સહરયૂર માહ મહર આલહી સન્ ૩૭ આંકિ જાગીરદારાન કરોરી-
યાન ઔ મુત્સદ્દિયાન સૂવે અવધ વિદાનંદ.

અવધ
ઁઁરાવાદ
લખનડ

વહરાઈવ
ગોરલપુર

(કટા હુઆ ડપરકા ભાગ નહીં મિલા)

દેહલી
વદાયું
હિસાર-ફીરોજા(વાદ)
રિવાડી

સરહિંદ
સંવલ
સહારનપુર

અરતર આચાર્ય ગચ્છીય યતિ શ્રીપૂનમચંદજીના સૌજન્યથી હમણાંજ
(હિંદી સંસ્કરણના પ્રકાશન સમયેજ) અમને પાંચ શાહી ફરમાનોની
નકલો મળી છે. જેમાં ત્રણ ફરમાનતો આષાઠ ચોમાસીની અઠાહીની
અમારીના છે. મુળતાન સૂયાનો એક ફરમાન પરિશિષ્ટ (ગ) માં તેનો
ચલોક તથા મૂળ ઉર્દુ ભાષા અને તેનો ગુજરાતી અનુવાદ છપાઈ ગયેલ છે.
આ ત્રણ ફરમાનો પૈકી અનુક્રમે સૂયા ઉડીસા. અવધ અને દિલ્હીના
છે. આ પછીનો એક ફરમાન ધર્મસાગર કૃત પ્રવચન પરીક્ષા સંબંધી છે
જે આગળ દેવામાં આવશે.

શાહી ફરમાન નં. ૨

(નકલ પાતસાહ પરવાનેરી, દળ ઠિકાણે નવમોહરરી છાપ)

॥ શ્રી ॥

સેત્રુંજા પર દેહરા અરુ કિલ્લા હૈ સો તમામ જૈન મારગકે યાત્રાકા જગા હૈ, અરુ મા(નુ ચંદ્ર)ળ ક્ષેત્ર (?) સેવક મના કરતા હૈ અરુ કિલ્લામેં દેહરા મત કરો । પહિલા વચ્ચતમેં ભરત ચક્રવર્તિને પા(હા)ડ પર કિલ્લા અરુ દેહરા બનાયા । દૂસરી વચ્ચત સગર ચક્રવર્તિ 'સોમદેવ (જિતશત્રુ)' કે બેટેને પા(હા)ડ પર દેહરા બનાયા । તીસરે વચ્ચત રાજા જુધિષ્ઠિર પાંડવને પા(હા)ડ પર દેહરા બનાયા । ચોથા વચ્ચત વિક્રમાદિત્યકે ઇકસો આઠ સન્મેં જાવડ બનીયેને દેહરા બનાયા પાંચવા વચ્ચત ૧૨૧૩ સન્મેં મેહતા વાહડદે જયસિંહ દેવકે ચાકરને પા(હા)ડ પર દેહરા બનાયા । છઠા વચ્ચત અહ્મદીનકે વચ્ચતમેં ૧૩૦૦ (૧૩૭૧?) સન્મેં સમર બનીયેને ઇક મૂરત નથી બનવાઈ ઔર જુને દેહરેમેં રચી । સાતવેં ૬ વચ્ચત

૬ આ ફરમાનની નકલમાં જે સાત ઉદ્ધારોનો ઉલ્લેખ છે તેનું વર્ણન કવિ લાવણ્ય સમય કૃત 'શત્રુંજય ઉદ્ધાર' સ્તવનમાં આ પ્રમાણે છે-

“ઉદ્ધાર પહિલઝ ભરત કેરુ, વીજઝ સગરુ મુદાવણ ।

ત્રીજઝ તિ પાંડવ રાય જુધિષ્ઠિર, પુહવી પ્રગટ કરાવણ ॥

ચત્થઝ તિ જાવડ બનઈ વાહડ, કરાચ્યું જમ જાણીમઈ ।

ઉદ્ધાર છઠો શાહ સમરા, તળઝ વલિય વસાણીમઈ ॥”

(શ્રી વિદ્યા વિજયજી સંપાદિત 'આચીન તીર્થમાલા સંગ્રહ')

આ તીર્થમાલામાં ઉપરોક્ત છ ઉદ્ધારોના વર્ણન પછી સાતમો ઉદ્ધાર જે કરમાશાહ ડોસીએ સં. ૧૫૮૭ માં કરાવ્યો તેનો વર્ણન છે. અને બાવડશાહનો ઉદ્ધાર ચોથો હોવાનો કવિ 'દેપાલ' કૃત 'બાવડ-લાવડ રાસ'થી પણ સિદ્ધ થાય છે, જેમ કે-

“જાવડ પ્રાગ્ વંશ સિળગાર, સોરઠિઝ સહજિઈ મુવિચાર ।

જેહનઝ શૈત્રુંજિ ચઠધુ ઉધાર, તમુ ગુણ પુહવી ન લામઈ પાર ॥ ૧૦૮ ॥

(ઉક્ત રાસની નકલ અમારા સંગ્રહમાં છે)

જય સોમજી કૃત 'કર્મ ચદ્ર મંત્રિ વંશ પ્રબંધમાં પણ કહે છે-

“ઉદ્ધારાન્ સપ્ત ચૈલાનાં, કારણાદિદયુઃ પુરા ।”

बहादुर(शाह) गुजरातीके अमलमें १५५७ सनमें करमान डौसीने जो चंप्रान (?) पूनमीये गच्छका था, उसने जुने देहरेका मरम्मत करवाया और जुरा जुरा मुरतां तुदेली थी सो भंडार कीवी नवी मुरत जुने देहरामें थापना कीवी । आठवीं वखत १५९१ सनमें मजादेहखान गुजरातीने देहरेकुं तोडा, किननीक मूरतां तोडी, पीछे करमान डौसीने जेपुरखुं आयकर देहराकुं मूरतां जो मरम्मत किया । १५९२ सनमें राजकाज युक्त हुमायुं बादशाह गुजरातमें आये, १५९३ सनमें बहादुर गुजरातीकुं फिरंगीयोंने मारा, सुलतान महंमद पातस्या हुआ अरु इस महंमदके अमलमें आधा वरसतक सोरठ (देश)के मुलकमें दंगा रह्या, उस पीछे एक हजार पांचसो चार (में) सेत्रुंजा मजाहीदखानकुं जागीरीमें मिला । उस पीछे अंचलगच्छके जसवंत पसारी बहुत आता जाता मजाहीदखानका जागीरीमें, उस(ने) अपने साहिवकुं वीनति किया, फागुण सुदि ३ सुकरवारके दिन अमारत शुरु करी, एक बडा देवल बनाया ३५ छोटे बनाए, अरु खरतर गच्छके बनियाने २२ देहरा बनाया अरु किल्लामें अंवार(त)थ(?)भी कराया । कर(?)कड)वामतीके गच्छके बनियेने किल्लेके दरम्यान अंवारत (इमारत) करके २ देहरे बनाए । पायचंद गच्छके बनियेने किल्लेमें अंवारत करके देहरा ३ बनाया । अंचलगच्छके बनियेने गोहट अ(रु)स ? ववरुवालने ३ वरस तलक किल्लामें अंवारत किया, बडे देहरे ३ (तीन) बनाए और छोटे ९ बनाए । इलाहीके आठमें सनमें राजकाज युक्त पातशाहके १३ सनमें पदमो (?)डौसी अरु हुमान मोहते ओसवाल खरतरान् गच्छके थे. उन हीने अंवारत करके ५ वरस तक दूटे हुए देहराकी मरम्मत करवाई । रामजी तपाने किल्लामें देहरा बनाया । इलाहीके १९ सनमें गुजरातके मुलकमें काल पड्या. ४ (चार) वरस तलक सेत्रुंजा उजड रहा । उस पीछे इलाहीके २२ सनमें.....आवादान हुआ अरु अल्लाहीके २५ सनमें तपागच्छके जसू बनियेने देहरा बनाया । फते इलाहीके ३० सनमें खरतरानके सीस मेहता सारंग. लाहोरमें पातस्याहके कदंबोसे हुआथा, उसने रायणके..... झाडके नीचे ४ (चार) बडे देवल किल्लेमें करवाये । अल्लाहीके ३६ सनमें सहरयूर महिनेमें पातसाने गिरनार सेत्रुंजा और पाली-ताणैके देहरे संपूर्ण कृपासे महता कर्मचंदको कृपादान किया और

હસ યાવ(ત)મેં ફરમાન મુહરવાલા કર દિયા । અવ કરમાન મેહતાને મહામણસાદ કરકે જૈન મારગકે તમામ ગચ્છકે લોગાંકું સવ દેહરે દે ડાલે, હસ ઘાસ્ટે કે મુઝે તો પાતસાને કૃપાકર દિય, હમેં સેત્રુંજાકે સવ દેહરે ત(મામ)યાવ (?) જૈન મારગકે ટોલાકે મુઝે ઇકલાકું રાખળે લાયક નહીં । અરુ તેહુત્તર વરસ હુવેકે છોટે તપા ગચ્છને હીરવિજયસૂર તપાકે ગચ્છકું અપનેસે જુદા કિયા, અરુ હીરવિજયસૂરકે ચેલે માળચંદકું પૂછળા ચાહિયે કે-આદિનાથકે દેહરા અરુ કિહ્યા ૭૩ વર્ષ પહેલે તુમારા થા કે ૭૩ વરસ પીછે તુમારા હુવા ? અગર માળચંદ કેહવે-૭૩ વરસ પહેલા કિસા (?) હમારા થા તો છોટે તપાગચ્છકા લિખા હુઆ તકો (?) કિસસે હીરવિજયસૂરકા ગચ્છ જુદા હુઆ ?, લિખા અપને હાથમેં હે કે-સતરંજા અરુ આદિનાથકા દેહરા કિહ્યા તમામ જૈન મારગકા હૈ, અગર કોઈં દાવા-હરકત કરે સો ઝૂઠા, અગર કોઈ તપામતકે કહતે હૈં સેત્રુંજા હમારા હૈ સો વિચાર તજવીજ કરેગા । સેત્રુંજા તમામ જૈન મારગકા હૈ, કૃપાદાન પરવાના 'કર્મચંદ'કા હૈ* ।

* મૂળ ફરમાનનો આ અનુવાદ બીકાનેરના મોટા ઉપાશ્રયમાં બૃહદ્ જ્ઞાન લંકાર સ્થિત ૧૯ મી સદીમાં લખાયેલ એક પાનાની જેવીની તેવી નકલ કરીને અહિં પ્રકાશિત કરેલ છે. અનુવાદ કરનારની અસાવધાનીના અંગે કેટલીક ભૂલો અનુવાદમાં રહી ગયેલ જણાય છે.

આ ફરમાનમાં તીર્થાધિરાજ શ્રીશત્રુંજય સંબંધી ઘણી મહત્વની વાતો બાજુવા મળે છે, ગિરનાર શત્રુંજય અને પાલીતાણા (શહેર) ના દેવાલયોની સુરક્ષા નિમિત્તે સમ્રાટે મંત્રીશ્વર કર્મચંદ્રજીને આધીન કરવા સાથે તેના ફરમાન લખી આપવાનું, શત્રુંજય તીર્થના કિલ્લામાં નવીન દેવાલય બનાવવા બાનુચંદ્રજીએ નિષેધ કરવાનો ઉલ્લેખ છે.

શત્રુંજય તીર્થ પર નવીન મંદિર બનાવવા બાબતમાં ખરતર ગચ્છ અને તપા ગચ્છવાળાઓને ઝઘડો થવાનો બાનુચંદ ચરિત્રના પરિશિષ્ટમાં છપા-એલ (નં. ૪) પ્રશસ્તિ આદિથી પણ જાણવા મળે છે. તે ઝગડાની ઉપશાંતિ નિમિત્તેજ આ ફરમાન બહાર કરવામાં આવ્યો હોય એમ જણાય છે. આ બાબતનો વિશેષ વિચાર મૂળ ફરમાન મલ્યેથી કરી શકાશે.

પ્રાચીન પત્રોની નકલ જેમની તેમજ કરીને પ્રકાશિત કરવામાં અમોએ પૂરેપૂરી સાવધાની રાખી છે. જે પ્રતિ અશુદ્ધ મળી છે, તે પણ પાઠકોને મૂળ વસ્તુના દર્શન તે રૂપેજ અર્થ શકે. એટલે પ્રાયઃ તે રૂપેજ પ્રકાશિત કરેલ છે.

(उपरोक्त शाहि इरमान भीलनी भील नकुल आ प्रभाणे भणे छे)

भडोर

अल्लाहो अकबर

बादशाह अकबर । याददास्त देहरे और किल्ले सतरंजा पहाड पर बाकै है, और तमाम जैन धर्मीयों (पंथों) के पूजनेकी जगह (तीर्थस्थान) है, उनकी हकीकत—

इस जमानेमें भाणचंद सेवडा ममानिअत (मना) करता है कि—इस किलेके अंदर देहरा मत बनाओ ।

१ पहेली मर्तवा भरत चकरवरत बल्द आदिनाथने सतरंजा पहाड पर किला और देहरा बनवाया ।

२ दूसरी मर्तवा एक मुद्दत (बहुत समय) के बाद सगर चकरवरत बल्द सुमेर (?) (जितशत्रु) ने पहाड पर देहरा दुरस्त करवाया ।

३ तीसरी मर्तवा राजा दुस्तर (जुधिस्टर) पांडवने पहाड पर देहरा बनवाया ।

४ चौथी मर्तवा सम्मत् १०८ जो विक्रमी है, जावड बनियेने देहरा बनवाया ।

५ पांचवी मर्तवा सम्मत् १२१३ में महता माहर (बाहड) देव, जो कि राजा जयसिंह का मुलजिम (अधिकारी) था, देहरा बनवाया ।

६ छठी मर्तवे सुलतान अल्लावदीन के जमाने (सम्मत् १३०१ [१३७१]) में समरा बनियेने एक नई मूरत बनवाकर पुराने मंदिरकी हिफाजत (जीर्णोद्धार कराके उसीमें स्थापित) की ।

७ सातवीं मर्तवा बहादुरशाह गुजरातीके जमानेमें १५ (८७) ७८ में करमा डोसी, जो कि जैन गिरोह (पूनमीये गच्छ) का चेला (भक्त) था, ने इसी तरह पुराने देहरे की मरम्मत कराके एक पुरानी मूर्ति अमुक (ऐरक) समिताके द्वारा तयार कराके (तोड दी गइ, मूर्ति की मरम्मत कराके) इसी देहरे में रखी ।

८ आठवीं मर्तवा १५९१ में मजाहिदखां गुजरातीने इस देहरे को तोड़ डाला, फिर इसी सम्मतमें कर्मा डोसीने चितोड़ (जैपुर-जेसहोर?) से आकर देहरे और मूरत को दुरस्त कराई।

९ नवीं मर्तवा बादशाह हुमायु (अकबर) गुजरात में तशरीफ लाये, सं. १५२३ में बहादुर गुजराती को फिरंगीयोंने मार डाला, सुलतान महमूद बादशाह हांगया, महमूदके जमाने में ११ साल तक मुल्क सोरठमें बेअमनी रही (उन फिरंगीयोंने बड़ा खलल मचाया)।

(सं.) १५०(६)४ में सतरंजा मजाहिदखांको जागीरमें दिया गया, असवंत गंधी (खुशबू बेचनेवाला) जो कि अंचल गच्छका था, और मजाहिदखांके दरबारमें बहुत दखल (असर) रखता था, उसने मजाहिदखांसे अर्ज करके उसी सं. (१५०(६)४) में फागुन सुदी ३ जुम्मे (शुक्रवार) की रात को किलेमें तामीर (बनाना) शुरू किया, एक बड़ा देहरा और ३५ छोटे देहरे बनाये। फिरतरान (खरतर) पंथीके चेलोंने उसी किलेमें (दो मंजील इमारतें) २२ देहरे बनवाये। कडवामतीके चेलोंने उसी किलेमें २ देहरे (दो मंजील इमारतें) बनवाये। पास गच्छके चेलोंने ३ देहरे बनवाये। चौहत और धीरपाल घनीयेने जो कि अंचलिया गिरोहका मुरीद था, (उसने) इमारतें बनाकर काम तीन सालतक जारी रखा, तीन बड़े देहरे और ९ छोटे देहरे बनवाये।

अकबर बादशाहके ८ वें सनसे १३ तक पदमसी डोसी और हु [भी]मा महेता ओसवाल जो कि-खरतर गिरोहका मुरीद था-उसने ५ साल तक तमाम तूटे हुए देहरों की मरम्मत कराई।

रामजी तपाने एक देहरा उसी किलेमें बनाया।

इलाहि १९ वें सनमें गुजरातके मुल्कमें कहत (अकाल) पड़ा इसी वजहसे सतरंजा ४ सालतक गैर आबाद (विरान) पड़ा रहा। (२२ इलाहिमें) फिर आबाद हुआ।

२५ इलाहिमें तपागच्छी जसू वनीयेने उसी पहाड पर किलेमें
१ देहरा बनवाया ।

सन् ३० (३५-७) इलाहि में खरतर महेता सारंग दास जो कि
यलोर (?) के जगहपर बादशाहके दरबारमें मिलाथा, खिरनी
(रायण)के दरख्तके नीचे बडे देहरेके पीछे उसी किलेमें ४
दरवाजेवाला मंदिर बनवाया ।

सन् ३६ सहरयूर इलाहि-अकबरीमें गिरनार-सतरंजा और
पालीताने के सब देहरोंकी पूरी आझादी महेता कर्मचंदको
चंगस दिये, और अकबरी मुहरी फरमान दिया गया था । उसी
महेताने पूजारीयोंके खरचको छोड दिया इस हैसीयतसे कि-उन
पर बन्दगाने हजरत इबादतने महरवानी कीथी (देवरोंका खरच
अकबरले दिलवाया) । लेकिन सतरंजाके तमाम देहरोंपर जो जैन
पंथीयों के कब्जेमें हैं, दखल देना जायज (योग्य) नहीं ।

मुद्दत तेहत्तर सालका जमाना हुवा कि छोटे तपापंथीयों ने
श्रीहीरविजय सूरिके बडे तपापंथीयोंको अपनेसे जायज (अलग)
करदिया, चुनाचे अब भाण (निहाल) चंद सेवडा. चेला श्रीहीर-
विजयसूरिले दरियाफ्त करना चाहिये कि-देहरे आदि नाथ और
वह (उतरावनका) किला वगेरह तिहत्तर साल पहलेसे तुम्हारे
कब्जेमें है ? या तिहत्तर सालके बादसे ? । अगर भान (निहाल)
चंद यह कहे कि-७३ साल पहले से देहरा व किला हमारी मिल-
कियतमें है तो छोटे तपापंथीयोंकी तहरीर के तायफेमें हीरविजय
सूरिके पंथी उससे अलग होगये हैं ।

शत्रुंजय देहरा आदिनाथ और किला उतरावनका तमाम जैन
पंथीयोको मिला हुआ है, अगर कोई दावा करे तो झूटा है ।
और अगर भानचंद यह कहे कि-७३ साल के बादसे किला और
देहरा हमारे कब्जे में है, इस विषयमें तजवीज की जायगी कि
किला और देहरा कब बनवाया गयाथा ? और वह (भानचंद)
यह भी बतावे कि तुम्हारे चेलेका क्या नाम है ? और इसके
पहले कोई इमारतथी या नहीं ? ।

યુ. પ્ર. આ. શ્રીબિનચંદ્રસુરિજીને
જોધપુરનરેશ શ્રીસૂર્યસિંહજીએ આપેલ પરવાનો

શ્રીકૃષ્ણ

શ્રીપરમેસરજી સહી

સ્વસ્તિ શ્રીમહારાજાધિરાજ મહારાજા શ્રીસુરિજ સિંહજી
કું० શ્રીગજસિંહજી ઘચનાત્ યુગપ્રધાન શ્રીજિત ચંદ્ર સુરિજીનું
મયા કરે દુયો દિયો જુ શ્રીજોધનેર સોજ્જત સિવાળે મેડતે જૈતારણ
આસોપરે વેસ, માહરી ધરતી છે તતરી માંહે યાજાં ઘજાઘૌ ફાલર
દમાંમા યાજા માથ વજાવતાં કોઈ મને કરે સુ ગુન્દૈગાર હોસી
માગથ્ર (મિગસર) ઘદિ ૯ સંવત ૧૬૬૪ દુધે શ્રીમુલ્લ । પ્ર. । માટી
ગોઈંદ દાસજી । પા । જોધનેર ।

ઔ મૂલ પરવાનો ઉ. શ્રીસરૂપચંદ્રજી ગણિ પાસદે શ્રીજોધપુરમેં,
તિકેરી આ નકલ છે ।

(પત્ર ૧ અમારા સંગ્રહમાં છે.)

परिशिष्ट (ध)

सांवत्सरिक क्षमापना पत्र

सकलविमलशाश्वतस्वस्तिमज्ज्योतिरुद्योतितं सर्वसूर्यादिमंत्रेषु तंत्रेषु सर्वत्र भूर्यादिपत्रेषु यंत्रेषु विद्यापवित्रितेषु मिथ्यात्व-
वल्लीलवित्रेषु दत्तात्मभक्तातपत्रेषु संसिद्धिसत्रेषु मित्रेषु लिख्या
विचित्रेषु वा (च्यं)द्यं (?), पुनर्यं च वालाः पतद्वक्रलाला, लसत्कंठ-
पीठेषु मुक्तादिमाला, अनालिष्टसंसारमायादिजंवालजालाः सुमालाः
सुबुद्ध्या विशालाः समात्मीयनालप्रणालाः करालस्त्रिकालाः सदा
सन्मुदा मातृकायां पठंतीह पूर्वं, तथात्र (?) रक्षणे धातुरूपस्वरूपं,
नतानेकभूपं, सदान्नायपानीयकूपं, सदाप्यव्ययं न व्ययं सन्मनोहारि
सर्वत्र विस्तारि मिथ्यात्वसंहारि सम्यक्तत्वसंस्कारि दुर्बुद्धिनिवारि
सद्बुद्धिसंचारि निर्वाणनिर्द्धारि, तीर्थेशधामेव शीर्षे प्रचंडेन दंडेन
संप्रोल्सत्कीर्त्तिं पिंडेन दीप्तेः करंडेन नित्यं अखंडेन युक्तं तदूर्ध्वं
महेंद्रध्वजेनापि कुंभेन सर्वधिंलभेन संशोभितं वर्णमेकं, पुनः पद्म-
नाभो विरंचिर्वृषांकश्च देवत्रयं यत्र नित्यं मिलित्वा स्थितं वक्रधारं
कृपाणं तथा लोहगोलं यको दानवो मानवो व्यंतरः किन्नरो राक्षसो
यक्षवेतालवैमानिकप्रेतगंधर्वविद्याधरक्षेत्रपालादिदिग्भूपालभूतव्रजे
भास्करो भासुरश्चंचुरश्चंद्रमा मंगुलो मंगलः सोमपुत्रो (?त्रः) पवित्र-
स्तथा सन्नगीःपतिर्भार्गवो नीलवासास्तथा सैहिकेयस्त्रिशिखीयो(?)
ग्रहो दुर्ग्रहो या च नक्षत्रमाला विशाला. तथा शाकिनी डाकिनी
नाकिनी सुंदरी मन्त्रिणी तंत्रिणी यंत्रिणी दुष्टनारी. तथा केसरी
चित्रकाः कुंजरो विसरः सैरमेयस्तुरंगो विरंगः कुरंगो महांगो भुजंग-
स्तथाऽन्योऽपि जीवो महादुष्टबुद्धिः सदाऽस्माकमेकाग्रचित्ताद्भुतं
भक्तिभाजां सुराजां विरूपं विद्यास्यत्यहो तं धयं मारयिष्याम एतद्
द्वयस्य प्रहारैरितीवात्र हेतोर्दधानं [अहं], तथा सर्ववर्णेषु मुख्यं
सुरक्षं सुकक्षं सुलक्षं सुयक्षं सुदक्षं सुपक्षं विरिंच्यात्ममार्तंडसौख्या-
दिवर्याभिधायकं नायकं त्रायकं दायकं संविभाव्येति सम्यक्तत्ववर्णं
सुवर्णं लवणं वराकः श्रियोर्वीर्यकं संश्रितः, सोऽपि सत्त्वाधिको

उदाच्छ्रयं वेचदूष्यावृतात्मीयशीर्षोपरि न्यस्तशस्तप्रशस्तस्फुरत्काम-
कुंभान्वितं क्लीं । तं तथा विश्वरेतस्सुता सर्वदेवैर्नता हंसयानस्थिता
पुस्तकेनांकिता वेचघाणीरता कूर्मपादोन्नता केलिजंघान्विता सिंह-
मध्याद्भुता वर्यवक्षःस्थला मंजुसन्मेखला हस्तनीलोत्पला ध्वस्त-
कुप्यत्खला सहृणैर्निर्मला भक्तहृद्विश्रला छिन्नदुष्टच्छला नैव सा
निष्फला सर्वतः सद्वला केशतः श्यामला विश्वतः सत्कला केलितः
कोमला सद्वचः कोकिला पेशला मांसला चत्सला संरणचूपुरा
प्रौढपुण्यांकुरा चक्रमाद्यंचुरा कापि नैवातुरा सर्वदा मेदुरा दीप्ति-
सन्मुमुरा सद्यशःपुर्पुरा भग्नमीभुर्भुरा संपदां कारिणी पंकजागारिणी
विश्वसंचारिणी बुद्धिविस्तारिणी भक्तनिस्तारिणी दुर्मतेर्दारिणी
धर्मधीधारिणी सेवकाधारिणी संसृतेः पारिणी मायिनां भारिणी
वैरिणां वारिणी दैत्यसंहारिणी एं नमो हारिणी शारदा शारदा
शारदा शारदा शारदा शारदा शारदा शारदा शारदा शारदा
शारदा शारदा तां तथा ॥ ९९९ ॥

प्रथमक्रपभदेवतानामाभिरामाद्भुतश्रीसमेतोऽजितो नो जितः
संयतः संभवः संभवः संवराधीशजन्मा सुजन्मा जिनो मेघराजांग-
जोऽनंगजो वेधपद्मप्र(भः)भुः सप्रभः साधुपार्श्वः सुपार्श्वश्चंद्रप्रभो
दीप्तिचंद्रप्रभो मातुरामाऽभिजातोऽभिजातो घचः शीतलः शीतलो
विष्णुपुत्रः सुनेत्रस्तथा वासुपुत्रः सुपुत्रो विपूषोऽमलो निर्मलो-
ऽनंततीर्थेश्वरो भासुरो धर्मनाथः सनाथः श्रिया शान्तिकरः शंकरः
कुंथुनाथः प्रमाथस्ततोऽरः करः संपदां महिरापल्लतामहिरत्यंतस-
त्सुवतः सुवतः श्रीनमिर्निर्भ्रमिर्नैमिवेवाधिदेवः सुशैवस्तथा पार्श्वती-
र्थधिपः सत्पुत्रः सहृणैर्वर्द्धमानो जिनो वर्द्धमानस्तथा गुह्वरग्राम-
ग्रामवासी प्रषादीभृतिगणेशोऽग्निभृतिस्तथा वायुभृतिः, पुनर्व्यक्त-
नामा सुधर्मा गुणैर्मंडितो मंडितो मौर्यपुत्रः सुसूत्रस्तथाऽकंपितः
कंपितो नाचलभ्रातृकस्तांश्रिकस्त्यक्तमार्यः सदार्यश्च मेतार्यसाधुः
सदाचारसाधुः प्रभासो निवासो गुणानां, ज्युतः पंचमस्वर्गतो
धारिणीकुक्षिपायोजसंलब्धजन्माऽएकन्यापरित्यागकर्त्ता हिरण्यादि-
कोटीप्रहृतां लसत्केवलश्रीसुभर्त्ता गणाधीशजंभूयतींद्रः, प्रपूर्वो
भयो भीमसंसारकांतारपारंगमी - संयमी सुरिमुख्यः सुदक्षश्च

अयंभवः श्रीयशोभद्रसूरीन्द्रनामाऽऽर्यसंभूतसूरिश्च, मुनिगुणानां
 कलापैस्तथा भद्रवाहुः, पुनः स्थूलभद्रो मुनीन्द्रश्च
 कोशासुवेद्यामनोबोधकारी महाब्रह्मचारी लसलब्धिधारी नराणां
 वराणां भवांमोधितारी, तथाऽऽर्यो महागिर्यभिख्यः सुशिष्यः
 सुहस्ती प्रशस्ती, तथा शांतिसूरिगुणश्रेणिभूरिः, पुनः श्रीहरेरग्रगो-
 भद्रसूरिर्गभीरार्थप्रज्ञापनासूत्रसंदर्भविज्ञानविद्यावरेण्यः सुपुण्यश्च
 नीला(श्यामा)र्यभट्टारकस्तारकः संसृतेः कारकः संपदामेष सांडि-
 (ल्य)लसूरिमुनी रेवतीमित्रनामार्यधर्मार्यगुप्तार्यनामान एवं समु-
 द्रादिसूर्यार्यमंगवार्यसौधर्मसूरीन्द्रमुख्याः सुदक्षाः, पुनर्भद्रगुप्तः
 सुगुप्तो यतो निर्गताः वार्द्धिसंख्येयशाखाः सुनागेन्द्रचंद्रस्फुर-
 निर्वृतिस्फारविद्याधरोदारनामाभिरामा, द्विपंचास्रपूर्वः सुपूर्वोऽनु-
 वज्रादिमस्वामिसूरीश्वरो धीश्वरो रक्षितांतार्यसूरिः, पुनः पुण्य-
 मित्रः पवित्रस्तथाऽऽर्यादिनंदिः प्रभुर्नागहस्तः प्रशस्तस्ततो रेवती-
 सूरिराचार्यधुर्यसुगांभीर्यधैर्यादिवर्यः, परब्रह्मवान् ब्रह्मनामादिमद्वीप-
 सांडिलसूरिर्हिमाद्रंतसूरिर्गणिर्वाचकाचार्यनागार्जुनः प्रार्जुनः सद्गुणैः,
 सूरिगोविंदसंभूतिसद्भावकौ, सूरिलौहित्यनामा, पुरि श्रीवल्लभ्यां यकः
 सर्वसिद्धांतवृंदानि तालादिपत्रे विचित्रे वरैल्लेखकैल्लेखयामास देवर्द्धि-
 भट्टारकः, श्रीउमास्वामिसूरिर्भृशं भाष्यकर्त्ता जिनाद्भद्रसूरिस्ततो
 देवसूरिः, पुनर्नेमिचंद्रस्तथोद्योतनो वर्द्धमानो जिनाधीश्वरो जैनः
 चंद्रोऽभयादेवसूरिर्जिनाद्भल्लभो दत्तचंद्रौ पतिः श्रीजिनेशः प्रबोधश्च
 चंद्रः शिवाख्यो(?) जिनात्पद्मलब्धी च चंद्रोदयौ राजभद्रौ च
 चंद्रः समुद्रो जिनाद्धंसमाणिक्यसूरी च. पूर्वोक्तमंत्रांस्तथा तीर्थराजान्
 श्रीगुरुन् संपनीपत्य लेलिख्यते पार्वणे लेख एषोऽद्भुतः । २ ।

कचिदिह मणिरत्नमाणिक्यमालं, कचिन्मुक्तमुक्ताफलाली-
 प्रवालं । कचित्स्वर्णरूप्यादिपुंजैर्विशालं, कचित्स्वर्णपट्टोलसच्छे-
 ष्ठिमालं ॥ कचिद्धट्टपीठे लुठशालिकैरं, कचित्कांचनीराजिका
 शृंगवेरं । कचित्स्तरिस्तरीन्यस्तनानार्थमूलं, कचित्प्रस्फुटच्छाटिका
 पट्टकूलं ॥ कचिच्छाल्यधान्यादिगंजैर्गरिष्ठं, कचित्प्राज्यमाज्यादि-
 कूपैर्वरिष्ठं । कचिद्विप्रशालापठच्छात्रवृंदं, कचित्पीयमानातवाणी-
 मरंदं ॥ कचिद्दीयमानार्थिवांछार्थदानं, कचित्कामिनीगीतसंगीतगानं ।

कचिन्मत्तमातंगघंटानिनादं,	कचिद्वाजिहेपारवैर्लग्नादं ॥
कचिद्रम्यहम्यैर्जितस्वर्विमानं,	कचिच्चारुचैत्यावलीभ्राजमानं ।
कचित्साधुसाध्वीकृताध्यायघोषं,	कचित्कामुकाविष्कृतप्रेमपोषं ॥
कचित्कृतविस्फारभृङ्गारवेपं,	कचिद्दिव्यनव्यांगनारूपरे(पं)खं ।
कचिच्चीरसांयात्रिकोत्तीर्णपण्यं,	कचिद्धारिमध्यभ्रमन्नौवरेण्यं ॥
कचित्स्वर्णपीठोपविष्टक्षमेशं,	कचित्साधुभिर्दीयमानोपदेशं ।
कचित्सूरिमंत्रस्मृतौ लीनबुद्धं,	कचिद्भ्राजसंसद्भवन्मल्लयुद्धं ॥
कचित्स्तंभनाधीशचैत्यप्रधानं,	कचित्सद्गुरुस्तूपरूपप्रदानं । ततः-
किं बहूक्त्या (समृद्ध्या) सुवृद्ध्या, सुनाशीरपुर्याः सदृक्षं सुवृक्षं ॥	
पुरं स्तंभतीर्थं सुतीर्थं च ।	

तस्मिन्स्तयोक्ते शवंशां बुजोद्बोधने भास्करा रेहडीये कुले गाढराढा-
धराः, श्रीमदुद्बोद्धरत्नानि, सल्लक्षणज्ञानविज्ञानचातुर्यविद्याचणाः
शीलभास्यच्छ्रयादेविमातुः प्रलब्धावताराः, कलाकेलिरूपरेखाति-
सारा, लसत्पंचधाश्रीभृशं पाल्यमाना, द्विसप्तप्रमाः सज्जबला
स्तत्कलामंडिताः, पंडिताः, सर्वदक्षाः पुनर्लब्धलक्षाः, विनीताः
सुगीताः सुमित्राः पवित्राः सुलावण्यवाणीसुधारंजितानेकलोकाः
ऋतोकाः सुदाक्षिण्यनैपुण्या जाग्रत्प्रतापा विपापा, गुरोर्जनमाणिक्य-
सूरेः सकाशाद्भुतासारकांतरकाराविचाराः समुत्पन्नवैराग्यरंगच-
रंगाः सरंगा गृहीतग्रताः सुमता गुप्तिगुप्ताः समित्याभियुक्ताः
प्रमुक्ताः सुमुक्ताः श्रुतोक्तास्तपस्तेजसा दीप्यमानाः समानाः
सुगानाः सुतानाः सुदानाः सुयानास्ततो जेसलान्मेरुदुर्गे सुवर्गे
सुसर्गे गुरुप्रदत्तपट्टाधिकारास्ततो विक्रमे सत्क्रियाः श्रीफलवर्ध्या
महामंत्रशक्त्या प्रमोर्मदिरे तालकोद्घाटकाः शास्त्रयोच्चाटका दिल्ली-
पुर्या पुनर्योगिनीसाधकाः स्वरिमंत्रस्फुटान्नायसंसाधकाः, गुर्जरे-
ऽजर्जरे या तपोटैस्तपोटैः कृता गालिनिदामयीपुस्तिका तद्विवादेषु
सर्वत्र संप्राप्तजाग्रजयश्रीप्रवादाः, पुनर्यद्गुणाकर्णनारुष्टसंहृष्ट-
हृत्साहिना मानसम्मानपूर्वं समाकारिता लामपुर्या, यकैः साहित्य-
प्रयोगेण अंगे कालिगे सुवर्गे प्रयागे सुयाने सुहृदे, पुनश्चिप्रकूटे त्रिकूटे
किराटे धराटे च लाटे च नाटे, पुनर्मंदपाटे तथा नाहले डाहले

जंगले सिंधुसोवीरकश्मीरजालंधरे गुर्जरे मालवे दक्षिणे काविले
पूर्वपंचावदेशेष्वभारिभृशं पालयांचक्रिरे, प्रापि यौगप्रधानं पदं,
स्तंभतीर्थोदधौ दापितं सर्वमीनाभयं, यैः पंचकूलंकपासंगमं
साधिताः सूरिमंत्रेण पंचापि पीरा महाभाग्यवैराग्यवन्तः सदा
जैनचंद्राः मुनींद्राः सुभट्टारकाः ॥ ९९९ ॥

प्रवरविदुररत्ननिध्याह्वयाः श्रीउपाध्यायविद्वद्भजेंद्रा जयादि-
प्रमोदाः श्रिया सुंदराः सुंदरा रत्नतः सुंदरा धर्मतः सिंधुरा हर्षतो
वल्लभाः साधुतो वल्लभाः प्राज्ञपुण्यप्रधानाः पुनः स्वर्णलाभास्तथा
नेतृजीवर्षिभीमभिधानास्तथेत्यादि सत्साधुसाध्वीद्विरेफत्र(जैः)
जाः(?) सेवितांहिद्वयांभोजराजी मनोहारिणस्तांस्तथा मालकोट्टात्त-
टान्सेदिनीतश्च शिष्याणुसिद्धांतचारुगणिहर्षतो नंदनो रत्नलाभो
मुनिर्वर्द्धमानो मेघरेषाभिधानौ तथा राजसी खीमसी ईश्वरो गंग-
दासो गणादिः पतिज्यैष्ठनामा मुनिः सुंदरो मेघजीत्यादि यत्याश्रितः
कार्तिकेयाक्षिमित्यद्भुतावर्त्तवत्या प्रणत्या च विज्ञप्तिमेवं चंचरीकार्त्ति,
वर्त्तितं निःश्रेयसश्रेणिरत्राप्तसत्पूज्यराजक्रमांभोजमंदारसारप्रसा-
दात्, तथा पत्तनाच्छ्रीगुरुणामिहादेशरत्नं गृहीत्वा विद्वत्यानुस-
त्सार्थयोगेन सार्थं वरात्काणके पार्श्वनाथं च जूत्कृत्य वैशाखमासे
द्वितीये नवम्यह्नि साडंबरं सन्मुहूर्त्तेऽहमत्राजगामाशु, संघोऽपि
सर्वो भवन्नामतः प्रापितो धर्मलाभं जहर्ष प्रकर्षं । ततः प्रातरुत्थाय
संघाग्रतः श्रीविपाकश्रुते वाच्यमाने पुनर्हर्षनंदे मुनेर्मघनाम्नः
क्रमाद्व्राणरुद्रादिकृष्णांहिपक्षाभिधाने तपस्यद्भुते वाह्यमाने प्रति-
क्रांतिसामायिकाऽर्हत्पदार्चादिसद्धर्मकार्ये विशेषेण सद्भव्यवर्गे भृशं
प्रेर्यमाणे विनेयस्य सत्सप्तमाणे पुनः पाठ्यमाने सति श्रीमहापर्व-
राजाधिराजः समागान्नदोत्पन्नं रंगद्विवेकातिरेकेण सन्मंत्रिसंग्रा-
ममलेन भास्वत्कनीयः सम.....न सद्धर्मशालां समागत्य संघस्य
सम्यक् समक्षं क्षमाश्रान्तिपूर्वं स्फुटं कल्पपुस्तं प्रशस्तं समादाय
सायं निजायां सुदा मंदिरायां स्फुरच्चंदिरायां समानीय कृत्वा
निशाजागरां सुंदरां देवगुर्वादिगीतादिगानैः सुदानैः प्रगे सर्वसंघं
समाकार्यं वर्धातिविस्फारकाश्मीरजन्मछटोच्छोटपूगीफलप्रौढ-
सन्नालिकेरादिदानैः सत्कृत्य शृंगारितभकुंभस्थलारुढरंगकुमार-

स्फुरत्पंचशाखांबुजे स्थापयित्वा महापंचशब्दादि वाजिघ्ननिर्घोष-
पोषं त्रिके चत्वरे राजमार्गे चतुष्के भृशं भ्रामयित्वा मदीये शया-
भोजयुग्मे प्रदत्तं, ततः संघवाचा मया वाचितं ब्रह्मगुप्तिप्रमाणामि-
रामाभिर्वरं वाचनाभिः प्रभावाभिरभ्याभिरानंदतः, पुस्तकग्राहिण-
घाक्षिषेदश्रुतीनामिहांतर्वहिस्ताद्य सम्यग्दृशां पौषधाग्राहिणां
पुंसां कसत्कुंडलाकारपकाग्रसन्मोदकैः पारणा भीमसंसारकांतार-
भीवारणाऽदायि दानं घनं दत्तमाशीलि शीलं तपस्तप्तमष्टाहिकापक्ष-
मुख्यं, पुनर्भावनाभावितेत्यादिसद्धर्मरीत्या समाराधितं श्रीमहा-
पर्यसर्वं, कृतार्थं कृतं मानघं जन्म एतत् । पुनस्तातपादैरपि स्वीयपर्व-
स्वरूपं निरूप्यं । महामंत्रिराह भागचंद्रः सदारंगजी भाणजी राघवो
वेणिदासोऽपि वाघा च वीरम्मदे सामलो राजसी ईश्वरो मंत्रिहस्मीर
खंगारसत्कादि भोजू अमीपाल तेजा समू उग्रमुख्यः पुरांतश्च मेहा-
जलः सिद्धराजश्च रेपा सुरत्राण सद्दीरपाला नृपालस्तथा राजमहोपि
पीथादिकः सर्वसंघः सदा धंदते पूज्यपादान् महादंडकः ॥ १९९ ॥
श्री. श्री. श्री.

आचार्य श्रीजिनसिंहसूरिलये वा० यशः कुशल गणिने आपेक्ष

आदेश पत्र

स्वस्ति श्री । श्रीवेश्वातटात् श्रीजिनसिंहसूरयः सपरिकराः ।
सर्वगुणसुंदरान् वाचनाचार्ययशःकुशलगणिवरान् सपरिकरान्
सादरमनुनम्यादिशंति. श्रेयोऽत्रातप्रसत्तेः ।

तथा हिवणोकड तुहांनइ लाहोरना आदेश छह. भलि परइ रहेज्यो,
श्रावक-श्राविकाना जिम घणा भाव वघइ तिम करेज्यो, तुहे पिण
डाहा छउ, सर्व चातना जाण छउ, जिम गच्छनी घणी शोभा वघइ
तिम करेज्यो, श्रावक-श्राविका समस्तनइ नाम लेइ धर्मलाभ कहेजो ।
वा० राजसमुद्रगणिः सादरं प्रणमति. मगसिरसुदि ११ दिने ।

(पत्रना भुण पृष्ठपर एषेव छे डे)

भट्टारकश्रीजिनसिंहसूरिभिः २ वा० यशः कुशल गणीनां ।

भूण पत्र अभावा संश्लभां छे.

शत्रुंजयस्थादिजिनविंशतिः ।

रंगद्वैराग्यवासनातिशयसमादृतकठोरतरसुंदरसाधुक्रियासमा-
 णार, कृतकुवादिबृंदतिरस्कार, प्रधानजनवदनश्रुतविश्रुतनिरुपम-
 ण्डरुगुणगणसमुल्लसित चित्तदवीयोदेशसमाहृतागतश्रीगुरुराज-
 मुपदिष्टविशिष्टाभयदानादिधर्मवासनावासितांतःकरणेन, तद्गुरु-
 देशादेव यावज्जीवषाण्मासिकजीवामारिप्रवर्त्तकेन, विशेषसकल-
 गोमहिषजातिपालकेन, समस्तजैनसम्मतश्रीशत्रुंजयादिमहातीर्थ-
 क्रमोचकेन, सकलस्वदेशपरदेशमुक्तशुल्कजीजीयादिकरसंतापेन,
 नेर्मलप्रबलबलनिस्तुलभुजबलसाधितसकलभूमंडलेन दिल्लीपति-
 पुरत्राणेन, श्रीमदकवरसाहिपुंगवेन प्रदत्तश्रीयुगप्रधानविरुदाधार,
 सततं प्रहृष्टसाहिवितीर्णाषाढीयाष्टाहिकासदमारि, स्तंभतीर्थीय-
 समुद्रजलचरजीवसंघातघातनिवारणाजातयशःसंभार, वितथ-
 तया साहिसमक्षं दूरीकृतकुमतिकृतोत्सूत्रासभ्यशंसनमय-
 प्रवचनपरीक्षा'दिशास्त्रव्याख्यानविचार, विशिष्टस्वेष्टमंत्रादिप्रभाव-
 प्रसाधितपंचनदपतिसोमराजादियक्षपरिवार, श्रीशासनाधीश्वर-
 वर्द्धमानस्वामिप्रभाकरपंचमगण(धर) श्रीसुधर्मस्वामि प्रमुखयुग-
 प्रधानाचार्याविच्छिन्नपरंपरायातकोटिकगणमंडनवज्रशाखा शृंगार-
 श्रीचंद्रकुलाभरणश्रीनेमिचंद्रसूरिश्रीउद्योतनपट्टप्रदीपसर्वातिशायि-
 ज्ञानगुणातिशयप्रबोधितमंत्रीश्वरविमलकारितार्बुदाचलशिरःशेख-
 रीभूतविमलवसतिनामक श्रीआदिनाथचैत्यप्रतिष्ठापकश्रीवर्द्धमानसू-
 रिपट्टावतंस श्रीमदणहिल(पुर)पत्तनाधिपदुर्लभराजमुखोपलब्ध-
 श्रीखरतरविरुद्धश्रीजिनेश्वरसूरिश्रीजिनचंद्रसूरि नवांगीविवरणावि-
 र्भावकश्रीस्तंभनकपार्श्वनाथप्रकाशक श्रीअभयदेवसूरिश्रीजिनवल्ल-
 भसूरि श्रीजिनदत्तसूरिपट्टानुक्रमसमागतसुगृहीतनामधेय श्रीजिन-
 माणिक्यसूरिपट्टप्रभाकर श्रीऋषभेशदेवकृतानेकवारचरणसन्निवेश
 श्रीपुंडरीकाचलोपरिप्रदेशसमुल्लसितपरमरमासंसर्गांतदुर्गांतः प-
 रितः परविहारप्रतिषेधदुर्लितकोपविकारदुराचारप्रतिपंधिम-
 थनोद्भूतनव्यभव्यचैत्यनिष्पादनप्रभूतपरमोत्साहसुखसागरावगाह-
 संतुष्टपुष्टसत्कर्माचारितश्रीखरतरसंघकारितश्रीयुगादिविहारमुक्ता-

हारपुंजस्थापक, पदसंपदनुत्तरसुधामधुमधुरतरवचनरचनाऽऽ-
 वर्जितातर्जिताक्षविश्वश्रीसलेमसुरत्राणसदाचीर्णवितीर्णरवि-गुरुवार
 दुर्निवारसदुच्चारामारिपटहप्रकारप्रसादी कृतोच्छ्रितोच्छ्रितनिरुपम-
 परित्राणपितृसुरत्राणधर्मप्राग्भारसदुपदेशोल्लासजगत्प्रकाशजगति-
 जेजीयाप्रभृतिकरमोचनकारितदिग्वलय, मलयज, हासकाशसंकाश,
 यशोमरालयालपदप्रचारप्राभृतिकृतस्फुरत्कांतकांतिस्फुटस्फटिक-
 विमलदलतद्गणितिघटितसुघटकलिकालप्रगटप्रतापदूरीकृतसंताप-
 व्यापपुरुषादेयश्रीयामेयविचयप्रतिष्ठाविधायकः श्रीखरतरगच्छता-
 यकसुविहितचक्रचूडामणियुगप्रधानश्रीजिनचंद्रसूरिपुरंदरैः श्रीमदा-
 चार्य श्रीजिनसिंहसूरि श्रीसमयराजोपाध्यायश्रीरत्ननिधानोपाध्याय
 घा० पुण्यप्रधानगणिप्रमुखशिष्यप्रशिष्यसाधुसंघसुपरिकरैः प्रति-
 ष्ठितं श्रीआदिनाथययिचं कारितं च सकलश्रीसंघेन, पूज्यमानं चिरं
 नंदतादाचंद्रार्कं तीर्थमिदं ।

योगशास्त्रवृत्ति प्रशस्तिः.

सं० १६६२ वर्षे चैत्र यदि सप्तमी दिने श्रीविक्रमनगरे राजाधि-
 राज श्रीराजसिंहयिजयिराज्ये युगप्रधानश्रीजिनचंद्रसूरिपुरंदराणां
 मनुपदेशेन श्रीविक्रमनगरयास्तत्र्यमव्योसवाल्लहातीयचोपडागोत्री-
 यमंघपतिराजरापुरराजसंघपति अमरमी भार्या अमरादेयी पुत्र
 मंघपति आत्मकर्णेन आह अमीपाल कपूर (चंद्र) परिपूतेन धीयो-
 गशास्त्रवृत्तिपुनर्कं लेखयित्वा, श्रीयुगप्रधानगुरुभ्यः प्रददे, तैश्च
 श्रीलभार्तीयज्ञानकोजे ज्ञानमंघपूजये ग्यापयांशके, शिष्यप्रशिष्य-
 गांगरया गच्छमानं निरं नंदतादानंदयिधायकः । धीरन्तु० ।

(श्रीपुण्यवचना संमदभां, प्रशस्तिपत्रं उपनिनय सिमिनी उद्धृत)

० प्रवर्तक श्रीमान् गुणभागराज्ये भोज्येव वसुदेवदिनीना अंदिम
 पयमं पञ्च २५४४ प्रशस्ति से. पञ्च नेमं पापजनी लेखनं त.पनि नली.

विज्ञप्ति-पत्र—

स्वस्ति श्रीशांतिजिनमानस्य. श्रीमति वेत्तातटे प्रकटप्रोक्त-
संकटकोटिकरदिसत्पराक्रमाक्रांतनभक्रांताभ्रांतवादिबृंदप्रदत्तामान-
सन्मानदानान् प्रस्फुरद्गुःपमार विसारिल्लेच्छसंभारिहारिनिकर-
प्रणामाभिरामपादसाहिसलेमस्यञ्छलगलन्मानावमतितापितजिन-
पतियतिततिकृतत्राणावदातान्, युगप्रधानश्रीजिनचंद्रसूरिराजान्-
वा० सुमतिकल्लोल, वाचनाचार्य पुण्यप्रधानगणि, पं० मुनि-
वल्लभगणि, पं० अमीपाल प्रमुखसाधुपरिकरसंसेवितपदिंदीवरान्,
श्रीजिसलमेरुदुर्गतो वि० विमलतिलकगणि, वा० साधुसुंदरगणि,
वि० विमलकीर्त्ति, वि० विजयकीर्त्ति, वि० उदयकीर्त्ति प्रभृतियति-
ततिसमनुगतसरणिः सादरं सुंदरं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य सत्यं विज्ञाप-
यतीदं वचः, श्रेयोऽत्र श्रीसौवगुरुराजप्रसादतः ।

श्रीमतां वक्षिमय (अ ?) स्मि । तथा पत्रमेकं श्रीयुगप्रधानगुरुणा-
मागतमवगतोदंतप्रवृत्तिराग (? नं) दितं मन्मनसः । यत्तु कोट्टडा-
देशसत्क आदेशो नेतरथाऽकारि तच्चारु कृतं, नहि पुण्यप्रचयमंतरेण
पुण्यार्कयुक्तस्य क्षेत्रस्य देवसस्येव कार्यसिद्धौ तत्कालमेव दुष्प्राप्य-
माणत्वान्ममद्विरूपदिष्टा विशिष्टक्षेत्रादिष्टिः पुण्यमेवाविर्भावयति,
यत्तु द्विस्थान्या तत्पार्श्ववर्त्तिनि ग्रामे स्थेयमिति लिखितं तद्दूर-
पार्श्ववत्त (? वर्त्ति) ग्रामोऽपि नास्ति, पृथक् चातुर्मास्यवस्थान-
कृदपि नास्ति इति विज्ञेयं । भवत्प्रसादात्ता अपि सुखित .....वाहं
स्थास्ये इति. न कापि चिंताऽस्ति । सा० थिरुकस्य प्रतिः शोध्यते.
यावदत्र स्थास्यामि तावत्तत्प्रतिशोधनं करिष्यामीति ।

तथा श्रीगुरुराजदर्शनार्थं गतरूपी मञ्चक्षुषी सत्पृषीस्तस्तस्व-
दर्शनदानप्रधानपीयूषदानेन तोषणीये इति । सदा वंदनाऽवसेया,
भाटी गोइंददासोऽपि च चलितुमुत्तालतां करोति तथापि कति-
चिद्दिनानि लणिष्यति, चलमानपत्रं प्रसाद्यं, सर्वेषां पार्श्ववर्त्तिनां
साधूनां मन्नामग्राहं वंदना निवेद्या, चैत्रासितदशम्या रजन्यां ।
(भूषण पत्र अमारा संयुद्धमां छे.)

પરિશિષ્ટ (૬)

કવિવર શ્રીસૂરચન્દ્ર* વિનિર્મિત દ્વિચંદોમય શાંતિનાથસ્તવગર્ભિત—

અજિતજિનસ્તવ—

(ઉપજાતિ)—

વિશ્વપ્રભું! સેનમહી ન નાથં, સુવંશજં પદ્મજડત્વહારમ્ ।
શ્રીભાસ્કરં શ્રીઅજિતં ચ ભૂયા, આનન્દકન્દં ત્વચ્ચિરેણતાયં ॥ ૧ ॥
જનાશુધીશં કરમંશુકાન્તિં, ચન્દે મહાશાન્તિમહં સદા (૧×) યમ્ ।
સુરાસુરક્ષમાપનરાહ્યાધીશ-સંસેવિતં શ્રીસુમનઃપ્રભું ચ ॥ ૨ ॥ યુગ્મમ્ ॥

(શાર્દૂલ વિકીરિત)—

વર્ણ્યસ્વર્ણસર્વર્ણરુક્ષમગુણક્ષેત્રં રસારમ્યકો,
જન્માનન્તસમુદ્રસજ્જતરણિઃ સારક્ષર(૧૨) ક્ષાકરઃ ।
દુષ્કર્માલિરિપુપ્રવારકતમઃ સંહારતા કારિક-
ત્ત્વાણં માં કરુણાસ્પદં હ્યજિતરાટ્ સૂરોઽવતાત્તામસાત્ ॥૩॥
મિથ્યાત્વદ્રુમમહાકુવારણનિર્મ રક્ષેણ ભવ્યપ્રદં,
સન્નિત્યં સુખમદ્ગ્નિમદ્રવિનિકાથં સંતુતં સન્ત(૧૩) યુગ્મમ્ તમ્
મોહાદ્વિ સ્વરુકં † શિવં સ્થરનિમચ્છેદં-ક્ષમં વજ્રસ-
હન્તામોગવિધિં વરં નમનમશ્રીવન્ધુરં વાજિતમ્ । ॥ ૪ ॥

* આ કવિવરનીજ કૃતિ ૩ હજાર શ્લોક પ્રમાણુ ‘સ્થૂલભદ્રશુભાલા પ્રકરણુ’ ની પ્રેસ કોપી ‘યશોવિજયચંદ્રમાલા-ભાવનગરના સંચાલક શ્રીમાન અલયચંદ લગવાનદાસ ગાંધી પાસે છે.

† જે અક્ષરોના નીચે કાળી લીટી કરેલ છે. તે અક્ષરોને જુદા કરી લેવાથી અનુષ્ટુપ ૧૩ શ્લોકનો શાંતિ જિનસ્તવ જુદો થાય છે. જે એના પાછળ આપેલ છે.

‡ સ્વરુકં-વજ્રં ।

(स्रग्धरा)-

वैश्वप्राधान्यसेद्धः सुगुणनिकरखानिर्जितो नन्दिविद्या-
 सच्छीशांतिः सलीलः सदुपशमधनीतालयः (१४१) पात्वपायात् ।
 सद्भ्यानो हर्षकारः समगुणवसतिर्वर्जिताज्ञानभारो,
 नुचक्रोधारिवर्गः प्रदितभवनिवासाकरः श्रीजिनेशः ॥ ५ ॥
 अच्छाच्छात्माचिराच्च प्रथितमहिसमाख्योत्करः सादरोघो-
 दारस्कन्नोदरीशोऽतिदरकरिहरीशो दशाश्वप्रचारः ॥ (१५१)
 मन्दारद्रुप्रमल्लिसितसुमकलिकाजातिमुख्यैः पयोजैः,
 श्रीदेवाः पूजयन्ति प्रजितगदमदः सुक्रमः सोऽस्तु लक्ष्म्यै ॥ ६ ॥
 ध्यातो देवाधिपैः सह्यहृदयधरो दामसो व्याधिवारा-
 द्विश्वप्रष्टोरसेनोघनदनुजनृपांच्यो हि योगप्रराजः (१६१ युग्मम्) ।
 यस्य ध्यानात्समेऽत्र क्षयमहितगणा यान्ति रोगालिनाशी,
 दुष्टास्ताक्ष्यादिवोप्रागरलवदुरगाः सोऽचिरात्पातु नन्दी ॥ ७ ॥
 दक्षो भास्वन्मनः पाः अनुलयलकलो युद्धमुक्तः सशुष्मा §
 भव्यान् भद्रैकपात्रं (वि)गतभवभयौघप्रगाढः ससातः (१७१)
 श्रेयः श्रेयः सुकेली सदनपमनिवासानुकारो विभोगो,
 रक्ष्यात्प्राणीगुणीशकमलमुखकलोऽशोचनः सोऽजितेशः ॥ ८ ॥
 नित्यं सच्चन्द्रचङ्गोऽद्विरिपुनतपदः कामहा चन्द्रकायः,
 सर्वं मद्रं सुकीर्तिः करिष्करसुकरो रातु शं (१८१) कृज्जनानाम् ।
 विद्याशालब्धिकारः समयनयधनो मानरिक्तोल्लभारः,
 प्राज्योजो मारकोऽय्यो मुनिजनसुमनः पुङ्गवः शान्तिदोऽसौ ॥ ९ ॥
 नृणां नाथो जिनोऽर्च्यो दलितकलिमलः साधु जीषाश्चिरं यो,
 गोप्ता विश्वस्य सार्वस्त्रिजगदवनकृज्जन्मना नाधिनी (? ना) शी ।

निस्सन्तापः (१९१) स शीघ्रं शमयंमनिरतो हेमवर्णाभदेहो, ।

वर्यः पापं हरोतीह भुवि कृततनून्मन्मतौघो नितान्तम् ॥ १० ॥

अंहो निस्तारकोऽसावयद § इह भवाम्मोघितोऽलब्धसन्धेः,
स्फूर्जत्सम्पत्तिकार्युद्धरतु भविजनान् क(१९०) प्ररूपो जिनेशः ।

साधुप्राण्यब्जबोधप्रियतरतरणिः सारणिः सारसम्प-
द्रह्नीवृद्धौ समन्ताजितरवजलधिः सेवधिः सौख्यराशेः ॥ ११ ॥

सातत्यं पाहि पाहि प्रवरगुणजिनाधीश ! संसारवार्धि-
मध्याग्निः शोध्य नेतः प्रभवविसरहा सत्सर प्राणहन्तः ।

संसक्तं युष्मदंहिप्रवरजलरूपापातिनं (१९१) मां जिनेश !,
सौभाग्यप्रष्ठभाग्य ! प्रथनदतमसां संहरापन्नपाप ॥ १२ ॥

कल्याणप्रख्यकायच्छविरशुभहरः सन्ततं विग्रहच्छित्,
सौर्वी घाचं प्रयच्छ प्रशमततिकरीं त्वं जनाधारदेव ! ।

नित्यं सम्प्रार्थयेऽहं जयनिचयकरांशुप्रभो हि भुवः (१९२) म-
एतद्दे चन्द्रशान्तिप्रदगतवृजिनेशोत्तिदायं च प्राप्त ॥ १३ ॥

एवं स प्रातु वो वाञ्छितमिह नियतं सर्वदा सूरचन्द्रो,
जाविग्धेशो नुनावात्र सविनयनयं सौचभक्तप्रभुयै

स श्रेयाः श्रेयसे पर्ई विर्धु (१६) मितभगवत्स्तोत्रमिश्रस्तवेन,
श्रीचारित्रोदयांहिद्वयकजमधुरुत्सूरचन्द्रो वशी १९३ शः ॥ १४ ॥

इति श्रीमत्तरंगच्छेद श्रीजिनभद्रसुरिसन्तानीय श्रीचारित्रोदयवाचकशिष्यवाचक
वीरकल्मषाग्निशिष्य 'सूरचन्द्र' वाचकविरचित श्रीशान्तिनाथत्रयोदश-

श्लो३५६मृगगर्भित श्रीअजितजिनराजस्तवः (समाप्तः) ।

किञ्चिन्पायो नृनमिदम् ।

§ अमारदायक-सौभाग्यदायक ।

चतुर्दशश्लोकात्मकाजितजिनराजस्तवादुद्धृतो वाचक-श्रीसूरचन्द्रकृतः

श्रीशान्तिजिनस्तवः—

विश्वसेनमहीनाथ-वंशपङ्कजभास्करम् ।
 आचिरेयं जनाधीशं, वन्दे शान्तिमहं सदा ॥ १ ॥
 सुरासुरनराधीश-सेवितं सुमनःप्रभुम् ।
 स्वर्णवर्णसमक्षेत्रं, सास्यसद्रससागरम् ॥ २ ॥
 कर्मारिवारसंहार-कारिणं करुणास्पदम् ।
 मिथ्यात्वद्रुमभङ्गेभ-सन्निभं भविका ! नुत ॥ ३ ॥ युग्मम् ।
 मोहाद्रिशिखरच्छेदं, वज्रभोगविवन्धुरम् ।
 वैश्वसेनिर्जिनो नन्द्या-च्छ्रीशान्तिः समतालयः ॥ ४ ॥
 पापायासहरः सर्व-ज्ञानभानुदिवाकरः ।
 अचिराख्योदरोदार-दरीदरहरीश्वरः ॥ ५ ॥
 मन्दारमल्लिकाजाति-पयोजैः पूजितक्रमः ।
 देवाधिपैः सदा सोऽन्या-द्विश्वसेननृपाङ्गजः ॥ ६ ॥ युग्मम् ।
 यस्य ध्यानात्समे यान्ति, रोगास्ताक्षर्यादिवोरगाः ।
 सोऽच्चिरानन्दनः पातु, युष्मान् भवभयौघतः ॥ ७ ॥
 श्रेयःकेलिनिवासामो !, गुणी कमललोचनः ।
 सच्चन्द्रचन्द्रिकाचन्द्र-समकीर्तिः करोतु शम् ॥ ८ ॥
 विशालनयनो मार-मारको मुनिपुङ्गवः ।
 शान्तिनाथो जिनो जीया-च्चिरं जगज्जनाधिपः ॥ ९ ॥
 शीघ्रं शमय हे देव !, पापं भुवितनूतताम् ।
 निस्तारय भवाम्भोधेः, स्फूर्जत्सम्पत्तिकारक ! ॥ १० ॥
 पाहि पाहि जिनाधीश !, संसार बार्द्धिमध्यतः ।
 भवत्स्मरणसंसक्तं, युष्मदंहिप्रपातिनम् ॥ ११ ॥
 सौभाग्यभाग्यसम्पन्न-कल्याणच्छविग्रहः ।
 वाचंयमजनाधार !, नित्यं जय प्रभो ! ध्रुवम् ॥ १२ ॥
 एवं शान्तिजिनेशोऽयं, प्रातु वो वाञ्छितं सदा ।
 'सूरचन्द्रो'नुनावात्र, यं सौवश्रेयसे वशी ॥ १३ ॥

परिशिष्ट (च)

अभेदाभाह धनासुधारनी पोणभां देहरानी पोण. लोयराभां भूण
नायक श्री आदिनाथ भगवाननी पक्षाही उपरनो लेख.

श्रीआदिनाथ भगवाननी पलाठी उपरनो लेख.

संवत् १६५३ अलाह ४२ वरसे पातिशाहि श्रीअकबरविजयिराज्ये
माघवद २ सोमे प्राग्वाट ह्यातीय श्रीअहम्मदावादनगरवास्तव्य
सं० ॥ श्रीसाइया भार्या ताकु पुत्र सं० जोगी भार्या जसमादे
कुक्षिरत्नसंघपतिसोमजीकेन मातृसहिता (?) पुत्र सं० रत्नजी.
सं० रूपजी सं० खीमजी. पौत्र सं० सुंदरदास प्रमुखयुतेन
श्रीआदिनाथविचं सपरिकरं कारितं प्रतिष्ठितं च बृहत्त्वरतरगच्छे
श्रीजिनमाणिक्यसूरिपट्टालंकार दिल्लीपति शाह श्रीअकबरप्रदत्त
युगप्रधानविरुद्धधारक श्रीजिनचंद्रसूरिभिः आचार्य श्रीजिनसिंहसूरि
प्रमुखपरिवारयु (तैः) तेन श्रेयोस्तु ॥ सूत्रधार गह्ला मुकुंद कारितं ।

आ० श्रीनंदनसूरिश्च भ. ना सौजन्यधी.

धना सुधारनी पोणभां शांतिनाथ भगवानना देशसरना लोयराभां

भूण नायक श्रीआदिनाथ भगवान ।

संवत् १६५३ अलाह ४२ घर्षे पातिशाहि अकबरविजयिराज्ये
माघ सुदि १० सोमे । प्राग्वाट ह्यातीय श्रीअहम्मदावादनगर
वास्तव्य सं० सा० साइया भार्या ताकु पुत्र सं० जोगी भार्या
जसमादे कुक्षिरत्नेन संघपति सोमजीकेन भ्रातृ सं० शिघा, पुत्र
सं० रतनजी. सं० रूपजी. सं० पीमजी, पौत्र सं० सुंदरदास
प्रमुखयुतेन आदिनाथविचं सपरिकरं कारितं प्रतिष्ठितं च श्रीबृह-
त्त्वरतरगच्छे श्रीजिनमाणिक्यसूरिपट्टालंकार दिल्लीपति पातिशाहि
श्रीअकबरप्रदत्तयुगप्रधानविरुद्धधारक श्रीजिनचंद्रसूरिभिः.....
.....आचार्य श्रीजिनसिंहसूरिभिः.....प्रमुखपरिवारयुतैः
.....श्रेयोस्तु.....सूत्रधार गह्ला मुकुंद कारित

आ० श्रीनंदनसूरिश्च भ. ना सौजन्यधी.

परिद्धर उपर पंथतीर्था भगवान उपरनो लेभ.

॥ ९० ॥ स्वस्ति । अलाई ४२ वर्षे माघमासे शुक्ल दशमीदिने श्रीअहमदाबाद महानगरे प्रक.....प्रभाव प्रौढ प्रताप प्रासाद प्रसादित निखिल प्र.....प्रतिस्पर्धक वरपार्थिव पटल याव-
ज्जीवपा—मरसिक जीवामा.....प्रवर्त्तनकुशल विशेष विहित...
...कला ? गाररक्षणा समस्तजीवसंमतसंततसुकृतसारहारसंगत श्रीशत्रुंजयमहातीर्थकरमोचनवरविचक्षण । सकलस्वदेशपरदेश शुल्कजीजीयाकरमोचनविधिसमुत्पादितजगज्जीवसमाधान । पर-
चललीलादलनप्रत्यल निसुभनिर्मलं प्रवलवलस्वीकृतसकलभूमंडलं लक्ष्मी..... । ... लाससावधान करुणारसनिधान । प्रभूत यवन-
प्रधान सप्रा.....दिल्लीपति सुरत्राण श्रीअकबरशाहिविजयिराज्ये श्रीवृहत्खरतरगच्छाधिप श्रीजिनमाणिक्यसूरिपट्टप्रभाकरसुधर्म-
देशनाद्यनेक २ प्रगुणगुणरंजितश्रीमदकबरशाहिप्रदत्त युग-
प्रधान वि.....

आ० श्रीनंदनसूरिश्च म. ना सौजन्यथी .

अमदाबाद रायपुर शामणानी पोणभां शामणाञ्जना भांयाभां श्री शामणा पार्थनाथञ्जना देशसरनो शिलालेभ.

॥ ९० ॥ स्वस्ति श्रीमंगलाचार, स्फारवस्तुप्रकाशनम् ।

पापप्रणाशनं जीया-जिनशासनमुत्तमम् ॥ १ ॥

संवत् १६५३ अलाई ४२ वर्षे पातिसाहि श्रीअकबर विजयराज्ये श्रीवृहत्खरतरगच्छाधिप श्रीजिनमाणिक्यसूरिपट्टालंकार स्वधर्म देशनाद्यनेकगुणरंजित श्रीमदकबरसाहिप्रदत्त युगप्रधानपद श्रीस्तंभनतीर्थनगर समीप सागर जलचर जीवरक्षाकारक सदाषा-
ढीयाष्टान्हिका सकलजीवामयदानदायक कुमतकौशिकसु(सू)रा-
वतार भट्टारक युगप्रधान श्रीजिनचन्द्रसूरिभिः श्रीजिनसिंहाचार्य प्रमुखोपाध्यायवाचकसाधुसंघयुतैः । श्रीअहममदाबादनगरवास्तव्य प्राग्वाटज्ञातिमंडन सा० साईया पुत्र सं. जोगी भा. जसमादेवी पुत्ररत्नेन श्रीखरतरगच्छ सामाचारीवासितान्तःकरणेन स्वगच्छ-
परगच्छीयसुपरिवारस्वगुरुराजादि साधुसार्थोपशोभित श्रीशत्रुंजय महायात्रा विधायकेन विहितस्वदेशपरदेशीय सकलसाधर्मिक-
प्रतिगृहं रजतार्चलंभनिकेन कृतानेकजिनप्रासादप्रतिमा प्रतिष्ठादि धर्ममहोत्सवेन अनेकसाधर्मिकविविधवात्सल्यादि धर्मकरणीय-

रसिकेन संघपति सोमजीकेन भ्रा० शिवायुतेन पुत्र सं. रत्नजी सं. रूपजी सं. पीमजी पौत्र सं. सुंदरदासादिपरिवारशोभितेन श्रीलटकणसाधु प्रतोलिकायां । विधिना स्ववित्तनिष्पादिते नव्यचैत्ये-
श्रीश्यामलपाश्वेनाथत्रिवं फाल्गुनशुदि ११ दिने महामहं स्थापया-
मास । श्रीदेवगुरुगोत्रदेवीप्रसादाद् वंद्यमानं पूज्यमानं च चिरं
नंदादाचंद्रार्कं शुभं भवतु ॥ छ ॥

सं. २०१६ ना आसो सु६ १२ रविचारे आ शिवाक्षेप उतारीने अभदा-
दावा६ रायपुर शाभणानी पोण, बैथानी गारी, श्रीपार्श्वयंद्रगच्छना उपाश्र-
यथी भोक्षनार मु० आलखंद्र.

टमलानी पोणनी तक्षीउपरनो लेभ.

स्वस्ति श्रीमंगलाचार-स्फारवस्तुप्रकाशनं ।

पापप्रणाशनं जीया-जैनशासनमुत्तमं ॥ १ ॥

संवत् १६५३ अलाह ४२ बर्ये पातिशाहि श्रीअकबरविजयिराज्ये
श्रीगृहत्वरतरगच्छाधिप जिनमाणिक्यसूरिपट्टालंकारश्रीस्वधर्म-
वेशनाधनेकगुणरंजित श्रीमदकबरशाहिप्रदत्तयुगप्रधानपद श्रीस्तं-
भतीर्थनगरसमीपसागरजलचरजीवरक्षाकारकसदापाढीयाष्टाहि-
कासकलजीवाभयदानदायक कुमतकौशिक सु(सू) राघतार भट्टा-
रक युगप्रधान श्रीजिनचन्द्रसूरिभिः जिनसिंहसूरि.....धाच-
कोपाध्याय .....प्रमुखोपाध्यायादिकसाधुसंघयुतैः]तेन श्रीमह-
म्मदावादनगरवास्तव्य प्राग्वाटज्ञातिमंडन सा० साइया पुत्र सा०
जोगी भार्या जसमादेवी पुत्ररत्नेन श्रीखरतरगच्छसामाचारीवासि-
तांतःकरणेन संवत् १६४४ स्वगच्छपरगच्छीयसुपरिवारस्वगुरुदा-
जादि.....सार्येन) श्रीशत्रुंजयमहायात्राविधायकेन विहितस्व-
देशपरदेशीय (सकल) साधर्मिकप्रतिगृहरजतादिलंभनिकेन, कृता-
नेकजैनप्रासादप्रतिमाप्रतिष्ठादिधर्ममहोत्सवेनादानेकसाधर्मिकवि-
विधघात्सल्यादिधर्मकरणीरसिकेन संघपति सोमजीकेन भ्रातृ
शिवा युतेन पुत्र सं० रतनजी रूपजी खीमजी, पौत्र सुंदरदासादि
परिवारशोभितेन श्रीटीमलाप्रतोलिकायां अक्षततृतीयादिने स्वघन-
निष्पादिते नव्ये चैत्ये स्वयं कारितं स्वगुरुप्रतिष्ठितं धीनमिर्विचं
सपरिकरं समहं स्थापयामास । श्रीदेवगुरुगोत्रदेवीप्रसादाद्धर्ममानं
प्रपूज्यमानं नंदतु आचंद्रार्कं वंद्यमानं शुभं भवतु ॥

परिशिष्ट (छ)

(श्रीमान् लब्धिप्रदोत्तर रचित-)

अर्जुनतीर्थ शैत्यपरिपाटी स्तवन

(संवत् १६४१ जिनचंद्रसूरि यात्रीसंघसह)

दृष्टा - तीर्थंकर त्रेवीसमउ, पासजिणेसर देव ।

चरण कमल तसु अणुसरी, गुण जंघिसुं संखेव ॥ १ ॥

जालउरा संघ चालीयउ, अर्बुद भेटण काज ।

भवियण जन सवि हरखीया, जिम केकी घनगाज ॥ २ ॥

जुगप्रधान गुरु सुरतरु, श्रीजिणचंद मुणिंद ।

जात्रा करण गुरु संचरइ, साथइ श्रावक वृंद ॥ ३ ॥

चउपइ-रिसहनाह मरुदेवीनंद, सेवन ऊ(वा)ननइ (?) सुरतरुकंद ।

अगर कपूर कस्तूरी करीं, पूजिउ आदिजिन ऊलट घरी ॥४॥

सोलम जिन सोहग कंदलउ, पूनिम ससि दीसइ भलउ ।

शांति करण श्रीशांतिजिणंद, वीजइ भुवनि पणमुं आणंद ॥५॥

नेमिनाह जिण बावीसमउ, तीजइ जि(ण)हर उलट नमउ ।

पुरिसादाणी पासजिणंद, जसु दरिसण मनि परमाणंद ॥६॥

महावीर त्रिभुवन आधार, चरच्या चरण कमल सुहकार ।

सुरनर किंनर सेवइ पाय, वंद्या जिणवर पंचे भाय ! ॥ ७ ॥

श्रीजिनकुशलसूरि नामि, सीझइ वंछित मनना काम ।

पद पंकज प्रणमी मनरंगि, पासज नमि चाल्या मनरंगि ॥८॥

ढाल-हिव पहिलउ रे सार सुवधि जुहारियउ,

दुख दुरगति रे दालिद दूरइं वारीयउ ।

वलि उंडू रे गामइ जिनवर भेटीयउ,

श्रीगोहिली रे जिनवंदी दुख भेटीयउ ।

भेटीया अरिघर विकट संकट जासु दरिसण दुख टलइ,

गछराज जिनचंदसूरि सुह नामि सवि आस्या फलइ ।

अराधेव हरि जिम मोर पावस केतकी मधुकर मनइ,
तिम सुगुरु दरिसण भविक वंछइ, अंगि आणंद अतिघन
सीरोही रे आवा जउ गु. ॥ १० ॥

संचरइ श्रावक साधु साथइ आदि जिणवर वंदिया,
श्री सात जिणहर संति ताई वंदी पाप निकंदिया ।
संधणोद घाढिल उपर जगगुरु भविकजन अभिनंदिया,
हम्मीर पुरवर आदि जिणहर संघसुखकर वंदिया ॥ ११ ॥

ढाल - सीरोही पुरि पास जिन निरखी
पालडी जिनवर पूजी मन हरखिया,
हणाद्रपुरि जिणहर एकमइं मेटीयउ,
आदि जिन पास नमि कर्ममल मेटीयउ ॥ १२ ॥

ढाल - धरणी रमणि उरि हार सार त्रिभुवन मन मोहइ,
वेउलवाडइ भुवन पंच नलणी सम सोहइ ।
नवर नाटारंभ थंभ तोरण अति चंग,
विमल वसही नाभिनंद पूजउ मनिरंग ॥ १३ ॥

लूणग वसही विंघ चंग वंधा नेमि नाह,
भीमसाह वसही रिसह अरचिउ उछाह ।
मंडलक घसही पासदेव मेदिउ कल्पद्रुम,
हुंयड घसही विंघरंग पूज्या पुरुषोत्तम ॥ १४ ॥

अचलगढइं वरराघविहार पूजिउ संतीसरा,
युगवर कीरत रतन सूरि वंदिउ गुरु सुरतरा ।

चउमुख सह (?) सा तणइ प्रसादि वंधा आदीसरा,
कुंयुनाथ त्रीजइ भुवनि पणमिउ जगदीसरा ॥ १५ ॥

ओरीसइ सिरिखीर सामि मनरंगि जुहारउ,
लहुया गुरुया विंघ सवे नमि दोहग डारिउ ।
खरतर श्रावक सकलसंघ मननइ उच्छाह,
दान पण्य प्रजा करी प ल्यइ ल(ख)भी लाह ॥ १६ ॥

ઢાલ - હિવ વલિતાં વલિ સ્વામિ હુણાદ્રદ્વિપુરિ મેઢ્યા જિન વેલાંગરી,
કાલં(દરિ)ઝરિ(?) પુરિ ઠામિ પ્રમુખ નયર પ્રમુ વંઘા મનિ
 ઝલટ ધરી ણ ॥ ૧૭ ॥

કુશલચેમ સંપત સોવનગિરિવર શુભ સુકને નિજ ઘરિ
 વલી ણ ।

વંઘા જિનવર પાસ આસજ મનતળી જિનવર દરસણિ
 સવિ ફલી ણ ॥ ૧૮ ॥

સે(?) જે)સમરદ્ અરિહંત તસુ ઘરિ સંપદા ક્ષિત્તિરયણ સિરિ
 સો ઘરદ્ ણ ।

સેવ્યાં હર્ષધિશાલ પ્રમોદ અંગિ વલી હર્ષધર્મ તે મનિ
 ધરદ્ ણ ॥ ૧૯ ॥

ગચ્છ શ્વરતર સિણગાર શ્રીજિનચંદસૂરિ સાંનિધિ તીરથ
 વંદિયા ણ ।

ઘાત્ર(?) ગાય)કમાંહિ પ્રધાન સાધુમંદિરગળી સીસ હુ (ઇણ)
 પરિ શુણ ગાધિયા ણ ॥ ૨૦ ॥

કલશ-ઈમ નયર શ્રીજાલઝર અરબુદ સકલ તીરથ વંદિયા,
 સોલસદ્ ઇગતાલ (૧૬૪૧) વરસદ્ માઘ માસિ આણંદિયા ।
 મુનિ ધિમલરંગ સુસીસ લબ્ધદ્ મન કલ્લોલદાં શુણ મળ્યા,
 જે ચિત્ત ચોલ્લદ્ હૃદય રાલ્લદ્ તેહ પામદ્ સુખ ઘળા ॥ ૨૧ ॥

પંચનદીસાધન ગીત—

રાગ આશાવરી ઢૂહા—

શ્રીઅકવર હરપિત હુકમ, કરમચંદ આણંદ ।

પંચનદી સાધન મળી, વીનવીયઝ જિનચંદ ॥ ૧ ॥

સુભ વેલા સુભ વાસરદ્, સુભ સુકને સુભ વારિ ।

મુલતાણિ સંઘવાસરદ્, કમિ જુ કરદ્ વિહાર ॥ ૨ ॥

महिपति मूक्या मेवडा, च्यारे चतुर सुजाण ।

पतसाही जण वर्या, पटुता गुरु मुलताणि ॥ ३ ॥

चाल-मुलताण मंडल मोटइ परि मंडयु, कीधा तोरण सात ।

दसारणभद्रतणी परि वंदइ, श्रीसंघ सुगुरु विख्यात ॥ ४ ॥

मीर मल्लिक खुदा सिम खोजा, आब्या सनमुख घाक ।

जयजयकार हुया जगि सघलइ, धाज्या गहिर निस्तान ॥ ५ ॥

संघसमघाय कियउ पइसारु, राख्यउ महीयलि नाम ।

आदर अधिक अमारि पलाई, मास दिवस लगि ताम ॥ ६ ॥

संवत सोल बावन्नइ वरसइ, माहसुदइ तिथि वारसीत ।

जिनवत्तसूरि कुशल गुरु समरी, माणिक्यसूरि सुधा सीत ॥ ७ ॥

अठम भक्त करी आराधइ, पंच पीर सुभ ध्यान ।

आवक विबुध करइ तिहां करणी, पूजा प्रमुख प्रधान ॥ ८ ॥

सुविहित साधुतिरोमणि मुनिवर, आवकतुं परिवार ।

पातसाहि आदेसी वइठा, नावा नदियमझार ॥ ९ ॥

ततखिण ध्यान धरंतां आया, पंचपीर तिण ठाणि ।

गाज वीज आडंबर मंडपु, न चलयुं सूरि सुझाणि ॥ १० ॥

ध्यानघलइ गुरुसांनिधि साध्या, पंचपीर तिणवार ।

तव तूठे वर दीधा पंचे, जंपइ जय जयकार ॥ ११ ॥

अतिशइ देखि तिहां कणि अधिकउ, लोकतणइ मनि भायउ ।

झगमग दीति थई दीपकनी, रामा रंगि घघायउ ॥ १२ ॥

पंच नदी साघी संघकाजइ, पूगी मनोरथमाला ।

दान पुण्य संगइ तिहां कीधा, जाणइ वाल गोपाला ॥ १३ ॥

उदय कीधउ खरतर जिनशासनि, उदयउ जिनचंद ।

अधिक उदय प्रतपउ श्रीसुहगुरु, जां लगि ध्रुव रवि चंद ॥ १४ ॥

सादर सुंदर अति आडंबर, उच्च नयर गुरु आया ।

पारल लखइ प्रमुख चांपसी, पइसारइ जसु पाया ॥ १५ ॥

राग सोरठी—आज उछरंग आणंद उलट धणुं,

आज सुधारसमेह बूढउ ।

जुगप्रधान गुरु गच्छ खरतर धणी,
सूरि जिनचंद जु आज दीठउ ॥ १६ ॥ आज० ॥

पंचनदी साधिनइ नयर देराउरइं,
विहरता साधुसुं सुगुरु आयु ।
नाम मंत्राक्षर ध्यान धरतां निसंदे,
कुशलगुरु दरसण वेगि पायु ॥ १७ ॥ आज० ॥

श्रीजिनमाणिकसूरि गुरु वंदिया,
नरहर हरखिया भविक प्राणी ।
जेसलमेरु गढ पूज्य पधारीया,
छत्रपति समानी भीम वंदीया ॥ १८ ॥ आज० ॥

वाजि गजराज नरराजसुं परिवर्यु,
आवीयु भीमजी बहु दिवाजइ ।
संघपति राइचंद अधिक उच्छव कियु,
घरि घरि मंगलतूर वाजइ ।
अनुक्रमइ मरुधरा देसमांहि विचरता,
नयर अणहिलपुर सुगुरु आवइ ॥ १९ ॥ आज० ॥

पूरव बोल सुप्रमाण करि आपणा,
सूरि जिणचंद इम जस जग पावइ ॥ २० ॥ आज० ॥

आविया श्रीपूज्य राजधानी पुरी,
वाजए भेरीया सुजस भेरी ।
संघसहित चिरकाल जिनचंदजी;
चडाति कला हुवइ सुगुरु ? तेरी ॥ २१ ॥ आज० ॥

गणि समयराज रचित

यु. प्र. श्रीजिनयंद्रसूरि गुरु-रास

श्रीजिणसासण चिरजयंउ, श्रीखरतर गणधारो रे ।
 श्रीजिणचंदसूरीसरू, गाईसुं इणि अधिकारो रे ॥ १ ॥ श्रीजिण० ॥
 सोहम सामि परंपरा, सूरि अनेक प्रकारो रे ।
 चउसट्टिमइ पाटइ जयउ, जुगप्रधान जयकारो रे ॥ २ ॥ श्रीजिण० ॥
 श्रीजिनमाणिक मुणिवइ, पाट उदयगिरि सूरि रे ।
 थाप्या रावल मालदे, प्रतपइ पुण्य पंडूरो रे, ॥ ३ ॥ श्रीजिण० ॥
 नाण चरण निरमला, चंदकुलइ गुरु सोहई रे ।
 देसविदेसइ विहरता, भविषण नर बोहई रे ॥ ४ ॥ श्रीजिण० ॥
 अनुपम अतिसय गुण भला, अचणि सुण्या जिणचारई रे ।
 अकबरसाहि नरेसरू, रंज्यउ चित्तमझारई रे ॥ ५ ॥ श्रीजिण० ॥
 आदर करी गुजरातथी, वेगइ गुरु बोलाविया रे ।
 गामागर पुरि विचरता, लाभपुरइ गुरु आया रे ॥ ६ ॥ श्रीजिण० ॥
 वंदी गुरु देसण सुणी, रंज्यउ अकबर जाणी रे ।
 सात दिवस अमारीना, दीधा धरम पिछाणी रे ॥ ७ ॥ श्रीजिण० ॥
 जुगप्रधान विरदइ कर्या, जलचर जीव उगार्या रे ।
 अउर लाभ बलि धर्मना, दीधा जस विस्तार्या रे ॥ ८ ॥ श्रीजिण० ॥
 श्रीजिणसिंघसूरीसरू, श्रीआचारिज कीधा रे ।
 कर्मचंद मंत्रीसरू, उच्छव करी जस लीधा रे ॥ ९ ॥ श्रीजिण० ॥
 अन्न दिवसि मुलताणनउ, संघ घणउ तिहां आवइ रे ।
 वंदीनइ उच्छव करी, आदर करी बोलावइ रे ॥ १० ॥ श्रीजिण० ॥
 मंत्रीसर कर्मचंदनइ, संघ सह अणुसारी रे ।
 शुभशकुनादिक जोईया, लाभ विशेष विचारी रे ॥ ११ ॥ श्रीजिण० ॥
 अकबर साहि विदा लही, संघ सहित गुरु चालई रे ।
 सिंधुदेश साधण भणी, चोरउ अरि पालई रे ॥ १२ ॥ श्रीजिण० ॥
 पतिसाही तिनि मेवडा, हुकमइ साथइ आवई रे ।
 जिहां जिहां सहगुरु संचरइ, जीवदया वरतावई रे ॥ १३ ॥ श्रीजिण० ॥

क्रमि क्रमि सहगुरु विचरतां, आया श्रीमुलताणई रे ।
 अति उच्छव आडंवरइ, जयजयकार वखाणई रे ॥ १४ ॥ श्रीजिण० ॥
 थो(घो)रवाड नानिग तणा, राजा सीमा रंगई रे ।
 पंचनदी साधण तणी, देई खमासण चंगई रे ॥ १५ ॥ श्रीजिण० ॥
 शुभ दिवसइ मुलताणथी, पांगुरिया गुरुराया रे ।
 संघसहित हिव अनुक्रमइ, पंचनदी तटि आया रे ॥ १६ ॥ श्रीजिण० ॥
 चंदवेली पत्तन भलइ, उतरीया शुभ ठामई रे ।
 गुणरागी श्रावक भला, सावधान गुरु कामई रे ॥ १७ ॥ श्रीजिण० ॥
 हाजी फते आलम खान, समाइल देर रे ।
 फतेपुर किहरीरना, उच्च मरोट संमेल रे ॥ १८ ॥ श्रीजिण० ॥
 सीतपुरी उबावडा, घलु जज्जेवाहण रे ।
 जेसलगिरि देराउरा, भरकर भुट्टे वाहण रे ॥ १९ ॥ श्रीजिण० ॥
 पइंत्रीसां गामां तणा, संघ सहु तिहां मिलिया रे ।
 सहगुरु भावइ वांदतां, संघ मनोरथ फलिया रे ॥ २० ॥ श्रीजिण० ॥
 आंबिल तप जप साधना, करी आतमसुद्धि सारू रे
 पूरवविधि सवि साचवी, करी अट्टम तप वारू रे ॥ २१ ॥ श्री० ॥
 सोलह सइ बावन (१६५२) समइ, माहसुदीइ शुभमासई रे ।
 वारसि तिथि पुण्यारकइ, सुंदर मन उल्लासई रे ॥ २२ ॥ श्रीजिण० ॥
 धूप जाप बलिबाकुला, श्रावक सयल करेई रे ।
 पाठक वाचक मुणिवरू, श्रावक साथइ लेई रे ॥ २३ ॥ श्रीजिण० ॥
 जपता निजगुरु देवता, चइठा वेडी मांहई रे ।
 वेडी हिव चालती, आई नदी प्रवाहई रे ॥ २४ ॥ श्रीजिण० ॥
 पंचनदी विच पामीनइ, मंत्र जपइ तिणि वेला रे ।
 सूर वीर साहस पणइ, श्रावक साधु समेला रे ॥ २५ ॥ श्रीजिण० ॥
 भीम भयंकर अध रातइ, पंचनदी जल पूरई रे ।
 निरधारी वेडी तिहां, राखी लोक हजरई रे ॥ २६ ॥ श्रीजिण० ॥

पंचपीर तिहां साधीया, पंचनदीना सामी रे । -
 सह गुरु नईं सुप्रसन्न थया, संघ उदय सुख कामी रे ॥ २७ ॥ श्रीजिण० ॥
 तिहांथी घेडी वालीनईं, आया गुरु निज डेरई रे ।
 ढोल दमामा सरणाइ, वाजइ सबद घणेरेई रे ॥ २८ ॥ श्रीजिण० ॥
 सहगुरु सघली विधि साचवी, सघला संघ वंदाया रे ।
 उच्छव रंग विनय करी, नरनारीय वधाया रे ॥ २९ ॥ श्रीजिण० ॥
 याचक जन संतोपीया, दान घणा तिहां दीया रे ।
 साहस्मी वच्छल करी, लाहणि विधि जस लीया रे ॥ ३० ॥ श्रीजिण० ॥
 सुरनर जस कीरति कहइ, जिण सासण जयकारा रे ।
 उच्छव रंग वधामणा, संघ उदय अधिकारा रे ॥ ३१ ॥ श्रीजिण० ॥
 कुशल खेम आणंदसुं, पांगुरी उच्च पधारई रे ।
 अधिक महोच्छव अनुदिनइ, संघ करइ धनसारई रे ॥ ३२ ॥ श्रीजिण० ॥
 तिहां मुलताण प्रमुख सह, सिंधु महाजन चलीयां रे ।
 वंदि गुरु निजि धानकइ, पहुचइ मननी रलीयां रे ॥ ३३ ॥ श्रीजिण० ॥
 उच्चथी गुरु पांगुरी, देराउरि गुरु मेठ्या रे ।
 श्रीजिनकुशल सूरीसरू, नमतां पातक मेठ्या रे ॥ ३४ ॥ श्रीजिण० ॥
 देराउरथी पांगुरी, माणिकसूरि जुहार्या रे ।
 नवहरि देव नमी करी, जेसलमेरि पधार्या रे ॥ ३५ ॥ श्रीजिण० ॥
 संघ सह मिली मनरली, राउल भीमनरिंदो रे ।
 घंवइ सह गुरु भावसुं, अधिक मनइ आणंदो रे ॥ ३६ ॥ श्रीजिण० ॥
 अति उच्छव रंगइ करी, आया श्रीजिणचंदो रे ।
 पास जिणेसर मेठिया, सेवक सुरतरुचंदो रे ॥ ३७ ॥ श्रीजिण० ॥
 श्रीजिणभारग उपदिसइ, कुमत कदाग्रह टालई रे ।
 जुगप्रधान गुरुराजीयउ, रीहड कुल उजुचालई रे ॥ ३८ ॥ श्रीजिण० ॥
 'समयराज' गुरु गावतां, पूरइ मनइ जगीसो रे ।
 श्रीजिणचंदसूरीसरू, प्रतपउ कोडिवरीसो रे ॥ ३९ ॥ श्रीजिण० ॥

इति श्रीजिणचंदसूरिगुरुरासः समाप्तः ।

श्रीमत्सुमतिकल्लोल रचित

जिनचंद्रसूरि-गीत

सारद पय पणमी करी, गाइसुं श्रीजिणचंद ।
 भावभगति भोलीम करी, मनि आणि रे, २ अधिकउ आणंद कि॥१॥
 वंदउ रे गछराया गच्छराया रे, २ श्रीजिणचंद्रसूरि कि । आंकडी ।
 संवत सोल सडतालीसइ (१६४७), गुरु विहरइ गुजराति ।
 अकवर गुरुना गुण सुणी, गुरुदरसन रे, २ चाहत दिनराति कि ॥२॥
 अकवर कहइ कर्मचंद भणी, कहां तुम्हचे गुरु होइ ? ।
 मंत्रि कहइ साहिब । सुणउ, गुजरातइ रे, २ विचरइ अब सोइ कि ॥३॥
 दे फरमाण बोलावीया, श्रीजिणचंद मुणिंद ।
 वात सुणी गुरु पांगुर्या, साथइ भला रे, २ मुनिवरना वृंद कि ॥४॥
 श्रीसीरोही आवीया, तिहां राजा सुरतान ।
 गुरुनइ लाभ दिया घणा, पूनिम दिन रे, २ जीव अभयदान कि ॥५॥
 गुरु जालउरि पधारीया, तिहां किणी रह्या चउमासि ।
 श्रीजीनइ वचनइ करी, पूरइ भवियण रे, २ मन केरी आसि कि ॥६॥
 तिहांथी पारणइ पांगुर्या, गुरु करइ साधुविहार ।
 अबूझ जीव प्रतिबूझवइ, कलिजुगमइ रे, २ गोतम अवतार कि ॥७॥
 फागुण सुदि वारसि दिनइ, सुभ योगइ सुचंग ।
 श्रीलाहोरि पधारिया, भवियण जण रे, २ हूया उछरंग कि ॥ ८ ॥
 तिणही दिनि अकबर भणी; सहि गुरु मिलिवा जाइ ।
 दूरथकी देखी करी, अकवरजी रे, २ जसु संन्मुख आइ कि ॥ ९ ॥
 गुरु दरसन देखी करी, करइ निज सुखि गुणगान ।
 तेह सुणी सवि ऊंवरा, मनमोहे रे, २ हूया हयरात कि ॥ १० ॥
 गुरुनइ हुकुम दिया इसा, नित नित तुम्ह इहां आउ ।
 धरमकी वात कह्यउ मुझे, इतनउ गुरु ! रे, २ करउ उ (सु) पसाउ कि

एकंतइ श्रीजी भणी, गुरु ! कहइ धरमनी बात ।
 कुमतमति जन मनथी रहइ, घूहडनइरे, २ न सुहाइ परभात कि १२
 श्रावण सुदि पडिवा दिनइ, श्रीजी यु(विन)न्या (?) सेख ।
 साधु इसा तुम्ह को देख्या, जिण देख्या रे, २ जगमांहे रेख कि ॥१३
 नरयतिसुं सेखजी भणइ, सुणि साहिब ! इक बोल ।
 बहुत बहुत दरसणि देखे, नांहि कोई रे, २ इनहीं कइ तोल कि ॥१४
 इम सुणी अकबर हरखीया, आचइ सुहगुरु पासि ।
 आदरमान देई घणा, इम बोलई रे, २ मनकइ उल्लासि कि ॥ १५ ॥
 जु कह्यु चाहउ सु दीजीयइ, तब पभणइ गुरुराय ।
 सय दुनियां हम तजि रहे, हम चाहूं रे, २ जीवदयाकउ उपाय कि १६
 करइ बगसीस ए गुरु भणी, श्रीअकबर पतिसाहि ।
 सात दिवस अमारिनउ, पडइउ दियउ रे, २ सवि पृथिवी मांहि कि
 गुरुना गुण देखी घणा, श्रीअकबर भूपाल ।
 जुगप्रधान पदवी दीनी, जाणइ जगमई रे, २ सहु बाल गोपाल कि १८
 सुहगुरुनइ उपदेशथ(की)इ, नयनि खंभाइतमांहि ।
 जलचर जीय उगारीया, हुकुमइ करी रे, २ श्रीअकबर साहि कि १९
 घघतइ घानइ दिनदिनइ, खरतर गच्छि अवतंस ।
 तुम्हहिं बटे गुरु इणि जुगई, इम अकबर रे, २ जसु करइ प्रदांस कि
 मात सिरीयादे उरि धर्या, श्रीवंतसाह महार ।
 इणि जनि ए सम को नहीं, जसु नामई रे, २ हुयइ जय जयकार कि ॥
 रीहउ घंसइ अति भलउ, जिण सामणि सिणगार ।
 ॥ गुरुना गुण अति घणा, कवियण जण रे, २ कुण पामइ पार कि ॥
 जां लगि मेरु महीधर, जां सायर जां चांद्र ।
 'गुमतिकालोल' खेयक भणइ, तां प्रतपउ रे, २ गुरुआ जिणचंद्र कि
 इति धीजिन चंद्रसूरि-गीतं ।

यु. प्र. जिनचंद्रसूरि गीत (द्वितीय)

वृद्धा—सुमति जिणेसर सुख करण, हरण दुरिय दोभाग ।
खरतर गछ पति गाइसुं, जासु अधिक सोभाग ॥ १ ॥

चउपइ—देस मंडोवर अतिहि समृद्ध,

‘बडलुं’ गाम तिहाँ सुप्रसिद्ध ।

सा श्रीवंत सिरिआदे नारि,

तासु कुखि जिणि लीयड अवतार ॥ १ ॥

जसु गरभइं माता सुविसाल, दीठ सुपन नालेर रसाल ।

संवत पनरइ पंचाणवइ, जायउ सुत मुहूरत सुभ लवइ ॥ २ ॥

कीधउ सुपन तणउ सुविचार, होस्यइ पुत्र सही छत्रधार ।

तिणि सुभ नाम उव्यउ सुरतान, मात पिता धरि मनि बहुमान ॥ ३ ॥

पहुता बीकानयरइ सह, तिहाँ माणिक सूरि खरतर पहु ।

दीठउ निलवट वूरइं वाल, सही स होस्यइ गछ प्रतिपाल ॥ ४ ॥

माता पिता बूझवि ते लीध, चडोतरइ जसु दीक्षा दीध ।

संवत सोलह वारोतरइ, जेसलमेरि सुगुरु पट धरइ ॥ ५ ॥

जिण बल्लम जिम क्रिया कठोर, सूरि मंत्रवलि बाधउ जोर ।

अणहिल पाटणि जीता वाद, उतार्या कुमतीना नाद ॥ ६ ॥

राय राउल राणा राजान, प्रतिबोध्या ते कुण करइ गान ।

श्रीजिन कुसल तणइ स निधान, बूझविआ दिल्ली सुरतान ॥ ७ ॥

देवप्रयोगइ अकवर साहि, युग प्रधान पद दीध ऊमाहिं ।

चावन्नइ साथी पंचनदी, सहं गुरु सकति सहअइं वदी ॥ ८ ॥

संवत सोलह गुणत्तरइ, कजीयइ पहुता गुरु आगरइ ।

बूझवि साहि सलेम उद्धार, कीधउ जिण साखण उद्धार ॥ ९ ॥

गुरु अवदात कहूँ केतला, जेता दिन हुआ तेतला ।

आसू वदि बीजइ सित्तरइ, बीलाडइ अणसण गुरु करइ ॥१०॥

सुभ ध्यानइ सुरलोकमझार, पहुता देव करइ जयकार ।

कहइ गणि सुमति कल्लोल वचन, गुरु गुण गावइ ते धन धन ॥११॥

इति गुरु गीतम् । वाई नाना वाचनार्थ

.....री, ए कीरति बहुली लाधी ॥ ७ ॥ -

जासु वास प्रभावथीय, संघपति हुया अनेक ।

बहु जिणहर जिण रियनीय, कीध प्रतीठ विवेक ॥ ८ ॥

जे सइ हथि गुरु दीखीयाए, सीस तणा परिवार ।

ते गीतारथ गुण भर्या ए, हुया पदवी धार ॥ ९ ॥

सात ईति तिहाँ नचि हुई ए, जिहाँ गुरु रक्षा चउमास ।

प्रतिबूझवि पतिसाहि करी, जिन शासन परकास ॥ १० ॥

गोतम जिम लब्धइ भर्या ए, रूपइ वयर कुमार ।

ए गुरुना गुण गावतां ए, किमइ न आवइ पार ॥ ११ ॥

संवत सोलह सित्तरइ ए, नयर बीलाडा ठामि ।

स्वर्गवास युगवर हुआ ए, करि अणसण सुहसाणि ॥ १२ ॥

भावक धन कटारिआ ए, वित्त वाचइ गुरु धानि ।

उच्छय कीधा अति घणा ए, दिन दिन बधई तइ धान ॥१३॥

एह कथित भणइ गुणइ ए, मन धरि भाव विसुद्धि ।

'सुमतिकल्लोल' गणि इम कहइ ए, ते पामइ बहु रिद्धि ॥१४॥

चतुर्थ दादा युगप्रधान श्रीजिनचंद्रसूरिचित
स्तवनादि कृति समुच्चयः ।

१ श्रीशांतिनाथ हिंडोलणा गीत

(राग सारंग मल्हार)

श्रीभरत दखिणमइ, मनोहर नयर वर विस्तार ।
कुरुदेश हथिणाउर अनोपम, इंद्रपुर अवतार ॥
तिहां विश्वसेन नरिंद पालइ, राज राणिम सार ।
तसु घरणी अचिरादे दीपइ, अपछरनइ अणिहार ॥ १ ॥

हिंडोलणइ माइ ! झलता, संति कुमार,
मुझ मन हरख अपार । (आंकणी)

तसु ऊअरि अणुत्तरथी चवी, प्रभु अवतरे अरिहंत ।
वदि भाद्रवानी सातमई, वलि जेठ वदि जगकंत ॥
अधरयणि तेरसि तणी, जनम्यउ वरतीयउ सुभसंति ।
तिणकाज संतिकुमार दीधउ, नाम भलऊ बुधवंत ॥२॥
हिंडोलणइ० ।

कमनीय कंचन कमल कोमल, सदल सुंदर अंग ।
वालपणइ अतिरूप निरखी, सुरवधू मनरंग ॥
मणिकनक मंडित पालणइ, हींडोलती हइ चंग ।
काइ अपछरा आसीस आपइ, जगि तुझ सुजस अभंग ॥ ३॥
हिंडोलणइ० ।

घर अंगणइ प्रभु ठवति पंगला, घूघरा घमकंति ।
गजराज राजमराल मंथर, गतिसुं गुणवंति ॥
धरि गोद अणिमिस नयणि वलि वलि, मातजी निरखंति ।
चिरि जीवज्यो तुम्हे नान्हडा, तिहां अपछरा एम कहंति ॥४॥
हिंडोलणइ० ।

आंजती अंजन काइ अमरी, देव कुमरी (काय) काइ ।
 मृगनाभि कुंकुम देवचंदण, वसीय तिलक वणाय ॥
 प्रभु वदति कोमल वयण तिमतिम, मात तात सुहाय ।
 करइ कलिसुर नर कूबरसुं धलि, अपछरसू निजिदाय ॥
 हिंडोलणइ० ।

चालीस धनुष प्रमाण अंकित, चलण सुर सारंग ॥
 सारंग तनु सारंग गुरु, सम धीरिमा सारंग ।
 सारंग वंस विलासनी वर, वण्यऊ वर सारंग ।
 सारंग गुण सारंग वसुधा, गरजति जिम सारंग ।
 हिंडोलणइ० ।

इम सकल त्रिभुवनभवनमांहि, सयल जसु सोभाग ।
 सुर असुर नर नारि तणऊ, प्रभु ऊपरइ बहु राग ।
 मंडलीक चक्रवर्त्ति तणा सुख लही, लछऊ पद बीतराग ।
 गावन्ति गुण 'जिणचंद' दिन दिन, इणपरि सारंग राग ॥

(हिंडोलणइ) माई झूलता संतिकुमार, मुक्त मन हरख अपार
 इति श्रीशांतिनाथ हिंडोलणागीत ।

२ नेमिराजुल चउमासिया गीत

धावण आज सुहामणऊ, वसुधा घरसइ मेह ।
 चिहुं दिशि चमकइ दामनी, जागइ नवल सनेह ।
 जागंति नवल सनेह, सखि हे कुंभरि राजिमती कहइ ।
 जदुराइ ! जाइ मनाय आणो, ए कुण पावस दिन वहइ ॥
 इण समइ सुरंगा नयर दीसइ, रणण पिण रलियामणऊ ।
 पियु तुम्हे आवो सुख पावो श्रामण आज सुहामणउ ॥ २ ॥
 भला रे पधार्याऊ भाइवऊ, गरुऊ गुहर गंभीर ।
 गहर घटा करि गाजीयऊ, जगिमइ जलधर धीर ।
 जगमाहि जलधर धीर आपो, वरस वरस वली वली वेलडी
 (वेलडी) रही लयलाय तरसुं, मोरनसुं जिम डेलडी ।
 तिम रमण रमणी संग इण रितु, रंग घरइ दिन दिन नवऊ
 संजोग सुंदर रति परंदर भला रे, पधार्याऊ भाइवऊ ॥ ३ ॥

आसूडइरे आस सफल करो, प्रीतम प्राण आधार ।
 वेग मिलो मुझ वालहा !, पूरव प्रेम संभार ॥
 संभार पूरव प्रेम प्रीतम !, प्रीति अविचल कीजीयइ ।
 पडिवन्नऊ पालो रोस टालो, सुजस सवल ओ लीजीयइ ॥
 निसि झरइ अमृतनीर निरमल, नीलांगी अवनीयरो ।
 सोलसे किरणे सूर विचरइ, आसू आस सफल करो ॥ ३ ॥
 कातीडई रे कौतिक गहगह्या, कोमदी महोछव चंग ।
 दिवस दीवाली गुण निलऊ, घर घर हुवइ उछरंग ॥
 उछरंग नित नित हुवइ दिन दिन, धवल मंगल अति घणा ।
 घडलीया धूना धमल घर घर, थया रंग वधामणा ॥
 श्रीनेमि राजुल मिल्या मुगतइ, सासता सुखतिहां लह्या ।
 कहइ (जिण) चंद चिरि आणंद आणो, काली कौतिक
 गहगह्या ॥ ४ ॥

इति नेम राजुल चउमाखिया गीत ।

३ जैसलमेर मंडन वीरजिन गीत

(राग नटनारायण मिश्र) ✓

प्रभु ! तेरी मूरति मोहनगारी, जिन ! तेरी मूरति मोहनगारी
 शशि अनुकारी अजब समारी, ऊपम कोटि उवारी, प्रभु० ॥ १ ॥
 हां हां सदल सकोमल सुंदर सारी, प्रफुलित अधर प्रवाली ।
 नयन कमल दल भाल निहालति, अष्टमि शशि अणुहारी, प्रभु० ॥ २ ॥
 हां हां जैसलमेरु नयर मुखमंडण, जिण सासन जयकारी ।
 सूरति वीर जिणंदकी द्यो निति, चंदकुं मुगति पियारी, प्रभु० ॥ ३ ॥

४ गौतमस्वामी गीत

(राग बेलाउल)

श्रीगौतमगुरु गाईयइ, गुणलब्धि भंडार ।
 प्रह ऊठी निति प्रणमीयइ, वंछित (फल) दातार, श्रीगौतम० ॥ १ ॥
 गौतम गोत्र प्रकाशवा, उदयउ दिनकार ।
 कलिजुग सुरतरु सारीखउ, सहु कहइ संसार, श्रीगौतम० ॥ २ ॥

श्रीमहावीर जिणंदनऊ, पहिलउ गणधार ।

मनमोहन महिमानिलऊ, मोटउ अणगार, श्रीगौतम० ॥ ३ ॥

श्रीवसुभूति पुत्र वडऊ जती, पृथिवी मात मल्हार ।

गुणमणि रोहणगिरि समउ, सविजन सुखकार, श्रीगौतम० ॥ ४ ॥

गौतम नामइ पामीयइ, सुख सुजस संतान ।

आधि व्याधि दूरइ टलइ, वाघइ वसुधा चान, श्रीगौतम० ॥ ५ ॥

गुरु नामइ गहगट हवइ, भय भाजइ दूर ।

मनबंधित भोजन मिलइ, हुचइ सुजस पडूर, श्रीगौतम० ॥ ६ ॥

गौतम गुरुना गुण धुण्या, हुआ निरमल आज ।

आज जनम सफलउ थयऊ, पाम्यऊ शिवपुर राज, श्रीगौतम० ॥ ७ ॥

सुभाषित

गीत विनोद विलास रस, पंडित दीह लियंति ।

कइ निद्रा कइ कल(ह) करी, मूरख दीह गमंति ॥ १ ॥

सादूरांनइ सरवरां, जिम धरतीनइ मेह ।

उत्तम जन एहवऊ करइ, निति निति बघतउ नेह ॥ २ ॥

५-श्रीसुरियाभ सुर नाटक विधि गीत

राग प्रभाती मिश्र-धगना मगना येईरे येई । ए जाति ।

नयारि अनूपे आमलकप्पे, घीर घदीते तिहां पडुते । ५

सुर सुरियाभ साहिब सेवनकुं, तवही नाटक विधि रचते ॥ १ ॥

जुग जुगते नाटक इम करते,

मन सुध महावीरजीकुं बलि नमते । ए आंकणी ।

बोनुं भुज बीचि रचते,

अठरात अठरात अतिरूप कुंअर कुंअरी ।

तिम सुर अउरातणी सो महणी,

सजनि रमति सुर हेज धरी ॥ २ ॥ जुग० ॥

वाजिय वाजे गुणपंचासे, सुरसंचे तिम अऊर सजे ।

यिकट पाट उत पाट नदावे, ताल ताल सुधताल घजे ॥ ३ ॥ जुग० ॥

કત્રીસેઈ નિરતિ કરેઈ, થેઈ થેઈ બોલતિ મુખ થેઈ ।

થેઈ થેઈ ચિરિ હમકું ધૃતિ થેઈ દી,

થેઈ રે પ્રમુ । મેરે થેઈ થેઈ ॥ ૪ ॥ જુગ૦ ॥

ત્રીસઈ નાટક હમ કરતે, પુવ્વભવંતર જેહ છતે ।

દ્ર કલ્યાણક વિધિ પ્રમુજીકે, વરણવિસું નવર સુરવર તે ॥ ૫ ॥ જુગ૦ ॥

તં તં વિતતં તં સુધને, સુસરે ણ ચીહું મેદિ સુરતે ।

ગાજિત્ર ણમ વજતે સુરતે, ચઝવિધ ગીતે તે વદતે ॥ ૬ ॥ જુગ૦ ॥

ઠ્ઠિવિધ પાડઅત્તે લહુઅ તે, સુદિત સુદિત ધ્વનિ સંલવતે ।

વવિધ નટારંમ રચંતે, સુર પદવી સફલી ગિણંતે ॥ ૭ ॥ જુગ૦ ।

ણપરિ નાચી પ્રમુગુણ રાચી, સુરિયામ નાટક સંવરતે ।

ગ્રીજિણચંદસૂરીસર પમણઈ, પ્રમુનામઈ વંછિત ફલતે ॥ ૮ ॥ જુગ૦ ।

इति श्रीसुरियाभसुर नाटकविधि गीत ।

૬-શ્રીમહાવીરજિન તપસ્યા દિનમાન ગીત

શ્રીમહાવીર જિણંદ જુહારીયઈ રે, શ્રીસિદ્ધારથ નંદ ।

શાસન નાયક પ્રમુ ચડવીસમઝ રે, દરસણ પરમ આણંદ ॥ ૧ ॥

શ્રીમહાવીર જિણંદ જુહારીયઈ રે । ૧ આંકળી ।

ત્રીસ વરસ લગિ ગૃહસ્થપણઈ રહ્યા રે, સંયમ લીધડ સાર ।

વત પાલઈ પ્રમુ જિનકલપી પળઈ રે, કરઈ અપ્રમત્ત વિહાર, શ્રીમ૦ ૨

ખમઈ ઉપસરગ પરીસહ જે હુવઈ રે, હો અણુલોમિ પહિલોમ ।

છતિય શક્તિ જિણ સમતા આદરી રે, હો ધન્ન ખમા ગુણ સોમ, શ્રીમ૦ ૩

૧૬૦ છમાસી તપ કીધડ જિણઈ, ૧૬૦ સડ અસી ઉપવાસ ।

પાંચ દિવસ ઝૂળઝૂ બીજઝૂ વરસી રે, તપ કીધઝૂ ૧૬૦ માસ, શ્રીમ૦ ૪

૧૬૦ ચઝમાસી તપ કીધઝૂ મલઝૂ રે, હુવઈ ઉપવાસ હજાર ।

અધિક અસી ૧૬૦ તે પિણ જાણવઝૂ રે, ધન્ન અભિગ્રહ યગ્ગ ધાર, શ્રીમ૦ ૫

૧૬૦ ત્રિમાસી તપ ઉપવાસ તે રે, અસીય અધિક શત થાય ।

૧૬૦ વિમાસી તપ વીરઈ કીયઝૂ રે, ૧૬૦ વેલા સુખદાય, શ્રીમ૦ ૬

શત પંચાસ દિવસ હુવઈ તેહના રે, ૧૬૦ માસી પદ્વાર ।

૧૬૦ અધિક દિન તેહના ત્રીસઝૂ રે, તપ ઉપવાસ ઉદાર, શ્રીમ૦ ૭

दोह दऊढमासी तप कीधऊ बली रे, तेहना नेऊ उपवास ।
 मासखमण बारह महावीरजी रे, करि अभिग्रह उल्लास, श्रीम० ॥८॥
 तीनसय साठ दिवस हुबइ तेहना रे, मासखमण परमाण ।
 पखखमण विहुत्तर कीधा बली रे, निरमल चरण निधान, श्रीम० ९
 सहस एक उपवास अनइ असी रे, पखखमणना होइ ।
 एक रात्रिक प्रतिमा बारह घरी रे, छत्रीस तपदिन जोइ, श्रीम० १०
 विसय अनइ गुण थीस चले कीया रे, छट्ठ तप कसमल छोड ।
 तसु उपवास अठावन च्यार सऊ रे, जाणेवा परचंड, श्रीम० ॥११॥
 भद्र महाभद्र प्रतिमा साचवी रे, सर्वतोभद्र उपवास ।
 बारघरस खट मास इक पखबली रे, इण परि तप अभ्यास, श्रीम० १२
 बार घरस खट मास इक पख बिचई रे, प्रभुजी पारणा कीध ।
 गुणपवास दिवसबलि तीनसऊ रे, सुजस घण तिण लीध, श्रीम० १३
 हम तपना दिन सहू प एतला रे, सहस च्यारि उपवास ।
 छालठ नइ इक सय अधिकेरडा रे, चउब्विहार सुबिलास, श्रीम० १४
 इणपरि च्यारि करम चकचूरिनई रे, पाम्यऊ केवल नाण ।
 श्रीजिणचंदसुरीसर हम कहई रे, आज मला सुविहाण, श्रीम० ॥१५॥

इति श्रीमहावीरजिनवर तपस्यादिनमान गीत -

७-श्रीमहावीर देवानंदा गीत ।

(बाल.....)

माहणकुंड महावीरजी रे, देखी देवानंदा माइ, मेरे मोहन ।।
 बोलाइ सुत बिछदाबली हो लाल, दरसण तुम्ह सुखदाय, मेरे मोहन
 वीर सुणो मुझ बालदा हो लाल,
 लालन हूं बलिहार, मेरे मोहन ।।
 तुम्ह ऊपरि थऊ वारणइ हो लाल,
 बल्लभ सुणि सऊ वार, मेरे मोहन । ॥ २ ॥ आंकणी
 सुंदर रूप सुहामणऊ रे,
 सहज सुकोमल देह, मेरे मोहन ।।
 हसत बंदत तुम हेजसुं हो लाल,
 निरख्या जागइ नेह, मेरे मोहन । ॥ ३ ॥

मूरति मोहन वेलडी रे,
मन मेल्हणीय न जाय, मेरे मोहन ! ।
ते स्यउ मोहन तइ कियऊ हो लाल,
विरते मोहि बताय, मेरे मोहन ! ॥ ४ ॥

पोन्हऊ प्रगट्यऊ दूधनऊ रे,
सुर नर असुर समक्ख, मेरे मोहन ! ।
प्रेम किसऊ ते पाछलऊ हो लाल,
कहो प्रभु ते परतक्ख, मेरे मोहन ! ॥ ५ ॥

जिणवर कहइ ए नेहलू रे,
रह्या उअरइ छयासी रात, मेरे मोहन !
तुम्हनइ हेज घणऊ तिणइ हो लाल,
हुं सुत तूं मेरी मात, मेरे मोहन ! ॥ ६ ॥

वीर तणी वाणी सुणी रे,
कहइ इम अम्हां तात, मेरे मोहन ! ।
वीर प्रसू हुआ म्हे हिवइ हो लाल,
म्हे बेऊं जगत्र विख्यात, मेरे मोहन ! ॥ ७ ॥

एम कहीनइ आदरइ रे,
चतुर महाव्रत चा(र)ह चा(र)ह, मेरे मोहन ! ।
नेह इसऊ जगि जाणीयइ हो लाल,
मा पिउ सुत त्रिहुं मांहि, मेरे मोहन ! ॥ ८ ॥

तीने एक मत थई रे,
पाम्यऊ परमाणंद, मेरे मोहन ! ।
श्रीजिणचंद कहइ इसुं रे लाल,
द्यो मुझ चिरि आणंद, मेरे मोहन ! ॥ ९ ॥

वीर सुणो मुझ बालहा हो लाल ।
इति श्रीमहावीर-देवाणंदा गीतं । श्रीरस्तु ।

अणहिल पत्तन मंडन
८-शांति जिन स्तवन
(राग केदारा गौड़ी)

देखउ माई ! आसा मेरइ, मनकी सयल फली रे ।
उलट अंगि न माइ मेरउ, प्रभुवान चडावइ रे,
मोहन सरूप रे, सेवउ श्रीसंति जिनराय ॥ १ ॥ देखउ० ।
सुरतरु अंगणि सफल फल्यउ, पिसुन लुलइ मेरइ पाय,
नवनिधि रिद्धि सिद्धि संपद भली, सहज मिली मुझ आ
॥ २ ॥ देखउ० ।

पूरव भव राख्यऊ सरण पारेवउ, ए जस त्रिभुवन गाइ ।
महिर करउ सेवक भणी, जिम दुख दूरि पलाइ ॥ ३ ॥ देखउ० ।
जनम जिणंइ तणइ असिव दम्यउ, तिण नाम संति सुहा
नीकीहो लीला प्रभु ! ताहरी, चक्रि जिनराज कहाइ
॥ ४ ॥ देखउ० ।

अणहिल पाटणि भेटियउ, चरण नमुं चित लाइ ।
श्रीजिनचंदसूरि इम भणइ, नितु नितु तेज सचाइ ॥ ५ ॥ देखउ० ।

९-पार्श्वजिन लघु स्तवन

जगदानंदन जिनघर पाया, पाया परम प्रमोद पसाया ।
साया संतति संपति साधी, साधीआ हवइ जे अपराधी ॥ १ ॥
आपणा पूं जिणसुं प्रेरीजइ, रीजइ जउ मूरति देखीजइ ।
देखीजइ आवइ सुभ भावइ, भावइ जे मनि ते सवि पावइ ॥ २ ॥
अनुपम रूप त्रिजगजन तारण, रण विवाद प्रमाद निवारण ।
चारण कुमत महीखइ भंगइ, भंगइ विविध भजउं प्रभु रंगइ ॥ ३ ॥
पावन वायन चंदन सारइ, कुंकुम अगरु कुसुम घनसारइ ।
रचइ भगति जे घन अनुसरइ, ते दुख दुरगति मूल विसारइ ॥ ४ ॥
तुक्ष पद पंकज मुझ मन भयरउ, लीण रखाउ छइ ऊउ हणि भयरउ
महगल विंश वणइ ज्यं माचइ, बदरी वन तिम किमइ न राचइ ॥ ५ ॥

मधुर सुधारस सम जसु वाणी, (वाणी) ते सुद्ध मनि अधिक सुहाणी ।
अखलित ललित अमित गुणखाणी, भलइ भलइ सो पुरिसादाणी ॥६॥

वामानंदण नयणाणंदण, कामित दान कलपतरु कंद ।
निरमम निरमद नइ निरदंद, जयउ जयउ जिणसासण जिणचंद ॥७॥

इति श्रीपार्श्वनाथ लघुस्तवनं, कृतं सवाई युगप्रधान
श्रीजिनचंदसूरिणा । (राजलाभ लिखितं)

१०-शत्रुंजयमंडन नाभेयजिन हिंडोलणा गीत ।

ऐ मेरे जिणवरके हरष हिंडोलणइ, सुकृत हिंडोलणइ सखि
खेलइगी सुंदरी ॥ आंकणी ॥

सुभ भागि सुंदर नत पुरंदर, प्रगुण सुगुण निवास ।
सिरिनाभिनंदन त्रिजग वंदन, सुजस चंदनवास ॥
सिरि विमल भूधर सबल सिंधुर, खंध हरि संकास ।
मरुदेवि उर सिरिहंस अकलित, सकल पूरइ आस ॥ १ ॥ ऐ मेरे० ।

भवभमण विरमण दुरित दरगण, दमण कुसल सुगोह ।
अति अबल अवर कुतीरथ गिणी, ग्रही परम तीरथ एह ॥
देखतां दरसण नयण विकसति, प्रीति पुलकति देह ।
पुंडरीक गिरिवरि जयउ जिहां सिरिनाभिनंदन रेह ॥ २ ॥ ऐ मेरे० ।

इणि शिखरि शिवपुरि सुधरि पहुता, सधर साधु अनेक ।
तिणि सिद्धक्षेत्र प्रसिद्ध शत्रुंजय, पुण्य गुण अ(ति)रेक ॥
निज मुखइ सीमंधर वखाणति, महि महिम सुविवेक ।
जे करइ विधिसुं जात्र मानव, लहइ ते जस एक ॥ ३ ॥ ऐ मेरे० ।

इहां ज्ञान सहित सुध्यान धरतां, पुण्यतरु अंकूरि ।
तिरि निरय दुरगति दुरित रुंधइ, मुगति पंथ पडूरि ॥
ए महिम जाणउ जस वखाणउ, करउ पातक दूरि ।
सिरि रिसह जिणवर चरण सेवक, भणइ जिणचंदसूरि ॥४॥ ऐ मेरे० ।

इति श्रीशत्रुंजयगीतं । श्राविका केलि पठनार्थं शुभं भवतु ।

(पत्र १ तत्कालीन लिखित. यति मुकुनजी संग्रह. वीकानेर)

अणहिल्ल पत्तन मंडन
८-शांति जिन स्तवन
(राग केदारा गौडी)

देखउ माई ! आसा मेरइ, मनकी सयल फली रे ।
उलट अंगि न माइ मेरउ, प्रभुवान चडावइ रे,
मोहन सरूप रे, सेवउ श्रीसंति जिनराय ॥ १ ॥ देखउ० ।
सुरतरु अंगणि सफल फल्यउ, पिसुन लुलइ मेरइ पाय,
नवनिधि रिद्धि सिद्धि संपद भली, सहज मिली मुझ आय
॥ २ ॥ देखउ० ।

पूरव भव राख्यऊ सरण पारेवउ, ए जस त्रिभुवन गाइ ।
महिर करउ सेवक भणी, जिम दुख दूरि पलाइ ॥ ३ ॥ देखउ० ।
जनम जिणंद तणइ असिध दम्यउ, तिण नाम संति सुहाइ ।
नीकीहो लीला प्रभु ! ताहरी, चक्रि जिनराज कहाइ
॥ ४ ॥ देखउ० ।

अणहिल्ल पाटणि भेटियउ, चरण नमुं चित लाइ ।
श्रीजिनचंदसुरि इम भणइ, नितु नितु तेज सचाइ ॥ ५ ॥ देखउ० ।

९-पार्श्वजिन लघु स्तवन

जगदानंदन जितवर पाया, पाया परम प्रमोद पसाया ।

साया संतति संपति साधी, साधीना हवइ जे अपराधी ॥ १ ॥

आपणा पूं जिणसुं प्रेरीजइ, रीजइ जउ मूरति देखीजइ ।

देखीजइ आवइ सुभ भावइ, भावइ जे मनि ते सवि पावइ ॥ २ ॥

अनुपम रूप त्रिजगजन तारण, रण विवाद प्रमाद निवारण ।

वारण कुमत महीरुह भंगइ, भंगइ विविध भजउं प्रभु रंगइ ॥ ३ ॥

पावन वाचन चंदन सारइ, कुंकुम अंगरु कुसुम घनसारइ ।

रचइ भगति जे घन अनुसरइ, ते दुख दुरगति मूल विसारइ ॥ ४ ॥

मुझ पद पंकज मुझ मन भमरउ, लीण रह्यउ छइ ऊउ इणि भमरउ ।

मद्गल विद्व घणइ ज्युं माचइ, घदरी घन तिम किमइ न राचइ ॥ ५ ॥

मधुर सुधारस सम जसु वाणी, (वाणी) ते सुझ मनि अधिक सुहाणी ।
अखलित ललित अमित गुणखाणी, भलइ भलइ सो पुरिसादाणी ॥६॥

चामानंदण नयणाणंदण, कामित दान कलपतरु कंद ।
निरमम निरमद नइ निरदंद, जयउ जयउ जिणसासण जिणचंद ॥७॥

इति श्रीपार्श्वनाथ लघुस्तवनं, कृतं सवाई जुगप्रधान

श्रीजिनचंदसूरिणा । (राजलाभ लिखितं)

१०-शत्रुंजयमंडन नाभेयजिन हिंडोलणा गीत ।

ऐ मेरे जिणवरके हरप हिंडोलणइ, सुकृत हिंडोलणइ सखि
खेलइगी सुंदरी ॥ आंकणी ॥

सुभ भागि सुंदर नत पुरंदर, प्रगुण सुगुण निवास ।
सिरिनाभिनंदन त्रिजग वंदन, सुजस चंदनवास ॥
सिरि विमल भूधर सबल सिंधुर, खंघ हरि संकास ।
मरुदेवि उर सिरिहंस अकलित, सकल पूरइ आस ॥ १ ॥ ऐ मेरे० ।

भवभमण विरमण दुरित दरगण, दमण कुसल सुगेह ।
अति अवल अवर कुतीरथ गिणी, ग्रही परम तीरथ एह ॥
देखतां दरसण नयण विकसति, प्रीति पुलकति देह ।
पुंडरीक गिरिवरि जयउ जिहां सिरिनाभिनंदन रेह ॥ २ ॥ ऐ मेरे० ।

इणि शिखरि शिवपुरि सुधरि पहुता, सधर साधु अनेक ।
तिणि सिद्धक्षेत्र प्रसिद्ध शत्रुंजय, पुण्य गुण अ(ति)रेक ॥
निज मुखइ सीमंधर वखाणति, महि महिम सुविवेक ।
जे करइ विधिसुं जात्र मानव, लहइ ते जस एक ॥ ३ ॥ ऐ मेरे० ।

इहां ज्ञान सहित सुध्यान धरतां, पुण्यतरु अंकूरि ।
तिरि निरय दुरगति दुरित रुंधइ, मुगति पंथ पडूरि ॥
ए महिम जाणउ जस वखाणउ, करउ पातक दूरि ।
सिरि रिसह जिणवर चरण सेवक, भणइ जिणचंदसूरि ॥४॥ ऐ मेरे० ।

इति श्रीशत्रुंजयगीतं । श्राविका केलि पठनार्थं. शुभं भवतु ।

(पत्र १ तत्कालीन लिखित. यति मुकनजी संग्रह. वीकानेर)

अणहिल पत्तन मंडन
८-शांति जिन स्तवन
(राग केदारा गौड़ी)

देखउ माई ! आसा मेरइ, मनकी सयल फली रे ।
उलट अंगि न माइ मेरउ, प्रभुवान चडावइ रे,
मोहन सरूप रे, सेवउ श्रीसंति जिनराय ॥ १ ॥ देखउ० ।
सुरतरु अंगणि सफल फल्यउ, पिसुन लुलइ मेरइ पाय,
नवनिधि रिद्धि सिद्धि संपद भली, सहज मिली मुझ आ
॥ २ ॥ देखउ० ।

पूरव भय राख्यऊ सरण पारेवउ, ए जस त्रिभुवन गाइ ।
महिर करउ सेवक भणी, जिम दुख दूरि पलाइ ॥ ३ ॥ देखउ० ।
जनम जिणंद तणइ असिव दम्यउ, तिण नाम संति सुहाइ
नीकीहो लीला प्रभु ! ताहरी, चक्रि जिनराज कहाइ
॥ ४ ॥ देखउ० ।

अणहिल पाटणि भेटियउ, चरण नमुं चित लाइ ।
श्रीजिनचंदसुरि इम भणइ, नितु नितु तेज सचाइ ॥ ५ ॥ देखउ० ।

९-पार्श्वजिन लघु स्तवन

जगदानंदन जिनघर पाया, पाया परम प्रमोद पसाया ।

साया संतति संपति साधी, साधीना हवइ जे अपराधी ॥ १ ॥

आपणा पूं जिणसुं प्रेरीजइ, रीजइ जउ मूरति देखीजइ ।

देखीजइ आवइ सुभ भावइ, भावइ जे मनि ते सवि पावइ ॥ २ ॥

अनुपम रूप त्रिजगजन तारण, रण विवाद प्रमाद निवारण ।

घारण कुमत महीखह भंगइ, भंगइ विविध भजउं प्रभु रंगइ ॥ ३ ॥

पावन धावन चंदन सारइ, कुंकुम अगद कुसुम घनसारइ ।

रचइ भगति जे धन अनुसरइ, ते दुख दुरगति मूल विसारइ ॥ ४ ॥

तुझ पद पंकज मुझ मन भमरउ, लीण रहउ छइ ऊउ इणि भमरउ ।

महगल विंश घणइ ज्युं माचइ, चदरी वन तिम किमइ न राचइ ॥ ५ ॥

धारस सम जसु वाणी, (वाणी) ते सुझ मनि अधिक सुहाणी ।
 उलित अमित गुणखाणी, भलइ भलइ सो पुरिसादाणी ॥६॥
 ॥ नयणाणंदण, कामित दान कलपतरु कंद ।
 नेरमद नइ निरदंद, जयउ जयउ जिणसासण जिणचंद ॥७॥
 ॥ श्वनाथ लघुस्तवनं, कृतं सवाई जुगप्रधान
 श्रीजिनचंदसूरिणा । (राजलाभ लिखितं)

-शत्रुंजयमंडन नाभेयजिन हिंडोलणा गीत ।

जेणवरके हरष हिंडोलणइ, सुकृत हिंडोलणइ सखि
 खेलइगी सुंदरी ॥ आंकणी ॥

गि सुंदर नत पुरंदर, प्रगुण सुगुण निवास ।
 भिनंदन त्रिजग वंदन, सुजस चंदनवास ॥
 कमल भूधर सवल सिंधुर, खंध हरि संकास ।
 उर सिरिहंस अकलित, सकल पूरइ आस ॥ १ ॥ ऐ मेरे० ।
 गण विरमण दुरित दरगण, दमण कुसल सुगोह ।
 अवल अवर कुतीरथ गिणी, ग्रही परम तीरथ एह ॥
 दरसण नयण विकसति, प्रीति पुलकति देह ।
 क गिरिवरि जयउ जिहां सिरिनाभिनंदन रेह ॥ २ ॥ ऐ मेरे० ।
 शेखरि शिवपुरि सुघरि पहुता, सधर साधु अनेक ।
 सिद्धक्षेत्र प्रसिद्ध शत्रुंजय, पुण्य गुण अ(ति)रेक ॥
 सुखइ सीमंधर वखाणति, महि महिम सुविवेक ।
 रइ विधिसुं जात्र मानव, लहइ ते जस एक ॥ ३ ॥ ऐ मेरे० ।
 ज्ञान सहित सुध्यान धरतां, पुण्यतरु अंकूरि ।
 निरय दुरगति दुरित रुंधइ, मुगति पंथ पडूरि ॥
 हिम जाणउ जस वखाणउ, करउ पातक दूरि ।
 रिसह जिणवर चरण सेवक, भणइ जिणचंदसूरि ॥४॥ ऐ मेरे० ।
 इति श्रीशत्रुंजयगीतं । श्राविका केलि पठनार्थं शुभं भवतु ।
 (पत्र १ तत्कालीन लिखित. यति मुकंनजी संग्रह. बीकानेर)

अणहिल पत्तन मंडन
८-शांति जिन स्तवन
(राग केदारा गौडी)

देखउ माई ! आसा मेरइ, मनकी सयल फली रे ।
उलट अंगि न माइ मेरउ, प्रभुवान चडावइ रे,
मोहन सरूप रे, सेवउ श्रीसंति जिनराय ॥ १ ॥ देखउ० ।
सुरतरु अंगणि सफल फल्यउ, पिबुन लुलइ मेरइ पाय,
नवनिधि रिद्धि सिद्धि संपद भली, सहज मिली मुझ आय
॥ २ ॥ देखउ० ।

पूरव भव राख्यऊ सरण पारेवउ, ए जस त्रिभुवन गाइ ।
महिर करउ सेवक भणी, जिम दुख दूरि पलाइ ॥ ३ ॥ देखउ० ।
जनम जिणंद तणइ असिब दम्पड, तिण नाम संति सुहाइ ।
नीकीहो लीला प्रभु ! ताहरी, चक्रि जिनराज कहाइ
॥ ४ ॥ देखउ० ।

अणहिल पाटणि भेटियउ, चरण नमुं चित लाइ ।
श्रीजिनचंदसूरि इम भणइ, नितु नितु तेज सघाइ ॥ ५ ॥ देखउ० ।

९-पार्श्वजिन लघु स्तवन

जगदानंदन जिनवर पाया, पाया परम प्रमोद पसाया ।
साया संतति संपत्ति साधी, साधीना हवइ जे अपराधी ॥ १ ॥
आपणा पूं जिणसुं प्रेरीजइ, रीजइ जउ भूरति देखीजइ ।
देखीजइ आधइ सुभ भावइ, भावइ जे मनि ते सखि पावइ ॥ २ ॥
अनुपम रूप त्रिजगजन तारण, रण विवाद प्रमाद निवारण ।
वारण कुमत महीरुह भंगइ, भंगइ विविध भजउं प्रभु रंगइ ॥ ३ ॥
पावन वावन चंदन सारइ, कुंकुम अंगरु कुसुम घनसारइ ।
रचइ भगति जे घन अनुसरइ, ते दुख दुरगति मूल विसारइ ॥ ४ ॥
मुझ पद पंकज मुझ मन भमरउ, लीण रहउ छइ ऊउ इणि भमरउ ।
महगल विंश चणइ ज्युं माचइ, बदरी घन तिम किमइ न राचइ ॥ ५ ॥

मधुर मुधारस सम जसु वाणी, (वाणी) ते सुझ मनि अधिक सुहाणी ।
अखलित ललित अमित गुणखाणी, भलइ भलइ सो पुरिसादाणी ॥६॥

वामानंदण नयणाणंदण, कामित दान कलपतरु कंद ।
निरमम निरमद नइ निरदंद, जयउ जयउ जिणसासण जिणचंद ॥७॥

इति श्रीपार्श्वनाथ लघुस्तवनं, कृतं सवाई जुगप्रधान

श्रीजिनचंदसूरिणा । (राजलाभ लिखितं)

१०-शत्रुंजयमंडन नाभेयजिन हिंडोलणा गीत ।

ऐ मेरे जिणवरके हरप हिंडोलणइ, सुकृत हिंडोलणइ सखि
खेलइगी सुंदरी ॥ आंकणी ॥

सुभ भाणि सुंदर नत पुरंदर, प्रगुण सुगुण निवास ।
सिरिनाभिनंदन त्रिजग वंदन, सुजस चंदनवास ॥
सिरि विमल भूधर सबल सिंधुर, खंघ हरि संकास ।
मरुदेवि उर सिरिहंस अकलित, सकल पूरइ आस ॥ १ ॥ ऐ मेरे० ।

भवभमण विरमण दुरित दरगण, दमण कुसल सुगेह ।
अति अवल अवर कुतीरथ गिणी, ग्रही परम तीरथ एह ॥
देखतां दरसण नयण विकसति, प्रीति पुलकति देह ।
पुंडरीक गिरिवरि जयउ जिहां सिरिनाभिनंदन रेह ॥ २ ॥ ऐ मेरे० ।

इणि शिखरि शिवपुरि सुधरि पहुता, सधर साधु अनेक ।
तिणि सिद्धक्षेत्र प्रसिद्ध शत्रुंजय, पुण्य गुण अ(ति)रेक ॥
निज मुखइ सीमंधर वखाणति, महि महिम सुविवेक ।
जे करइ विधिसुं जात्र मानव, लहइ ते जस एक ॥ ३ ॥ ऐ मेरे० ।

इहां ज्ञान सहित सुध्यान धरतां, पुण्यतरु अंकूरि ।
तिरि निरय दुरगति दुरित रूंधइ, मुगति पंथ पडूरि ॥
ए महिम जाणउ जस वखाणउ, करउ पातक दूरि ।
सिरि रिसह जिणवर चरण सेवक, भणइ जिणचंदसूरि ॥४॥ ऐ मेरे० ।

इति श्रीशत्रुंजयगीतं । श्राविका केलि पठनार्थं. शुभं भवतु ।

(पत्र १ तत्कालीन लिखित. यति मुकनजी संग्रह. वीकानेर)

अणहिल्ल पत्तन मंडन
८-शांति जिन स्तवन
(राग केदारा गौड़ी)

देखउ माई ! आसा मेरइ, मनकी सयल फली रे ।
उलट अंगि न माइ मेरउ, प्रभुवान चडावइ रे,
मोहन सरूप रे, सेवउ श्रीसंति जिनराय ॥ १ ॥ देखउ० ।
सुरतर अंगणि सफल फल्यउ, पिसुन लुलइ मेरइ पाय,
नवनिधि रिद्धि सिद्धि संपद भली, सहज मिली मुझ आय
॥ २ ॥ देखउ० ।

पूरव भव राख्यऊ सरण पारेवउ, ए जस त्रिभुवन गाइ ।
महिर करउ सेवक भणी, जिम दुख दूरि पलाइ ॥ ३ ॥ देखउ० ।
जनम जिणंद तणइ असिध दम्यउ, तिण नाम संति सुहाइ ।
नीकीहो लीला प्रभु ! ताहरी, चक्रि जिनराज कहाइ
॥ ४ ॥ देखउ० ।

अणहिल्ल पाटणि भेटियउ, चरण नमुं चित लाइ ।
श्रीजिनचंदसूरि इम भणइ, नितु नितु तेज सवाइ ॥ ५ ॥ देखउ० ।

९-पार्श्वजिन लघु स्तवन

जगदानंदन जिनवर पाया, पाया परम प्रमोद पसाया ।
साया संतति संपति साधी, साधीना हवइ जे अपराधी ॥ १ ॥
आपणा पूं जिणसुं प्रेरीजइ, रीजइ जउ मूरति देखीजइ ।
देखीजइ आवइ सुभ भावइ, भावइ जे मनि ते सवि पावइ ॥ २ ॥
अनुपम रूप त्रिजगजन तारण, रण विवाद प्रमाद निवारण ।
चारण कुमत महीरुह भंगइ, भंगइ विविध भजउं प्रभु रंगइ ॥ ३ ॥
पावन वायन चंदन सारइ, कुंकुम अगरु कुसुम घनसारइ ।
रचइ भगति जे धन अनुसरइ, ते दुख दुरगति मूल विसारइ ॥ ४ ॥
तुझ पद पंकज मुझ मन भमरउ, लीण रहउ छइ ऊउ इणि भमरउ ।
महगल विश्व घणइ ज्युं माचइ, यदरी घन तिम किमइ न राचइ ॥ ५ ॥

मधुर सुधारस सम जसु वाणी, (वाणी) ते सुझ मनि अधिक सुहाणी ।
अखलित ललित अमित गुणखाणी, भलइ भलइ सो पुरिसादाणी ॥६॥

वामानंदण नयणाणंदण, कामित दान कलपतरु कंद ।
निरमम निरमद नइ निरदंद, जयउ जयउ जिणसासण जिणचंद ॥७॥

इति श्रीपार्श्वनाथ लघुस्तवनं, कृतं सवाई जुगप्रधान
श्रीजिनचंदसूरिणा । (राजलाभ लिखितं)

१०-शत्रुंजयमंडन नाभेयजिन हिंडोलणा गीत ।

ऐ मेरे जिणवरके हरप हिंडोलणइ, सुकृत हिंडोलणइ सखि
खेलइगी सुंदरी ॥ आंकणी ॥

सुभ भागि सुंदर नत पुरंदर, प्रगुण सुगुण निवास ।
सिरिनाभिनंदन त्रिजग वंदन, सुजस चंदनवास ॥
सिरि विमल भूधर सबल सिंधुर, खंध हरि संकास ।
मरुदेवि उर सिरिहंस अकलित, सकल पूरइ आस ॥ १ ॥ ऐ मेरे० ।

भवभमण विरमण दुरित दरगण, दमण कुसल सुगेह ।
अति अबल अवर कुतीरथ गिणी, ग्रही परम तीरथ एह ॥
देखतां दरसण नयण विकसति, प्रीति पुलकति देह ।
पुंडरीक गिरिवरि जयउ जिहां सिरिनाभिनंदन रेह ॥ २ ॥ ऐ मेरे० ।

इणि शिखरि शिवपुरि सुघरि पहुता, सधर साधु अनेक ।
तिणि सिद्धक्षेत्र प्रसिद्ध शत्रुंजय, पुण्य गुण अ(ति)रेक ॥
निज मुखइ सीमंधर वखाणति, महि महिम सुविवेक ।
जे करइ विधिसुं जात्र मानव, लहइ ते जस एक ॥ ३ ॥ ऐ मेरे० ।

इहां ज्ञान सहित सुध्यान धरतां, पुण्यतरु अंकुरि ।
तिरि निरय दुरगति दुरित रुंधइ, मुगति पंथ पड्डरि ॥
ए महिम जाणउ जस वखाणउ, करउ पातक दूरि ।
सिरि रिसह जिणवर चरण सेवक, भणइ जिणचंदसूरि ॥४॥ ऐ मेरे० ।

इति श्रीशत्रुंजयगीतं । श्राविका केलि पठनार्थं. शुभं भवतु ।

(पत्र १ तत्कालीन लिखित. यति मुकनजी संग्रह. वीकानेर)

अणहिल पत्तन मंडन
८-शांति जिन स्तवन
(राग केदारा गौडी)

देखउ माई ! आसा मेरइ, मनकी सयल फली रे ।
उलट अंगि न माइ मेरउ, प्रभुवान चडावइ रे,
मोहन सरूप रे, सेवउ श्रीसंति जिनराय ॥ १ ॥ देखउ० ।
सुरतरु अंगणि सफल फल्यउ, पिसुन लुलइ मेरइ पाय,
नवनिधि रिद्धि सिद्धि संपद भली, सहज मिली मुझ आय
॥ २ ॥ देखउ० ।

पूरव भव राख्यऊ सरण पारेवउ, ए जस त्रिभुवन गाइ ।
महिर करउ सेवक भणी, जिम दुख दूरि पलाइ ॥ ३ ॥ देखउ० ।
जनम जिणंद तणइ असिब दम्यउ, तिण नाम संति सुहाइ ।
नीकीहो लीला प्रभु ! ताहरी, चक्रि जिनराज कहाइ
॥ ४ ॥ देखउ० ।

अणहिल पाटणि भेटियउ, चरण नमुं चित लाइ ।
श्रीजिनचंदसुरि इम भणइ, नितु नितु तेज सवाइ ॥ ५ ॥ देखउ० ।

९-पार्श्वजिन लघु स्तवन

जगदानंदन जिनवर पाया, पाया परम प्रमोद पसाया ।
साया संतति संपति साधी, साधीना हवइ जे अपराधी ॥ १ ॥
आपणा पूं जिणसुं प्रेरीजइ, रीजइ जउ मूरति देखीजइ ।
देखीजइ आवइ सुम भावइ, भावइ जे मनि ते सवि पावइ ॥ २ ॥
अनुपम रूप त्रिजगजन तारण, रण विवाद प्रमाद निवारण ।
वारण कुमत महीरुह भंगइ, भंगइ विविध भजउं प्रभु रंगइ ॥ ३ ॥
पावन वाचन चंदन सारइ, कुंकुम अगरु कुसुम घनसारइ ।
रचइ भगति जे धन अनुसरइ, ते दुख दुरगति मूल विसारइ ॥ ४ ॥
लुझ पद पंकज मुझ मन भमरउ, लीण रहउ छइ ऊउ इणि भमरउ ।
मइगल विंश वणइ ज्युं माचइ, बदरी वन तिम किमइ न राचइ ॥ ५ ॥

मधुर सुधारस सम जसु वाणी, (वाणी) ते मुझ मनि अधिक सुहाणी ।
अखलित ललित अमित गुणखाणी, भलइ भलइ सो पुरिसादाणी ॥६॥

वामानंदण नयणाणंदण, कामित दान कलपतरु कंद ।
निरमम निरमद नइ निरदंद, जयउ जयउ जिणसासण जिणचंद ॥७॥
इति श्रीपार्श्वनाथ लघुस्तवनं, कृतं सवाई जुगप्रधान

श्रीजिनचंदसूरिणा । (राजलाभ लिखितं)

१०-शत्रुंजयमंडन नाभेयजिन हिंडोलणा गीत ।

ऐ मेरे जिणवरके हरष हिंडोलणइ, सुकृत हिंडोलणइ सखि
खेलइगी सुंदरी ॥ आंकणी ॥

सुभ भागि सुंदर नत पुरंदर, प्रगुण सुगुण निवास ।
सिरिनाभिनंदन त्रिजग वंदन, सुजस चंदनवास ॥
सिरि विमल भूधर सवल सिंधुर, खंध हरि संकास ।
मरुदेवि उर सिरिहंस अकलित, सकल पूरइ आस ॥ १ ॥ ऐ मेरे० ।

भवभमण विरमण दुरित दरगण, दमण कुसल सुगेह ।
अति अवल अवर कुतीरथ गिणी, ग्रही परम तीरथ एह ॥
देखतां दरसन नयण विकसति, प्रीति पुलकति देह ।
पुंडरीक गिरिवरि जयउ जिहां सिरिनाभिनंदन रेह ॥ २ ॥ ऐ मेरे० ।

इणि शिखरि शिवपुरि सुधरि पहुता, सधर साधु अनेक ।
तिणि सिद्धक्षेत्र प्रसिद्ध शत्रुंजय, पुण्य गुण अ(ति)रेक ॥
निज मुखइ सीमंधर वखाणति, महि महिम सुविवेक ।
जे करइ विधिसुं जात्र मानव, लहइ ते जस एक ॥ ३ ॥ ऐ मेरे० ।

इहां ज्ञान सहित सुध्यान धरतां, पुण्यतरु अंकूरि ।
तिरि निरय दुरगति दुरित रुंधइ, मुगति पंथ पडूरि ॥
ए महिम जाणउ जस वखाणउ, करउ पातक दूरि ।
सिरि रिसह जिणवर चरण सेवक, भणइ जिणचंदसूरि ॥४॥ ऐ मेरे० ।

इति श्रीशत्रुंजयगीतं । श्राविका केलि पठनार्थं. शुभं भवतु ।

(पत्र १ तत्कालीन लिखित. यति मुकनजी . . . बीकानेर)

१३ धात्वीयपंचतीर्थीगतपंचजिनस्तवन.

(सं. द्रुतविलंबितवृत्त)

कनकक्रेतककेसरदीधितिं, मिलितमुक्तिमहासुखसन्ततिम् ।
विदितविश्वपतिं विगतानृतं, नमत नाभिभवं नयनामृतम् ॥ १ ॥
सुमुखगोमुखयक्षवरेण यः, समनुसेवित आदिमतीर्थपः ।
दमदयापर कामकलाऽजितः, शिवरमां ददतात्स वृषाङ्कितः ॥ २ ॥
मृदुमृगांकमहाभवभीतिभिद्-गगननीरधिचापतिनुस्सवित् ।
कलकुमारककांच(न)लकांतिजित्,

विजयतां जिनशांतित्रिकालवित् ॥ ३ ॥

सकलसङ्गुणरत्नकरण्डकं, भवमहोदधितारतरण्डकम् ।
सपदि वारितवादवितण्डकं, स्मरत शान्तिजिनेशमचंडकम् ॥ ४ ॥
विगतविस्तरधामविरामकं, मुखकलाजिततापनधामकम् ।
नतसुरासुरशङ्करनामकं, विघनमार्जनताकृतकामकम् ॥ ५ ॥
घनघनाघनकज्जलकासितं, परमकेवलभावविभासितम् ।
नमितनिर्जरराजनरेश्वरं, भजत सुन्दर ! नेमिजिनेश्वरम् ॥ ६ ॥
सकलमंगलमूलमपापकं, विदलिताखिलकर्मकलापकम् ।
घरविभाभरभासुरभालकं, प्रणत पार्श्वपतिं परपालकम् ॥ ७ ॥
तव दिनेश ! दिनेशसमाकृति-जन्मितलोकसुकोकचमत्कृतिः ।
रुचिररोचिकलापकलाधृतिः, कृतकुबोधतमोहरणादृतिः ॥ ८ ॥
मधितमन्मथमन्युरसङ्कुथं, जरितजन्मजरामरणव्यथम् ।
सयलसज्जितसंयमसद्रथं, विनुत वीरजिनं धृतसत्पथम् ॥ ९ ॥
तगुणतप्तहिरण्यसमत्विषं, दरितरत्यरतिप्रभृतिद्विषम् ।

इति सप्तमः सर्गः ॥ इति विघ्नजिनं विलसत्सुखम् ॥ १० ॥

इति 'जिनचन्द्र' कृतस्तवः ।

५५२० ॥ ११ ॥

रू मधुरसि लवइ, वचनदंड पंजर दुख सहइ ।
 हस योजन विस्तार, तंदुल लघुतसि मन व्यापार ॥ १३ ॥
 दंडि महादुख पार, तिहुं सहत तिणि कवण आधार ।
 गुल क्रोध भुजंगु, मानिहि बेसर होइ मतंगु ॥ १४ ॥
 उंदरडो मरि होइ, कर्म आगल नवि छूटइ कोइ ।
 पि रंगि रमइ पतंगु, नाद वेधि वेधियउ कुरंगु ॥ १५ ॥
 तनि परिमल भमरलउ, फरस रसि गज गयवर गलिउ ।
 लगइ दुख सहइ, जिस तनि पंचइ ते किम सहइ ॥ १६ ॥
) इय सुणिय सुणिय विचार निरमल,

आठमद जिउ परीहरइ ।

जी राग दोस कसाय इंद्रि, पंच विषय न चित धरइ ॥
 मन धन खरंतर गच्छ सुरतरु, भणइ 'जिणचंद सूरि' ।
 ने पढइ तेहनइ 'आदि जिणवर', मनह वंछित पूरि ॥ १७ ॥

(पत्र १ तत्कालीन लिखित)

२ विक्रमपुर मंडन आदिजिन स्तवन । (राग-धारणि)
 इक अरिहंत अकल सरूपी, जिणवर जाणीयइ रे ।
 हरि हर ब्रह्मा देव ते सुहणइ, मनहि न आणीयइ रे ॥
 समरथ आज मई, नयणउ निरखीयइ रे ।
 माहरउरे रूडा, जिणगुण गाइवा हरखीयउ रे ॥ १ ॥ आंकणी ।
 रंग विलास यौवन, धन छइ सहु (य) कारिमउ रे ।
 भयभंजण धीर श्रीरिसहेसर, मुख सुरतरु समउ रे ॥ २ ॥ मन०
 दरिसण जगनाह सफल, जमारो जाण्यो मइ माहरऊ रे ।
 मित फल दातार हिव हुं, नाम न छोडूं ताहरऊ रे ॥ ३ ॥ मन० ।
 मकित सामि ! बलि बलि, पय पणमी वीनवउं सहि रे ।
 रूआ तणउ रे सभाव एहज, प्रारथीया पहिडइ नहीं (रे) ॥ ४ ॥
 मनयर' शृंगार श्रीआदिसर, निजमन ध्यायइ रे ।
 जेनचंदसूरि' एम पभण, वंछित (बहु) फल पायइ रे ॥ ५ ॥ मन०

११-अष्ट मद-चौपड़

प्रथम क्रपभ नमुं जिनराज, जसु सेवइ सवि सीझइ काज ।
 अष्टमद चउपड़ सुचंग, रचि (सुं) सि भाव भगति मनरंगि ॥ १ ॥
 परहित परउपकार मुणिंद, पूछइ गोयम वीर जिणिंद ।
 कहि प्रभु ! कर्म विपाक विचार, किम जीव रुलइ ? मदइ संसार ॥ २ ॥
 जाति न अम्ह सम उत्तम कोइ, इसइ गरवि मरइ सो क्रमि होइ ।
 पूरव भव जातिमद कियउ, मरी चंडाल 'हरिकेसीवली' हुअउ ॥ ३ ॥
 जे कुलमद करइ बोलइ आल, ते परभवि हुइ ससउ सियाल ।
 कुलमद 'मरीचि' लगाइ खोडि, भमिउ सागर कोडाकोडी ॥ ४ ॥
 हम सम रूपि न इसि मदि नडिउ,
 निरखत सयल अचल (चलत) आखडीउ ।
 विणसत रूप न लागी वार, हुओसु ऊंट योनि अघतार ॥ ५ ॥
 पटखंड पृथिवी ऋद्धि अपार, चउद रतन नवनिधि भंडार ।
 रूप गर्व कियउ 'सनत्कुमार', विणठउ तन धिगधिग संसार ॥ ६ ॥
 कहइ न यलवंत हम सम कोई, मरि पतंग सो निश्चय होई ।
 गति यौवन बलि धिर न रहेइ, तु'बाहुबलि' दीक्षा लहेइ ॥ ७ ॥
 मति बुद्धिनउ फल परतखि जोइ, मरि मूरख मृग छालउ होइ ।
 पढत पाठ गरविउ अयाण, हुं जगि पंडित अवत न जाण ॥ ८ ॥
 घानमदिइ बलदिउ सु होइ, रथ जूतइ दुख सहसिइ सोइ ।
 घण कण कंचण ऋद्धि मद कीउ,
 धिग धनु जिनु लगइ झूकर हुउ ॥ ९ ॥
 राति(दि)हि घरि घरि भमतउ रहइ, हडकत रांक न रुरचनि लहइ ।
 नयइ नंदि मग्गणि लोमीयउ, धन न धर्म दुख आगल थयउ ॥ १० ॥
 भोजन करि वेयाचघ करइ, निंदइ तसु तपु गरव मनि धरइ ।
 'कुरगइ' नी परि दुग्य महइ, तपति आहार करत नयि लहइ ॥ ११ ॥
 मुस न गमइ इहु दोमागियउ, हुं जगि बल्लभ सोभागियउ ।
 इगा पचन गरव मनि धरइ, साप काग होइ अवतरइ ॥ १२ ॥

सूवा सारू मधुरसि लवइ, वचनदंड पंजर दुख सहइ ।
 मगर सहस 'योजन विस्तार, तंदुल लघुतसि मन व्यापार ॥ १३ ॥
 इक इक दंडि महादुख पार, तिहुं सहत तिणि कवण आधार ।
 माया वागुल क्रोध भुजंगु, मानिहि वेसर होइ मतंगु ॥ १४ ॥
 लोभिइ उंदरडो मरि होइ, कर्म आगल नवि छूटइ कोइ ।
 नयन रूपि रंगि रसइ पतंगु, नाद वेधि वेधियउ कुरंगु ॥ १५ ॥
 मीन रसनि परिमल भमरलउ, फरस रसि गज गयवर गलिउ ।
 इक इक लगइ दुख सहइ, जिस तनि पंचइ ते किम सहइ ॥ १६ ॥
 (कलश-) इय सुणिय सुणिय विचार निरमल,

आठमद जिउ परीहरइ ।

तजी राग दोस कसाय इंद्रि, पंच विषय न चित धरइ ॥
 धन धन खरंतर गच्छ सुरतरु, भणइ 'जिणचंद सूरि' ।
 जे पढइ तेहनइ 'आदि जिणवर', मनह वंछित पूरि ॥ १७ ॥

(पत्र १ तत्कालीन लिखित)

१२ विक्रमपुर मंडन आदिजिन स्तवन । (राग-धारणि)

साचउ इक अरिहंत अकल सरूपी, जिणवर जाणीयइ रे ।

हरि हर ब्रह्मा देव ते सुहणइ, मनहि न आणीयइ रे ॥

सामी समरथ आज मई, नयणउ निरखीयइ रे ।

मन माहरउरे रुडा, जिणगुण गाइवा हरखीयउ रे ॥ १ ॥ आंकणी ।

रमणि रंग विलास यौवन, धन छइ सहु (य) कारिमउ रे ।

भवभयभंजण धीर श्रीरिसहेसर, मुख सुरतरु समउ रे ॥ २ ॥ मन०

तुम्ह दरिण जगनाह सफल, जमारो जाण्यो मइ माहरऊ रे ।

कामित फल दातार हिव हुं, नाम न छोडूं ताहरऊ रे ॥ ३ ॥ मन० ।

द्यो समकित सामि ! वलि वलि, पय पणमी वीनवउं सहि रे ।

गिरुआ तणउ रे सभाव एहज, प्रारथीया पहिडइ नहीं (रे) ॥ ४ ॥

'विक्रमनयर' श्रृंगार श्रीआदिसर, निजमन ध्यायइ रे ।

'श्रीजिनचंदसूरि' एम पभणइ, वंछित (वहु) फल पायइ रे ॥ ५ ॥ मन०

११-अष्ट मद चौपड़

प्रथम क्रपम नमुं जिनराज, जसु सेवइ सवि सीझइ काज ।
 अष्टमद चउपड़ सुचंग, रचि (सुं) सि भाव भगति मनरंगि ॥ १ ॥
 परहित परउपकार मुणिंद, पूलइ गोयम वीर जिणिंद ।
 कहि प्रभु ! कर्म विपाक विचार, किम जीव रुलइ ? मदइ संसार ॥ २ ॥
 जाति न अम्ह सम उत्तम कोइ, इसइ गरवि मरइ सो क्रमि होइ ।
 पूरव भव जातिमद कियउ, मरी चंडाल 'हरिकेसीवली' हुअउ ॥ ३ ॥
 जे कुलमद करइ बोलइ आल, ते परभवि हुइ ससउ सियाल ।
 कुलमद 'मरीचि' लगाइ खोडि, भमिउ सागर कोडाकोडी ॥ ४ ॥
 हम सम रूपि न इसि मदि नडिउ,
 निरखत सयल अचल (चलत) आखडीउ ।
 विणसत रूप न लागी धार, हुओसु जंट योनि अवतार ॥ ५ ॥
 पटखंड पृथिवी ऋद्धि अपार, चउद रतन नवनिधि भंडार ।
 रूप गर्व कियउ 'सनत्कुमार', विणठउ तन धिगधिग संसार ॥ ६ ॥
 कहइ न बलवंत हम सम कोई, मरि पतंग सो निश्चय होई ।
 गति यौवन बलि धिर न रहेइ, तु'बाहुबलि' दीक्षा लहेइ ॥ ७ ॥
 मति बुद्धिनउ फल परतखि जोइ, मरि मूरख मृग छालउ होइ ।
 पढत पाठ गरविउ अयाण, हुं जगि पंडित अवर न जाण ॥ ८ ॥
 ज्ञानमदिइ बलदिउ सु होइ, रथ जूतइ दुख सहसिइ सोइ ।
 घण कण कंचण ऋद्धि मद कीउ,
 धिग धनु जिंसु लगइ कूकर हुउ ॥ ९ ॥
 राति(दि)हि धरि धरि भमतउ रहइ, हडकत रांक न खुरचनि लहइ ।
 नयइ नंदि मग्गणि लोभीयउ, धन न धर्म दुख आगल थयउ ॥ १० ॥
 भोजन करि वेयावश्च करइ, निंदइ तसु तपु गरव मनि धरइ ।
 'फरगइ' नी परि दुख सहइ, तपति आहार करत नयि लहइ ॥ ११ ॥
 मुझ न गमइ इहु दोभागियउ, हुं जगि बल्लभ सोभागियउ ।
 इसा घचन गरव मनि घख, साप काग होइ अवतरइ ॥ १२ ॥

सूवा सारू मधुरसि लवइ, वचनदंड पंजर दुख सहइ ।
 मगर सहस योजन विस्तार, तंदुल लघुतसि मन व्यापार ॥ १३ ॥
 इक इक दंडि महादुख पार, तिहुं सहत तिणि कवण आधार ।
 माया वागुल क्रोध भुजंगु, मानिहि बेसर होइ मतंगु ॥ १४ ॥
 लोभिइ उंदरडो मरि होइ, कर्म आगल नवि छूटइ कोइ ।
 नयन रूपि रंगि रमइ पतंगु, नाद वेधि वेधियउ कुरंगु ॥ १५ ॥
 मीन रसनि परिमल भयरलउ, फरस रसि गज गयवर गलिउ ।
 इक इक लगइ दुख सहइ, जिस तनि पंचइ ते किम सहइ ॥ १६ ॥
 (कलश-) इय सुणिय सुणिय विचार निरमल,

आठमद जिउ परीहरइ ।

तजी राग दोस कसाय इंद्रि, पंच विषय न चित धरइ ॥

धन धन खरंतर गच्छ सुरतरु, भणइ 'जिणचंद सूरि' ।

जे पढइ तेहनइ 'आदि जिणवर', मनह वंछित पूरि ॥ १७ ॥

(पत्र १ तत्कालीन लिखित)

१२ विक्रमपुर मंडन आदिजिन स्तवन । (राग-धारणि)

साचउ इक अरिहंत अकल सरूपी, जिणवर जाणीयइ रे ।

हरि हर ब्रह्मा देव ते सुहणइ, मनहि न आणीयइ रे ॥

सामी समरथ आज मई, नयणउ निरखीयइ रे ।

मन माहरउरे रुडा, जिणगुण गाइवा हरखीयउ रे ॥ १ ॥ आंकणी ।

रमणि रंग विलास यौवन, धन छइ सहु (य) कारिमउ रे ।

भवभयभंजण धीर श्रीरिसहेसर, मुख सुरतरु समउ रे ॥ २ ॥ मन०

तुम्ह दरिसण जगनाह सफल, जमारो जाण्यो मइ माहरऊ रे ।

कामित फल दातार हिव हुं, नाम न छोड़ूं ताहरऊ रे ॥ ३ ॥ मन० ।

द्यो समकित सामि ! वलि वलि, पय पणमी वीनवडं सहि रे ।

गिरुआ तणउ रे सभाव पहज, प्रारथीया पहिडइ नहीं (रे) ॥ ४ ॥

'विक्रमनयर' शृंगार श्रीआदिसर, निजमन ध्यायइ रे ।

'श्रीजिनचंदसूरि' एम पभणइ, वंछित (बहु) फल पायइ रे ॥ ५ ॥ मन०

१३ धात्वीयपञ्चतीर्थीगतपञ्चजिनस्तवन.

(सं. द्रुतविलंबितवृत्त)

कनककेतककेसरदीधिति, मिलितमुक्तिमहासुखसन्ततिम् ।
 विदितविश्वपतिं विगतानृतं, नमत नाभिभवं नयनामृतम् ॥ १ ॥
 सुमुखगोमुखयक्षवरेण यः, समनुसेवित आदिमतीर्थपः ।
 दमदयापर कामकलाऽजितः, शिघरमां ददतात्स वृषाङ्कितः ॥ २ ॥
 मृदुमृगांकमहाभवभीतिभिद्-गगननीरधिचापतिनुस्सवित् ।
 कलकुमारककांच(न)लकांतिजित्,
 विजयतां जिनशांतित्रिकालवित् ॥ ३ ॥
 सकलसङ्गुणरत्नकरण्डकं, भवमहोदधितारतरण्डकम् ।
 सपदि वारितवादवितंण्डकं, सरत शान्तिजिनेशमचंडकम् ॥ ४ ॥
 विगतविस्तरधामविरामकं, मुखकलाजिततापनधामकम् ।
 नतसुरासुरशङ्करनामकं, विघनमार्जनताकृतकामकम् ॥ ५ ॥
 घनघनाघनकज्जलकासितं, परमकेवलभावविभासितम् ।
 नमितनिर्जरराजनरेश्वरं, भजत सुन्दर ! नेमिजिनेश्वरम् ॥ ६ ॥
 सकलमंगलमूलमपापकं, विदलिताखिलकर्मकलापकम् ।
 वरविभाभरभासुरभालकं, प्रणत पार्श्वपतिं परपालकम् ॥ ७ ॥
 तव दिनेश ! दिनेशसमाकृति-जंनितलोकसुकोकचर्मकृतिः ।
 रुचिररोचिकलापकलाधृतिः, कृतकुबोधतमोहरणादृतिः ॥ ८ ॥
 मथितमन्मथमन्थुरसङ्कथं, जरितजन्मजरामरणव्यथम् ।
 सवलसज्जितसंयमसद्रथं, विनुत वीरजिनं धृतसत्पथम् ॥ ९ ॥
 तरुणतप्तहिरण्यसमत्विषं, दरितरत्नरतिप्रभृतिद्विषम् ।
 विकटसङ्कटकोटिपराङ्मुखं, हृदि विधत्त जिनं विलसत्सुखम् ॥ १० ॥
 इति जगद्गुरुपञ्चकसंस्तव-स्सविनयं 'जिनचन्द्र' कृतस्तवः ।
 सुकविचित्तकृतानघसम्मदः, प्रतनुतात् सुखसन्ततिसम्पदः ॥ ११ ॥
 इति धीधात्वीयपञ्चतीर्थीगतजिनपञ्चकस्तवनम् ।

१४ पार्श्वनाथस्तवनम् ।

पदद्वयासक्तनखप्रभूता, अभीषवो यस्य परिप्रभूताः ।
 ऊर्ध्वं प्रयान्ति प्रतिभासमानाः, सूर्यस्य जेतुं प्रतिभा-समानाः ॥ १ ॥
 वीर्यादिहार्यादितमन्युनेव, रक्ता नितान्तं खलु मन्युनेव ।
 अयं जनं तापयति प्रमोदा-दस्मत्सु सत्सु प्रभु(शः)पः प्रमोदात् ॥ २ ॥
 पदद्वयं यस्य विभाति कामं, सरोजसम्भारमिव प्रकामम् ।
 सुरेन्द्रनागेन्द्रकृतप्रणामं, स्तवीमि पार्श्वं सुगुणाभिरामम् ॥ ३ ॥

मुदे सोऽस्तु पार्श्वो जिनो मे विशालः,
 सदा योऽष्टदेहोऽभवच्छर्मकालः ।

अहेर्न(?)प्रभूतस्य सप्तास्य चूडा-
 मणिर्विम्बतोऽष्टप्रकर्मच्छिदे हि ॥ ४ ॥

स्वच्छः श्रीशशिगच्छमण्डनमणिर्गाम्भीर्यधैर्योदधिः,
 श्रीमच्छ्रीजिनपूर्वको गुणनिधिर्माणिक्यसूरिर्गुरुः ।
 शिष्यश्रीजिनचन्द्रसूरिभिरिति सम्यक् स्तुतो भक्तिः
 श्रीपार्श्वः प्रददातु निर्मलफलं त्रैलोक्यचूडामणिः ॥ ५ ॥

१५ जोगी वाणी

(अध्यात्मज्ञानगर्भितसञ्ज्ञाय)

काया नगरी कोट सबल तिहां, अष्ट बुरज नव द्वारं ।
 सहस्र बहुत्तरि राणी रमतां, राइण (राचइन) विचरत बारं ॥ १ ॥
 जोगी हो भूलि म भरम संसारं । आंकणी ।
 यहु घट काचउ कूड म राचउ, कीजइ जिनधर्म सारं ॥ १ ॥ जोगी हो० ।
 चीर कपूर आसन कि पटंबर, ताल सु अमृत हारं ।
 देखत धिग धिग सयल संगत ए, फीटी हुइस्यइ असारं ॥ २ ॥ जोगी०
 काचउ रे कुंभ भयों जिम नीरइ, होइ न विणसत वारं ।
 तेम अथिर तनु छीजइ खिण खिण, कीजइ पुण्य अपारं ॥ ३ ॥ जोगी०
 जडिय न औषध मंत्र न मूली, तंत्र न जंत्र जनोंई ।
 जनम मरण जरा दुख वारण, राखणहार न कोई ॥ ४ ॥ जोगी हो०

नव त(त्त्व)त मेरी कंगुरी (किन्नरी)रे, जीवदया तंत सारं ।
 जे कंगुरी(किन्नगरी)वाचइ अरिहंत ध्यावइ, ते पावइ भवपारं ॥५॥जो.
 वाणी श्रुत रंग सिंगी पूरं, नासइ दुष्कृत पूरं ।
 कानइ मोरइ तप मुद्रा दीपइ, जीपइ चंदनइ सूरं ॥ ६ ॥ जोगी० ।
 समता अंगि विभूति लगाउं, विनइ जटासु रखाउं ।
 मेखलि मौनि महावत कंथां, पहिरि परमपद पाउं ॥ ७ ॥ जोगी० ।
 शील गु(ण)ण्ड (?) तिन डुं पति जोगवटउ, दीनउ गुरु हितकारं ।
 ज्ञान मढी थिर आसन चइठउ, मंत्र ज(पइ)पुं नवकारं ॥८॥ जोगी०
 भावना भूमि खिमा मोरी सिज्या, सोचत सथर सुरंगो ।
 सुगुरुवचनसुणी मोहनिद्रामिसि, राव(?)लणी सिवरंगो ॥९॥ जोगी०
 खपर खाइ संध(संथा) रइ सोचइ, भार जटा सिध धारइ ।
 जोगी नाम विगोवइ कां रे, जिणमत विण भ(व)हारइ ॥१०॥जोगी०
 आदीसर जिनशासन जोगी, नेमिनइ थूलिभद्र राया ।
 जेहनइ नामइ पाप पुलायइ, निर्मल होवइ काया ॥ ११ ॥ जोगी०
 पूरि मनोरथ वीरं जोगीस, 'दिलीपुर' प्रभु (राया) जाणी ।
 *जोगी वाणी 'जिनचंद सूर' हि, रंगइ पम वखाणी ॥ १२ ॥ जोगी०

*पाठांतर-श्रीजिन चंदसुरिसर इणपरि, जोगीकुं समझाया ॥१२॥ जो०

चरित्रनायकना शिष्य महोपाध्याय श्रीरत्ननिधानजी गणिवरकृत.

गुरुगुणगीत, देशी भर्तृनी—

जुगवर श्रीजिनचंदजी, जगि जिनसासन चंद रे ।

प्रहसमे ऊठी पूजिये, कामित सुरतरु कंद रे ॥ १ ॥ जुग० ।

संवत पनर पंचाणुये, श्रीवंत साह मल्हार रे ।

मात सिरियादेवी जनमियो, रीहड कुल सिणगार रे ॥ २ ॥ जुग० ।

संवत सोल चिडोतरे (१६०४), जाणी जेणे अथिर संसार रे ।

हाथे जिनमाणिकसूरिने, संग्रहो संजम भार रे ॥ ३ ॥ जुग० ।

वयर कुमार तणी परे, लघु वये बुद्धि भंडार रे ।

गुरुकुलवासे वसि पामियो, प्रवचन सागर पार रे ॥ ४ ॥ जुग० ।

संवत सोल वारोत्तरे, जेसलमेर मजारि रे ।

भाग्य बले सूरि पदवी लही, हरखिया सवि नर नारि रे ॥ ५ ॥ जुग० ।

कठिण क्रिया जेणे ऊधरी, मांडियो उग्र विहार रे ।

सूरि जिनवल्लभ सारिखो, चरण करण गुण धार रे ॥ ६ ॥ जुग० ।

पाटण सोल सतरोत्तरे, च्यार पंसी गच्छ साखि रे ।

खरतर विरुद दीपावीयो, आगम अक्षर दाखि रे ॥ ७ ॥ जुग० ।

सोरिपुरे हथिणाउरे, विमलगिरि गढ गिरिनारि रे ।

तारंग अरबुद तीरथे, जात्रा करी बहु वारि रे ॥ ८ ॥ जुग० ।

अकबर साहि परिखियो, कसवटि कंचण जेम रे ।

पूज्यनी मधुर देसना सुणी, रंजियो साहि सलेम रे ॥ ९ ॥ जुग० ।

सात दिवस वरतावियो, मांहि दुनिया अभय दान रे ।

पंच नदीपति साधीया, वाधियो अति घणो वान रे ॥ १० ॥ जुग० ।

राजनगर प्रतिष्ठा करी, सबल मंडाण गुरुराई रे ।

संघवी सोमजी लाछिनो, लाह लिये तिणे ठाई रे ॥ ११ ॥ जुग० ।

नव त(त्त्व)त मेरी कंगुरी (किन्नरी)रे, जीवदया तंत सारं ।
 जे कंगुरी(किन्नरी)वाचइ अरिहंत ध्यावइ, ते पावइ भवपारं ॥५॥जो
 वाणी श्रुत रंग सिंगी पूरं, नासइ दुष्कृत पूरं ।
 कानइ मोरइ तप मुद्रा दीपइ, जीपइ चंदनइ सूरं ॥ ६ ॥ जोगी० ।
 समता अगि विभूति लगाउं, विनइ जटासु रखाउं ।
 मेखलि मोनि महाव्रत कैथा, पहिरि परमपद पाउं ॥ ७ ॥ जोगी० ।
 शील गु(ण)ण्ड (?) तिन डंपति जोगवटउ, दीनउ गुरु हितकारं ।
 ज्ञान मदी थिर आसन चढ़ठउ, मंत्र ज(पइ)पुं नवकारं ॥८॥ जोगी० ।
 भावना भूमि खिमा मोरी सिज्या, सोवत सयर सुरंगो ।
 सुगुरुवचनसुणी मोहनिद्रामिसि, राव(?)लणी सिवरंगो ॥९॥ जोगी० ।
 खपर खाइ संघ(संथा) रइ सोवइ, भार जटा सिच धारइ ।
 जोगी नाम विगोवइ कां रे, जिणमत विण भ(व)हारइ ॥१०॥जोगी० ।
 आदीसर जिनशासन जोगी, नेमिनइ धूलिमद्र राया ।
 जेहनइ नामइ पाप पुलायइ, निर्मल होवइ काया ॥ ११ ॥ जोगी० ।
 पूरि मनोरथ वीर जोगीस, 'दिलीपुर' श्रभु (राया) जाणी ।
 *जोगी वाणी 'जिनचंद सूर' हि, रगइ पम वखाणी ॥ १२ ॥ जोगी० ।

*पाठांतर-श्रीजिन चंदसूरिसर इणपरि, जोगीकुं समझाया ॥१२॥ जो०

चरित्रनायकना शिष्य महोपाध्याय श्रीरत्ननिधानजी गणिवरकृत.

गुरुगुणगीत. देशी भर्तृनी—

जुगवर श्रीजिनचंदजी, जगि जिनसासन चंद रे ।

प्रहसमे ऊठी पूजिये, कामित सुरतरु कंद रे ॥ १ ॥ जुग० ।

संवत पनर पंचाणुये, श्रीचंत साह मल्हार रे ।

मात सिरियादेवी जनमियो, रीहड कुल सिणगार रे ॥ २ ॥ जुग० ।

संवत सोल चिडोतरे (१६०४), जाणी जेणे अथिर संसार रे ।

हाथे जिनमाणिकसूरिने, संग्रह्यो संजम भार रे ॥ ३ ॥ जुग० ।

वयर कुमार तणी परे, लघु वये बुद्धि भंडार रे ।

गुरुकुलवासे वसि पामियो, प्रवचन सागर पार रे ॥ ४ ॥ जुग० ।

संवत सोल वारोत्तरे, जेसलमेर मजारि रे ।

भाग्य बले सूरि पदवी लही, हरखिया सवि नर नारि रे ॥ ५ ॥ जुग० ।

कठिण क्रिया जेणे ऊधरी, मांडियो उग्र विहार रे ।

सूरि जिनवल्लभ सारिखो, चरण करण गुण धार रे ॥ ६ ॥ जुग० ।

पाटण सोल सतरोत्तरे, च्यार एंसी गच्छ साखि रे ।

खरतर विरुद दीपावीयो, आगम अक्षर दाखि रे ॥ ७ ॥ जुग० ।

सोरिपुरे हथिणाउरे, विमलगिरि गढ गिरिनारि रे ।

तारंग अरबुद तीरथे, जात्रा करी बहु वारि रे ॥ ८ ॥ जुग० ।

अकबर साहि परिखियो, कसवटि कंचण जेम रे ।

पूज्यनी मधुर देसना सुणी, रंजियो साहि सलेम रे ॥ ९ ॥ जुग० ।

सात दिवस वरतावियो, मांहि दुनिया अभय दान रे ।

पंच नदीपति साधीया, वाधियो अति घणो वान रे ॥ १० ॥ जुग० ।

राजनगर प्रतिष्ठा करी, सवल मंडाण गुरुराई रे ।

संघवी सोमजी लाछिनो, लाह लिये तिणे ठाई रे ॥ ११ ॥ जुग० ।

सुप्रसन्न जेहने मस्तके, गुरु धरे दक्खिण पाणि रे ।
 तेह धरे केलि कमला करे, मुख चसे अविरल वाणि रे ॥१२॥ जुग० ।
 दरसनी जिणे मुगता करी, सोल सित्तर वासे रे ।
 आधिया नयर विलाडण, सुगुरु रह्या चउमासे रे ॥१३॥ जुग० ।
 दिवस आसू वदि धीजने, ऊचरी अणसण सार रे ।
 सुरपुरि सुगुरु सिधारिया, सुर करे जय जयकार रे ॥१४॥ जुग० ।
 नाम समरणे नवनिधि मिले, सवि फले संघनी आस रे ।
 आधि ने व्याधि दूरे टले, संपजे लील विलास रे ॥१५॥ जुग० ।
 केसर चंदन कुसुमसुं, चरचतां सहु गुरु पाय रे ।
 पुत्र संतान परिघल हुवे, दिन दिन तेज सवाय रे ॥१६॥ जुग० ।
ध्रीजिनचंदसूरीसरु, चिर जयउ जुगह प्रधान रे ।
 इणिपरे गुरु गुणसंथुणे, पाठक 'रत्न निधान' रे ॥ १७ ॥ जुग० ।

इति श्रीगुरु गीतं, संवत् १६७६ वर्षे लिखितं.

